

Ф-М.Ф.К., ПРОФЕССОР Т.Қ. ШАХМЕТОВТЫҢ 85 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
«ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҒЫЛЫМ, ҚОҒАМ ЖӘНЕ
БІЛІМНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ» АТТЫ
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ
РЕСПУБЛИКАНСКОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ,
ОБЩЕСТВА И ОБРАЗОВАНИЯ»,
ПОСВЯЩЕННОЙ 85-ЛЕТИЮ К. Ф-М. Н., ПРОФЕССОРА Т.К. ШАХМЕТОВА

ПАВЛОДАР 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ
МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН

ПАВЛОДАР ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ПАВЛОДАРСКИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

**Профессор Т.Қ. Шаяхметовтың
85 жылдығына арналған**

**ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҒЫЛЫМ, ҚОҒАМ ЖӘНЕ
БІЛІМНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**АТТЫ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ**

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ,
ОБЩЕСТВА И ОБРАЗОВАНИЯ,**

**посвященной 85-летию к. ф-м. н.,
профессора Т.К. Шаяхметова**

Павлодар
2022

УДК 001

ББК 72

П 82

Павлодар педагогикалық университетінің 60 жылдығына және ф-м.ғ.к., профессор Т.Қ. Шаяхметовтың 85 жылдығына арналған «Қазіргі заманғы ғылым, қоғам және білімнің өзекті мәселелері» республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары.

Материалы республиканской научно-практической конференции «Актуальные вопросы современной науки, общества и образования», посвященной 85-летию к. ф-м. н., профессора Т.К. Шаяхметова / под общ. ред. Ж. Жилбаева; отв.ред. Б.С. Есенгельдин. – Павлодар: ППУ, 2022. – с. – на казахском, русском, английском яз.

ISBN 978-601-267-716-4

Жинаққа ф-м.ғ.к., профессор Т.Қ. Шаяхметовтың 85 жылдығына арналған «Қазіргі заманғы ғылым, қоғам және білімнің өзекті мәселелері» атты республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары енді.

Жинақтың негізгі бөлімдері келесі мәселелерге арналған: жоғары педагогикалық білім беру жүйесіндегі түрлендіру үрдістері; түрлендіру үрдістері мәнмәтініндегі педагогикалық білім берудің мазмұны; педагогикалық білім беру сапасын институционаландыру; инновациялық-зерттеу ортаның институционаландыруы әлемдік ғылыми-білім беру нарығына кіру жағдайы іспеттес; инновациялық білім беру моделі негізінде педагогикалық ЖОО дамуының басқару жүйесін жетілдіру; жалпы педагогика мәселелері: білім беру, тәрбиелеу, оқыту әдістемесі; білім беру үдерісіне үштілділікті енгізудің теориясы мен практикасы; компьютерлік сауаттылықты қалыптастырудың мәселелері мен болашағы; ата-бабаларымыздың мәдени және рухани мұрасы өскелең ұрпақтың ұлттық бірегейлігін қалыптастыру негізі

Жинақ жоғарғы және орта мектеп оқытушыларына, магистранттарға, докторанттарға, студенттерге арналған.

В сборник вошли материалы Республиканской научно-практической конференции «Актуальные вопросы современной науки, общества и образования», посвященной 85-летию к. ф-м. н., профессора Т.К. Шаяхметова.

Основные разделы сборника посвящены следующим проблемам: трансформационные процессы в системе высшего педагогического образования; содержание педагогического образования в контексте трансформационных процессов; институционализация качества педагогического образования; институционализация инновационно-исследовательской среды как условие вхождения в мировой научно-образовательный рынок; модернизация системы управления развитием педагогического вуза на основе инновационной модели образования; общие вопросы педагогики: образование, воспитание, методика обучения; теория и практика внедрения трехязычия в образовательный процесс; проблемы и перспективы формирования компьютерной грамотности; культурное и духовное наследие предков - основа формирования национальной идентичности подрастающего поколения.

Сборник предназначен для преподавателей высшей и средней школы, докторантов, магистрантов, студентов.

© Павлодарский педагогический университет, 2022.

**ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ
ҒЫЛЫМДАРДЫҢ НЕГІЗГІ ТРЕНДТЕРІ**

**ОСНОВНЫЕ ТРЕНДЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

«АТАДАН ҰЛ ТУСА ИГІ ...»

*Атадан ұл туса игі,
Ата жолын құса игі.
Махамбет Өтемісұлы*

Сейфитден Сүтжанов, ПШУ профессоры, ф.ғ.д.

Кеңестік кер заманның жақсы да жаман жағын көріп өскен біздерге (өзіммен қатарлас 50-60 жылғылар) ата-әже, әке-шешелерім бен үлкенді-кішілі апа-ағаларымыздың бәрі болмаса да, бірлері дұрыс бағыт-бағдар беріп отырды десем болады. Шынында олар халқына қалқысыз қызмет етіп, ұлт ұрпағының ұлы көшке ілесуі жолында жауымен жандасқан, ел үшін егескен батыр бабаларымыздың даңқты дәстүрін жалғастырған кешегі Алаш арыстарының асқақ арманы мен алып аңсарын көкейге түйіп, санаға сіңірсе керек. Олар алдыңғы толқын ағалардың сара жолымен “тура жүрмесе” де, кемел біліммен келешекке апарар соны сүрлеуден қия баспай, ұлттық қалыпты сақтауға тырысты.

Әрине, олардың бұл жолда идеялогия ықпалынан аспай, қайырылған тұстары болған шығар. Алайда ағаларымыз ата-баба дәстүрін берік сақтап, ұрпақ тәрбиесіне көңіл бөлді, еліне ерен қызмет етті. Және де оларды ұлттың ділі мен дінін ардақтаған аталар жолы жебеді де алға жетеледі. Олай дейтініміз, біздің ұрпақ (50-60 жылғылар) сол ағаларымызға қарап бой түзеді, ой үзді. Демек, біздің бүгінгі жеткен жетістігіміз бен алған асуларымыз сол ағаларға тиесілі десем, артық айтқандық емес.

Азды-көпті тебіреніске тиек болған, айтылар сөздің иесі әрі сол ардақты ағаларымыздың бірі, бірі емес-ау бірегейі – Тасболат Қасенұлы Шаяхметов.

Аталмыш тұлғаның биік мәреден көрінуіне өсіп-өнген ортасының игі әсері көп болғандығын айту ләзім. Біле-білсек, Тасболат ағаның әкесі ұстаздықты өнеге тұтқан, әрі көп жылдар ауылдық мектептің көркеюіне мол үлес қосқан тұлға ретінде кезінде Ленин орденімен марапатталған болатын. “Әке көрген оқ жонар” дегендей, отбасының өнегесі мен бойына біткен асыл қасиеттер – адал еңбек ету мен алға деген ұмтылыс оны биікке жетеледі. Өнер-білімге құштарлық пен шынайы құлшыныс та бұл жолда өз нәтежиесін берді деп білеміз.

Тасболат аға 1961 жылы Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтын физика-математика мамандығы бойынша бітіріп шыққан соң, Павлодар индустриальдық институтына жолдама алады. Екі жылдан соң, өңірімізде жаңа құрылған педагогикалық институтқа ауысады. Содан өмірінің соңына дейін (өңіріміздегі ЖОО-дарының қосылған кездерін есептемегенде) осы білім ордасында абыройлы еңбек етті. Әуелде еңбек жолын аға оқытушы болып бастаған Тасболат Қасенұлы кейін келе кафедра меңгерушісі, проректор және ректор секілді жауапкершілігі жоғары, лауазымы биік қызметтер атқарды.

Азаматтық парызын ешкімге міндет етпей іштей түсініп, ғұмыр бойы өмірінің соңына дейін дабыра-даурықпасыз, үнсіз-түнсіз өтей беретін, білімімен, адамгершілігімен елдің жүрегін жаулап алатын халқының құрметіне бөленетін зиялы адамдар болады. Ғұмыр бойғы тірлігінде тазалығын сақтап қала алған, қызметінде ғана емес өмірдегі адалдығымен халықтың жанына жақын тұратын деғдар жандар да бар.

Тасболат Қасенұлы ұзақ жылдар облысымыздағы бірден бір оқу орны болып саналатын білім ордасында ректор болып қызмет атқара жүріп, өңірімізде педагог мамандарды дайындау ісіне зор үлес қосып, аталмыш оқу орнының уақыт талабына сай жұмыс істеп, республикадағы алдыңғы саптағы оқу орындарының қатарынан көрінуіне бар білімін, тәжірибесін жұмсаған белгілі азамат ретінде танылды.

«Ел болашағы – жастар» десек, сол жас ұрпаққа дұрыс өнеге көрсетіп, терең білім беріп, тәрбиелеу ұстаздардың қолында екені сөзсіз. Ендеше ұстаз деген – ұлы есімді биік бағалап, әспеттеуге тиіспіз.

Міне, осындай ұлы есімге лайық өмір сүріп, “ұстаздардың ұстазы” атанған, әрі көпке үлгі-өнеге бола білген Тасболат ағамыз еді. Тасболат Қасенұлы еліміздің ұлтжанды азаматы, ірі ғалым, ұлағатты ұстаз, білгір басшы бола білді. Ол Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтын ширек ғасырға жуық басқара жүріп, болашағы зор, бірлігі мықты ұйым құрып, өңірімізді білікті мамандармен қамтамасыз ету мәселесінде оң шешімдер қабылдауға ұйытқы болды. Кеңестік кезеңде ғана емес, аумалы-төкпелі қиын тұста да тізгін ұстаған ағамыз туралықтан таймай, талай жастың жолын ашып, дұрыс бағыт-бағдар сілтеді. Білім ордасының аймақтық қана емес, республикалық деңгейдегі жоғарғы мәртебеге ие болуы Тасболат ағаның тікелей еңбегі екеніне шүбә келтірмесек болады.

Айта кететін бір жайт – бүгінгі күні 60 жылдық мерей тойын атап өткелі отырған өңіріміздің іргелі оқу орны саналатын Павлодар педагогикалық университетінде биік жетістіктерге ие болуы бойға мақтаныш сезімін ұялатады.

Әрине, аталмыш білім ордасының мұндай жетістіктер биігінен көрінуінде оның бастау көзінде тұрған, яғни Павлодар педагогикалық институтының іргетасын қаласып, қалыптасуына ат салысқан ардагер ұстаздардың ерен еңбегін елеп, екшемеске болмайды. Бұл ретте Тасболат Қасенұлы Шаяхметовтың есімі алғашқылардың қатарында болары сөзсіз.

Ұлағатты ұстаз, білікті басшыны мәңгі есте сақтап, оның өнегелі ғұмырын үлгі етіп көрсету мақсатында Павлодар педагогикалық университетінде бірталай игі іс-шаралар ұйымдастырылды. Білім ордасында Т.Қ. Шаяхметов атындағы аудитория ашылып әр оқу жылында үздік оқитын студенттерге «Шаяхметов қорынан» стипендия бөлінуде. Сондай-ақ Тасболат ағаның туған күніне орай университет қабырғасында жыл сайын ғылыми-практикалық конференция өтеді.

Әрине «Артында қалған оңалар» дегендей бұл іс-шараларға ағамыздың сүйікті жары – Гүлбарам Әуезханқызы мен ұлы – Дәурен Тасболатұлы мұрындық болуда екенін айта кеткеніміз жөн. «Ұстаздардың ұстазы» атанған

тау тұлғалы ел ағасының жарқын бейнесі жергілікті ұстаздар ордасының дәрісханасы мен ғимарат қабырғасындағы тақтада ғана емес, оның тарихында да алтын әріппен жазылып қаларына шек келтірмейміз.

«ФОРМИРОВАНИЕ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ВУЗЕ»

Суюнова Г.С., Гаранина Е.П.
Павлодарский педагогический университет,
г. Павлодар
e-mail: suynova_gulya@mail.ru

***Аннотация.** Авторы доклада обосновывают положение о необходимости взаимосвязи научной работы и учебного процесса у будущих педагогов. Современная школа предъявляет учителям новые требования, в их числе и необходимость для педагога активно заниматься научной работой. В казахстанской школе введена категория «педагог-исследователь», что требует от педагогического вуза формировать у студентов навыки и умения научно-исследовательской работы*

***Ключевые слова:** научная деятельность, исследование, формирование, взаимосвязь*

***Андапта.** Баяндама авторлары болашақ мұғалімдер арасында ғылыми жұмыс пен оқу-тәрбие процесінің өзара байланысының қажеттілігі туралы ұстанымды негіздейді. Қазіргі мектеп мұғалімдерге жаңа талаптар қойылады, соның ішінде мұғалімнің ғылыми жұмысқа белсене араласуын талап етеді. Қазақстандық мектебінде «мұғалім-зерттеуші» санаты енгізілді. Бұл жағдай педагогикалық вуздардың студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысындағы дағдылары мен дағдыларын қалыптастырудың талап етеді.*

***Түйінді сөздер:** ғылыми қызмет, зерттеу, қалыптастыру, қарым-қатынас*

***Summary.** The authors of the report substantiate the position on the need for the relationship between scientific work and the educational process among future teachers. The modern school imposes new requirements on teachers, including the need for the teacher to actively engage in scientific work. The category «teacher-researcher» has been introduced in the Kazakh school, which requires the pedagogical university to form the skills and abilities of students in research work.*

***Key words:** scientific activity, research, formation, relationship*

Научная деятельность студентов педагогического вуза должна быть связана с их будущей профессией, а научное исследование - иметь не только теоретический, но и прикладной характер. Это позволит не допускать разрыва между преподаваемыми в вузе дисциплинами и школьной программой. Выпускники педвуза должны приходить в школу, чётко представляя особенности изучения базовых дисциплин специальности в школьном курсе.

В казахстанской системе среднего и высшего образования в течение последних 2-3 лет произошли качественные изменения. Яркий пример - изменение системы категорий педагогов, введена новая должность «педагог-исследователь». Деятельность современного педагога в целом и должность «педагог-исследователь» в частности включает элементы исследования, наблюдения за процессом и профессиональными явлениями и отличается владением научными основами, методологическими подходами и инструментарием. Понятия «учитель-исследователь» и «педагог-исследователь» актуальны для XXI века, века науки и инноваций. Об этом пишет исследователь А. В. Коржуев, описывая этапы педагогического исследования, в котором важнейшее место занимает именно педагог-исследователь [1, с. 19].

Для соответствия должности педагога-исследователя и успешного выполнения соответствующего функционала необходимо выработать у выпускников педагогического вуза умение вести научную работу в тесной связи со своей педагогической деятельностью, применять полученные знания и умения в школьной практике.

Научная работа студентов обязательно предполагает критический сопоставительный анализ соответствия вузовских и школьных программ по предметам «Русский язык» и «Литература». Эта работа особенно актуальна в свете введения обязательного Национального квалификационного тестирования (НКТ) для выпускников педвузов. В связи с этим при осуществлении научно-исследовательской деятельности студентов необходимо уделять внимание критическому оцениванию выносимых на НКТ тестов по вышеназванным предметам.

Сегодня актуальным становится вопрос системной работы по формированию взаимодействия научно-исследовательской деятельности студентов с областями их будущей профессиональной деятельности. Розанова Н.М. указывает, что «НИР нужна современному студенту по трем соображениям:

- 1) способствует закреплению и углублению теоретических знаний по предмету;
- 2) развивает практические умения в проведении исследований и анализе получаемых результатов;
- 3) совершенствует навыки работы с источниками информации» [2, с. 9].

В ходе осуществления научно-исследовательской деятельности студентов мы стремимся донести до них следующий момент: «Наука оказывает влияние на все стороны жизни как общества в целом, так и отдельного человека. Достижения современной науки преломляются тем или иным образом во всех сферах культуры. Наука обеспечивает беспрецедентный технологический прогресс, создавая условия для повышения уровня и качества жизни. Она выступает и как социально-политический фактор: государство, обладающее развитой наукой и на основе этого создающее передовые технологии, обеспечивает себе и больший вес в международном сообществе» [3, с. 18].

Мы хотим также, чтобы наши студенты увидели и поняли особенности научно-исследовательской деятельности как таковой, в частности, положение о том, что «организация процесса научного исследования подразумевает некоторую совокупность и последовательность действий-процедур, которые должен знать и совершить человек, чтобы, чтобы получить новые знания» [4, с. 25].

Вопрос о качестве профессиональной подготовки выпускников педагогических вузов является предметом исследования современных ученых в области высшей школы, методики преподавания русского языка и литературы.

В современных условиях интенсивного увеличения объема научной информации, быстрой сменяемости и обновления знаний особое значение приобретает подготовка в высшей школе высококвалифицированных специалистов, имеющих качественную общенаучную и профессиональную подготовку, способных к самостоятельной научно-исследовательской деятельности. Стремление к научной работе все чаще наталкивается на недостаточное овладение студентами системой методических знаний, на отрыв их от будущей профессиональной деятельности. Это также явилось предпосылками к разработке проекта.

В ходе нашей работы со студентами ОП 6В01700 – Русский язык и литература мы нацелены на активное приобщение студентов к научно-исследовательской работе, на выработку у них готовности и способности к проведению научно-исследовательской деятельности, на выполнение ими различных научных работ в рамках интеграции вузовских и школьных программ обучения. Совместная со студентами научная работа будет способствовать успешному овладению методологией научных исследований. Студенты учатся осуществлять общенаучные исследовательские процедуры (сбор, систематизация, обобщение, классификация, анализ и т.д.). Также они увидят возможность реализовать на практике следующее положение: «Студент должен уметь так выстроить логическую очередность выполнения работ, чтобы она в установленные сроки привела к достижению поставленной цели и решению научной задачи» [5, с.102].

Все виды и формы организации научно-исследовательской работы студентов, таким образом, должны быть тесно связаны с их будущей профессиональной деятельностью и носить не чисто филологический, но методический характер. Одной из эффективных форм работы со студентами в этом направлении является их вовлечение в студенческие научные кружки. В Павлодарском педагогическом университете студенты образовательной программы «Русский язык и литература» принимают участие в работе научного кружка «Алмазный язык».

Работа кружка была начата на втором курсе и продолжается на данный момент на третьем. Именно на втором курсе студенты приступают к изучению основных дисциплин специальности «Современный русский язык» и «Литературы».

Участие в работе кружка имеет при этом не только учебное, но и воспитательное значение. С одной стороны, работа в кружке позволяет студенту углубиться в изучение отдельных тем и разделов, студент получает возможность приобрести более широкие и подробные предметные знания. С другой стороны, участие в работе кружка формирует у студента заинтересованность в изучении языка и литературы. Студенты, участвующие в работе кружка, приобретают возможность посмотреть на язык и литературу с неожиданной стороны, а это, в свою очередь, способствует и более прочному усвоению знаний на основном учебном курсе.

На третьем курсе в работу кружка добавляется методическая составляющая. Во-первых, в это время (третий курс первый семестр) студенты изучают методику преподавания русского языка и литературы, таким образом, работа в кружке и учебные дисциплины методического цикла «поддерживают» друг друга. Во-вторых, второй семестр третьего курса начинается с педагогической практики. Это первая практика, во время которой студенты полноценно выполняют роль учителя русского языка и литературы: разрабатывают и проводят уроки, ведут учебную документацию, проводят воспитательные мероприятия, связанные с русским языком и литературой. Работа в кружке направлена, в том числе, и на то, чтобы подготовить студента к прохождению педагогической практики.

В 2022-2023 учебном году работа научного кружка направлена на создание студентами рабочих тетрадей по русскому языку и литературе. Рабочая тетрадь – это интересная творческая форма работы по предмету, которая, с одной стороны, дополняет учебник, а с другой стороны, содержит необычные, нестандартные задания, направленные на углублённое изучение какой-либо темы или раздела. Рабочие тетради могут содержать разноуровневые задания, что служит целям дифференциации обучения, позволяя каждому ученику найти задание по силам и двигаться в изучении какой-либо темы постепенно, от простого к сложному.

Конечно, в рамках студенческого кружка невозможно ожидать, что студент сможет разработать полную рабочую тетрадь, сопровождающую весь школьный курс. Поэтому каждый студент выбирает себе одну тему из школьного курса по русскому языку или литературе (также возможна работа в парах) и разрабатывает полную систему заданий для рабочей тетради по выбранной теме, учитывая при этом требования школьной типовой программы по предмету. Результаты работы каждого участника будут доступны для всех членов кружка; созданные методические материалы будут использованы при прохождении педагогической практики.

Также особое внимание будет уделено совместной работе всех участников кружка над анализом фактического материала, проведением воспитательных мероприятий и т.д., что будет способствовать выработке умения коллективной работы.

По результатам работы планируются студенческие публикации и выступления на научно-практических конференциях.

Таким образом, наши студенты могут и должны заниматься наукой, обязательно сочетая ее с изучением дисциплин специальности, закладывающих базу предметно-специальных компетенций. При реализации такой работы особенное внимание нами уделяется рассмотрению научных вопросов в профессиональном ракурсе. Скажем, члены нашего кружка Овчинникова Александра, Плевако Екатерина, изучив раздел «Морфемика», проанализировали орфограммы в учебниках русского языка для 5 и 6 классов с точки зрения морфемики и исторической грамматики. Результаты их исследований студенты отразили в докладах на международных конференциях в ППУ и АлтГПУ (Барнаул, РФ).

Научные исследования студентов наших образовательных программ, проводимые с учетом их будущей профессии, делают такую работу полезной и эффективной для формирования успешного выпускника ППУ. Придя в школу, наши выпускники будут владеть навыками преподавания и осуществления научно-проектной деятельности, что весьма важно для их успешной профессиональной карьеры.

Литература:

1. Коржуев А.В. Основы научно-педагогического исследования. Учебное пособие для бакалавриата и магистратуры. М.: ЮРАЙТ, 2019 -177 с.
2. Розанова Н.М. Основы научных исследований. Учебно-практическое пособие. 2-е издание– М.: КноРус, 2021. – 328 с.
3. Тихонов В.А. Теоретические основы научных исследований: Учебное пособие для вузов / В.А. Тихонов, В.А. Ворона, Л.В. Митрякова. – М.: Горячая линия Телеком, 2018. – 320 с.
4. Мокий М.С. Методология научных исследований: учебник для магистратуры / М.С. Мокий, А. Л. Никифоров, В. С. Мокий / Под ред. М. С. Мокия. – М.: Издательство Юрайт, 2017. – 255 с.
5. Шкляр М.Ф. Основы научных исследований: Учебное пособие для бакалавров. – М.: Дашков и К, 2019. – 208 с.

«ПРИНЦИПЫ И ФАКТОРЫ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА»

**Абзулдинова Г.К., Омарова А.М.,
Павлодарский педагогический университет,
guleke160265@mail/ru**

Аннотация. Авторы статьи рассматривают вопрос о необходимости активации познавательной деятельности школьников и приходят к выводу, что успех обучения в конечном итоге определяется отношением учащихся к учению, их стремлению к познанию, осознанным и самостоятельным приобретением знаний, умений и навыков, их активностью.

Ключевые слова: познавательная деятельность, исследование,

формирование, взаимосвязь

Андатпа. Мақала авторлары мектеп оқушыларының танымдық іс-әрекетін белсендіру қажеттілігі мәселесін қарастырып, оқудың табыстылығы түптеп келгенде оқушылардың оқуға деген көзқарасымен, олардың білімге деген құштарлығымен, білімді саналы және өз бетінше меңгеруімен анықталады деген қорытындыға келеді. білім, білік және олардың белсенділігі.

Түйінді сөздер: танымдық әрекет, зерттеу, қалыптастыру, қарым-қатынас

Summary. The authors of the article consider the issue of the need to activate the cognitive activity of schoolchildren and come to the conclusion that the success of learning is ultimately determined by the attitude of students to learning, their desire for knowledge, the conscious and independent acquisition of knowledge, skills, and their activity.

Key words: cognitive activity, research, formation, relationship

Активация познавательной деятельности школьников должна рассматриваться не как усиление деятельности, а как мобилизация учителем с помощью специальных средств интеллектуальных, нравственно-волевых и физических сил учеников на достижение конкретных целей обучения и воспитания.

Новые технологии самостоятельного обучения имеют ввиду, прежде всего повышение активности учащихся: истина, добытая путем собственного напряжения усилий, имеет огромную познавательную ценность.

Отсюда можно сделать вывод, что успех обучения в конечном итоге определяется отношением учащихся к учению, их стремлению к познанию, осознанным и самостоятельным приобретением знаний, умений и навыков, их активностью.

Педагогических условий, при помощи которых достигается активизация учебно-познавательной деятельности, множество. Это связано и с предметной областью знаний, и с опытом учителя, с его мастерством, и с возрастом учеников, с уровнем их познания, и с оснащением учебного процесса.

К таким условиям, по мнению Г. И Щукиной, которые содействуют развитию активных самостоятельных проявлений учащихся на уроках, в учебном процессе, можно отнести ситуации, в которых ученик должен:

- защищать свое мнение, приводить в его защиту аргументы, доказательства, использовать приобретенные знания;
- задавать вопросы учителю, товарищам, выяснить непонятное, углубляться с их помощью в процесс познания;
- рецензировать ответы товарищей, сочетания, другие творческие работы, вносить коррективы, давать советы;
- делиться своим знаниями с другим;
- помогать товарищам при затруднениях, объяснить им непонятное;

- выполнять задания - максимум, рассчитанные на чтение дополнительной литературы, первоисточников, на длительные наблюдения (роста растения, повадок животных, выращивания кристаллов и др.);

- побуждать учащихся находить не единственное решение, а несколько самостоятельно предпринятых;

- практиковать свободный выбор заданий, преимущественно поисковых, творческих;

- разнообразить деятельность, включать в познание элементы труда, игры, художественной, общественной и других видов деятельности;

- создавать заинтересованность коллективной деятельностью, на основе которой и происходит формирование активности позиции членов коллектива [1, с. 33].

Чтобы добиться активной мыслительной деятельности учащихся, необходимо у них вызвать потребность в знаниях, которая возникает в случаях, когда на пути ученика появляется препятствие, затруднение, преодолеть которое без необходимых для этого сведений он не может. Изучая в 6 классе тему «НЕ с глаголами», предлагаем ребятам решить такую задачу:

Учитель отметил в тетради следующую ошибку: *небыл*. Ученик не согласился и объяснил, что он заменил *не был* синонимом *отсутствовал* (без *не*). Кто прав? Учащиеся ищут ответ и приходят к выводу, что для правильного написания очень важно сначала определить, с какой частью речи употреблена частица *не*, так как разные правила регулируют правописание *не* с существительными и глаголами [2, с. 65].

Изучая в 7 классе тему «Буквы Е-И в приставках НЕ-НИ отрицательных наречий», предлагает ребятам вставить пропущенную букву в слово, написанное на доске: *н...когда*. Учащиеся высказывают два предположения: *никогда* и *некогда*. Так они осознают зависимость правописания приставок в отрицательных наречиях от ударения.

Вызывают интерес у ребят задания типа:

1) На доске записано предложение, которое не имеет смысла. Можно ли его исправить, не изменив ни одного слова? Тетерев сказал: «Охотник — красивая птица».

2) Даем небольшой прозаический или стихотворный текст, в котором встречаются разные типы сказуемых. Определить, какой тип сказуемого отсутствует в данном тексте.

3) Придумать предложение, не искажая действительности, со следующими словосочетаниями: *задуматься о (не) счастье*, *слезу (не) годования*, *(не) приязнь к судебной комиссии*, *(не) примиримость к Троекурову* (предлагаю обратиться к повести А.С. Пушкина «Дубровский»). Учащиеся составляют предложения, раскрывают скобки, объясняют правописание существительных с НЕ.

4) На какие группы в зависимости от правописания гласных в корне можно разделить слова: *убирать*, *удивлять*. *Запирать*, *обвинять*, *освещать*, *обжигать*?

5) Что общего у следующих глаголов? В чем их различие? – расстилать (дорожки), примирять (друзей).

Следует отметить, что, решая такие задачи, учащиеся начинают охотно составлять их сами. Такая работа подготавливает ребят к урокам-семинарам, деловым играм и может быть предложена как при проверке домашнего задания, так и на других этапах урока.

Также одним из условий активизации познавательной деятельности можно назвать использование в учебном процессе соответствующих дидактических принципов [3, с. 15].

1. Принцип проблемности.

Прежде всего, в качестве основополагающего принципа следует рассматривать принцип проблемности. Путем последовательно усложняющихся задач или вопросов создать в мышлении учащегося такую проблемную ситуацию, для выхода из которой ему не хватает имеющихся знаний, и он вынужден сам активно формировать новые знания с помощью преподавателя и с участием других слушателей, основываясь на своем или чужом опыте, логике. Таким образом, учащийся получает новые знания не в готовых формулировках преподавателя, а в результате собственной активной познавательной деятельности. Особенность применения этого принципа в том, что оно должно быть направлено на решение соответствующих специфических дидактических задач: разрушение неверных стереотипов, формирование прогрессивных убеждений.

Особенности применения данного принципа в процессе преподавания русского языка требуют и специфических форм проведения занятий, педагогических приемов и методов. И самое главное, что содержание проблемного материала должно подбираться с учетом интересов учащихся.

2. Принцип обеспечения максимально возможной адекватности учебно-познавательной деятельности характеру практических задач.

Практический курс всегда являлся составной частью информационной подготовки учащихся. Суть данного принципа заключается в том, чтобы организация учебно-познавательной деятельности учащихся по своему характеру максимально приближалась к реальной деятельности. Это и должно обеспечить в сочетании с принципом проблемного обучения переход от теоретического осмысления новых знаний к их практическому осмыслению.

3. Принцип взаимообучения.

Не менее важным при организации учебно-познавательной деятельности учащихся является принцип взаимообучения. Следует иметь в виду, что учащиеся в процессе обучения могут обучать друг друга, обмениваясь знаниями. Для успешного самообразования необходимы не только теоретическая база, но и умение анализировать и обобщать изучаемые явления, факты, информацию; умение творчески подходить к использованию этих знаний; способность делать выводы из своих и чужих ошибок; уметь актуализировать и развивать свои знания и умения.

4. Принцип исследования изучаемых проблем.

Очень важно, чтобы учебно-познавательная деятельность учащихся носила творческий, поисковый характер и по возможности включала в себя элементы анализа и обобщения. Процесс изучения того или иного явления или проблемы должны по всем признакам носить исследовательский характер. Это является еще одним важным принципом активизации учебно-познавательной деятельности: принцип исследования изучаемых проблем и явлений.

5. Принцип индивидуализации.

Для любого учебного процесса важным является принцип индивидуализации - это организация учебно-познавательной деятельности с учетом индивидуальных особенностей и возможностей учащегося. Для обучения этот принцип имеет исключительное значение, т.к. существует очень много психофизических особенностей:

- состав аудитории (комплектование групп);
- адаптация к учебному процессу;
- способность к восприятию нового и т.п.

Все это требует применять такие формы и методы обучения, которые по возможности учитывали бы индивидуальные особенности каждого учащегося, т.е. реализовать принцип индивидуализации учебного процесса.

6. Принцип самообучения.

Не менее важным в учебном процессе является механизм самоконтроля и саморегулирования, т.е. реализация принципа самообучения. Данный принцип позволяет индивидуализировать учебно-познавательную деятельность каждого учащегося на основе их личного активного стремления к пополнению и совершенствованию собственных знаний и умений, изучая самостоятельно дополнительную литературу, получая консультации.

7. Принцип мотивации.

Активность как самостоятельной, так и коллективной деятельности учащихся возможна лишь при наличии стимулов. Поэтому в числе принципов активизации особое место отводится мотивации учебно-познавательной деятельности. Главным в начале активной деятельности должна быть не вынужденность, а желание учащегося решить проблему, познать что-либо, доказать, оспорить [4, с. 15].

Принципы активизации учебно-познавательной деятельности учащихся, также как и выбор методов обучения, должны определяться с учетом особенностей учебного процесса. Помимо принципов и ситуаций, существуют также и факторы, которые побуждают учащихся к активности, их можно назвать еще и как мотивы или стимулы учителя, чтобы активизировать деятельность учащихся. Учитель может стимулировать деятельность учащихся следующим образом:

- опираться на интересы учащихся и одновременно формировать мотивы учения, среди которых на первом месте выступают познавательные интересы, профессиональные склонности;
- включать учеников в решение проблемных ситуаций, а проблемное обучение, в процессе поиска и решения научного и практических проблем;
- использовать дидактические игры и дискуссии;

- использовать такие методы обучения, как беседа, пример, наглядный показ;

- стимулировать коллективные формы работы, взаимодействие учеников в учении.

Особое значение для успешной реализации принципа активности в обучении имеют самостоятельные работы творческого характера.

Признаки, характеризующие самостоятельную работу:

а) наличие цели самостоятельной работы;

б) наличие конкретного задания;

в) четкое определение формы выражения результата самостоятельной работы;

г) определение формы проверки результата самостоятельной работы;

д) обязательность выполнения работы каждым учеником, получившим задание.

Основные требования к содержательно-логической (внутренней) стороне самостоятельной работы:

1. содержание заданий должно строго соответствовать конкретным дидактическим целям обучения и воспитания;

2. содержание и методический аппарат заданий должны обеспечить учебно-познавательную деятельность всех степеней познавательной самостоятельности;

3. в работах должны использоваться все возможности для введения вариативных заданий, которые обеспечивают максимально успешное протекание самостоятельных работ каждого ученика [5, с. 15].

Задача учителя – не только сообщать знания (преподавание), но и управлять процессом их усвоения, воспитывать и способствовать развитию ученика, формировать у него необходимые личностные качества.

Задача ученика – учить и путем самовоспитания совершенствоваться, развивая у себя ценные черты характера и личности.

Проблемное обучение не только активизирует мыслительные процессы учащихся, но и посредством поисковых задач порождает у них интерес и тем самым необходимую учебную мотивацию [6, с. 45].

Активизация познавательной деятельности способствует целенаправленному и систематическому развитию интеллекта учащихся через применение современных педагогических технологий, направленных на активизацию и интенсификацию деятельности ребенка. Поставленной цели можно добиться разными способами. Нельзя допускать скуки и однообразия на наших уроках. Толчком к заинтересованности может стать эмоциональное возбуждение ребенка, которое, в свою очередь, достигается с помощью стимулов.

Основные стимулы и средства их создания:

- удивление, вызванное новизной материала, оригинальностью его подачи;

- потребность в эмоциональном удовлетворении от преодоления трудностей (проблемное обучение);

- эмоциональное оживление, вызванное сменой деятельности, переключение внимания с одного предмета на другой (переключению помогают средства наглядности);

- получение эстетического наслаждения (выбор тем для изложений, сочинений; выбор текстов, в которых присутствует описание природы или произведений искусства, в которых затронуты нравственные проблемы, актуальные для школьников);

- эмоциональное благополучие ребенка в классе (индивидуальный подход к каждому ученику, дифференцированная работа, позволяющая ребенку раскрепоститься, поверить в свои силы, доброжелательное отношение к детям).

Таким образом, принцип активности в обучении находится в диалектическом единстве со всеми принципами в их системе. В качестве средств активизации учения школьников выступают: учебное содержание, формы, методы и приемы обучения. Задача учителя состоит в том, чтобы обеспечить не общую активность учеников в познавательной деятельности, а их активность, направленную на овладение ведущими знаниями и способами деятельности.

Литература:

- 1 Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. – М.: Просвещение, 2001. – 160 с.
- 2 Обучение с увлечением. Методическое пособие СК ИПК и ППК. – Петропавловск, 2008. – 366 с.
- 3 Ушинский К. Д. Собрание сочинений. В 11 томах. – РСФСР: издательство Академии педагогических наук, 1948-1952. – Т. 2. – 411 с.
- 4 Казанцев Ю. Н. Развитие познавательной активности на уроке и дома // Уроки в школе. – 2012. – № 2. – С. 13-16.
- 5 Коротаева Е. В. Познавательная активность: вопросы педагогической тактики // Русский язык в школе. – 2008. – № 2. – С. 14-19.
- 6 Хужаназаров В.Д. Использование занимательно-игровых методов и приемов обучения на уроках русского языка и литературы // Русский язык в школе. – №8, 2016. – С. 45-49.

«ПРОВЕДЕНИЕ ВНЕКЛАССНОЙ РАБОТЫ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ И ЧАСТНЫХ ШКОЛАХ ДЛЯ ОВЛАДЕНИЯ АНГЛИЙСКИМ ЯЗЫКОМ И ВОВЛЕЧЕННОСТЬ УЧАЩИХСЯ»

М.Ж. Адилова
Павлодарский педагогический университет,
Gaaa96@mail.ru

Аннотация. Мақала мектеп оқушыларының мемлекеттік және жеке оқу орындарындағы сыныптан тыс жұмыстарға қатысуы мен қызығушылығы мәселесіне арналған. Жұмыста осы іс-шараларды өткізудің

пайдасы мен форматы көрсетілген, сондай-ақ мектеп оқушыларының сыныптан тыс іс-шаралар туралы жауаптары бойынша сауалнама мен талдау жүргізілген.

Түйінді сөздер: сыныптан тыс іс-шара, сыныптан тыс жұмыс, сабақтан тыс жұмыс, оқушылардың бос уақытын ұйымдастыру, ағылшын тілін оқыту.

Аннотация. *Статья посвящена проблеме вовлеченности и интереса школьных учащихся во внеклассных мероприятиях в государственных и частных учебных заведениях. В работе показана польза и формат проведения данных мероприятий, а также проведен опрос и анализ по ответам школьников о внеклассных мероприятиях.*

Ключевые слова: *внеклассное мероприятие, внеклассная работа, внеурочная работа, организация свободного времени школьников, обучение английскому языку.*

Annotation. *The article is devoted to the problem of involvement and interest of school students in extracurricular activities in state and private educational institutions. The paper shows the benefits and format of these events, as well as conducted a survey and analysis of the responses of school students about extracurricular activities.*

Key words: *extracurricular activities, extracurricular work, out-of-class activities, organization of free time for schoolchildren, teaching English.*

Внеклассная работа или внеурочная работа подразумевает продолжение классного учебного процесса во внеаудиторное время с учащимися в увлекательных формах, таких как вечера отдыха, встреча с интересными людьми, просмотр фильмов, спектаклей. Более того, внеклассная работа может быть организована в форме кружков, конференций, дискуссий и дебатов, олимпиад, конкурсов и т.д. Такой вид организации свободного времени школьников играет большую образовательную и воспитательную роль. Эта работа не только способствует углублению знаний в английском языке, но и расширяет общий кругозор знаний об англоязычных странах, кругозор о мире, культурные знания, развитию творческих навыков, эстетических вкусов. Как следствие, подразумевается, что мотивация школьников к изучению английского языка повышается. Существуют также научные работы и статьи молодых ученых о рассмотрении пользы внеурочных работ в рамках развития лидерских качеств и способностей учащихся [1, 2, 3].

Однако следует отметить, что также важно исследовать область применения внеклассной работы, в особенности корректной и эффективной организации свободного времени школьников для получения полноценного эффекта и пользы от процесса всех мероприятий в изучении английского языка. При доступности всех разновидностей форм организации внеклассной работы школьников следует обратить внимание на вовлеченность как учителей-организаторов, так и школьников-участников и привлечь их к активному участию и даже организации мероприятий. Причина в том, что в образовательных учреждениях разных типов внимание на данный тип

мероприятий уделяется не в полной мере, поэтому актуальность данной статьи в том, чтобы проанализировать данную ситуацию и провести исследование. Изучение английского языка является обязательным в рамках активного трёхязычного формата обучения в нашей стране, но урочное обучение может быть недостаточно для практики английского языка для школьников и их мотивации к изучению данного языка. Следовательно, актуально изучить роль внеклассных работ в изучении и мотивации школьников [4].

Для начала было проведено исследование вовлеченности школьников во внеклассные работы. В рамках данной статьи было проведено исследование и были опрошены школьные учащиеся в онлайн форме. Для проведения опроса были подготовлены вопросы в через Google Forms. В данном опросе приняло участие 20 школьников, они ответили на ряд вопросов: В какой школе Вы обучаетесь? В каком классе Вы обучаетесь? Если Вы обучаетесь в государственной школе, как часто в Вашем классе/школе проводятся внеклассные мероприятия на английском языке/по теме английского языка? Если Вы обучаетесь в частной школе, как часто в Вашем классе/школе проводятся внеклассные мероприятия на английском языке/по теме английского языка? Если Вы обучаетесь в государственной школе, какие мероприятия данного типа у Вас проходят? Если Вы обучаетесь в частной школе, какие мероприятия данного типа у Вас проходят? Если Вы обучаетесь в государственной школе, как часто Вы участвуете в данных мероприятиях? Если Вы обучаетесь в частной школе, как часто Вы участвуете в данных мероприятиях? Укажите причину, по которой Вы участвуете в данных мероприятиях. Укажите причину, по которой Вы не участвуете в данных мероприятиях. Какие виды внеклассных мероприятий по английскому языку Вы бы хотели видеть и участвовать в них в школе?

Итак, в опросе приняли участие школьники среднего и старшего звена государственных (60%) и частных (40%) школ (рис.1).

Рис. 1

А также большинство отвечавших обучаются в 9 (25%), 12 (20%) классах (рис.2).

В каком классе Вы обучаетесь?

20 ответов

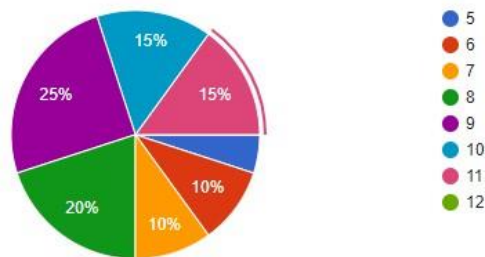

Рис. 2

Если сравнивать частоту проведения внеклассных мероприятий, ответы обучающихся в государственных и частных школах отличаются. Учащиеся государственных школ отмечают, что во многих из таких школ мероприятия проводятся каждый месяц (30,8%). 23,1% опрошенных сказали, что внеклассные мероприятия проводятся немного реже, 1 раз в три месяца или 1 раз в полгода. По ответам остальных школьная администрация организывает данные мероприятия 2 раза в месяц (15,4%) и наименьше всего каждую неделю (7,7%) (рис.3).

Если Вы обучаетесь в государственной школе как часто в Вашем классе/школе проводятся внеклассные мероприятия на английском языке/по теме английского языка?

13 ответов

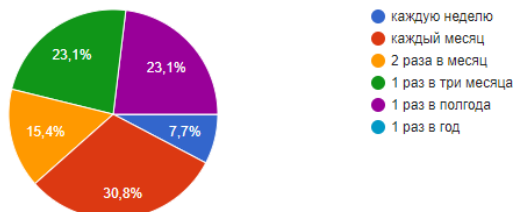

Рис. 3

В частной школе статистика другая: здесь внеклассные уроки проводятся намного чаще, каждую неделю (57,1%) или раз в месяц (28,6%) (рис. 4).

Если Вы обучаетесь в частной школе как часто в Вашем классе/школе проводятся внеклассные мероприятия на английском языке/по теме английского языка?

7 ответов

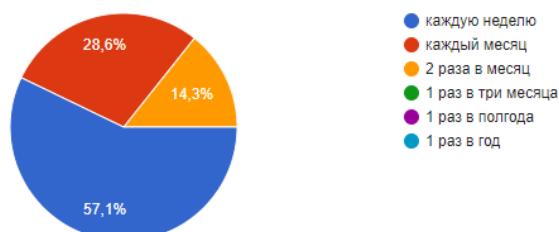

Рис. 4

Как и отмечалось ранее, разнообразность проводимых внеурочных работ радует. Школьники отмечают, что в основном в государственных школах мероприятия проводятся по праздникам, отмечаемым в англоязычных странах, например Halloween, Christmas, Thanksgiving, New Year. В частных учебных заведениях мероприятия проводятся по субботам в форматах разговорных клубов, клубов читателей и Movie club'ов, дебатов, а также по английским праздникам.

Частота посещений тоже различается в разных школах: в государственных школах преобладает количество учащихся, которые посещают и только иногда (38,5%). Остальные отметили, что принимают участие всегда, редко, никогда или по настоянию учителей в равных пропорциях (15,4%). В частных школах большее количество предпочитают принимать участие чаще, чем реже. Только 28,6 % учащихся сказали, что посещают внеклассные мероприятия редко или по настоянию учителей в равных количествах (рис. 5, рис. 6).

Если Вы обучаетесь в государственной школе, как часто Вы участвуете в данных мероприятиях?

13 ответов

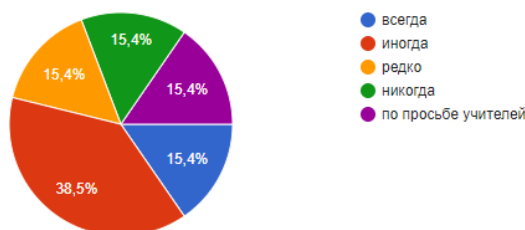

Рис. 5

Если Вы обучаетесь в частной школе, как часто Вы участвуете в данных мероприятиях?

7 ответов

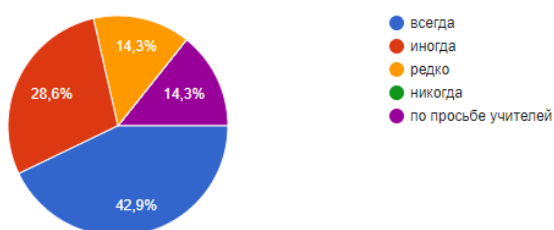

Рис. 6

По результатам опроса главными причинами участия во внеурочных мероприятиях было изучение и практика английского языка и интересное проведение времени с одноклассниками. Но с другой стороны, были и те, кто признался, что формат проведения данных мероприятий стал причиной пропуска внеурочных работ.

Таким образом, ситуация обстоит таким образом: внеурочные мероприятия в частных школах проводятся чаще, чем в государственных школах, а также спектр вариации формата их проведения шире. Главной

причиной нежелания школьников посещать эти мероприятия стала неинтересная организация проведения, поэтому стоит вопрос о мотивации учителей-организаторов в углублении знаний в проведении такого рода деятельности и улучшения навыков качества организации мероприятий.

Изучение и обучение английского языка как иностранного является одним из приоритетных в данное время в школах нашей страны, и поэтому в рамках школы организуются мероприятия во внеурочное время. Однако, не всегда главная задача данных мероприятий выполняется ввиду нескольких причин: в зависимости от типа образовательного учреждения, формат проведения внеклассных занятий свободного времени школьников отличается, что влияет на вовлеченность учащихся, поэтому возникает вопрос в рассмотрении анализа качества организации внеклассных мероприятий.

Литература:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: Изд-во ИКАР, 2009. 448 с.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология М.: Педагогика, 1991, 200 с.
3. Ващук Д. С. Организация внеклассной работы по изучению иностранного языка школьниками в летний каникулярный период. 195 с.
4. Koshanova A. K., Vulekbayeva S. E. Extracurricular activities as a condition for the development of leadership skills of teenagers.

«ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ АБАЯ КУНАНБАЙУЛЫ»

М.А.Бришева

Средняя школа №18 им.С. Жунусова, г. Кокшетау

Email: kishibaeva.alina@mail.ru

***Аннотация.** Мақалада 20 ғасырдағы қазақ гуманизмінің қалыптасуы, оның Абай Құнанбайұлының шығармаларына негізделген психология мен мәдениеттің дамуына әсері туралы айтылады.*

***Түйінді сөздер:** қазақ этнопсихологиясы; қазақ көшпенділері; герменевтика; қазақ тілі.*

***Аннотация.** В статье рассматривается вопрос о становлении казахского гуманизма 20-го века, его влияния на развитие психологии и культуры, основанном на произведениях Абая Кунанбайұлы.*

***Ключевые слова:** казахская этнопсихология; казахские кочевники; герменевтика; казахский язык.*

***Annotation.** The article tells about the formation of Kazakh humanism of the 20th century, its influence on the development of psychology and culture, based on the works of Abai Kunanbayuli.*

Keywords: Kazakh ethnopsychology; Kazakh nomads; hermeneutics; Kazakh language.

История казахской психологии в целом и этнопсихологии в частности не имела классических произведений. Однако это не означает, что психологии вообще не существовало. Жизнь и творческий труд народа предопределили существование психологии этого народа, но она была разбросана по фольклору, легендам, басням, стихам и прозе. Одним из важнейших философов и просветителей казахского народа был Абай (Ибрагим) Кунанбайулы.

Теоретическая основа исследований - это совокупность принципов, разработанных в области исторических, философских и психологических наук. А именно принцип историзма, объективизма, диалектического единства психологического и логического, а также применение сравнительных исторических методов [1, с. 326]. Принцип объективизма позволил досконально изучить и проанализировать критические установки в эпистемологии ученых и их реализацию. Произведение Абая "Книга слов" (Кунанбаюли, 1992), написанное для его братьев-казахов-кочевников, является документальным свидетельством психологии степных народов. Абай Кунанбайулы интересовался проблемами, которые актуальны, но его метод исследования радикально отличался от тех, которые используются современными психологами. Основываясь на практике, личном опыте, интуиции и обобщении, Абай изучал такие явления, как память, восприятие, запоминание, характер, воля, разум, сознание, человеческая душа и потребности. Время активной работы Абая совпало со временем зарождения и установления научной психологии в США - концом XIX - началом XX века. Психология как наука возникла из новых идей и новых мыслей в 1879 году в Соединенных Штатах. Цель данной статьи-реконструировать мысли, заложенные в работе Абая, на основе методов научной психологии и работ американских и российских психологов. Психология казахских кочевников является частью культуры кочевой цивилизации и отличается от научной психологии методами исследования, но она развивалась из исторического контекста и охватывала не только дух интеллектуального времени, но и социальные, политические и экономические факторы жизни кочевников [2, с. 42]. Эти факторы, влияющие на формирование человеческой психологии, не зависят от расы и вызывают подобные размышления.

Наряду с самореализацией Абай рассматривает проблему личной самореализации. По его словам, самореализация является предпосылкой для жизни казахов на уровне наиболее просвещенных народов, например, русских. Он пишет: "нам нужно изучать русский язык. Он содержит духовное богатство, знания, искусство и другие неисчислимы богатства. Чтобы избежать русского порока, но принять их достижения, нам нужно изучить их язык и понять их науку. Поскольку русские, познав другие языки, познакомились с мировой культурой и стали такими, какие они есть" (Кунанбаюли, 1992, с. 185). Эти мысли Абая приобрели новое значение в

современном Казахстане, Modern Trilinguism (казахский, английский и русский) стал обязательным в стране.

Психологические идеи и зарисовки Абая Кунанбайулы разнообразны и сложны. В своей работе он дает психологическую характеристику человека от ребенка как личности до высших форм человеческого духовного совершенства и человека, преследующего совершенство Творца.

В работах Абая также есть метамотивация и метаниды, но они представлены как вера в Аллаха. Абай объясняет, что если мир был создан Аллахом, задача человека-познать Бога через науку. Абай не делает Аллаха абсолютным, а скорее пропитывает его такими "чертами", как жизнь, истина (наука), власть, милосердие и справедливость [3, с. 126]. Такие экзистенциальные ценности провозглашаются автором важными для формирования "метамотивации" и саморефлексии человека. Для дальнейшей проработки этой идеи Абай пишет: "человеческое знание достигается любовью к истине, желанием открыть природу и сущность вещей. Душа, не имеющая любви к истине, не познает истину". Таким образом, в своей работе "Книга слов" Абай приравнивает понятия Аллаха, истины и науки. Благодаря вере в Аллаха Абай сформировал метамотивацию просветления, знаний и науки у своих невежественных соотечественников. Однако с точки зрения современной психологии психологический контекст слов Абая по-прежнему актуален для формирования мотивационного действия учащихся. Он имеет дидактическое значение и направлен на формирование "жажды знаний" как особого психологического состояния. Другими словами, посредством принуждения и вовлечения формируется постоянная потребность понять Бога, себя и мир, постоянно творить добро, не жертвуя честью и избегать зла. "Справедливость в тебе. Это означает, что вы преследуете знания и обладаете истинной человечностью. Истина олицетворяет справедливость, добрые намерения олицетворяют Милосердие, а разум, как мы знаем, является одним из имен науки". По словам Абая, все эти потребности приходят со знанием. "Этого можно достичь, имея искреннее желание и усердно учась", - подчеркивает Абай в слове "38. Здесь "искренние желания" - это мотивы, а "прилежное обучение" - это потребности.

Психология Абая невозможна без философской интерпретации человеческой природы и действий, основанной на интуиции. "Учения" Абая Кунанбайулы имеют свое преимущество, несмотря на то, что написаны непрофессиональным языком-они ближе к пониманию истинной сущности человеческой психологии, поскольку написаны в поэтической форме. Эта книга помогает понять себя и полезна молодым людям для тех же целей; полезна для самообразования; помогает решать психологические проблемы. Книга привлекает читателя; он является собеседником и позволяет открыть новые перспективы для психологического понимания людей. Он затрагивает соответствующие темы творческой работы, мотивации и развития и помогает понять человеческий потенциал на уровне более высоких ценностей.

Абай - основатель казахской психологии дефицита. Жизнь казахов напрямую зависела от скота, т. е. жизнь и существование казахов зависело

прежде всего от удовлетворения физиологических потребностей. Основным источником богатства для казахов был скот. "Эти пороки исходят от людей, которые заботятся только о том, чтобы получить больше скота и тем самым завоевать уважение окружающих их людей", – пишет Абай о казахской психологии. Чтобы углубиться в тему казахской психологии, он пишет в слове "З": умножая свои стада, родители стараются сделать стада своих детей еще больше, передать заботу о стадах пастухам и вести досуг-полноценно есть мясо, пить кумыс, наслаждаться компанией красивых женщин и любоваться лошадьми". Абай был единственным казахом, изучавшим их психологию, которая полностью зависела от окружающей среды [4, с. 162]. Окружающая среда и образ жизни, тесно связанный с разведением крупного рогатого скота, сформировали психологию его соотечественников. Таким образом, Абай получил новое понимание казахской психологии. Он не заботился о скоте; он заботился о положении и духовном мире казахов, которые были вынуждены только размножать свои стада. Он называет эту позицию казахов "пороком", то есть осуждает тот факт, что казахи не преследовали других усилий. Порок казахов проистекает из их образа жизни и мышления. Абай считает такое существование моральным и духовным пороком, ненавистным истине и добру, и считает, что это общий национальный порок казахов. Абай был одним из первых, кто изучал негативные аспекты казахской психологии. Его исследования были основаны на пороках казахов и позволили сформулировать позитивную гуманистическую точку зрения на казахскую человеческую природу. Абай отлично справляется с раскрытием существенных потребностей ребенка и с научной точки зрения описывает его чувственное обучение и тот факт, что потребность в обучении естественным образом проникается в ребенка, и эту потребность необходимо удовлетворять, обучая его языкам и науке. Чтобы выработать идею духовной потребности, Абай развивает теорию внешней мотивации и пишет: "было бы хорошо воспитывать казахских детей ... Надо изучать русский язык. Он содержит духовное богатство, знания, искусство и другие неисчислимы богатства. Чтобы избежать русского порока, но принять их достижения, нам нужно изучить их язык и понять их науку. Русский язык откроет нам глаза на мир. Изучая язык и культуру других народов, человек становится равным им и не унижает себя жалкими просьбами. Просвещение также приносит пользу религии". Абай говорит об освоении психики русского просвещения без явного упоминания о ней. Вся психологическая наука неявно представлена в "книге слов", поскольку психика человека зависит от уровня социального, образовательного, культурного и научного развития, а не от национальности. Абай не использует особых психологических терминов, но в его работе представлена психология, написанная в поэтической форме. В этом и заключается его преимущество-способность передавать человеческое настроение в поэтической форме [5, с. 136]. Его недостатком является отсутствие научных психологических категорий. Однако эти категории неявно присутствуют в каждом стихе стихотворения Абая Кунанбайулы.

С точки зрения теории мотивации Абай упоминает три типа мотивации для казахов. Первый тип-это недостаточная мотивация, направленная на восполнение дефицита, например, чтобы иметь больше скота для удовлетворения потребности в пище. Второй тип-экзистенциальный, а именно необходимость жить развлекательной жизнью, за что Абай резко критикует своих соотечественников. Абай описывает третью мотивацию на примере того, что другие нации были лучше развиты, чем казахские. Когда он пишет о духовности, Абай призывает казахов учить своих детей русскому языку и науке. Он не только побуждает казахов учиться, но и научно раскрывает психологию человеческой души.

Литература.

1. Ананьев Б. Г. (1977) О проблемах современных гуманитарных исследований. М.: Наука. - 326 с.
2. Асанкулова Б. С. & Калымбетова Н.П. (2014) Педагогическое наследие казахских просветителей XIX века. Австралийский журнал гуманитарных и социальных наук, 1, - 42 с.
3. Асеев В. Г. (1974) Проблема мотивации и личность. Теоретические проблемы психологии личности, -126 с.
4. Асмолов А. Г. (1996) Культурно-историческая психология и конструирование миров. Москва: Воронеж. -162 с.
5. Бекман, Дж., & Хекхаузен, Х. (2008) Мотивация как функция ожиданий и стимулов. В книге J.Heckhausen & H. Heckhausen (Ред.), Мотивация и действие. Кембридж: Издательство Кембриджского университета, -136 с.

«EXTRACURRICULAR READING AS A MEANS OF MOTIVATION FOR EFL STUDENTS»

Daulbayeva Kamila Muratovna
Scientific adviser: Candidate of Philological sciences,
Kulakhmetova Mergul Sabitovna

Аннотация. білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде оқушы педагогикалық процестің орталығында. Оқушылардың оқу мақсаттарына жету қабілетін арттыру үшін сыныптан тыс оқу білім беруде және шет тілдерін үйренуде шешуші рөл атқарады.

Түйінді сөздер. сыныптан тыс оқу, студент, мотивация, шет тілі.

Аннотация. На современном этапе развития образования ученик находится в центре педагогического процесса. Для повышения способности учащихся достигать своих целей в обучении внеклассное чтение играет решающую роль в образовании и в изучении иностранных языков.

Ключевые слова. внеклассное чтение, студент, мотивация, иностранный язык.

Abstract: At the present stage of the development of education, the student is at the center of the pedagogical process. To enhance learners' capacities to achieve

their learning goals extracurricular reading play a crucial role in education and in learning foreign languages.

Keywords: *extracurricular reading, student, motivation, foreign language.*

Introduction

Reading is one of the main language components taught at school along with Listening, Speaking, Writing, Grammar, Vocabulary and Content. Usually reading activities are quite structured in the classroom: students do some pre-reading task, then read a text, adapted or authentic depending on their level, afterwards they complete some post-reading tasks. In this way students acquire a lot of reading subskills such as scanning, scheming, deducing the meaning of words, summarizing let alone they develop their skills in other language components. With the advancement in Information Technology students are also developing such skills as browsing and scanning reading online.

Yet, very rarely students do what is called extensive reading [1, 1 p], that is reading long texts with the purpose of understanding and enjoying them, when it comes to a foreign language. This way of reading, to enjoy, is supposed to arise interest for a language in students. Indeed, when people engage themselves in activities that bring pleasure their attitude towards the activity itself, and any skills required to perform the activity is positive.

Therefore, extensive reading, or reading for pleasure, is much different from typical reading activities in lessons. It does not involve separate skills training, completing exercises or getting marks for reading. Extensive reading is done out of a person's interest to understand how the story in the text develops and ends. This is how it works when extensive reading in the first language takes place. At the same time while reading extensively people develop their language skills without noticing that.

The same should possibly happen with extensive reading of a foreign fiction literature: when students read texts that they are interested in, it might bring a lot of benefits for the learning process. Such strategies and functions as learning new words, learning to express an opinion, expanding general knowledge, getting educated on morals, and alike, can be the direct outcomes of reading outside the classroom. Having students not only complete reading tasks in the lesson, but also read for pleasure outside the classroom may positively benefit their language skills and be a great experience. In other words, reading for pleasure can become a great motivational tool in teaching a foreign language. In the next chapter we are going to review previous studies to understand if there is a link between extracurricular activities, extensive reading and motivation.

Studies on Extracurricular Reading and Motivation

In general, there is a lot of research proving that extracurricular activities have positive effect on students' learning, performance, attitude to study, and even social relationships [2, 21-22 p]. Regarding EFL classes, extracurricular activities help develop public speaking, communicating with peers, and provide safe environment for all students participating [2, 23 p].

In his article Yildiz [3,24-28p] reported a research on how extracurricular activities influenced students' learning of English. Through surveys and questionnaires, he found out that most students became more confident, got motivated in learning English

In their comparative study Makarova and Reva [4, 65 p] looked at extracurricular activities in learning of a foreign language in Canada and Russia. The questionnaires showed that such activities encouraged students to practice the use of a foreign language more frequently, they felt positive about such activities and noticed improvement in their communication skills. Students also noted that they managed to overcome their shyness.

A Pirih [5, 171 p] in her article reports the results of implementing extensive reading in EFL. Coded interviews showed students' positive feelings towards extensive reading in English, improvement in vocabulary and reading fluency.

Normah [6, 3 p] looked at extracurricular activities from teachers' side. He examined teachers' attitude to such way of enhancing language skills in Saudi Arabia. School teachers were asked to answer questionnaire and participate in an interview. He found out that teachers felt positive about such activities, and noticed progress in their students' performance at school.

M.V. Kuimova, S.A. Ukhov in their article [7, 2 p] claim that reading encourages motivation along with enhancing vocabulary. They point out that reading provides the following benefits: raises interest; develops imagination; promotes positive attitude towards the culture; boosts students' confidence. Reading also positively affects writing and speaking skills providing the basis for improving productive skills.

It can be inferred from the above that reading, for instance, in a form of an extracurricular class, is beneficial for a range of skills from academic to social. In all cases such reading activities inspire students to continue their study of the language and prove to be effective. Before implementing such classes some important things need to be considered. The next chapter examines factors of organizing such classes, possible in-class activities, and feedback for students.

How to organize Reading outside the Classroom

Regarding organization of extra reading classes, such factors as the number of lessons per a certain period, the choice of books, the authenticity of reading materials, in-class activities and monitoring of the process come to mind. As for the number and frequency of extracurricular classes, it solely depends on individual situation at a certain school. Teachers first should study the needs of the students to whom they plan to introduce the extra reading classes, determine students' language level and negotiate with the school administration the program itself and its implementation. Thus, the closer look will be taken on all other factors but the number of classes.

Which book to choose is one of the most important factors for extra reading as it directly affects the interest of students. Forcing students to choose a book from obligatory curriculum list or imposing a book by the teacher's taste will ruin the very idea of extra reading as a motivational tool to enhance students' learning. Hence the choice of the book should be discussed with students in advance. It is up to them

whether to choose books individually according to their taste or follow the idea of a book club where reading enthusiasts agree to read one book which meets interests of all members. Of course, students might want to try both approaches, and then decide which one suits better.

The authenticity of texts is the factor where teacher's guidance is very important. If students choose a book of inadequate level of difficulty, it will eventually demotivate them despite choosing a book according to their taste. Keeping in mind that extensive reading is reading of long texts for pleasure the teacher should advise students to choose such variant of the book of their choice which corresponds to their proficiency level of English.

There are two ways to achieve that: graded readers or authentic materials according to age level. Graded readers are adapted in terms of vocabulary and structure. Usually their level corresponds with CEFR levels of language proficiency. Hence, the teacher can advise, for instance, a student at elementary level to read graded books labeled 'elementary', and similarly for other levels. Finding authentic material of different language levels usually means moving along the range of literature for different ages. For example, beginner or elementary level could be found in children's fairytales; pre-intermediate level in books for children of elementary school; intermediate level in books for teenagers. One downside of this choice is difficulty of finding a book of interest for students, especially, if they are older than the reading audience of the authentic books.

And of course, for students of higher level the teacher might suggest unadapted books. The advantages are obvious: students have the experience of reading real, authentic texts; they get to know different writing styles of authors; and it might help develop their skills in creative writing if they are inclined to writing.

After students decide which books to read the teacher should think through activities in class that might help students to share their reading experience, develop their language skills and have enjoyable time together with their peers. There are many activities mentioned in research literature [7, 3 p], [8, 11 p], among them are posters, discussions, role plays, dramatization, writing essays. The teacher should be cautious not to turn such activities into mundane ones from an ordinary lesson otherwise students again might get demotivated. One way to avoid such problem is to involve students in decision making of how to share their reading experience with each other.

One of the role of the teacher in extracurricular activities is to monitor. Monitoring does not mean formal assessment and giving students grades. Since extra classes are supposed to be not only useful but also fun, grading students will work against their motivation. But on the other hand the teacher should monitor if such classes actually enhance students' learning.

The things that should be under observation are students' skills and subskills that reading can help develop. Such skills can be measured through surveys for students, and overall observation and teacher's assessment based on it. The teacher should also identify problems, for example, loss of interest in reading which might be caused by many factors. The role of the teacher here is to eliminate objective factors such as lack of interesting in-class activities, inappropriate choice of the level

or of the book, and to give advice or try to help with other factors such as study overload in other school subjects, personal relationships within the group and so on.

If it meets students' interest, different quizzes, game quizzes in particular, could be held as a formal wrapping up of finishing reading a book. But such quizzes usually reflect knowledge of factual information, of some vocabulary and grammar, but hardly say anything about how students developed their other language skills.

Overall, monitoring is important for extracurricular classes but only in terms of praising students 'achievements, identifying problems and correcting the process, general observation of the progress of students' language skills.

Intermediate results of Implementation of Extracurricular Reading classes

At our school extra reading classes have been held since the beginning of the school year among students of grades 9-11. The extracurricular reading club gathers once a week for about 1,5 hours. In the first lesson students decided to choose books according to their taste. More than half of the students read graded readers (levels intermediate and upper-intermediate), others read authentic books in electronic format. All books are fiction literature.

Also students decided to share their opinion once they finish read 3-4 chapters. Each student decides themselves how to that. The options are summary with the opinion or judgement of any event or character, poster, drama and a video. Most students so far preferred giving summary with their opinion. There were two posters and one drama scene (there are two students reading the same book).

Before winter holidays students of the reading club completed the survey from the teacher. The survey was simple grading from 1 to 10 on the following parameters:

- °the satisfaction with the classes;
- °the enjoyment of reading the book of choice;
- °the progress of speaking in terms of confidence;
- °the improvement of vocabulary understanding;
- °the improvement of using the vocabulary in speaking and writing.

Overall students were satisfied with the classes (the average 7.3/10), enjoyed their reading (8.9/10), became a little more confident (6.7/10), found they understand more words (7.6/10) and use more words in their productive speech (6,4 /10).

Although the results are only intermediate they definitely show positive dynamics in students' motivation and language skills development.

References:

1. Stanley, G. Extensive Reading // British Council teaching English. - Retrieved: 09.02.2022, <https://www.teachingenglish.org.uk/article/extensive-reading>
2. Park, D. The Range of Benefits of Extra-Curricular Activities towards English Language Learners. A research paper. - 2015. - Retrieved: 07.02.2022, <https://tspace.library.utoronto.ca/handle/1807/68767>

3. Yildiz, Y. The Key to Success in English Learning Can Be Involvement in Extra Curricular // International Journal of Thesis Projects and Dissertations (IJTPD), 3(3). - 2015. - retrieved 07.02.2022, <https://www.researchpublish.com>
4. Macarova, V., & Reva, A. Perceived impact of extra-curricular activities on foreign language learning in Canadian and Russian university contexts // Apples – Journal of Applied Language Studies, 11(1). – 2017. - retrieved 07.02.2022, <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/53958?locale-attribute=en>
5. Normah, Y. Teachers' Attitudes towards the use of Extracurricular Activities in Enhancing Students' Speaking Skills // International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development, 6(3). – 2017. - retrieved 07.02.2022, <https://www.researchgate.net/publication/319818174>
6. Pirih, A. Extensive Reading and Changes to Reading Motivation in EFL among Slovene Primary School Pupils // Journal of Elementary Education, Vol 12, No 4. – 2019.- retrieved 09.02.2022, <https://journals.um.si/index.php/education/article/view/227>
7. M.V. Kuimova, S.A. Ukhov, Some Benefits of Extracurricular Reading in Foreign Language Teaching // Ponte International Scientific Researches Journal, Vol. 72, No. 4 . - May 2016. -Retrieved: 07.02.2022, <https://www.pontejournal.net/mainpanel/abstract.php?TOKEN=gRkgF5411G&PID=PJ-WMGYN>
8. Marouane Zakhir, Extracurricular Activities in TEFL Classes: A Self-Centered Approach // Sisyphus — Journal of Education, vol. 7, no. 2. – 2019. - Retrieved: 07.02.2022, <https://revistas.rcaap.pt/sisyphus/article/view/17590>

«ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА»

Г.Ж.Искакова

Павлодарский педагогический университет, г.Павлодар

e-mail: gulnara_gucci_87@mail.ru

Аңдатпа. Мақала ағылшын тілі сабағында онлайн платформаларды пайдалану мәселесіне арналған. Жұмыста қашықтықтан оқыту ерекшеліктері көрсетілген. Ағылшын тілін үйренуге арналған онлайн-платформаларға талдау жасалды.

Түйінді сөздер: онлайн білім беру платформалары, қашықтықтан оқыту, қашықтықтан білім беру технологиялары.

Аннотация. Статья посвящена проблеме использования онлайн-платформ на уроке английского языка. В работе показаны особенности дистанционного обучения. Сделан анализ онлайн-платформ для изучения английского языка.

Ключевые слова: образовательные онлайн-платформы, дистанционное обучение, дистанционные образовательные технологии.

Annotation. *The article is devoted to the problem of using online platforms in the English lesson. The paper shows the features of distance learning. The analysis of online platforms for learning English is made.*

Keywords: *online educational platforms, distance learning, distance learning technologies.*

Было время, когда, в связи со сложившейся ситуацией в мире, образовательные учреждения нашей страны перешли на дистанционное обучение. Перед нами вставала задача максимально создать возможность для непрерывного образования, сделать обучение эффективным, интересным, полезным, важным, информативным. Цель внедрения дистанционных образовательных технологий в систему обучения состоит в обеспечении доступности качественного образования для обучающихся, независимо от места проживания, социального положения и состояния здоровья.

Под дистанционными образовательными технологиями понимаются образовательные технологии, реализуемые в основном с применением информационно-телекоммуникационных сетей при опосредованном (на расстоянии) взаимодействии обучающихся и педагогических работников.

Современные средства телекоммуникаций в дистанционном образовании обеспечивают интерактивный способ обучения. Обучающиеся получают возможность осуществлять оперативную связь, а преподаватель – оперативно реагировать на запросы ученика, контролировать и своевременно корректировать его работу.

Использование дистанционных технологий стимулирует педагога к постоянному самообразованию и саморазвитию, ведь оно предполагает умение:

- 1) вести поиск в различных электронных справочниках, базах данных, информационно-поисковых системах;
- 2) организовывать хранение информации, проводить ее анализ и выбирать адекватные формы ее представления с помощью современных мультимедийных технологий;
- 3) использовать полученные данные при решении конкретных творческих и проблемных задач [1, с. 56-58].

Английский язык, как и любой другой, выполняет коммуникативную функцию, поэтому как учебный предмет он является одновременно и целью, и средством обучения. В Интернете опубликовано несколько миллиардов мультимедийных файлов на английском языке, содержащих учебно-методическую и научную информацию, что позволяет организовывать оперативную консультационную помощь, моделировать научно-исследовательскую деятельность, проводить виртуальные учебные занятия (семинары, лекции) в режиме реального времени.

При подготовке к уроку учителя английского языка имеют возможность использовать материалы различных отечественных и зарубежных сайтов. Британским советом был проведен Интернет-опрос преподавателей с целью выяснить: какие Интернет-ресурсы чаще всего используются при обучении.

Среди наиболее используемых учителя назвали чаты, онлайн словари, блоги и виртуальные обучающие среды. 10% опрошенных не используют Интернет на уроках.

В Интернете можно найти большое количество сайтов, разработанных специально для тех, кто изучает английский язык. Представленные материалы, можно использовать как на уроке, так и для самостоятельной работы дома.

На сайте Learn English (<http://learnenglish.britishcouncil.org/ru>) представлены аутентичные аудио и видеоматериалы, тексты для чтения, игры, тесты для учащихся разного возраста с разным уровнем владения языком. Материалы могут быть использованы на любых этапах урока. Например, тексты подходят для обучения навыкам поискового чтения в 9-11 классах. Различная тематика, небольшой объем текстов и достаточно простая лексика позволяют подбирать для работы в классе рассказы, соответствующие теме и целям, которые поставил преподаватель. После каждого текста учащиеся могут выполнить небольшое (не более 10 вопросов) тестирование на понимание текста (ответить на вопросы, выбрать один ответ из четырех, определить, соответствует ли высказывание тексту и так далее), и сразу же проверить правильность ответов и получить независимую оценку. На этом сайте также существует виртуальное сообщество, где люди из разных стран имеют возможность общаться в режиме реального времени.

Самым маленьким ученикам Британский совет предлагает посетить сайт Learn English Kids (<http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en>). Всевозможные развивающие, языковые, юмористические игры помогут детям освоить лексику и грамматику английского языка: найти пару слов, подписать картинки, решить кроссворд, заполнить пропуски, разгадать слова, расставить предложения в правильном порядке, раскрасить картинки по инструкции, выбрать правильный ответ на вопрос и так далее. Такая форма работы приучает детей с самого раннего возраста к выполнению различного рода тестов, в том числе и с ограничением по времени. В разделе «Make» даны задания для самостоятельной работы, развивающие творческий потенциал детей. Например, в начальной школе, когда мы проходим тему «Животные», детям можно предложить игру «Make a dangerous animal» (<http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/make-your-own/make-dangerous-animal>). Выполнение подобного задания займет не более 5 минут. Дети должны создать собственное животное, изменяя окраску модели, добавляя рога, щупальца, шипы, хвосты и клешни. При наведении курсора на соответствующую картинку внизу экрана появляется подсказка с названием той или иной детали (например, «strong legs with claws» или «a strong jaw and sharp teeth»). А, нажав на значок «видео» в углу картинки, ученики могут увидеть, как их собственное животное будет двигаться. В комментариях детям предложено ответить на вопросы и описать свое животное. Учащиеся могут распечатать получившееся животное и устно описать его.

Сайт English Grammar Online...the fun way to learn English! (www.ego4u.com) может быть использован на уроках в начальной и средней школе. В разделе «Грамматика» вы найдете правила с подробными объяснениями и

примерами, разноуровневые задания, итоговые тесты. Материалы можно использовать на этапе тренировки (например, правописание формы третьего лица единственного числа английских глаголов, правописание формы причастия II, образование вопроса и отрицательного предложения) и для контроля знаний. В каждом тесте не более 20 вопросов, где нужно ввести форму глагола, задать вопрос, восстановить предложение. Итоговые тесты предполагают сравнение двух и более грамматических явлений.

На сайте EnglishLearner: English Lessons and Tests (www.englishlearner.com) можно найти большое количество тестов по грамматике, лексике, аудированию и чтению для старших школьников. Во время выполнения тестов можно просматривать комментарии. По итогам выполнения задания учащийся получает результат в процентах и может самостоятельно выставить себе оценку в зависимости от установленных преподавателем критериев.

Часто дети тратят много времени на поиск незнакомых слов в словаре. Эту задачу значительно облегчают онлайн словари, такие как Мультитран (www.multitrans.ru). Огромное достоинство этого словаря – постоянное обновление и пополнение списка слов. Даны примеры использования слов в различных контекстах. В словарной статье значения слов сгруппированы по сферам употребления [2].

При планировании дистанционного урока учитываем, что осознание учеником изучения нового материала, его закрепление и т.д. будет происходить индивидуально, в зависимости от его подготовленности и обученности.

В дистанционном режиме по электронной почте или через Skype осуществляю пересылку учебных материалов (текстовую информацию и видеоматериалы). Контроль знаний проводится посредством выполнения тестовых заданий и итоговых проверочных работ. На этом этапе организуется взаимодействие с учениками в офлайн режиме (электронная почта) и онлайн режиме (текстовая конференция, Skype).

А также мы работаем в единой платформе образования Параграф Bilim, и эта платформа помогает нам проводить уроки в дистанционном формате. Обучающимся предоставляется возможность пользоваться видео и аудиофайлами, презентациями, выложенными на сайте, проходить материал в виде специализированных игр. Ребята посещают уроки по расписанию, скачивают необходимый материал, изучают, задают вопросы, получают консультацию преподавателя и отправляют выполненные задания. Каждый ответ оценивается, комментируется, таким образом осуществляется обратная связь с обучающимся [3, с. 16-18].

На уроках английского языка используются презентации, видеофильмы, аудиофайлы, разнообразные тесты, электронные учебники и тренажеры, звуковые диктанты, электронные энциклопедии, материалы лингвистических и литературоведческих сайтов и т.д.

Вот некоторые примеры:

- <https://daryn.kz/>;

- bilim.kz;
- телеканал «Балапан».

Особенно эффективной, исходя из моего личного опыта, инновационной формой работы с обучающимися является работа на образовательной платформе ZOOM. Стоит отметить, что мой выбор был сделан в пользу ZOOM не случайно. Я руководствовалась опытом онлайн преподавания моих коллег, в том числе и зарубежных.

ZOOM- это облачная платформа для проведения видеоконференций, позволяющая общаться онлайн в доступном формате в режиме реального времени, что явилось для меня основополагающим фактором при выборе платформы для обучения школьников английскому языку онлайн, поскольку, благодаря своим функциональным особенностям ZOOM позволяет нам, учителям, проводить урок максимально эффективно, насколько это возможно при дистанционной форме обучения. Платформа ZOOM предлагает коммуникационное программное обеспечение, что, по моему мнению, является одним из основных преимуществ данной системы, объединяющие видеоконференции, чат и совместную работу обучающихся и учителей посредством использования различных функций, предоставляемых платформой ZOOM, обеими сторонами образовательного процесса.

Обучение иностранному языку предполагает непосредственную коммуникацию между обучающимися и учителем в различных видах и формах. Платформа ZOOM реализует данные условия, поскольку педагог, он же организатор конференции, создает возможность для общения как устного, так и письменного, оперируя различными функциями, которые предлагает данная система. Например, учитель- организатор имеет возможность управлять микрофоном, т.е. организовывать аудио восприятие, и видео для всех участников конференции, создавать своего рода лингафонный класс для отработки навыков аудирования и чтения, демонстрировать экран своего цифрового устройства для показа различных информационных материалов, в том числе аудио и видео материалов, презентаций, электронной версии УМК, наглядных материалов.

Учитель во время демонстрации экрана с помощью функции «комментировать» может выделить те моменты, на которые необходимо обратить особое внимание или выполнить различные упражнения, например, соединить слова и картинки, решить кроссворд. Учащиеся могут показывать выполненное домашнее задание на своем экране посредством реализации функции «совместное использование экрана», а учитель- организатор конференции, в свою очередь, на своем видит экран ученика, корректирует задание, и выставляет отметку. Еще одна полезная функция «чат» дает возможность писать вопросы и давать на них ответы без включения микрофона, т.е. отрабатывать навыки письма, можно вводить новые лексические единицы для изучения или отправлять файлы и различного вида документы сразу всем обучающимся или выборочно, что помогает обеспечивать дифференцированный подход в обучении иностранному языку в общеобразовательной школе. Кроме того, в платформу встроена

интерактивная доска, что позволяет осуществлять непосредственную обратную связь с обучающимися в режиме реального времени: учитель имеет возможность визуально объяснять материал, давать письменные задания и непосредственно на уроке их проверять, отрабатывать необходимый лексический и грамматический материал, работать с наглядным материалом. Одной из необходимых для обучения иностранному языку функций данной платформы является возможность записи урока. Учитель имеет возможность показать прошедший урок тем обучающимся, которые по какой-либо причине не смогли присутствовать на онлайн уроке в то или иное время. В ZOOM мы можем разделить школьников на пары или группы для работы над индивидуальными заданиями: например, создание диалогического или монологического высказывания, проекты или творческие мастерские. Таким образом, учителя сохраняют привычные методы работы, эффективно встраивая их в новый формат урока.

Несмотря на свои явные и очевидные достоинства платформа имеет некоторые недостатки, наиболее существенным из которых является ограничение сессии по времени-40 минут, что вполне достаточно для традиционного урока в начальном и среднем звене, но недостаточно для обучающихся старшей школы. Конечно, как и любая онлайн платформа ZOOM предполагает наличие скоростного интернета и мощного цифрового устройства. Таким образом, платформа ZOOM представляется мне, как учителю иностранного языка, наиболее эффективной для проведения уроков иностранного языка в условиях дистанционного обучения, поскольку позволяет сохранить важнейший и основополагающий фактор успешности приобретения основных навыков и умений как коммуникация, без которой невозможно овладения языковой компетенцией, что является основным результатом обучения иностранному языку [4, с. 88-89].

Итак, использование образовательных платформ дает много возможностей для развития не только обучающихся, но и учителей. Образовательные ресурсы сети Интернет открывают широкие возможности доступа к информации и технологиям при проведении учебного процесса, проверки уровня знаний по школьным дисциплинам. Это, в свою очередь, предполагает всеобщую компьютерную грамотность, создание условий для интенсификации информационного обмена между всеми звеньями системы непрерывного образования.

В заключении хотелось бы отметить, что не следует забывать о роли учителя в отношениях «образовательная Интернет платформа – ученик». Именно он должен найти индивидуальный подход к обучающемуся, скорректировать его работу на платформе и направить в нужное направление. При работе с Интернет ресурсами учителю необходимо провести тщательную работу по отбору, проверки и выбору материалов на платформе.

Литература:

1. Андреев А.А. Введение в дистанционное обучение. Учебно-методическое пособие. - М.: ВУ, 2007.

2. <https://urok.1sept.ru/articles/585591>

3. Дистанционное обучение/ Учебное пособие под ред. Е.С.Полат. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2008.

4. Особенности организации дистанционных уроков <http://moodle.iktinfo.org.ru/mod/page/view.php?id=45>

«КӨРКЕМ МӘТІНДІ ОҚЫТУДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІГІ»

Мажинова Э.Ж.

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қаласы

e-mail: elmira_mzh@mail.ru

***Аңдатпа.** Мақалада көркем мәтінді оқытудағы оқушылардың жас ерекшелігі қарастырылады, оның мектеп педагогикасына тән бөлінісі талданады. Шығарманы қабылдау деңгейін анықтайтын Н.Д. Молдавская ұсынған 2 критерийге талдау жасалынады. Оқушының әдеби даму кезеңдерін шартты түрде үш кезеңге бөлінуі зерттеледі.*

***Кілт сөздер:** көркем шығарма, мәтін, мектеп педагогикасы, оқу мәдениеті, әдебиет.*

***Аннотация.** В статье рассматривается возрастная специфика учащихся в обучении художественному тексту, анализируется его характерное для школьной педагогики разделение. Анализируется 2 критерия, предложенных Н.Д. Молдавской, определяющих уровень восприятия произведения. Изучаются этапы литературного развития школьника, условно разделенные на три этапа.*

***Ключевые слова:** художественное произведение, текст, школьная педагогика, культура речи, литература.*

***Annotation.** The article examines the age specificity of students in teaching literary text, analyzes its division characteristic of school pedagogy. The article analyzes 2 criteria proposed by N.D. Moldavskaya, which determine the level of perception of the work. The stages of a student's literary development are studied, conditionally divided into three stages.*

***Keywords:** artwork, text, school pedagogy, speech culture, literature.*

Көркем шығарманы әр жаста қабылдаудың өзіндік ерекшеліктері бар: мәтінді көпқабатты шығарма ретінде әр түрлі жастағы оқырмандар әртүрлі деңгейде тани алады. Мектепте оқушылар балалар әдебиетімен ғана емес, сонымен қатар классикамен де танысады, өйткені ол кең ауқымды оқырмандар тобына арналған.

Зерттелген шығармалардың оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келмеуі мектеп педагогикасының негізгі мәселелерінің бірі болып табылады: балалар мен жасөспірімдерге әдетте ересектерге арналған кітаптарды меңгеру ұсынылады. «Даму үшін оқу» оқырманға мүмкін болса, мүмкін және

негізделген [1, 57]. Психологиялық және когнитивті кедергілерді жеңу үшін жас оқырманға бүгінде көп уақыт пен күш қажет.

Оқушылардың жас, жеке, психологиялық-педагогикалық сипаттамаларын, мәселенің әдеби және әдістемелік аспектілерін ескере отырып, оқытуды саралау әр оқушының әдеби дамуын арттыру қажеттілігінің туындысына айналады. Баланың оқу және жалпы мәдениетін жетілдіру қоғамның жақсы жаққа өзгеруіне әкеліп қана қоймайды, сонымен қатар білім беруді ізгілендіру мәселелерін шешуге көмектеседі, білімнің көптеген салаларында қажетті түйсіктің дамуына ықпал етеді. Жоғары әдеби даму оқушыларды әлемге, қоғамға, өнерге адамгершілік, әлеуметтік және эстетикалық тұрғыдан маңызды көзқарасқа итермелейді.

Оқушылардың іс-әрекетін көптеген зерттеулер мен бақылаулардың деректері әр түрлі жастағы оқушылардың әдебиетті қабылдау ерекшелігі туралы бірқатар тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді [2, 66].

Кішкентай мектеп оқушысы көбінесе жеке жарқын эпизодтарға қызығушылық танытады, оның кітап кейіпкерлерінің іс-әрекеттері туралы пікірлері категориялық, кейде біржақты, бірақ, эмоционалды түрде боялған. Кіші мектеп оқушылары сүйікті кейіпкерлеріне жанашырлық танытады. Жасөспірім адамға белгілі бір жеке қасиеттердің иесі ретінде қызығушылық танытады. Шығарманы өмірге «енгізуден» бастап, ол біртіндеп оның объективті қабылдауына көшеді, жасөспірім мектеп оқушыларында адамның жеке басының саналы моральдық қасиеттерінің шеңбері өседі, оның мінезін, мінез-құлқының мотивтерін қалыптастыруға қызығушылық пайда болады. Алайда, жасөспірім әдеби кейіпкердің жеке басын бағалай алмайды, оның мінез-құлқының әртүрлі жағдайлары мен себептерін ескеріп, өлшей алмайды. Ғалымдардың көпшілігі 5-7 сынып оқушыларын қабылдаудың аңғал-реалистік кезеңін сақтау қажеттілігіне сенімді, өйткені жасөспірімдердің шығарманың көркемдік, эстетикалық құндылығын түсінуі, әдетте, 8-9 сыныптарда болады [3, 125].

Орта мектеп жасындағы оқушылар кейіпкердің күрделі ішкі әлеміне қызығушылық танытады, автордың шығармашылық дүниетанымын білуге тырысады. Жас кезінде адамның дүниетанымын, оның жеке басының моральдық қасиеттерінің мәнін түсінуге деген ұмтылыс артады. 10-11 сынып оқушыларының көпшілігі эстетикалық сипаттағы жалпылауды қолдана отырып, шығарманың көркемдік маңыздылығын бағалай алады. Жалпы, орта мектеп жасына оқығаннан алған әсерлерін жүйелеуге, оны біртұтас тұтастық ретінде түсінуге деген ұмтылыс тән. Бірқатар оқушылар мәтінді эмоционалды түрде қабылдау қабілетіне нұқсан келтіріп, оқуды шамадан тыс логизациялаумен сипатталады.

Баланың әдеби шығарманы қабылдау деңгейі оқу іс-әрекетінің нәтижелерін талдау негізінде белгіленеді. Шығарманы қабылдау деңгейін анықтаудағы қиындық өзіндік ерекшелігімен де, бірегейлігімен де, оларды әр түрлі түсіндіру мүмкіндігімен, қабылдау процесінің күрделілігімен, оның әр түрлі жақтарын, ең алдымен эмоцияларды, қиял мен ойлауды ескеру қажеттілігімен де анықталады. Шығарманы қабылдау деңгейін анықтауға

мүмкіндік беретін негізгі критерий – бейнелі нақтылау және бейнелі жалпылау дәрежесі. Н.Д. Молдавская ұсынған бұл критерий нақты және дерексіз, жеке және типтік бірлікте көркем образды қабылдау қабілетін ескереді. Бейнелі нақтылау дегеніміз – оқырманның көркем бөлшектерге сүйене отырып, өз қиялында біртұтас бейнені қайта құру қабілеті. Бейнелі жалпылау автор сипаттаған адам өмірінің нақты көрінісінде оқырман жұмыста қойылған жалпыланған мағынаны, мәселені көреді деп болжайды.

Психологтардың бақылауларына сәйкес, оқушы өзінің дамуында бірқатар кезеңдерден өтеді: кіші жасөспірім (10-12, жас), ерте жасөспірім (13-14 жас) және ересек жасөспірім (16-17 жас).

Баланың дамуының жас кезеңдері оны белгілі бір сыныптарда оқытумен сәйкес келеді: кіші жасөспірімдер – 4-6 сыныптар, ерте жасөспірімдер – 7-8 сыныптар және ересек жасөспірімдер – 9 және 10 сыныптар. Оқушылардың жас топтарына бөлінуі белгілі бір дәрежеде шартты болып табылады, өйткені адамның дамуы біркелкі емес.

Ішкі өсудің қарқындылығы әр түрлі факторларға байланысты – жасына ғана емес, сонымен бірге ол тәрбиеленетін әлеуметтік, тұрмыстық, психологиялық микроклиматқа және оның жеке ерекшеліктеріне байланысты. Адамның әдеби дамуына қатысты жағдай одан да қиын. Бір жас тобында әдеби дамудың әртүрлі деңгейлері бар оқушыларды кездестіруге болатыны белгілі: кейбір балалар өз құрдастарынан бір-екі жылға озып кетеді, ал басқалары, керісінше, жолдастарынан артта қалады. Бірақ айырмашылықтарына қарамастан, бір жастағы және бір сыныптағы оқушылардың көптеген ұқсастықтары бар.

Оқушылардың әдеби дамуындағы бұл жалпы тенденциялар олардың әдебиетке және жалпы өнерге деген көзқарасының жасына байланысты өзгеруіне, әдеби кейіпкерлердің әдеби қалаулары мен бағалауларының өзгеруіне, әдеби дамудағы елеулі өзгерістерге әсер етеді. Әр жас кезеңінде осы ауысулармен бірге жүретін қиындықтар да ұқсас.

Оқушының әдеби даму кезеңдерін шартты түрде үш кезеңге бөлуге болады: 5-6 сыныптар, 7-8 сыныптар, 9-11 сыныптар.

5-6 сыныптар – аңғал-реализм кезеңі. Оқу кезінде өнердің шындықпен бірігуі жүреді, яғни кітап өмірді бекіту ретінде қабылданады. Балалар авторлардың есімдерін есте сақтамайды, пішінге назар аудармайды, олар үшін бастысы – сюжет, эмоционалды реакция. Олар автордың позициясын көрмейді. Бесінші сыныпта оқушылар талдаудың орнына мазмұндайды, сөйлеу мөрлерін, басқа шығармалардың ойларын алады. Басқа біреудің мәтінін сезінбейді – дәйексөздер тырнақшасыз жазылады. Бұл жаста репродуктивті қиял өте дамыған. Олар үшін әдебиет – өмірдің көшірмесі, шындықты бекіту. Өмірмен байланыс, шығарманы бағалау қалай жазылғаны бойынша емес, нақты өмірлік тәжірибемен қаншалықты сәйкес келеді.

Алтыншы сыныпта форманы талдауға жеке серпіліс бар, оқушылар талдау элементтерімен қайталауды қолданады, сонымен қатар мөртабандарды қолданады. Барлық оқиғаларды ұсақ-түйекке келтіре отырып, олар мәнін бөліп көрсете алмайды, жалпылау жасай алмайды.

Жетінші және сегізінші сыныптарда жалпылау, мәнін бөлектеу қабілеті көрінеді, мөртабандар шектеулі қолданылады. Оқушылар кейіпкерді анықтайды. Жеке көзқарас өте маңызды, ол сюжетке араласуға және оны өзгертуге деген ұмтылыс арқылы көрініс табады. Автордың ниетін, авторлық эмоцияны түсінуге тырысады, бірақ оқушылар авторлық эмоцияны өз эмоцияларымен алмастыра алады, оны ынталандырады. Сөзге назар аударады.

Тоғызыншы-он бірінші сыныптарда оқушылар автордың шығармашылығын, басқа шығармалармен байланысы туралы үндеудің маңыздылығын түсінеді; әлемді біртұтас тұтастық ретінде қабылдайды, бірақ жеке сөзді көрмейді, эпизодтарға сілтеме жасамайды, мәтінмен келтірілген дәлелдер жоқ.

Осылайша, көркем шығарманы түсінудің жас динамикасы белгілі бір кейіпкерге жанашырлықтан, автордың позициясын түсінуге, одан әрі көркемдік әлемді жалпылама қабылдауға және оған деген көзқарасын қабылдауға, шығарманың жеке көзқарастарына әсерін түсінуге жол ретінде ұсынылуы мүмкін [4,81].

Оқушылардың оқу мәдениетін арттыру, олардың тікелей қабылдауын тереңдету, әдебиет ғылымына, талдауға саналы түрде қарау қажеттілігі мұғалімнен сабақтар мен сабақтан тыс сабақтардың мазмұны, міндеттері, формалары мен әдістері үшін жаңа ізденістерді талап етеді. Талдау жүргізуде оқушылардың іс-әрекетіне шебер басшылық жасау, шығармашылық өзіндік жұмыстардың нәтижелерін жалпылау, оқу материалында басты, маңызды нәрсені анықтауға көмектесетін проблемалық мәселелерді қою бірінші орынға қойылады.

Әдебиет:

1. Богданова О.Ю., Леонов С.А., Чертов В.Ф. Методика преподавания литературы. М., 1999.
2. Курдюмова Т.Ф. Проблема восприятия художественного текста на уроках литературы // Взаимосвязь восприятия и анализа художественных произведений в процессе изучения литературы в школе. М., 1984. С. 35 - 41.
3. Никифорова О.И. Психология восприятия художественной литературы. М., 1972.
4. Якобсон П.М. Психология и художественное восприятие // Художественное восприятие. -Сб. 1. / Под ред. Б.С. Мейлаха. Л., 1971

«ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА»

А.Г. Сейтахмет

Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар.

akbota210694@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена развитию информационных технологий на уроках иностранного языка. Особое внимание обращается на восприятие информации учениками при применении информационных

технологий в обучении. Проанализированы особенности применения электронных ресурсов в обучении. Выявлена и обоснована необходимость использования информационных технологий в процессе обучения иностранных языков. Главное достоинство применения информационных технологий – развитие учащегося, открытость для коммуникации и возможность к самообучению.

Ключевые слова: компьютер, мультимедиа, информационные технологии, иностранный язык, урок, учащийся, учебный процесс, методы, образование, развитие.

Периодом создания персональных компьютеров и началом развития информационного общества стали семидесятые годы XX века. Создание персональных компьютеров; разработка мультимедийных компьютеров, позволяющих воспроизводить на экране дисплеев цвет, звук, музыку, движение; разработка устройств электронной связи (модемов), позволяющих передавать информацию на далекие расстояния способствовали появлению и бурному развитию информационных технологий [1].

Информационная технология обучения представляет собой процесс подготовки и передачи информации обучаемому, средством осуществления которого является компьютер. Современному учителю всё сложнее и сложнее видеть себя в образовательном процессе без помощи компьютера. Ученые отмечают, что в будущем социально защищенным может считаться лишь тот человек, который способен гибко перестраивать направление своей деятельности в соответствии с требованиями рынка с использованием современных информационных технологий. Технология получения и распространения новых знаний на современном этапе становится неотделимой от Интернета. Задача учителя заключается не только в том, чтобы давать ученикам знания, но и в том, чтобы научить обучающихся, самостоятельно находить источники знаний и осваивать их [2].

Применение информационных технологий на занятиях иностранного языка помогает учителю в обучении, а именно:

- позволяет эффективно организовать групповую и самостоятельную работу на уроке;
- способствует положительной динамике успеваемости учащихся;
- дает возможность дифференцировать процесс обучения;
- повышает уровень практического восприятия;
- создает положительный эмоциональный фон;
- активизирует познавательную деятельность учащихся;
- развивает творческий потенциал учащихся;
- высвобождает учебное время.

Компьютер может использоваться на всех этапах обучения: при объяснении нового материала; закреплении; повторении; контроле знаний, умений и навыков. При этом компьютер выполняет различные функции: учителя, рабочего инструмента, объекта обучения, сотрудничающего коллектива, игровой среды. В функции учителя компьютер представляет

источник учебной информации; наглядное пособие; индивидуальное информационное пространство; программу-тренажер; средство контроля [3].

Компьютер стимулирует познавательную деятельность школьников, которая достигается путем участия учеников в создании презентаций по новому материалу, подготовке докладов, самостоятельном изучении дополнительного материала и составлении опорных конспектов. При умелом наставничестве педагога ученик учится среди обилия информации в Интернете находить нужную информацию и обрабатывать её, что является весьма важной задачей.

Компьютер на уроках, позволяет решать практические задачи. Тестовый контроль и формирование умений и навыков с помощью компьютера предполагает возможность быстрее и объективнее выявить уровень знаний обучающихся [4].

В настоящее время создано много учебных компьютерных программ по иностранному языку, которые позволяют повысить интерес учащихся к предмету, успеваемость и качество знаний учащихся, сэкономить время на опрос, дают возможность учащимся самостоятельно заниматься на уроках, в домашних условиях, они помогают и начинающему учителю расширить уровень знаний по отдельным разделам иностранного языка.

На современных уроках активно используются интерактивная доска и проектор. Использование доски позволяет создавать благоприятный психологический климат, разнообразить работу на уроке, сохранять интерес детей к предмету, поддерживать условия для самовыражения учащихся. Интерактивная доска предоставляет возможность создавать заметки с помощью электронных чернил; организовывать демонстрации презентаций, созданных учащимися.

Представление теоретического и практического материала в виде интерактивного учебника резко повышает интерес учащихся. Массу положительных эмоций у учащихся вызывают анимация и звук. Необходимо привить детям навыки использования информационных технологий и умения работать с готовыми программными средствами. Компьютерные технологии позволяют изменить учебный процесс в лучшую сторону, охватывая все этапы учебной деятельности [5].

На уроках развития речи можно использовать слайды и включать их в любой этап урока, демонстрация сопровождается комментарием учителя. Учащиеся с удовольствием выполняют задания на компьютере: редактируют тексты, набирают тексты своих работ, оформляют свои доклады, проектные работы, рефераты, создают слайдовые презентации, клипы, компьютерные рисунки, дидактические материалы к урокам. Мультимедийный урок достигает максимального обучающего эффекта, если он тщательно продуман, а не представляет случайный набор слайдов.

Компьютер становится электронным посредником между учителем и учеником. Он позволяет организовать процесс обучения по индивидуальной программе. Ученик, обучающийся за пультом компьютера, может сам выбирать наиболее удобную для него скорость подачи и усвоения материала.

Дифференциация обучения улучшает качество знаний учащихся. Это достигается за счет живой обратной связи, которая устанавливается в процессе диалога школьника с персональным компьютером. Как известно, в зависимости от характера ответов на контрольные вопросы компьютер может предложить наводящие вопросы, подсказать или замедлить темп обучения. При проведении контрольных работ, тестов, самостоятельных работ каждый ученик отвечает на данные задания и самостоятельно получает на экране результат своего ответа. Компьютер позволяет проводить открытую, объективную оценку знаний учащихся. Это важно для обучающихся, которые видят, что полученная отметка объективная, она не зависит от желания и настроения учителя [6].

Для определения эффективных и неэффективных аспектов использования информационных технологии на уроках иностранного языка был проведен SWOT-анализ (табл. 1).

Таблица 1 - SWOT анализ

S – СИЛЬНЫЕ СТОРОНЫ	W – СЛАБЫЕ СТОРОНЫ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ активное применение принципа наглядности в обучении; ➤ повышение эффективности обучения школьников; ➤ повышение уровня индивидуализации и дифференциации процесса обучения ➤ проверяет полученные знания; ➤ повышается интерес к предмету. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ дополнительная нагрузка на преподавателя осваиванию новых информационных технологии; ➤ отсутствие должной технической поддержки.
O - ВОЗМОЖНОСТИ	T – УГРОЗЫ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ непрерывное самообразование учащихся и преподавателей; ➤ возможности передачи прямой информации (фото, видео), а не косвенной (картинка, рисунок); ➤ развитие и внедрение единой информационной среды; ➤ возможность самостоятельно пройти сложную тему несколько раз. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ понижение качества работы педагогов из-за отказа техники или из-за неумелого её использования; ➤ негативное воздействие виртуальной реальности на психику человека.

По результатам SWOT анализа можно сказать, что любая школьная дисциплина обладает внутренними силами и ресурсами, чтобы реализовать имеющиеся возможности и противостоять угрозам, а выявленные внутренние недостатки требует активных действий по их устранению.

Проектная деятельность — один из лучших способов для совмещения современных информационных технологий и личностно ориентированного обучения. Обращение к методу проектов возможно на уроке при проверке домашнего задания (сообщение, доклад), при изучении новой темы (защита реферата, выполнение творческой работы и т. д.), при закреплении изученного (сочинение, эссе). При проведении урока по методу проектов класс делится на

несколько групп, работу каждой из них организует, направляет и оценивает консультант. В ходе подготовительного этапа консультанты знакомятся с темой, целью, задачами и планом работы. С помощью учителя консультанты готовят перечень вопросов, требующих освещения, а также рубрики для оценки вклада каждого в конечный результат проекта.

Высокие темпы развития науки, техники, общественно-политической жизни не могут оставить школу в стороне от введений инновационных методов и форм работы. Уроки с использованием информационных технологий имеют положительные практические, теоретические и познавательные результаты, они интересны ученикам. На современных уроках мультимедиа выступает как средство построения учебного процесса, а компьютер превращается в обычный рабочий инструмент ученика. Информационные технологии предъявляют учителю определенные требования: владение работой на компьютере, с другой медиатехникой, ведение урока в хорошем темпе, продумывание последовательности заданий, разнообразие форм учебной деятельности и т.д. Использование информационных технологий на занятиях экологии должно логически вписываться в процесс обучения, эпизодичность и бессистемность в их применении может привести к отрицательным результатам.

Литература:

1. Зубов А.В., Зубова И.И. Информационные технологии в лингвистике. - М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 208 с.
2. Зимина И.В., Мазурская З.Я. О самостоятельной работе студентов. Ж. «Специалист» № 11, 2005. – 165с.
3. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании.– М.: Школа-Пресс, 2007. – 140 с.
4. Кривошеев А.О. Разработка и использование компьютерных обучающих программ: учебник/А.О. Кривошеев // Информационные технологии. – 2001, № 2. – С. 14-17.
5. Тыщенко О.Б. Новое средство компьютерного обучения электронный учебник // Компьютеры в учебном процессе, 2008, № 10. – С. 89-92.
6. Информационные технологии в обучении школьников. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: rudocs.exdat.com/docs/index-22026.html?page=20. – 10.10.2022

«АНТРОПОНИМДЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ КОДЫ»

А.К. Сулейменова, философия докторы, PhD

Павлодар педагогикалық университеті (Павлодар қ.)

Аңдатпа. Ономастика табиғаты күрделі, олар әр дәуірдің мәдени және әлеуметтік контексіне тәуелді, сондықтан зерттеуге негіз болып отырған лингвистикалық бірліктер тек қана таза лингвистикалық емес, когнитивті лингвистиканың да зерттеу нысаны болып табылады. Атаулар, аталымдар және есімдер түрлі факторлардың, соның ішінде

экстралингвистикалық ықпалдың әсерінен туындап, халық мәдениеті жайында ақпарат береді. Біздің атап көрсеткеніміздей, әлемді қабылдау - көптеген факторлармен байланысты ерекше қызығушылық танытатын дүние. Ал түркі тілдес халықтар ономастикасын меңгеру - тарихи-мәдени, әлеуметтік факторлар әсерінен түбегейлі өзгеріске түспей, әсіресе, адамға ат қою рәсімінің көне дәстүрін сақтауымен көрініс тапқан.

Түйін сөздер: антропоним, оним, уәж, денотат, мәдени код.

Annotation. *The nature of onomastics is complex, they depend on the cultural and social context of each era, therefore, the linguistic units that are the basis for the study are the object of study not only purely linguistic, but also cognitive linguistics. As we have pointed out, the perception of the world is a world of special interest associated with many factors. And the mastery of the onomastics of Turkic - speaking peoples—without radical changes under the influence of historical, cultural and social factors, is especially reflected in the preservation of the ancient traditions of naming a person.*

Keywords: *anthroponym, onim, motivation, denotation, cultural code.*

Адам есімдері – халық тарихының бір бөлігі. Ғалымдардың пайымдауынша, есімдерде халықтың тұрмысы, наным-сенімі, қиялы мен көркем әдебиеті, өнері, олардың тарихи қатынастары бейнеленген. Халықта кез келген есімнің пайда болуы мен қолданылуы үшін белгілі бір тарихи-мәдени жағдайлар қажет, сол себепті барлық есімдер бойынан сол дәуірге лайық белгіні анық байқауға болады. Жалқы есімдердің әр түрлілігі мен ат қою рәсімдерінің өзгешеліктеріне қарамастан, әр уақытта және әр өркениетте барлық адамдардың есімдермен аталғандығы барлық тілдерге ортақ заңдылық болып табылады.

XXғ. екінші жартысынан бастап жылдан бастап антропонимдер тарихи лексика, этнография, қоғам тарихымен тығыз байланыста зерделенді. Есімдердің құрылысы, грамматикалық формалары, лексикалық мағыналары мен жасалу заңдылықтары терең зерттеліп, көптеген ғылыми мақалалар жазылды. Дәлірек айтсақ, қазақ антропонимдерінің табиғаты, фонетикалық ерекшеліктері ескеріліп, басқа түркі тілдерінен енген есімдердің қалыптасып, дамуы зерттелді.

Бұл зерттеулер қатарына А.Сейдімбектің «Есім де елдіктің айғағы», Б.Досжановтың «Қазақ тіліндегі көне тұлғалы антропонимдер», Н.Асылбекованың «Кісі есімдерінің уәжділігі мен танымдық сипаты», А.Ибатовтың «Кісі аттарының құрылым жүйесі», М.Мырзахметовтың «Қазақ топонимдері мен антропонимдері» атты еңбектерін жатқызуға болады. Есімдер туралы сөз еткенде Т.Жанұзақовтың «Есімдер сыры», «Ваше имя?» анықтама сөздіктерін, Т.Жанұзақов пен К.Есбаеваның «Қазақ есімдері» атты негізгі түбір есімнен өрбитін туынды есімдерді қосқанда он мыңдай төл есімдер қамтылған анықтама сөздігін айтуға болады. Аталған сөздіктерде әрбір есімнің мағынасы, түсінігі, қойылу сыры мен себептері берілген. Қазақ антропонимдері болып сіңісіп кеткен, күнделікті тұрмыста кең қолданыстағы араб, парсы, монғол, славян және Батыс Еуропа тілдерінен енген есімдердің

шығу төркіні берілген. Сөздіктерде есімдердің халықтық салт-сана, әдет-ғұрыпқа, этнографиялық жағдайларға байланысты қойылу сырлары толық сипатталған.

Ғалым Т.Жанұзақов кісі есімдерін лексикалық тұрғыдан қарастырып, яғни олардың көне қабаттары негізгі де ұйтқы тірек болып табылатынын айтып, төмендегідей лексика-семантикалық топтарға жіктейді [7, 26-27].

1) Мал шаруашылығымен байланысты есімдер: Бота, Бұқа, Аққозы, Құлыншақ, Жылқыбай т.б.;

2) Табиғат құбылысымен байланысты есімдер: Таубай, Боран, Күнай, Айдай, Шолпан т.б.;

3) Тағы аңдар мен үй хайуандары және құстарға байланысты есімдер: Арыстан, Түлкібай, Бүркіт, Қарлығаш, Лашын т.б.;

4) Асыл металдар мен қымбат заттар атауларына байланысты есімдер: Алтын, Күміс, Болат, Гауһар, маржан, жібек, Торғын т.б.;

5) Өсімдік аттарымен байланысты есімдер: Қызғалдақ, Райхан, Гүлжан, Гүлнұр т.б.;

6) Жеміс-жидек аттарымен байланысты есімдер: Алма, Анар, Мейіз, Өрік, Жаңғақ, Сарымсақ т.б.;

7) Туыстық атауларға байланысты есімдер: Атабек, Баба, Дадабай, Жиенбай, Туғанбай т.б.;

8) Жер-су аттарынан қойылған есімдер: Алтай, Алатау, Аралбай, Орал, Еділ, Ертіс т.б.;

9) Үй жиһаздары мен мүліктеріне байланысты есімдер: Шара, Табақбай, Айнагүл, Шөмішбай т.б.;

10) Түрлі тағам аттарына байланысты есімдер: Айранбай, Сүттібай, Шырынбай, Шекер т.б.

Жалқы есімдер адам дүниеге келген кезде беріледі де, адамды отбасында және қоғамда айыра алу үшін қызмет етеді. «Жалқы есімдер сөздік құрамның бір бөлігі болып табылады, жалпы халық тілінің қорынан алынады және осыған сәйкес ана тілі заңдарына бағынады».

Қазақ есімдері ойдан шығарыла салмай, өн бойына бүкіл халықтың өмірі мен болмысын жинақтап, белгілі бір мағына береді. Қазақ есімдері – танымдық есімдер болып табылады. Әр есімнің мағынасы мен өзіндік формасы бар. Антропонимдер – адамның өзі туралы ақпаратты, оның ата-анасы, әлеуметтік жағдайы жайлы мағлұматтарды бере алады.

Қазақ отбасында есімдерді таңдау аясы шектелмеген. Ғасырлар бойы көнелену және жаңа есімдердің пайда болу үрдісі байқалады. Жалқы есімдердің уәжі мазмұнына қарай әр түрлі болып келеді. Кейде балаға туу жағдайларына байланысты ат қойған: мысалы, *Аманжол* «жолыңыз аман болсын» (немесе «жолда туған»). Ерлік, батылдық, ақыл және т.б. қасиеттерімен бейнелетін құстар мен жануарлар аттары есім ретінде қойылған. Көп жағдайларда бұрын есімдер халықтың салт-дәстүріне негізделген. Ұрпақтан ұрпаққа эпикалық батырлардың, аты аңызға айналған алыптардың, атақты данышпандардың дәстүрлі есімдері қойылып отырған. Қазақ халқында арнайы шығарылған есімдер жоқ. Барлық есімдер халық өмірі мен тұрмыс-

салтына байланысты. Белгілі бір орынға көшу кезінде немес басқа да оқиғаларға қатысты, мысалы: *Жолай* – жолда туған, *Майдан* – соғыс даласында туған балаға берілген.

Есімдер белгілі бір қасиетке, мінез-құлыққа да қатысты қойылып отырған: *Ақыл* – ақылды, саналы, *Сабыр* – сабырлы, шыдамды, *Бүркіт* – қыран құс сияқты күшті, мықты.

Әйел есімдері сұлулықты, нәзіктікті, сәндікті білдіреді: *Айсұлу* – айдай сұлу, *Алтынай* – алтын ай, *Назым* – наздану, *Әсем* – әдемі, әсем, көрікті.

Жануарлар аттарымен байланысты қойылған есімдер де ерекше: *Арыстан*, *Қарлығаш*, *Ботагөз*.

Сонымен бірге географиялық атаулар да жеке есімдер ретінде қойылғанын кездестіруге болады: *Бағдад*, *Орал* (қала атаулары), *Алтай*, *Еділ* (тау, өзен атаулары). Қазақ жеке есімдерінің шығу тегін қазақ (түркі), парсы, араб есімдерінен екендігін байқауға болады. Кейбір есімдер екі түрлі формада кездеседі: мысалы, *Шара* мен *Сара* (бір есімнің әр түрлі дыбысталуы).

Кейбір есімдердің басқа тілдерге нақты аудармасын беруге болады: *Арман* (Мечта), *Меруерт* (Жемчуг), *Шолпан* (*Венера* (планета), *Ляззат* (*Удовольствие*)).

Кейбір есімдер күрделі болып келеді – әр түрлі сөздердің түбірінен құрылады (зат есім + зат есім немесе зат есім + сын есім), олардың ішінен поэтикалық-асырушылықты байқауға болады: (Ай+Нұр) – айдың нұры, «*Айгүл*» (Ай+Гүл) – «Айдың гүлі», «*Нұргүл*» (Нұр+Гүл) – «Нұрдың гүлі», *Гүлнұр* (Гүл+Нұр) – «Гүлдің түсі», *Гүлжан* (Гүл+Жан) – «Гүлдің жаны», *Айжан* (Ай+Жан) – «Айдың жаны», *Нұржан* (Нұр+Жан) – «Күн, жаңбырдың жаны», *Тоғжан* (Тоғ+Жан) – «Таза жан». Жан қосымшасы мәдени коннотатта еркелету, жақындату ұғымдарын береді: махаббат, рух концептілерімен барабар сияқты. Жан ұғымының кең көлемде таралу шегі даму кезеңінде де сақталып отырды, салттық дәстүрде өзінің мәдениеттілігін әдеп ұғымында көрсетті [2, 114].

Адамның өзіне тән мінезін, ерекшелік қасиетін, дене бітімінің кемістігін көрсететін сын есім тұлғалы лақап аттар кісінің шын атының алдынан келгенде бас әріппен, соңынан келсе, кіші әріппен жазылады. Мысалы: Қозы Көрпеш, Алдар Көсе, Қыз Жібек, Балуан Шолақ, Ер Тарғын, Ер Төстік, Қамбар батыр, Қобыланды батыр, Жиренше шешен, Ақан сері, Біржан сал т.б. Айқындауыш, анықтауыш сөздер кісі есімдерімен қатар келгенде кіші әріппен бөлек жазылады. Мысалы: ақын Жамбыл, ғалым Асан.

Кез келген атау белгілі бір жаратылыс пен құбылыстың ұғымдық мәні (денотат) болып табылады. Осы ұғымдық мән арқылы, яғни атау арқылы мазмұндық мәнге ден қоюға болады. Жаратылыс пен құбылыстық ұғымның мәнін (атауын) білмей тұрып, оның мазмұндық мәнін атауға ұмтылу арқылы белгілі бір жаратылыс пен құбылыстың мазмұндық мәнін танып-түсінуге жол ашылады, бағдар айқындалады. Бұл ретте де, аталымның таным жолындағы маңыздылығын ескерген жөн. Антропонимдер құрамындағы немесе антропонимнің орнына жүретін сөздер бір ғана мағынаны не денотатты білдіріп, аталымды әр қолданыста жаңа қырынан жіктей түсіп, сол

антропонимнің түрлі қасиеттерін айқындап, орнына жұмсала алатын дәрежеге жеткен кезде әр түрлі сигнификатқа ие болады.

Балаларға ат қоюда ертеде белгілі дәрежеде ырым мен дәстүр ерекше орын алып отырған. Олардың кейбірін сөздің киелі күшімен байланыстырып отырушылық көне дәуірден бар құбылыс. Сол ескі замандарда балаларға көз тиюден немесе шын-шайтаннан сақтау мақсатымен елеусіз оғаш есімдер қойып отырған. Мәселен, Итбай, Күшікбай, Жаманбай т.б. Кейбір есімдер тотеммен байланысты беріліп келеді. Мәселен, Барак, Қандан, Тұйғын, Сырттан, Төбет, Бөрібай, Қасқырбай, Аюбай т.б. [3, 12]

Ертеде қазақ халқында есім берудегі кеңінен тараған дәстүрдің бірі – сан есіммен байланысты болып келеді. Осындай сан есімдерден қойылған кісі аттары бір сан есімнен мың санына дейін кездеседі. Мысалы: Бірбай, Біржан, Бесбай, Жетібай, Сегізбай, Үшбай, Елубай, Алпысбай, Сексенбай, Тоқсанбай, Жүзбай, Мыңбай. Көріп отырғанымыздай, сан есімдерден көбіне ер адамдар есімдері жасалады. Әйел есімдері некен-саяқ қана. Ал балаларға жарасымды да сұлу есім беруде ешбір шек болмаған. Есімдер тарихында ғасырлар бойы жаңару, ескеру, архаизмге айналу үрдісі болып тұрады. Бұл – заңды құбылыс. Адамға ат қоюдың себептері алуан түрлі тілек-мақсаттармен байланысты да болып отырған:

- 1) Бала дәулетті де бай, ауқатты болсын деген тілекпен қойылған есімдер: Байбол, Дәулетбай, Алтынбай, Малбай;
- 2) Күшті де батыл, қырағы да сақ, ер жүрек болсын деп қойылған есімдер: Арыстан, Батырбек, батыр, Қаһарман, Алпамыс, Тарғын, Қобыланды, Қамбар, Қожақ, Әлібек;
- 3) Бала сұлу да көрікті, ажарлы да әдемі болсын деген тілекпен қойылған есімдер: Айсұлу, Нұрсұлу, Әсем, Аққыз, Әппақ, Арайша, Ботагөз, Жамал [4, 12];
- 4) Денсаулығы зор болып, ұзақ жасасын деген тілекпен қойылған есімдер: Ақылбай, Ақылбек, Данышпан, Есбол, Дана;
- 6) Бала мырза да жомарт болсын деп қойылған есімдер: Жомарт, Жомартбай, Мырзабек, Мәртай т.б.

Есімдерді таңдап, талғап қоюда бұлардан басқа да белгілер мен түрлі нышан, әртүрлі жағдаяттар болып отырған. Мәселен, Аманжол, Жаңбырбай, Қаржаубай, Жолшыбай, Жолай т.б. көп ретте ертедегі есімдер халықтың әдет-ғұрып, салт-сана, тарихи дәстүрлерімен байланысты қойылып отырғаны белгілі.

Антропонимдер түр-түс атауларынан да жасалады:

- 1) Ақ түсі. Ер адамдар есімдері: *Ақжан, Ақжол, Ақжігіт, Аққозы, Ақназар, Ақсұлтан, Ақтаң, Ақтілек, Аққожа, Ақселеу, Ақсиық, Ақтай, Ақтайлақ*; Әйел адам есімдері: *Ақбала, Ақбәтес, Ақбота, Аққыз, Ақмарал, Ақтоты*;
- 2) Боз түсі. Ер адамдар есімдері: *Бозай, Бозбай, Боздақ, Бозжан, Бозжігіт, Бозтай, Бозымбай, Бозымбек*;
- 3) Қара түсі. Ер адамдар есімдері: *Қарабала, Қаражан, Қараман, Қарасай, Қаратай, Тәттіқара*; Әйел адамдар есімдері: *Қарагөз, Қарашаш*;
- 4) Сары түсі. Ер адамдар есімдері: *Сарбала, Сарқожа, Саржан, Сартай*,

Сары, Сарыбай, Сарыбас;

5) Көк түсі. Ер адамдар есімдері: *Көкбай*.

Байқап отырғанымыздай, түс атаулары антропоним жасауда өте әлсіз келеді. Оның өзінде түс атауларымен көп жағдайда ер адам есімдері жасалады. Боз, сары, көк түстерімен әйел адам есімдері мүлде жасалмайды. Қара түсімен бірді-екілі әйел есімі жасалған. Ең көп кісі есімін жасауда қолданылатын түс атауы – ақ түсі. Демек, бұл түс қазақ халқының этносына, ұлтына тән ерекшелікті көрсетсе керек.

Түр-түстердің бұл қасиетін тілдің ішкі заңдылығына, табиғатына сүйене отырып қарастырғанда, түр-түс атауларының түстік мағынасынан тыс ауыспалы мағынасының өзі бірдей емес екендігін байқадық. Сонда, тіліміздегі түр-түстер өздерінің символикалық қасиеттері арқылы түр-түске мүлдем қатысы жоқ, не одан бүгін де тым алыстап кеткен ұғым-түсініктерді, мән-мағыналарды білдіреді.

Сөзсіз, жалқы есімдер барлық мәтіндерде мұндай сипатта бола бермейді. Дегенмен, мәтінде жалқы есімнің маңызын алдын ала анықтайтын тұрақты тенденция болады.

Есімнің мағынасында болатын потенциалды қуысы оны басқа да «бос» сөздермен жақындастыра түседі, мысалы, дыбыстық қайталаулар, өлшем, ұйқастар ... (сал., фонема туралы жиі кездесетін: «Мұндай ұқсас «бос» сөздердің болуы көркем мәтіннің ажырамас ерекшелігін қалыптастырады. Тілде фонемалардың мағынасы болмағандықтан (лексикалық та, грамматикалық та), олар «бос» сөздер жасауда – мәтінді семантикалық бұрмалайтын негізгі қор болып табылады» [155]). Сол себепті есімнің мәтіннің өн бойында қайталануы негізгі тақырыбы жайында куәландырады. Бұл тақырыптың дамуы есімнің қайталану жиілігіне қатысты, өйткені мәтінге бүтіндей маңызды кез келген қайталау осы не басқа семантикалық белгілерінің мағынасын беру мүмкіндігін арттырады. Мысалы, «Қамбар батыр» жырында Назым қыздың ағаларының есімдері Қабыршақ, Қарымсақ, Қораз, Дараз, Алшыораз деп келеді:

Қабыршақ – 1. бір нәрсенің бетіне қатқан жұқа қабат.

2. Ұлудың, теңіз жәндіктерінің сыртындағы қатты қорабы.

3. Балық денесін жауып тұратын, бөлек-бөлек жұқа, қатты қабықшақ.

4. Жұқалап болып қатқан мұз(қар) [6, 351].

Қораз – тауықтың еркегі, әтеш [6, 408] .

Қораздан 1. қоқырайып, қоқиып қимыл көрсету.

2. ауыспалы мағынада мақтанып, масаттану.

Құсы да, иесі де қоразданар,

Алпыс екі айлалы түлкі алғанда (Абай).

Дараз – дарас сөзі қазақта жеке, айрықша мағынасында қолданылады.

Алшыораз – біріккен тұлғалы, алшы +ораз

Қарымсақ – қарым I. Қарымта

II. 1. күш, қуат, әл.

2. Ауыспалы мағынада – ауқым, ая. Оның еңбектерінен суретшінің қарымын аңғарамыз (Қазақ әдебиеті).

Қарымта – біреудің жасаған жақсылығы немесе қылған қиянаты үшін қайтарылған есе; қарымжы. Қарымтасын қайтарды (қайырды) есесін, қарымын қайтарды.

Бүгінгі күні ата-аналар балаларына бай, бек, би, сұлтан, төре сөздері арқылы жасалған сирек есімдерді беріп, балаларға мән-мағынасы айқын да ашық, сұлу да көркем есімдер береді. Айбек, Асқар, Асан, Әли, Әсет, Дәурен, Санжар, Сұңқар, Темірлан, Саяжан, Әлия, Мадина, Әмина т.б. Не мүлдем мағынасынан айрылған, батыс Еуропа немесе түрік елдерінің есімдеріне еліктеп теледидардан көрген сериалдардан, радиодағы хабардан естіген есімдерін қоюшылық жиі ұшырысады: Зарина, Сабина, Карина, Анель, Зинель, Жанетта, Жанна, Равиль, Рафхат, Альфия, Зульфия т.б. Сондай-ақ бұрыннан белгілі қазақ есімдеріне дауысты а дыбысын қосып есімдерін қою жиілеп барады: Жанара, Анара, Гульнара т.б. Бұл атау әйел есімдерінен көрініс тапқан. Павлодар облысы бойынша жасалған статистикалық көрсеткіште бұл есімдердің он сегіз жастан асқан адамдарда кездесу жиілігін байқауға болады: Гульнура (7), Анара (350), Умида (3), Ажара (2), Шынара (5), Айжана (4), Жанара (152). Назар аударарлық жайт: Павлодар қаласының статистикалық мәліметтері бойынша Гүлнар есімімен 711 адам, ал Гульнара деген 984 есім кездеседі.

Дүниеге келеген сәбиге ат қоюдың қазақ ұлтына ғана тән төлтума дәстүрі орныққан. Бұл ретте, қазақ антропонимикасы қазақ ұлтының төлтума қасиеттерін, дәстүрлі дүниетанымын, арман-аңсарын, тарихи кезеңдердегі саяси-әлеуметтік ахуалын, қоршаған орта мен жан-жануарлар дүниесіне дейін айғақтай алатын аса мәнді тарихи дерек көзі болып табылады. Сонымен бірге «...әрбір ру, тайпа атында, белгілі дәрежеде халық тілінің, мәдениеті мен әдет-ғұрпының түрлі дәрежеде ізі мен бедер-белгісі бар...» [7, 96]. Яғни, қазақ антропонимикасын ұлттық төлтумалықты танытуға қатысты мән-маңызының айрықша екендігі соншалық, бұл мәселеге тек этножаралымның тарихи айғақтарының бірі деп қана қарау жеткіліксіз, сонымен бірге дербес даму жолын бастаған қазақ ұлтының төлтума болмысын қалпына келтіруге және орнықтыруға мұрындық болатын аса мәнді мәдени-рухани код (тетік) ретінде көңіл бөлу қажет.

Ономастикалық бірліктерді зерттеудің өзектілігі – лингвистикалық зерттеулердің лингвомәдени парадигма, белгілі бір тіл мен жалқы есім және мәдениеттің ара қатынасында ономастикалық жүйені зерттеудің ерекше орын алатын аясында орындалғаны. Онимдер пәнаралық сипаттарына байланысты мәдениет таратушы таңбалар болып табылады. Кез келген тілдің ономастикалық жүйесіне талдау жасау арқылы нақты бір ұлттық не аймақ халықтарының ділін, адамдардың психологиясы мен мінез-құлықтарын тануға болады.

Әдебиет:

1. Жанұзақов Т. Қазақ ономастикасы. – Астана: «1С-Сервис» ЖШС, 2006ж. -400 б.

2. Сағындықұлы Б., Кокумбаева Б., Кокумбаева Л. Мәдениеттану негіздері. – Павлодар: ГӨФ «Эко», 2006. – 144 б.
3. Ахметжанова З.К., Мусабекова У.А. Антропонимы русского и казахского языков: функциональная мотивация. - Алматы: КазУМОиМЯ, 2006. – 128 с.
4. Жанұзақов Т.Д. Ваше имя? Казахско-русский толковый словарь имен. – Алма-Ата: Казахстан, 1989. – 192 с.
5. Суперанская А.В., Сталтмане В.Э., Подольская Н.В., Султанов А.Х. Теория и методика ономастических исследований. - М.: Наука, 1986. – 256 с.
6. Манкеева Ж.А. Қазақ тіліндегі этномәдени атаулардың танымдық негіздері. – Алматы: «Жібек жолы», 2008. – 356 б.
7. Жанұзақов Т. Қазақ этнонимдерінің құрылысы мен сипаттары // Қазақ ономастикасының мәселелері. Жауапты редакторы Т.Жанұзақов. – Алматы: «Ғылым», 1986. – 136 б.

«ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ РЕСУРСОВ РЕСУРСОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА»

С.К. Шахарова, Г.К. Абзулдинова
Павлодарский педагогический университет
shah.samal@mail.ru

***Аннотация.** В данной статье автором рассматриваются возможности использования цифровых образовательных ресурсов на уроках русского языка и литературы, использование которых позволяет не только дать широкий иллюстративный материал, но и соединить текст, видео, звук и иллюстрации в единую логически законченную композицию, включить в эту композицию тесты, задания на проверку внимания, памяти, на развитие познавательных способностей учащихся. К ним относятся: текстовые материалы в цифровом формате, аудиотексты, иллюстрации и видеofilмы, электронные задания, электронные учебные пособия, репетиторы, тренажеры, интерактивные коллекции, словари, справочники.*

***Ключевые слова:** цифровые ресурсы, образовательные возможности, гаджеты, программы, приложения.*

***Аңдатпа.** Бұл мақалада автор орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану мүмкіндіктерін қарастырады. Оларды пайдалану кең иллюстрациялық материал беріп қана қоймай, мәтінді, бейнені, дыбысты және иллюстрацияларды біртұтас логикалық аяқталған композицияға біріктіруге, осы композицияға тестілерді, зейінді, есте сақтауды тексеруге, танымдық қабілеттерін дамытуға арналған тапсырмаларды қосуға мүмкіндік береді оқушылар. Оларға мыналар жатады: сандық мәтіндік материалдар, аудио мәтіндер, иллюстрациялар мен бейнефильмдер, электронды тапсырмалар, электронды оқу құралдары, тәрбиешілер, тренажерлер, интерактивті жинақтар, сөздіктер, анықтамалықтар.*

Түйінді сөздер: сандық ресурстар, білім беру мүмкіндіктері, гаджеттер, бағдарламалар, қосымшалар.

Abstract. *In this article, the author examines the possibilities of using digital educational resources in Russian language and literature lessons, the use of which allows not only to give a wide illustrative material, but also to combine text, video, sound and illustrations into a single logically complete composition, to include in this composition tests, tasks to test attention, memory, and the development of cognitive abilities students. These include: text materials in digital format, audio texts, illustrations and videos, electronic assignments, electronic textbooks, tutors, simulators, interactive collections, dictionaries, reference books.*

Keywords: *digital resources, educational opportunities, gadgets, programs, applications.*

Актуальность темы объясняется тем, что в настоящее время идет обновление системы образования, ориентированного на вхождение в мировое информационно-образовательное пространство. Этот процесс сопровождается существенными изменениями в педагогической теории и практике учебно-воспитательного процесса, связанными с внесением корректив в содержание технологий обучения, которые должны быть адекватны современным техническим возможностям, и способствовать гармоничному вхождению ребёнка в информационное общество.

Информационно-коммуникативные технологии полностью изменили наш образ жизни. Сегодня в Казахстане на уровне государства проводится большая исследовательская и практическая работа по внедрению и развитию информационных технологий. Такие преобразования коснулись учреждений образования Республики Казахстан, в частности, средних общеобразовательных школ, гимназий, лицеев.

В современном мире простой поголовной грамотности уже явно недостаточно. Наши граждане должны быть готовы к тому, чтобы постоянно овладевать навыками работы на самом передовом оборудовании и самом современном производстве.

Необходимо также уделять большое внимание функциональной грамотности наших детей, в целом всего подрастающего поколения. Это важно, чтобы наши дети были адаптированы к современной жизни. Мы должны интенсивно внедрять инновационные методы, решения и инструменты в отечественную систему образования, включая дистанционное обучение и обучение в режиме онлайн, доступные для всех желающих» [1].

Без использования современных цифровых образовательных ресурсов уже невозможно представить образовательный процесс, отвечающий требованиям современного информационного общества.

Интернет стал неотъемлемой частью нашей жизни. Мы общаемся, обмениваемся материалами, проводим видеоконференции, учимся, совершаем покупки и пр. Для современного поколения поиск информации в Интернете и путешествия по виртуальному миру – дело обычное. Поэтому в последнее время все труднее становится удержать внимание на уроке у современных

школьников. И наличие мобильных телефонов у учеников вызывает часто негативную реакцию у нас учителей. Поэтому современные гаджеты (планшеты и смартфоны) нам необходимо сделать помощниками в обучении, так как не только дети, но и педагогика постепенно переходит от бумажного к цифровому, потому что принципы мобильного образования очень удобны: 24/7, «там, где я».

Мы постоянно пользуемся различными мобильными приложениями в повседневной жизни для разных целей: развлечение, обучение, общение, поиск информации и т.д. А детей чаще всего интересует лишь развлекательные возможности того или иного гаджета. Более того, не получая из интернета новой информации, не обучаясь чему-либо новому, принесённый на урок телефон не позволяет и во время занятия впитывать знания от преподавателя.

Использование гаджетов намного облегчает нам жизнь (можно, например, из Википедии сразу узнать интересующую нас информацию вместо того, чтобы идти в библиотеку), делает нас универсальными в разных областях (из YouTube можно научиться печь торт, например), то есть мы постоянно чему-то новому учимся. Поэтому эффективность образовательных приложений для мобильных устройств, которые позволяют обеспечивать связь между преподавателями и учащимися, усваивать нужный учебный материал, проводить контроль знаний, создавать творческие проекты и т. д. очевидна:

1. Цифровое мышление. Это делает обучение более доступным для них и готовит их к тому, чтобы они стали готовыми к реальному миру.

2. Гибкость для учащихся. Мобильное обучение означает, что ученики могут по своему усмотрению заходить в приложения, чтобы просматривать материалы учебного предмета, выполнять задания или сдавать тест.

3. Удобство для учителя. Самый простой способ мобильного обучения – поделиться учебным материалом с учащимися. Мы можем предложить тексты, видео или аудио. Причем это можно сделать когда угодно. Ученики могут подготовить домашнее задание, посмотрев видео, которым поделился с ними учитель. Взаимодействие во время уроков – еще один плюс для учителя.

4. Интересные форматы для изучения. Мобильное обучение включает форматы, которые нравятся учащимся и обеспечивают лучшее восприятие и запоминание учебного материала. К ним относятся форматы, которые мы часто используем на наших смартфонах (видео, интерактивные видео, игры и т. д.) [2, с. 54].

Поэтому для эффективности обучения мною используются следующие образовательные мобильные приложения:

- Инструменты Google: Формы + Документы + Презентации + Класс Classroom

- Google Формы: тесты, опросы со сбором данных о результатах выполнения

- Google Документы, Презентации: для заданий с открытым ответом, творческих работ и проектов.

- Google Classroom: размещение любых учебных материалов, управление классом, коммуникация.

- Бесплатно;
- Универсальность, разнообразие инструментов;
- Можно использовать готовые материалы в форматах MS Office;
- Совместный доступ.

Вместо того, чтобы читать весь урок лекцию, преподаватель может записать лекцию самостоятельно, вне класса, тем самым освободив урочное время на практические занятия. Записанная учителем лекция размещается на доступном для учащихся электронном ресурсе. В удобное для себя время школьники заходят в интернет, смотрят обучающие видео от своего учителя, могут задать вопросы в специально для этого созданном чате, закрепляют новую тему лёгким тестом. На уроке в стенах школы преподаватель уделяет основное внимание практике, а также разбору основных вопросов по самостоятельно изученной теме. Такой подход имеет успех у большого количества молодых преподавателей (особенно в Европе) и называется «перевернутым обучением» (flipped learning).

«Классная работа» LECTA: тесты и интерактивные задания в презентации к уроку.

Фронтальная работа: нужен только компьютер/ноутбук учителя с интернетом.

Мобильное приложение по литературе «Живые страницы», разработанное компанией Samsung в рамках программы «Культура в ваших руках», а его выход приурочили к 2015 году, объявленному годом литературы в России. С помощью «Живых страниц» вы можете не просто перечитать классические произведения, но и получить множество сопутствующей информации по ним. К слову, несмотря на то, что инициатором разработки является Samsung, скачать программу вы можете на любой смартфон или планшет.

Например, можно следить за ходом времени в книге, и в реальном мире, а также сопоставлять их, чтобы лучше понимать о каких периодах и конкретных годах рассказывал Толстой (по роману «Война и мир»). Также вы можете просматривать пересечение судеб различных персонажей. Когда произошла первая встреча? Когда они увиделись еще раз? Как развиваются их сюжетные линии? Вместе или параллельно? Еще за чтение и игры вам начисляются специальные баллы, видимо разработчики хотели стимулировать пользователей к чтению и более частому взаимодействию с программой. Для этого достаточно авторизоваться с помощью социальных сетей.

Итак, использование мобильных приложений для учебного процесса дает ученикам возможность построения образовательной траектории, доступ к самым современным образовательным ресурсам, растворение рамок образовательных организаций до масштабов всего мира; а педагогам – снижение рутинной нагрузки по контролю выполнения заданий учениками за счет автоматизации, повышение удобства мониторинга за образовательным процессом, формирование новых условий для мотивации учеников при

создании и выполнении заданий, формирование новых условий для переноса активности образовательного процесса на ученика; облегчение условий формирования индивидуальной образовательной траектории ученика.

Мобильные устройства как нельзя лучше позволяют обеспечить построение индивидуального развития, т. к. можно подготовить и спланировать задания для разных способностей учащихся. Термин мобильное обучение (м-обучение) / mobile learning (m-learning) относится к использованию мобильных и портативных ИТ-устройств, таких как карманные компьютеры PDA (Personal Digital Assistants), мобильные телефоны, ноутбуки и планшетные ПК в преподавании и обучении. Поскольку компьютеры и интернет стали необходимыми образовательными инструментами, а технологии – более портативными, доступными, эффективными и простыми в использовании, это открывает широкие возможности для расширения доступа к ИКТ, в частности в интернете. Мобильные устройства, такие как телефоны и карманные компьютеры, имеют гораздо более разумные цены, чем настольные компьютеры, и, следовательно, представляют собой менее дорогостоящий способ доступа в интернет (хотя стоимость подключения может быть выше). Внедрение планшетных ПК теперь позволяет использовать мобильный доступ в интернет с равной (если не большей) функциональностью, чем у настольных компьютеров.

Выделим основные преимущества мобильных устройств перед стационарными персональными компьютерами:

- Мобильный телефон и его функциональные возможности позволяют организовать обучение с использованием адаптированных электронных учебников, учебных курсов и файлов специализированных типов с обучающей информацией – учебные пособия разрабатываются непосредственно для платформ мобильных телефонов. Еще одним способом применения мобильных телефонов для обучения является использование специализированных электронных учебников и курсов, адаптированных для просмотра и выполнения на мобильных телефонах учащихся.

- Мобильный телефон – средство воспроизведения звуковых, текстовых, видео- и графических файлов, содержащих обучающую информацию. Особенно ценной данная возможность является для желающих изучить иностранные языки – доступно огромное множество аудиокурсов и аудиокниг, включающих файлы разного формата и длины. Источником информации также могут служить видео- и аудиофайлы, программы-плееры для которых есть в каждом телефоне последних лет выпуска.

- Еще одним способом возможного применения мобильных телефонов для обучения является использование специальных программ для платформ сотовых телефонов, которые способны открывать и просматривать файлы офисных программ, таких как Office Word, Power Point, Excel. Таким образом, имея в памяти мобильного телефона такие файлы, содержащие обучающую информацию, можно просматривать их версии, адаптированные специально для экрана телефона, с удобными полосами прокрутки, подходящим шрифтом и удобным интерфейсом.

- Учащиеся могут взаимодействовать друг с другом и с преподавателем, а не прятаться за большими мониторами.

- Гораздо проще разместить в классе несколько мобильных устройств, чем несколько настольных компьютеров.

- Мобильные устройства и электронные книги легче и занимают меньше места, чем файлы, бумаги и учебники. Распознавание с помощью стилуса или сенсорного экрана становится более наглядным, чем при использовании клавиатуры и мыши.

- Существует возможность обмена заданиями и совместной работы; учащиеся и преподаватели могут посылать текст по электронной почте, вырезать, копировать и вставлять, передавать устройства внутри группы, работать друг с другом, используя инфракрасные функции к ПК или беспроводной сети, например, Bluetooth.

- Мобильные устройства могут быть использованы в любом месте, в любое время – это неопределимое значение для обучения по месту работы.

Большинство современных школьников технически и психологически готовы к использованию мобильных технологий в образовании, и необходимо рассматривать новые возможности для более эффективного использования потенциала мобильного обучения. Решение этой задачи требует организационных усилий со стороны руководителей образования, педагогов по внедрению стратегий, форм и методов мобильного обучения в учебный процесс школьников.

Перечислим далее основные проблемы, которые нужно будет решать учителю при работе с мобильными технологиями, а также предложим некоторые пути их решения.

Возможные проблемы:

Физиологические:

1. Длительная работа за устройством может быть вредна для зрения.

2. При ослабленном зрении (близорукости, дальнозоркости) работа с мобильными устройствами может вызвать дальнейшее падение зрения.

Варианты решения:

1. ввести ограничения по времени для работы с устройствами (10–15 минут).

2. спланировать задания так, что учащиеся будут не постоянно работать с мобильным устройством, а время от времени.

3. организовать работу в группах, где ученик с ослабленным зрением не будет непосредственно контактировать с мобильным устройством или будет достаточно далеко от него находиться.

4. для защиты зрения возможна работа в специализированных очках с антибликовым покрытием.

5. установить на устройстве учащихся, имеющих проблемы со зрением, больший размер шрифта, более высокие значения яркости.

6. проводить физкультминутки для зрения при работе с мобильными устройствами. Старшеклассники могут выполнять специальные упражнения для глаз [3, с. 49].

Социальные:

1. не у всех детей есть смартфоны и планшеты.
2. не все родители согласны с такой технологией работы.

Варианты решения:

1. если не все ученики имеют персональное мобильное устройство, целесообразнее продумывать командный вариант работы, чтоб каждый мог что-то сделать на мобильном устройстве.

2. родители, как правило, заинтересованы в том, чтоб ребенок с умом использовал мобильные устройства. На родительском собрании педагог может рассказать о предполагаемом способе работы, рассказать про ограничения по времени работы, посоветовать родителям приложения для обучения. Другими словами, учитель может заинтересовать родителей и привлечь их в союзники [4, с. 51].

Педагогические:

Ученики при работе с устройством могут не выполнять педагогическую задачу, а просто развлекаться.

Варианты решения:

1. организовать работу таким образом, чтобы у учеников не было времени на отвлечение. Такой же эффект дает командная работа;

2. планировать образовательную деятельность таким образом, чтоб использование мобильных технологий было не только уместным, но даже необходимым. Учитель при планировании работы должен ответить на вопросы о том, возможен ли иной путь достижения его педагогических целей, есть ли более эффективные и простые в использовании средства. Только оправданное использование мобильных технологий будет иметь максимальный эффект [4, с. 53].

Технические:

1. Доступ к интернету для устройств, у которых нет GPRS (нет сим-карты).

Вариант решения: возможность работы мобильного интернета в школе (это требование современных ГОСО).

2. Покупка Wi-Fi-роутера на класс и работа его от проводного интернета.

Вариант решения: современные ноутбуки (последних двух лет выпуска) сами могут быть точками доступа Wi-Fi, для этого просто необходимо прочитать инструкции к оборудованию.

3. контент-фильтрация (или осуществление функции «родительский контроль»).

Варианты решения: контент-фильтрация может быть осуществлена централизованно через школьный Wi-Fi. На iPad и Windows Phone можно установить родительский контроль. Для Android есть возможность установки мобильного приложения. Существует множество методов обучения литературе, предполагающих использование интерактивных и компьютерных технологий. Уроки с использованием подобных технологий становятся гораздо информативнее, нагляднее [4, с. 54].

Попытаемся ответить на этот вопрос в аспекте использования мобильных технологий для обучения литературе.

Обучение при помощи мобильных технологий – легкодоступный, сравнительно новый способ обучения, стремительно набирающий популярность. На уроках литературы или в рамках домашней работы обучающиеся создают различные буктрейлеры, плейкасты, при выполнении таких заданий мобильные технологии облегчают и ускоряют процесс работы школьников.

Буктрейлер – короткий видеоролик по мотивам книги. Основная его задача – рассказать о книге, заинтересовать, заинтриговать читателя. Плейкаст – это композиция, состоящая из картинки, текста и музыкального файла, которые связаны между собой определенной темой. Итак, какие же приложения наиболее эффективны для создания буктрейлеров и плейкастов?

Опираясь на представленную в интернете информацию, а также собственный анализ существующих мобильных приложений, приведем характеристики одних из самых популярных приложений.

iMovie – приложение, в котором благодаря удобному интерфейсу и поддержке понятных жестов Multi-Touch работать с видео и создавать свои фильмы стало еще проще и интереснее. Самая значительная возможность приложения – создание трейлеров. Для этого предлагается 9 различных тем с шаблонами. У каждого шаблона есть хороший пример того, как он будет выглядеть.

Плюсы:

- простота приложения в использовании благодаря удобному пользовательскому интерфейсу;
- хорошо разработанные, качественные, простые и интересные темы;
- легкость создания и редактирования трейлеров;
- возможность «замораживания» кадров и деления клипов;
- множество предустановленных звуковых эффектов.

Минусы:

- выбранная песня будет играть на протяжении всего фильма, и ее продолжительность не может быть изменена;
- отсутствует возможность синхронизации с iMovie на других iOS-устройствах или на Mac;
- нельзя пользоваться фильмами, которые были импортированы в iPhone или iPad из iTunes (все видеоклипы должны быть взяты из альбомов, которые размещены в приложении Photos);
- выбирать небольшие куски видео для трейлеров точного размера не очень удобно.

В приложении удобно создавать буктрейлеры. Отдельного внимания заслуживает возможность создания трейлеров при помощи готовых шаблонов.

Что касается создания плейкастов, то в приложении их создавать неудобно, поскольку нет возможности записи голоса, а скачать готовую запись стихотворения из интернета не всегда возможно.

Quik – один из лучших инструментов для быстрой сборки фотографий и фильмов. Приложение позволяет автоматически генерировать высокоэффективное видео, состоящее из эффектов, титров и, конечно же, контента, который мы записали на нашем смартфоне. Сама программа может выбрать соответствующие части фильма, расставить их в правильном порядке и смешать с выбранными фотографиями. Кроме того, Quik предложит фоновую музыку, которая идеально вписывается в атмосферу создаваемого видео.

Плюсы:

- 25 различных стилей, отличающихся цветами, шрифтами, переходами и анимациями, которые будут диверсифицировать видео;
- возможность заниматься монтажом самостоятельно, обрезать фрагменты видео, объединять их и самостоятельно собирать в один согласованный материал;
- возможность разместить в одном ролике до 50 различных элементов (текстовые доски, картинки или видеоклипы);
- возможность заранее определить длину фильма и выбрать формат.

Минусы:

- невозможность выбрать более одного стиля оформления продукта;
- проигрывание выбранной песни на протяжении всего фильма, невозможность изменения ее продолжительности.

Это отличное приложение для создания разнообразных буктрейлеров. количество эффектов, возможность монтажа дают большие возможности для творчества школьников. Плейкасты создавать тоже удобно, но проблема с отсутствием записи голоса все же есть.

VidLab – это достаточно серьезный видеоредактор с огромным количеством возможностей по созданию красивых видеороликов и фотоисторий с использованием фильтров, визуальных и звуковых эффектов, музыки.

Плюсы:

- добавление текста к видео с возможностью анимации текста и логотипа;
- возможность загружать свои собственные шрифты;
- создание видеоколлажей из нескольких клипов (несколько отдельных видео на одном экране);
- большой выбор анимированных эффектов, которые оживят ваши видео и сделают их более оригинальными;
- запись и добавление голоса к видео.

Минусы:

- большинство возможностей приложения платные;
- нет возможности делать видео из уже снятых роликов, можно лишь снимать прямо в приложении, делая паузы.

И буктрейлеры, и плейкасты создавать при помощи приложения VidLab удобно. Есть множество эффектов, возможность записи голоса, но, к сожалению, не все находится в бесплатном доступе.

Таким образом, все рассмотренные нами приложения имеют свои особенности использования, специфику и возможности. Существует большое количество мобильных приложений, реализующих идеи различных способов обучения литературе. Вместе с тем потенциал расширения возможностей обучения литературе заключается не только в продолжении уже существующих идей на мобильной платформе, разработке мобильных приложений для обучения литературе, но и в реализации принципиально новых моделей обучения, возможных с использованием мобильных устройств.

Литература:

1. Бектыбаева Г.Ш. Информационно-образовательная среда как условие обеспечения качества повышения квалификации педагогов // ЭБ БГУ: Общественные науки: Народное образование. Педагогика. – Минск: БГУ, 2014. – С. 21-26.
2. Власов Д.А., Кузина Л.С., Монахов В.М. Технологические процедуры создания электронного учебника. 2-я всероссийская конференция «Электронные учебники и электронные библиотеки в открытом образовании». – М., 2001. – 146 с.
3. Федосеев А.А. Мобильные технологии в образовании // Труды XII Всероссийской научно-методической конференции «Телематика'2005». 6–9 июня 2005 / А. А. Федосеев, А. В. Тимофеев. – СПб.: – <http://tm.ifmo.ru>.
4. Агеев В. Н. Электронная книга: Новое средство соц. коммуникации. – М., 1997. – 117 с.
5. Голицына И.Н., Половникова Н.Л. Мобильное обучение в современном образовании // Школьные технологии. – 2011. – № 4. – С. 113-118.
6. Использование электронных образовательных ресурсов нового поколения в учебном процессе: Научно-методические материалы / Бордовский Г. А., Готская И. Б., Ильина С. П., Снегурова В. И. – М.: Просвещение, 2014. – 302 с.

**ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
(ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕКЦИЯ)**

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОГО
ОБРАЗОВАНИЯ (ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕКЦИЯ)**

«ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН КӘСІБИ ҚЫЗМЕТКЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.»

Н.С.Абиддинова, Б.М.Жапарова,
Павлодар педагогикалық университеті, г. Павлодар
nodira.abiddinova_2000@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби қызметке даярлау, білім беру сапасын көтеру өзектілігі айтылған. Бұл мәселеде педагогикалық инновацияны пайдалану проблемасы болашақ мұғалімдерді кәсіби қызметке даярлаудың аспектісі ретінде алынды. Сол себепті болашақ мұғалімдерді кәсіби қызметке даярлауда педагогикалық технологияларды пайдалану ерекшелігін қарастыру керек.

Кілт сөздер: Болашақ маманды даярлау, кәсіби қызмет, бастауыш білім беру, оқу процесі.

Аннотация. В статье рассматривается подготовка будущих учителей начальных классов к профессиональной деятельности, повышение качества образования. В этом вопросе проблема использования педагогических инноваций была взята в качестве аспекта подготовки будущих учителей к профессиональной деятельности. Поэтому следует рассмотреть специфику использования педагогических технологий в подготовке будущих учителей к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: подготовка будущего специалиста, профессиональная деятельность, начальное образование, учебный процесс.

Annotation. The article discusses the preparation of future primary school teachers for professional activity, improving the quality of education. In this issue, the problem of using pedagogical innovations was taken as an aspect of preparing future teachers for professional activity. Therefore, it is necessary to consider the specifics of the use of pedagogical technologies in the preparation of future teachers for professional activity.

Keywords: training of a future specialist, professional activity, primary education, educational process.

Қазақстан Республикасы тәуелсіз мемлекеттер қатарына қосылғаннан бері қоғамды ақпараттандырудан туындаған өзгерістер оның барлық салаларымен қатар мұғалімдік кәсіби – іс-әрекет деңгейіне, өндіріс пен әлеуметтік саладағы ғылымдардың жетістіктеріне және прогрессивті технологияны енгізу мерзімінің қысқартылуына қойылатын талаптар күшеюде.

Тұңғыш президентіміз Н.Ә.Назарбаевтің «Қазақстан – 2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауында: «Мен сіздерге — жаңа буын қазақстандықтарға сенім артамын. Сіздер жаңа бағыттың қозғаушы күшіне айналуға тиіссіздер», — деген. Мемлекет болса, өз тарапынан жастардың сапалы білім мен саналы тәртіп алуына, қажетті

мамандықты игеруіне, өз арман-мақсаттарын жүзеге асырулары үшін бар мүмкіндіктер жасап келеді. Бұл Жолдауда мемлекетте білім алып, еңбек етіп жатқан азаматтарға ең озық жабдықтар және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруді міндеттеп отыр. Әрине, біздің еліміз үдемелі индустриалды-инновациялық бағытта шарықтап, тез дамып келе жатқан елдердің қатарында. Сол себепті жаңа өзгерістерге әр уақытта да қазақстандық азаматтардың дайын болулары керектігін ашық айтты. Осындай саясатты жете түсінген ел азаматы өзінің кәсіби біліктілігін үзбей жетілдіріп, озық технологияларды меңгеру жолында тынымсыз еңбек етуі керек шығар [1].

Жалпы білім беретін мекемелердің іс-әрекетінің сәттілігі, ең алдымен, мұғалімге байланысты. Оның жеке тұлғалық қасиеттері, педагогикалық білігі, адамгершілік және ақыл-ой парасаты, педагогикалық мәселелерді шешуде шығармашылық ізденіске бой алдыруы қоғамның әлеуметтік есеюі, өнегелі, денсаулығы мен рухани байлығының алғышарты болып табылады.

Қазіргі заманғы Қазақстанның педагогикалық білім беру жүйесі дүниедегі ең жақсылардың бірі болып саналады. Ол кәсіби іс-әрекетті қалыптастыру процесінің технологиялық бағыттылығымен мықты, оның негізгі мазмұны дайын білімді, дайын ұйғарымдарды меңгеру болып табылады.

Мұғалімді дайындау, ең алдымен, әрбір педагог-маманның бойында жеке тұлғаны қалыптастыруды талап етеді. Бұл ұзақ та күрделі процесс. Жалпы білім саясатының өзекті мәселелері — кәсіптік даярлаудың сапасын жақсарту, біліммен қамтамасыз етудің ғылыми-әдістемелік жүйесін түбегейлі жаңарту, оқытудың формалары мен әдістерінің түрлерін өзгерту, ондағы алдыңғы қатарлы оқу-тәрбие тәжірибелері мен қазіргі қоғамның сұраныстарының алшақтығын жою, білімдегі жаңашылдықты саралау, білімді жетілдіру үдерісіндегі үздіксіздікті қамтамасыз етуде оның ролін арттыру және қазіргі заман техникасы мен технологиясын жоғары деңгейде қолдана білу. Сонымен қатар бүгінгі таңда ауыл мектептерінде болып жатқан инновациялық процестер экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және өзге де аса маңызды мәселелерді шешу қажеттілігіне бағытталып, ауыл оқушыларын білім беріп тәрбиелеуде, олардың ой-өрісін дамытуда және мәдениетін қалыптастыруда жаңа мүмкіндіктер беруде.

Білім беру жүйесіне қатысты болып жатқан жаңалықтардың нәтижесінде ауыл мектебінде маңызды орынға ие, осыған орай, білім сапасындағы өзгерістер айтуға тұрарлық. «Ауыл», «мектеп» тақырыбы әрқашан да тек қоғам қайраткерлері мен ағартушылардың іс-әрекеттерінің нысаны болып қана қоймай, ғылым саласында да көкейкесті мәселе ретінде ғалымдардың назарынан тыс қалған емес. Ауыл мектебінің құрылуы мен дамуы, тыныс-тіршілігін және оның қоршаған ортамен, қоғаммен байланысын Ы.Алтынсарин, Ф.Е.Брадке, А.Г. Заболоцкий, И.Г.Песталоцци, С.А.Рачинский, В.Н.Татищев, Л.Н. Толстой, К.Д.Ушинский, тағы басқа ғалымдардың еңбектерінде қарастырылады. Аталмыш проблеманың ғылыми тұрғыдан дамып, қалыптасуына қазақстандық ғалымдардың да қосқан үлесі ерекше. Атап айтсақ, Ш.М.Әбеуова, Г.Е.Нұрмұханова, Е.А.Өтебаева өз

еңбектерін ауыл мектебінде оқушылардың агроэкологиялық мәдениетін, шығармашылық дербестігін қалыптастыруға, адамгершілік, экономикалық тәрбие беруге арнаған [2].

Бастауыш сынып мұғалімдерінің жұмысын біраз жыл бақылау мен талдау барысында жалпы бастауыш білім беру мәселесінің негізгі мақсаттарын шешуге даярлауда олқылықтар бар екені байқалды. Мұғалімдердің қиындық көретін мәселелерін зерттеу мен талдау барысында оның басты себебі оқушылардың өз бетімен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, оқу үрдісінің ырғағын айқындау мен есепке алуға байланысты болды. Бұл қиындықтар олардың кәсіби – педагогикалық даярлықтарының жетіспеуінде жатыр. Кіші мектеп оқушыларының оқуға деген қызығушылықтары мен ынтасын қалыптастыру жұмысына бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау деңгейі педагогикалық оқу орындарының оқу құралдарында, оқыту үдерісінде жатыр. Ал, болашақ педагогтерге қойылатын талаптар қазіргі қоғам қажеттілігінен туындайды. Жаңа қоғам мұғалімі тек кәсіби шеберлігі жоғары адам ғана емес, рухани дамыған, шығармашыл, мәдениетті, білім құндылығын түсінетін, педагогикалық технологияларды меңгерген, ғылым мен техника жетістіктері негізінде кәсіби даярланған болуы тиіс. Сондықтан жас маманның бойында үш түрлі біліктілік қалыптасуы қажет: а) пәндік біліктілік. Пән бойынша алған теориялық білімі мен іскерлігі жатады. Теориялық білім пән арқылы беріледі. ә) педагогтік біліктілік. Педагогиканың негізін, ұстанымдарын, әдіс –тәсілдерін, сабақты ұйымдастырудың негізгі нысандарын білуі тиіс. б) технологиялық біліктілік. Білім берудің сапасын көтеру, өз бетімен іздену қабілетін қалыптастыру [3].

Біздің қоғамның қазіргі заманғы дамуы кезеңінде көптеген жалпы мемлекеттік мәселелерді қайта қарастырып түсіну жүріп жатыр. Елдің саяси құрылысының өзгеруінен кейін біздің қоғамымыздың жаңа экономикалық құрылысқа ену мәселелері шешіліп жатыр, бұл біздің қоғамдағы әрбір жеке тұлғаның өзін өзі көрсете алуы методологиясының өзгеруін талап етеді. Жеке тұлға мақсатты түрде білім беру кеңістігінде қалыптасады, оны мынадай қасиеттермен сипаттауға болады: оқытудың дамып жатқан түрінің қойнауында жүзеге асып жатқан гуманизация мен бұл кеңістікте барынша кең таралып жатқан іс-әрекет метабілімі мен метатәсілдері. Бұл орта мектептің білім беру кеңістігінің ақиқаттылығына айналып, заманына сай мұғалімді дайындау теориясының дамыту үшін негіз бола алады.

Мұндай жағдайда біз бір ғана жолын көріп тұрмыз: педагогикалық жоғары оқу орны студенттерінің кәсіби-педагогикалық іс-әрекетін қалыптастырудың теориялық негіздерін жасау. Бұл мәселе шешілмейінше, мұғалім дайындығында еш нәрсе де өзгеруі мүмкін емес. Мектеп пен жоғары оқу орнының түбегейлі айырмашылығы бар:

➤ заманына сай мұғалім, көбінесе, өзін тәжірибелік жұмысшы ретінде анықтайды, ол іс жүзінде күрделі жұмыс атқарады. Сондықтан, осы уақытқа дейін мұғалімнің шығармашылығы оқыту мен тәрбие процесінің педагогикалық технологиясын өзгертетін тәжірибелік-әдістемелік өнімді

жасауда көрінді, ал нысанның мазмұны, негізінен, мұғалім іс-әрекетінен тыс қалып қоятын;

➤ жоғары оқу орнында зерттеушілер басқа деңгейдегі өнім жасайды. Методологиялық білімдер болашақ мұғалімнің кәсіби-педагогикалық дайындығының сәттілігін анықтайды. Сондықтан, педагогикалық жоғары оқу орнында мұғалімді дайындаудың ең басты шарты: мұғалімнің жаңа түрін дайындаудың теориялық негіздерін түсініп ұғыну.

Маманның кәсіби-тұлғалық дамуы деңгейінің бес негізгі критерийі бар: руханилық, кәсіби-біліктілік, кәсіби әрекетке операциялық-технологиялық дайындығы, шығармашылық белсенділік және бейімделу қабілеттілігі. Кәсіби – біліктілігінің көрсеткішіне жататындар:

➤ болжам жасау қабілеттілігі (жұмысын жоспарлау, қиындықтарының алдын алу, т.б.);

- әрекетінің жетістігі;
- әрекетінің саналы деңгейі (ғылыми негізде жұмыс жасау);
- стратегиялық, тактикалық міндеттерін белгілеу;
- кәсіби әрекетте түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана білу шеберлігі;
- күрделі кәсіби міндеттерді шеше білу;
- әрекеттің мақсаттылық деңгейі;
- түрлі әдістемелер мен технологиялармен жұмыс істей білу;
- зерттеу жүргізе білу дағдысы;
- студенттің тілін дамыту;
- ұйымдастыру қабілеті.

Кәсіби әрекеттер жасау адамның біліктілігін кеңейтеді. Мұғалімнің өзін және әрекетін типтік құбылыс ретінде қарастыруға болады. Қызметіндегі рөлін жоғары бағалап, өзін соның бір бөлігімін деп сезінетін адамдар өте жиі кездеседі. Олар бар міндетін өз мойнына жүктеп, біртұтас, бөліп қарауға болмайтын үрдіс ретінде қабылдайды.

Сабақ барысындағы және сабақтан тыс жұмыстарының мазмұнын жүйелеп, оны орындаудың түрлері мен әдістерін анықтап алу арқылы оларды педагогтік мамандыққа үздіксіз және жүйелі дайындау мақсаты орындалды. Мұндай жұмыстарды орындау барысында студенттердің өз мамандығының мәнісін, маңызын, келешектегі мақсатын түсіну деңгейі дамып, танымы қалыптасады. Танымның түрі көп екені белгілі. Ғалымдардың танымы мен студенттердің оқу білім алу кезінде қалыптасатын танымдарын салыстыруға болмайды. Студенттер субъективтік жаңаны, ғылым бұрын зерттеп, танып қойғанды ғана қабылдап, таниды. Ал, ғалымдар болса, жаңаны іздейді, зерттеу жолында сәтсіздікке кездесуі де мүмкін. Соның негізінде басқа жол іздестіріп, талай қиындыққа ұшырайды. Студенттер болса, әбден байқаудан өткен әдіс-тәсілдерді танып, оның қолдану ретін іздестіреді. Бірақ, осы ізденістің өзі олар үшін жаңа танымға жетелеп, жаңа ұғым береді. Сол жаңалықты меңгеруге жетелейтін, ізденуге жол сілтейтін, жаңалықтың іс жүзінде қолданылу ретін көрсететін жоғары оқу орнының мұғалімі. Сондықтан да, студенттерге берілетін кәсіптік шеберлік үнемі олардың таным процесін дұрыс

ұйымдастырып, іс жүзінде ізденушіліктерін тудырып отыру арқылы жүзеге асады. Мұны жоғары оқу орының оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруда ескерген жөн деп санаймыз.

Әдебиет:

1. Қазақстан Республикасының Президенті — Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан — 2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты: Елбасы Жолдауын талқылауға арналған шаралардың материалдары / Жауапты ред. Б.К.Сұлтанов. — Алматы, 2013. — 226 б.
2. *Өтебаева Ә.Т.* Ауыл мектебі оқушыларын рухани адамгершілікке тәрбиелеудің педагогикалық шарттары: Пед. ғыл. канд автореф. — Алматы, 2007. — 24 б.
3. Қадырбаева. Б.А. Студенттерді кәсіби біліктіліктерге машықтандыру мәселелері. // Білім әлемінде. – Алматы, 2014.

«ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ДЕТСКОГО САДА С СЕМЬЕЙ»

Б.А.Ахтамберова, З.Ш.Шавалиева
Павлодарский педагогический университет

***Аннотация.** Мақалада мектепке дейінгі мекеме мұғалімдерінің тәрбиеленушілердің ата-аналарымен өзара әрекеттесу мәселелері қарастырылады. Ата-аналармен жұмыс жасаудың формалары мен әдістері сипатталған.*

***Кілт сөздер:** отбасымен жұмыс, өзара әрекеттесу, өзара әрекеттесу формалары.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются вопросы взаимодействия педагогов дошкольного учреждения с родителями воспитанников. Описываются формы и методы работы с родителями.*

***Ключевые слова:** работа с семьёй, взаимодействие, формы взаимодействия.*

***Annotation.** The article deals with the issues of interaction of preschool teachers with the parents of pupils. The forms and methods of working with parents are described.*

***Key words:** work with the family, interaction, forms of interaction.*

«От того, как прошло детство, кто вёл ребенка за руку в детские годы, что вошло в его разум и сердце из окружающего мира – от этого в решающей степени зависит, каким человеком станет сегодняшний малыш».

В.А. Сухомлинский

Детские годы – самые важные в жизни каждого человека. И как они пройдут, зависит от взрослых: родителей, воспитателей.

В нынешнее время усилилась тенденция самоустранения многих родителей от вопросов воспитания и развития ребенка, потому что большинство семей озабочено решением проблем экономического, а порой физического выживания. Родители порой осуществляют воспитание вслепую, интуитивно, не владея в достаточной мере знанием возрастных и индивидуальных особенностей развития ребёнка. Всё это не приносит позитивных результатов.

Детский сад, как социальный институт в поддержку семье, помогает воспитывать ребёнка. В сложившихся экономических и социально-культурных взаимодействии с семьёй является важным направлением деятельности детского сада.

Семья и детский сад составляют для ребенка на определенном этапе его жизни основную воспитательно-образовательную среду – образовательное пространство. Дошкольное учреждение играет важную роль в развитии ребенка. Здесь он получает образование, приобретает умение взаимодействовать с другими детьми и взрослыми, организовывать собственную деятельность. Гармоничное развитие дошкольника без активного участия его родителей в образовательном процессе вряд ли возможно.

Создание образовательного пространства в дошкольной организации с привлечением семьи является одним из перспективных направлений системы дошкольного образования.

«Какими качествами должен обладать воспитатель, как проходит его общение с воспитанниками и родителями?» -эти вопросы волнуют педагогов дошкольных организаций. Воспитателю необходимо обладать коммуникативными умениями, показывать родителям, что он видит в них единомышленников, партнеров. Педагоги должны уметь ориентироваться в проблемах воспитания и нуждах семьи, использовать в работе новые технологии. Родители хотят видеть компетентного воспитателя, заинтересованного в успешном развитии их ребенка. Но важны и нравственные качества педагога: внимание, чуткость, эмпатия. В общении воспитателя и родителей неуместны категоричность, грубый тон. Ежедневное доброжелательное взаимодействие воспитателей с родителями имеет большее значение, нежели хорошо проведенное мероприятие. В работе с родителями необходим индивидуальный подход, так же, как и в общении с детьми. Совместными усилиями можно помочь ребенку в той или иной ситуации, проявляя свои человеческие качества и педагогические умения. В настоящее время большинство родителей грамотные, осведомленные. Поэтому позиция наставления, пропаганды педагогических знаний не даст положительного результата.

Все мероприятия по взаимодействию с родителями должны быть тщательно продуманы: начиная от оформления, заканчивая сценарием мероприятия. Важно предусмотреть все мелочи, возможные нюансы. Главное

в данной работе - это качество, а не количество мероприятий. С каждым годом имеет место быть тенденция: изменяется социальный состав родителей, и, соответственно-образовательные потребности и воспитательные запросы. Педагоги должны учитывать возраст родителей, образование, культурную ориентацию, взгляды на воспитание детей и ставить конкретные задачи во взаимодействии с родителями. В зависимости от этого менять формы и направления работы с семьей [2,с.3-4]

В организации общения ведущая роль принадлежит воспитателю. Поэтому воспитателям необходимо обладать коммуникативными умениями, показывать родителям, что он видит в них партнеров, единомышленников. Воспитатели должны ориентироваться в проблемах воспитания и нуждах семьи, использовать в работе новые технологии, быть в курсе последних достижений науки. Родители должны видеть компетентность воспитателя и заинтересованность в успешном развитии

Общение воспитателя с родителями должно быть всегда насыщенным и интересным. Для этого можно сохранить и использовать все лучшее и проверенное временем, а также внедрить новые, эффективные формы взаимодействия с семьями воспитанников. Наиболее популярными формами работы с родителями всегда были и остаются: родительские собрания, совместные праздники и развлечения, индивидуальные беседы и консультации, чаепития [1, с. 30].

Для того, чтобы начать работу с родителями, воспитателю нужно хорошо знать родителей своих воспитанников. Поэтому в начале учебного года необходимо составить социальный паспорт родителей группы. Проведение анкетирования, личных бесед на тему ожидания и настроения от пребывания ребенка в детском саду. Данные формы работы помогут правильно и эффективно выстроить работу, подобрать интересные формы работы с семьей.

Ежегодно в сентябре мы проводим анкетирование родителей воспитанников на тему «Социальный портрет семьи». По результатам формируется социальный паспорт семей детей нашей группы.

Работу с родителями проводим, как правило, через традиционные и нетрадиционные формы. К традиционным относятся: родительские собрания общие и групповые, круглые столы, индивидуальные беседы и консультации, выставки, папки-передвижки.

К нетрадиционным можно отнести:

- информационно-аналитические: опросы, «Почтовый ящик»;
- досуговые: праздники, участие родителей в конкурсах и выставках;
- познавательные: семинары-практикумы;
- наглядно-информационные формы: папки-передвижки, организация Дня открытых дверей, открытых просмотров организованной учебной деятельности.

Одной из основных форм коллективной работы является родительское собрание. Как показывает практика, групповые родительские собрания чаще всего родители воспринимают как вынужденную процедуру. Чтобы «оживить»

эту форму взаимодействия с родителями – это может быть и проведение общего развлечения с заданиями для родителей и подготовленный детьми небольшой концерт на какую-то тему. Родители любят смотреть на интервью детей, на видеоматериал о детях в разных видах деятельности, на видеоотчет о проводимых в группе мероприятиях. Все это поможет показать родителям взаимоотношения ребенка со сверстниками, продемонстрировать достижения или, наоборот, корректно показать сложности [3, с.21-22]. Чтобы родители шли на собрания с желанием, мы показываем с помощью мультимедийной установки фотографии детей в группах, на праздниках, ОУД, приглашаем специалистов До: музыкального руководителя, психолога, преподавателей казахского и русского языка (если их предметы есть в рабочем учебном плане).

Привлечь родителей к участию в мероприятиях, установить теплые доверительные отношения между родителями и детьми помогают досуговые формы работы. В нашем детском саду проводятся праздники с приглашением родителей. При посещении таких мероприятий у мам блестят глаза, появляются улыбки.

На праздниках используются театральные и игровые приемы. Воспитатели выступают в разных ролях. В такой непосредственной, непринужденной обстановке происходит обмен положительными эмоциями, что еще больше сближает родителей и педагогов, что позитивно сказывается на детях.

Также проводятся различные конкурсы и выставки. Большинство родителей принимают активное участие в них. Они в своих работах используют творческий подход, креативность. Дети очень гордятся своими поделками, сделанными совместно с родителями.

Хорошей традицией стало проведение семейных спортивных праздников: «Веселые старты», «Мама, папа, спортивная семья». С каждым годом наблюдается тенденция увеличения количества желающих поучаствовать в них.

В преддверии знаменательных дат, государственных праздников проводится конкурс чтецов. Родители тоже принимают непосредственное участие в подготовке ребенка: знание текста, сценический костюм.

Родители, участвуя в различных видах совместной деятельности, приобретают и развивают опыт педагогического общения со своим ребенком, и, следовательно, с воспитателями.

Таким образом, использование различных форм работы семьями воспитанников нашего детского сада дает положительный результат. Изменился характер взаимодействия педагогов и родителей. Многие стали незаменимыми помощниками воспитателей.

Эффективно организованное сотрудничество в условиях дошкольного учреждения поможет построению взаимодействия с семьей на качественно новой основе, будет способствовать развитию партнерских отношений во взаимодействии семьи и детского сада. Но, прежде всего, воспитателям необходимо пересмотреть свои позиции и перейти от профессиональной обязанности вести работу с родителями к желанию сотрудничать, отказаться от традиционной роли воспитателя в пользу партнерской.

Литература:

1. Загик Л.В., Куликова Т.А., Маркова Т.А. [Воспитателю о работе с семьёй]: пособие для воспитателя детского сада / Загик Л.В., Куликова Т.А., Маркова Т.А. и др.; Под редакцией Виноградовой Н.Ф. – М.: Просвещение, 1989. – 192 с.
2. Зверева О.Л., Кротова Т.В. [Общение педагога с родителями в ДОУ]: методический аспект. – М., 2005.
3. Козлова А.В., Дешеулина Р.П. [Работа ДОУ с семьёй]: диагностика, планирование, конспекты, лекции, консультации, мониторинг. – М.: ТЦ Сфера, 2004.

«ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ДОШКОЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ С СЕМЬЯМИ ВОСПИТАННИКОВ»

А.А.Бекишева, А.Ж. Темиржанова, Ж.М.Бердібекова
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
e-mail: anara_17_05@mail.ru

***Аннотация.** В статье рассматривается связь семьи и дошкольного образовательного учреждения. Значимость данной темы определена тем, что семья является основным общественным и психологическим фактором, обладающие воздействие на формирование личности ребенка. То, что ребенок приобретает в рамках воспитания в семье, он сохраняет в течение всей дальнейшей жизни*

***Ключевые слова:** семья, взаимодействие, родители, дошкольное учреждение*

***Аннотация.** Мақалада отбасы мен мектепке дейінгі білім беру мекемесінің байланысы қарастырылады. Бұл тақырыптың маңыздылығы отбасының баланың жеке басының қалыптасуына әсер ететін негізгі әлеуметтік және психологиялық фактор екендігімен анықталады. Бала отбасындағы тәрбие шеңберінде не алады, ол өмір бойы сақтайды*

***Кілт сөздер:** отбасы, өзара әрекеттесу, ата-аналар, мектепке дейінгі мекеме*

***Abstract.** The article examines the relationship between the family and a preschool educational institution. The significance of this topic is determined by the fact that the family is the main social and psychological factor that has an impact on the formation of a child's personality. What a child acquires within the framework of upbringing in the family, he retains throughout the rest of his life*

***Keywords:** family, interaction, parents, preschool*

Вопрос о взаимодействия дошкольного учреждения с родителями всегда была актуальна и нуждалась в исполнении решения. Большинство родителей XXI века не проявляют желание сотрудничать с дошкольными образовательными организациями, ссылаясь на не достаток времени. Но без

сотрудничества родителей с ДООУ невозможно полноценное развитие ребенка.

Дошкольное учреждение - это место, где дети проводят много времени, пока работают их родители. Можно уверенно утверждать, что большая часть времени уходит на непрерывное и последовательное обучение, таким образом, дошкольное образовательное учреждение должно тесно взаимодействовать с семьей ребенка [1, с.34].

Работая в этом направлении, нужно организовать различные формы, методы взаимодействия с родителями. Необходимо влиять на родителей таким образом, чтобы они старались быть с ребенком на протяжении всего дошкольного возраста, помогали ему.

В каждом дошкольном возрасте имеется воздействие родителей на жизнь ребенка. В раннем возрасте, родители поддерживают и одобряют новые таланты самостоятельности ребенка (передвижения, изучение объектов и пр.) В раннем детстве ключевыми достижениями малыша в психическом формировании являются: исследование общественных функций и возможностей действий с предметами. На данном рубеже взрослый выступает субъектом ситуативно-делового общения, сотрудничества, эталоном для подражания, руководителем, контролером, основой эмоциональной поддержки.

В связи с приходом дошкольников в школу происходят повторные изменения в коммуникации, особенно в отношениях с родителями. Многие ребенка оценивают с точки зрения его школьных рабочих успехов или неудач. Иными словами, родительская любовь иногда зависит от того, что ребенок делает в школе. Если все правильно, его любят, если нет-ругают. Меняются и отношения с другими людьми. Спрашивают ребенка о школе, оценивают его с точки зрения его достижений и недостатков при обучении в школе. Это способствует отключению когнитивных способностей; формируется самоощущение в роли школьника в узком смысле. Таким образом, возникают особенности самооценки, особенности, связанные с зависимостью от ее результатов обучения.

Эмоционально-психический мир младших дошкольников характеризуется: легкой восприимчивостью на происходящие действие и окрашенностью восприятия, творческой изобретательностью, наивностью и откровенностью формулирования своих мыслей; психической неустойчивостью, частой сменой настроения, предрасположенностью к кратковременным и бурным аффектам; эмоционально ценными моментами для младших дошкольников представляются достижения в учебе и оценка данных успехов педагогами и сверстниками; эмоциями и ощущениями (и своими, и других людей), мимика других принимается неверно, так же как и объяснение формулирования чувств, что приводит к неполным встречным реакциям младших дошкольников. Иными словами, у младших дошкольников, как правило, не сформировано чувство эмпатии, сопереживания. Показное поведение ребенка самым нешуточным образом

воссоздается на его внутреннем мире, собственно поэтому младший дошкольник требует внимания [2].

Семья – преимущественно подходящая среда для формирования нравственной и психологически здоровой личности, так как обладает положительной значительностью в социализации индивида, в результате специальной психической обстановке любви, заботы, уважения, понимания и поддержки. Чуткое, заботливое взаимоотношения между взрослыми и детьми позволяет вовремя обнаружить способности ребенка, поддержать его в формировании интересов и склонностей [3].

Исходя из вышеизложенного, можно понять что неблагоприятные семейно-бытовые отношения, отсутствие контроля или напротив, чрезмерный контроль над поведением детей ведут к серьезным проблемам семейного воспитания.

Есть ошибочное мнение у родителей о том, что основным наставником деток является детский сад. Семья будто бы самоустраивается от процесса воспитания. Ослабевает уважение к личности младшего дошкольника, его жизненному миру, опыту, интересам, индивидуальным ценностным ориентациям, чувственной сфере. А ведь родители – это: источник чувственного тепла, власть высшей инстанции, прообраз и модель для подражания, самые преданные товарищи и советчики. Тем самым отдаляясь от обучения детей, любой родитель обязан знать и помнить о том, что в этот самый момент случается изменение в сознании ребенка, что, несомненно, отпечатается на развитии его личности в будущем.

Развитие детей в семье исполняется преимущественно успешно, когда между детским садом, ее педагогами и родителями имеется тесный контакт. Воспитатель призван постоянно, оказывать помощь семье в воспитании детей.

В конечном итоге у детей с некорректным воспитанием замечаются отличия в психосоциальном развитии. Большинство детей не самостоятельны, немотивированные, энергия уходит в основном на коммуникацию, в накопление жизненного опыта, в наполнение эмоциональной сферы чем-то новым, прежде недополученным. Другие же, напротив, имея небольшие способности в социальной сфере, становятся малообщительными, зажатыми, одиночками. На пути к созданию личного образа Я, дети начинают лгать, приукрашая реальность, стараются казаться более самостоятельными, уверенными в своих делах и поступках, вдобавок в следствии нарушений самооценки детей, у некоторых детей замечаются выплески агрессии временами как средства защиты, иногда и как средства повиновения своим условиям других людей [3].

Необходимо проводить работу с родителями, которая направлена на привлечение внимания родителей к их роли в развитии личности младшего дошкольника.

В требованиях основы учебной деятельности, вследствие значительных изменений в жизни дошкольника, нужна тесная помощь в системе «педагог – родители – дети» для оказания позитивного воздействия

на развитие личности младшего дошкольника. Социально-психологическая значимость семьи в становлении личности младшего дошкольника будет обеспечена, если: проведена диагностика родителей и младших дошкольников; работа преподавателя выполняется на основании выполненной диагностики, как родителей, так и младших дошкольников; в процессе созданной деятельности по повышению значимости семьи в становлении личности будут предусматриваться возрастные особенности личности ребенка (самооценка, типологические особенности: темперамент) поведение младшего дошкольника в коллективе (активность, пассивность, замкнутость, общительность, чувственная устойчивость); становлению личности младшего дошкольника будет уделено внимание в ходе общих событий в системе «педагог – родители – дети», созданы разнообразные личные и совместные формы работы с родителями можно считать доказанной.

Литература:

1. Дронова Т.Н. Взаимодействие дошкольного учреждения с родителями: пособие для работников дошкольных образовательных учреждений – Москва, 2002.-125с.
2. Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М.: АСТ, 2008. – 672 с.
3. Кулагина, И.Ю. Возрастная психология: полный жизненный цикл развития человека: учебное пособие для студентов ВУЗов / И.Ю. Кулагина, В.Н. Колюцкий. – М.: ТЦ «Сфера», 2001. – 464 с.

«ОҚЫТУ КЕЗІНДЕ МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»

А.К. Валиева, Б.М. Жапарова

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.

alfinur.valieva98@mail.ru

Аннотация. Мақалада қазіргі заманауи қоғамда білім сапасын дамыту үшін қойылатын талаптардың күшейтілуі және сол талаптардың бірі – мультимедиялық технологияларды қолдану болып табылатындығы туралы айтылған. Оның ішінде электронды оқулықтарды пайдаланудың тиімді және тиімсіз жақтары қарастырылған. Мультимедиялық технологияларды жоғары оқу орындарының да, мектептердің де оқу үдерісінде, оның ішінде бастауыш сыныптарда қолдану оқу процесінің пассивті режимінен, белсенді режиміне өтуге мүмкіндік беретіні анықталды. Бұл зерттеу барысында мультимедиялық қосымшалар, электронды бағдарламалар, білім беру платформалары қарастырылған. Олардың мақсаттары мен оқытудағы маңызы зерттеліп, талдау жасалған. Оқушыны жан-жақты дамытудың тиімді жолы – түрлі технологияларды сабақта қолдану деп есептей келе,

бастауыш мектепте математика сабақтарында мультимедиялық қосымшаларды қолдану жолдары сипатталды.

Кілт сөздер: мультимедия, технология, ақпараттық база, электронды оқулықтар, электронды бағдарлама, платформалар.

Аннотация. В статье говорится об усилении требований к развитию качества образования в современном обществе и о том, что одним из таких требований является применение мультимедиа технологий. В том числе рассмотрены эффективные и неэффективные аспекты использования электронных учебников. Установлено, что использование мультимедийных технологий в учебном процессе как высших учебных заведений, так и школ, в том числе в начальных классах, позволяет перейти от пассивного режима учебного процесса к активному. В ходе данного исследования были рассмотрены мультимедийные приложения, электронные программы, образовательные платформы. Изучены и проанализированы их цели и значение в обучении. Предполагая, что эффективным способом всестороннего развития ученика является использование на уроках различных технологий, были описаны способы использования мультимедийных приложений на уроках математики в начальной школе.

Ключевые слова. мультимедиа, технология, информационная база, электронные учебники, электронная программа.

Abstract. The article talks about the strengthening of the requirements for the development of the quality of education in modern society and that one of such requirements is the use of multi-unit technologies. In particular, the effective and inefficient aspects of the use of electronic textbooks are considered. It is established that the use of multimedia technologies in the educational process of both higher educational institutions and schools, including in primary grades, allows you to switch from a passive mode of the educational process to an active one. In the course of this study, multimedia applications, electronic programs, educational platforms were considered. Their goals and importance in teaching have been studied and analyzed. Assuming that an effective way of comprehensive development of a student is the use of various technologies in the classroom, the ways of using multimedia applications in math lessons in elementary school were described.

Keywords: multimedia, technology, information base.

Қазіргі таңда үздіксіз білім беру жүйесінде білім беруді дамыту, дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында елімізде білім берудің жаңа жүйесі құрылып жатыр. Қоғамды ақпараттандырудың жетекші бағыттарының бірі – мультимедиялық технологияларды дамыту, олардың әлеуметтік өмірдің әртүрлі салаларына енуі: өндіріс, бизнес, ғылым, білім, жаппай тұтыну міндениеті. Мазмұны мен формасының байлығын, мәтіндік, графикалық, сөйлеу, дыбыстық, бейне, фото-ақпараттың әртүрлі түрлерінің үйлесімін және оларды алу тәсілдерінің алуан түрлілігін қамтамасыз ете отырып, бұл технологиялар әлемнің мультимедиялық қабылдауын қалыптастырады.

Мультимедиялық технологиялар – информатика саласындағы ең перспективті және танымал технологиялардың бірі болып табылады. Олар интерактивті интерфейсін және басқа механизмдерді қамтитын «дыбыспен, бейнемен, анимациямен және басқа да визуалды эффекттермен (Simulation) бірге жүретін бейнелеу өнері, мәтіндер мен деректер жиынтығы бар өнімді құруды мақсат ету». Бұл анықтаманы 1988 жылы жаңа технологияларды енгізу және пайдалану мәселелерімен айналысатын ең ірі Еуропалық Комиссия тұжырымдады [1, б. 21].

Мультимедиялық технологияларды қолдану оқу процесін ұйымдастыруда, сондай-ақ оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда жаңа мүмкіндіктер ашады. Белсенді оқыту әдістерін тиімді енгізу үшін үлкен және маңызды жұмыс қажет, компьютерлік техникамен жеткілікті мөлшерде жабдықтандыру бойынша, сондай-ақ оқу процесін ұйымдастыруда әдістемелік және ақпараттық базаны дайындаудың маңызы зор екені белгілі.

Қазіргі білім беру жүйесі ақпараттық технологиялар мен компьютерлік телекоммуникацияларды белсенді қолданылады, бұған бірқатар факторлар ықпал етеді, және, ең алдымен, білім беру мекемелерін қуатты компьютерлік техникамен жабдықтау және интернет желісін дамыту. Компьютерлік технологияларды оқу процесіне интеграциялаудың келесі басым мәселелері бөліп көрсетілді:

- психологиялық-педагогикалық цикл,
- компьютерлік оқу құралдарын жүйелеу;
- оқытудағы әлемдік Интернет желісінің рөлін қарастыру [2, б. 30].

«Мультимедиа» қарапайым компьютерлер сияқты сандық түрде ғана емес, әртүрлі түрдегі ақпаратпен жұмыс істеу мүмкіндігін білдіреді. Мультимедиа-компьютерлер дыбыс (музыка, сөйлеу және т.б.), сондай-ақ бейнеақпарат (бейнероликтер, анима фильмдері және т. б.) шығаруға мүмкіндік береді. Бейне эффекттерді ауыстырылатын компьютерлік слайдтар, мультфильмдер, бейнеклиптер, суреттер мен мәтіндердің қозғалысы, кескіннің түсі мен масштабын өзгерту, оның жыпылықтауы және біртіндеп жоғалуы және т. б. көрсету арқылы ұсынуға болады.

Мультимедиялық технологиялардың көмегімен адам ақпаратты бірден бірнеше сезім мүшелерімен қатар қабылдайды. Аралас әсер ету кезінде оқушы көру және есту арқылы және оны белсенді әрекетке тарту арқылы оқу материалын игеру үлесі 75% құрайтыны анықталды.

Мультимедиялық бағдарламаларда ақпарат берудің белгілі бір әдістері қолданылады:

1. Гиперсілтемелер арқылы әртүрлі ақпараттық блоктардың (мәтін, графика, бейнефраг) өзара іс-қимылы. Гиперсілтемелер арнайы ресімделген мәтін түрінде немесе белгілі бір графикалық кескін түрінде ұсынылады. Сонымен қатар, бірнеше сілтемелер экранда бірнеше гиперсілтемелер орналасуы мүмкін және олардың әрқайсысы өз бағытын анықтайды.
2. Интерактивтілік, яғни пайдаланушының оны қызықтыратын ақпаратты, оны беру жылдамдығы мен реттілігін өз бетінше таңдай алатын дереккөзмен диалогтық жұмыс режимі [3, б. 19].

Бастауыш мектепте оқу материалын дайындау мен оқушыларға меңгертудің ең жақсы формасы – презентациялар. Мультимедиялық презентация - бұл дыбыстық эффекттер мен музыкалық шығармаларды, компьютерлік анимациялар мен бейнелерді, мәтіндерді, кестелер мен фотосуреттерді біріктіру мүмкіндігі. Барлық презентациялар ортақ идеямен біріктірілуі керек.

Сабақтағы мультимедиялық презентацияның (немесе оның жеке слайдының) нысандары мен пайдалану орны, әрине, осы сабақтың мазмұнына, оқытушының қойған мақсатына байланысты. Дегенмен, сабақта осындай құралдарды қолданудың кейбір жалпы, неғұрлым тиімді тәсілдерін бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- Жаңа материалмен танысу кезінде. Түрлі көрнекі құралдармен безендіруге мүмкіндік береді. Қандай да бір процестің даму динамикасын көрсету қажет болған жағдайларда қолдану әсіресе тиімді;
- Жаңа тақырып бекітілгенде;
- Білімді тексеру үшін. Компьютерлік тестілеу;
- Сабаққа қосымша материал ретінде білімді тереңдету үшін;
- Дербес жұмыстарды тексеру кезінде. Нәтижелерді ауызша бақылаумен қатар көзбен шолып бақылауды қамтамасыз етеді;
- Оқу сипатындағы міндеттерді шешу кезінде;
- Сергіту сәті ретінде;
- Таратылатын дидактикалық материалдарды, кодограммалар мен карточкаларды дайындауға арналған құрал ретінде [4, б. 352].

Осыған орай, бастауыш сынып мұғалімі тек ақпараттық-телекоммуникациялық технологиялар саласында білім алып қана қоймай, сонымен қатар оларды кәсіби қызметінде қолданудың маманы болуы керек. Бұл мақсатқа жетуге білім беруді ақпараттандыру саласында педагог кадрларды даярлау және қайта даярлау ықпал етуі тиіс. Білім беруді ақпараттандыру екі стратегиялық мақсатқа қол жеткізуді қамтамасыз ететінін болашақ және қазірдің өзінде жұмыс істейтін мұғалімдерге айтамыз. Оның біріншісі – тәрбиенің барлық түрлерінің тиімділігін арттыру ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға негізделген қызмет. Екіншісі – ақпараттық қоғам талабына сай жаңаша ойлау түрі бар мамандарды даярлау сапасын арттыру [5, б. 17].

Мультимедиялық технологиялардың ерекше бір түрі – білім беру платформалары. Олар оқушылардың өнімді іс-әрекеті үшін әртүрлі құралдарды пайдалануды көздейді.

Білім беру платформасы – белгілі бір шарттарда пайдаланушыларға ұсынылатын оқу материалдарының банкін міндетті түрде қамтитын интернет-ресурс. Бұл платформалардың мақсаты – цифрлық технологиялар арқылы жоғары сапалы білім беру. Бұл платформалар мектеп оқушылары арасында өзекті, өйткені көру және жоғары сапалы визуализация мектеп оқушыларына ақпаратты есте сақтау процесін жеңілдетуге мүмкіндік береді.

Оқыту процесінде білім берудің онлайн платформаларын қолдану мынадай мүмкіндіктер береді:

- оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың жаңа педагогикалық тәсілдерін әзірлеу;

- педагогикалық қосымшаларды әзірлеу және бейімдеу процесін жеңілдету (платформада қол жетімді білім базасы, білім беру порталдары мен веб-сайттарына сілтемелері бар электрондық білім беру құралдары, сондай-ақ кіріктірілген құралдар жүйесі есебінен);

- сұрақтар мен тапсырмаларға өзгерістер мен толықтырулар енгізу мүмкіндігімен мектеп циклінің барлық пәндері бойынша сұрақтар, тапсырмалар және жаттығулар банкіні қамтитын тестілеу және диагностика жүйелерін оқу процесінде қолдану;

- баланың шығармашылық қабілеттерінің даму динамикасын және мұғалімдердің кәсіби шеберлігін қадағалау.

Осындай білім беру платформаларының ішінде ең танымал платформалар – «Uchi.ru», «ЯКласс», «Яндекс учебник», «eSchool.pro», «Joyteka».

Заман табына сай жас ұрпаққа сапалы білім беруде электрондық оқулықтарды пайдалану – оқытудың жаңа технологияларының бір түрі ретінде қарастырылады. Электронды оқулықты қолдана отырып оқушылар төмендегідей жұмыс жасауға мүмкіншіліктерінің артқаны белгілі болды:

- Өтілетін материалдарды дұрыс, әрі жеңіл түрде түсінуге;
- Оқушының өздігімен дайындалып, жұмыстың барлық кезеңдерінде өзін - өзі тексеруге;
- Жұмысты тиянақты түрде орындауға;
- Түсінбеген тақырыптарды шексіз қайталауға;
- Оқулықты сабақтарда қолданып, оқушының өз деңгейінде тапсырмаларды таңдауға;
- Қажетті материалдарды жылдам іздеп табуға мүмкіндік туғызады.

Зерттеу барысында электронды оқулықтарды пайдаланудың тиімді және тиімсіз жақтарын анықтадық:

Оң жақтары

- Оқушының уақытын үнемдейд, оқу материалын іздеп отырмайды.
- Оқушы оқулықты қажет етпей-ақ кез келген мәліметті алып, оқып үйренуіне болады.
- Тақырыптың үлкен, қиын бөліктерін өткенде қосымша бейнехабар, клиптер, аудиохабарларды пайдаланады.
- Таңдап алған хабарды көшіруге мүмкіндік бар.
- Сарамандық жұмыстар тез түсіндіріледі.
- Бағдарламаны меңгеруге арналған тест сұрақтарымен қамтамасыз етілген.

Теріс жақтары

- Психологиялық-педагогикалық талаптардың жоқтығы.
- Пән аралық байланыстың аздығы.
- Көрнекілік материалдарда біріңғай тандау.
- Оқып үйренудегі мамандық бойынша бағыт ескерілмеген.
- Материалды толық қамтуы немесе оқулықтарды толық аудару.
- Оқушының жеке ерекшелігі, денсаулық жағдайы ескерілмеген.

- Көрнекілік құралдарға деген мұқтаджықты азайтады.
- Мұғалім әр оқушымен дербес жеке жұмыс жүргізуіне мүмкіндік туғызады.
- Оқушының ой-өрісін, дүниетанымын кеңейтуге, тану үрдісіне ұқпал етеді.
- Зерттеушілік қабілеті бар тұлға қалыптастырады.
- Берілген материалдағы санитарлық-гигиеналық нормалардың сақталмауы.
- Компьютердің графикалық мүмкіншілігінің қолданылуының нашарлығы және әлсіздігі.
- Оқушының тіл мәдениетінің төмендеуі «тірі» қарым-қатынасқа түсе алмауы.

Барлық жағдайларды ескере отырып, білім беру жүйесіне мультимедиялық технологияларды енгізу бірқатар жақсы жақтарымен көрінуде, алайда бірнеше қиындықтар да кездесіп жатады. Оқытуда компьютерлік технологияларды пайдалану сабақтардағы оқу қызметін саралауға мүмкіндік береді, білім алушылардың танымдық қызығушылығын жандандырады, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады, ақыл-ой белсенділігін ынталандырады. Осылайша, мультимедиялық технологияларды дамуы білім берудегі жаңа әдістерді дамытуға, білім берудегі жаңа әдістерді ойлап табуға кең мүмкіндіктер береді және оның сапасы мен тиімділігін арттырады.

Әдебиет:

1. Искакова Р., Ерназарова З. «Жаңа технологияны пайдалану әдістері». Қызылорда, 2004 – 21б.
2. Досжанов Б.А. Мультимедиялық технологиаларды пайдалану арқылы оқыту үдерісін жетілдірудің дидактикалық негіздері: пед.ғыл.канд.ғылыми дәрежесін алу үшін дайын.дис.авторепф. / Б.А.Досжанов. – Түркістан, 2007. – 30б.
3. Сатыбаева Т.Ж. Оқыту процесінде мультимедиялық технологиялардың мүмкіндіктері. Ғылым және білім, 2010. – 19б.
4. Бидайбеков Е. Ы., Гриншкун В. В. Білімді ақпараттандыру және оқыту мәселелері: ҚР Жоғары оқу орындарының қауымдастығы. Алматы: 2014. – 352 б.
5. Кириченко.А.А. Мультимедиа-технологии: учеб.пособие // под.ред. А.В.Кострова, ЮНИТА «Современная Гуманитарная Академия» – 2005. – 17б.

«ЖОБАЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ»

А.Е. Әбдінәсір, Г.К. Тулиндинова
Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
 e-mail: abdinasir00@bk.ru

Аңдатпа. Мақалада орта мектеп оқушыларына оқыту кезінде құзыреттілік тәсілді жүзеге асырудың ерекшеліктері қарастырылады. Оқушылардың жобалық қызметін пайдаланудың артықшылықтары көрсетілген.

Кілт сөздер: құзыреттілік тәсіл, оқу жобасы, құзыреттілік.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности реализации компетентностного подхода в обучении старшеклассников. Показаны преимущества использования проектной деятельности студентов.

Ключевые слова: компетентностный подход, учебный проект, компетентность.

Abstract. in the article, we consider the specifics of the implementation of the competence training of senior citizens. The importance of using the project activities of students was demonstrated.

Key words: competence approach, training project, competence.

Қазіргі таңда білім беру нәтижелері жаңаша қарастырылуда, олар: өз бетімен білім алуға, әлеуметтік ортада өмір сүруге қабілеттілігі, шешім қабылдауға, мәселені шешуге қабілеттілігі, ақпараттық, қарым-қатынастық (коммуникативтік) құзіреттілігі, жауапкершілігі мен белсенділігі. Бұл нәтижелер оқушылардың жобалау әрекеті негізінде қалыптасатын нәтижелер, соған орай, жобалау мектептің барлық сатыларындағы оқыту барысын түгел қамтитын әрекет деп айтуға әбден болады [1].

Жобалаудың ғылыми негізіне жоба, жобалау, жобалық, жобалаушылық сияқты ұғымнан туындайтын түсініктер алынады. Жобалау (орыс тілінде «проектирование», латынның projektus)–алға қарай тастау, алға жүру деген түсінікті береді. Оның мағынасы алдағы уақытта болатын құбылыстың бейнесін жасауға қатысты ғылыми және инженерлік әрекеттермен байланысты айқындалады. Адам еңбегіне қатысты өнімдердің барлығы да алдын ала жобалау арқылы жасалатын болғандықтан, осы тұрғыдан қарастыру жобалауды жоба құру үрдісі, яғни, белгілі бір объектінің болашақтағы бейнесін алдын ала құрастыру үрдісі дей аламыз. [2].

Қазіргі мектептегі білім беруде жобалық техниканы қолдану қажеттілігі білім беру жүйесіндегі оқушының жеке басының неғұрлым толық дамуына, оның нақты іс-әрекетке дайындығына айқын тенденцияларға байланысты.

Жобалау әдістемесі студенттерге Информатика, Ақпараттық технологиялар және биология пәндерін оқытуда кеңінен қолданылады, бұл олардың сипаттамалық ерекшеліктеріне байланысты. Жобалау әдістемесін қолдану орта мектепті оқытудың барлық кезеңдерінде нәтиже береді, өйткені жобалау әдістемесінің мәні оның дамуының кез-келген кезеңінде адамның негізгі психологиялық талаптарына сәйкес келеді.

Жоба-бұл келесі белгілермен сипатталатын оқушылардың танымдық іс-әрекетінің ерекше түрі:

1. әлеуметтік маңызы бар міндеттің болуы
2. мәселені шешу бойынша іс-әрекеттерді жоспарлау,
3. содан кейін студенттер өндейтін және түсінетін ақпаратты іздеу,

4. осы қызметтің нәтижелерін ұсынатын "өнімді" жобалау,
5. "өнімді» және аның әлеуметтік маңыздылығын таныстыру.

Міндет:

1. Оқушыларға осындай әдістерді игеруге көмектесу,
2. Алынған нәтижелерді кеңейтуге мүмкіндік беру
3. Өз бетінше білім алу
4. Ақпаратты жедел іздеу
5. Құрымлымдау, табу
6. Оңтайлы өңдеу алгоритмі
7. Шығармашылық дамуға ықпал ету
8. Әлеуетті оқушының қалыптасуына жағдай жасау
9. Өзін-өзі бағалау
10. Командада жұмыс істей білуге ,комсуникабальділік қасиетті қалыптастыру.

Жобалау әдісін педагогикалық технология ретінде қалыптастыратын болсақ, бұл зерттеушілік,ізденістік,шығармашылық, әдістердің жиынтығы ретінде білімнің өзін интеграциялауды ғана емес, оларды қолдануда интеграциялау және ол арқылы жаңа білімге қол жеткізуді қамтамасыз ететін технология. [3]

Жобалау әрекетін оқыту мазмұнына сәйкестендіре жүргізу–мектеп әдістемесіндегі жаңа тұрғы. Өйткені, білім беру мазмұны өз заңдылығы бойынша жылдар бойында қалыптасқан тұтас білім беру жүйесінің маңызды бір компоненті.

Мазмұндық компоненті ретінде ол оқыту әдістемесі, білім беруді ұйымдастыру кеңістігі мен уақыты, оқулықтар мен бағдарламалар, басқару мен қадағалау сияқты басқа да элементтермен үйлестіріліп, реттеліп отыратын тұтас құрылым немесе жүйеге қызмет етеді.

Сондықтан, білім беру мазмұнына өзгеріс ендіру білім беру жүйесінің барлық компоненттерін өзгертуді қажет етеді. Бұған қоса білім беруді басқару жүйесі, педагогтарды даярлау және қайта даярлау жүйесі құрылымдары да бұл жағдайда бұрынғы күйінде қала алмайды.

Бүгінгі білім беруге қойылатын жаңа талаптар оның мазмұнына өзгерістер ендіру қажеттігін тудырып отырғаны белгілі.

Барлығымызға белгілі, қазіргі білім пәндік принциппен құрылған, атап айтқанда, белгілі бір пәннің ғылыми–теориясы негізге алынып, ол мектеп бағдарламасына енгізілген.

Оқушылар мектептен әр пәннің ғылыми негізін игеріп, өз тандаулары бойынша одан әрі тереңірек, кеңірек білуге мүмкіндік алады. Оқушының игеретін білімі оқулықтарда негізінен теориялық, білімдік тұрғыдан құрылып, алған білімдерін пайдаға асыру жолдарына берілетін уақыт шектеулі болып келеді. Мысалы, биология сабағынан микробиология теориялары мен формулаларын өте жақсы игерген оқушы сол білімі негізінде микропрепараттар жасай алады деу қиын. Яғни, оқушылар «таза» білім алады: микроорганизмдер туралы біледі, қасиеттерін игереді, текстерді жаттайды, биологиядағы заңдарды жақсы біледі, т.б. Жобалау әрекетінің білімдік

тұрғыдағы әдістемелерден айырмашылығы сол, оның барысында оқушылар алған білімдерін тәжірибеде пайдаланады, яғни, білім алу, жатқа білу – мақсат емес, теориялық білім жобалау әрекетін жүргізудің құрамына айналады. [4]

Жобалау және рефлексия. Джон Дьюидің еңбектерінде жобалау әдісінің негізі қаланып, оның «тәжірибе» ұғымы арқылы таратылғаны белгілі. Бұл ұғым мәнісі күрделі болғандықтан философиялық категорияға жатады және оған дәл анықтама беру де оңай емес. Қарапайым түсінікпен айтқанда, «тәжірибе» дегеніміз – бұл белгілі бір әрекет немесе құбылыс, оның нәтижесі одан әрі болатын іс - әрекеттер мен оқиғаларды дамытудың шарты болып табылады. Мысалы, кез келген адамның басында болатын жағдайлар ізсіз кетпейді, белгілі бір әсерін тигізеді, ал кейбірі адамның бір нәрсеге үйренуі, сезінуі сияқты эмоциялық іздер қалдырады. Сонда ғана ол адамның өз тәжірибесіне айналады.

Дж. Дьюи түсіндірмесі бойынша адамның «тәжірибесі» барлық іс-әрекеттерінің әсері деуге болмайды, сондай-ақ, ол адамның бір нәрсемен танысуы, тоқталуы, талдау барысында қалыптасады. Бұл жердегі маңыздысы – тоқталу, назарын бөлу, жағдайды талдау әрекеттері. Жобалау әрекеті оқушылардың практикалық жұмыстары сияқты өзіндік тәжірибе алуына негіз болады. Жоба өзінен-өзі тәжірибеге айналмайды.

Жобалау тәжірибе алуға кепілдік бермейді, әйткені, ол рефлексия бола ма жоқ па, жобаға қатысушылар жобалық іс-әрекеттердің мән – маңызын жете түсініп те қамтамасыз ететіні белгісіз. Тәжірибе ретінде қалыптаспаған жоба өмірде болған оқиғаға ғана айналады.

Тәжірибе алу үшін–рефлексия деп аталатын тоқталу, қайта қарау, оқиғаны, құбылысты түсіну әрекеттерінің жүйесі қажет. Рефлексия–тек ойлану әрекетіне қарағанда күрделірек

Сондықтан, жобалау әрекеттеріне қосымша ретінде арнайы ұйымдастырылатын рефлексиялық сессия – жоба алдындағы, жоба барысындағы толқулар, т.б. жұмыстарды қажет етеді.

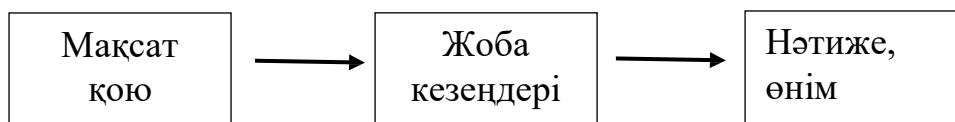
«Рефлексия» ұғымы педагогикалық әрекеттерде соңғы жылдары қолданыла бастады. Бірақ олардың көбінде ойлану, еске түсіру ұғымдары ретінде түсіндіріледі. Рефлексия - әрекеттердің, оқиғаның болған ретін еске түсіру ғана емес, олай болу себебі мен мағынасын анықтау әрекеті.

Ал, мағынаны түсіндірудің өзі түрліше болатындықтан, рефлексия да түрліше болады. Бұл жерде болып жатқан оқиғаға рефлексиялық көзқарасты қалыптастыру да маңызды.

Жобалау әрекетіндегі рефлексиялық көзқарас сол жобаның негізгі мағынасын тани білуді қажет етеді. Жобаның негізгі мағынасын құрайтын элементтер – жобалау идеясы мен іске асыруының байланыстылығы немесе мақсат пен нәтиженің бірлігі. Бұл байланыстар іс-әрекет туралы шешім қабылдау, оны орындау құралдарын таңдау, жобалау кезеңдерін құру, топ ішінде міндеттерді бөлісу жұмыстарынан тұрады. Осылардың барлығы да рефлексияның пәні ретінде қарастырылады.

Эмоциялық тұрғыдан алғанда рефлексияны «тас - талқан» қылып талдау, «шашып тастау» деген сөз тіркестерін білдірсе, рационалистік

тұрғыда–жоба идеясын дамытудың маңызды бөліктерін анықтау деуге келеді. Төмендегі 1- схемада көрсетілгендей, әрбір бөліктің өзінде бірнеше нұсқалар жатыр, ал, таңдап алған нұсқа нәтижеге қаншалықты тиімді әсер етті, басқаша болса нәтижеге қалай әсер етеді, одан нәтиже өзгере ме, мерзімі қысқара ма, өнім барлық талапқа сай ма? Міне, осы сұрақтар арқылы рефлексиялық көзқарас анықталады.

Сурет 1 - Жоба идеясын дамытудың маңызды бөліктері

Рефлексияның мәні - жобаны қорыту емес. Ол, біріншіден, жобалау барысын түгел талдайды; екіншіден, жобаның тәжірибеге айналуына ықпал етеді, жобаны бағалауға негіз болады.

Рефлексия бақылау арқылы жасалады. Жобаның бақылау барысында негізге алынатын дайын үлгісі болмайтындықтан, рефлексияның іске кірісетін жері – мәселенің пайда болуы. Бұл педагогтың жұмысы, өйткені, оқушылар мәселені байқамайды, не қиынсынып басқа оңай іске ауысып кетуі мүмкін. Педагог осы жағдайларды қадағалай отырып, рефлексия пайда болатын жерлерді белгілейді.

Тәжірибеге айналған, аяқталған жоба, болашақ жобаларға негіз болады, ондағы мәселелер алдағы жобаларда ескеріледі.

Оқыту үдерісіндегі жобалау әрекетін ұйымдастыру біздің педагогикалық қауым үшін жаңа, үйренбеген жұмыс, өйткені, ол оқыту үдерісінің құрылымын түгелдей жаңаша құруға бағытталған. Жобалау әрекеті білім беру кеңістігі - әрекет субъектілерінің қарым–қатынасы, әрекеттері, әрекетке қатысушылар құралы мен әрекет ұйымдастырылатын бөлмені де құрайды.

Дәстүрлі білім беру жағдайында кеңістік мұғалімнің оқушыға тікелей білім беру мақсатына қызмет етеді, соған ыңғайластырады. Онда білім беруші, білім алушы рөлдері өте нақты болғандықтан, оның техникасы мен әдістемесі бір жақты болады.

Сынып кеңістігінің ұйымдастырылу принципі педагогты басты тұлға ретінде ала отырып, оның кәмекші құралдары тақта, демонстрациялық стол, соған қарама–қарсы отыратын оқушылар да мұғалімге ыңғайлы болуы үшін құрылады.

Оқушылардың қатар–қатар отыруы сабақ барысында бірлесіп әрекет етуге мүмкіндік бермейді, бұл кеңістік оқушы мен мұғалімнің қарым–қатынаста ғана қолайлы. Мұндай құрылымдық кеңістік дәстүрлі оқытудың міндеттеріне сай құрылған және онда оқушы сабақты түсіндіруші, балалар жазып алушы, орындаушы.

Парталардың орналасуы да мұғалімнің кез келген оқушыны кез келген уақытта дәптерлерін оқуға, қателерін қарап жүруге құрылған. Ал, жобалау әрекеті білім беру кеңістігінің басқаша түріне, атап айтқанда:

- біріншіден, типпен жұмыс түріне лайық болуын қажет етеді;
- екіншіден, әр топ өз жобасын орындайтын болғандықтан, әр топтың жұмыс орны бөлек болғаны жөн;
- үшіншіден, жобаны орындауда ақпараттар, мәліметтер жинау және оларды талдау қажет болғандықтан, жұмыс орны компьютер желісіне, кітапханаға, медиатекаға т.б. ақпараттар кәзіне шыға алатындай болуы керек;
- төртіншіден, жобалау әрекеті негізінен белгілі бір өнім алумен байланысты болғандықтан, зертхана, шығармашылық шеберханасы, т.б. оқушылардың өз қолдарымен өнім жасауға мүмкіндік беретін орындар болғаны жөн;
- бесіншіден, жобалау қызметі міндетті түрде өнімді, нәтижені презентация жасаумен аяқталады.

Сондықтан оқу коммуникациясының жаңа түріне конференц-залдар, байқаулар, есеп беру шараларын ұйымдастыруға мүмкіндік беретін кеңістік қарастырылады. Жоба презентациясы басқа да оқушылар, педагогтардың жаппай қатысуын талап етеді.

Бүгінгі таңда мектептердің құрылымы класс – сабақ жүйесіне негізделгендіктен, аталған жобалау кеңістігін мектептегі бар мүмкіндік арқылы ұйымдастыру қажет болады. Мысалы, сабақ кестесіне өзгерістер, кітапхана мен зертханаларды жаңаша ұйымдастыру, т.б.

Қорыта айтқанда жобалау әрекеті барысында оқу әрекеттері дәстүрлі сынып кеңістігімен кеңірек жүргізіліп, сынып – сабақ жүйесін жаңаша құруға ықпал етеді [4,207].

Жобалау әрекетіндегі уақыттың ұйымдастырылуы

Оқытудың құрылымдық кеңістігінің тағы бір бөлігі – уақыт. Білім беруде уақыт өте нақты белгіленгені белгілі, мысалы, сабақтың сыныпта немесе үйде орындалу уақыты бар, мектепте және мектептен тыс орындалатын шаралар да уақыты, сабаққа даярлану уақыты, сондай-ақ жеке өзіне арналған уақыттары белгіленген. Тиімді ұйымдастырылған жобалау қызметінде қатысушылардың уақытты тиімді пайдалану жоспарланады. Әйткені, жобаға қызығу деңгейі жоғары болған жағдайда оқушылар беріле кірісіп, өз уақыттарының көбін оған арнауы мүмкін. Осы жағдайда оқушыларға уақытты пайдалану, өзге де маңызды істерді уақытында орындалуы қадағаланады.

Сондықтан, педагогтар жобаны орындаудағы компоненттері–жұмысты ыңғайлы кестемен орындау, уақытын, кәлемін, ұзақтығын ескеруі қажет. Одан басқа, ресурс ретінде оның әрекеттері мен жобалау әрекеттерінің бірін–бірі толықтырып отыратын ерекшелігін пайдалануға болады.

Мысалы, жобаның барлық компоненттерін тұтас сақтау бастауыш мектептерде мүмкін емес. Ондағы басты мүдде–оқушыларға шағын шығармашылық тақырыптар беру арқылы сабақ оқуға маңызын арттыруға болады. Бұлар қысқа мерзімді тапсырмалар, мини–жобалар–кіші жастағылар

үшін сабақ үстінде өткізіліп, оқу жоспарына енгізілсе – олар оқушыларды дамытуға мүмкіндік береді.

Негізгі мектепте 5–6 сыныптарда нақты жоба жасау басталады, олар жобаның өзін жасауға кіріседі. Міне, осы кезден бастап оқушылар үшін өз уақытын басқару қажеттігі пайда болады [209].

Жобалау барысындағы уақытты басқару талаптары негізінен жоспарлау және бақылауды орындауда қойылады. Мысалы, белгілі бір әрекеттерді орындауда жүргізілетін мониторинг кейбір жұмыстардың өз мерзімінде аяқталмайтынын, кейбір әрекеттердің бірін–бірі қайталауға әкелетіні, ал кейбірін орындауға аз уақыт қажет болатыны, яғни, тәжірибеде тиімсіз деп табылған істерді өзгерту керектігі анықталады. Одан кейін тиімділікпен ұйымдастыру қарастырылып, жаңа нұсқамен жұмыс істеуге болады.

Оқушылардың жобалау әрекетінің бірнеше қарапайым ережелері оқушыларға түсіндірілсе, олардың игеріп алуына жағдай жасалады.

Біріншісі, ең алғашқы жасайтын жобаларынан бастап, оның орындалу мерзімін анықтап алу қажет. Соңғы нәтиже 211 (өнім) тек қана белгіленген мерзімде қабылданады, кешігу болуы тиіс емес. Педагогтар оқушыларға жоба мерзімінен кешіксе олардың бағалары төмендейтінін ескертуі керек;

Екіншісі, жобалау кезеңдерін белгілеп, оның әр кезеңінің аяқталу уақыттары анықталады. Сонымен қатар, осы жерде әрбір кезеңнің нәтижесі белгіленеді (мысалы, жоба идеясын қорғау, эскизін қорғау, орындалу құралдарын таңдау, т.б.);

Үшіншісі, оқушыларға педагогтан көмек, кеңес алу мүмкіндігі беріліп, оның кестесі де күні бұрын келісіліп, белгіленеді;

Төртіншісі, бұл педагогтың міндеті–оқушылардың жоба жұмысын бастан–аяқ қадағалап отыру, топпен жұмысты бақылау, пән бойынша немесе басқа адамдармен қарым– қатынасы жобалау барысы, т.б. түгел қамтылып отыруы тиіс, қажет болған жағдайда, араласу, қолдау қажет;

Жалпы алғанда, жобалық жұмыс сабақ үстінде, сабақтан тыс, бос уақыттарын да қамтып, кеңейе беретін әрекет екенін түсінгенде оның уақыттық талаптарын сақтауға болады [4,211].

Әдебиет:

1. <https://stud.kz/referat/show/108661#&gid=1&pid=19>
2. <https://moluch.ru/conf/ped/archive/20/1390/>
3. Борибеков, К. К. Профессиональное образование Казахстана: опыт и перспективы [Текст] / К. К. Борибеков, А. К. Кусаинов, Н. А. Шамельханова. - Алматы : Rond&A , 2011. - 240 с.
4. Бахишева, С. М. Педагогикалық жобалау: теориясы мен технологиясы [Текст] : оқулық / С. М. Бахишева. - Алматы : Дәуір, 2011. - 336 б. - (ҚР Жоғары оқу орындарының қауымдастығы).
5. Губайдуллина, Г. Н. Педагогиканы оқыту әдістемесі [Текст] : оқулық / Г. Н. Губайдуллина . - Алматы : Дәуір, 2011. - 328 б. : кесте. - (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі).

6. Гуслова, М. Н. Инновационные педагогические технологии [Текст] : учебное пособие для студентов средне профессиональных учебных заведений / М. Н. Гуслова. - М. : Академия, 2010. - 288 с.
7. Джонсон, Д. Методы обучения. Обучение в сотрудничестве [Текст] / Д. Джонсон, Р. Джонсон , Э. Джонсон-Холубек . - СПб. : Экономическая школа, 2001. - 256 с.

«БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС- ӘРЕКЕТІН БЕЛСЕНДІРУ ЖАҒДАЙЫ»

У.С. Жунусова

Павлодар педагогикалық университеті,

zunusovaulbosyn@gmail.com

Аннотация. *Бастауыш сынып оқушыларының танымдық іс-әрекетін дамытудың негізгі факторы олардың білімі мен дағдыларының дәрежесі ғана емес, сонымен бірге, баланың маңызды психикалық қызметтерін, ақыл-ой жұмысының тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу процесін жолға қою керектігі саналады. Танымдық белсенділік дегеніміз - оқушының оқуға, білімге деген ынта - ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі. Ал, «таным - ойдың білмеуден білуге қарай дәл емес, білуден неғұрлым толық дәл білуге қарай ұмтылатын ой - өрісінің күрделі үрдісі». Таным теориясы оқу әрекетіне тікелей қатысты. Сабақтарда танымдық іс-әрекеттерін белсендіру жағдайлары қарастылады..*

Кілт сөздер: *білім, танымдық, диагностикалық, коммуникативтік, коррекциялық, дидактикалық*

Аннотация. *Считается, что основным фактором развития познавательной активности учащихся начальной школы является не только степень их знаний и умений, но и потребность в запуске процесса обучения, позволяющего сформировать важные психические функции ребенка, методы умственной работы. Познавательная деятельность является особым проявлением энтузиазма школьника к обучению и образованию. И, «познание есть сложный процесс поля разума, стремящийся не от незнания к знанию, а от знания к более точному знанию»..*

Ключевые слова: *знания, познавательные, диагностические, коммуникативные, коррекционные, дидактические.*

Аннотация. *It is believed that the main factor in the development of cognitive activity of primary school students is not only the degree of their knowledge and skills, but also the need to start the learning process, which allows the formation of important mental functions of the child, methods of mental work. Cognitive activity is a special manifestation of the student's enthusiasm for learning and education. And, "knowledge is a complex process of the mind field, striving not from ignorance to knowledge, but from knowledge to more accurate knowledge."*

Key words: *knowledge, cognitive, diagnostic, communicative, corrective, didactic.*

Егеменді еліміздің өсіп келе жатқан ұрпағын ойлы да іскер, өзіне - өзі сенімді, интеллектуалдық деңгейі биік азамат етіп тәрбиелеуде мектептің алатын орны ерекше. Бастауыш саты - білім, дағды, іскерліктің қалыптасуының бастамасы болып табылады. Біздің міндетіміз - жеке тұлғаны дамытып, білімге деген сенімін нығайту, оқуға қызығушылығын оятып, ынтасын арттыру.

Білім негізі бастауыштан басталатыны белгілі. Бастауыш сынып оқушысы не нәрсені болса да білуге құмар, қолымен ұстап, көзбен көргенді ұнатады. Зейіндері тұрақсыз болғандықтан бір сарынды оқудан тез жалығады. Сондықтан оқу мазмұны мен тәрбие әдістерін жаңарту бағытында оқушыларға сапалы білім мен саналы тәрбие беру үшін жан - жақты іздене отырып, өз алдыма мынандай мақсат қойдым: «Бастауыш сынып оқушыларының танымдық үрдістерін дамыту жолдарын айқындап көрсету».

Танымдық белсенділік дегеніміз - оқушының оқуға, білімге деген ынта - ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі. Ал, «таным - ойдың білмеуден білуге қарай дәл емес, білуден неғұрлым толық дәл білуге қарай ұмтылатын ой - өрісінің күрделі үрдісі». Таным теориясы оқу әрекетіне тікелей қатысты. Білім игеру әрқашан таныммен байланысты келеді. Оқу - танымдық іс - әрекет - бұл арнайы оқушының өзі ұйымдастырған және адамзат баласы жинақтаған мәдени байлықты игеру мақсатында сырттай тану. Оның пәндік нәтижесі ғылыми білім, білік, дағды, тәртіп үлгісі және оқитындар меңгеретін іс - әрекеттер түрлері болып табылады.[1, 56б.]

Оқу - танымдық іс - әрекет педагогикалық процестің құрамды бөлігі. Оқу-танымдық іс әрекетке, педагогикалық процеске оқушының әлеуметтік болмысының ең маңызды, мәнді бөлігін қамтиды, бұл ұғымды көптеген ғылымдар: философия, әлеуметтану, психология, педагогика, білім беру философиясы, педагогикалық психология т.б. қарастырады. Оқу - танымдық іс - әрекетін ұйымдастыруда оқушыларды ғылымдар, білімдер жүйесімен, іскерлік дағдылармен қаруландыру, ақыл - ой, ерік - күш жігерін, психикалық процестерін: зейінін, есін, қабілетін дамыту, іс - әрекетті орындаудың нақты амал әрекеттерін пайымдау, дүниетанымын және жеке басын дамыту жолдарын, қалыптастыру тәсілдерін зерттейді. Мұғалім мен оқушы арасындағы бірлескен қарым - қатынастың маңызы ерекше. Оқушының ой - пікірі мен бастамасы, ұсынысы мен тапсырманы орындау шеберлігі, сөйлеу мәдениеті мен ой тұжырымы, пайымдаулары, талпыныстары мен ізденістері, қызығушылығы мен байқампаздығы, іскерлігі мен дағдысы, іске батыл, сеніммен кірісуі жүзеге асады, мұнда бағыт - бағдар беру, істің дұрыс - бұрыстығын анықтау педагог тарапынан болуы шарт. Оқушының танымдық ынтасын құптау, оған сенімділік таныту - оның мінез - құлқында тұрақтылықты, өзін - өзі бағалауды, ерік әрекетінде батылдық пен табандылық, ұстамдылық пен сабырлықты, өзіне - өзі талап қоя білуді, үйретеді. Оқушының танымдық іс - әрекет құрылымын: танымдық қызығушылықтан, танымдық белсенділік, танымдық ізденімпаздық және шығармашылық іс - әрекеттен тұрады. Оқушы қоғам өмірінде маңызды іс - әрекетке дайындалып жатқандықтан, оның оқу - танымдық әрекеті болашақ кәсіби әрекетінің

дидактикалық бейнесі болуы керек. Сондықтан оқушының іс-әрекеті бағытталған, ал оның әлеуметтік және танымдық белсенділігі оның өмірлік жолын анықтаудағы ұмтылысы болып табылады. Сонымен қатар, оқушылардың іс - әрекет ерекшелігіне: өзіндік мақсаты мен нәтижесінің болуы (білім, білік және дағдыны игеру, жеке қасиеттерінің дамуы); оқу нысанының ерекше сипаты (ғылыми білім, болашақ қызметі туралы ақпарат оқушы іс - әрекетінің жоспарлы жағдайда өтуі (бағдарлама, оқыту мерзімі); оқыту құралдарының болуы - кітаптар, лабораториялық құрал-жабдықтар, болашақ кәсіптік еңбектегі модельдер, техникалық құралдар, жоғары интеллектуальды жүктеме (емтихан, сынақ тапсыру, ғылыми жұмыс қорғау) жатады.

Оқушылардың танымдық белсенділігі оқу үрдісінде қалыптасады. Белсенді оқу - танымдық іс - әрекетінің көздейтін мүддесі, білімнің қоғамдық мәнін ұғыну, қоғамға қызмет ету қарқынын үдету қажеттілігі негізінде дамиды. Белсенділіктің ең жоғары көрінісі оқушылардың алған білімдерін өмірде пайдалана білу болып табылады. Демек, оқушылардың оқу - танымдық белсенділігін қалыптастыру - оқу үрдісін жетілдірудің негізгі шарты ретінде қарастыру қажеттілігі туындайды.

Оқушының белсенділігі, негізінен, екі түрлі сипатта болатындығын айтты. Олар: сыртқы және ішкі белсенділік. Сыртқы белсенділік дегеніміз - оқушы әрекетінің сыртқы көріністері (белсенді қимыл - қозғалыстары, практикалық әрекеттері, мұғалімге зейін қойып қарауы). Жеке оқушының белсенділігіне жасалған талдау негізінде белсенділікті жеке тұлғаның сипаты деп айқындауға негіз беретінін атап өтеміз, ол адамның әрекетке қатынасынан көрініс табады, бұл әрекет етуге дайын болушылық, ұмтылушылық, оны жүзеге асыру сапасы, алға қойылған мақсаттарға жету үшін оңтайлы жолдарды таңдау. Оқудағы белсенділік оқып - үйренетін тақырыпқа, пайда болған мәселеге, міндетке тұрақты ынтаның пайда болуымен, назар мен ой - сана операциясының бағыттылығымен (талдау мен синтез, салыстыру мен салмақтау) оқып жатқан материалды түсінумен бейімделінеді.

Оқушының танымдық белсенділігі өз кезегінде қабылдау, есте сақтау, ойлау, қиялдау үрдістері мен зейіннің тұрақты күйін қажет етеді. Оқу барысында оқушының танымдық белсенділігін арттыруда олардың өз бетінше танымдық ықылас - ынтасын, шығармашылық әрекетін дамытатындай етіп ұйымдастыру қажет.

Оқушының қабылдауы, негізінен мұғалімнің сабақты жүйелі түрде жүргізуіне байланысты. Оқушылардың жаңа материалдарды қабылдауына негіз болатындай етіп даярлық жұмыстары жүргізіледі. Оқушылардың оқу - танымдық қызметін арттыру дұрыс әрі нақты әрекеттер негізінде іске асады. Оқушының өзіндік сезімдік танымы (қалауы, ынтасы, құштарлығы, әсерленуі) негізінде қабылданған білім, дағды, ептілік әлдеқайда нәтижелі әрі жемісті болады.

Оқушылардың оқу - танымдық іс - әрекетін белсендіруде оқу материалының маңыздылығы дәрежесіне қарай, оның құндылығын анықтай білу, сабақ беру мен оқу үрдісін ұйымдастыра білудің маңызы зор. Қазіргі кезеңгі қоғам талабына сай оқытуда жаңа технологияны пайдалана отырып,

оқушылардың оқу - танымдық іс - әрекетін белсендірудің шығармашылық әлеуетін көтерудің маңызы зор.

Оқыту үрдісінде оқушының оқу - танымдық белсенділігін қалыптастыру үшін барлық қажетті шарттарды: білімдер мен әрекет тәсілдерін алуды, қажетсізінді қалыптастыратын шарттарды, өзін - өзі бейімдеу шарттарын, проблемаларды шешудің түрлі нысандарын ұйымдастыру дағдыларын дамытудың шарттарын қамтамасыз етуге тиіс. Оқу - танымдық белсенділіктің деңгейлерінің даму барысы дәл анықталуы, мүмкіндігінше неғұрлым дәл бақылау өлшемдеріне ие болу үшін қажет. Бұл адамның «ішкі» мүмкіндіктерін «сыртқы» факторлар арқылы жарыққа шығару нәтижесінде жүзеге асады. Көптеген зерттеушілердің пікірінше, өз бетінше үздіксіз білім алудың қажетті жағдайы ретінде оқу - танымдық белсенділікті қалыптастыру болып табылады. Алайда, мектептерде оқушының осы қасиеттерін дамытуға байланысты бағытталған оқушылардың өзіндік жұмысының жүйесі әзірге қалыптасқан жоқ. [4, 128б]

Егер баланың қызығушылығы жайында жүйелі мәлімдемелер түсіп отырса, баланың даму үрдісі шапшандайды. Біз бұл жерде Л.В. Занковтың идеясын негізге алдық. Ол баланың қоғамдық өмірдің әр түрлі жақтарымен еркін араластыру керек, әртүрлі баланың дамуы үшін туындайтын шегіністерден қашпауымыз керек, керісінше, баланың дамуына қандай дәрежеде ықпал еткенін айқындай отырып, жүргізу қажет деген ұсынысын зерттеуімізге басшылыққа алдық. Тарихи ескерткіш мұраларға жүргізілген саяхат - сабақтар мен экскурсиялар баланың танымын қалыптастыруда негізгі орын алатынын практика барысында айқын байқадық. Әртүрлі жүргізілген саяхат жұмыстары бастауыш сынып оқушыларының ынтымақтастығын жетілдіре түседі. Бұл туралы психолог Л.С. Выготский «Дербес жұмыс істегеннен гөрі бала ынтымақтастықта күштірек әрі ақылдырақ болып, ол өзі шеше алатын интеллектуалды қиындықтар деңгейі жөнінен биікке көтеріледі...», - дейді. [2, 42б]

Бастауыш мектепте оқыту процесінде дидактикалық ойындар әрі оқу, әрі ойын қызметін қатар атқарумен ерекше орын алады. Ойын - балалар әрекетінің бір түрі. Оқушыларды оқыту және тәрбиелеу мақсатындағы қарым - қатынастың әдісі мен құралы. Ойын әрекеті естің, ойлау мен қиялға, барлық таным процесіне әсерін тигізеді.

Ойын - оқытуда жаңа технологияның маңызды бөлігі болып табылады. «Ойын» ұғымына түсініктеме берсек - бұл адамның мінез - құлқын өзі басқарумен анықталатын қоғамдық тәжірибені қалыптастыруға арналған жағдаяттар негізінде әс - әрекеттің бір түрі. Ойын әрекеті мынадай қызметтерді атқарады:

Ойын - сауық•

Коммуникативтік немесе қарым - қатынастық•

Диагностикалық (ойын барысында өзін - өзі тану)

Коррекциялық (өзін - өзі түзету)

Әлеуметтендіру Ойын - адамның өміртанымының алғашқы қадамы.

Сондықтан ойын арқылы балалар өмірден көптеген мәліметтер алып білімін

жетілдіреді. Ойын арқылы ұйымдастырылған сабақ балаларға жеңіл әрі тартымды, әрі түсінікті болады. Ойын сабақтары оқушылардың өздігінен жұмыс істеуге, танымдық қабілетін дамытуға үйретеді.

Оқушыларды ұлттық танымдылыққа тәрбиелеудің нақты жолдары төмендегі жұмыстар бойынша жүргізіледі:

а) дидактикалық ойындарды ұлттық тәлім - тәрбие көздерімен ұштастыруда жұмбақтарды, мақал - мәтелдерді, халықтың даналық, өсиет сөздерін оқыту барысында ойындар арқылы кеңінен қолдану;

ә) көркем шығармаларды дидактикалық ойын түрінде беру арқылы оқушылардың ұлттық мәдениет пен әдебиетке дұрыс көзқарасын қалыптастыру;

б) дидактикалық ойындар арқылы оқушыларға шешендік сөздерді үйретіп, олардың тіл мәдениетін жетілдіру керек.

Әдебиеттік оқу сабақтарында оқушылардың оқу - танымдық іс - әрекетін белсендіруде мынадай жұмыстар жүргізіледі.

«Сөз қуаласпақ», «Ұйқасын тап», «Жалғасын тап», «Жоғалған сөз», т.б. дидактикалық ойындар қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. «Сөз таптары», «Сөйлем түрлері» тақырыптарын өту барысында тірек сызбалар да балаларға ерекше әсер етіп, оқуға деген құштарлықтарын, танымдық белсенділіктерін арттыруға себепші болады. Ана тілі сабақтарында оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыруда шығармашылық сипаттағы тапсырмалар ерекше мәнге ие болады. [3, 86б.]

Сонымен, ана тілі сабақтарында оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру үшін басты назарға алатын нәрсе:

- өлең шығаруға үйрету;
- ұйқасын тапқызу, сөзбен - сөзді байланыстыру;
- ой тастау.

Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қызығушылықтарын қалыптастыруда хрестоматиялық материалды пайдаланудың мәні өте зор. Оқушылар тақырыпқа сәйкес көркем әңгімелерді, өлеңдерді, ғылыми - көпшілік кітаптарынан алынған сипаттамаларды, қызықты деректерді ықылас қойып, зор ынтамен қабылдайды. Соның арқасында олардың пәнге деген қызығушылығы артады, ой - өрісі кеңейіп, қоршаған орта туралы білімдері жаңа деректермен молая түседі.

Зерттеліп отырған мәселе бойынша жүргізілген талдаулар мынадай өлшемдерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- ғылыми және пәндік білімдерінің болуы;
- танымдық іс - әрекет тәсілдерін игеруі;
- танымдық тапсырмаларды орындауда оны жоспарлай алуы;
- танымдық іс - әрекетті ұйымдастыр білуі;
- танымдық іс - әрекеттерді орындауда ұйымдастыру амал - тәсілдерін білу және оны жаңа жағдайда пайдалану;
- танымдық тапсырмаларды орындауда оны алдын - ала болжау, нәтижесін елестету және маңыздылығына сын баға беру;

Осының бәрін ескере отырып, оқушылардың қабілеттеріне байланысты өз бетімен іздену мен қызығушылығын арттыру мақсатында берілетін тапсырмаларды оқушының деңгейін ескере отыра дұрыс ұйымдастыру.

- жеке дара тапсырма беру барысында;
- үй тапсырмасын беру барысында

Мұндай тапсырмалар беру арқылы мұғалім қабілеті төмен оқушының танымдық іс - әрекетінің жоғарылануын байқайды. Оқыту мен тәрбиенің негізгілерінің бірі ретінде баланың идеяларын қолдау арқылы оның барлық кезде міндетті түрде өзімен өзін салыстырып отыру қажет. Мысалы: «Маратқа қара, ол қалай жақсы оқиды», деп айтпай. «Кешегіге қарағанда бүгін сен тапсырманы жақсы орындадың», «сенің қабілетін жетеді» тағы басқа осындай мақтауларды пайдалану қажет. Бұл оқушының ішкі танымдық іс - әрекеттері мен сыртқы даулы жағдайды шешуге көмектесетін оқу - тәрбие принципі. Оқыту процесінде өзіне мақсат қойып, оны орындауға тырысады.

Әдебиет:

1. Асылжанова М.А Танымдық іс-әрекет мектепке бейімделудің басты факторы. Алматы 1999
2. Тоқсанбаева Н.Қ Оқыту процесі жүйесіндегі танымдық іс-әрекеттің құрылымы Алматы 2001
3. Мөженақова М.С Мектептің педагогикалық процесінде оқушылардың танымдық қызығушылығын өлкетану материалдары негізінде Қарағанды 2004
4. Б. Рақымова Оқушылардың танымдық әрекетін дамыту \Бастауыш мектеп 2000
5. Мустафина .Ф Оқушының танымдық белсенділігі және ізденісін қалыптастыру 2005
6. Нұралиев Т.К.– «Оқыту әдістері лекциялар жинағы» Алматы 1991ж
7. Дүйсенбаев А. Педагогика: Оқулық/А. Дүйсенбаев. - Астана: Фолиант, 2018.

«ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ»

А.М. Жұмабек

Павлодар педагогикалық университеті,

aruzhana2002@bk.ru

***Аннотация.** Сонымен, жаңаша оқытудағы басты нәрсе бұл білім алу және өздігінен білім алу негізінде адам қабілеттерін, икемділіктерін дамыту. Жаңа білім алу парадигмасында тұлғаның қызығушылықтарын қамтамасыз етуде тұтастық, бағыттылықпен бірге мықты негізділік (фундаменталдылық) те шешуші рөлге ие. Қазіргі заманғы оқушының, әсіресе студенттің басты мақсаты көптеген пәндерден, олардағы ұшан теңіз ақпараттардың ішінен ең негізгісін, мәндісін таба білу.*

***Кілт сөздер:** жан жақты дамыған тұлға, фундаменталдылық, интеллектуальды, визуалдар, аудиалдар, кинестетик.*

Аннотация. *Итак, главное в новом образовании – это развитие способностей и гибкости человека на основе образования и самообразования. В новой образовательной парадигме важнейшую роль в обеспечении интересов человека играют целостность, направленность и сильная валидность (фундаментальность). Основная цель современного студента, особенно школьника, - уметь находить самую основную, содержательную информацию из многих предметов, среди огромного моря информации в них.*

Ключевые слова: *развитая личность, фундаментальность, интеллектуальное, зрительное, аудиальное, кинестетическое.*

Annotation. *So, the main thing in the new education is the development of human abilities and flexibility on the basis of education and self-education. In the new educational paradigm, integrity, direction and strong validity (fundamentality) play the most important role in ensuring human interests. The main goal of a modern student, especially a schoolchild, is to be able to find the most basic, meaningful information from many subjects, among the vast sea of information in them.*

Keywords: *developed personality, fundamentality, intellectual, visual, auditory, kinesthetic.*

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің басты қайшылығы тез өсіп бара жатқан жаңа білімдер қарқыны мен жеке тұлғаның оларды игерудегі шектеулі мүмкіндіктері арасында. Бұл қарама қайшылық педагогикалық теорияны білім берудің абсолютті идеяларынан (жан жақты дамыған тұлға) бас тартып, жаңа идеалға адамның өзін өзі реттеуі мен өздігінен білім алу қабілеттерін барынша дамытуға көшуіне мәжбүр етті. Сонымен, жаңаша оқытудағы басты нәрсе бұл білім алу және өздігінен білім алу негізінде адам қабілеттерін, икемділіктерін дамыту. Жаңа білім алу парадигмасында тұлғаның қызығушылықтарын қамтамасыз етуде тұтастық, бағыттылықпен бірге мықты негізділік (фундаменталдылық) те шешуші рөлге ие. Қазіргі заманғы оқушының, әсіресе студенттің басты мақсаты көптеген пәндерден, олардағы ұшан теңіз ақпараттардың ішінен ең негізгісін, мәндісін таба білу. Тәуелсіз ел тірегі білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған мәселе білім беру, ғылымды дамыту. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар: оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді. Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісі технологияландыру мәселесін қойып отыр. Бүгінгі күннің басты ерекшеліктерінің бірі, «Қазақстан Республикасының ақпараттық кеңістіктің бәсекеге қабілеттілігін 2006-2009 жылдарында даму тұжырымдамасында» келтірілгендей, ақпараттың ақылға сыймайтын шамадан тыс, оны игеруде адамның биологиялық мүмкіндіктерінің «артық» мөлшерде дамуы. Сол себепті де оқу оқыту қысқа мерзімде ақпараттың көлемді бөлігін тиімді түрде

ұсынатын, сол ақпаратты жоғарғы деңгейде игеретін және практикада бекіте алатын әдістерді қолдануды талап етеді. Бұл талап білім беру саласында инновациялық өзгерістерге әкеліп, оқудың оқытудың негізі ретінде тұлғалық дамуды қарастырады, өйткені бұл дәуірдің идеологиялық, әлеуметтік, саяси сұраныстары адамнан төмендегідей құзырлықтарды талап етеді: ақпараттың ішінен өзіне қажеттісін таңдап, оны пайдалану; проблемаларды шешу және шешім қабылдау; өзіндік пікір, идеялар, тұжырым, түсінік келтіру, оларды дәлелдей және қорғай білу; социумда ауызша және жазбаша түрде қарым-қатынас құра білу, бірлесе жұмыс жасай білу, жанжалдарды болдырмау; өмірге деген көзқарасын, ұстанатын сенімдерін, қажеттіліктерін, құндылықтарын жалпы адами құндылықтармен байланыстыру; өздігімен үйрене білу, өз білімін әрқашанда дамытып отыру. Қазіргі заманғы үздіксіз өзгеріп жатқан жағдайында жоғары мектеп өз әрекетінде білім алушылардың зияткерлік (интеллектуалды) қабілеттерінің дамуына бағытталуы қажет. Өз кезегінде бұл қасиет білім алушыларға «техникалық, экономикалық және мәдени өзгерістер мен олардың сан алуандығын саналы түрде түсініп, бастамашылдық, кәсіпкерлік рух пен икемділік секілді қасиеттерді қабылдап, қазіргі заманғы өндірістік ортада өзіне сенімді түрде еңбек ету мүмкіншілігін береді». Қоғамның қазіргі даму кезеңінде болып жатқан әлеуметтік саяси және жаңа технологиялық өзгерістерден ұрпақ тәрбиесіндегі бетбұрыстардан білім мен тәрбие жүйелерінің ісін жаңа сатыға көтеру қажеттілігі туындап отыр. Заман талабына сай білім оқу орындарында білім мазмұнын, оның құрылымдық жүйесін жақсарту білім реформасының жүзеге асының басты шарты. Осы заманғы білім берудің стратегиялық мақсатын өз жауапкершілігін сезіне алатын, өздігінен әрекет етуге және әрекетінің шешімін таба білуге қабілетті, барлық істе сауатты тұлғаны оқыту мен тәрбиелеуді қамтамасыз ету болып табылады. Жоғарыдағы мақсаттарға жоғары оқу орындарында білім берудің Отандық және әлемдік тәрбиелерінде қалыптасып, өз қызметін оң атқарып келе жатқан білім мазмұнының негізгі құрылымын жобасын жүзеге асыруды қолданылатын жаңа педагогикалық технология арқылы жету көзделеді. Қазіргі уақытта модульдік оқыту технологиясын көптеген оқытушылар пайдалануда. Модульдік оқыту 1960 жылдардың аяғына қарай шет елдерде (АҚШта) дәстүрлі оқудың бір нұсқасы, бағыты ретінде пайда болды. «Модуль» латынның «өлшем», «шама», «мөлшер» деген сөзі. Сонымен қатар модуль дегеніміз ірі блок, бөлінген, яғни оқу материалдарын, бөлшекке, блоктарға бөліп беру. Қазіргі уақытта қазақстанда білім берудің өзіндік үлгісі қалыптасуда. Модульдік оқу технологиясының негізі білім алушының танымдық белсенділігін, танымдық іс әрекеттерінің әртүрлі іс әрекеттерін ойлау, зейін, қабылдау әрекеттерін, ойын арқылы және сөздік 130 байлықтарын дамыту.[1-76 б]

Адамзаттың өзі жаңа сапаға ауысты. Қарым-қатынас стилін өзгерту талабы туындады. Әр баланың өзіндік ерекшелігі болады. Көру арқылы ой қорытатындар (визуалдар), есту арқылы пікір жинақтайтындар (аудиалдар) болады. Біреулері көргенін тез қабылдап, біреулері естігенін есте сақтайды.

Сонымен қатар балалардың кинестетик деп аталатын тағы бір тобы бар. Олар бәрін өздері қолдарымен ұстап, бақылап жылжытып, өзі жасағанды ұнатады.

Ал көбінесе біздер балалардан қозғалмай отыруды талап етеміз. Мұндай жағдайда кинестетиктер ешнәрсені жөнді ұға алмайды. Сонан кейін оқуға деген қабілетін жоғалтады.

Ұстаздың қоғам өмірінде алатын орны мен олар атқарып отырған міндеттердің айрықша маңыздылығын Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев «Мұғалімдер – қоғамның ең білімді, ең отаншыл, ең санампаз бөлігі болып табылады... Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер – бүгінгі мектеп оқушылары, мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан сол деңгейде болады». Сондықтан ұстазға жүктелетін міндет өте ауыр» — деп атап көрсетті. Ендеше білім беруде мұғалім білігі мен білімі мол мамандыққа дәл мұғалімге қойылғандай жоғары талаптар қойылмайды.

Еліміздің мәртебесінің биік болуы қоғам мүшелерінің, келешек ел қожасы – жас ұрпақтың белсенділігі мен іскерлігіне тікелей байланысты болмақ. Бүгінгі таңда мұғалімдер басшылыққа алатын ресурстар, әдістемелік нұсқаулықтар баршылық. «Сол әдіс-тәсілдерді қалай пайдалану керек және қайтсек ол нәтижесін береді?» тағы басқа да сауалдарға шамамыз келгенше жауап беріп көрейік. «Егер оқытуды біреудің басынан басқаның басына білім тасымалдау деп түсінсек, онда адамды ешнәрсеге де үйретуге болмайды» — деген Платон бір сөзінде. Сол себепті қазіргі заманауи тәсілдерді енгізе білу мұғалімнің жасампаздық қабілетінің артуына үлкен әсерін тигізеді сөзсіз. Мұғалімнің шығармашылығы дами отырып, оқу үрдісінің сапалылығы артады және оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас стилі өзгереді, жаңа сатыға көтеріледі. Жаңа тәсілдерді білім беру үрдісіне енгізу – көзқарасымызды өзгертуге бағытталған үрдіс.

Әлемдік білім беру жүйесі де жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. Бұл ұстаным Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында жан-жақты сипатталған: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу». Тұлға дамуы оның белсенділігімен тығыз байланысты, өйткені адам бірінші кезекте өз қолымен жасағанды елейді, ескереді, есте сақтайды. Кеше тұлғаның «миы», «басы», «ақылы», «интеллекті» бірінші орында еді, ал бүгінде адамды бағалауда біз бірінші кезекте оның ішкі дүниесін, рухани ахуалын, адамгершілік қасиеттерін ескереміз. Абайдың «Адам бол» деген рухани қағидасы бүгінде білім игеру жүйесінің басты қағидасына айналып отыр.

Білім беру реформаларын сапалы жүзеге асыру жолдарын қарастыруда әлем елдерінің, соның ішінде, Жапонияны алатын болсақ, біздің балаларымыздың білім сапасы Жапония елінің білім сапасынан айтарлықтай төмен екендігі анықталған. Олар біздің оқушыларымызға қарағанда едәуір аз пән оқиды. Жапонияда жеке тұлғаның эмоционалдық бет-бейнесін

калыптастыратын пәндер 70%-ды құрайды. Жеке тұлғаның рухани-адамгершілік тәрбиесіне айтарлықтай көп уақыт бөлінеді [2-56 б].

Мұғалім мен тұлға арасындағы қарым-қатынаста рухани-адамгершілік байланыс орнатып, ынтымақтастыққа қол жеткізуде Ш. Аманашвили мұғалімдерге мынадай кеңес береді: «Педагогикалық үдерісте баламен тіл табыса білу, яғни балаға өз ойын, талғамын, көңілдегісін айтуға рұқсат беру тәрбиешіден көп шеберлікті талап етеді. Осынау қарым-қатынаста бала жанының қозғалысымен ынтымақтастық тапқан кезде бала өз бойындағы табиғи дарынын ашады, ал мұғалім өзінің шығармашылық жігер қуатының жемісін көруге мүмкіндік алады. Басқаша айтқанда, бала шығармашылығы мұғалім шығармашылығымен ұласып кетеді. Мұндай жағдайда мұғалім мен оқушы арасында тұтастық пайда болады» — деп рухани-адамгершілік қай кезде орнығатынын пайымдайды.

Ұстаз үшін нәтижеге жету шәкіртінің білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала – ертеңгі жаңа әлем. Оқушының дамуына әсер етуші әлеуметтік фактор негізінде оқушы, мұғалім, ата-ана, басқа пән мұғалімдері ынтымақтасуы керек.

Айта кетер тағы бір тиімді жағы бірізділігі, жүйелілігі, дарынды оқушылармен жұмыс істеуге қолайлы. Модульдік оқыту технологиясымен оқытунұсқасында білімді толық игеруді негізге ала отырып, қазіргі дидактика талабына сәйкес, білім алушыларды оқыту ғана емес, тұлғаның танымдық қызметін ұйымдастыруға, оқу үрдісін диалогтік қарымқатынас негізінде құруға болады. Бұл оқу үрдісі мен оқытушының жұмысына мынадай өзгерістер туғызады: біріншіден, оқушы мен оқытушы оқудың ұйымдастырушысына айналады; екіншіден, мұғалім сабаққа алдынала зерттеу жасап, уақыттың көпшілігін сабақты даярлауға жұмсайды да, сабақ барысында тек бақылаушы, үйлестіруші қызметін атқарады. Ал дәстүрлі оқытуда білім беру процесі көп жағдайда білім алушының сабаққа «таза парак» күйінде келіп, оқытушының оны сабақта біліммен «толтырумен» айналысатын құбылыс деп түсінеді. Шәкірт сабақта ғана жаңа білім алып, сабақтан кейін оны бекіту жұмысымен ғана айналысады. Инновациялық оқу оқыту барысында үйренушілер әрқашанда белсенді болып, өзіндік пікір қалыптастырып, өз ойларын дұрыс жеткізе білуге, өз көзқарасын дәлелдеуге, пікірталас жүргізуге, басқаларды тыңдауға, өзге пікірді сыйлауға және онымен санасуға үйренеді. Қазіргі заманғы білім беру жүйесін құру оқытудың инновациялық нысандары мен әдістерін енгізу педагог қызметкерлердің тұлғасына және кәсіптік құзыреттілігіне жоғарғы талаптар қоюда. Жаңа оқыту технологиясын меңгеруде оқытушылардың, педагог қызметкерлердің жан жақты білімі қажет. Қазіргі оқытушы педагогикалық процесте жүйелі жұмыс жүргізе алатын, педагогикалық өзгерістерге тез төселетін, жаңаша ойлау жүйесін тез меңгере алатын, білім алушылармен ортақ тіл табыса алатын, білімді, іскер, шебер болуы керек. Жаңа педагогикалық технологияның ерекшеліктері өсіп келе жатқан жас тұлғаны жан жақты дамыту. [3-145 б] Инновациялық білімді дамыту, өзгеріс енгізу, жаңа педагогикалық идеялар мен жаңалықтарды өмірге

әкелу. Бұрынғы білім алушы тек тыңдаушы, орындаушы ғана болса, ал қазіргі білім алушы өздігінен білім іздейтін жеке тұлға екендігіне ерекше мән беруіміз керек. Қазіргі білім алушы дүниетаным қабілеті жоғары, дарынды, өнерпаз, ізденімпаз, талапты, өз алдына мақсат қоя білу керек. Жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану педагогикалық іс әрекеттердің мазмұны мен формасын толықтыру негізінде оқыту үрдісін жетілдірудің бірден бір жолы. Компьютерлік желілерді, интернет жүйесін, электрондық оқулықтарды, мультимедиялық технологияларды, қашықтан оқыту технологиясын пайдалану оқу орындарында ақпараттық коммуникациялық технологиялар кеңістігін құруға жағдай жасайды. Оқытудың педагогикалық жаңа технологияларының барлығы дерлік оқушының өз бетінше білім алуын ұйымдастыруға бағытталған. Қазіргі уақытта білім мазмұнын жаңарту мен сапасын жаңа деңгейге көтеру мақсатында оқытудың педагогикалық технологиялары арқылы оқыту әдістерінің 50ге жуық үлгілері ұсынылып, мектеп тәжірибесіне енгізіле бастады. Педагогикалық технологиялар көптүрлі болуына қарамастан, олардың іске асуының екі ғана жолы бар. Біріншісі теориялық негізде орындалуы, екіншісі тәжірибемен жүзеге келуі. Бүгінгі таңда қазақстандық ғалымдарымыз Ш.Қаланова, Ж.Қараев, Ш.Таубаева, М.Жанпейісова, Ә.Жүнісбек және т.б. ғалымдарымыздың зерттеулерінде оқытудың жаңа технологиялары жан жақты қарастырылды. Оқыту үрдісінде жаңа педагогикалық технологияларды тиімді қолдану мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, рухани, адамгершілік, азаматтық сияқты көптеген адами қабілеттерінің қалыптасуына игі ықпалын тигізеді. Оқушының өз бетімен білім алуына, өзіндік ой пікірін қалыптастырып, қорытынды жасай білуін, өз білімін өзі бағалай білуіне, қисынды ойлау қабілетін қалыптастырып, шығармашылық іс әрекетін ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Әдебиет:

1. Подласый И.П. Совершенствования методов обучения. в кн.: Выбор методов обучения в средней школе / под ред. Ю.К. Бабанской. Москва, 1991.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно воспитательного процесса. Методические основы. Москва, 1982.
3. Курт Мередит, Джинни Стил, Чарльз Тэмпл, Скот Уолтер. Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту. Әдістемелік құрал. Алматы, 2000.
4. Б. Рақымова Оқушылардың танымдық әрекетін дамыту \Бастауыш мектеп 2000

«ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ЕНГІЗУДЕ МҰҒАЛІМНІҢ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ»

М.Қ. Зияда¹, Б.М. Жапарова²
Павлодар педагогикалық университеті,
ziyada.moldir@mail.ru

Аңдатпа. Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр. Себебі, білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болуда. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі маңызды мәселелердің бірі.

Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту білім беру мекемелерінің басты міндеті болып отыр. Ол бүгінгі білім беру кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару оқытушының қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісімен келмек. Сондықтан да әрбір оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді.

Кілт сөздер: жаңартылған оқу мазмұны, кәсіби қызмет, жаһандық білім беру, әдіснамалық тәсілдер.

Аннотация. В настоящее время в суверенной стране разработана новая система образования, направленная на проникновение в мировое образовательное пространство. Это связано со значительными изменениями в учебно-воспитательном процессе. Это связано с тем, что изменилась парадигма образования, обновляется содержание образования, появляется новый подход, новые отношения. Одним из важных вопросов является овладение педагогами научно-педагогическими основами инновационной деятельности в воспитании и образовании, отвечающих требованиям общества. В эпоху ускоренного развития науки и техники, усиления потока информационных данных главной задачей образовательных учреждений становится формирование умственных способностей, развитие способностей, талантов человека. Он придет с плодами неутомимой любознательности и творчества преподавателя, который нуждается в обновлении, как воздух в сегодняшнем образовательном пространстве. Поэтому в зависимости от способностей каждого учащегося должен быть сделан большой поворот к овладению обновленными педагогическими технологиями, осуществляющими образование, воспитание его самостоятельности, любознательности, творчества. Ведь организация учебного процесса на уровне государственного образовательного стандарта обязывает внедрять новые педагогические технологии.

Ключевые слова: обновленное содержание обучения, профессиональная деятельность, Глобальное образование, методологические подходы.

Annotation. Currently, a new education system has been developed in the sovereign country and is moving towards integration into the world educational space. This is due to significant changes in the educational process. This is due to

the fact that the educational paradigm has changed, the content of education is updated, a new approach, a new relationship is emerging. One of the most important issues is the mastery of the scientific and pedagogical foundations of innovative activities of teachers in the upbringing and education of the next generation in accordance with the requirements of society. In an age of rapid development of Science and technology, the flow of information data is increasing, the main task of educational institutions is to form mental abilities, develop human abilities and talents. It is necessary to update the educational space of today with the fruits of tireless research and creativity of the teacher. That is why it is necessary to take a great step towards mastering the updated pedagogical technology, which, depending on the abilities of each student, will teach him independence, curiosity, creativity. After all, the organization of the educational process at the level of the state educational standard obliges to introduce new pedagogical technologies.

Key words: *updated educational content, professional activities, Global Education, methodological approaches.*

Білім беру саласы қызметкерлерінің алдына қойылып отырған міндеттердің бірі – оқытудың әдіс тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқытушылар инновациялық және интерактивтік әдістемелерін сабақ барысында пайдалана отырып сабақтың сапалы әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуде.

«Инновация» ұғымын қарастырсақ, ғалымдардың көбі оған әртүрлі анықтамалар берген. Мысалы, Э.Раджерс инновацияны былайша түсіндіреді: «Инновация- нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея». Майлс «Инновация – арнайы жаңа өзгеріс. Біз одан жүйелі міндеттеріміздің жүзеге асуын, шешімдерін күтеміз», – дейді.[1]

Инновациялық оқыту технологиясын меңгеру үшін педагогикалық аса зор тәжірибені жұмылдыру қажет. Бұл өз қызметіне шығармашылықпен қарайтын, жеке басының белгілі іскерлік қасиеті бар адамды қажет ететін жұмыс. Шындығында да әрбір педагог жаңа инновациялық технологияны меңгеру барысында өзін-өзі дамытады және өзін-өзі қалыптастырады. ХХІ ғасырда болашақ мамандарды даярлау, олардың кәсіби бейімделуін қалыптастыру мәселелері – кезек күттірмейтін өзекті қоғам талабы.[2]

Әрбір педагогтің инновациялық іс-әрекетін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: инновация туралы білімі; инновацияны жан-жақты меңгеру; инновациялық іс-әрекет диагностикасын меңгеру; инновацияны тәжірибеге ендіру жұмыстары; инновацияны практикада дұрыс қолдану.[3]

Әрбір білім беру ордаларында бүгінгі таңда белең алып отырған кемшіліктері баршылық, атап айтатын болсақ: білім сапасының төмендігі; білім саласына мемлекет тарапынан реформалар жүргізілгенімен оқудың нәтижесінің болмауы; құжаттар көптеп шығарылғанымен мардымсыздығы; білім алушылардың өздігінен білім алу дағдысының болмауы; білім алушылар мен оқытушылардың бірлескен шығармашылық еңбектерінің болмауы.[4]

Бұл тығырықтан шығудың бірден-бір жолы оқу-тәрбие процесінде инновациялық әдіс-тәсілдерін енгізу, әрбір білім алушылардың білімге деген қызығушылықтарын, талпынысын арттырып, өз бетімен ізденуге, шығармашылық еңбек етуге жол ашу. Инновациялық процестің негізі – жаңалықтарды қалыптастырып жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады.

Білім сапасын арттырудағы жаңа инновациялық технологияларды оқып, үйреніп, сараптай келе, мынадай тұжырым жасауға болады:

– білім алушылардың білім, білік сапасын арттырудағы жаңа инновациялық технология түрлері сан алуан, оларды таңдау және одан шығатын нәтиже оқытушының кәсіби біліктілігіне тікелей байланысты;

жаңа инновациялық технологияларды енгізу жүйелі әрі мақсатты түрде жүргізілгенде ғана жетістікке жетуге болады;

– жаңа инновациялық оқыту технологияларын енгізу барысында әрбір оқу орнының материалдық-техникалық базасының бүгінгі талапқа сай еместігі, әрі жетіспеуі, кадрлық әлеуметтің төмендігі көп кедергі жасайды.[5]

Қазіргі жас ұрпақтың саналы да сапалы білім алуының бірден-бір шарты – оқу орындарындағы білім беру процесіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу екендігі сөзсіз түсінікті. Сондықтан ғылыми-

техникалық прогрестен қалыспай, жаңа педагогикалық инновацияларды дер кезінде қабылдап, өңдеп, нәтижелі пайдалана білу – әрбір ұстаздың негізгі міндеті болып табылады. Біздің ойымызша, оқу орындарында инновациялық басқару жүйесін енгізіп, оны жүзеге асыру міндет.

Балалардың есте сақтау қабілетін, логикалық ой-өрісін кеңейтіп, сабаққа ынтасын арттыруда шығармашылық тапсырмаларды ұтымды пайдаланудың маңызы зор.

Алдымызға қойған мақсат мектеп оқушыларына шығармашылық тапсырмаларды бере отырып, балалардың есте сақтау қабілетін дамытуға негізделген жұмыс түрлерінің әдістемелік жүйесін жасау. Бүгінгі таңда білім саласының алдында дайын білімді, дағдыларды меңгертетін, шығармашылық бағытта жұмыс істейтін, тың жаңалықтар ашатын, біртума ойлау қабілетімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру міндеті тұр.

Шығармашылық тапсырмалар оқушылардың таным белсенділігін жандандыратын, оқшылардың қиялын дамытатын тәсілдердің бірі. Олар кез-келген оқу материалын қызықты да тартымды қылып, оқушылардың көңіл күйін көтеруге, өздерінің жұмыстарына қанағаттануға және білім үрдісін жеңіл меңгеруге көмектеседі. Сабақ барысында оқушылардың есте сақтау қабілетін дамытуға арналған шығармашылық тапсырмалар жүйелі бағытталып, ұйымдастырылып отырса, сонда ғана мұғалімнің сабақ мақсатына жетуіне мүмкіндік туады.

Қорыта келгенде, жаңа инновациялық педагогикалық технологияның негізгі, басты міндеттері мынадай:

- әрбір білім алушының білім алу, даму, басқа да іс-әрекеттерін мақсатты түрде ұйымдастыра білу;
- білім мен білігіне сай келетін бағдар таңдап алатындай дәрежеде тәрбиелеу;
- өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, дамыту;
- аналитикалық ойлау қабілетін дамыту.

Әдебиет:

1. Раджерс Э. Инновация туралы түсінік. – //Қазақстан мектебі, №4, 2012.
2. Қабдықайыров Қ. Инновациялық технологияларды диагностикалау. – А., 2011
3. Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім. – //Қазақстан мектебі, №4, 2014
4. Нағымжанова Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. – А.:Өркен, 2007
5. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2013.

«РОЛЬ ИГРЫ В РАЗВИТИИ И ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА»

Р.М. Каримова

**Павлодарский педагогический университет, г.Павлодар,
Бекжанова Б.Ж.**

Кызылординский университет им. Коркыт ата, г. Кызылорда
karimovaraushan@mail.ru

***Аннотация.** Статья посвящена роли игры в развитии и воспитании детей дошкольного возраста, подразделению игр на сюжетно-ролевые, театрализованные, дидактические, музыкально-дидактические и другие игры. Использованию игр в общем развитии детей дошкольного возраста.*

***Ключевые слова:** игра, дошкольное воспитание, воспитание детей, умения и навыки.*

***Аңдатпа.** Мақала мектеп жасына дейінгі балаларды дамыту мен тәрбиелеудегі ойынның рөліне, ойындарды рөлдік, театрландырылған, дидактикалық, музыкалық-дидактикалық және басқа ойындарға бөлуге арналған. Мектеп жасына дейінгі балалардың жалпы дамуында ойындарды қолдану.*

***Кілт сөздер:** ойын, мектепке дейінгі тәрбие, балаларды тәрбиелеу, Дағдылар мен дағдылар.*

***Annotation.** The article is devoted to the role of the game in the development and upbringing of preschool children, the division of games into plot-role, theatrical, didactic, musical-didactic and other games. The use of games in the general development of preschool children.*

***Keywords:** game, preschool education, parenting, skills and abilities.*

Игра имеет большое значение в воспитании детей дошкольного возраста. С её помощью дети активно развиваются, совершенствуются их мировоззрение и мировосприятие. Существует универсальный способ не только проявления интереса, но и развития личности вообще[1] Это-творчество детей во всем. Дошкольник не может относиться к миру объективно, он во всем ищет свои интересы, формы своего личного участия или причастности к происходящим событиям. Именно творчество позволяет ребенку обживать, наполнять окружающий мир своими желаниями.

Всякая игра имеет неопределимое значение для интеллектуального и психического развития дошкольника. Именно в играх успешнее всего развиваются все уровни личности, психические процессы, разные виды деятельности. В ней ребенок впервые начинает различать реальность и фантазию. Взяв на себя какую-то определенную роль животного или человека определенной профессии, ребенок создает особую действительность, в которой он является значимым лицом. Рядом с реальной действительностью ребенок строит воображаемый мир. В этом случае развивается способность планировать в уме, предвидеть свои действия и действия других людей и персонажей, координировать их, проигрывать определенную ситуацию.

Игру для детей дошкольного возраста нельзя заменить другой деятельностью. Игра для ребенка становится смыслом его существования: он общается, развивается физически, укрепляется морально[4]. Если ребенок не играет, то он не получает полноценного знания о жизни, о социальной сфере, о природе. И, наоборот, овладевая в игре определенными умениями и навыками, беря на себя роль других персонажей, дошкольник способен преодолевать все трудности в своем развитии.

В игре формируются многие особенности личности ребенка. Игра – это своеобразная школа подготовки к труду. В игре вырабатывается ловкость, находчивость, выдержка, активность. Игра – это школа общения для ребенка.

Воспитание детей раннего и дошкольного возраста представляет собой единый процесс. Содержание и методы его изменяются в соответствии с возросшими психическими и физическими возможностями детей. За первые годы ребенок проходит большой и сложный путь развития. В этот период в игре дети учатся договариваться друг с другом о совместных действиях, о распределении ролей, подбору игрушек.

Большое значение для детей имеют игры, которые они создают сами. В них они создают то, что их окружает. Игра, придуманная самими детьми, - это отражение жизни. Детям свойственно в играх проявлять свою выдумку, фантазию, аналитические способности.

Игры можно разделить на сюжетно-ролевые, театрализованные, дидактические, музыкально-дидактические и другие.

Сюжетно-ролевые игры включают ребят в совместную игру или предлагают сюжет в виде небольшого рассказа. В младших группах у детей уже сформированы основные игровые умения, позволяющие им развертывать в процессе игры ряд взаимосвязанных условных предметных действий,

относить их к определенному персонажу (роли) [2]. Перед педагогом стоит задача - стимулировать творческую активность детей в игре. Этому способствует развертывание игры с включением в нее различных ролей: из разных сфер социальной жизни, из разных литературных произведений, сказок, а также соединение сказочных и реальных персонажей. Например, воспитатель детского сада и милиционеров, пожарник и баба-яга, Буратино и врач. Включение в общий сюжет таких ролей активизирует воображение детей, их фантазию, побуждает придумывать новые неожиданные повороты событий, которые объединяют и делают осмысленным совместное существование и взаимодействие таких различных персонажей. При этом важно помнить, что обстановка должна быть не только удобной для игры, но и похожей на настоящую, так как не все дети сразу могут воспринимать чисто символическую, воображаемую ситуацию. Особенно это относится к групповым играм, где важно для всех участников обозначить ситуацию игры и предметы.

Театрализованные игры в отличие от сюжетно-ролевых предлагают наличие зрителей (сверстники, младшие дети, родители). В их процессе у детей формируется умение с помощью изобразительных средств (интонации, мимики, жеста) точно воспроизводить идею художественного произведения и авторский текст. Эта сложная деятельность требует обязательного участия взрослого, особенно в подготовительный ее период. Чтобы театрализованные игры стали по-настоящему зрелищными, нужно обучить ребят не только способам выразительного исполнения, но и сформировать у них умение готовить место для представлений [1]. Все это для детей среднего дошкольного возраста является нелегкой задачей.

Дидактические игры. В средней группе воспитатель организует и проводит дидактические игры, как на занятиях, так и вне их, упражнения детей в узнавании, различении и определении формы, величины, цвета, пространства, звуков. И помощью дидактических игр дети учатся сравнивать и группировать предметы, как по внешним признакам, так и по их назначению, решать задачи; у них воспитывается сосредоточенность, внимание, настойчивость, развиваются познавательные способности.

Музыкально-дидактические игры осваиваются детьми постепенно. Ознакомление с новой игрой происходит в основном во время музыкальных занятий. Педагог знакомит детей с правилами игры, ставит перед ними определенную дидактическую задачу. Вначале воспитатель является инициатором проведения игры в группе, на прогулке или в другие режимные процессы. Впоследствии дети могут самостоятельно играть и без помощи педагога, выбрав ведущего среди своих товарищей. Навыки, полученные детьми в процессе разучивания музыкально-дидактических игр, позволяют им более успешно выполнять задания, связанные с различными видами музыкальной деятельности [5].

Все игры для детей разрабатываются с учетом игрового материала и правил игры. Чтобы понять, для чего ребенку нужна та или иная игра и на что

она направлена, педагогом ставится цель игры, которая включает в свою очередь два аспекта:

- 1) воспитательный, т.е. чему игра может научить ребенка;
- 2) познавательный, который подразумевает объем информации и форму ее подачи.

В обоих случаях цель игры должна формироваться не просто как передача навыков, а как развитие способностей ребенка. Игровой материал также является необходимым атрибутом: он нужен для продуктивного обучения и развития детей.

В игровой деятельности любых форм формируются положительные качества личности ребенка; игра совершенствует навыки, полученные на занятиях, развивает память, побуждает к ответственности за порученное дело и т.д. Дети дошкольного возраста усваивают знания гораздо успешнее в игре, чем на занятиях. Им понятен смысл игры, они заинтересованы ею. Дошкольники не замечают трудностей в игре, сами находят правильное решение в игре, они проявляют интерес к роли ведущего персонажа. В дошкольном возрасте необходимо обучать играм, связанными с жизненными ситуациями[3].

Особое место занимают игры, которые создаются самими детьми,- их называют творческими или сюжетно-ролевыми. В этих играх дошкольники воспроизводят в ролях все то, что они видят вокруг себя в жизни и деятельности взрослых. Творческая игра наиболее полно формирует личность ребенка, поэтому является важным средством воспитания. Игра - отражение жизни. Здесь все "как будто", но в этой условной обстановке, которая создается воображением ребенка, много настоящего; действия играющих всегда реальны, их чувства, переживания подлинны, искренни. Ребенок знает, что кукла и мишка - только игрушки, но любит их как живых, понимает, что он не реальный летчик или моряк, но чувствует себя отважным пилотом, храбрым моряком, который не боится опасности, по-настоящему гордится своей победой. Подражание взрослым в игре связано с работой воображения. Ребенок не копирует действительность, он комбинирует разные впечатления жизни с личным опытом.

Игра развивает и радует ребенка, делает его счастливым. В игре развивается его воображение, фантазия, следовательно, создается почва для формирования инициативной, пытливой личности.

Игра имеет важное значение в жизни ребенка. Каков ребенок в игре, таким во многом он будет в работе, когда вырастет. Поэтому воспитание будущего деятеля происходит прежде всего в игре.

Литература:

1. Усурманова С.Т. Самостоятельные работы по курсу «возрастная и педагогическая психология». - Алма-Ата, 2000.
2. Воронова В.Я. Творческие игры старших дошкольников: Пособие для воспитателя детского сада. - М., 2011.

3. Воспитание детей в средней группе детского сада: Пособие для воспитателя дет. сада /Сост. Г.М. Лямина. - М.,2020.
4. Дошкольная педагогика: учеб. Пособие. /Под. Ред. В.И. Ядэшко, Ф.А. Сохина - М., 2017.
5. Бондаренко А. К. Дидактические игры в детском саду/ А. К. Бондаренко. – М.: Просвещение, 2011, 160с.

«ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ШКОЛЕ»

М.К.Каримова, И.И.Макарова

Павлодарский педагогический университет г.Павлодар

karimova.meryert@inbox.ru

***Аннотация.** Проектная работа расширяет представления молодых людей о предметных областях, дает возможность лучше увидеть и осмыслить межпредметные связи. Участие в такой деятельности, основанной на взаимодействии учителей, школьников, родителей, представителей различных учреждений, дает реальный жизненный опыт и способствует серьезным, осознанным и ответственным решениям в выборе будущей профессиональной деятельности.*

***Ключевые слова:** проектная деятельность, проект, способы, проблемы, исследование, творчество.*

***Аннотация.** Жобалық жұмыс жастардың пәндік салалар туралы түсініктерін кеңейтеді, пәнаралық байланыстарды жақсы көруге және түсінуге мүмкіндік береді. Мұғалімдердің, оқушылардың, ата-аналардың, әртүрлі мекемелер өкілдерінің өзара әрекеттесуіне негізделген мұндай іс-шараларға қатысу нақты өмірлік тәжірибе береді және болашақ кәсіби қызметті таңдауда байыпты, саналы және жауапты шешімдерге ықпал етеді.*

***Кілт сөздер:** жобалық қызмет, жоба, тәсілдер, проблемалар, зерттеу, шығармашылық.*

***Annotation.** Project work expands the ideas of young people about subject areas, makes it possible to better see and comprehend interdisciplinary connections. Participation in such activities, based on the interaction of teachers, schoolchildren, parents, representatives of various institutions, gives real life experience and contributes to serious, conscious and responsible decisions in choosing future professional activities.*

***Keywords:** project activity, project, methods, problems, research, creativity.*

"В школе, в которой работают по методу проектов, первое слово – за ребенком, последнее - за учителем" (Коллингс).

Современному человеку для достижения успеха в жизни необходимо уметь быстро ориентироваться в меняющемся мире, осваивать новые профессии и области знаний, находить общий язык с людьми самых разных профессий, идеологических, политических взглядов и культур.

Поэтому, каждый педагог задавал себе вопрос: как научить детей тому, что поможет им во взрослой жизни. По моему мнению, именно метод проектов помогает достичь всего этого, быть активным членом общества, преуспевать в различных сферах общественной жизни, решать нестандартные задачи, успешно сотрудничать с другими людьми помогает данный метод. [3]

Учебный проект позволяет учащимся, погружаясь в проблему, мысленно проживать вполне реальные моменты ее возникновения, развития разрешения. При этом процесс проектирования детьми сопровождается наличием строго, педагогического плана, где все, что делают дети, объясняется, истолковывается учителем с педагогических позиций с точки зрения их обучения, развития и воспитания. Итак, учебный проект с точки зрения учащегося - это возможность делать что-то интересное в группе или самостоятельно, максимально используя свои возможности; это деятельность, позволяющая проявить себя, попробовать свои силы, приложить свои знания, принести пользу и показать публично достигнутый результат; это деятельность, направленная на решение интересной проблемы, сформулированной самими учащимися в виде цели и задач, когда результат этой деятельности – найденный способ решения проблемы – носит практический характер и интересно и значим для самих детей. Учебный проект с точки зрения учителя – это дидактическое средство, позволяющее обучать проектированию, т.е. целенаправленной деятельности по нахождению способа решения проблемы путем формулировки и решения задач, вытекающих из этой проблемы. [1]

Для типологии проектов предлагаются следующие типологические признаки:

1. Доминирующая в проекте деятельность: исследовательская, поисковая, творческая, ролевая, прикладная (практико-ориентированная), ознакомительно-ориентировочная, пр. (исследовательский проект, игровой, практико-ориентированный, творческий);
2. Предметно-содержательная область: моно проект (в рамках одной области знания); межпредметный проект.
3. Характер координации проекта: непосредственный (жесткий, гибкий), скрытый (неявный, имитирующий участника проекта, характерно для телекоммуникационных проектов). [5]
4. Характер контактов (среди участников одной школы, класса, города, региона, страны, разных стран мира).
5. Количество участников проекта.
6. Продолжительность проекта.

По доминирующему в проекте методу:

1. Исследовательские.

Такие проекты требуют хорошо продуманной структуры проекта, обозначенных целей, актуальности проекта для всех участников, социальной значимости, продуманных методов, в том числе экспериментальных и опытных работ, методов обработки результатов; [6]

2. Информационные.

Этот тип проектов изначально направлен на сбор информации о каком-то объекте, ознакомление участников проекта с этой информацией, ее анализ и обобщение фактов, предназначенных для широкой аудитории. Такие проекты также, как и исследовательские требуют хорошо продуманной структуры, возможности систематической коррекции по ходу работы над проектом. [7] Структура такого проекта может быть обозначена следующим образом: цель проекта, его актуальность - методы получения (литературные источники, средства СМИ, базы данных, в том числе электронные, интервью, анкетирование, в том числе и зарубежных партнеров, проведение "мозговой атаки", пр.) и обработки информации (их анализ, обобщение, сопоставление с известными фактами, аргументированные выводы) - результат (статья, реферат, доклад, видео, пр.) - презентация (публикация, в том числе в сети, обсуждение в телеконференции, пр.). [5]

3. Творческие.

Такие проекты, как правило, не имеют детально проработанной структуры, она только намечается и далее развивается, подчиняясь принятой логике и интересам участников проекта. [8] В лучшем случае можно договориться о желаемых, планируемых результатах (совместной газете, сочинении, видеофильме, спортивной игре, экспедиции, пр.);

4. Игровые.

В таких проектах структура также только намечается и остается открытой до окончания проекта. Участники принимают на себя определенные роли, обусловленные характером и содержанием проекта. Это могут быть литературные персонажи или выдуманные герои, имитирующие социальные или деловые отношения, осложняемые придуманными участниками ситуациями. Результаты таких проектов могут намечаться в начале проекта, а могут вырисовываться лишь к его концу. Степень творчества здесь очень высокая, но доминирующим видом деятельности все-таки является ролево - игровая, приключенческая; [4]

5. Практические.

Эти проекты отличает четко обозначенный с самого начала результат деятельности участников проекта. Причем этот результат обязательно ориентирован на социальные интересы самих участников (газета, документ, видеофильм, звукозапись, спектакль, программа действий, проект закона, справочный материал, пр.).

Такой проект требует хорошо продуманной структуры, даже сценария всей деятельности его участников с определением функций каждого из них, четкие выходы и участие каждого в оформлении конечного продукта. Здесь особенно важна хорошая организация координационной работы в плане поэтапных обсуждений, корректировки совместных и индивидуальных усилий, в организации презентации полученных результатов и возможных способов их внедрения в практику, организация систематической внешней оценки проекта. [10]

Формы продуктов проектной деятельности

Web-сайт, Анализ данных социологического опроса, Сравнительно-сопоставительный анализ, Атлас, карта, учебное пособие, Видеофильм, Выставка, Газета, журнал, справочник

Новизна данного опыта

Занимаясь проектной деятельностью, дети учатся ранжировать информацию, выделять главное, находить связи; целенаправленному поиску информации, поисковой деятельности, а так же презентовать себя и результаты своего труда. При этом процесс проектирования детьми сопровождается наличием строго, педагогического плана, где все, что делают дети, объясняется, истолковывается учителем с педагогических позиций с точки зрения их обучения, развития и воспитания. [11]

Инновационный поиск новых средств привел к пониманию того, что в современных условиях нужны деятельностные, групповые, ролевые, практико-ориентированные, проблемные и прочие формы и методы обучения. [7] Метод учебных проектов является одной из таких форм и дает возможность решения перечисленных выше актуальных задач современного школьного образования. Проектная работа расширяет представления молодых людей о предметных областях, дает возможность лучше увидеть и осмыслить межпредметные связи. Участие в такой деятельности, основанной на взаимодействии учителей, школьников, родителей, представителей различных учреждений, дает реальный жизненный опыт и способствует серьезным, осознанным и ответственным решениям в выборе будущей профессиональной деятельности.

Литература:

1. Бухтиярова И.Н. Метод проектов и индивидуальные программы в продуктивном обучении. // Школьные технологии. 2001. №2. С.108-
2. Грабарь М.И. Проблема измерений и проверки гипотез при мониторинге результатов обучения. // Стандарты и мониторинг в образовании. 2000. №3. С. 49-55.
3. Горбунова Н.В., Кочкина Л.В. Методика организации работы над проектом. // Образование в современной школе. 2000. №4. С. 21-27
4. Данюшенков В.С., Сычкина Л.А. Педагогическая интерпретация как форма информационного взаимодействия в процессе обучения. // Наука и школа. 2000. №2. С. 19-25.
5. Девяткина Г.В. Проектирование учебно-технологических игр. // Школьные технологии. 1998. №4. С. 121-126.
6. Крылова Н.Б. Культурология образования. - М.: Народное образование, 2000.- 272с.
7. Куликова Л.Н. Гуманизация образования и саморазвитие личности. – Хабаровск:ХГПУ, 2001. - 333с.
8. Кульневич С.В. педагогика самоорганизации: феномен содержания. - Воронеж, 1997.- 415с.

9. Маклаков Г. Ю. Метод исследования информационного воздействия на психосоматические структуры человека // Информационные технологии и безопасность: Матер. науч.-практ. конф.— К.: Знание, 2010
10. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития. - М.: Издательский центр "Академия", 2002. - 256с.
11. Монахова Л.Ю. Теоретические аспекты технологии проектирования индивидуальных образовательных программ. // Наука и школа. 2000. №1. С. 45-52.

«ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН АҚПАРАТТЫҚ- КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУҒА ДАЯРЛАУ»

Б.М. Жапарова, Г.К. Каршиева
Павлодар Педагогикалық Университеті
Baglan_kaz@mail.ru, dana_24_08@mail.ru

***Аңдатпа.** Қазіргі уақытта әлем мүмкіндігі шектеулі балаларға мұқият қарайды. Мақалада жалпы инклюзивті білім беру туралы балалардың құзіреттілігін қалыптастыру мәселелері кеңінен қарастырылған, ерекшеліктері мен кемшіліктері көрсетілген. Қазіргі заманғы білім беру жүйесі педагогтерден ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен әртүрлі бағыттарда жұмыс жүргізуді талап ететін өзгерістерге ұшырауда. Инклюзивті білім берудің негізгі басты мәселелерін анықтадық олар мынадай:*

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың теориялық негіздері айқындалып, жүргізілген тәжірибелік-эксперименттің нәтижелері төмендегідей тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді.

***Кілт сөздер:** инклюзивті оқыту, білім беру қағидаттары, әдіс-тәсілдер*

***Аннотация.** В настоящее время мир внимательно относится к детям с ограниченными возможностями. В статье широко рассмотрены вопросы формирования компетенций детей об общем инклюзивном образовании, указаны особенности и недостатки. Современная система образования претерпевает изменения, требующие от педагогов работы с детьми с особыми образовательными потребностями в различных направлениях. Мы определили основные ключевые проблемы инклюзивного образования, которые заключаются в следующем: Определены теоретические основы подготовки будущих учителей начальных классов к применению информационно-коммуникационных технологий, результаты проведенного опытно-экспериментального исследования позволяют сделать следующие выводы. Установлено, что важнейшая значимость понятия»*

***Ключевые слова:** инклюзивное обучение, принципы образования, методы и приемы*

***Annotation.** Currently, the world is attentive to children with disabilities. The article deals extensively with the issues of the formation of children's competencies about general inclusive education, the features and disadvantages are indicated. The modern education system is undergoing changes that require teachers to work with children with special educational needs in various directions. We have identified the main key problems of inclusive education, which are as follows: The theoretical foundations of the preparation of future primary school teachers for the use of information and communication technologies have been determined, the results of an experimental study allow us to draw the following conclusions. It is established that the most important importance of the concept of*

***Keywords:** inclusive education, principles of education, methods and techniques*

Қазіргі уақытта шетелдік әріптестер артықшылықтар мен кемшіліктерді түсінудің, сондай-ақ даму ерекшеліктері бар балаларды қоғамға қосу тұжырымдамасын қайта қараудың ұзақ жолынан өтті. Шетелде инклюзияға алғашқы қадамдар біздің елге қарағанда ертерек – 1970 жылдары жасалды. "Интеграция" терминін "инклюзия" терминіне ауыстыру мүгедектерге көмек көрсету парадигмаларын ауыстыру – қалыпқа келтіру моделінен әлеуметтік модельге көшу процесінде орын алды. Іс жүзінде, қысқаша айтқанда, интеграция дамуында ауытқулары бар баланың әдеттегі дамып келе жатқан құрдастарының ұжымына механикалық қосылуын білдірді. Бала максималды түрде "қалыпқа келтірілуі" керек және жалпы командада болуға дайын болуы керек деп болжалды. Инклюзия – бұл өзара бейімделуді және команданың "ерекше" баланы қабылдауға дайындығын білдіретін екі бағытты процесс

Алайда, кез-келген әлеуметтік-мәдени құбылыс сияқты ерте көмек көрсетуді ұйымдастыру немесе мектепке дейінгі білім берудің инклюзивті формаларын құру болсын, біреудің тәжірибесін басқа топыраққа, басқа елге ауыстыруға болмайды. Сондықтан, бүгінгі таңда инклюзивті мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының желісін тез кеңейту жағдайында олардың идеологиясы мен тұжырымдамасына мұқият қарап, сабақтастық туралы ойлау қызықты болып көрінеді.

Инклюзивті мектептегі бағдарламаларға қатысу балалардың екі санатының жетістіктеріне оң әсер етеді (стандартталған тесттердің нәтижелеріне сәйкес ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың даму көрсеткіштері кем дегенде мамандандырылған балабақшалардағы көрсеткіштермен бірдей). Бақылаулар бірлескен іс-әрекеттің даму ерекшеліктері бар балалардың мінез-құлқына оң әсерін көрсетеді. Осы екі санаттағы балалардың қарым-қатынасы жақсарды, әдетте дамып келе жатқан мектеп жасына дейінгі балалардың мүмкіндіктері шектеулі балалар туралы және бұзылулардың жекелеген түрлері туралы білім деңгейі артады.

Инклюзивті қоғамдастықта ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар әдеттегідей дамып келе жатқан балаларға қарағанда өз құрдастарымен әлеуметтік қарым-қатынасқа аз қосылады. Мамандар осындай өзара іс-қимыл мен әлеуметтік дағдыларды дамыту технологияларын әзірлегеніне

қарамастан, олардың тиімділігі кешенді және үздіксіз жүргізілетін араласу бағдарламасының сапасына байланысты. Инклюзивті балабақшалардағы жағдайды зерттеу туралы барлық есептер инклюзияның типтік дамып келе жатқан балаларға ұқсамайтын немесе мүлдем ұқсамайтын балаларды қабылдауға оң әсерін көрсетеді. Сондай-ақ, бір командада болу балаларға альтруизмді үйретеді және ақыр соңында қоғам инклюзиядан пайда көреді.

Алайда, бұл ретте, инклюзивтік үдерістерді зерттеудің көпшілігінің басты назарында инклюзивтік ортаның мүмкіндігі шектеулі балаларға немесе ата-аналардың инклюзияға қатынасына әсері бар екенін америкалық ғалымдар да айтады; әдетте дамып келе жатқан мектеп жасына дейінгі балаларға инклюзивті ортаның әсері өте аз зерттелген.

Мүмкіндігі шектеулі балаларға: ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар; ақыл - ой кемістігі диагнозы бар балалар; есту, көру, сөйлеу қабілеті дамымаған балалар; аутизмі бар балалар; дамуында аралас бұзылыстары бар балалар жатады. [1, 926]

Интеграция Қазақстан Республикасы үшін жаңа мәселе емес. Қазақстандағы балабақшалар мен мектептерде дамуында ауытқулары бар көптеген балалар бар. Балалардың бұл санаты өте гетерогенді және әртүрлі себептермен қалыпты дамып келе жатқан құрдастарының ортасына" біріктірілген". Шартты түрде төрт топқа бөлуге болады: "Интеграциясы" бар балалар дамудың ауытқуы анықталмағанына байланысты.

Ата-анасы баланың ерекше проблемаларын білетін балалар әртүрлі себептермен оны жаппай балабақшада немесе мектепте оқытқысы келеді. Ата-аналар мен мамандар жүргізген ұзақ түзету жұмыстарының нәтижесінде қалыпты дамып келе жатқан құрдастарының ортасында оқуға дайын балалар, нәтижесінде мамандар оларға интеграцияланған оқытуды ұсынады. Болашақта мұндай балалар, әдетте, тек эпизодтық түзету көмегін алады, ал дефектолог мұғалім, психолог және балабақша немесе мектеп мұғалімдері арасындағы байланыс негізінен ата-аналар арқылы жүзеге асырылады.

Инклюзивті (франц. Inclusif - лат. Include - қорытындылаймын, қосамын) немесе қосылған білім беру — Жалпы білім беретін (бұқаралық) мектептерде ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту процесін сипаттау үшін пайдаланылатын термин.

Инклюзивті білім беру-бұл барлық балалар, олардың физикалық, психикалық, интеллектуалдық және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, жалпы білім беру жүйесіне кіретін оқыту мен тәрбиелеу процесі. Олар өздерінің құрдастарымен бірге тұрғылықты жері бойынша жалпы білім беретін мектептерге мүгедектіксіз барады, бұл ретте олардың ерекше білім беру қажеттіліктері ескеріледі. Сонымен қатар, оларға арнайы қолдау көрсетіледі. Инклюзивтік білім берудің негізіне балаларды кез келген кемсітуді болдырмайтын идеология салынған — барлық адамдарға тең қарым-қатынас қамтамасыз етіледі, бірақ ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін ерекше жағдайлар жасалады.

Инклюзивті білім беру моделі келесі әлеуметтік тәсіл негізінде құрылады — мүмкіндігі шектеулі адамдарды емес, қоғамды және оның ерекше

білім берілуіне қажеттілігі бар деген көзқарасын өзгерту қажет. Сонымен қатар, балалар ұжымда болады, бір-бірімен өзара әрекеттесуге, қарым-қатынас орнатуға, мұғаліммен бірге білім беру мәселелерін шығармашылықпен шешуге үйренеді. [2, 196]

Инклюзивті білім беру принциптері

Инклюзивті білім беру ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушыларды сыныптағы кез – келген басқа балалар сияқты қабылдауды, оларды бірдей іс-шараларға қосуды, ұжымдық оқыту формаларына қатысуды және мәселелерді топтық шешуді, ұжымдық қатысу стратегиясын-ойындар, бірлескен жобалар, зертханалық, далалық зерттеулер және т. б. қолдануды қамтиды.

Инклюзивті білім беру барлық балалардың жеке мүмкіндіктерін кеңейтеді, адамгершілікті, төзімділікті, құрдастарына көмектесуге дайын болуға көмектеседі. Білім беру процесіне қатысушылар инклюзивті білім беруді енгізуде қандай қиындықтарға тап болуы мүмкін?

— Біздің қоғамда, өкінішке орай, денсаулық мүмкіндіктері шектеулі адамдар бөтен нәрсе ретінде қабылданады. Бұл көзқарас жылдар бойы дамыды, сондықтан оны қысқа мерзімде өзгерту мүмкін емес.

— Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар көбінесе оқымайтын деп танылады.

- Мұғалімдер мен бұқаралық мектеп директорларының көпшілігі ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар мәселелері туралы жеткілікті білмейді және ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды сыныптардағы оқу процесіне қосуға дайын емес.

- Мүгедек балалардың ата-аналары балалардың білім алу құқығын қалай қорғау керектігін білмейді және білім беру мен әлеуметтік қолдау жүйесінен қорқады.

- Білім беру мекемелерінің сәулеттік қол жетімсіздігі. [3, 686]

Педагогикалық интеграция – бұл мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы білім беру бағдарламасымен, яғни ортақ оқу жоспарымен анықталған оқу материалын игеру қабілетін дамыту, бұл бірлескен оқытуды білдіреді. Л. С. Выготский арнайы оқытуды қалыпты дамуы бар балаларды оқытумен органикалық түрде байланыстыруға болатын оқыту жүйесін құру қажеттілігін атап өтті. "Барлық артықшылықтарымен біздің арнайы мектебіміздің басты кемшілігі бар, ол өзінің шәкіртін — соқыр, саңырау немесе ақыл — есі кем баланы мектеп ұжымының тар шеңберіне жабады, бәрі баланың ақауына бейімделген жабық әлем жасайды, барлығы назарын оның кемшілігіне аударады және оны нақты өмірге енгізбейді.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың "ерекше білім беру қажеттіліктері" деген терминмен В.З. Денискина "осы санаттағы балалар қажет ететін және білім алу құқығы мен білім беру ұйымының білім беру кеңістігіндегі интеграция құқығын іске асыру үшін қажетті білім беру және оңалту құралдары мен жағдайларының спектрі"деп түсінеді. Сондай-ақ, мүмкіндігі шектеулі балалардың "арнайы білім беру қажеттіліктері" терминін "жалпы білім беру қажеттілігі" деп анықтауға болады және білім беру

процесінің белгілі бір субъектілері арасындағы әлеуметтік қатынас ретінде түсініледі. "Ерекше қажеттіліктер" ұғымы баланың өзіне, оның тәрбиесіне, өмірлік, оқу жағдайын жақсартуға байланысты педагогикалық шешімдерді алға қояды". Қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Ақпараттық қоғамның негізгі талабы-оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық ойлау-құрылымдық ойлауды дамыту, ақпараттық технологияларды қолдану дағдыларын қалыптастыру және ғасыр ағымына және ақпараттық сауатты қоғамның өсуіне бейімделу, яғни ақпараттық қоғамға бейімделу қабілеттерін тәрбиелеу.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар жағдайындағы жалпы білім беру процесінің функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжау және шығармашылық қабілеттерін дамыту арқылы анықталады.

Оқу-тәрбие үдерісіне ақпараттық-коммуникативтік технологияларды енгізу барысында мұғалімнің алдына жаңа бағыттағы мақсаттар қойылады:

-Өз пәні бойынша оқу-әдістемелік электрондық кешендерді құру, әдістемелік пәндік Web-сайттарды ашу;

-Жалпы компьютерлік желілерді пайдалану;

-Бағдарламалау ортасында инновациялық әдістерді қолдана отырып, бағдарламалық сайттар, құралдар құру. (мультимедиялық және гипермәтіндік технологиялар).

-Қашықтықтан оқыту (Internet желісі) барысында өздігінен білім алуды қамтамасыз ету.

Оқытудың интерактивті технологиясы – бұл барлық қатысушылардың өзара әрекеттесуіне негізделген ұжымдық, өзін-өзі қамтамасыз ететін, оқу процесін ұйымдастыру, оның барысында оқушы қатыса алмайды.

Интерактивті оқыту – бұл ең алдымен сұхбат, онда оқушы мен мұғалімнің қарым-қатынасы тікелей жүзеге асырылады. Сабақтағы интерактивті іс-әрекет ұйымдастырушылық және диалогтық қарым-қатынасты дамытуды көздейді, бұл өзара түсіністікке, өзара әрекеттесуге, әр қатысушыға қажет мәселелердің әрқайсысын бірлесіп шешуге әкеледі[8].

Оқытудың ақпараттық-коммуникациялық және интерактивті технологияларын пайдалану-педагогикалық қызметтің мазмұны мен нысанын толықтыру негізінде оқыту процесін жетілдіру жолдарының бірі. Компьютерлік желілерді, интернет жүйесін, электрондық оқулықтарды, мультимедиялық технологияларды, қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалану оқу орындарында ақпараттық-коммуникациялық технологиялар кеңістігін құруға жағдай жасайды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту білім берудің бір бөлігі болып табылады. Соңғы жылдары компьютерді, электронды оқулықты, интерактивті тақтаны пайдалану қазіргі заманғы үрдістерге сәйкес күнделікті сабақтарға жақсы нәтиже береді. Білім беру жүйесі электрондық

Байланыс, ақпарат алмасу, Интернет, электрондық пошта, телеконференция, on-line сабақтар арқылы іске асырылады.

Бүгінгі таңда инновациялық әдістер мен ақпараттық технологияларды қолдана отырып, негізгі мақсат-ойлау қабілетін арттыру, қызығушылықты, қызығушылықты дамыту, оқушыларды жандандыру. Қашықтықтан оқыту жүйесі әсіресе қарқынды дамуда, бұған бірнеше факторлар мысал бола алады, ең бастысы – білім беру мекемелерін қуатты компьютерлік техникамен қамтамасыз ету, оқу пәндерінің барлық бағыттары бойынша электронды оқулықтар құру және Интернетті дамыту. Бүгінгі таңда білім беруді ақпараттандырудың көптеген нысандары мен құралдары бар. Оқу процесінде ақпараттық және телекоммуникациялық құралдардың мүмкіндіктерін кешенді пайдалануды жүзеге асыру көпфункционалды электрондық оқыту құралдарын құру және пайдалану кезінде ғана мүмкін болады.

Демек, бала – болашағымыз, болашағымызға бәріміз жауаптымыз. Десек те, ата-аналардың басым бөлігі баласының оқу-тәрбие мәселесіне келгенде жайбарақаттық, салғырттық басым. Көптеген ата-аналар баласының тілі жай шыққанына, есте сақтау қабілетінің нашарлығына, өңі үнемі бозарып жүретініне дер кезінде мән бермейді, білікті маманға апарып көрсетуге мойыны жар бермейді, тіпті, баласының болашағына алаңдайды дегеннің өзінде қаражат жоқтығын сылтауратып, қозғала қоймайды.

Егер, ата-аналардың көбі психологиялық-медициналық, педагогикалық комиссияның қызметіне дер кезінде бармаса логопедтен, психологтан кеңес алмаса баласының осындай аурумен ауыратынын білмейді немесе баламыз ерке деп ойлап жүре береді. Соның кесірінен баланың ақыл-ой дамуы нашар деңгейде екені мектепке барғанда бір-ақ белгілі болады. Міне, осыдан кейін барып Үкіметтің инклюзивті білім беру мәселесіне не үшін соншама баса назар аудара бастағанын түсінуге болады. Соңғы уақытта ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің инновациялық тәсілдері көбірек ұсынылады. Әлеуметтік жағдайына, нәсілдік немесе конфессиялық тиістілігіне, физикалық және ақыл-ой қабілеттеріне қарамастан инклюзивті білім беру әрбір балаға өзінің даму қажеттілігін және оның білім беруді дамытудың барабар деңгейіне тең құқықты алуға мүмкіндік береді.

Әдебиет:

1. С.В. Алехина, Н.Я. Семаго, А.К. Фадинова «Инклюзивное образование». Выпуск 1. - М.: Центр «Школьная книга», 2010.
2. Интегрированное обучение детей с ограниченными возможностями в обществе здоровых детей / Ф.Л.Ратнер, А.Ю.Юсупов. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006.
3. «Обучение детей с особенностями развития по технологии интегрированного обучения при внутренней дифференциации в общеобразовательном классе: методические рекомендации» /сост.,- Челябинск:ИИУМЦ «Образование» - 2006. – С. 223. Педагогика.

4. Ярская-Смирнова Е.Р., Лошакова И.И. Инклюзивное образование детей-инвалидов // Социологические исследования.- 2003.- № 5.- С. 100-106
5. Н.Я. Семаго, «Справочник школьного психолога на начальных этапах организации инклюзивного образования в школе» / / Пути развития инклюзивного образования в Центральном округе: сб. статей // под общ. ред. . - М.: ЦАО, 2009. - С. 56. : 2004. - 68 с.

«БАСТАУЫШ МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫН ОҚЫТУ НӘТИЖЕЛЕРІН ДИАГНОСТИКАЛАУ»

З.М. Каржаспаева, Б.М. Жапарова
Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
zarinakarzhaspava@mail.ru

***Аңдатпа.** Бұл мақалада бастауыш мектеп математикасын оқыту нәтижелерін диагностикалау мәселесі қарастырылған. Бастауыш сыныптағы диагностикалаудың маңызы негізгі мәселе болып көтерілді.*

***Кілт сөздер:** диагностика, нәтиже, қадағалау*

***Аннотация.** В данной статье рассматривается проблема диагностики результатов начального школьного математического образования. В качестве основного вопроса поднималась важность диагностики в начальной школе.*

***Ключевые слова:** диагностика, результат, надзор*

***Annotation.** This article deals with the problem of diagnosing the results of primary school mathematical education. The importance of diagnosis in elementary school was raised as the main issue.*

***Keywords:** diagnostics, result, supervision*

Білімдену процесінің ажырамас бөлігі – диагностика. Диагностика (грек. «диа» – мөлдір, таза, «гнозис» – білім, ғылым) – объект немесе үрдістер жайында мәліметтерді алдын-ала алу тәсілі.

Диагностика – дидактикалық үдерістің өту жағдайларын, оның нәтижелерін дәл анықтау болып табылады. Диагностикасыз дидактикалық үдерісті тиімді басқару, жасалған жағдайларға сәйкес оңтайлы жетістіктерге қол жеткізу мүмкін емес. Диагностиканың көмегімен белгіленген мақсат, міндеттердің табысты орындалуы анықталады. Ол болмаған жерде дидактикалық процесті тиімді басқару мүмкін емес.

Диагностика немесе баға өлшемі — әдістемелік құбылыс ағымындағы барлық жағдайдың ашылуы, нәтижесінің нақты анықталуы. Бағалау өлшемінсіз әдістемелік іс-әрекетті тиімді басшылыққа алу, жағдайды жоғары нәтижеге қол жеткізу мүмкін емес.

«Диагностика» түсінігінің мәні «білім, ептілік және дағдыларды тексеру» түсінігімен салыстырғанда едәуір тереңдеу әрі кең. Тексеру нәтиженің тек көрсеткіштерін ғана аңдатады, не себептен болғаны жөнінде дерек бермейді. Ал диагностикалауда нәтиже өзіне қол жеткізген әдіс-

тәсілдермен бірге қарастырылады, дидактикалық процестің бағдар-бағытын, ілгерілі не кері қозғалысы анықталады.

Оқушылардың дағдылары мен дағдыларын диагностикалау оқу-тәрбие процесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Оның бірқатар маңызды функциялары бар, олардың негізгілері:

- білім алушылардың қосымша білім алуға немесе кәсіптік қызметті бастауға дайындығын анықтау мақсатында білім, білік және дағдыларының қол жеткізілген деңгейін анықтауды көздейтін бақылау;

- білім алушыға тек тапсырмаларды орындауға және 3сұрақтарға жауап беруге ғана емес, сонымен қатар басқа студенттердің жауаптарын түсінуге және оларға өзіндік түзетулер енгізуге мүмкіндік береді;

- оқушының жеке жауапкершілігін арттыруға, қойылған міндеттерді өз бетінше шешуге, оның қабілеттері мен еңбек нәтижелерін барабар бағалауға үйретуге арналған баланың жұмысын жүйелі бақылауды көздейтін тәрбие беру;

- көтермелеу, ол жоғары баға алу мақсатында оқушылардың оқу-танымдық белсенділігін ынталандыруға арналған.

Жүргізілетін диагностика түріне бірден бірнеше маңызды факторлар әсер етеді:

- оқу үрдісіндегі білім мен дағдыны жергілікті бағалау;

- тапсырма көлемі;

- диагностикаға бөлінген уақыт мөлшері;

- оқушылар саны.

Диагностика өз ішіне бақылау мен тексеруді, бағалау мен бағаны, жинақталған статистикалық деректер талдауын, дидактикалық процестің жүрісін, бағытын және жобалануын қамтиды. Оқушының біліктілігіне бақылау жасау, білімін бақылау диагностикалау негізгі қажетті бөлім ретінде кіреді.

Баға диагностикалау жүйесінде ынталандыру құралы ретінде жаңа сапаға ие болуда. Диагностикалау нәтижелері жеке тұлғаны айқындауда бәсекелестік қоғамда негізгі қозғаушы күш болып табылады.

Оқытуды диагностикалау деген не?

Оқытуды диагностикалау – бұл оқушының білім мен биіктігін бағалау және бақылау.

Оқытуды диагностикалау бақылауды, бағалауды, тексеруді, статистикалық мәліметтерді қамти отырып, олардың сараптамасын, динамикасын нәтижелердің болжамын анықтайды.

Оқытуды диагностикалау – бұл (белгіленген критерилер бойынша) білімді, біліктілікті бағалау.

Оқытуды диагностикалау – бағаны емтихандарды өзгертуді, бақылаудың басқа формаларын талап етеді.

Оқытуды диагностикалау — әрбір оқушының жеке рейтингісін қалыптастыруды жүзеге асырады.

«Бақылау» жалпы шығу түріне қарай оқушының білімін, біліктілігін бағалау мен өлшеуді білдіреді. Өлшеу мен анықтауды тексеру дейді.

Сондықтан тексеру – бақылаудың негізгі құрамы, оқушымен оқытушы арасындағы кері байланысты анықтайтын мұғалімнің оқушының нені дұрыс меңгере алмағанын, жіберген кемшілігінен әділ мәлімет беретін негізгі әдістемелік міндеті. Тексеру тек оқушылардың оқытылу сапасы мен деңгейін анықтамайды, сонымен бірге оқыту еңбегінің соңғы көлемін де білдіреді.

Диагностикалаудың маңызды бөлігі – бұл қадағалау. Қадағалау – білім, ептілік және дағдылардың игерілу процесіне бақылау қоюды аңғартады. Қадағалау тексерулерден тікелей құралады. Тексеру – бұл білім, ептілік және дағдыларды игеру барысын бақылау үшін жүргізілетін әрекет – қимылдар жүйесі.

Мән-мағыналық тұрғысынан бақылау, қадағалау кері байланыс түзуді қамтамасыз етеді, яғни оқушылардың оқу әрекеттерінің нәтижесі жөніндегі мәліметтерді алу мүмкіндігін ашады. Оқытушы өз шәкірттерінің қай білімді қандай деңгейде игергенін, жаңа ақпарат қабылдауға қаншалықты дайын екендігін анықтайды. Сонымен бірге оқушылардың өзіндік оқу жұмыстарының сипаты мен сапасын байқастырады. Қадағалау нәтижесінде мұғалім өз оқу жұмыстарының қаншама дәрежеде жемісті болғанын, педагогикалық процес мүмкіндіктерін оқыту – оқу мақсатында қай деңгейде пайдаланғанын сарапқа сала алады.

Бақылау, қадағалау кезінде оқушының өзі де өз оқу жұмыстарының нәтижесі бойынша ақпарат алады. Бұл оған білім игеру барысында қандай жетістіктерді қолға түсіргенін, сонымен бірге өз кемшіліктері мен олқылықтарының пән бағдарламаларының қай тұстарымен байланысты болғанына көз жеткізеді. Тұрақты да бірізді қадағалаудан оқушының тәртібі жақсарады, белгілі жұмыс қарқынына үйренеді, ұнамды мінез, ерік сапаларын дамытады.

Оқушылардың оқу-танымдық жұмыстарын қадағалау нәтижесі сол жұмыстарды бағалаудан көрінеді. Бағалау – білім, ептілік және дағдылардың игерілу дәрежесін анықтау.

Бағалау қызметтерінің сандық көрсеткіші – баға, яғни баға оқушылардың білім, ептілік, дағдылар дәрежесінің шартты сан не ұпаймен белгіленуі.

Оқу нәтижесі тек баға емес, басқа да жолдармен анықталуы мүмкін. Мысалы, ол ауызекі қолдау не қолдамау, алғыс жариялау, мақтау парағы не медальдармен мадақтау және т. б.

Білім бағалауда шынайылық, білім сапасын анықтаудағы бірыңғай талап үлкен маңызға ие. Себебі, білімдік баға оқушыға ықпал жасаудың өте нәзік құралы. Көтеріңкі баға шәкіртті қуантады, қанаттандырады, сонымен бірге оның жұмысқа болған немқұрайлылығын да пайда етеді. Әсіресе, болымсыз бағаның әсері күшті: ол баланың оқуға деген ықыласын арттыруы да не тіпті оқудан бас тартуға ықпал жасауы мүмкін. Сондықтан да, кейінгі жылдары бағалау, баға қою мәселесі үлкен пікір талас туғызып отыр. Педагогтардың бір тобы сыныптан сыныпқа оқушыны білім сапасына қарамастан өткізуді ұсынуда. Осыған байланысты еліміздегі бағалау проблемасының әр кезеңдегі жайы өз алдына қызықты.

Оқыту өлшемін нәтижемен, қол жеткен табыспен, оқытумен ажыратылады. Оқытылу көздеген мақсатқа қол жеткізуі сәтіндегі өлшемнің дәрежесі есебінде қарастырылады. Әдістемелік бағалаудың мақсаты оқыту процессінің ағымы, оның тиімді жағдайына байланысты сараптау, бағалау, дер кезінде анықтау — әдістемелік бағалаудың мақсаты болып табылады.

Сонымен диагностика ауқымына оқушының біліктілігін, білімін дәстүрлі тексеруден гөрі кеңірек, әрі тереңірек мағына сияды. Тексеру тек қана нәтижені ғана шамалайды да, оның шығу тегін анықтамайды. Ал бағалау өлшемі (диагностирование) оқытудың нәтижесінің жолдарымен байланысты табыстың әдістері. Диагностикалау оқытуда қол жеткен табыстардың жолдарымен байланыстыра отырып, оқыту өнімділігінің динамикасын, тенденцияларын қарастырады.

Әдебиет:

1. Әбиев ж. Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика: Оқу
2. Қоянбаев Ж. Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы.,
3. Қаңтарбай С.Е. Ғылыми-педагогикалық зерттеу әдістемесі: оқулық: ҚР Білім және ғылым министрлігі бекіткен / С.Е.Қаңтарбай, А.Ж.Жүсіпова; ҚР Білім және ғылым министрлігі. - Алматы, 2012
4. Жиенбаева С.Н. Педагогикалық ғылыми-зерттеу әдістемесі.- Алматы, 2010.
5. Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.К. «Жаңа педагогика» Алматы, 2006.

«ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

Н.М. Қоныс, Г.К. Тулиндинова

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.

nurlykonys@mail.ru, Gulnar-197599@mail.ru

Аннотация. Мақалада орта мектеп оқушыларының зерттеу құзыреттілігін қалыптастыруда қандай жұмыстар атқарылу керек екендігі көрсетілген. Құзыреттілік сөзіне анықтама беріліп, басты критерийлері анықталды. Нәтижеге бағытталған айқын шарттар мен құзыреттілікті дамытудағы мұғалімнің басты міндеттері қарастырылды. Оқушылардың жетекші дағдыларына аса мән берілді. Зерттеу құзыреттіліктерінің сынып бойынша дамыту жолдары көрсетілді.

Кілт сөздер: зерттеушілік құзыреттілік, гипотеза, дағды, құндылық, шарт.

Аннотация. В статье показано, какую работу необходимо провести при формировании исследовательской компетентности старшеклассников. Дано определение слова «компетентность» и определены основные критерии. Рассмотрены четкие условия ориентированности на результат и основные задачи педагога в развитии компетентности. Особое внимание было уделено лидерским качествам студентов. Показаны пути развития исследовательских компетенций по классам.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, гипотеза, навык, ценность, условие.

Annotation. The article shows what work needs to be done in the formation of the research competencies of secondary school students. The definition of the word "competence" is given and the main criteria are determined. Clear conditions for focusing on results and the main tasks of the teacher in the development of competence are considered. Particular attention was paid to the leadership qualities of students. The ways of developing research competencies by class are shown.

Keywords: research competency, hypothesis, skill, value, condition.

Заманауи білім берудің мақсаты – ең алдымен адамның әлеуметтік маңызы бар іс-әрекеттерді жүзеге асыруына қажетті тұлғалық қасиеттерді дамыту. Адамның қоғамдағы жетістігі өз қызметін сауатты жоспарлау, оның нәтижелерін болжау, оны жүзеге асырудың тиімді жолдарын табу, нәтижелерді талдау, өз қызметінің салдарын талдау қабілетімен анықталады. Жоғарыда аталған әрекеттердің барлығы кез келген зерттеулерді, соның ішінде ғылыми және білім беруді жүргізу логикасына дәл сәйкес келеді және оны жүзеге асыруды мектепте оқыту қажет. Сонымен, оқушылардың зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру және дамыту қажеттілігі қазіргі білім берудің бірінші кезектегі міндеттерінің бірі болып табылады.

Оқушылар оқуды, өз бетінше жаңа білімді меңгеруді және оны практикада қолдануды үйренуі керек. Осыған байланысты білім беру мазмұнын іріктеу, оқу үдерісінде оқу-зерттеу қызметін ұйымдастырудың құралдарын, әдістері мен тәсілдерін іздестіру және оқушылардың зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастыру қажеттілігі туындады. Қажеттілікті қанағаттандырып, нәтижеге жету үшін оқушыларда өз бетінше ойлау, білімді меңгеру және қолдана білу, қабылданған шешімдерді мұқият қарастыру және іс-әрекетті нақты жоспарлау қабілеттерін қалыптастыра отырып, тұлғаның жеке дамуымен айналысатын білім берудің жаңа әдіс-тәсілдерін, педагогикалық технологияларды дамыту қажет. Зерттеу құзыреттілігін қалыптастырудың технологиялары мен әдістері өте көп. Зерттеу құзыреттілігінің нені білдіретініне ең түсінікті анықтамаларды таңдауға тырыстым.

Құзыреттілік (лат. Competere – жарамды) – жалпы сипаттағы, сондай-ақ белгілі бір кең саладағы мәселелерді шешуде практикалық тәжірибе негізінде табысты әрекет ету, білімді, дағдыны қолдана білу. Құзыреттілік – білім, білік және дағдыларды сапалы өнімді іс-әрекетте пайдалануды қамтитын тұлғаның өзара байланысты негізгі қасиеттерінің жиынтығы. «Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде» «құзыр» ұғымына «қайсыбір тапсырманы орындауға қабілеттілік немесе бір нәрсені жасау» деген анықтама берілген [1, 256 б.].

Құзыреттіліктің маңызды белгілеріне келесі критерийлер жиынтығымен анықталатын деңгей жатады:

- білім мен дағды сапасының деңгейі;

- білім мен дағдының қолжетімділігі мен тереңдігі;
- арнайы тапсырмаларды орындау деңгейі;
- жұмысты ұйымдастыру және жоспарлау қабілеті;
- бейімделу жағдайында білімді пайдалана білу.

Оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру төрт негізгі компонентті қамтиды: мотивациялық-тұлғалық, интеллектуалдық-шығармашылық, танымдық және тиімді-операциялық.

Мотивациялық-тұлғалық компонент – бұл оқушылардың қоршаған әлемге, өзіне, жеке қабілеттеріне деген көзқарастарының жүйесі. Бұл компонент зерттеу іс-әрекетінің қажеттілігін, танымдық белсенділікті, қиындықтарды жеңу қабілетін, оқудағы, шешім қабылдаудағы дербестікті сипаттайды. Қалыптасқан және дамып келе жатқан құндылық-семантикалық, әлеуметтік-еңбек құзыреті мен тұлғаның өзін-өзі жетілдіру құзыреттілігінің мазмұнын анықтайтын компонент.

Интеллектуалды-шығармашылық компонент танымдық процестер мен оқу дағдыларын дамытуға, оқушылардың интеллект деңгейін өзгертуге жауап береді. Негізінен, интеллект бұл жерде баланың білім деңгейі немесе оның сөздік қорын және ұғымдық қорын пайдалана білу қабілеті емес, оның шығармашылық қабілеті ретінде қарастырылады. Әртүрлі шығармашылық қасиеттер оқушының мәселелерді шешуге және шындықты жақсартуға дайындығын анықтайды. Нәтижесінде бұл компонент оқу-танымдық құзыреттілік аспектілерін қалыптастыратыны белгілі болады.

Танымдық компонент негізінен зерттеудің негізгі әдістерін, олардың мәнін білу, қоршаған әлемді сезіну, сұрақтар құрастыру, жауап іздеу, алынған мәліметтерді талдау және ұсыну. Сондай-ақ когнитивті компоненттің өте маңызды бөлігі қолда бар ақпараттық ресурстармен жұмыс істеу қабілетін қалыптастыру болып табылады. Бұл компонентке қатысты сипаттамалар жалпы мәдени, тәрбиелік, танымдық және ақпараттық сияқты құзыреттердің мазмұнын анықтайды.

Тиімді-операциялық компонент зерттеу жүргізуге қажетті қасиеттермен сипатталады. Жалпы алғанда, бұл оқу іс-әрекетінің мақсаттарын адекватты түрде тұжырымдау және оларды түсіндіре білу, өзінің ғылыми-зерттеу жұмысы саласында шынайы шығармашылыққа қабілеттілік. Нақты сұрақтарды тұжырымдау, гипотезаны тұжырымдау, бар немесе алынған деректерді жіктеу, бақылау, эксперименттер жүргізу, өз идеяларын тұжырымдау, дәлелдеу және қорғау мүмкіндіктері қарастырылады. Сипатталған компонент негізінде оқу-танымдық және коммуникативтік құзыреттіліктер қалыптасатыны анық [2, 180-182 б.].

Зерттеу құзыреттілігін дамыту процесі күрделі және көп қырлы процесс, оны сәтті жүзеге асыру үшін зерттеу процесінің мәнін түсіну маңызды, сондықтан мен зерттеудің ерекшеліктерін яғни, мектеп оқушыларының сыныпта да, мектептен тыс сабақтарда да жүргізілетін зерттеушілік қызметін қарастырғым келеді (1-кесте).

Кесте 1 - Зерттеу құзыреттілігінің кезеңдері

Зерттеу құзыреттілігінің кезеңдері	Оқушылардың жетекші дағдылары
<p>1. Мәселені баяндау, сұрақтың туындауын қамтамасыз ететін проблемалық жағдайды құру, мәселенің өзектілігін дәлелдеу.</p>	<p><i>Мәселені көре білу</i> проблемалық жағдайға теңестіріледі және қажетті білім мен құралдардың жоқтығынан мәселені шешуде қиындықтардың туындауы ретінде түсіндіріледі.</p>
	<p><i>Сұрақ қоя білуді</i> мәселені көре білудің нұсқасы, құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға болады.</p>
	<p><i>Гипотезаны алға тарта білу</i> – зерттеу барысында тексерілетін мәселенің мүмкін болатын шешімін тұжырымдау.</p>
	<p><i>Мәтіндерді құрылымдау мүмкіндігі</i> жеткілікті үлкен операциялар жиынтығын қамтитын мәтінмен жұмыс істеу қабілетінің бөлігі болып табылады.</p>
<p>2. Гипотезаны алға тарту, гипотезаны тұжырымдау және зерттеудің мәнін ашу.</p>	<p>Гипотезаны тұжырымдау үшін қолда бар ақпаратқа алдын ала талдау жүргізу қажет.</p>
<p>3. Зерттеу жұмысын жоспарлау және қажетті құралдарды таңдау.</p>	<p>Сабақта қолданылатын материалды таңдау. Бағалау, талдау (сандық және сапалық) параметрлері.</p>
<p>4. Мәселенің шешімін табу, кезең-кезеңімен бақылау және нәтижелерді түзету арқылы зерттеу.</p>	<p>Бақылай білу, тәжірибе жүргізу дағдысы; бақылауларды ұйымдастыру, қажетті ақпаратты табу және гипотезаларды тексеру үшін қарапайым эксперименттерді жоспарлау және жүргізу; алынған нәтижелерді талқылау және оларды жаңа жағдайларда қолдану; қорытынды және қорытынды жасай білу.</p>
<p>5. Зерттеу нәтижелерін ұсыну, оны гипотезамен байланыстыру мақсатында ұйымдастыру, соңғы өнім ретінде нәтижелерді тіркеу, жаңа білімді тұжырымдау.</p>	<p>Материалды құрылымдай білу; талқылау, түсіндіру, дәлелдеу, нәтижелерді қорғау, зерттеуді жүргізу, оның нәтижелері және қорғау туралы баяндаманы дайындау, жоспарлау; алынған нәтижелерді бағалау және оларды жаңа жағдайларға қолдану.</p>

Оқушылардың зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру барысында педагогтың зерттеу технологияларының құндылығы өте маңызды. Педагогикалық зерттеу технологиясының мәнін аша отырып, оның өзіне тән белгілерін бөліп көрсететін болсам:

1) оқу-танымдық іс-әрекеттің ізденіс процесі (бір нәрсені зерделеу, анықтау, белгілеу және т.б.);

2)білім беру зерттеулері әрқашан жаңа білім алуға бағытталған, яғни зерттеу әрқашан жаңа нәрсені үйрену қажеттілігінен басталады;

3)оқу-тәрбиелік зерттеулер тапсырманы орындауда студенттердің дербестігін көздейді;

4)оқу зерттеулері дидактикалық оқу мақсаттарын жүзеге асыруға бағытталуы тиіс.

Әрине, барлық оқушылар үлкен жетістікке жете бермейді. Себебі, әрбір оқушының білім алуда құзыреттіліктерінің толықтай қалыптаспауы үлкен рөл алады. Әрбір оқушыда келесідей қажетті құзыреттер бола бермейді:

1. Ұсынылған әдебиеттерді пайдалана білу.

2. Кез келген дереккөзде берілген материалды талдай білу.

3. Өз ойларын анық жеткізе білу.

Орта мектеп оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін дамыту үшін кейбір шарттар қажет, олардың негізгілері:

-жүйелілік. Зерттеушілік құзыреттілікті дамыту жұмыстары сабақта үнемі және аудиториялық және сабақтан тыс жұмыстарға қарамастан жүргізілуі керек;

-мотивация. Мұғалім оқушыға ғылыми-зерттеу іс-әрекетінде өзінің таланты мен мүмкіндіктерін іске асыру мүмкіндігін, сонымен қатар өзін-өзі дамыту жолын көруге көмектесуі керек;

-психологиялық жайлылық. Шығармашылық көріністерді ынталандыру қажет. Мұғалім оқушыларға үнемі қолдау көрсетіп, олардың шығармашылық идеяларын басшылыққа алуы керек.

-жас ерекшеліктерін ескеру. Ғылыми-зерттеу жұмысы қызықты және оқушының жасы мен күшіне сай болуы тиіс.

Осы шарттарды ескере отырып, оқушылардың жас ерекшеліктеріне байланысты кезеңдерді нақтыладым (2-кесте).

Оқушы бірте-бірте зерттелетін объектіні әртүрлі қырынан қарауды үйренеді. Оқушылар өздері үшін маңызды проблемалық жағдайға тап бола отырып, жеке «Мен-танымын» өздері ашатындықтан, олар кейбір ұғымдарды меңгеріп, келесі сұрақтарға жауап беруі керек: «Неге? Не болып жатқанын білмейсіз бе? Және бұл қалай болды? Болса не?» Мұғалім алдына күрделі міндет қояды: оқушыны өзіне сұрақ қоюға, жауаптарына таң қалдыруға үйрету, сол арқылы танымдық белсенділігін дамыта алады [3, 256 б.].

Келесі кезекте гипотетикалық ойлауды дамытуға жағдай жасалады. Гипотеза – ойша ізденіс тәсілі, пайымдау мен қорытынды жасау жүйесі. Баланың өз нұсқаларын ортаға салуға деген өзіндік құштарлығы, жорамалдары, дәлелдеу, дәлелдей білу дағдылары бірте-бірте қалыптасады. «Жаңа» білімді құру қабілеті зерттелетін объектіге және осы қызмет түріне деген танымдық қызығушылықты қалыптастырады. Жоспарланған жұмыстың сапасы үшін барлық жауапкершілік мұғалімдерге жүктеледі, сондықтан зерттеу жұмысы оқушыдан барынша өзін-өзі басқаруды және тәуелсіздікті талап ететінін есте ұстаған жөн [4, 127 б.].

Кесте 2 - Оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру кезеңдері

5-6 сынып	Теориялық және эксперименттік зерттеулер, алгоритм бойынша зерттеу сипатындағы қарапайым тапсырмаларды орындау.	-табиғатты, ауа райын, өсімдіктерді, жануарларды бақылау; - зертханалық және практикалық жұмыс барысында есептерді шығару; - қарапайым жобаларды қарапайым зерттеу әдістерін қолдану арқылы жүзеге асыру.
7-8 сынып	Ішінара–ізденушілік зерттеу, жаңа ақпарат алуға негізделген зерттеу әрекетінің үлгілерін үйрену.	-жануарлардың тіршілігін бақылау; - қарапайым тәжірибелерді орнату; -ақпарат көздерімен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіру; -жинақталған мәліметтерді өңдеуді, себеп-салдарлық байланыстарды түсіндіруді талап ететін жобаларды жүзеге асыру.
9-11 сынып	Іздестіру-зерттеу әрекеті.	- жоғары дербестікті талап ететін оқу және ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүзеге асыру, мұнда оқушы өзі зерттеу тақырыбын таңдауға, нәтиже алуға, жұмыс бойынша қорытындылар мен ұсыныстарды тұжырымдауға тура келеді.

Әртүрлі гипотезаларды қарастыруға деген ынта оқушылардың әлеуметтік байланыстарын нығайтумен қатар тұлға аралық қарым-қатынасты қалыптастыруға оң әсер етеді. Рефлексияны белгілі мен белгісізді ажырата білуде, табысқа жету үшін қандай білім жеткіліксіз екенін көру және түсіну қабілетінен, өз ойы мен іс-әрекетіне сыни, бірақ категориялық емес баға беруден байқауға болады.

Қорытындылай келе, орта мектеп оқушыларының зерттеу құзіреттіліктерін қалыптастыру оқу-тәрбие жүйесінде де, сабақ уақытында да, сабақтан тыс уақытта да маңызды орын алады. Бұл жаңа білім алу құралы, оқушының өз іс-әрекетінің бағытын анықтауда бағыт-бағдар беретін құрал, өзін-өзі тану және өзін-өзі жетілдіру құралы, осы білімді пайдалану арқылы өзін-өзі дамытуға жол аша алады. Білім беру жүйесіне құзіреттілікке негізделген тәсілді енгізудің нұсқалары дәстүрлі білім беру жүйесін бұзбайды, қайта оны жаңартады. Білімді оқушылардың зерттеу құзыреттіліктерін дамыту және оларға айқын шарттар жасау педагогтардың басты міндеті. Білім беру жүйесіне жаңашылдық енгізу арқылы жарқын болашаққа айқын мақсатпен жететініміз сөзсіз!

Әдебиет:

1. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Педагогика және психология / Жалпы ред. басқ. А.Қ.Құсайынов. — Алматы: Мектеп, 2007. — 256 б.
2. Материалы конференции: В 5 т. Т.3: Педагогика и психология. -

Томск: изд-во: ТГПУ. 2003. С. 180-182.

3. Бершадский М.Е. Дидактические и психологические основания образовательной технологии/ М.Е. Бершадский, В.В.Гузеев.- М.: Центр «Педагогический поиск», 2003.- 256 с.

4. Гузеев В.В. Методы и организационные формы обучения. - М.: Народ. образование, 2001. -127 с.

«АКТУАЛЬНОСТЬ ВОПРОСА ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ ДОШКОЛЬНИКОВ»

А.И.Леонова, Т.Н. Фомина

Павлодарский педагогический университет

***Андатпа.** Мақала мектеп жасына дейінгі балалардың көркем мәдениетін қалыптастыру және дамыту мәселелеріне арналған. Онда әр баланың жеке басын қалыптастырудағы көркемдік-эстетикалық мәдениеттің қазіргі заманғы ғалымдар мен педагогтардың зерттеулерін талдаудағы маңызы ашылады. Ашылған тақырыптың өзектілігі негізделеді.*

***Кілт сөздер:** көркем мәдениет, сұлулық сезімі, мектепке дейінгі балалық шақ, көркем және эстетикалық мәдениет.*

***Аннотация.** Статья посвящена проблемам формирования и развития художественной культуры детей дошкольного возраста. В ней раскрывается значение художественно-эстетической культуры в формировании личности каждого ребенка при анализе исследования ученых-психологов и педагогов современности. Обосновывается актуальность раскрываемой темы.*

***Ключевые слова:** художественная культура, чувство прекрасного, дошкольное детство, художественно-эстетическая культура.*

***Annotation.** The article is devoted to the problems of formation and development of the artistic culture of preschool children. It reveals the importance of artistic and aesthetic culture in the formation of the personality of each child in the analysis of the study of psychologists and teachers of our time. The relevance of the topic being disclosed is substantiated.*

***Keywords:** artistic culture, sense of beauty, preschool childhood, artistic and aesthetic culture.*

Независимо от того, какой период развития проходит человечество на данном этапе, в современном обществе всегда стоит необходимость в разновозрастных людях, способных к неординарному взгляду и решению различных проблем и задач, но эта особенность ещё острее на сегодняшний день, ведь в любой сфере незаменимы и актуальны эксперты, ведь только настоящий специалист своего дела (независимо от того, идёт речь о промышленных отраслях или более творческих специальностях) может принести пользу, государство нуждается в креативных личностях, способных двигать ст вперёд, развиваться и совершенствоваться лично и в рабочих достижениях. В нынешнее время исследование с способностей и их развитие

у человека вызывают огромный интерес в педагогических и психологических науках. Учеными доказано, что ребёнок, с более высоким уровнем творческих способностей, также обладает более устойчивой психикой, и к тому же общительностью и коммуникабельностью.

Данная тема находит отображение в Типовой учебной программе дошкольного воспитания и обучения [2], где сказано, что программа направлена на формирование коммуникативных, творческих и других знаний, умений и навыков, у детей дошкольного возраста.

Чувство прекрасного, основы художественной культуры воспитывались у ребенка с раннего детства средствами искусства. В древние времена это были различные наскальные рисунки, былины и сказания, древние песнопения. В наше время объем относящегося к искусству намного увеличился.

Возрастной период дошкольного детства считается сензитивным периодом для становления креативных возможностей, так как в эту возрастную пору уровень любознательности ребёнка выше всего, у него есть большое желание познавать весь окружающий его мир. В данном контексте проблема становления креативных возможностей детей в раннем дошкольном возрасте приобретает особое значение. Данная тематика находит отражение в формулировках Типовой учебной программы дошкольного воспитания и обучения, предполагающих формирование творческих навыков дошкольников [2].

Л.С. Выготский говорил о том, что творческой деятельностью можно назвать ту деятельность человека, которая создает нечто новое, будь какой-нибудь вещь внешнего мира или построением ума или чувства, живущим и обнаруживающимся только в самом человеке. Выготский подразделял эту деятельность на два вида: репродуктивную, т.е. комбинирующую или творческую, которая непосредственно связана с воображением и воспроизводящую, тесно связанную с памятью [3]. Также Выготский рассматривал вопрос о «практическом жизненном действии искусства», говоря о том, что с самых древних времен искусство было и есть частью воспитания и развития детей. Психолог говорил о том, что восприятие художественных произведений стимулирует личностное развитие ребенка, оказывает положительное влияние на формирование речи и мышления, творчества и воображения, а также эмпатии.

Б.М. Теплов писал в своих работах о том, что музыка также имеет влияние на формирование эмоционального фона. Он говорил, что в музыке можно отразить различные природные явления, события и конкретные образы действительности, но при этом она же способна позволить испытать различные эмоции и чувства [4].

При развитии художественной культуры дошкольников необходимо рассматривать культуру разных народов, ведь каждая из них является достоянием всего человечества [5]. Художественная культура соединяет в себе ценности художественного наследия всех наций, народов, в их этнических особенностях.

Для того, чтобы суметь правильно сформировать и развить задатки художественных способностей у дошкольников, необходимо изучить работы учёных, которые рассматривали данные вопросы (труды Е.Н.Ильина, Е.В. Бондаревской, М.С.Кагана, Э.В. Ильенкова, Н.И. Киященко и др.) На идее культуросообразного образования построены труды главнейших русских философов как М.М. Бахтина, Н.А. Бердяева, П.Ф. Флоренского и других, в данных трудах культуру рассматривают как антропологический феномен, где личность выступает в качестве эпицентра культуры.

Актуальность вопроса о художественно-эстетической культуре при формировании личности детей отмечаются в исследованиях ученых-психологов и педагогов современности: Б.М. Неменского, А.С. Выгодского, Ю.У. Фохт-Бабушкина, Т.С. Комаровой, Б.П. Юсова, Р.М. Чумичевой, И.М. Раджабова, М.М. Байрамбекова, Е.А. Игнатьева, Н.П. Сакулиной, В.С. Кузина, Т.Я. Шпикаловой и др. На изучение воспитывающей функции фольклора нацелены работы О.И. Капицы, В.Ф. Афанасьева, Г.С. Виноградова. А.Ш. Гашимова, В.Г. Бойко, Г.Н. Волкова, Э.И. Литвина.

Проблемы формирования художественного вкуса у детей хорошо разобраны в педагогике и психологии, в трудах следующих учёных: В.А. Разумный, В.К. Скатерщиков, К.К. Платонов, А.И. Буров, Н.И. Киященко, А.С. Макаренко, Г.И. Петрова, И.Ф. Гончаров, Б.М. Неменский, Л.Л. Супрунова, В.С. Ильин, В.Н. Мясишев, и др.

На данный момент важно изучить, проанализировать и обобщить основы народного педагогического опыта и обозначить как же воспитатели должны применять умения передачи традиций и обычаев, ознакамливать детей с предметами деятельности народных мастеров, и это несомненно внесет огромный вклад в развитие художественной культуры воспитанников детского сада.

Можно сказать, что первостепенной задачей современности стало формирование наилучших условий для появления личности, ориентированной на общечеловеческие, культурно-исторические, художественно-эстетические, духовные ценности. Только благодаря культуре личность обретает свои корни, именно культура задает содержание, стиль, характер мышления и отношения человека к тому, что его окружает, формирует мировоззрение человека как итоговое следствие окружающей его общественной культуры. В процессе вхождения человека в общественную жизнь начинается становление самостоятельной личности, в которой находят отражение ключевые социальные черты, отражающие общечеловеческую систему потребностей, интересов, установок [6].

Занятия по изобразительному искусству и музыке в программе дошкольного образования дают огромный простор для развития творческих способностей ребёнка. Проанализировав продукты творческой деятельности ребенка, мы можем сделать какие-либо выводы о том, как формируются его интересы и склонности, о разнообразии потенциально возможных способностей для построения дальнейшего образовательного плана. Актуальность творческой деятельности в образовательном процессе - в

ключевой способности преобразовывания личности ребёнка. Поэтому любая творческая деятельность направлена на то, чтобы вызвать у дошкольников желание действовать в непринуждённой обстановке. .

В настоящее время наиболее актуальной становится проблема влияния уровня развития художественной культуры ребёнка на дальнейшее формирование его личности. Ведь именно посредством художественной деятельности каждый дошкольник на собственном опыте приобщается к художественно-эстетическим ценностям мирового масштаба. Искусство – это уникальное средство формирования эмоциональной сферы личности ребёнка, его творческих и художественных способностей, образного мышления и воображения [7].

Основными задачами дошкольного образования в наше время являются формирование уникальной личности каждого ребенка, воспитание его эстетических и нравственных качеств. Ведь обязательным условием для формирования гармонично и всесторонне развитого юного человека является богатство его духовной и нравственной культуры, а также интеллектуальная свобода и толерантность по отношению к другим людям.

Литература:

1. ГОСО по дошкольному образованию – Астана, 2016.
2. Типовая программа Әділет – Республика Казахстан, 2020.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - СПб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с.
4. Теплов Б.М. Психология индивидуальных различий; Способности и одаренность, - 2-е изд. – М.: ЧеРо, 2002. - 776с.
5. Захарюта Н. Современный подход к развитию творческой личности - 2006. – № 3. – С. 21-27.
6. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб: Питер, 2012, 434с.
7. Бочкарева, И.Л. Изобразительное искусство как средство художественного воспитания личности/ // Проблема человека в свете современных социально-философских наук (Выпуск 3)

«ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ МҰҒАЛІМНІҢ РӨЛІ»

А.Марат

Павлодар педагогикалық университеті,

algulim.marat@mail.ru

Аннотация. Бүгінгі қоғамдағы мұғалімнің рөлі-шәкіртіне ғылым негіздерінен мәлімет беріп қана қоймай, оны дүниежүзілік білім, ақпарат, экономика кеңістігіне шығуға, яғни қатаң бәсеке жағдайында өмір сүруге тәрбиелеуі керек. Қазіргі ақпаратты көздер мен техниканың дамыған заманында оқушыға берілетін білім де сол техникалармен байланысты болу керек деген ойдамын. Қазіргі заман мұғалімі қоғамдық дамудың деңгейінен

көрінетін, оның әлуметтік парызына жауап беруді көздейтін, жаңалыққа сирек, өз ісіне гуманистік сезіммен қарайтыды. Зерттеліп отырған мәселе бойынша талдау.

Кілт сөздер: формация, функционалдық, андрогоикалық, критерийлер, парадигмасы, коммуникативтілік

Аннотация. Роль преподавателя в современном обществе заключается не только в том, чтобы предоставить ученику информацию об основах науки, но и в том, чтобы научить его входить в мировое пространство знаний, информации, экономики, то есть жить в условиях жесткой конкуренция. Я думаю, что в век современных источников информации и технологий знания, которые даются ученику, должны быть связаны с этими технологиями. Общественный долг, редко подходит к новостям и работает с гуманистическим чувством. Анализ исследуемой проблемы.

Ключевые слова: формация, функциональность, андрогогия, критерии, парадигма, коммуникативность.

Аннотация. The role of a teacher in today's society is not only to provide information on the basics of science to the student, but also to educate him to enter the global space of knowledge, information, economy, that is, to live in the conditions of severe competition. I think that in the age of modern sources of information and technology, the knowledge given to the student should be related to those technologies. The teacher of the modern age, which can be seen from the level of social development, aims to respond to his social duty, rarely approaches news, and his work with a humanistic feeling. Analysis of the problem under study.

Key words: formation, functionality, androgogy, criteria, paradigm, communicativeness.

Білім беру - оқытудың, тәрбие мен дамытудың үздіксіз процесі. Білімді түрлендіруде, білім беру процесін реформалауда зерттеуші мұғалім мен көшбасшы мұғалім жаңа формация мұғалімі ретінде орталық тұлға болып табылады. «Жаңа формация мұғалімі рухани дамыған әрі әлеуметтік тұрғыдан есейген, педагогикалық құралдардың барлық түрлерін шебер меңгерген маман, өзін-өзі әрдайым жетілдіруге ұмтылатын шығармашыл тұлға. Ол жоғары білімді шығармашыл тұлғаны қалыптастырып, дамыту үшін жауапты». Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты-бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп- үйрететін орта, оның жүрегі-мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс-оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау-әр мұғалімнің борышы. Ол өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыреті. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар: бәсекеге қабілетті, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби

шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі. Қазіргі кәсіптік – педагогикалық қызмет қандай мұғалімді талап етеді.

Ал, білім берудің кәсіби құзырлы маман иесіне жеткен деп мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, оқушының шығармашылығы мен дарындылығының дамуына жағдай жасай алатын, тұлғалық- ізгілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс – қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген және білімдік мониторинг негізінде ақпараттарды тауып, оларды таңдап сараптай алатын, отандық және шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби маман педагогті айтамыз. Ең бірінші кезекте мұғалімнің «өзіндік жаңалығы» болуы қажет. Ғылым жаңалығын түрлендіруге өз үлесін қосу арқылы жасаған нәтижелі жұмысы өзгелердің тәжірибесін толық көшірмей, жаңа ортаға икемдеп, өзіндік іс – әрекет жиынтығы арқылы айтарлықтай нәтижеге қол жеткізу керек.

Осы орайда мұғалімдердің функционалдық сауаттылықтарын кәсіби шеберлікпен ұштастыру үшін нәтижеге бағытталған білім беру үлгісіндегі мақсатты түрде білім беретін, қалыптастыратын, дамытатын андрогогикалық процесс қажет. Басқаша айтқанда ересектерге арналған, жалпы және кәсіби білімнің қажеттілігін дамыту, ғылым, білім мен мәдениет жетістіктері арқылы адамдардың жалпы мәдениеті мен әлеуметтік белсенділікті дамытуға бағытталған танымдық іс - әрекетке ынталандыру үшін білім беру. Қазіргі білім беру парадигмасы «білікті адамға» бағытталған білімнен «мәдениет адамына» бағытталған білімге көшуді көздейді. Бұл білім беру жаңаша ұйымдастыру-оның философиялық, психологиялық, педагогикалық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді.

Сондықтан бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнын қамтамасыз ету міндеті тұр. Білім сапасын арттыру және нәтижеге бағытталған үлгіге беталуы барысында мұғалімдер мемлекеттік стандартта берілген нәтижелерге жетуде кәсіби шеберлікпен меңгерген зерттеу біліктері мен дағдылары нәтижесінде проблеманың шешімін таба алатын, ақпараттық-коммуникативті мәдениеті жоғары тұлғалық-дамытушылық функцияны атқарады. Қазіргі заман адамның осы құзыреттілікті меңгере отырып, тек «Кәсіби икемділігін оңтайландыруды қамтамасыз ету ғана емес, іске асыру мүмкіндігін» үнемі оқып-үйрену және өзін-өзі жасау талабын қалыптастыра алады. Ұлы педагогтар А.Дистерверг, К.Ушински, А.Макаренко, В.Сухомлинский т.б. мұғалімдік еңбекті адам таныту ғылымы, адамның жан-дүниесі, рухани әлемге бойлай алу өнерідей отырып, педагогикалық шеберліктің дамуына зор үлес қосқан. Осы тұрғыдан алып қарағанда педагогикалық шеберлік-кәсіби әрекеті жоғары деңгейге көтерілуінің төмендегідей психологиялық критерийлерін анықтаған.[1,23-24б.]

Объективті критерийлер. Мұғалімнің өз мамандығына қаншалықты сәйкес әлеуметтік тәжірибеге қосар үлесі қандай екендігі. Жоғары еңбек

көрсеткіші, әртүрлі мәселелерді шығармашылықпен шеше алу біліктері, т.б. жататындығын атап өтеді.

Субъективті критерийлер. Адамның мамандығы қаншалықты оның табиғатына қабілеттері мен қызығушылығына сәйкес қаншалықты ол өз ісінен қанағат табатындығымен байланысты. Мұғалім еңбегіндегі субъективті критерийлерге кәсіби-педагогикалық бағыттылық, кәсіптің маңыздылығын оның құндылығын түсіну, маман иесі ретінде өзіне позитивті көзқарастың болуын жатқызады.

Нәтижелі критерийлер. Мұғалім өз ісіне қоғам талап етіп отырған нәтижелерге қол жеткізіп отыр ма деген мәселе тұрғысынан қарастырады. Біреулер нәтиже ретінде оқушылардың білімдерінің стандартқа сай болуын алсақ, енді біреулер олардың қарым-қабілетін дамытуды алады, ал кейбіреулері оқушылардың өмірге дайындығын басты назарға ұстайды, ал оқыту нәтижесі біз үшін баланың психологиялық функцияларын жетіліп, өзінің педагогикалық әрекеті арқылы алған білімдерін өз өмірлік мәселелерін шешуге қолдана алуы.

Шығармашылық критерийлер. Мұғалім өз кәсібінің шекарасынан шыға алуы, сол арқылы өз тәжірибесін, еңбегін өзгерте алуы жатқызылады.

Шығармашыл мұғалім үшін біреудің тәжірибесін қайталағаннан гөрі өз жанылықтарын, білгендері мен түйгендерін басқаларға ұсына алуының, шығармашылық бағыттылықтың болуының мәні зор. Бүгінгі күні педагог қызметкерлердің кәсіби дамуы үшін деңгейлік бағдарлама әзірленіп, мұғалімдер білімі мен біліктілігін сол бағдарлама негізінде жетілдіріп жүр. Білім жүйесінде осындай даму үрдісі алға басып отыр. Осы бағдарлама аз уақыттың ішінде оң нәтижесін берді. Оқушыны осы үрдісте оқыту арқылы баланы өз бетінше білім алуға дағдыландырамыз. Расында да, оқушы ізденіп, білімді өзі меңгерсе, алған білімін түсініп, ұмытпайтынына көзіміз жетті. [2, 30-32б.] Бұны кезінде, V ғасырда, ұлы ойшыл, қытай философы Конфуций да: «Естігенді ұмытамын, көргенді есте сақтаймын, ал өз ақыл-ойыммен істеген ісімді түсінемін», - деп айтып кеткен екен.

Жаңа формация мұғалімі – рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіснамалық, зерттеушілік, дидактикалық-әдістемелік, әлеуметтік тұлғалы, коммуникативтілік, ақпараттық және тағы басқа құзіреттіліктердің жоғары деңгейімен сипатталатын рухани – адамгершілікті, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға. Осы орайда, біздің басты мақсатымыз бастауыш сатыдан бастап баланың тілін, ой-өрісін, қиялы мен шығармашылығын дамыту арқылы, заман талабына сай жан – жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруымыз қажет. Білім берудің әртүрлі нұсқадағы мазмұны, құрылымы, ғылым мен тәжірибеге негізделген идеялар мен жаңа технологияларды зерттеп, оны іс-тәжірибемізде қолдану арқылы оқу – тәрбие процесінде шығармашыл білімді тұлғаның дамуына мүмкіндік беріледі. «Технология» – деп оқытудың объективтік факторларының жиынтығын (бағдарламаланған оқыту әдіс-тәсілдері, дидактикалық материалдар, құрал – жабдықтар, т.б.) қандай да бір іс-әрекетте нәтижеге жету құралы ретінде қарастырылады. [4, 174б.]

Педагогикалық технология-мұғалімнің кәсіби қызметін жаңартушы және жоспарланған нәтижеге жетуге мүмкіндік беретін іс-әрекеттер жиынтығы. Әрбір технология өзіндік жаңа әдіс- тәсілдермен ерекшеленеді.

Әдіс-тәсілдерді мұғалім ізденіс арқылы оқушы қабілетіне, қабылдау деңгейіне қарап іріктеп қолданады. Сол арқылы баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға үйретеміз.

«Шығармашылық» деген, ол адамның мақсатты ісіне жету жолындағы талаптануы мен талпынысынан, жігері мен сабырынан, сұранысы мен ізденісінен түзіліп, ақыл – ойы мен сезімнің, қиялының ерекше бітімінен көрінеді. Шығармашылық – адам ойлауының және өз бетінше әрекетінің жоғары формасы. Нәтижеге бағытталған білім моделі мен басқарудың жаңа парадигмасы аясында жекелеген ұғымдар мен нормаларды және тиімді педагогикалық технологияларды меңгеру үшін педагогтардың кәсіби мәдениетін дамытуға бағытталған оқу қажеттіліктері туындап отыр. Бүгінгі таңдағы адамзаттың тіршілігінің негізгі тұғырнамасы – білім болып табылады. Білім жүйесін инновациялық технологиялармен жабдықтап, білімнің халықаралық талаптарын меңгерудің маңызы айрықша. Қоғамдағы жүріп жатқан өзгерістер, ғылыми техникалық прогресс және жалпы білім беретін мектеп құрылымының өзгеруі «XXI ғасырда нені оқыту керек?» және «Мұғалімдер оқушылары XXI ғасырға қалай дайындайды?» деген сұрақ туғызып отыр. Қазіргі әлемде болып жатқан қарқынды өзгерістер әлемдік білім беру жүйесін қайта құру қажет екендігін паш етті. Білім беруді жаңарту үнемі алға қарай ұмтылу мен дамыту үдерісі, бұл білім беруде кезең кезеңімен өтетін және алынған нәтижелерге бағытталған ұлы өзгерістер.[5, 360б.]

Қорыта айтқанда, мұғалімнің басты қызметі жаңа қоғамға сай білімді, көкірегі ояу ,тәрбиелі, әр уақытта еліне қызмет ететін, оңды-солын білетін жақсы азамат қалыптастыру.Ал, мұғалімнің негізгі міндеті қазіргі кездегі жаңа оқыту мен тәрбиелеу технологияларын меңгеріп, өз кәсібін әріқарай дамыту. Сондықтан да жас педагогке жемісті еңбек ете алатын, өзінің қабілеттері мен мүмкіндіктерін жүзеге асыратын жағдайлар туғызуқажет. Жас мамандардың тіршілігін, еңбегі мен жоғары оқу орындарынан кейінгі кәсіптік білім алуын мақсатқа бағыттап ұйымдастыру керек.

Әдебиет:

- 1.А.С.Макаренко.Педагогические сочинения.М., Педагогика, 1988.23-24б
- 2 .Б.А. Тұрғынбаева. Мұғалімнің шығармашылық әлеуметін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе//Алматы.2005,174-бет
3. К.Құдайбергенов. Құзырлық – тұлға дамуының сапалық критеріі // «білім сапасын бағалаудың мәселелері: әдіснамалық негізі және практикалық нәтижесі» атты халықаралық ғылыми – практикалық конференцияның материалдары. 2008. 30 – 32-б.
4. Бөрібекова Ф. Б., Жанатбекова Н. Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. Алматы: 2014.-360 б.

5. Құрманалина Ш., Мұқанова Б., Ғалымова Ә., Ильясова Р. Педагогика. Астана: Фолиант, 2012..
6. Тұрғынбаева Б. А. Дамыта оқыту технологиялары. — Алматы, 2000.

«КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ СТУДЕНТТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»

А.А.Махамбетова, П.Н.Балташева
Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар гуманитарлық-педагогикалық колледжі
asel_makhambetova@mail.ru, Perizat_nb@mail.ru

***Аңдатпа.** Мақалада кәсіптік білім беру жүйесінде студенттің кәсіби құзіреттілігін педагогика, психология сабақтарында қалыптастыру ерекшеліктері берілген. Сонымен қоса, интерактивті оқыту әдістерінің жіктелуі, имитациялық емес технологиялар, тренингтер, қашықтықтан оқыту технологиясының артықшылықтары келтірілген.*

***Кілт сөздер:** кәсіптік білім, құзыреттілік, педагогика, психология.*

***Аннотация.** В статье представлены особенности формирования профессиональной компетентности студента в системе профессионального образования на уроках педагогики, психологии. Кроме того, приведена классификация интерактивных методов обучения, не имитационные технологии, тренинги, преимущества дистанционных технологий обучения.*

***Ключевые слова:** профессиональное обучение, компетенция, педагогика, психология.*

***Annotation.** The article presents the features of the formation of professional competence of a student in the system of vocational education in the lessons of pedagogy, psychology. In addition, the classification of interactive teaching methods, non-imitation technologies, trainings, advantages of distance learning technologies is given.*

***Keywords:** vocational training, competence, pedagogy, psychology.*

Қазақстанның әлемдік білім кеңістігіне кірігу процесі білім беру жүйесін әлемдік стандарттарға сай сапалы жаңа деңгейге шығара алатын инновациялық технологияларды педагогикалық практикада дамытып, енгізуді талап етеді. Нәтижесінде көпшіліктің қажеттіліктерін барынша қанағаттандыруға бағытталған жаңа білім беру технологияларын құру ізденісі мен тәжірибесі барған сайын кеңейе түсуде.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы білім беру жүйесінің басым міндеті ретінде «кәсіптік білім беруді қоғамның және еңбек нарығының қажеттіліктерінің өзгеруіне жедел бейімдеуге ықпал ететін оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кредиттік, қашықтықтан, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу мен тиімді қолдануды атап өтеді». Бүгінгі күні кәсіптік білім беру жоғары технологиялық деңгейге жетуде,

өйткені оқытудың жаңа технологияларын іздеу қажеттілігі туындайды, бұл дәстүрлі білім беруден бас тарту, технологиялық тиімділік пен инновация идеясымен байланысты болашақ мамандарды әр түрлі сала мен бағыттар бойынша оқыту процесі [1, 476.].

ТЖКБ міндеті - білікті маман дайындау және тәрбиелеу. Қазіргі уақытта білім берудің мақсаты тек білім, білік және дағдыларды беру ғана емес, сонымен қатар ақпараттық және интеллектуалды ресурстарды дербес генерациялауға және пайдалануға қабілетті азаматты қалыптастыру, өзін-өзі дамытуға талпынатын, икемді ақыл-ойы бар тұлға тәрбиелеу болып табылады. Студенттің рөлін білімнің пассивті «алушысынан» оқу процесінің белсенді танушы субъектісіне ауыстыру қажет. Қазіргі ақпараттық әлемдегі мұғалім жалғыз ақпарат көзі ғана емес. Ол сабақтың дирижері, оқушының ізденіс әрекетінде көмекшісі болуы керек. «Нашар мұғалім шындықты үйретеді, жақсы мұғалім оны табуды үйретеді». (Ф.В. Дистервег). Осыған байланысты оқытудың ең қолайлы әдісі - интерактивті технологияларды қолдану, өйткені осы технологияларды қолдану арқылы оқушы білім алып қана қоймайды, сонымен қатар білімді осындай сабақтарда қолдануға үйренеді, білік пен дағдыны қалыптастырады, қоғамның нормалары мен құндылықтарына қосылады, коммуникативті дағдыларды дамытады, бұл тұлғаның дамуына ықпал етеді. Барлық интерактивті оқыту технологиялары имитациялық емес және имитациялық болып бөлінеді. Имитациялық емес технологиялар зерттелген құбылыс пен белсенділіктің модельдерін құруды білдірмейді. Имитациялық технологиялар имитациялық немесе имитациялық-ойындық модельдеуге негізделген, яғни. нақты жүйеде болатын процестерді оқыту жағдайында көбейту. Қазіргі заманғы педагогика интерактивті тәсілдердің арсеналына бай, олардың арасында мыналарды ажыратуға болады: шығармашылық тапсырмалар; шағын топтарда жұмыс істеу; білім беру ойындары (рөлдік ойындар, еліктеу, іскери ойындар); мемлекеттік ресурстарды пайдалану (маман шақыру, экскурсиялар); әлеуметтік жобалар және басқа сыныптан тыс оқыту әдістері (байқаулар, сұхбаттар, фильмдер, спектакльдер, көрмелер); жаңа материалды зерделеу және бекіту (интерактивті дәріс, көрнекі құралдармен жұмыс, видео және аудио материалдар, «оқушы мұғалім ретінде», «барлығы бәріне сабақ береді», мозайка, сұрақтарды қолдану, Сократтық диалог); тестілеу; сергіту; кері байланыс; қашықтан оқу. күрделі және даулы мәселелер мен мәселелерді талқылау (позиция, пікірлер шкаласы, ПОПС-формула); мәселелерді шешу («шешім ағашы», «миға шабуыл», «жағдайды талдау», «баспалдақтар мен жыландар»); тренингтер. Тренингтер. Студенттер колледжде түскен кезде, олар өздерін қоршаған ортадағы шындықты қабылдауға дайындық пен қабылдау деңгейлерімен ерекшеленетін, өзіндік белсенділігі жоғары жұмыс жағдайына тап болады. Мұның бәрі жаңа командаға және оқу жағдайына бейімделуде қиындықтар туғызады. Топтардың тату, жағымды, мұғаліммен оңай қарым-қатынас жасайтындығы, сыныпта белсенді және жемісті жұмыс істейтіні, позитивті көзқарас ұстанатындығы және сессияларды қиындықсыз өткізетіні ешкімге құпия емес. Студенттік достыққа қол жеткізудің бір құралы

- тренингтер мен жаттығуларды жүйелі түрде өткізу. Оқу сабақтарының міндеттері: топтағы моральдық-психологиялық ахуалды зерттеу; оқушылардың жаңа командаға бейімделу деңгейін білуге мүмкіндік беретін жағдайлар жасау; ұжымда қолайлы психологиялық ахуал қалыптастыруға көмектесу; ынтымақтастық дағдыларын, топта жұмыс істеу қабілетін жетілдіру [2, 103б.].

Оқу жылының басында «Танысу», содан кейін «Бейімделу» тренингтерін және мемлекеттік бақылауды тапсырудың алдында жүктеменің жоғарылауына байланысты "Бірігу" тренингтерін өткізген жөн. Мәселелер анықталған жағдайда, қажет болып жатса, «Толеранттылық», «Өзара әрекеттесу» тренингтерін өткізу артық болмайды. Бұл жұмысты «Психология», «Педагогика», «Өзін-өзі тану», «Акмеология негіздері» пәндерінде немесе сабақтан тыс уақытта психологтар, тәрбие жұмысы жөніндегі бас мұғалімдер немесе топ кураторлары жүргізген жөн. Ал сабақтың басында, әсіресе жаңа оқу жылында жаңадан оқуға түскен студенттермен төмендегі тренингілік жаттығуларды өткізген абзал.

«Зоопарк» тренингі. Мақсаты: Жеке тұлғаның ұялу, жасқану, қорқыныш сезімдерін топ алдында ғана емес, күнделікті өмірде де арылуына көмектесу. Мазмұны: ренингке қатысушылардың әрбіреуі белгілі бір аңның, жануардың, құстың қасиетін дауыстап айтпай-ақ қозғалыстары арқылы бейнелеу керек. «Шабадан» теренингі. Тренингтің мақсаты: Топтағы қарым-қатынас деңгейін анықтау. Топ мүшелері ортаға орындыққа дөңгеленіп отырады. Топтың бір мүшесі өз тілегі бойынша бөлме сыртына шығарылады. Бұл адам бір жерге жол жүрейін деп тұрған адам болып есептеледі. Енді оған жолға чемоданына оң қасиеттерін, теріс қасиеттерін және ұсыныстар салу керек. Ал, топтың қалған мүшелері сол адамның оң қасиеттерін, теріс қасиеттерін, ұсыныстарды, топ ішінен бір адамды хатшы етіп сайлап, бір параққа жазғызады. Болған соң бөлменің сыртындағы адам шақырылады. Ал, хатшы жазылған бетті оқып береді. Сол арқылы бөлменің сыртынан кірген адам өзінің оң қасиеттерін біліп, теріс қасиеттерін біліп, оларды дұрыстауға, ұсыныстарды орындауға талаптанады. Содан соң топтың басқа да мүшелері өз қалаулары бойынша бөлме сыртына шыға алады. «Сыйлық» тренингі. Мақсаты: Жеке тұлғаға жақсы эмоциялық қуанышты көңіл-күй туғызу. Сөздік емес қарым-қатынас орната білуге жаттықтыру. Мазмұны: Топтағы қатысушылар екі-екіден бөлініп, біреуі сыйлықты ұсынады. Екіншісі сыйлықты алушы. Сыйлық алушы мен ұсынушы мимика арқылы қандай сыйлық ұсынғанын, екіншісі қандай сыйлық алғанын тауып айтып, әрі ілтисипатты да ризашылықты ым-ишара мимикасымен түсіндіру керек. Өте қызықты әдістердің бірі - бұл рөлдік және жағдаяттық модельдеу. Бұл әдістің мақсаты - студенттердің қиялын және сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамыту, іс-әрекеттің баламалы тәсілдерін ойластыру және өңдеу қабілетін қалыптастыру, эмпатия мен төзімділікке тәрбиелеу, сонымен қатар алған білімдерін практикада қолдана білу. Пікірлерді, көзқарастарды және бағалауды білдіру құпталады. Мысалы, «Психология», «Іскерлік қарым-қатынастың этикасы мен психологиясы» пәндерінде «Қарым-қатынас» тақырыптарында вербалды және вербалды емес

қарым-қатынастың түрлерін әр-түрлі жағдайларда ойнатып, ым-ишарамен көрсету. Мысалы, «вербалды емес қарым-қатынас түрін көрсету». Қарым-қатынастың негізгі үш элементі бар: біз не айтамыз, қалай сөйлейміз және ымдау тілін қалай қолданамыз - соңғысы өте маңызды. Біз ақпараттың төрттен үшін бір-бірімізге береміз сөздерді қолданбай-ақ қимылдармен жеткізе аламыз. Тапсырманың міндеті – қимылдарды ым-ишара арқылы көрсетіп жеткізу. Екінші студенттің міндеті - ым-ишара арқылы сіздің не жеткізетіндігіңізді түсіну. Студенттер жауаптарды сол жерде жазып, мұғалімге тапсырады, содан кейін өз жауаптарына түсініктеме бере алады. Бұнда мимиканың, ым-ишараның көп бөлігін және сол қимылды ұсынудың әртүрлі нұсқалары бағаланады. Ынтымақтастық рухындағы шағын топтарда жұмыс жасау студенттердің белсенділігін дамытуда және олардың білім сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Шағын топтарда жұмыс істей отырып, студенттер сабаққа белсенді қатысуға, басты рөлдерді ойнауға көбірек мүмкіндік алады: пікірталас жүргізуге, спикер болуға, топтық шешім қабылдауға, бір-бірінен үйренуге, әртүрлі көзқарастарды бағалауға, қорғауға үйренеді. Бірақ бұл әдіс шағын топтарда қолайсыз. Топтың әр мүшесінің жұмысын бағалау да қиын, өйткені көбінесе топтық жұмыста көптеген студенттер жай отырады, ал курстастары проблемамен жұмыс жасайды. Сондықтан топтық жұмыста бағалау жүйесі мен топтардың құрамын ойластыру маңызды. Бұл жұмыс түрлері әр түрлі жастағы топтарда өте жақсы жұмыс істейді, мұнда тәжірибелі жасы үлкендеу студенттер қалыптасқан жағдай туралы өздерінің көзқарастарымен бөлісе алады және практикалық тәжірибесі жоқ жастарға тәлімгер бола алады. Бұл оқу формасын көбінесе сырттай бөлім студенттерімен жұмыс барысында қолданамыз. Берілген уақыт өткеннен кейін, сұрақтарды әрбіреуі өз кіші топтарында талқылайды, бір-біріне түсіндіреді, содан кейін әрбір топтан спикер ортаға шығып нақты өз сұрағы бойынша мәліметті басқа топтарға айтып, түсіндіреді.

Іскер ойын - шартты мәселелік жағдайда басқару шешімдерін іздеу тәсілі. Жиі топтық, ал сирек жеке нұсқада қолданылады. Оқытудың бұл түрлері студенттердің үнемі қызығушылығын туғызады, топтың біртұтастығына ықпал етеді, эстетикалық талғамды дамытады және қоғамдық және мәдени-демалыс орындарында өзін-өзі ұстау этикасының ережелерін қалыптастырады, дүниетанымдарының кеңеюіне ықпал етеді, теориялық материалдардың үлкен көлемін қамтиды (экскурсияларда, студенттер аудиторияда берілетіннен гөрі көбірек білім алады). Мұғалім әдеттегі сабақта қолдана бермейтін көрнекі материалды қолданады. Осындай іс-шараларды өткізу үшін сіз мұражайлар, театрлар, кітапханалар, демеушілік ұйымдардың өндірістік базалары және т.б. мен ресурстарды пайдалануға болады. Мұғалімдердің қазіргі кезде көп қиындықтармен кездесетіні жайлы көп айтылды. Бұл түзетулерді қажет ететін оқулықтар, үнемі өзгеретін бағдарламалар, көрнекіліктер мен техникалық құралдардың кемшіліктері. Мұның бәрі қоғамдағы қарқынды өзгерістер аясында болып жатады, және біз соған қарамастан бірге ілеісіп жүруіміз қажет. Мұғалім үнемі алға жүруі керек, ылғи өзін-өзі жетілдіріп отыру керек, әйтпесе ол мұғалім болудан

қалады. Соңғы кезде біздің өмірімізді компьютерсіз және интернетсіз елестету қиын. Бұл байланыс құралы, ақпарат алу құралы және көпшілік үшін жұмыста таптырмас көмекші. Әрине, мультимедиялық жабдық - бұл ерекше эмоционалды қабылдауды қажет ететін тақырыптарды немесе ерекше қызығушылық тудырмайтын тақырыптарды оқытудағы мұғалімнің көмекшісі. Бұл жабдықта жұмыс қызығушылықты арттыру және назар аудару құралы ретінде, сондай-ақ күрделі немесе көлемді тақырыптарды қабылдауды жеңілдету үшін қолданыла алады. Ақпараттық технологияларды қолдану, интернеттен қажетті ақпараттарды іздеу, презентациядағы материалдарды безендіру, жасы үлкен студенттер үшін белгілі бір қиындықтар туғызады. Бұл әдетте сырттай оқитын студенттер арасында байқалады. Күндізгі бөлім студенттері өте тез және сапалы түрде осындай презентацияларды, баяндамаларды және т.б. дайындайды. Қазіргі дүниежүзінде болып жатқан ахуалға байланысты, білім беру саласы да қашықтықтан оқытуға көшуге мәжбүр болып отырмыз. Қашықтықтан оқытудың артықшықтары мен кемшіліктері де бар. Бүгінгі таңда қашықтықтан оқыту компьютерлік және интернетте оқыту технологиялары ретінде саналып отыр. Заманауи технологиялар мыңдаған километр бөліп тұрған студенттер мен оқытушы арасын байланыстырушы болып табылады. Оқыту корпоративтік желіде, Интернет желісінде, электрондық пошта арқылы және басқа заманауи байланыс құралдарын пайдалану арқылы жүргізіледі. Қашықтан оқыту жүйесі дербес компьютер (ДК) көмегімен және интернетке шығу арқылы қажетті дағдылар мен жаңа білім алуға мүмкіндік береді. Компьютердің орналасқан жері маңызды емес, сондықтан сіз үйде, жұмыс орнында, онлайн-кафеде немесе Интернет байланысы бар және жоқ жерде кез-келген басқа жерде айланысы аласыз. Бұл дәстүрлі оқу формалары алдында ҚО-дың басты артықшылығы. ҚО - өте икемді жүйе, ол барлық оқу үрдісіне қатысушыларғы (оқу орнының әкімшілігі мен оқытушыларына, студенттер, оқытушыларға) сабаты қолайлы уақытта таңдауға мүмкіндік береді. Бұл ҚО-ның пайдасының екінші маңызды дәлелі . Интернет желісіне қосылу мүмкіндігі бар (тіпті өте жиі емес) компьютермен кез-келген уақытта және кез келген жерде оқуға мүмкіндік береді. Бұл, әсіресе, жұмыс істейтін немесе үй шаруасымен айналысатын студенттер үшін өте маңызды, сондай-ақ денсаулығына байланысты өз үйінен шықпайтын адамдарға білім алуға мүмкіндік береді. Студенттің оқу барысында үнемі оқытушымен кеңесуіне мүмкіндік береді. ҚО-да оқу-әдістемелік материалдар мен оқу құралдарын табу және алу мәселесі жойылды. Білім алушы оқуға қабылдағаннан бастап қажетті оқу материалдарының жиынтығына қол жеткізе алады [3].

Осыған байланысты біздің колледж де өткен оқу жылы мен осы жаңа оқу жылын қашықтықтан оқыту формасын пайдаланып отыр. Classroom платформасы, zoom конференцияларына қосылу арқылы сабақтар өткізіліп, тапсырмалар беріледі. Тіпті, интернет желісі нашар жұмыс жасаған жағдайда электрондық пошта арқылы студенттер жауаптарын жіберіп, WhatsApp желісі арқылы сұрақтарына жауап беріп, әдістемелік нұсқаулықтар жіберіліп отырады. Бірақ, дәстүрлі оқытудың артықшылықтары өте көп. Ең алдымен,

бұнда тірі қарым-қатынас жасалады. Кімнің түсініп, кімнің жұмыс жасап отырғанын бірден байқауға болады. Ал, қашықтықтан оқытуда студент өзі орындап отырма, біреу ол үшін жасап отыр ма, бұл беймәлім. Тек zoom арқылы ауызша сабақ сұраған уақытта ғана көрінеді. Бірақ, жұмыс жаса сырттай оқытын студенттерге өте ыңғайлы және тиімді оқыту формасы.

Болашақ мұғалімдер мен тәрбиешілерді даярлауда инновациялық технологияларының маңызды компоненті - білім алушы мен білім беру ұйымдарының мұғалімдері арасындағы өзара әрекеттесу формалары болып табылады. Кәсіптік тәжірибе келісім - шарт негізінде жұмыс берушілер ұсынған мамандыққа сәйкес ұйымдарда, жеке жұмыс орыннында өткізіледі және оқу үрдісінде берілген білімді бекітуге, тәжірибелік дағдыларды меңгеруге, озық тәжірибені игеруге бағытталады.

«Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту» мамандығының мақсаты - студенттерді тәрбиеші мамандығын игеруге баулу және балаларды балабақшада мектепке даярлауда оқу- тәрбие процесінің ерекшелігімен таныстырып, оқытудың жаңа технологияларын меңгерту, тәжірибелік дағдысын, іскерлігін, жаңаша жұмыс істеу қабілетін дамыту. Колледждің келісім-шарт жасасып, студенттерді тәжірибеге жіберетін арнайы оқу базалары бар. Бұларға: №21,33,51 сәбилер бақшалары жатады. Кейде 3,4 курстың студенттері болашақта жұмысқа орналасу мақсатымен өз тұрғылықты жерлерінде өтуге рұқсат алады. Интерактивті технологияның маңызды артықшылығы - жаңа білім дайын түрде берілмейді, оны студенттер топтық өзара әрекеттесу барысында өз бетінше алады. Сабақтағы мұғалім мен студенттің рөлдері түбегейлі өзгереді. Сабақта студент статикалық объект, ал мұғалім білімді беруші ғана болмайды. Сонымен, жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, оқытудың интерактивті әдістерін қолдану педагогикалық процестегі өзара әрекеттесудің мәні мен құрылымын оңтайландыруға мүмкіндік беретінін көріп отырмыз.

Әдебиет:

1. П.З.Ишанов «Подготовка специалистов в техническом и профессиональном образовании», [Вестник КарГУ, 2011](#) г.
2. Л.Ю. Сафонова «Методы интерактивного обучения» методические указания Великие Луки, 2015 г.
3. <https://tau-edu.kz/>
4. http://uskz.org/publ/ashy_saba_tar/aza_tili/interaktivti_o_ytu_disteri/5-1-0-277

**«МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ
ІС-ӘРЕКЕТІН ҚОРШАҒАН ОРТАМЕН ТАНЫСУ АРҚЫЛЫ
ЖАНДАНДЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕГІ БАҚЫЛАУДЫҢ
ЕРЕКШЕЛІГІ»**

Ж.К. Маханова, З.Ш. Шавалиева, Р.Х. Кошкимбаева
Павлодар педагогикалық университеті,
zhanara.makhanova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық іс-әрекетінің сапалық сипаттамалары, мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қызығушылығын қалыптастыруға әсер ететін факторлар, сондай-ақ балалардың танымдық іс-әрекетін жандандыру әдістері ашылған. Қоршаған ортамен танысу арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық іс-әрекетін жандандыру құралы ретіндегі бақылау, оның түрлері талданады және бақылау әдісін қоршаған ортамен танысудың ең маңызды «бағытшысы» ретінде анықтауға негіз болады.

Кілт сөздер: табиғат, қоршаған орта, бақылау, танымдық іс-әрекет, әлеуметтік орта, мектеп жасына дейінгі балалар, мектепке дейінгі білім беру мекемелері.

Аннотация. В статье описаны качественные характеристики познавательной деятельности дошкольников, факторы влияющие на формирование познавательного интереса дошкольников, а также методы активизации познавательной деятельности детей. Наблюдение рассматривается как средство активизации познавательной деятельности дошкольников через ознакомление с окружающей средой, анализируются его виды и основания для определения метода наблюдения как важнейшего «проводника» ознакомления с окружающим миром.

Ключевые слова: природа, окружающая среда, наблюдение, познавательная деятельность, социальная среда, дошкольники, дошкольные образовательные учреждения.

Annotation. The article describes the qualitative characteristics of the cognitive activity of preschoolers, factors influencing the formation of the cognitive interest of preschoolers, as well as methods for enhancing the cognitive activity of children. Observation is considered as a means of enhancing the cognitive activity of preschoolers through familiarization with the environment, its types and grounds are analyzed to determine the method of observation as the most important "guide" of acquaintance with the outside world.

Key words: nature, environment, observation, cognitive activity, social environment, preschoolers, preschool educational institutions.

Қазіргі таңда білім берудің алдында тұрған басты міндеттердің бірі – адамның тек білімді меңгеруі ғана емес, сонымен бірге осы білімді өз бетінше алып, онымен әрекет ете алуы. Сондықтан балалардың танымдық белсенділігін дамыту мәселесі өте өзекті.

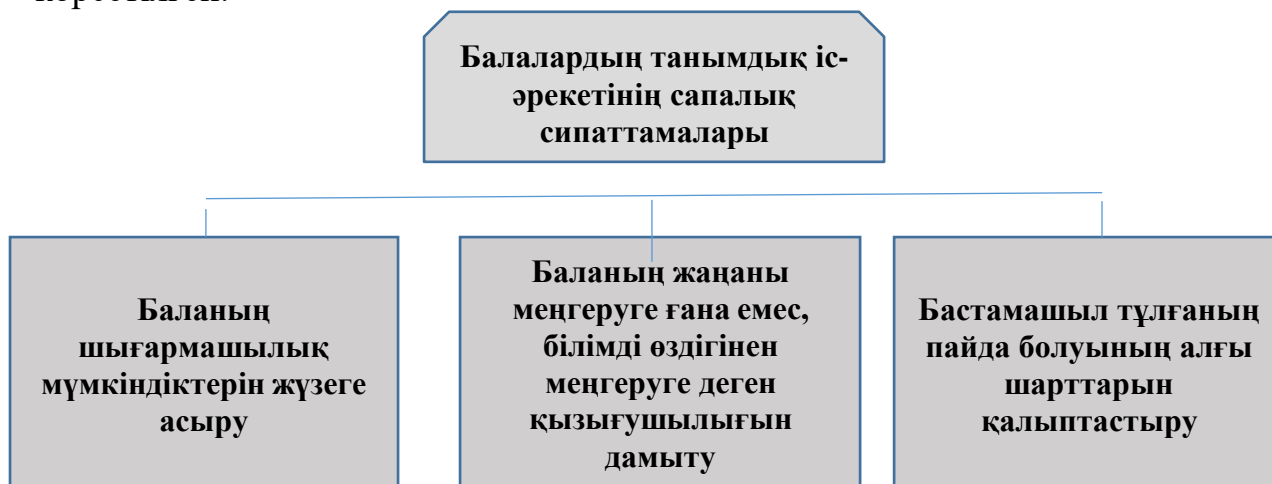
Танымдық белсенділік дамудың биологиялық, психофизиологиялық және әлеуметтік жағдайларының өзара байланысын біріктіреді. Танымдық дамудың жетістігі балалардың танымдық белсенділігіне, олардың танымдық іс-әрекетіне, қызығушылығына, ынтасына байланысты. Эмоциялар осы процестің қозғаушы күші болып табылатын таным процесін белсендіре алады. Балалардың қызығушылығы неғұрлым жоғары болса, соғұрлым олардың ынтасы жоғары болады, демек, олар айналысатын әрекеттердің тиімділігі де жоғары болады.

В.В.Авсейковамен келісе отырып, біз табиғи объектілерді сенсорлық қабылдауды дұрыс ұйымдастыру арқылы бізді қоршаған дүние, жануарлар

мен өсімдіктер туралы, табиғаттың маусымдық өзгерістері туралы нақты түсініктердің қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз етуге болатынын түсінеміз [1, 21 б.].

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау танымдық белсенділік білімге құштарлық, психикалық шиеленіс пен ерікті күш-жігердің көрінісі сияқты қасиеттермен сипатталатынын көрсетті.

1-суретте балалардың танымдық іс-әрекетінің сапалық сипаттамалары көрсетілген.

Сурет 1. Балалардың танымдық іс-әрекетінің сапалық сипаттамалары

Балалардың танымдық іс-әрекетінің дамуына әлеуметтік орта, баланың жақындарымен бірлесе ұйымдастырған іс-әрекетінің көлемі мен сипаты, тәрбиелеу мен оқыту процесі, сонымен қатар баланың өзінің әрекеттегі белсенді позициясы әсер етеді. Осыған байланысты танымдық белсенділікті баланың заттар мен құбылыстарға таңдамалы танымдық бағдары, адамның танымдық, эмоционалдық және ерікті сфераларының жиынтығы болып табылатын күрделі формация ретінде айтуға болады [2, 63 б.].

Танымдық белсенділік баланың жаңа тәжірибеге деген қажеттілігінен туындайды. Мектепке дейінгі жаста осы қажеттілік негізінде балаларда мүмкіндігінше жаңа нәрселерді білуге, ашуға деген ұмтылыс қалыптасады.

Мектепке дейінгі жаста бала өзін қоршаған дүниені ойын, іс-әрекет, еңбек тапсырмалары, үлкендермен және құрдастарымен қарым-қатынас жасау, қоршаған ортадағы өзгерістерді бақылау арқылы біледі. Осындай білімнің нәтижесінде балаларда табиғат, қоршаған әлем, басқа адамдар және өздері туралы түсініктер қалыптасады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қоршаған шындықты тану процесінің кезеңдері баланың тұлғалық дамуы тұрғысынан келесі схема бойынша құрылады: «Қызығушылығы – қоршаған ортаны қабылдаудың мәнділігі – көрнекі-бейнелі ойлау мен қиял-танымдық белсенділікті қанағаттандыру» [3, 84 б.].

Танымдық іс-әрекетке қатыстыра отырып, балалар белгілі бір мәселе бойынша өз позициясын қорғай отырып, талдауға, сұрақты дұрыс қоюға, дәлелдер келтіруге үйренеді, жеке құбылыстар мен қоршаған орта объектілері

туралы білімдерін кеңейтеді және тереңдетеді. Сонымен, танымдық белсенділік танымдық іс-әрекетті дамытады, балаларды өз бетінше ізденуге, жаңа білімді ашуға үйретеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық іс-әрекетін жандандыру тұрғысынан ең жақсы нәтижеге жету үшін барлық әдістерді, нысандарды және тәсілдерді педагогтар жиынтықта, әртүрлі вариацияларда қолдануы керек. Тек осы жағдайда ғана балалар тұрақты когнитивтік қызығушылықты көрсете алады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық іс-әрекетін жандандырудың маңызды әдістерінің бірі - табиғатты бақылау. Бақылау – мектеп жасына дейінгі балалардың ең қызықты және табиғи әрекеті. Іс-әрекеттің кең сенсорлық негіздері оны осы жастағы балаларға қолжетімді етеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық іс-әрекетін жандандыру құралы ретінде бақылауды қолдану мыналардың дамуын қамтамасыз етеді:

- балаларды танымдық процесстің жетекшісі ретінде, оның әртүрлі формалары арқылы қабылдау: көру, есту, тактильді, кинестетикалық, иіс сезу;
- ойлау мен сөйлеудің көрнекі-тиімді, көрнекі -бейнелі түрлері.

Табиғатты бақылау жалпы психикалық даму мүмкіндіктерін анықтайды. Ал балалардың қалыптасып келе жатқан білімдерінің толықтығы мен сәйкестігі табиғатты бақылауда қамтамасыз етіледі.

Мектеп жасына дейінгі балалар үшін бақылаулар табиғат пен оның құбылыстарына ең маңызды «бағыт» болып табылады. Олар балалардың ой-өрісін кеңейтеді, табиғат тіршілігінің қыр-сырынан мол мағлұматтармен ой-өрісін байытады.

Бақылау арқылы баланы табиғат әлемімен таныстыра отырып, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының педагогтары балалардың табиғатты танып-білуге, жануарлардың тіршілігіне қызығушылығын, оларға көмектесуге деген ынтасын оятады, кез келген, тіпті ең алдымен, өмірдің бірегейлігін көрсетеді, пішін, маусымдық өзгерістерді, табиғатты сақтау, құрметтеу және күту қажеттілігін көрсетеді [5, 35 б.].

Тәрбиешілер балаларды заттарды салыстыруға шақырып, ұқсас белгілері бойынша топтарға біріктіріп, көргендерін жіктеп, талдаса, бақылау балалардың танымдық іс-әрекетінің жандануына ықпал етеді. Табиғатты бақылаудың тиімділігін арттыратын маңызды шарт – барлық сезім мүшелерін (көру, иіс, жанасу) бір мезгілде қабылдауға қатысу.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының педагогтары қойылған міндеттерге байланысты бақылаудың әртүрлі түрлерін қолдануы керек. Әртүрлі себептерге байланысты бақылау әдісінің жіктелуінің негіздері бар (2-сурет).

Сурет 2. Бақылау әдісінің жіктелу негіздері

1. Білімді меңгеру кезеңдері бойынша бақылаулар бастапқы, қайталау, жалпылау болып бөлінеді.

Алғашқы бақылаулар жаңа затпен танысу, атауы, сыртқы түрі мен мінез-құлқының жеке ерекшеліктері туралы түсініктерін қалыптастыру мақсатында жүргізіледі. Балалардың жануарлар, өсімдіктер, жансыз құбылыстар туралы түсініктерін нақтылау, толықтыру, кеңейту мақсатында қайталап бақылау жүргізіледі. Жалпылау бақылаулары балалардың алдыңғы бақылаулар барысында алған ойларын жүйелеу, жалпылау үшін жүргізіледі.

2. Ұзақтығы бойынша бақылаулар келесідей бөлінеді:

- қысқа мерзімді (бірнеше минут ішінде)
- ұзақ мерзімді (бірнеше күннен бірнеше айға дейін).

3. Балаларды ұйымдастыру формасы бойынша бақылаулар:

- жеке;
- кіші топпен;
- фронтальды

4. Балалардың белсенділік дәрежесі бойынша: тәрбиешінің бастамасы бойынша және балалардың бастамасы бойынша.

5. Танымдық тапсырмалардың сипаты бойынша:

- бақылауларды тану;
- рекреативті бақылаулар.

Танымдық бақылау – бұл балаларда өсімдіктердің, жануарлардың, жансыз табиғат объектілерінің алуан түрлілігі туралы түсініктерді, табиғат заттары мен объектілерінің (көлемі, пішіні және т.б.) қасиеттері мен қасиеттері туралы балалардың түсініктерін қалыптастыруға арналған бақылаулар, сондай-ақ бақыланатын объектілердің басқалармен байланыстарын зерттейді.

Бақылауларды қайта құру – жеке белгілер бойынша тұтастың суретін қалпына келтіру. Табиғатты бақылау кезінде циклдік бақылаулар деп аталатын белгілі бір объектінің апта немесе ай бойы өзара байланысты бақылаулары жиі

қолданылады. Бұл жансыз табиғат құбылыстарын, өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің объектілерін бақылау.

Әрбір жаңа бақылау балаларға бұрыннан таныс табиғат объектісінің жаңа аспектілері мен ерекшеліктерін білуге көмектеседі.

Бақылау әдісінің тиімділігі тәрбиеші бірқатар міндетті талаптарды орындағанда қамтамасыз етіледі (3-сурет).

Сурет 3. Бақылау әдісін қолдануға қойылатын талаптар

Бақылауды тәрбиеші нақты мақсаттар мен міндеттермен құруы керек. Табиғи объектілерді эмоционалды қабылдаусыз жүзеге асыру мүмкін емес. Балалар қоршаған дүниенің бақыланатын құбылыстарын түсінуі керек. Бақылау процесінде балалардың эмоционалдық, психикалық, сөйлеу, қозғалыс белсенділігін қамтамасыз ету керек. Сонымен қатар, бақылаулар қайталанатын болуы керек, балалар өзгермелі жағдайда (маусымдық) бірдей заттар мен табиғат құбылыстарын бақылауы керек. Жоғарыда аталған талаптар орындалған жағдайда ғана бақылау процесі нәтижелі болады.

Осылайша, қорытындылай келе, мектеп жасына дейінгі балаларды қоршаған орта туралы сенімді түсініктерді қалыптастыру үшін балалармен табиғатты бақылаудың әртүрлі түрлерін ұйымдастыру қажет екенін атап өтуге болады. Педагог пен балалардың танымдық қарым-қатынасымен ұштасатын бақылау балалардың бақылау қабілетін, табиғатқа деген күшті қызығушылығын дамытады, қоршаған әлем туралы нақты, нақты түсініктерді қалыптастырады.

Әдебиет:

1. Авсейкова, В.В. Мир природы через наблюдения. – Мозырь: Издательский дом «Белый ветер», 2001. – 48 с.
2. Козина, Е. Ф. Теория и методика экологического воспитания дошкольников: учебник для среднего профессионального образования. – Москва: Издательство Юрайт, 2019. - 454 с.
3. Дубровская Е.А. Дошкольная педагогика. Эстетическое воспитание и развитие : учебник и практикум для среднего профессионального образования. – Москва: Издательство Юрайт, 2019. – 179 с.

4. Николаева С. Система экологического воспитания дошкольников. – М.: Инфра-М, 2016. – 256 с.
5. Туева Т. Целевые прогулки в природу. – М.: Детство-Пресс, 2018. – 96 с.

«ПРОБЛЕМА ПОЧЕРКА У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ»

Ж.Мусалдаева, Н.К.Рамазанова
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
e-mail: ramazanova82.82@mail.ru

***Аңдатпа.** Мақалада бастауыш сынып оқушыларында қолжазбаны қалыптастырудың өзекті мәселесі қарастырылады. Авторлар осы салада жүргізілген отандық және шетелдік зерттеулерді зерттеді. Анықталған мәселе психологиялық тұрғыдан және оқушыны дайындауға қойылатын талаптар мен олардың жазу сапасының деңгейі тұрғысынан талданады.*

***Кілт сөздер:** қолжазба, жазу сапасы, каллиграфия, каллиграфиялық дағдылар.*

***Аннотация.** В статье рассматривается актуальная проблема становления почерка у учащихся начальной школы. Авторами изучены отечественные и зарубежные исследования, проведенные в этой области. Выявленная проблема анализируется с психологической точки зрения и с позиции требований к подготовке ученика и уровню качества его письма.*

***Ключевые слова:** почерк, качество письма, каллиграфия, каллиграфические навыки.*

***Abstract.** The article deals with the actual problem of the formation of handwriting in elementary school students. The authors have studied domestic and foreign studies conducted in this area. The identified problem is analyzed from a psychological point of view and from the standpoint of the requirements for the preparation of the student and the level of quality of his writing.*

***Keywords:** handwriting, writing quality, calligraphy, calligraphy skills.*

Качество почерка школьника – одна из актуальных проблем современного образования. Анализируя результаты наблюдений, мы делаем вывод о том, что неаккуратный почерк характеризует не только младшего школьника. Ученики старшего звена, студенты часто испытывают затруднения в прочтении написанного в собственной тетради.

Актуальность данной проблемы несомненна. Вопрос о качестве почерка поднимается и в средствах массовой информации, и на просторах социальных сетей много шуточных «мемов» на тему почерка. Это свидетельствует о том, что не только учёные и методисты, но и широкая общественность действительно обеспокоены этой насущной проблемой.

Под понятием «каллиграфически правильное письмо» мы будем иметь в виду умения писать разборчиво, выдерживая требования по размеру, наклону букв, их отношению относительно друг друга на строке.

Процесс формирования элементарного навыка письма начинается с первых дней обучения в 1 классе. Для формирования каллиграфически грамотного письма необходима система регулярных упражнений, усидчивость, терпение, развитие мелкой моторики руки.

Вместе с тем период учебного времени, отводимого на постановку почерка, достаточно короткий. В начальной школе сегодня на знакомство и изучение одной буквы отводится 2 часа. При этом ученик знакомится со звуком, буквой, ее элементами, запоминает их, учится читать и писать. Такие ученые как Е.Н.Белова, Стручаева Т.М., Вершинина В. указывают, что объем учебного содержания велик, поэтому времени на развитие аккуратного почерка в 1 классе остается мало [1, 2, 3].

При этом в среднем и старшем звене работа по постановке почерка у школьников практически не ведётся.

В некоторых зарубежных школах используется такая практика: во время научения письму учащиеся пишут карандашом столько раз, сколько нужно, без оценивания результатов в балльной системе.

В отечественной практике образования с первого дня обучения школьники берут в руки шариковую ручку. Качество письма во многом определяется тем инструментом, которым пишут. У шариковой ручки пишущая часть — это «точка».

В современной казахстанской школе нет специальных уроков каллиграфии. Искусству красиво писать можно обучиться в основном на спецкурсах и факультативах, чаще всего они направлены на взрослых. Вместе с тем, в требованиях к письменной части экзамена по любому школьному предмету говорится о необходимости писать «аккуратно, разборчивым почерком». Таким образом, учитель должен постоянно заострять на данном моменте внимание учащихся, так как, не уделяя должного внимания почерку, есть риск писать не только некрасиво, но и с ошибками.

С другой стороны, ошибки может и не быть, но учитель при проверке может не разобрать почерк и не понять правильного написания буквы.

Анализируя причины плохого почерка, следует указать повсеместное использование в повседневной жизни компьютерной техники и различных гаджетов, где навыки письма ручкой или карандашом имеют нулевую значимость.

Одним из условий, формирующих мотивацию в качественному письму, может стать осознание младшим школьником факта о том, что окружающие люди могут составить первое впечатление о человеке, глядя на его тетрадь, почерк. По тому, как ученик ведет записи в тетради, можно судить о его прилежности, старательности, аккуратности, то есть красивый почерк — это показатель положительных внутренних качеств человека.

Чаще всего способный ученик красиво пишет и имеет аккуратные тетради.

Вместе с тем, ученые доказали связь между почерком и уровнем развития мелкой моторики руки ребенка. Работу в этом направлении следует начинать в семье, в период дошкольного воспитания, и продолжить в 1 классе.

Правильная постановка руки при письме, умение держать инструмент для письма, поза за письменным столом крайне важны.

Будущим учителям начальных классов следует следить за собственными записями как в тетради, так и на доске, так как младшие школьники пытаются «равняться» на почерк учителя. Поэтому недопустимы неряшливость, каллиграфически неграмотное письмо, неверные записи элементов и соединений букв.

В начальных классах ежедневно следует акцентировать внимание учащихся на качество и правильность письма. Для этого необходимы ежедневные каллиграфические минутки на уроках математики и русского языка.

Следует учить детей анализировать качество своего письма. Для этого просим учащихся взять в руки карандаш и подчеркнуть букву, которая прописана красивее остальных. Далее просим найти букву, которая не получилась, анализируем допущенную ошибку (например, неправильно написан элемент буквы, соединение между буквами, письмо с отрывом, письмо с нажимом и др.) Учим обучающихся осознанно относиться к письменным работам.

Кроме этого, на проблему почерка обратить внимание должны учителя всех предметов в школе, не только учитель начальной школы или русского языка. Работа по постановке правильного и чёткого начертания букв должна оформиться в систему, проводиться на каждом этапе обучения, начиная с начальной школы и заканчивая основной.

Существует множество методик обучения каллиграфическим навыкам школьников: воображаемое письмо, письмо в воздухе, анализ буквы, письмо по точкам и др. Мы придерживаемся мнения, что для формирования стойкого каллиграфического навыка необходимо разумное сочетание всех известных способов обучения каллиграфическому письму, орфографическое проговаривание, развитие умений звукового анализа и мелкой моторики рук школьников.

Литература:

1. Башмаков А. И. Голос почерка / А. И. Башмаков, М. И. Башмаков. — М.: Петрополис, 2009. — 296 с.
2. Гурова Е. М. Подготовка руки ребенка к письму // Начальная школа. — 2000. — № 5. — С. 61–62.
3. Желтовская Л. Я. Формирование каллиграфических навыков у младших школьников. — М.: Просвещение, 2005. — 238 с.
4. Лабо М. О чем говорит почерк? Практическая графология. Записки подполковника ФСБ / Михаил Лабо. — М.: ДНК, 2007. — 128 с.
5. Сальникова Т. П. Методика преподавания грамматики, правописания и развития речи / Т. П. Сальникова. — М.: «Сфера», 2006—320 с.

«БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ»

Л. М. Мұсатіла

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.

e-mail: musatila@mail.ru

***Аннотация.** Мақала қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі болып табылатын бастауыш сынып оқушыларының таным белсенділігін арттыру мәселесіне арналған. Жұмыс барысында белсенділікті арттырудың жолдары туралы ақпарат берілген. АКТ құралдарын пайдалану тікелей бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын арттыратынына іс-жүзінде эксперимент жұмыстары жасалды.*

***Кілт сөздер:** таным, қызығушылық, АКТ, бастауыш, дамыту.*

***Аннотация.** Статья посвящена проблеме повышения познавательной активности младших школьников, которая является одной из актуальных на сегодняшний день. В ходе работы дана информация о способах повышения активности. Экспериментальная работа на практике показала, что использование средств ИКТ непосредственно повышает познавательный интерес младших школьников.*

***Ключевые слова:** познание, интерес, ИКТ, начальное, развивающее.*

***Annotation.** The article is devoted to the problem of increasing the cognitive activity of Primary School students, which is one of the most pressing problems today. In the course of the work, information is provided on ways to increase activity. Practical experiments have been carried out that the use of ICT tools directly increases the cognitive interest of Primary School students.*

***Key words:** cognition, Interest, Act, elementary, development.*

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Әлем жаһандық сын-тегеуріндер кезеңінде өмір сүруде. Бұл жаңа технологиялық жетістіктер мен инновацияларды енгізу, IT-технологиялардың қарқынды дамуы және адам ресурстарының ұтқырлығы. Осы жағдайда білім және ғылым өзгерістердің алдыңғы қатарында тұруы тиіс [1, 27 б.].

Қызығу балалардың жақсы оқуына, оқығанын жақсылап ұғып алуына ықпалы зор. Егер балада қызығу болмаса, ол оқу пәндеріне, тәрбие жұмыстарына ешбір қызықпаса, оқудың да, тәрбиенің де жемісі болмас еді. Адамда сан алуан қызығулардың болуы мүмкін. Бірақ бұлардың ішінде ең басыңқы қызығуы болады. Мұндай қызығулар әсіресе оқу әрекетіне аса қажет. Оқуға қызығуының әсерлі, күшті, тұрақты, мазмұнды болуы оқушының сабақты үлгеруіне ықпал етеді де, терең білімді алуына көп жәрдем тигізеді. Оқу қызығулары оқушыларда оқу түрткілерінің дамуына байланысты қалыптасып отырады. Қызығудың мазмұнды әрі кең, өрісті болуы оның басты ерекшеліктеріне байланысты [2, 19 б.].

Адам объектіге түрлі мақсатты көздеп қызығады, осы тұрғыдан қызығуды тікелей және жанама деп екіге бөлуге болады. Тікелей қызығу айналадағы нәрселердің тартымдылығынан туады да, жанама қызығу – бұл әрекеттің түрткі нәтижесінен қажетсінуінен туындайды. Мұндай қызығу барысында адам көздеген мақсатқа біртіндеп, сатылап жетеді. Мәселен, оқуға, еңбек етуге т.т. қызығу. Жанама қызығу тұрақты болып келетін болса, адамның ісі оңға басып, ол әрнәрсені білген үстіне біле түсуге ықпалы артып отырады. Адамдардың қызығу саласындағы ерекшеліктері де әр түрлі. Бұл өзгешеліктер адамның іс-әрекетіне, көзқарасы мен талғамына, мұраты мен мүддесіне байланысты белгілі мазмұнға толы болады [3, 63 б.]. Мысалы: бір адамдар саяси мәселелерге қызығатын болса, екінші біреулер эстетикаға, әдемілікке қызығады. Ал, үшінші біреулері ғылыми теориялық мәселелерге ерекше назар аударып отырады, төртінші біреулерде осы айтылғандардың барлығы бірдей тоғысып жатады. Мектеп жасындағы балаларда қарапайым танымдық қызығушылықтарымен қатар спорттық, оқырмандық қызығулары да кездеседі.

Қазіргі кезде оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын дамытуда ақпараттық технологиялардың алатын орны ерекше. Бастауыш сынып оқушыларында негізгі ойлау әрекеті – көрнекілік-образды. Сондықтан, оларды оқытуда көптеген сапалы иллюстрацияларды қолдануда АКТ-ның үлесі зор. Тақырып мазмұнын игеруде тек көру емес, сонымен бірге есту, іс-әрекет орындау, эмоция мен қиял да қосылады. Мысалы, біз музыка сабағын алып көрдік, осы сабақтарда оқушының тек ән айтып қана қоймай, ойлау дағдылары, тыңдалым, айтылым жүреді. Тақырыбымызды аша отырып, АКТ-ны және көрнекілік құралдар қолданылады. Оқушылардың танымдық қызығушылықтарына назар аударамыз.

Музыкалық көркемдеуші құралдарын және музыканың сипатын анықтай отырып, танымдық қызығушылықтырын бақылау.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Қолдану

Бағалау критерийі: Білім алушы

• Тыңдалған әннің / музыкалық шығарманың мазмұнын, көңіл күйін атайды

• Терминдерді қолдана отырып, музыкалық шығарманы сипаттайды
1-тапсырма. Н. Тілендиевтің «Аққу» күйін тыңда. Шығарманың көңіл күйін, динамикасы мен екпінін анықта.

Шығарманы сәйкес терминдерді қолдана отырып сипатта:

- көңілді, көңілсіз, баяу, жылдам, екпінді, байсалды, ақырын, қатты.

Дескриптор:

Білім алушы:

– күйді тыңдайды;

– шығарманың көңіл күйін анықтайды;

- музыканың екпінін анықтайды;
- музыканың динамикасын анықтайды;
- музыканы сипаттау үшін терминдерді дұрыс қолданады;
- жанрын анықтайды.

1-кесте. Оқушылардың танымдық қызығушылықтары.

Сабақ барысын меңгеру деңгейі	Балалардың сандық көрсеткіші	Пайыздық көрсеткіш %
Белсенді	5	50%
Орташа қызықты	3	30%
Ынтасы жоқ	2	20%

Балалардың қызығушылық деңгейі

Осы кесте мен диаграммада көрсетілгендей сабақта технологияны қолдану арқылы балалардың қызығушылығы жоғары, орташа және төменгі деңгейі бойынша айырмашылық бар.

2-кесте. Сабақта технологияны танысып білу арқылы балалардың қызығушылықтары мен талпыныстарының деңгейлік көрсеткіштері

Деңгейлері	Қатысқан бала санының көрсеткіші	Проценттік көрсеткіш
Жоғары	3	30 %
Орташа	5	50 %
Төмен	2	20 %

Сурет 2. Бақылау кезеңі бойынша қарастырылып өткізілген сабақтардағы қызығушылықтар.

Танымға, танымдық әрекетке қажеттілік көп ғасырлық адамзаттың тәжірибелерді игеруінде қалыптасады. Балалық шақтың өзінде танымдық қажеттіліктер, хабарламаның әр түрлі жақтарын, өмірлік пікірлердің қорын игеруге бағытталады.

Адамның бұдан былайғы өмірінде қызығушылықтың, білімді игерудің түрлері мен тәсілдері және объектісі өзгереді. Демек, танымға деген қажеттілік

адамның ішкі қасиетіне тән бола отырып, жылдан жылға дамуына ие болып отырады. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытудың теориялық негіздері болып табылатын оқушылардың жан-жақты дамуына, қызығушылықтарын арттыруға өз үлесімізді қосуымыз керек. Адамның алдына қойған мақсаттарына жетуге, қабілеттерін артыруға мүмкіндік беру қажет. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын, олардың жан-жақты дамуына, дағдылар қалыптастыру. Баланың әрбір даму кезеңдерінде пайда болатын жетекші әрекетінің сәйкестендіріп, қоршаған дүниені тануға, танымдық қасиеттерін әрекет тәсілдерін меңгеруге бойындағы қабілеттерін жетілдіруге, жеке тұлға ретінде қалыптастыруға ұмтылдыру қажеттіліктерін туғызады.

Әдебиет:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2016 ж
2. Жаңартылған мазмұндағы бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты- Астана, 2016.
3. Жүнісова К., Рахметова С., Оспанова Т., Бадамбаева Г., Уәйісова Г., Жаманқұлова П., Изғұттынова Р., Айдарова З., Құлманова Ш., Тұрненелдина М., Оралбаева Т. Қазақстан Республикасы бастауыш білімнің мемлекеттік стандарты. – Алматы, Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясының республикалық баспа кабинеті, 1998.

«САУАТ АШУ ПӘНІ БОЙЫНША ОҚУШЫЛАРМЕН КЕРІ БАЙЛАНЫС ЖӘНЕ РЕФЛЕКСИЯ»

Л. М. Мұсатіла, Т. А. Олжа

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қаласы

musatila@mail.ru
temirtas.olzha@mail.ru

Аннотация. «Сауат ашу пәні бойынша оқушылармен кері байланыс және рефлексия» мақаласы «сауат ашу», «кері байланыс», «рефлексия» сөздеріне толық тоқталып, маңыздылығы түсіндіріледі. Бұл мақала қазіргі уақытта өзекті де пайдалы. Мақалада сауат ашудың маңыздылығы мен мақсаты және кері байланыстың тиімділігі, түрлері, рефлексиямен айырмашылы, әдістеріне тоқталып өтті. Кері байланыстың түрлерімен, әр жеке түрлерінің қолданылатын әдістерімен танысады. Мақала соңына қарай сауат ашу пәні бойынша кері байланыс үлгісі берілді. Оқу бағдарламасының мақсаттылығы, тілдік әрекеттің үлгілері көрсетілген.

Кілт сөздер: сауат ашу, кері байланыс, рефлексия, әдістер, айтылым, жазылым, оқылым, тыңдалым.

Аннотация. Статья «обратная связь и рефлексия с учащимися по предмету грамотность» подробно останавливается на словах «грамотность», «обратная связь», «рефлексия», объясняется важность.

Эта статья актуальна и полезна в настоящее время. В статье рассмотрены важность и цель обучения грамоте и эффективность обратной связи, виды, отличия от рефлексии, методы. Знакомится с видами обратной связи, применяемыми методами каждого отдельного вида. В конце статьи был дан образец обратной связи по предмету грамота. Показана целесообразность учебной программы, образцы языковой деятельности.

Ключевые слова: грамотность, обратная связь, рефлексия, методы, произношение, письмо, чтение, аудирование.

Annotation. *The article "feedback and reflection with students in the subject of literacy "fully focuses on the words" literacy", "feedback", "reflex" and explains the importance. This article is both relevant and useful at the moment. The article focused on the importance and purpose of literacy and the effectiveness of feedback, types, differences with reflexes, methods. Get acquainted with the types of feedback, the methods used for each individual type. At the end of the article, a sample of feedback on the subject of literacy was given. The purposefulness of the curriculum, patterns of language activity are indicated.*

Keywords: literacy, feedback, reflection, methods, pronunciation, subscription, reading, listening.

«Баланы оқытудың мақсаты – оны әрі қарай мұғалімнің көмегінсіз-ақ дамуға қабілетті ету».

Элберт Грин Хаббард

Бастауыш сыныптағы «Сауат ашу» пәнінің оқу бағдарламасы – бастауыш білімнің негізін құрайтын аса маңызды пәндердің бірі. «Сауат ашу» пәні – «Қазақ тілі», «Әдебиеттік оқу» пәндерінің құрамдас бөлігі, бұдан әрі тілдік және әдебиеттік білімге дайындақ кезеңі, сондай-ақ одан кейінгі оқытудың негізі болып табылады [1, 7 б.].

Пәнді оқытудың ерекшелігі білім алушылардың тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым дағдыларын меңгеру процесінде функционалдық сауаттылығын қалыптастыру болып табылады, ол оқу мен жазу бойынша алған білім, білік, дағдыларын түрлі өмірлік жағдаяттарда пайдалануға мүмкіндік береді.

«Сауат ашу» пәнінің маңыздылығы – оқу деген қызығушылығын қалыптасырып, логикалық ойын дамытып, тұрақты зейін мен есте сақтау жадын, сөздік қорын молайтып, байланыстыра сөйлеуге үйрету міндеттерін жүзеге асыруда. «Сауат ашу» оқу пәнінің «ортақ тақырыптарының» мазмұны оқушының ойын әрекетінен оқу әрекетіне өтіун қамтамасыз етеді. Алты-жеті жастағы балалар өз ойын білдіруге, оқу мазмұны бойынша сұрақ қоюға, сол сұрақтар бойынша жауап іздеуге үйренеді.

«Сауат ашу» пәнінің мақсаты – оқу мен жазу дағдылары қалыптасқан, алған білімін әртүрлі жағдаяттарға сай қолдана білетін, ойын, пікірін толық, түсінікті, жүйелі жеткізе алатын, білім алуға ынталы жеке тұлғаның дамуына мүмкіндік жасау.

«Сауат ашу» пәнін оқытуда оқушылармен қызықты әдістер арқылы кері байланыста (рефлексияда) болу керек. Кері байланыс – белгілі бір оқиға

немесе әрекетке жауап беру, үн қату, пікір білдіру. Рефлексия – қайта ойлауға және өз әрекетінің нәтижелеріне талдау жасауға, өзін-өзі тануға бағытталған ойлау үдерісі [1, 324-325 б.].

Кері байланыс және рефлексия. Кері байланыстың тиімділігі. Кері байланыс пен рефлексияның айырмашылығы. Кері байланыста қолданылатын әдістер.

Кері байланыс – белгілі бір оқиға немесе әрекетке жауап беру, үн қату, пікір білдіру.

«Рефлексия» сөзі латын тіліндегі «reflexio» – «артқа қарау» деген ұғымынан туындайды. Джон Дьюи рефлексиялық ойлауды былай сипаттайды: «Қандай да болмасын бір пікірді не білімнің ықтимал көрінісін олардың негіздерін ескере отырып белсенді түрде, толассыз және мұқият қарастыру, осының салдарынан туындаған қорытындаларды талдау» (Дж.Дьюи, 1997, 15) [3].

Кері байланыс әрқашан субъективті болады, себебі ол әрбір адамның өзіндік пікірі. Кері байланыс арқылы оқушы өз ойын ашық білдіре алады. Кері байланыс мұғалім үшін де өте тиімді. Кері байланыс арқылы:

- Оқушы өзінің оқудағы кемшіліктерін түсінуге көмектесетін мәліметтер мен алға жылжуға нақты нұсқаулар алады;
- Мұғалім оқытудағы жіберілген олқылықтар және өзінің әрекетіне, қызметіне (жаңа әдіс-тәсілдер, оқыту технологиялары, сабақта уақытты тиімді пайдалану т.б.) өзгерістер енгізуге көмектесетін мәліметтер алады.
- Оқушыларға жиі және маңызды кері байланыс ұсынылған жағдайда оқыту тиімді болады.

Кері байланыс пен рефлексияның айырмашылығы.

Кері байланыс – 45 минут сабақтың балаға қаншалықты түсінікті болғандығын, сабақтың қай деңгейде өткендігін және жеткізе алғандығының нәтижесін қысқаша түрде оқушыдан сұрау. *Рефлексия* – оқушыдан алған кері байланыстан сабақтың қалай өткендігін ой елегінен өткізіп, жіберілген кемшіліктерді саралап, келесі жоспарға түзету енгізу.

Кері байланыста қолданылатын әдістер. Сабақта кері байланыстың үш түрі бар:

- Көңіл-күймен эмоциялық жағдайды анықтауға арналған кері байланыс;
- Сабақтағы іс-әрекетке байланысты кері байланыс;
- Оқу материалының мазмұнына берілетін кері байланыс [4].

Көңіл-күймен эмоциялық жағдайды анықтауға арналған кері байланыс – көңіл-күйді білдіретін әр түрлі суреттер, смайликтер және бояу түстер. Әдістер: «Алма ағашы», «Ауа райы», «Бағдаршам», «Смайликтер», «Бес саусак», «Шапалақ», «Екі жұлдыз, бір ұсыныс», т.б.

«Бағдаршам» әдісі – сабақтан алған әсерлерін төмендегі түстер арқылы көрсету:

Жасыл түс – сабақтан жаңа идеялар байқадым.

Сары түс – жаңа сабаққа көңілім толды.

Қызыл түс – бүгінгі сабақ сезіміме ерекше әсер етті.

Сабақтағы іс-әрекетке байланысты кері байланыс. Әдістер: «Табыс сатысы», «Таңдау», «Нысана», т.б.

«Нысана» әдісі – тақтаға нысана суреті қойылады. Нысана іші сары, қызыл, көк түске боялған. Сары түс – «Бұл тақырып маған өте қызықты болды», қызыл түс – «Маған бәрі түсінікті», көк түс – «Маған көмек керек».

Оқу материалының мазмұнына берілетін кері байланыс. Әдістер: «Синквейн», «плюс, минус, қызықты», «Білім гүлі», т.б.

«Плюс, минус, қызықты» әдісі — «Плюс» — оң әсер еткен фактілерді, алған, білімдері жайлы жазады. «Минус» — “ қолымнан келмей жатыр” немесе “ түсініксіз болып тұр ” деген ойларын жазады. «Қызықты» — деген бағанға өздеріне не қызықты болды соны жазады, немесе не жайында көбірек білгісі, соны жазады.

Үй тапсырмасын қайталауда берілетін кері байланыс. Әдістер: «Ыстық орындық», «Ашық микрофон», «Сұрақты қағып ал», «Миға шабуыл», т.б.

«Сұрақты қағып ал» әдісі – мұғалім фасоль салынған қапшықты алып, оқушыларға сұрақ қою арқылы қапшықты лақтырады. Оқушы қапшықты ұстап алып, сұраққа жауап береді.

Осы әдістер арқылы жүргізілген кері байланыс өте тиімді, қолжетімді. Оқушыларды оқуға, ізденіске деген қызығушылықтары артады.

Сауат ашу пәні бойынша оқушылармен кері байланыс.

«Сауат ашу» пәнінің мақсаты – айтылым, тыңдалым, жазылым және оқылым дағдыларын қалыптастыру процесі арқылы функционалды сауаттылығының негізін қалап, білім алуға ынталы жеке тұлғаның дамуына мүмкіндік жасау, оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту.

Оқу бағдарламасы мақсаттарының бірі – түрлі әлеуметтік топтармен тіл табысуға қабілетті жеке тұлғаны тәрбиелеу. Осы мақсатқа жету үшін ынталандырушы және белсенді тілдік орта құру арқылы, қажетті коммуникативтік дағдыларды дамыту керек. Мұндай орта оқушылардың сыныптастарымен, мұғалімдерімен және көпшілікпен қарым-қатынасында қазақ тілін сауатты пайдалануына, ауызекі, жазбаша формаларын қолдана отырып, өз пікірін еркін білдіруіне мүмкіндік туғызады.

Бізге тілдік әрекеттің 4 басты түрі белгілі: айтылым, тыңдалым, оқылым, жазылым [1, 20 б.].

- Айтылым – ауызша вербалдық қарым-қатынас арқылы жүзеге асатын тілдік әрекеттің өнімді түрі;

- Тыңдалым – ауызша ақпаратты түсіну және қабылдаумен байланысты тілдік әрекеттің өнімсіз түрі;

- Оқылым – жазбаша мәтінді түсіну және қабылдаумен байланысты тілдік әрекеттің өнімсіз түрі;
--

- Жазылым – графикалық үлгіде ойды жарыққа шығаруды қамтамасыз ететін тілдік әрекеттің өнімді түрі.

«Сауат ашу пәні бойынша оқушылармен кері байланыс» пен «айтылым, тыңдалым, оқылым, жазылым» бойынша үлгі. Тақырып: Сыныптан тыс уақытта. Ш дыбысы мен әрпі [5, 83 б.], [6, 49 б.].

Тыңдалым және айтылым

1. Аудио үнтаспадан мәтінді тыңдату.
2. «Сұрақ қой және талқыла» кері байланыс әдісі арқылы оқушылардың пікірін тыңдау.

Оқылым

1. Аш, шаш, ал, ал-ша, ар, ар-ша, ша, ша-шу, шу, шу-ла сөздерді жеке оқу.
2. «Шапалақ» кері байланыс әдісі арқылы бағалау.

Жазылым

1. «Орнымды тап» әдісі арқылы сөздердің алдына «ш» әрпін қою. Ш әрпінен басталатын сөздерді жазу.
2. «Ауызша мадақтау» кері байланысымен оқушыларды ынталандыру [2, 62 б.].

Қорыта келе, «Сауат ашу» пәнін оқыту кезінде кері байланысты қолдану маңызды процестің бірі. Кері байланыс арқылы оқушылардың пікірін біліп, жеке тұлғалық ойын айтуына септігін тигізе аламыз. Кері байланысты қолдана отырып, мұғалім де өзіне қажетті ақпаратты ала алады. Оқушы үшін сабақтың қай бөлігі түсінікті, қызықты болғанын біліп мұғалім алдағы уақытта түсініксіз болған тұстарын түсіндіріп, шеберлігін шыңдай түседі. Кері байланыс, рефлексияны түрлі бағытта өзгерту арқылы бір сарынды сабаққа өң береміз. Баланы оқу процесіне қызықтыра алудың бір тәсіліне кері байланысты енгізе аламыз.

Әдебиет:

1. Галиева А.Н. «Бастауыш сыныптағы сауат ашу әдістемесі» 2021 жыл
2. 249 әдіс-тәсіл Талдықорған 2008 жыл
3. <https://kazbilim.kz/?p=3793>
4. <https://ppt-online.org/108210>
5. Ә.Е. Жұмабаева, М.Н. Оспанбекова «Сауат ашу оқыту әдістемесі 1 бөлім» 2016 жыл
6. Ә.Е. Жұмабаева, Г.И. Уайсова, Г.Т. Сәдуақас, М.Н. Оспанбекова «Сауат ашу 1 бөлім» 2018 жыл

**«МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН
ДАМУДАҒЫ ОЙЫННЫҢ РӨЛІ»**

Расола А., Жандилова А.Т.

Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
zhandill@mail.ru

Аннотация. Балабақшадан бастау алатын тәрбиенің негізі баланың жас шамасына сәйкес қарапайым білім негіздерін қалыптастыру, ой-өрісін

кеңейту, жеке басын дамыту, іскерлік дағдыларды меңгерту болса, бүгінгі таңда оны іске асыруда әлі де кезек күттірмейтін көкейкесті мәселелер көптеп саналады. Сөздік қорды дамыту ісін ұйымдастыру жұмысында ойын сабағы ең негізгі орын алады. Тәрбиеші бақылау, заттарды қарау, сурет қарау, жұмбақ шешу және құрастыру, саяхат ойын - сабақтарын ұйымдастыру барысында балалардың сөздік қорларын дамытады.

Кілт сөздер: сөздік, ойын сабағы, мектепке дейінгі жас, даму.

Аннотация. Если в основе образования, начиная с детского сада, лежит формирование простых основ знаний по возрасту ребенка, расширение кругозора, развитие личности, овладение деловыми навыками, то на сегодняшний день существует множество актуальных проблем в его реализации. Игровое занятие занимает важнейшее место в работе по организации развития словарного запаса. Воспитатель развивает словарный запас детей при организации наблюдения, разглядывания предметов, разглядывания картинок, решения и построения ребусов, походов, игр-уроков.

Ключевые слова: Словарный запас, игровое занятие, дошкольный возраст, развитие.

Abstract. If the basis of education starting from kindergarten is the formation of simple knowledge bases according to the age of the child, expansion of thinking, development of personality, acquisition of business skills, today there are many pressing issues in its implementation. The game lesson takes the most important place in the work of organizing vocabulary development. The teacher develops the children's vocabulary during the organization of observation, looking at things, looking at pictures, solving and constructing puzzles, trips, games - lessons.

Key words: Vocabulary, game activity, preschool age, development.

Балабақшадағы негізгі мәселенің бірі - баланың тілін дамыту. Әрине, тіл дамыту отбасынан бастау алатыны белгілі. Өйткені баланың тілі үлкендермен қарым-қатынаста қалыптасатын болса, баланың үлкендермен қарым-қатынасы ата-анадан, ата-әжеден басталады. Балабақша оны әрі қарай дамытады. Балабақшадағы негізгі жұмыс «тіл дамыту» деп бағалайды ғалымдар. Өйткені тіл - адамға табиғаттан берілетін, адаммен бірге туған асыл қазынасы, зор байлығы. Тіл өте күрделі, әр түрлі салалы құбылыс болғанмен, оның әр саласының атқаратын өз қызметі бар.

Ойын үстінде бала бейне өмірдің өзіндегідей қуаныш, реніш сезіміне бөлінеді. Бала ойын арқылы өзінің күш-жігерін жаттықтырады, қоршаған ортамен құбылыстарды ақиқат сырын ұғынып, еңбек дағдысына үйрене бастайды. Болашақ қайраткердің тәрбие жолы, тәлімдік өнегесі ойынан бастап өрбейді.

Адам іс-әрекетінің ерекше бір түрі-ойынның пайда болуын зерттеушілердің біразы өз еңбектерінде өнер және ойын көркемдік іс-әрекеттің алғашқы қадамы деп түсіндіреді. Ойында шындықтың көрінісі, оның бейнелі сәулесі қылаң береді. Жалпы ойынға тән нәрсе өмірдің әр түрлі құбылыстар мен үлкендердің түрлі іс-әрекеттерін еліктеу екені белгілі. Ойынның шартты түрдегі мақсаттары бар, ал сол мақсатқа жету жолындағы

іс-әрекеттер бала үшін қызықты. Балабақшадағы тәрбиелеу -оқыту жұмысында балалардың тілін, сөздік қорларын дамытуда ауызша сөйлеуге үйрете отырып, үйренген сөздерін күнделікті өмірде еркін қолдану, әрі оны іс-әрекет кезінде тілдік қарым-қатынаста қолдана білуге жаттықтыру ісіне ерекше мән беріледі. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорларын дамыту ісі бойынша балалардың сөздік қорларын дамыту, жаңа сөздерді меңгерте отырып, үйренген сөздерін тиянақтап, анықтап, әрі байытып отыру біздің басты міндетіміз болып табылады.

Балалармен сөздік жұмысын жүргізе отырып, оларды айналасындағы заттармен таныстырып, атын атай білуге, қасиеті мен сапасын, түр-түсін және пішінін ажырата білуге, өмірдегі, қоршаған ортадағы түрлі құбылыстар жайындағы ұғым, түсініктерін дамыта отырып, белсенді түрде тілдік қарым-қатынас жасай білуге үйретеміз. Балалардың сөздік қорын дамытуда ойындар мен тапсырма жаттығуларының алатын орны ерекше.

Ойынды қолдана отырып, балалардың ойлауы мен тілін дамытуға, шығармашылық әрекетін байытуға тырысамыз. Баланың ойын кезіндегі қимыл-қозғалысы дене бітімін жетілдірсе, ал қарым-қатынастағы пайымдаулары өзіндік таным-түсінік, мінез-құлық әдептерін бекітуіне әсер етеді. Бала ойын арқылы бір әрекеттен екінші әрекетке ауыса отырып, өзіне түрлі ақпараттар алады, дүние сырын ашуға бейімделеді.

Халық даналығында Ойнай білмеген, ойлай да білмейді, ойында озған, өмірде де озады деген аталы сөздерінің сырына жүгінсек, мектепке дейінгі жастағы баланың ойынға деген құлқы, қарым-қатынасы, мінез-құлық көріністері олар өсіп-есейгенде де жалғасын береді. Ойын барысында бала өзінің сүйікті әңгімелеріндегі кейіпкерлері сияқты өмір сүреді, әрекет жасайды. Ойын-мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі іс-әрекеті. Сұлтанмахмұт Торайғыров "Балалықтың қанына ойын азық" деп бекер айтпаған. Өйткені, ойын үстінде баланың бір затқа бейімділігі, мүмкіндігі және қызығуы анық байқалады. Баланың өмірге қадам басардағы алғашқы қимыл-әрекеті - ойын, сондықтан да, оның мәні ерекше. Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев: "Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала бола ма?" деп айтқандай баланың өмірінде ойын ерекше орын алады. Жас баланың өмірді тануы, еңбекке қатынасы, психологиялық ерекшеліктері осы ойын үстінде қалыптасады. Ойынды зерттеу мәселесімен тек психологтармен педагогтар ғана емес, философтар, тарихшылар, этнографтар және өнер қайраткерлері мен бала тәрбиесін зерттейтін ғалымдарда шұғылданды.

Біз психологиялық ойын-жаттығулары арқылы баланың жан дүниесінің, рухани жай-күйінің үйлесімді дамуына жағдай жасаймыз.

Ойындардың негізгі мақсаты балалардың ықылас зейінін, сөздік қорын, байқампаздығын, есте сақтауы мен қабылдауын дамыту, өзінің жеке құрбыларының іс-әрекетін бағалап, құрметтей білуге тәрбиелеу. Ойынға зер салып, ой жүгіртіп қарар болсақ, ойындар арқылы мәнді, мағыналы істер туындап өрбитінін байқауға болады. Ойын-бала бойындағы қандай да бір өнердің бастауы.

Сонымен қатар ойын барысында бала үлкендермен, өз құрбыларымен қарым-қатынас жасап, әр бала өз жетістігіне қуанып, мәз болады. Сондықтан да ойын тапсырмаларын тандау мен іріктеуде балалардың жас және жеке ерекшелігін ескерген жөн. Ойынды заттармен, үстел үсті және сөздік ойын ретінде өткізуге болады.

Жаңа стандартқа сәйкес мектеп жасына дейінгі балаларға арналған пәндік дамытушы органы ұйымдастыруға қойылатын талаптардың бірі ретінде заттар мен ойыншықтарды еркін қолдану мүмкіндігін қамтамасыз ету, ойын іс-әрекеті жағдайымен қамтамасыз ету сұрақтары айқындалған. Бала үшін ойын - өзін-өзі жетілдіру мен өзін-өзі көрсетудің құралы. Ойында балаларды не қызықтырады? - деген сұрақ туындайды. Балалардың жас ерекшеліктеріне қарай ойын түрлері де әр түрлі болып келеді. Баланы ойынға қызықтыра отырып оқу іс әрекетіне айландырып, ойын түрін күрделендіре түсу керек.

Оқу әрекетінде қолданатын ойын түрлерінің бірі дидактикалық ойындар. Оқу әрекетінде дидактикалық рөлдік ойындарды балалардың қызығушылықтарын арттыру мақсатында қолданамыз. Мектеп жасына дейінгі ұйымдардың барлығында, оқу әрекеті балалардың жас ерекшеліктеріне қарай ойын түрінде өткізіледі.

Дидактикалық ойындар-грамматикалық машықтарды бекіту үшін тиімді құрал болып табылады. Өйткені ойынды ойынды жүргізудің динамикалығы, эмоционалдығы және балаларды оған деген қызығушылығы арқасында керекті сөз формалары көп рет қайталанатын, бала тілін дұрыс формада жаттықтыруға мүмкіндік береді. Дидактикалық ойындарды ойыншықтармен, заттармен және суреттермен де, сонымен бірге көрнекі материалсыз, сөздер мен ойыншықтардың әрекеттеріне негізделген сөздік ойындар түрінде жүргізуге болады.

Дидактикалық ойындар нақты, қысқа әрі қызықты болуы тиіс. Сонымен қатар қолданылатын материалдар мен көрнекіліктер қарапайым болып, олардың жасалуы мен дайындалуы тез әрі жеңіл болуы шарт. Балалардың тілін дамытуға бағытталған дидактикалық ойындар: жаңылтпаштар, санамақ, "Қуыр-қуыр қуырмаш", "Малдың төлін шақыру", т.б ойындарды айтуымызға болады. Балалардың тілін дамытуға байланысты сабақтарда жұмбақ ойындарды көбірек пайдалану өте тиімді. Баланың ой-өрісін кеңейтуге, өз бетімен ойлану арқылы заттар мен құбылыстардың сипатталуына, баламасына қарай олардың атын табуға, сөздік қорын молайтуға үлкен септігін тигізеді.

1-кші топта жұмыс жасаған кезімізде тіл дамыту сабағында тақырыбына қарай дидактикалық ойындардың жеңіл түрі ойнатылады. Мәселен, "Даусын сал", ойынын алуымызға болады. Ойын шарты: кубикті пайдалану арқылы жүзеге асады. Бала кубикті лақтырып қандай жануар түссе сол жануардың дыбысын салады. Сол сияқты "Қимылын көрсет" - ойыны. Ойын шарты: айтылған заттардың қимылын көрсету мысалы: қоян, ұшақ, аю, бақа, т.б.

Ортаңғы топта заттармен ойналатын ойындар, ойыншықтарды, табиғи заттарды қолдану арқылы өтіледі. Мысалы: «Дәл осындайды тауып ал»,

«Салыстыр да, атын ата», «Қай ағаштың жапырағы», «Бірдей ойыншықты тап», «Қайсысы көп, қайсысы аз», т.б. Сөздік ойын арқылы сөзді орынды қолдана білуге, дұрыс жауап айтуға, сөз мағынасын түсінуге, орынды сөйлеуге үйренеді. Ересек топтарында қолданылатын ойындар. Мысалы: «Сөз ойла», «Сөз құра», «Жұмбақ ойла», «Жақсы-жаман», «Жалғастыр», «Үш сөз ата».

Даярлық топтарында «Сөйлемді толықтыр» ойынын ойнатамыз.

Мақсаты: байланыстырып сөйлеу тілін, сөздік қорын, ойлау қабілетін дамыту.

Шарты: Балалардан сөйлемді аяқтауды өтіну: «Балалар гүлзардағы гүлдерге су құйып жатыр, себебі . . .». "Ағаштарда бір жапырақ қалмады, өйткені . . .", "Аю қыста ұйықтайды, себебі . . ." және т.б.

Қорыта келе айтқанда: ойын мектепке дейінгі балалардың негізгі іс-әрекеті. Ойын-балалар өмірінің нәрі, яғни оның рухани жетілуі мен табиғи өсуінің қажетті алғы шарты. Ойын арқылы балалар қоғамдық тәжірибені меңгереді, өзінің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады.

Бір сөзбен айтқанда, ойын баланың жан-жақты дамуын жетілдіретін, белсенділігін арттыратын, басқа адамдармен қарым-қатынасын реттеп, құрдастарымен ұйымшылдығын арттыруға негіз болып табылады. Баланың тілінің дамуы барысында қоршаған ортаның, ойынның әсерінің қаншалықты маңызды екендігін байқадық. Қоршаған ортаны бақылау барысында да, ойындар қолдану арқылы оқу әрекеті жүргізіледі. Балалар тек ойнап қана қоймайды сонымен қатар, тілдері дамиды, қарым қатынастары да жақсы дами түседі. Топпен бірге жұмыс жасау қабілеттері арта түседі. Өз жұмысымды бақылай отырып «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудағы ойынның рөлі» тақырыбын тандап алдым .

Келешекте алдыға қойған мақсатымыз: Ойындар арқылы, баланың тілін дамыту, сөздік қорын молайту, ойын арқылы ынталандыру нәтижесінде қоршаған ортамен тығыз байланыстыра отырып дүниетанымдарын арттыру.

Балалардың тілдерін дамыту мақсатында өлең-тақпақтар жаттатқызып, ата аналарын құрметтеуге, отан сүйгіштікке баулып, сөйлеу тілдерін дамыту жолында, оқу іс - әрекетіне сай бағдарлама бойынша оқу-іс әрекеттеріне жана технологиялармен жұмыс жүргіземіз. Тілдің дыбыстық мәдениетінің барлық жақтарын жетілдіруге, сұраққа толық жауап беруге, тілі аса дамымаған балалармен болашақта жеке жұмыстар жүргіземіз. Балабақша ішінде еткізілген мерекелерде әрбір баланың өлең тақпақтарды анық әрі мәнерлеп айтуына, әр балаға жеке көңіл аудара отырып тілдерін жетілдіруге жағдай жасау. Оқу іс - әрекеті барысында «Ойын, еңбекке баулу, бақылау, тілін дамыту» әрекеттерін терең түсініп қабылдау үшін инновациялық технологияларды қолдану, жаңа технологиялар енгізіп, интерактивті әрекеттерін енгізу негізгі мақсатымыз .

Егер бала қандай да бір саусақ ойынын жетік меңгерсе , онда ол міндетті түрде бір көрініске немесе өлеңге жаңа бір сахналау ойлап табуға тырысады. Бір жастан екі жасқа дейінгі балалар бір қолмен ойналатын саусақ ойындарын жақсы қабылдайды. Үш жастағы балалар екі қолмен ойналатын саусақ ойындарын игере алады. Мысалы, бір қол үйшік те, екінші қол үйге жүгіріп

келе жатқан мысық болуы мүмкін. 4-5 жастағы балалар белгілі бір көріністі саусақ арқылы сахналай алады.

Өз тәжірибемде тәрбишілерге саусақ ойындарын барлық оқу-іс әрекеттері үстінде- сергіту жаттығуларында, ертеңгілік жаттығулары үстінде үнемі пайдалануды ұсындым. Нәтижесінде балалардың тілі, қимыл, қозғалысы мен икемділігі айтарлықтай дамиды. Ойын - бала үшін біліктіліктің қайнар көзі. Сондықтан, жас өрендер ойнай отырып ойлай білсін.

Әдебиет:

1. Бакраденова А.Б: Мектеп жасына дейінгі балалар тілін дамыту әдістемесі. Оқу құралы. CyberSmith.2018.
2. Қ.Меңдаяқова. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың ғылыми негіздері.-Алматы, ҚазМемҚызПИ-2007.
3. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың ауызша сөйлеу тілін дамыту. ПМПИ 2021.
4. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты:1.001-2004. Астана 2010ж.
4. "Отбасы және балабақша"№4, 2011ж.

«ПЕДАГОГИКА САЛАСЫНДА ЗАМАНАУИ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДІ ҚОЛДАНУ»

Рахманберген Айдана Мейрамбекқызы
Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қаласы.
rahmanbergen@inbox.ru

***Аңдатпа.** Бұл мақалада қазіргі кездегі педагогика саласында білім берудегі өзекті мәселелер, сонымен қатар, олардың маңызы мен шешу қажеттілігі қарастырылады. Тәрбиенің педагогикалық үрдістің негізі ретінде әртүрлі заманауи тәсілдер зерттелді. Мақаланың мақсаты – педагогтардың студенттердің оқу материалын толығырақ игеру үшін жаңа технологияларды иелену болып табылады.*

***Кілт сөздер:** білім алу, инновация, педагогика, қазіргі заман, білім алу жүйесі, тәсіл.*

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются актуальные проблемы образования в современной области педагогики, а также их значение и необходимость решения. Изучены различные современные подходы воспитания как основы педагогического процесса. Цель статьи-приобретение педагогами новых технологий для более полного усвоения обучающимися учебного материала.*

***Ключевые слова:** Образование, инновации, педагогика, современность, система образования, подход.*

***Annotation.** This article discusses the current problems of education in the field of pedagogy, as well as their significance and need to be solved. Various modern approaches to education as the basis of the pedagogical process have been*

studied. The purpose of the article is the acquisition by teachers of new technologies for a more complete assimilation of educational material by students.

Key words: *education, innovation, pedagogy, modernity, education system, approach.*

Педагогикалық білімнің басты мақсаты – адамның жеке тұлға ретінде жан-жақты дамуын және қоғамның ең жоғары құндылығы, оның психикалық, физикалық және эстетикалық қабілеттерін, жоғары адамгершілік қасиеттерін қамтамасыз етуге қабілетті мамандарды дайындау, демек, халықтың интеллектуалдық, шығармашылық және мәдени әлеуетіне қатысты осы негізде байыту. Бұл мақсатты рухани, биік адамгершілік, мәдениеттілік, парасаттылық, адамгершілік, кәсіби құзыреттілік, шығармашылық педагогикалық ойлау қабілетімен ерекшеленетін педагогтар ғана жүзеге асыра алады.

Қазіргі таңда елімізде ұлттық білім беру саясатында елеулі өзгерістер орын алуда. Бүгінгі таңда мектептегі білім беру басты назарда, өйткені ол әрбір адамның өміріндегі ең ұзақ кезеңдердің бірін қамтамасыз етеді.

Дүние бір орнында тұрмайды, адам қызметінің барлық салалары үнемі өзгеріп отырады, жаңа технологиялар пайда болуда, ең үлкен ашылулар орын алуда. Сонымен бірге, бір нәрсе ескіреді және заманауи әлемнен мәңгілікке жоғалады. Мұндай тұрақты қозғалыс тәрбие мен оқыту процесінде көрінбеуі мүмкін емес. Білім саласына инновацияларды енгізу қажеттілігін ең алдымен балалар, мектеп оқушылары, студенттер қалыптастырады. Дәл осылар қазіргі қоғамның психологиялық ерекшеліктерін көрсетеді және теориялық және практикалық зерттеулерге қажетті оқыту мен тәрбиелеу мәселелерін анықтайды. Білім берудегі қалыптасқан көзқараста білімді жеткізетін, оқушылардың әр түрлі құзіреттілігін қалыптастыратын, олардың өзіндік санасын дамытатын, тұлғаны қалыптастыратын мұғалімнің іс-әрекетіне басты назар аударылады. Білімді өз бетінше меңгеру қабілетін дамытуда негізгі міндет айқындалады. Басқа тәсілдер, мысалы, қашықтықтан және интерактивті оқытудың, шын мәнінде, оқыту алгоритмдерінен көп айырмашылығы жоқ.

Қазіргі уақытта оқыту әртүрлі психологиялық бағыттардың барлық элементтерін қамтитын көпжақты процесс болып табылады. Ал даму дегеніміз – заттық және идеалды объектілердің қайтымсыз, бағытталған және жүйелі түрде өзгеруі, нәтижесінде олардың жаңа сапалық немесе сандық күйі объектілердің элементтері мен байланыстарының пайда болуы, түрленуі немесе жойылуы негізінде пайда болады.

Л.С. Выготский оқыту мен даму арасындағы байланыстың үш түрін алға тартты:

1. Дамыту және оқу - бұл тәуелсіз процестер. Баланың дамуы табиғи заңдылықтармен тығыз байланыста болады. Бұл пікірді растау үшін ғалымдар даму нәтижесі мен оқыту өнімін бөлді. Мұндай көзқарас дамудың әдеттегідей жалғасуын және оқытудың делдалдықсыз оңтайлы деңгейге жетуін білдіреді.

Оқымағандар мен оқып жатқандардың интеллектуалдық мүмкіндіктері бірдей болып шығады.

2. Оқу мен даму біріктіріледі. Олардың арасындағы айырмашылықтар ескерілмейді. Даму деңгейі – оқушының оқу дәрежесіне сәкес. Яғни, оқу – бұл даму, даму - бұл оқу.

3. Білім дамудан кейін ғана емес, дамудан озып, оны одан әрі итермелеп, оған өзгерістер енгізе алады [1, 103 б.].

Осылайша, автор даму мен оқытудың өзара байланысының үш тұжырымдамасын көрсетеді. 3 көзқарастың әрқайсысы өздерінің өзекті мәселелерінің шешімін табуға көмектеседі, бірақ олар барлық мәселелерді шешудің әмбебап құралы емес. Бүгінгі таңда педагогикалық технологиялар белсенді дамып келеді, бұл инновациялық идеялар мен жүйелік өзгерістерді енгізуді қажет етеді.

Кәсіби педагогикалық білімнің өзгеруі мен дамуындағы жаңа процестердің мәні мен рөлдерін және соңғы қызмет түрлерін жан-жақты және объективті түрде зерттеу педагогикалық инновацияның бастауларын шешу және бүгінгі білім берудегі бірегейлікті тереңірек зерттеу қажеттілігін тудырады. Қоғамдық прогрестің қазіргі кезеңінде білім дамудың негізгі ресурстарының біріне айналса, онда мұндай дамудың таптырмас атрибуты инновациялық құрамдас бөлігі екені де анық [1, б. 67].

Инновациялық оқытудың белгілерін зерттей отырып, «инновация» ұғымы өзінің негізгі мағынасында инновацияларды жасау мен таратуды ғана емес, сонымен бірге қайта құруларды, қызмет тәсілін өзгертуді, ойлау стилін де білдіретінін атап өткен жөн. осы жаңалықтармен байланысты [2, б. 42].

Сондықтан педагогикалық инновацияларды күрделі пәнаралық құбылыс ретінде зерделеудің өзекті қажеттілігі инновациялық тәжірибені сипаттаумен ғана аяқталу мәлеселесі туындап тұр. Осылайша, әртүрлі салалардағы, соның ішінде білім берудегі инновациялық қызметті зерттеу танымал болып келеді және қазіргі уақытта өзекті болып табылады.

Инновациялық белсенділік инновациялық оқытуда жүзеге асады. Инновациялық оқыту – бұл жеке тұлғаның алдында да, қоғам алдында да көрінетін проблемалық жағдаяттарға белсенді жауап беру түрінде қазіргі мәдениет пен әлеуметтік салаға инновациялық жаңалықтарды енгізетін оқыту. Ол тек «білетін адамды» ғана емес, сонымен қатар «әрекет ететін адамды» дайындауға бағытталған. [3, б. 176].

Педагогикалық инновациялардың ерекшеліктеріне жаңашылдық, оңтайлылық, тиімділік, концептуалдылық, жүйелілік, гуманизм, дәстүрмен сабақтастық, ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етудің ғылыми мазмұны мен жеткіліктілігі, енгізу мен таратудың жалпы шарттары ретінде инфрақұрылымның болуы жатады.

Біздің қоғам өмірінде орын алып жатқан ХХІ ғасыр үдерістері білімге жақындаудың бірегей жолдарын қалыптастырды, талаптарға сай сапалы білімнің қолжетімділігін арттыруды қамтамасыз ететін білім берудің заманауи моделін құруға және енгізуге түрткі болды. Тәсіл қандай да бір түрде педагогикалық шындықтың толық концептуализациясын көрсетеді.

Білім беру тәжірибесінде жеткілікті кең апробациядан өткен білім беру тәсілдерінің классификациясын қарастырайық. Амбивалентті көзқарас (Л.И.Новикова) педагогикалық құбылыстар мен процестерді, олардың бір-бірін жоққа шығаратын, диаметрлік жақтарын есепке алу негізінде қарастырады. Әдетте, мұғалімдерге екі жақты сипаттамалардың бірін таңдау тән: оқу орнында – тәртіп, ал бейберекеттік қазірдің өзінде жағымсыз сипаттама; тегін оқу болса, мәжбүрлеусіз болуы керек. Жеке тұлғаның дамуы болса, онда әлеуметтік ұжымнан тыс. Мұндай көзқарас шындыққа сәйкес келмейді және педагогикалық іс-әрекеттің мағынасы мен мазмұнын елеулі түрде кедейлендіреді.

Антропологиялық көзқарас (Ш.А.Амонашвили, Б.М. Бим-Бад, В.Б. Куликов, Л.М. Лузина, В.И. Максакова) педагогикалық антропология шеңберінде қозғалады және өзін қазіргі педагогиканың, оның ішінде күрделі тіршілік иесі ретіндегі бала туралы білімнің бағыты ретінде ұсынады. , оқу процесінің толыққанды қатысушысы. Антропологиялық көзқарас «гуманистік педагогикада», «рефлексивті педагогикада», «зорлық-зомбылықсыз педагогикада» кең және ерекше түрде жүзеге асады. Жастық көзқарас тәрбиені жеке тұлғаның дамуындағы физиологиялық, психикалық, әлеуметтік айырмашылықтар, сондай-ақ олар жасайтын қауымдастықтардың әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктері тұрғысынан қарастырады. Кез келген жас кезеңінде адамның алдында тар мақсатты міндеттер пайда болады, оны шешу әдісі мен нәтижесі оның одан әрі жеке дамуы бәріне байланысты.

Жасыратыны жоқ, 2020 жыл 21 ғасырдың ең есте қалатын жылы болды. Білім саласына да әсер еткен түрлі оқиғалар көп болды. Барлық дерлік оқу орындарының қашықтан оқытуға көшуі және осы білім түріне арналған веб-сайттар, сервистер, бағдарламалар жасау жаһандық инновация, инновация, білім беру жүйесінде үлкен жаңалыққа айналдырды [4, б. 136].

Бетпе-бет оқытудан мүлдем бас тарту сансыз проблемаларды тудырды және біздің бұл мақаладағы мақсатымыз осындай түбегейлі жаңалықтарға студенттер мен мұғалімдердің көзқарастарын қорытындылау және анықтау.

Зерттеу Павлодар педагогикалық университетінің базасында жүргізілді. Оған 80 респондент – күндізгі бөлімнің 4 курс студенттері қатысты.

Сауалнамада жауап алу үшін келесі сұрақтар қойылды:

1. Қашықтықтан оқыту сізге ұнады ма?
2. Болашақта оған толығымен ауысқыңыз келе ме?

Студенттердің 60%-ы «үйдегі жайлылық» жағдайында оқу процесіне назар аудару өте қиын екендігіне негізделіп, қашықтан оқытуға теріс көзқарасын білдірді. Қашықтықтан білім беруді жүзеге асыратын сайттар мен қызметтерге қатысты теріс пікірлер де болды, олардың тұрақсыздығы мен меңгерудегі қиындықтары көп қиындық туғызды. Студенттер бұл тәжірибені болашақта қайталағысы келмейді. Веб-камера арқылы қарым-қатынас жасау және оқыту кезінде тәртіпті сақтау және әр материалмен жеке жұмыс істеу өте қиын.

Осылайша, біздің сауалнамаға сәйкес, мұндай түбегейлі жаңалықтар барлығына бірдей ұнай бермейді деп қорытынды жасауға болады. Олардың

көбісіне қашықтықтан оқыту тиімсіз және үмітсіз болып көрінді. Бірақ бұл төтенше жағдай және оқу материалы дайындалмаған және стандарттарға сәйкес келмейтін факторды ескеру керек. Бұл, соңында, қашықтықтан білім беру туралы пікірге әсер етті. Болашақта аралас оқытуды пайдалануды ұсынамыз. Студенттердің материалды оқуға деген қызығушылығын арттыру, оқу үдерісін қызықты ету, студенттердің ой-өрісін кеңейту, пәнді оқуға деген ынтасын арттыру мақсатында қашықтық түрі студенттің өзіндік жұмысы үшін қалады.

Әдебиет:

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М., 1996. – 340 б.
2. Маркова А. К., Матис Т. П., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения. – Мәскеу, 1990. – 212 б.
3. Анисимов Н. М. Технология обучения изобретательской и инновационной деятельности. Мәскеу; 1997. - 142 б.
4. Аношкина, В. Л. Образование. Инновации. Будущее. (Методологические и социокультурные проблемы). Ростов-на-Дону; 2001. – 176 б.
5. Лешкевич С.А., Лешкевич В.А., Нагорная Т.В., Антонченко Н.В. Здоровье и безопасность студентов в современном образовательном пространстве. Вопросы педагогики. 2020. № 12-1. 176-179 б.
6. Лешкевич С.А., Лешкевич В.А. және т.б. Значимость цифровых образовательных технологий в современной системе обучения. «Среда» баспа үйі». – Чебоксары, 2020. – 136-139 б.

«БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҰЖЫМДА ІЗГІЛІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

А.Е. Сыздыкбекова, Б.М. Жапарова
Павлодар педагогикалық университеті
arna_bacha_aldi@mail.ru

***Аңдатпа.** Мақалада ізгілік қарым-қатынас бастауыш мектеп оқушыларының ұжымда, ортада қалыптастыруы қарастырылады. Тәлім-тәрбиеде оқушыларды сүйіспеншілікке, адамгершілікке, ізгілікке, махаббатқа, қайырымдылыққа тәрбиелеу. Оқушыларға бір-біріне көмектесу, қолдау көрсету, жаңашырлық танытуға тәрбелеу қарастырылады.*

***Кілт сөздер:** ізгілік, сүйіспеншілік, адамгершілік, ізгілікті қарым-қатынас, тәрбие, мінез-құлым, зұлымдық.*

***Аннотация.** В статье рассматривается формирование гуманистических отношений в коллективе, в среде у младших школьников. Воспитать у школьников любовь, нравственность, доброту, любовь, милосердие. Учащимся предлагается помогать, поддерживать друг друга, воспитывать чувство новизны.*

Ключевые слова: гуманизм, любовь, человечность, гуманное отношение, воспитание, поведение, зло.

Annotation. The article deals with the formation of humanistic relations in the collective, in the environment of younger schoolchildren. To educate schoolchildren in love, morality, kindness, love, mercy. Students are invited to help, support each other, foster a sense of novelty.

Keywords: humanism, love, humanity, humane attitude, education, behavior, evil

Жас ұрпақ қиын әлеуметтік жағдайда қалыптасуды. Себебі, оларға ата-аналарының жоғары жұмыспен қамтылуы, немесе жұмыссыздығы, құндылық бағдарларының өзгеруі әсер етуде. Осы жағдай баланың сыртқы әлеммен, басқа адамдармен қарым-қатынасындағы ішкі қайшылықтар, мәселелер тудыруда. Сондықтан оқу-тәрбие үрдісінде адамгершілік, ізгілік тәрбиесінің өзектілігі артып келеді. Адамгершілік тәрбиесіне бастауыш мектепте ерекше орын беріледі. Бұл жастағы балалар адами қарым-қатынас әлемін өздеріне ашады, олар басқа адаммен не болып жатқанын түсінеді және сезіне алады. Бастауыш мектеп оқушыларында адамгершілік сезімдер: жолдастық, сыныпқа жауапкершілік, біреудің әділетсіздігіне ашулану қарқынды дамуда. Олар үлкендер қойған талаптарға сай әрекет етуге ұмтылады. Адамгершілік тәрбиесі балалардың жақсылық пен жамандықтың, ар-намыс пен арсыздықтың, әділдік пен әділетсіздіктің мәнін ұғынған саналы өмірдің алғашқы қадамдарынан басталады. Балаларды адамгершілікке тәрбиелеу процесін жетілдіру – қоғамның қазіргі даму кезеңінде бастауыш мектеп педагогикасының маңызды міндеті болып табылады.

Бірінші кезектегі міндет – балаларда өз құрдастарымен ізгілікті қарым-қатынасты қалыптастыру.

Ізгілік – адамның басты құндылығы. Кісіге екі дүниеде пайдалы(нәрсе)-Ізгі іс немесе мінезі түзулік. Екіншісі-ұят, үшіншісі-әділдік. Бұл үшеуі арқылы адам шын бақыт табады. (Ж.Баласағұни) Ізгілік адамның өзіне және өзгелерге жасаған жақсы, игілікті істері. Ізгілікті жылы сөз, тілек, моральдық көмек, қолпаштап қолтыған демеп, көңіліңді жұбатқан ыстық лебіз – жан азығы. Ол жаныңды өсіреді, қанаттандырады, жалындатады, өмірге құштандырады, шаттыққа бөлейді, рухани биіктікке көтереді. Ізгілікке тән мейірімділік, сыйластық, сүйіспеншілік, қайырымдылық сияқты қасиеттер адамды тек жақсылыққа жеткізетіні анық. Мейірімділік пен ізгілік – бірдей. Бұл екі қасиет басқаларға көңіл бөлу, олардың сеніміне ие болу, жанындағы адамдармен өзара дұрыс қарым-қатынас жасау. Халық: «Ізгіліктің нышаны-халық үшін қайтпай құрақ ұшады. Ізгі жүрек ізгілікті сатпайды» дейді. «Шамаң келсе, ізгілік істе, ізгілік, әділдік өлмейді»-деген Сайф Сараи. Ізгілік іс-әрекет, сөз ниет, тілек-бата, көмек-жәрдем арқылы өмірде жүзеге асып жатады. Ізгілік (лат. Humanitas-адам табиғаты) -адамның еркін ойлауының әр түрлі көріністерімен байланысты; оған сәйкес еркіндікті, адамның индивидуалдық дамуын уағыздайды [1].

К.А. Абдреимова: «ізгілік – адамды ізгілікті қарым-қатынасқа, қоғамның жалпыадамзаттық құндылықтарын бағалауға, дүниені және өзін-өзі танып-білуге, түсінуге, үнемі дамытуға ықпал жасайтын, ынталандыратын күш» [2] дейді.

Этикалық сөздікте «ізгілік» (лат. Humanus - адамшылық) дүниетаным ұстанымы боп көрсетіліп, «оның негізінде адамның мүмкіндігінің шексіздігіне, өзін-өзі дамыту қабілеттілігіне деген сенім, ерік бостандығы мен абыройын қорғау, адамның барлық сұраныстарын қамтамасыз ету қоғамның түпкілікті мақсаты деген идея жатады» [3] деген.

Демек, ізгілік – адам бойында дамыған рақымшылдық, қайырымдылық, адамгершілік қамтитын тәрбиелік құндылықтар.

Ізгілікті қарым-қатынастар – ізгілікті сезімдерге көзделген қарым-қатынастар. Адамдардың қарым-қатынасы олардың басқа адамдармен, өзінен жеке ортамен өзара әрекет жасағанда мінез-құлқында көрінеді.

Адамгершілік педагогиканың негізгі міндеті – адамның өзіне, қоршаған ортаға, басқа адамдарға деген көзқарасын анықтауға оны түзетуге көмектесу.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың дамуы үшін қатарластарымен, қоршаған ортамен қарым-қатынасы маңызды. Баланың қатарластарымен қарым-қатынасында танымдық объективті іс-әрекет жеңіл жүзеге асырылмайды, сонымен қатар адамгершілік мінез-құлықтың және тұлғааралық қарым-қатынастың елеулі дағдылары қалыптасады.

Бастауыш мектеп жасы тек балалық шақ емес және адам дамуының көптеген кезеңдерінің бірі болып саналады. Бұл адам өмірінің ең маңызды кезеңі, шыңы. Бұл жас ізгілікті тәрбиенің ең сезімтал уақыты.

Бала өз мінез-құлқын ерікті түрде өзі басқара алады. Ашуын тежейді, импульсивтілікті жеңеді. Оны саналы түрде бағындыра алады. Бұл жас кезеңінде баланың адамгершілік, имандылық ережелерді, нормалар мен принциптерді қарқынды меңгеруі байқалады. Жеке тұлғаның мінез-құлық пен адамгершілік, ізгілік сезімдерінің этикалық әдеттерінің қалыптасуы жүреді. Ғалымдардың өмірбаянын, өмірлік ұстанымдарын, олардың шығармашылық қызметін, өнегелі істерін оқып-үйрету оқушылардың қызығушылығын тудырады. Олардың мінез-құлқын, іс-әрекетін ынталандырады.

Сабақ барысында жақсылық пен зұлымдық, шынайы және рухани ізгілік, әділеттілік пен әділетсіздік мәселелерді талдау оқушыларға адами қарым-қатынасының күрделі әлемімен таныстырады. Ізгілік идеяларын, олардың жалпыадамзаттық сипатын түсінуге және бағалауға үйретеді.

Шалва Амоношвилидің пікірінше, баланың жеке басын дамытуға және тәрбиелеуге бағытталған гуманитарлық педагогикалық процестің принциптер жүйесі бола алатын бірнеше ережелер бар. Бұл принциптер өзін педагогикалық сенімге айналдырған мұғалімнің өз шәкірттері үшін әміршіл және императивті болуына ешбір жағдайда жол бермейді;

Олар оны айналасындағы адамгершілік, ізгілендіру ортасын құру туралы үнемі қамқорлық жасауға және жалпы адамзаттық мәдениетті иеленуге көмектесуге бағыттайды.

Мектеп жасындағы оқушыларда ізгілікті қалыптастыру әртүрлі іс-әрекетте, тұлғааралық қарым-қатынастың бірнеше түрлерінде жүзеге асырылады. Бала эмпатияға, серіктестікке, жауапкершілікке қосылу керек. Енжарлық, немқұрайлылық белгілерін мұғалім бақылап, оны талдау керек.

Мұғалімнің оқушыларға деген ізгілік қарым-қатынасының үлгісі ерекше тәрбиелік күшке ие. Ол басқа адамдардың ізгілігі туралы әңгімелерде, айтыстарды, ертегілерде, өлеңдерде айта алады. Ізгілікті қарым-қатынасты қалыптастырудың ең маңызды шарты – ұжымдық тәрбиелік іс-әрекеттерді ұйымдастыру. Әсіресе оқушылардың басқаларға демеу болуы, қолдауы, кішілерді, әлсіздерді қорғау жағдайларына ұйымдастырылатын іс-әрекет түрлері. Осындай жағдайлар мұғалімнің арнайы қарастыруымен немесе белгілі бір іс-әрекет кезінде туындауы мүмкін. Бастауыш мектеп оқушыларының құндылықтары мен мұраттарын, ізгіліктерін қалыптастыру мектептің, қоғамның, отбасының, қауымдастықтың қызметін біріктіруге негізделген ізгілікті тәрбиенің маңызды шарты.

Сонымен, ізгілікті қарым-қатынасты қалыптастырудың педагогикалық процесінің пәнаралық сипаты қоғамның барлық әлеуметтік институттарының, яғни мектептердің, отбасылардың, мектептен тыс мекемелердің педагогикалық күштерін біріктіруді талап етеді. Өйткені, олардың әрқайсысы берілген жағдайда жұмыс істеуге мүмкіндіктері бар.

Ізгілікті қарым-қатынасты қалыптастыруда бастауыш мектептерде жетекші орын алады. Себебі, оларда табиғатқа, басқа адамдарға, қоршаған ортаның әлеуметтік-саяси өмірін түсінуге ізгілікті қатынасты көрсетуде физикалық дайындық жеткілікті. Бастауыш мектеп оқушылардың танымдық, эмоционалдық және мінез-құлық критерийлерін дамытуға әсер ететін әртүрлі формалар мен әдістер арқылы қоғамдық пайдалы іс-әрекетін ұйымдастыруда тамаша мүмкіндікке ие. Ізгілікті қарым-қатынастарды тәрбиелеудің арнайы әдістері, ұйымдастыру формалары жоқ. Мұғалім классикалық педагогиканың бізге бұрыннан белгілі барлық құралдарын пайдалана алады. Оқу-тәрбие процесінің әдістері мен формаларынан бағыттылық өзгереді. Мысалы, сендіру немесе оқыту сияқты жалпы білім беру әдістерін алайық. Әртүрлі бағыттағы мұғалімдер оларды әртүрлі қолданады. Қатыгез бақылауға ұмтылған мұғалімдер өз сендірулерін тіке айтады, тек оны көрсетудің анықтығы мен категориялық сипатына ғана қамқорлық жасайды. Ізгілікті педагогикада сол сенім оқушылардың ерекшеліктеріне және жағдайға байланысты жұмсақ түрде айтылады.

Ізгілік – тұлғалық педагогиканың мәні – ұзақ оқу-тәрбие процесінің нәтижесінде қол жеткізілген міндеттер мен мақсаттар ғана емес, сонымен қатар оларға қол жеткізуге тиісті құралдармен де анықталады. Мақсатқа жету құралдарының мәні қарым-қатынаста ашылады. Ол балаларға күнделікті қуаныш сыйлайды, оларға еркін таңдау береді, ынтымақтастыққа итермелейді.

Шалва Амоношвилидің пікірінше, нағыз гуманистік педагогика – бұл балаларды өзін-өзі құру процесіне тарта алатын педагогика. Мұғалімнің жүрегі сезімтал болуы керек. Тек ол шындық сәтінде баламен қалай сөйлесу

керектігін айтады. Балаларға адамгершілік болу – мұғалімнің әрбір баланың бойынан «Алланың ұшқынын» табуы [4].

Мектепке барған алғашқы күннен бастап балаларды қатарластары қоршап алады. Сондықтан олардың өмірін өзара қарым-қатынастарын олардың талпыныстарын қанағаттандыратындай етіп ұйымдастыру маңызды. Осылайша бір-біріне деген ізгі ниет артады.

Бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың ізгілікті сезімдері мен қарым-қатынастарын тәрбиелеудің тиімді әдістеріне сананы қалыптастыру әдістері жатады. Олар: сендіру, әңгімелеу, ұсыныс, түсіндіру; практикалық әрекетті қалыптастыру әдістері: этикалық-коммуникативтік жаттығулар, талап, тапсырма; ынталандыру әдістері: мақұлдау, мадақтау, сенім режимін қамтамасыз ету.

Әңгіме – оқиғаны қара сөзбен баяндайтын шағын көркем шығарма жанры. Әңгіменің көлемі шағын, кейіпкерлер саны аз, сюжет ұйытқысын құрайтын оқиғаның басталуы, шарықтау шегі мен шешімі болады.

Түсіндіру – мәселені дәйекті, логикалық, нақты көрсету әдісі.

Сендіру – адамның бойында қажетті қасиеттерді қалыптастыру үшін оның санасына, сезіміне, еркіне көп қырлы әсер ету.

Ұсыныс – бұл адамның нақты бағдарламалауға және оның ұсынған мазмұнды жүзеге асыруына бағытталған адамның психикалық саласына тікелей немесе жанама әсер етудің мақсатты процесі.

Аталған әдістердің ішінде көрсетілген мәселені шешу аясында ең қолайлысы: әңгімелеу, түсіндіру, әңгімелесу, этикалық және ұжымдық жаттығулар жатады.

Балалар арасындағы ізгілік қарым-қатынасты қалыптастыру олардың бойындағы ізгілік сезімдерді тәрбиелеуді көздейді.

Осыған байланысты мектепте оқушылармен көптеген әртүрлі іс-шаралар өткізіледі. Олар: этикалық тақырыптарда әңгімелесу, көркем әдебиет оқу, балалардың жағымды және жағымсыз әрекеттерін талқылау. Баланың мектеп өміріне қолайлы енуін қамтамасыз ететін механизм – психологиялық дайындық болып табылады.

Баланың ізгілік саласын қалыптастырудың қажетті шарты балалардың бір-бірімен қарым-қатынасы мен қарым-қатынасын дамытуға ықпал ететін бірлескен іс-әрекетті ұйымдастыру болып табылады. Оның барысында бала өмір туралы түсінік алады, басқа адамның және өзінің қабалеттерін, қоғамдық-тарихи тәжірибені меңгереді.

Бұл әдістер осындай тапсырмадарды орындау кезінде іске асырылады:

Әңгімені жалғастырыңыз:

1. Қатарласының жағдайына жанашырлық таңытуға тәрбиелеу;

2. Қайғысын жеңу үшін көмектесуге ұмтылыс.

Әсем тазалықты жақсы көреді. Ол әрдайым бөлмесін тазалайды. Ойыншықтарды өз орнына қойып, шаңдарды сүртіп отырады. Бір күні әсем кілемге су төгіп алды. Ол абдырап, төккен суға қарады. Сол кезде оған Әмина жақындады... Әңгімені жалғастырыңыз. Қыздар не туралы сөйлесті? Сіз не істеуші едіңіз? Неге?

Мұғалім балалардың жанашырлығы мен қамқорлығын көрсеткенін бағалайды, қолдайды.

Сондай-ақ, ізгілік қарым-қатынастарды қалыптастырушы үшін «Достық деген не?», «Сыпайалық», «Әділеттілік дегеніміз не?» деген тақырыптар бойынша сынып сағаттарын өткізе алады.

Ізгілік сезімдер мен қарым-қатынастарды тәрбиелеу бағдарламасының мазмұны балаларды шынайы адами құндылықтармен, мәдениетпен, ғылыммен, өнермен таныстыруды қамтиды. А. С. Макаренко айтқандай, тәрбие жұмысының шынайы мәні балалармен сөйлесуде емес, балаларға тікелей әсер етуде емес, олардың өмірін ұйымдастыруда. Мұғалім, тәрбиеші қандай болса да, өз ісін қаншалықты жақсы білсе де, бірақ егер ол адамгершілік сезімдерге негізделген балалардың іс-әрекеті мен қарым-қатынасын ұйымдастыра алмаса, ол үлкен жетістікке жете алмайды.

Сондықтан бастауыш мектеп оқушыларының ұжымда ізгілік қарым-қатынастарды қалыптастыру үшін мұғалім: балалардың өміріне, олардың қуаныштарына, қайғыларына, жетістіктеріне, ұмтылыстарына, сәтсіздіктеріне белсенді қызығушылық таныту керек. Қажет болған жағдайда жәрдемдесу, көмектесу, жанашырлық білдіру керек.

«Ізгілік», «ізгілік қарым-қатынастар» ұғымдарының мәнін зерттей отырып, біз ізгілік – бұл ізгілік нормалары мен құндылықтарымен шартталған, санада жанашырлық пен жанашырлық тәжірибелерімен бейнеленген әлеуметтік объектілерге адамның көзқарасы жүйесі деген қорытындыға келдік; ізгілік қатынастар – бұл тәжірибе, түсіністік, жанашырлық сезімдеріне негізделген қатынастар.

Әдебиет:

1. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика/Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: 2006. - 482 б. ISBN 9965-808-85-6
2. Словарь по этике./ Под ред. И. С. Кона. – М., 1993. стр. – 49
3. Абреимова К.А. Оқыту процесінде диалог арқылы жоғары сынып оқушыларының ізгілік қасиетін қалыптастыру. - Алматы, 2006.
4. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике [Текст] / Ш.А. Амонашвили - М.; Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1995. - 496с.
5. Гаврилычева Г.Ф. Младший школьник и его ценности [Текст] / Г.Ф. Гаврилычева // Начальная школа. - 2008. - №7. - С.13 - 17.
6. Жүсіп Баласағұни. Құтты білік /Көне түркі тілінен аударып, алғы сөзі мен түсініктерін жазған А.Қ.Егеубаев. - Алматы: «Таймас» баспа үйі, 2007. – 536 б.

«СЕНСОРНОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИГР С ПРИРОДНЫМ МАТЕРИАЛОМ»

Т.Н. Фомина, Е.Е. Федорова

Андамна. Мақалада мектеп жасына дейінгі баланың сенсорлық тәрбиесі туралы түсінік және оның балалардың жалпы дамуына әсері, мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктері ашылады. Мақалада ойынның мектеп жасына дейінгі балалардың сенсорлық дамуы мен тәрбиесіндегі маңызы ашылады ойын түрлері.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі жас, сезімтал кезең, сенсорлық даму, сенсорлық тәрбие, дидактикалық ойын.

Аннотация. В статье раскрывается понятие сенсорного воспитания ребенка дошкольного возраста и его влияние на общее развитие малышей, раскрываются возрастные особенности детей дошкольного возраста. В статье раскрывается значение игры в сенсорном развитии и воспитании детей дошкольного возраста виды игр.

Ключевые слова: дошкольный возраст, сензитивный период, сенсорное развитие, сенсорное воспитание, дидактическая игра.

Annotation. The article reveals the concept of sensory education of a preschool child and its impact on the overall development of toddlers, reveals the age characteristics of preschool children. The article reveals the importance of games in the sensory development and upbringing of preschool children types of games.

Keywords: preschool age, sensitive period, sensory development, sensory education, didactic game.

Дошкольный возраст- особенный, уникальный, значимый возраст период в жизни человека. Это период активного проявления ребенка, познания окружающего мира, изучения предметного и социального мира, «нащупывания» человеческих отношений, развития познания.

По мнению А.Н. Леонтьева, дошкольный возраст представляет собой период «первоначального фактического складывания» личности. Именно в эти годы происходит становление основных личностных механизмов и образований [1]. Поэтому особенно важно, что в этот сензитивный период жизни возникает и интенсивно развивается способность к знаковому преобразованию действительности, знаковому мышлению (мышлению человеческого типа). Соответственно так остро стоит проблема оказания помощи ребенку именно в ранние периоды жизни.

Одним из важных направлений педагогической работы с дошкольниками является сенсорное развитие, которое играет огромную роль в умственном развитии ребенка, в формировании представлений о внешних свойствах вещей, развитии процесса восприятия. В связи с этим большое значение имеет создание комплекса сенсорного воспитания детей дошкольного возраста.

Сенсорное воспитание дошкольников - это целенаправленное педагогическое воздействие, обеспечивающее формирование умственного

познания и совершенствование ощущений и восприятия. Вопрос сенсорного воспитания детей в дошкольном образовании является одним из актуальных. Сенсорное развитие, с одной стороны, составляет основу общего интеллектуального развития ребенка, с другой – имеет самостоятельное значение, так как полноценное восприятие необходимо и для успешного обучения ребенка в детском саду, в школе, и для многих видов труда. Значение сенсорного развития в дошкольном детстве трудно переоценить.

Проблема формирования сенсорной культуры является приоритетной, имеет первостепенное значение в развитии ребенка и требует пристального внимания. Но, как известно, основной формой и содержанием организации жизни детей является игра, игра - самая любимая и естественная деятельность дошкольников. Играя, ребенок учится осязанию, восприятию и усваивает все сенсорные эталоны; учится сопоставлять, сравнивать, устанавливать закономерности, принимать самостоятельное решение; развивается и познает мир.

Игра является ведущей деятельностью каждого дошкольника. Большие возможности для сенсомоторного развития дошкольников имеет дидактические игры с природным материалом.

Игры с природным материалом рано входят в жизнь ребенка. К.Д. Ушинский писал: «Дети не любят игрушек неподвижных, законченных, хорошо сделанных, которых они не могут изменить по своему желанию ... лучшая игрушка для ребенка та, которую он может заставить измениться самым разнообразным образом ... для детей лучшая игрушка - куча песка» [2, 3].

Игра помогает ребенку раскрыть свой потенциал, выразить свои эмоции, чувства, переживания. Если проследить путь работы с детьми по изготовлению поделок из природного материала, то можно заметить, что вначале ребята рассматривают образец, анализируют его структуру, способы изготовления; затем после усвоения этого процесса задания усложняются: воспитанникам показывают рисунок или фотографию игрушки, которую нужно сделать, и, наконец, они без предварительного анализа изготавливают поделку по заданию или по собственному замыслу.

Во время такой работы активно используется речь ребенка: он проговаривает все свои действия, что он будет делать, что он сделал, спросит у ребенка в процессе такой игры. Труд по изготовлению игрушек из природного материала способствует развитию личности ребенка, воспитанию его характера [4].

В процессе работы с природным материалом также закладываются мотивы трудовой деятельности детей, прививание таких качеств как: анализирование ситуации, работа по плану, прослеживание последовательности действий.

Рассмотрим игры с использованием природного материала:

Игра «Каждому камешку свой домик».

Обучающая задача. Классификация камней по форме, размеру, цвету, особенностям поверхности (гладкие, шероховатые).

Материалы: различные камни, четыре коробочки, модель обследования предмета.

Содержание игры. Лесовичок дарит детям сундучок с разными камешками, которые он собирал в лесу, возле озера. Дети их рассматривают. Чем похожи эти камни? Дети надавливают на камни, стучат. Все камни твердые. Чем камни отличаются друг от друга? Затем Лесовичок обращает внимание детей на цвет, форму камней, предлагает ощупать их. Отмечает, что есть камни гладкие, есть шероховатые. Лесовичок просит помочь ему разложить камни по четырем коробочкам по следующим признакам: в первую — гладкие и округлые; во вторую — маленькие и шероховатые; в третью — большие и не круглые; в четвертую — красноватые. Дети работают парами. Затем все вместе рассматривают, как разложены камни, считают количество камешков в каждой коробке.

По итогу данной игры можно сделать такие выводы:

Во-первых, дети научатся работать в группах, парах;

Во-вторых, дошкольники повторят такие качества как: цвет, форма, качество предмета;

В-третьих, идет сенсорное развитие, направленное на логическое мышление и предметно-пространственное мышление.

Игра «Найди листочек, какой покажу»

Дидактическая задача. Найти предметы по сходству, закрепить название листьев деревьев.

Игровое действие. Бег детей с определенными листочками.

Правило. Бежать («лететь») по команде можно только тем, у кого в руках такой же листочек, какой показал воспитатель.

Ход игры. Во время прогулки воспитатель показывает детям какой-либо лист с дерева и предлагает найти такой же. Отобранные листья сравнивают по форме, отмечают, чем они похожи и чем отличаются. Воспитатель оставляет каждому по листу с разных деревьев (клен, дуб, береза и др.). Затем педагог поднимает, например, кленовый листок и говорит: «Подул ветер. Полетели вот такие листочки. С какого дерева листочки? Покажите, как они полетели». Дети, в руках у которых листья клена, кружатся, а по команде воспитателя останавливаются.

Игра повторяется с разными листьями.

По итогу данной игры можно сделать такие выводы:

Во-первых, идет развитие физкультурных навыков детей дошкольного возраста;

Во-вторых, происходит развитие наглядно-образного мышления.

Игры по ознакомлению детей с комнатными растениями.

Комнатные растения меньше знакомы младшим дошкольникам, чем овощи и фрукты. Они часто пользуются бытовыми обобщающими определениями: «цветы», «цветок», не зная точного названия того или иного комнатного растения.

Дети младшей и средней групп на занятиях по ознакомлению с природой и в играх должны усвоить:

1. Названия комнатных растений (для младшей группы— 1—2).

2. Строение комнатных растений: уметь определять их строение, сравнивая со знакомыми объектами растительного мира: «как дерево», «как травка».

3. Знать части растений:

Выделять *стебли*; воспитатель вводит слово *стебель* в активный словарь детей постепенно, заменяя его вначале словом *ветка*;

уметь описать листья: круглые, длинные — овальной формы (как огурчик); окраску (зеленая); величину (большие, маленькие); поверхность листа (гладкий, негладкий); уметь рассказать о *цветах*: название окраски в пределах основных цветов, количество на цветоножке (много, один).

Чтобы дети лучше усвоили эти знания, последовательность заданий в играх с комнатными растениями нужно изменить по сравнению с предыдущей группой игр.

Прежде всего детям надо показать, что комнатные растения отличаются друг от друга. Первые задания («найди такой же» нахождение предметов по сходству) помогут воспитателю узнать, кто из детей различает растения, а кто нет. Затем следует обратить внимание малышей на самые заметные отличительные признаки некоторых растений. В играх перед ними ставится задача: найти растения по описанию взрослого. Решение этой задачи дает возможность детям обратить внимание на форму, величину листьев, окраску.

Проводя игры с комнатными растениями, воспитатель называет их, сначала не требуя от детей знания названий. И только после некоторых игр перед детьми ставят задачу — найти растение по названию.

Игры с заданием «найти растение по названию» труднее, чем игры с овощами и фруктами, поэтому их проводят после того, как дети узнают о растениях.

Дидактическая игра помогает детям овладевать новыми знаниями, умениями, у них формируются сенсорные эталоны с меньшим напряжением, дети легче запоминают материал, осваивают новые способы деятельности, сравнивают, различают, сопоставляют, обобщают.

Из всего вышесказанного можно сделать такие выводы как:

-особенности сенсорного развития детей заключается в тесной связи с головным мозгом, который является движущей силой активного развития в этот период. Особенно активно развиваются анализаторные системы – слух, зрение, обоняние, осязание и вкусовые ощущения;

- сенсорное развитие ребенка является залогом его успешного осуществления разных видов деятельности, формирования различных способностей.

Поэтому сенсорное воспитание должно планомерно и систематически включаться во все моменты жизни малыша.

Литература:

1. Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений.-- М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 232 с.
2. Пилюгина, Э.Г. Занятия по сенсорному воспитанию: учебное пособие М.: Политиздат, 2003. - 198 с.
3. Горбунова И. Сенсорная комната в «Ладушках» / И. Горбунова, А. Лапаева // Журнал Дошкольное воспитание. – 2006. – №12 – С. 30
4. Глушкова Г. Игра или упражнение // Журнал Дошкольное воспитание. – 2008. – №12. – С.29 – 34.
5. Дубровская. Н.В. Цвет и особенности его восприятия детьми дошкольного возраста:// Журнал Дошкольная педагогика. – 2003. – №6 (15) – С. 21 – 26.
6. Ефремова. Н. Учимся различать цвета и запоминать их названия// Журнал Дошкольное воспитание. – 2002. – №12 – С. 20 – 21

«БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ НАЗАРЫН ЖАТТЫҚТЫРУ ЖОЛДАРЫ»

Ш.Ш.Хамзина, А.М.Абдрахманова

Павлодар педагогикалық университет, Павлодар қаласы,

Кенжекөл мектебі

e-mail alma85_09@mail.ru

***Аннотация.** Бұл мақала бастауыш сынып оқушыларының назарын жаттықтыру мәселесіне арналған. Бұл жұмыста оқушының назарын, зейінін жаттықтыру, дамыту жолдары көрсетілген. Зерттелетін мәселелер бойынша тарихи дереккөздерге талдау жасалады.*

***Кілт сөздер:** зейін, есте сақтау, жаттықтыру, назарын аудару.*

***Аннотация.** Данная статья посвящена проблеме тренировки внимания младших школьников. В данной работе показаны способы тренировки, развития внимания, внимания учащегося. По изучаемым вопросам проводится анализ исторических источников.*

***Ключевые слова:** внимание, память, тренировка, внимание*

***Annotation.** This article is devoted to the problem of training the attention of younger schoolchildren. This paper shows the ways of training, development of attention, attention of the student. The analysis of historical sources is carried out on the studied issues.*

***Keywords:** attention, memory, training, attention*

Баланың мектепке дейінгі кезеңнен мектеп кезеңіне ауысуы оның сыртқы әлеммен қарым-қатынас жүйесі мен бүкіл өмір құрылымының өзгеруімен сипатталады. Осыған байланысты баланың мектепке дайындау – күрделі мәселе. 6 жасар бала үшін оқыту тек іс-әрекет қана емес, әрі білім мен ұғымдарды игеруінің, өзін келешекке дайындау тәсілінің, оның жаңа іс-әрекет міндетінің, күнделікті өмірінің өзгеруіне әкеледі. Демек, мектепте оқушының жан-жақты интеллектуалды, адамгершілік, эстетикалық және физикалық дамуы, оның жеке басының қалыптасуына әсер етіледі.

Бастауыш сынып оқушысының есте сақтау қабілеті оқу-танымдық іс-әрекетінің негізгі психологиялық компоненті болып табылады. Мұғалім оқушылардан материалды неғұрлым көп мәліметті есте сақтауға және оны қайта жаңғыртып қолдануға қол жеткізу үшін оқу процесін құруы керек, бұл психологиялық процестер ерікті сипатқа ие болған кезде ғана мүмкін болады. Егер мұғалім мен ата-ана белгілі бір баланың дара ерекшеліктерін ескере отырып құрса, балалардың есте сақтау қабілетін дамыту процесі ұтымды болады, берілген ұсыныстарды қолдана отырып, түрлі мәлімет қорын есте сақтауға ықпал ететін түрлі әдістерді қолдануымыз керек. Сонда ғана оқушының зейіні тұрақталып, білім қоры молаяды.

П. Я. Гальпериннің тұжырымы бойынша, Зейін – бағдарлық-зерттеулік іс-әрекеттің негізгі шарты. Өзінің қызметі жағынан, зейін өзі бағытталған феноменнің мазмұнын қадағалау болып табылады. Зейінде қадағалау белгілі бір белгі, өлшем, үлгі арқылы жүзеге асады. Ал Л. С. Выготский бойынша, ырықты зейін ұғымдардың, түсініктердің дамуына байланысты, яғни берілген жайтқа қалай әрекет ету қажеттілігін түсінуге, жалпы, жағдайды түсіне білуге байланысты.

Зейін өздігінен жеке-дара психикалық процесс те, жеке адамның қасиеті де болып саналмайды. Сөйтсе де ол әрқашан адамның өмір тәжірибесіндегі іс-әрекетіне, таным процестеріне тікелей қатысты болып, оның қызығуын, бағытын көрсетеді. Зейін – кез келген психикалық процестің тұрақты бір жағы. Сөйтіп ол адам іс-әрекетінің сапалы әрі нәтижелі болуын жәрдемдеседі. Зейін дегеніміз – сананың белгілі бір нәрсеге бағытталып, оның айқын бейнелеуін қамтамасыз етуі.

Зейін – адам санасының қандай да бір өзіне қажетті немесе қызықтырған затқа, құбылысқа немесе іс-әрекетке бағытталуы және шоғырлануы. Сананың бағытталуы деп объектіні таңдап алуды айтамыз, ал сананың бір нәрсеге шоғырлануы дегенде, бұл объектіге қатысы жоқтың бәріне назар аудармауды айтады. Білім беру үрдісінде зейіннің алатын орны ерекше. Оқыту мен оқуда, жетістікке жету, зерттелетін объектіге зейін қоюдан басталады.

Адамның кез келген мақсатты іс-әрекеті зейін арқылы жүзеге асады. Зейіннің келесі түрлері бар: ырықсыз (еріксіз), ырықты (ерікті) және үйреншікті зейін. Еріксіз зейін адамның мақсатынсыз-ақ сана заттар мен құбылыстарға бағытталады. Ерікті зейін мақсатты іс-әрекеттерді орындаумен байланысты. Ал үйреншікті зейін адамның іс-әрекетінің өмір тәжірибесінде қалыптасып отыратын түрі.

Жадтың жұмыс істеу процесіне әртүрлі сезім мүшелері қатысады. Осыған байланысты психологтар мотор, визуалды, есту, (тактильді, иіс сезу, дәм сезу), эмоционалды және есте сақтаудың басқа түрлерін ажыратады. Көрнекі жады басым, әрі ол қиялмен байланысты. Есту жады дыбыстық, сондай-ақ ауызша-логикалық ақпаратты сақтауға көмектеседі және оны ойнатуға мүмкіндік береді. Мотор жады моториканы қалыптастыруға қатысады, мысалы, жазу процесі "автоматизмге" жеткізіледі, мұнда адам жазбаша белгілерді салу туралы ойланбайды. Мысалы: 1-сынып оқушысы әр әріпті өту барысында оның жазылу ерекшелігін есте сақтайды.

Эмоционалды жады – бұл тәжірибе туралы естелік. Көптеген психологтар эмоционалды боялған ақпарат жақсы есте қалатынын атап көрсетеді. Әрине, эмоционалды есте сақтау адамның қарым-қатынасына да әсер етеді.

Қарастырылған жад түрлері ақпаратты алудың бастапқы көздерімен байланысты, содан кейін ақпарат әртүрлі өзгерістерге ұшырайды: сұрыптау, іріктеу, жалпылау, кодтау, синтездеу, сондай-ақ ақпаратты өңдеудің басқа түрлері[6].

Мектептегі оқу процесінде балалар логикалық ойлауды, себеп-салдарлық байланыстар мен пәндер мен құбылыстар арасындағы қатынастарды құруды үйренеді. Алайда, айта кету керек, 7-8 жастағы балалар бұл операцияларды тек бейнелі түрде ұсынылған нақты байланыстармен жасай алады [8]. Жеті жасқа дейін, жас психологиясының мәселелерімен айналысатын психологтардың зерттеулеріне сәйкес мектепке дейінгі балаларда репродуктивті бейнелер байқалады-тақырып туралы идеялар және бұл бейнелер жиі статикалық болып табылады. Мәселен, мысалы, олар тік және көлденең арасындағы құлаған таяқшаның аралық орнын елестетуде қиындықтарға тап болады. 7-8 жылдарға қарай өнімді бейнелер-идеялар қалыптасуда.

Есте сақтауды жаттықтыру:

* оқушы материалды дауыстап қайталауы керек. Оқығаннан кейін балаңыздан не есте қалғанын қайталауын сұраңыз. Алдымен қайталау толық болмайды, балаңыздан материалды тағы бір рет жүгіріп өтіп, әрекетті қайталауын сұраңыз. Осылайша, уақыт өте келе бала оқығанын есте сақтау және қайта айту оңайырақ болады. Өткен материалды қайталаңыз.

* мәтіннен «анықтамалық нүктелерді» табыңыз, бұл мәтіннің ең маңызды немесе эмоционалды түрде көрінетін бөліктері болуы мүмкін. Содан кейін оларды бір-бірімен байланыстыруға тырысыңыз. Бұл "тірек 4 пункттер" әсіресе күрделі деп саналатын материалды еске түсіру кезінде нұсқаулық болады. Мысалдар келтіріңіз. Есте сақтау керек нәрсені механикалық түрде ғана емес, сонымен бірге бұл не туралы екенін түсіну маңызды. Мұны түсіну балаға материалды түсіндіретін мысалдарға көмектеседі.

• Үзіліс жасаңыз. Жас оқушыға көп уақыт жаттығу қиынға соғады, ол шаршай бастайды және нашар есте сақтайды, оған біраз демалып, тапсырмаға сәл кейінірек оралыңыз.

* Жүйелі түрде айналысыңыз, сіз аз мөлшерде ақпаратты жаттай аласыз, бірақ күн сайын бір күнде үлкен көлемге қарағанда.

"Сөз эстафетасы" жаттығуы. Бұл әдіс "Қарлы кесек" ойынына ұқсас өткізіледі. Сіз бір сөзді атайсыз, бала сіз айтқан сөзді атайды және өз сөзін қосады. Сіз өз сөзіңізді, баланың айтқан сөзін қайталайсыз және үшіншісін қосасыз. Содан кейін эстафета қайтадан балаға ауысады, ол аталған 3 сөзді қайталап, тағы біреуін қосуы керек және т.б. "сөз эстафетасы" үшін кейбір тақырыпты таңдаған дұрыс, мысалы: "табиғат", "ауа-райы", "көшеде", "Спорт", "жемістер". Сіз сөздерді бір әріпке немесе тек анимациялық зат есімдерге және т.б. деп атауға келісе аласыз. Бірінші ойыншы: "ағаштар"дейді.

Екіншісі: "ағаштар, шөптер"дейді. Біріншісі: "ағаштар, шөптер, өзен"деп қосады. Екіншісі: "ағаштар, шөптер, өзен, орман". Қайталауда қателескен немесе басқа сөз қоса алмайтын адам ұтылады. Алдымен сіз баяу қарқынмен ойнай аласыз, оны біртіндеп жылдамдыққа жеткізесіз.

«Қандай түсті?» Сабақ үшін сізге бояу суреттері, түрлі-түсті қарындаштар және ұсынылған суретті қалай бояу керектігін сипаттайтын алдын-ала жасалған мәтіндер қажет. Балаға бояу парағы беріледі және мәтінді мұқият тыңдауға, қандай түсті екенін есте сақтауға және сипаттамаға сәйкес суретті бояуға шақырылады. Біз тапсырмалардың нұсқаларын ұсынамыз.

«Таңдау» жаттығуы. Сабақ үшін сізге 8-10 сөйлемнен тұратын мәтін құрастыру қажет. Мәтінді тыңдағаннан кейін, бала сіз оқымас бұрын ескертетін сөздерді таңдап есте сақтауы керек. Есте сақтау үшін мұндай сөздердің саны баланың жасына және сабақтың ұзақтығына байланысты 3-тен 5-ке дейін өзгереді. Міне, осындай тапсырмалардың бірнеше мысалдары. Мұғалім оқушыларға: "Мен сізге мәтінді оқимын. Оны өте мұқият тыңдаңыз, сізге естілетін кәмпиттердің барлық атауларын есте сақтау қажет болады".

«Тоқта» жаттығуы. Бұл ойын үшін мәтіндерді дайындаңыз. Бұл оқушылардың кітаптарынан үзінділер болуы мүмкін, бірақ мәтіннің оқушыға бейтаныс болғаны шарт. Мұғалім: "мен бір сөйлемді оқимын. Сіз оны есте сақтауыңыз керек". Осыдан кейін сіз таңдалған үзіндінің ортасынан бір сөйлемді оқисыз. Оқушыңыздан естіген сөйлемді есте сақтағанын сұраңыз. Егер есімде болмаса, одан сұраңыз және қайтадан оқыңыз. Содан кейін сіз осы сөйлем бар мәтінді оқитыныңызды түсіндіресіз. Сіз айтылған сөйлемді оқығаннан кейін, бала сізді «Тоқта!» деген сөзбен тоқтату қажет.

«Ұқсастық пен айырмашылық». Оқушыларға әртүрлі заттар мен ұғымдарды салыстыру ұсынылады. Бастауыш сынып оқушыларына өздеріне таныс заттар: сүт пен су, сиыр мен жылқы, ұшақ пен поезд (сурет түрінде ұсынуға болады). Ересек балаларға тапсырманы күрделі түрде: таң мен кеш, табандылық пен қыңырлық т.б. Дұрыс жауаптар, қателіктер, ұқсастық пен айырмашылық ара қатынасы, басым белгілер т.б айқындалады.

«Басқа қырынан таны». Белгілі бір заттың басқа қырын ашу. Мысалы, сіріңке тек жанып, жарқырап қана қоймай, пішіні мен салмағы жағынан кішірейеді. Оқушыларға қарапайым заттардың: полиэтилен қақпақ, пенопласт т.б ерекше қасиеттерін ашу, анықтау ұсынылады. Ерекше жауаптар ескеріледі және ұсынымдарды талдауға да, пікірталас ұйымдастыруға да болады.

«Ұқсастықтар іздеу». Белгілі бір зат немесе құбылыс айтылады, мысалы, «тікұшақ». Әртүрлі нақты белгілер бойынша тікұшаққа ұқсас заттарды жазу. Ұқсас заттарды қасиетіне қарай топтап жазуға да болады. Мысалы, «құс», «көбелек» (ұшады, қонады), «автобус», «поезд» (көлік) т.б. Бұл тапсырма заттардың қасиеттерін анықтау, оларды белгілер бойынша жіктеуге арналған.

Осындай жұмыс барысында оқушыларға қолдау көрсету құралдары мыналар болуы мүмкін:

- тапсырманы орындау үлгісі: шешім тәсілін, пайымдау үлгісін көрсету (мысалы, отбасы туралы әңгіме құрастыру алгоритмі) және ресімдеу;

- анықтамалық материалдар: сөздіктер, энциклопедиялар, ереже, ақпарат түріндегі теориялық анықтамалар;

- алгоритмдер, кестелер, жадынамалар, жоспарлар, нұсқаулықтар (мысалы, алгоритм жауап).

Осы сияқты әртүрлі жаттығуларды мұғалім ретін тауып оқу үрдісінде қолдана білсе, оқыту түрленеді, оның тиімділігі артады, оқушылардың ақыл-ойы жетіле түседі.

Оқушыларға тапсырманы біртіндеп күрделендіре түссе, сонда логикалық ойлау қабілеттері қалыптаса бастайды. Осындай психологиялық тәсілдерді қолдана отырып, тренингтік жаттығулар орындату барысында оқушылардың пәнге қызығушылығы артады, ой-өрісі дамиды, шығармашылық пен дарындылық пайда болады. Қорыта айтсам, оқу-тәрбие үрдісінде оқушылардың ойлау процестерін дамыту үшін жоғарыда ұсынылған тренингтік жаттығуларды ұйымдастыру қажет. Сондай-ақ, тренингтік жаттығулар оқушы білімінің деңгейін көтеріп қана қоймай, бір-бірімен жақындастырып, достыққа, адамгершілікке, еңбекке тәрбиелейді, жүйелі ойлап сөйлеуге, сөздік қорын молайтуға, қиялын ұштауға жетелейді.

Әдебиет:

1. Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» /<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1700002017>

2. Гой Н. А. «Профессиональные сообщества как форма профессионального развития учителя», Астана, 2014ж.

3. Психология: Энциклопедиялық сөздік/Бас редакторы Б.Ө.Жақып Алматы, 2011ж

4. Мектептегі психология журналдары 2013ж №1, 2010ж №1, 2017ж №12

5. Мектеп психологына көмекші құрал Мамашбаева Ш.М, Байтелиева Н.С, Момынова С.Н. Астана: Фолиант, 2008ж

6. Абрамова, Г.С. Возрастная психология: учеб. пособие для студ. Вузов [Текст] / Г.С. Абрамова. – Академический проект; Альма Матер, 2016 – 702 с.

7. Климов, Е.А. Основы психологии: учеб. для студ. вузов неспециализированных. спец. [Текст] / Е.А. Климов. – М.: Культура и спорт; ЮНИТИ, 2012. – 295 с.

8. Талызина, Н.Ф. Педагогическая психология: учеб. для студ. учеб. завед. сред. проф. образования [Текст] / Н.Ф. Талызина. – 3-е изд., стереот. – М.: Издательский центр «Академия», 2012. – 288 с.

«НАПРАВЛЕННОСТЬ МЕТОДА ЭТИМОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА НА РАЗВИТИЕ ОРФОГРАФИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ»

М.В. Цыганкова,

«Первая гимназия», г. Петропавловск,

marina.tsygankova.1972@mail.ru,

Аннотация. Статья посвящена направленности метода этимологического анализа дней недели учащимися начальной школы на уроке русского языка. Доказано, что применение этимологического анализа формирует навыки самостоятельной работы, даёт возможность углубить и развить своё языковое чутьё и орфографическую грамотность, помогает выработать прочные орфографические навыки, которые лежат в основе грамотного письма.

Ключевые слова: этимология, деэтимологизация, «тёмные», словарные слова (название дней недели), орфографическая зоркость, грамотное письмо.

Аңдатпа. Мақала орыс тілі сабағында бастауыш сынып оқушыларының апта күндерін этимологиялық талдау әдісінің бағытына арналған.

Этимологиялық талдауды қолдану өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыратыны, оның тілдік қабілеті мен орфографиялық сауаттылығын тереңдетуге және дамытуға мүмкіндік беретіні, сауатты жазудың негізінде жатқан Берік орфографиялық дағдыларды дамытуға көмектесетіні дәлелденді.

Кілт сөздер: этимология, деэтимологизация, "қараңғы", сөздік сөздер (апта күндерінің атауы), орфографиялық қырағылық, сауатты жазу.

Annotation. The article is devoted to the orientation of the method of etymological analysis of the days of the week by elementary school students in the Russian language lesson. It is proved that the use of etymological analysis forms the skills of independent work, makes it possible to deepen and develop one's linguistic flair and spelling literacy, helps to develop strong spelling skills that underlie literate writing.

Keywords: etymology, de-etymologization, "dark", vocabulary words (the name of the days of the week), spelling vigilance, literate writing.

Нельзя чувствовать и знать слово, если не чувствуешь и не знаешь действительности.

С.Я. Маршак

Отсутствие орфографической зоркости или ее слабая сформированность является одной из главных причин допускаемых ошибок. Эта причина сводит на нет хорошее знание правил и умение их применять, школьник не видит орфограмм в процессе письма [1]

Исследования показали, что самостоятельно определяют орфограммы 15-45 % учеников лишь в отдельных классах. Там же, где учитель работает специально - 70-90 %. Следовательно, работу по развитию орфографической зоркости вести необходимо.

Если проанализировать работы известных методистов [2], [1] и ряд статей из журнала «Начальная школа» [3], [4] можно прийти к некоторым выводам:

Работу по развитию навыков грамотного письма нужно начинать уже в букварный период на основе разъяснения несоответствия произношения и написания.

Ввести понятие «опасное место», чтобы насторожить детей на появление возможной ошибки.

Орфографические правила вводить с выполнением нужных упражнений, а также с поэтапным использованием памятки для работы над ошибками. [1]

Наука "этимология" (от греч. "etymon" - "истина" и "logos" - "слово, учение") занимается происхождением слов, в частности выясняет, по какому признаку названы предмет, явление, действие. Значит, этимология стремится к отысканию истинного значения слова.

Предметом этимологии как раздела языкознания является исследование источников и процесса формирования словарного состава языка, включая реконструкцию словарного состава древнейшего периода. Относительно просто на основе достижений сравнительно-исторического языкознания проследить историю звукового и морфологического состава слова. Что касается смысловой эволюции, то её часто бывает очень трудно объяснить.

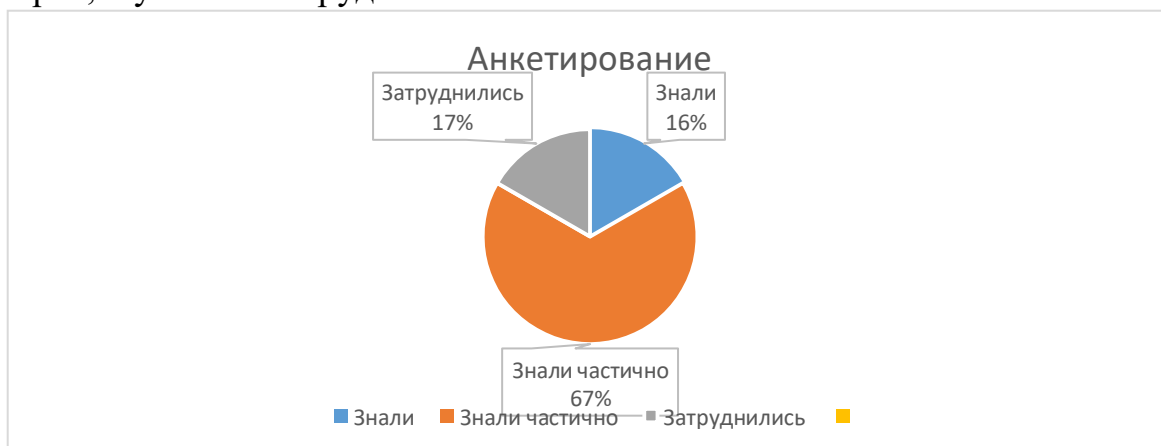
Объектом этимологии являются главным образом так называемые "тёмные" слова, в которых носителям языка непонятна связь формы и значения. Затемнение этой связи (деэтимологизация) - следствие исторических изменений формы и значения слов, а также лексических и грамматических систем языка". [5, с. 643]

Для того чтобы доказать актуальность и значимость данного исследования, нами было проведено анкетирование, в котором участвовали 24 ученика 2 «Г» класса Первой гимназии г. Петропавловска.

Учащиеся ответили на следующие вопросы:

1. Что изучает этимология?
2. Знаешь ли ты, как возникли названия дней недели?
Если да, то поясни как (можно на конкретных примерах).

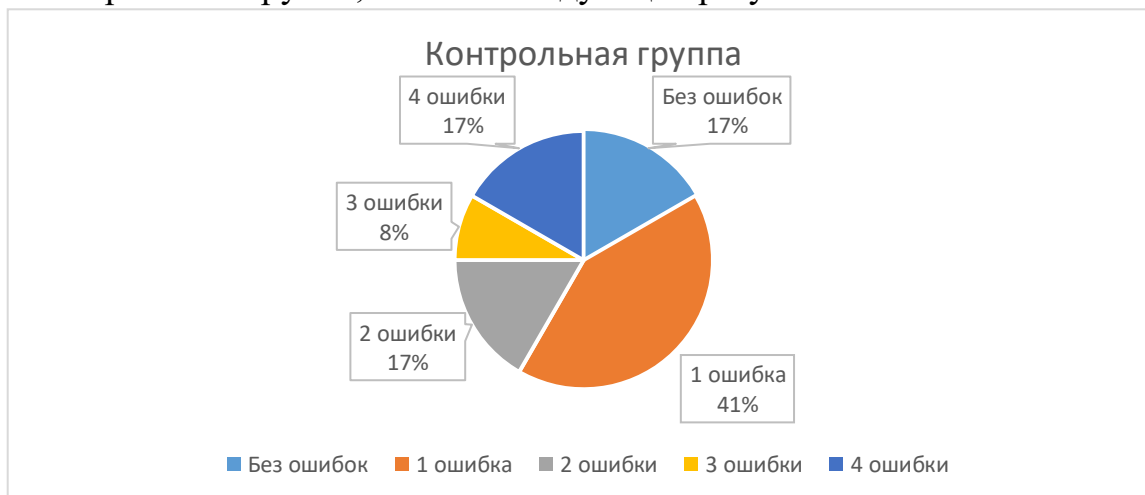
Результаты анкетирования среди одноклассников показали, что только 4 ученика знают, что изучает этимология, но 16 учащихся знают, как возникли некоторые слова школьной лексики и могли пояснить на конкретных примерах, 4 ученика затруднились с ответом.

Анкетирование показало, что большинство учащихся нашего класса не имело представления об этимологии названий дней недели, что подтвердило актуальность выбора темы исследования.

Для чистоты эксперимента, класс был разделён на 2 подгруппы (по 12 человек в каждой): 1 подгруппа была определена контрольной, а 2 подгруппа - экспериментальной.

Учащимся 1 группы были даны названия дней недели в традиционной форме - зрительное запоминание записанных слов. Срез знаний, проведённый в контрольной группе, показал следующие результаты:

В экспериментальной группе знакомство со словарными словами сопровождалось этимологическим анализом каждого дня недели.

Неделя - это удивительное явление календаря с совершенно прозрачными названиями дней и абсолютно темной и загадочной историей. Как же часто мы слышим, и сами произносим эти слова: понедельник, вторник, среда, четверг, пятница, суббота, воскресенье.

Кажется, без названий дней недели жизнь просто невозможна. А действительно, как бы мы ориентировались во временном пространстве, не будь у нас этих семи названий?! Но как же они появились и почему их именно семь?

Оказывается, были и трёх-, и пяти-, и восьмидневные календари. У кельтов неделя составляла 9 дней. Из 14 дней и 14 ночей состояла неделя древнегерманского календаря. Древние египтяне использовали десятидневные недели. А у древних майя неделя могла состоять из 13 или из 20 дней.

Разобраться с тем, откуда взялась 7-дневная неделя, с одной стороны, просто, но в то же время и весьма сложно. Существует несколько версий происхождения недели.

Одну из них можно найти в Библии. Согласно Ветхому Завету, семидневная структура времени была установлена Богом. В Священной книге сказано: в первый день создан был свет, во второй день - вода и твердь, в третий день - земля, моря и растения, в четвертый день - светила и звезды, в пятый день - животные, а в шестой день сотворен был человек. Довольный своей работой Создатель в седьмой день отдыхал, а значит, и человеку в этот день положено отдыхать от труда и забот. Поэтому и седьмой день недели стал выходным.

Иногда местом, где возникла идея недели, называют Вавилон, Персию и некоторые другие страны. Вавилонские астрологи придавали числу «семь»

магическое значение, считая его священным. Это основывалось на астрономических знаниях того времени. Число известных в то время планет составляло семь, включая Солнце и Луну. Эти семь видимых планет соответствовали семи дням недели. Это вторая версия происхождения семидневной недели.

Вероятно, число 7 было выбрано неслучайно и имеет астрономическое происхождение – наблюдение за фазами луны или видимыми планетами. С древнейших времен люди наблюдали за движением небесных тел и отмеряли ход времени по их положению на небосклоне. Так одной из основных временных единиц был лунный месяц, т.е. период от одного полнолуния до другого ~ 29 дней. Данный период включает в себя четыре четко выраженных лунных фазы, каждая продолжительностью примерно 7 дней. Считается, что именно от лунной фазы и произошла та 7 дневная неделя, к которой мы привыкли.

В конце концов, оказалось, что семидневная неделя весьма жизнеспособна и удобна. Переход с юлианского календаря на григорианский не изменил последовательность дней, ритм жизни по дням недели тоже не изменился. Поэтому и сегодня мы используем семидневную неделю. [6]

Наши предки выбрали способ названия дней недели по порядку их следования.

Так, происхождение слова «воскресенье» связано с религиозными событиями – воскрешение Иисуса Христа пришлось именно на этот день. Слово «воскресенье» пришло в Киевскую Русь с принятием христианства, и поначалу воскресеньем называли только один день - день начала празднования Пасхи. А последний день недели называли «неделя», то есть «не делать» - выходной день. И лишь в XVI веке слово «воскресенье» стало использоваться для названия одного из дней так называемой «седмицы» - такое название в то время носила неделя.

А вот название «понедельник» означает, что этот день следует после «недели» (то есть воскресенья). Приставка по- в данном случае остаток от слова «после».

Вторник - значение порядковое - второй день после «недели».

Слово «среда» связано со словом середина (середка). Почему же средой (в просторечии - середой) назван третий день недели, а не четвертый, который действительно является серединой недели, если считать понедельник первым днем недели, а воскресенье седьмым? Эта «ошибка» в счете произошла потому, что по церковному обычаю неделя начиналась с «недели», то есть с воскресенья. При таком счете среда оказывалась средним днем недели. Кстати, в древнерусском языке среда называлась «третийник» в полном соответствии с порядком следования дней (третий день недели).

Четверг - четвертый день недели. Слово составлено из основы собирательного числительного четвер- и уже отмершего суффикса -г.

Слово «пятница» было образовано от числительного «пять», суффикса «-ниц» и окончания женского рода «-а».

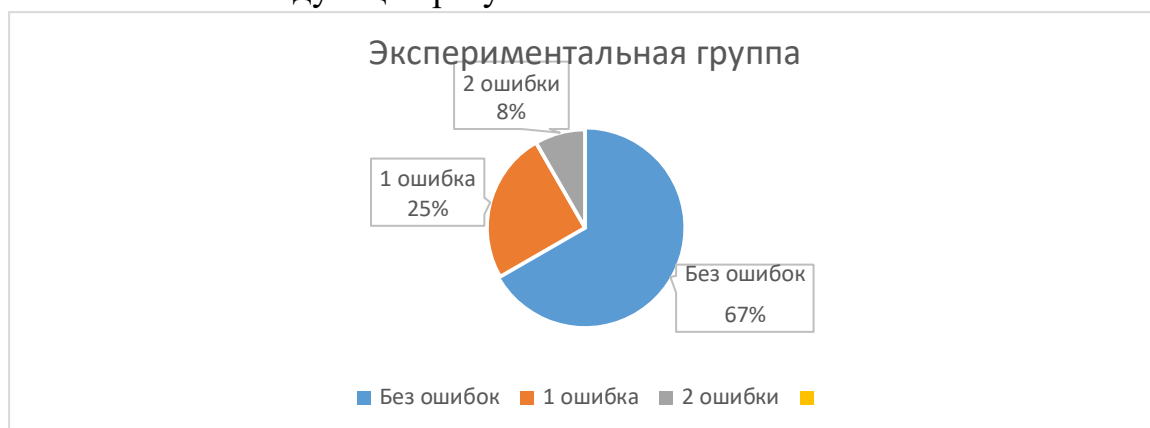
Суббота - шестой день недели. Это слово позаимствовано из древнееврейского языка, в котором оно означало «покой», «отдых».

Таким образом, дни недели в русском языке означают порядковый номер дня недели, кроме субботы и воскресенья, которые имеют религиозное значение. [7]

Таблица 1 – Этимология дней недели

Русский язык	Этимология	Имя соответствующего греческого бога	Символ планеты
Воскресенье	Церковная традиция: воскресение Христа	Гелиос	☉
Понедельник	По (после) недели (воскресения)	Селена	☾
Вторник	<u>Втор</u> + ник	Арес	♁
Среда	<u>Сред</u> + а	Гермес	♄
Четверг	<u>Четвер</u> + г	Зевс	♀
Пятница	<u>Пят</u> + ниц + а	Афродита	♁
Суббота	Др.еврейск. shabbes «покой», «шабаш»	Кронос	♄

В итоге проведённой работы в экспериментальной группе, контрольный срез знаний показал следующие результаты:

Таким образом, очевидна значительная разница между результатами контрольных срезов в контрольной и экспериментальной группе.

Изучив литературу, рассмотрев исторические факты происхождения названий дней недели, выявив знания учащихся о возникновении и правописании этих слов, узнав об особенностях работы на практике, проведя эксперимент среди учащихся контрольной и экспериментальной подгрупп по формированию культуры грамотного

написания названий дней недели, мы для себя сделали вывод, что наиболее эффективным способом усвоения и правильного написания словарных слов является метод этимологического анализа слова.

Результаты анализа, проведённого в работе, позволяют сделать следующие **выводы**:

1. этимологический анализ - эффективный приём обогащения словаря учащихся. Этот приём может служить прекрасным средством объяснения значений непонятных слов, относящихся к школьной терминологии;

2. школьный этимологический анализ мы применяем для того, чтобы научиться правильно писать "трудные" слова. Поэтому он может быть не полным, а частичным, "упрощённым";

3. этимологический анализ изучение трудных слов превращает в сознательный процесс, а это во всех отношениях намного ценнее механического запоминания;

4. использование этимологического анализа на уроках русского языка при работе со словами с непроверяемыми написаниями ставит обучение орфографии на научную основу;

Исследованный материал позволил подтвердить рабочую гипотезу о том, что метод этимологического анализа слова способствует более эффективному усвоению и грамотному написанию словарных слов.

Таким образом, цели и задачи данной работы достигнуты и выполнены.

Литература:

1. Львов М.Р. Правописание в начальных классах. М.: Просвещение, 2000. - С. 45.
2. Жедек П.С. Методика обучения орфографии/ Теоретические основы обучения русскому языку в начальных классах//Под ред. М.С.Соловейчик. - М.: Просвещение. 1992. - С. 150-200. -306с.
3. Гафитулин М., Попова Т. Слово о словарном слове // Начальная школа. - 1997. - № 1. - с.32 – 33.
4. Кохичко А.Н. Этимологический анализ как методический приём при обучении орфографии // Начальная школа. - 1998. - № 1. - с.55-60.
5. Русский язык. Энциклопедия / гл. ред. Караулов Ю.Н. - М.: Дрофа, 1997, с.643 - 645
6. Шанский Н.М., Боброва Т.А. Школьный этимологический словарь русского языка. Происхождение слов. - 4-е изд. - М.: Дрофа, 2001.
7. Этимологический словарь русского языка для школьников [Текст] / М.: ЗАО «Славянский дом книги», 2000. – 438 с.

**ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУ: БІЛІМ
БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ ОҚЫТУДЫ ЖҮЗЕГЕ
АСЫРУДЫҢ ПӘНІ МЕН ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ.**

**ПРЕПОДАВАНИЕ ЕСТЕСТВЕННО НАУЧНЫХ
ДИСЦИПЛИН: ПРЕДМЕТ И СОВРЕМЕННЫЕ
МЕТОДЫ РЕАЛИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ.**

«МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ»

Анафина Айша Ермаковна
Мирзаметова Дилнура Айбековна
Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
e-mail: aisha_anafina@mail.ru

***Аннотация:** Мақала жалпы білім беретін орта мектептердегі пәнаралық мазмұндағы тапсырмаларды қолдана отырып, математиканың басқа пәндермен байланысын жүзеге асыру мүмкіндіктерін анықтауға арналған. Жұмыс барысында математиканы оқыту процесінде пәнаралық байланыстарды жүзеге асырудың теориялық негіздері зерттелді. Пәнаралық байланыстар мәселесі бойынша зерттеу кезінде ашылған ерекшеліктер қарастырылады.*

***Кілтті сөздер:** математика, пәнаралық байланыстар, оқыту процесі.*

***Annotation:** The article is devoted to identifying the possibilities of linking mathematics with other subjects using interdisciplinary content tasks in general secondary schools. In the course of the work, the theoretical foundations of the implementation of interdisciplinary connections in the process of teaching mathematics are studied. The features revealed in the study on the problem of interdisciplinary connections are considered.*

***Keywords:** mathematics, interdisciplinary communication, learning process.*

***Аннотация:** Статья посвящена выявлению возможностей осуществления связи математики с другими предметами с помощью задач междисциплинарного содержания в общеобразовательных средних школах. В ходе работы изучены теоретические основы реализации межпредметных связей в процессе обучения математике. Рассмотрены особенности, раскрытые при исследовании по проблеме межпредметных связей.*

***Ключевые слова:** математика, межпредметные связи, процесс обучения.*

Математиканы оқытудағы пәнаралық байланыстар математиканы оқытудың қолданбалы бағытына қол жеткізудің маңызды құралы болып табылады. Мұндай байланыстардың мүмкіндігі математика мен байланысты пәндерде бірдей атаудағы ұғымдар (векторлар, координаттар, Графиктер мен функциялар, теңдеулер және т.б.) зерттеліп, шамалар арасындағы тәуелділікті білдірудің математикалық құралдары (формулалар, графиктер, кестелер, теңдеулер, теңсіздіктер) байланысты пәндерді зерттеуде қолданылатындығына байланысты. Білім мен әдістердің әртүрлі оқу пәндеріне өзара енуі тек қолданбалы мәнге ие емес, сонымен қатар ғылыми дүниетанымның қалыптасуына қолайлы жағдай жасайды.

Пәнаралық байланыстар қоршаған әлемдегі болып жатқан құбылыстар мен процестердің өзара байланысын бейнелей отырып, олардың материалдық білігін аша түседі, сөйтіп оқытудың ғылыми деңгейін көтереді. Бұл

оқушыларды алғырлыққа баулиды, олардың жүйелі түрде ойлау қабілетін дамытады әрі әртүрлі пәндерден алған білімдерін жалпылап, оны қолдана білу біліктілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұндай интеллектуалдық қабілеттері болмаса, адам еңбекке шығармашылықпен қарай алмайды, әртүрлі пәндік саладан алған білімді синтездеуді қажет ететін қазіргі құбылмалы өмірдің күрделі мәселелерін шеше алмайды. Шығармашылық тұлға, яғни жас дарын жасының ерекшелігіне, қызығуына қарамастан өзгелерден даралығымен, табандылығымен, шұғыл шешімділігімен, өз күшіне деген сенімділігімен, сезім ұшқырлығымен, өз бетімен жұмыс істеуге деген құштарлығымен, асқан шабытымен ерекшеленеді.

Пәнаралық байланыстар мәселесі төңірегінде зерттеулер олардың мынадай ерекшеліктерін ашып көрсетеді:

- пәнаралық байланыстар мектептегі ғылым негіздерін терең және жан-жақты меңгерудің дидактикалық шарты және құралы болып табылады;
- оқу-тәрбие процесінде пәнаралық байланысты жүзеге асыру білімді жалпылауға, жүйелеуге, тиянақтауға, ең ақырында бір тұтас ғылыми дүние танымды қалыптастыруға жағдай туғызады;
- әртүрлі пәнаралық байланыстар оқушылардың іс-әрекеті арқасында нақты ұйымдастырушылық, қалыптастырушылық сипат алады;
- пәнаралық байланыстар материалды игерудегі сабақтастықты көздейді, соның нәтижесінде оқу уақытын үнемдеуге септігін тигізеді.

Қазіргі кезде білім мазмұнын жаңарту жағдайында және орта мектепте белгілі бір деңгейде аяқталған білім ауқымын берудің қажеттілігіне байланысты оқу пәндерінің мазмұны қайта құрылып, жаңартылып, жетілдірілуде. Осыған байланысты пән бағдарламалары жаңартылды. Бағдарламалардың өзгеруіне және оларға жаңа оқу материалдарының енгізілуіне орай, пәнаралық байланыстарды жүзеге асырудың мүмкіндіктері де кеңейе түсті, өйткені, мектеп курсына пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру мүмкін болатын оқу материалының мазмұны мен көлемі осы бағдарламалармен анықталады. Мәселен, 4-сыныпта бағыт ұғымы қалыптастырыла бастайды да 7-сынып геометриясында бұл ұғым әрі қарай дамытылады. Бағыт туралы алғашқы ұғымды пайдаланып, оқушылар 7-сынып физикасындағы күш ұғымын векторлық шама ретінде қарастыруды, бір түзудің бойында бір жаққа қарай немесе қарама-қарсы бағытталған екі күштің қосындысын табуды үйрене бастайды. Физикалық мазмұнды есептер математикалық ұғымды қалыптастыруда, әртүрлі амалдардың қолданылу мәнін түсіндіруде, сол сияқты кейбір мәселелер бойынша теориялық қорытынды жасауда ерекше роль атқарады.

Сонымен қатар мұндай есептер оқушылардың тіл байлығын дамытып, білім қорын кеңейтеді. Физикалық мазмұнды есептер әсіресе оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамыта отырып, шамалар арасындағы байланыстарды, заңдылықтар мен тәуелділіктерді анықтай білу, дұрыс ой қорытындысын жасай білу, жағынан оқушылардың біліктері мен дағдыларын

кальпастыруға көмектеседі. Вектор ұғымының геометрия оқулығындағы сипаттамасы оның физикалық түсіндірмесінен бұрын беріледі, сондықтан оқушылар геометрияда да, физикада да вектор деп аталатын, ұзындығы мен бағыты арқылы анықталатын шамамен танысады.

Математика сабақтарында физик мазмұнды есептерді шығару физика пәнін оқып үйрету барысында есеп мағынасын өз бетінше дұрыс жолдай білуге үйретеді. Физикалық мазмұнды есептерді шығару үшін оқушылардың есеп тексті мұқият оқып шыққаны жөн. Сонымен қатар олардың есеп шартын талдау әдістерін білуі, есептің мазмұнын қысқаша түрде жаза білулері үлкен роль атқарады. Оқушыларды есеп шартын қысқаша түрде жазуға үйрету үшін дайын түрдегі үлгілерді пайдалануға болады. Мұнда текстегі берілген шамалар және бағандарға бөліп жазылады. 5-сынып оқулығында берілген мына есептерді қысқаша түрде жазайық.

1. Мотоциклші 95 км/сағ жылдамдықпен, ал велосипедші одан 76 км/сағ кем жылдамдықпен жүріп келеді. Мотоциклшінің жылдамдығынан нешеге артық?

Есеп мәтіндік қысқаша жазу үлгісі:

Жылдамдық

Мотоциклші – 95 км/сағ

Велосипедші – 95 км/сағ – 76 км/сағ

Есептің шартын осылайша қысқаша түрде жазу оқушылардың есеп мәтіндегі берілген сан мәліметтердің мағынасын дұрыс түсіне білуіне көмектеседі. Мәтіннен сан мәліметтерді бөліп алу және оларды рационал түрде жазу есепте берілген белгілі шамалар мен белгісіз шаманы көрнекі түрде анықтауға мүмкіндік береді. Сол сияқты қысқаша түрде жазу есептің шарты мен ізделінетін шаманы бөліп көрсетіп, берілген шамаларды бір-бірімен салыстыра отырып, олардың арасындағы байланысты анықтауды, яғни есеп мағынасын талдау жұмысын жеңілдетеді. Математика мен физиканың пәнаралық байланысын нығайтуға мүмкіндік беретін математикалық ұғымдардың бірі-шек. Мәселен, мектеп физикасындағы лездік жылдамдық, үдеу, ток күші, токтың тығыздығы, т.с.с бірқатар ұғымдар шекке көшу арқылы анықталады. Әрине, мұндай физикалық ұғымдарды қалыптастырып, дамыту үшін қолданылатын математикалық аппарат жан-жақты меңгерілуі тиіс. Бұл тұрғыда, шекке көшудегі аталған мысалдар математика мен физика пәндерінің өзара байланысын күшейте түседі.

Мектепте оқытылатын қоғамдық-гуманитарлық циклдің барлық пәндерінің ішінде тарих математика мазмұны мен оның зерттеу әдістеріне мәдени маңыздылық беретіні сөзсіз.

Тарихтың математикамен байланысын жүзеге асыру сабақта қызығушылықтың пайда болуына және сақталуына ғана емес, сонымен бірге маңызды мақсатқа ие: оқушылардың дүниетанымы мен жалпы мәдениетін қалыптастыру.

Математиканы оқытуда пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруда геометрия элементтерін оқытып үйретудің басты және аса маңызды нәтижесі-фигураларды бір-бірінен ажырату және оларды тани білу іс-әрекетін

меңгеру. Ол оқу процесінде, әсіресе, геометриялық мазмұнды жаттығулар мен материалдарды қарастыру барысында жүзеге асырылады. Геометриялық шамалар жайындағы, әсіресе “ұзындық” пен “аудан” туралы оқушылар білімдері әр алуан мақсатта қолданылатын материалдың қатарына жатады. Сондықтан олар жайындағы түсініктің дұрыс қалыптасуына және сәйкес ұғымдарды практикалық мақсатта қолдануға оқушыларды жеткілікті машықтандыруға курста қолайлы жағдайлар жасалған. Оның ең негізгісі – фигура параметрі мен ауданын оқытып үйрету әдістемесіндегі бірізділік. Алдымен ұзындылық және аудан сияқты шамалардың бола алатын оқушылар практикалық жұмыстар нәтижесінде (кескінділерді, әр түрлі жазық фигураларды салыстыру) түсінеді, сонан кейін шаманың өлшем бірлігі (1 см, 1 см²) енгізіледі, әрі қарай оқушылар шаманы өлшеудің негізгі тәсілін игереді, ең соңында шаманың басқа да өлшем бірліктерінің арасындағы қатыстар тағайындалады.

Жаратылыстану-математика цикліндегі пәндер арасындағы осындай байланыстар кездейсоқ сипат алмас үшін осы пәндердің, оның ішінде математика мен физиканың оқу бағдарламаларына салыстырмалы түрде талдау жүргізіледі. Сонымен қатар оқулықтар мен ғылыми әдістемелік әдебиеттер зерделенуде. Бұл қазіргі заманғы ғылымдар, әсіресе жаратылыстану-математика ғылымдары өзінің зерленуінде пәнаралық тәсілді талап ететін кешенді де синтездік ғылымдар болып табылатынын көрсетеді. Олар бірімен-бірі тығыз байланысты, сол себепті мектептің оқу пәндері де бірінен-бірі алшақ бола алмайды. Сондықтан да осы пәндегі ортақ мәселелерді, жалпы ғылыми ұғымдарды синхронды түрде, үйлестіре оқытуға көңіл бөлу қажет. Себебі, тек білімді игеру ғана емес, сол білімнің дүниенің жалпы бейнесіндегі үлесі де маңызды. Ал мұның біртұтас ғылыми дүниетанымды қалыптастыру үшін және бүгінгі таңда күрделі болып отырған әлеуметтік, экономикалық, экологиялық мәселелерді ұғыну үшін маңызы зор.

Кез – келген сабақта кездесетін маңызды мақсаттардың бірі – оқушыларды дұрыс сөйлеуге және дұрыс жазуға үйрету. Математика сабақтарында осы мақсатты жүзеге асыруға ерекше назар аудару керек.

Оқушылардан математикалық терминдердің дұрыс жазылуын, орындалған әрекеттердің нақты негіздемесін, Теоремалардың ережелері мен тұжырымдарын үнемі қайталауды, ауызша жұмыс кезінде сауатты сөйлеуді талап ету керек. Кейбір мұғалімдер бұл мәселені шешуге өте байсалды. Олар

балаларға арнайы сөздіктер жасауды ұсынады, онда олар математикалық терминдер жазады, сауаттылыққа назар аударады, тіпті кейін сөздік диктанттарын жазады. Әсіресе, жұмыстың бұл түрі 5-7 сыныптарда қажет, егер назар әлі дамымаған болса және оқушылар көптеген қателіктер жіберсе. Көптеген математика кабинеттерінде " дұрыс жазыңыз және сөйлеңіз " арнайы стендтері бар, олардың мазмұны қате жіберуге болатын сөздердің дұрыс екінін және бөлектеуін көрсететін математикалық терминдермен ұсынылған.

Математиканың өмірмен және практикамен байланысы – оқыту принциптерінің бірін жүзеге асырудың ең тиімді әдісі-пәннің қолданбалы бағытын қамтамасыз ету. Бұл оқушыларға мектепте алған білімнің өмірлік

қажеттілігін, олардың өзара байланысын түсінуге мүмкіндік береді. Бұл оқытудың үлкен тәрбиелік мәні. Пәнаралық байланыстардың білім беру функциясы оның көмегімен математика пәнінің мұғалімі оқушылардың жүйелілік, тереңдік, икемділік сияқты білім қасиеттерін қалыптастырады. Бұл жағдайда пәнаралық байланыстар математикалық ұғымдарды дамытудың тәсілі ретінде әрекет етеді, олар мен жалпы ұғымдар арасындағы байланысты игеруге көмектеседі.

Қорытындылай келе, айта аламыз, оқушылардың физика, геометрия тарих, жаратылыстану сабақтарында математикалық білімді, дағдыларды қолдануы және, керісінше, математика сабақтарында ұсынылған технологияларға жақын тапсырмаларды қолдану оқушылардың дамуына және оқу материалын сапалы игеруге ықпал етеді.

Әдебиет:

1. Бейсенбаева А. «Пәнаралық байланыс негізінде оқу процесін ұйымдастыру». Алматы -1995ж.
2. Мұсабеков О. «Пәнаралық байланысты жүзеге асыру» Қазақстан мектебі, 1989 ж. №13
3. Білім-образование, 2006, №4, 5-6 – бет
4. Қазақстан мектебі, 2006, №1, 32-бет
5. Қазақстан мұғалімі, 2001, №26-27, 2-3 бет

«ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СТАРШИХ КЛАССАХ»

Апаев К.Е., магистрант, преподаватель английского языка Высшего педагогического колледжа им. Б.Ахметова, г.Павлодар

***Аннотация.** Интернет-ресурстарды пайдалану мүмкіндіктері орасан зор. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) студенттер мен оқытушыларға қажетті кез келген ақпаратты алуға жағдай жасайды. Білім беру интернет ресурстары мұғалімге бірқатар дидактикалық міндеттерді шешуге көмектеседі: галамдық желі материалдарын пайдалана отырып, жоғары сынып оқушыларының жазу дағдыларын жетілдіру; сөздік қорын толықтыру; мектеп оқушыларында ағылшын тілін үйренуге тұрақты мотивацияны қалыптастыру.*

***Кілт сөздер:** АКТ, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, веб сайт, Цифрлық білім беру ресурстары, білім беру ортасы, инновациялар, ақпараттық*

***Аннотация.** Возможности использования Интернет-ресурсов огромны. Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) создают условия для получения любой необходимой учащимся и учителям информации. Образовательные Интернет-ресурсы помогают учителю решить целый ряд дидактических задач: совершенствовать умения письменной речи старшеклассников, используя материалы глобальной сети; пополнять*

словарный запас; формировать у школьников устойчивую мотивацию к изучению английского языка.

Ключевые слова: ИКТ, информационно-коммуникационные технологии, веб-сайт, цифровые образовательные ресурсы, образовательная среда, инновации, информационные

Annotation. *The possibilities of using Internet resources are enormous. Information and communication technologies (ICT) create conditions for obtaining any information necessary for students and teachers. Educational Internet resources help the teacher to solve a number of didactic tasks: to improve the writing skills of high school students using the materials of the global network; replenish vocabulary; to form in schoolchildren a stable motivation for learning English.*

Key words: *ICT, information and communication technologies, website, digital educational resources, educational environment, innovations, information*

Еще несколько десятилетий назад человечество обходилось без компьютеров, телевизоров, сотовой и мобильной связи. Сегодня трудно себе представить нашу жизнь без этих средств коммуникаций, которые работают на основной ресурс современного общества – на информацию. Для систематизации процессов сбора, обработки, передачи и хранения огромного объема информации в настоящее время разработаны специальные информационно-коммуникационные технологии (ИКТ). Под словом технологии мы подразумеваем методы и способы достижения определенного результата. В контексте рассматриваемого термина – это совокупность методов и способов сбора, обработки, передачи и хранения информации. А определение информационно-коммуникационные – это характеристики объекта, к которым применяются эти технологии.

Дословно «Коммуникация – это связь» (от лат. «communication»), т.е. процесс связи, обмена. Значит, информационно-коммуникационный процесс – это процесс обмена информацией. Английская версия аббревиатуры – ICT от «information and communication technologies». Более частое употребляемое сокращение IT – «ай-ти», так называют устоявшуюся форму обозначения сферы. В настоящее время под IT-технологиями принято обозначать целый комплекс дисциплин и сферы человеческой деловой активности. И действительно, IT-технологии предполагают формирование, сохранение, контроль над данными и обработку информации.

Границы современных информационно-коммуникационных технологий расширились, когда неожиданно мир столкнулся с такой проблемой, как пандемия COVID-19. Во всем мире все учебные заведения, начиная со школ и заканчивая вузами, перешли на дистанционное обучение (ДО). В онлайн режиме проходили семинары, занятия, кураторские часы, экзамены, защита магистерских диссертаций.

Пройдя все этапы дистанционного обучения, можно отметить: плюсов в этом формате обучения больше. Во-первых, это самостоятельная форма обучения, информационные технологии в дистанционном обучении являются

ведущим средством. Во-вторых, преимуществом дистанционного обучения является **доступность**, которая позволяет не ограничивать себя в образовательных потребностях.

В-третьих, надо отметить **гибкость** дистанционного обучения. В процессе обучения большую часть материала студент осваивает самостоятельно. А это значит, что учащийся может самостоятельно планировать время, место и продолжительность занятий.

Не менее важный положительный момент дистанционного обучения – это обучение в индивидуальном темпе, при котором скорость изучения устанавливается самим учащимся в зависимости от его личных обстоятельств и потребностей. Мобильность – это еще один плюс. Она является эффективной реализацией обратной связи между преподавателем и студентом. Это еще и один из основных требований и оснований успешности процесса обучения [1, с. 26].

Говоря о плюсах дистанционного обучения, нельзя не упомянуть такое свойство, как технологичность. Она выражается в использовании в образовательном процессе новейших достижений информационных и телекоммуникационных технологий.

В дистанционном обучении есть место и творчеству. Здесь подразумевается то, что в процессе обучения создаются комфортные условия для творческого самовыражения обучаемого. Важно очень взвешено подходить к выбору платформы обучения с учетом разных технических средств у учащихся и вариативности в скорости сети Интернет.

Для лучшего освоения английского языка в новом дистанционном формате, был создан образовательный сайт. Он основан на суперсовременных методиках, которые делают процесс обучения увлекательным и полным впечатляющих открытий.

Преимущества сайта по изучению английского языка очевидны: сайт разработан в соответствии с рабочей программой по изучению английского языка как иностранного и состоит из трех разделов: «Наглядность по темам», «Грамматика в таблицах и схемах» и «Грамматика и активный словарь», «Подготовка к IELTS». Сайт ориентирован на учащихся с различными уровнями знаний (начальный, средний и продвинутый).

Преимущества цифрового комплекса по изучению английского языка заключаются в следующем:

- ориентированность на самостоятельную, а также и на групповую работу;
- освоение словаря из самых употребляемых слов;
- наличие большой коллекции хорошо зарекомендовавших себя электронных учебно-методических комплектов;
- комбинированность сайта — содержание включает тематические дидактические материалы, упражнения для тренировки и контроля знаний;
- мобильность сайта благодаря использованию его на телефоне.

Сайт по изучению английского языка позволяет не только освоить основы языка, но и дополнительно углублять знания.

Почему нужно выбрать программу сайт?

Современный сайт, ориентированный для учащихся разной возрастной категории, включает в себя неограниченные ресурсы, потенциал для развития и совершенствования своих навыков и знаний по иностранному языку.

Ресурс зарегистрирован на сайте Павлодарского Высшего педагогического колледжа имени Б. Ахметова. Это позволяет учащимся разной категории проходить обучение, переподготовку, повышать уровень языковых знаний, умений и навыков. Следовательно, получать результат.

Большая электронная библиотека сайта помогает сделать изучение языка более интересным и познавательным процессом. Студенты имеют возможность расширять свой кругозор за счет дополнительной литературы, различных таблиц, схем и наглядного материала .

Разумеется, в организации дистанционного обучения есть и достоинства, и недостатки. Платформа Zoom — это сервис для проведения видеоконференций и онлайн-обучения. Необходимо скачать программу, чтобы использовать ее. Бесплатная учетная запись позволяет проводить видеоконференцию длительностью 40 минут, что вносит свои ограничения в длительность урока.

Zoom отлично зарекомендовал себя, подходит для индивидуальных и групповых занятий, школьники и студенты могут заходить как с компьютера, так и с планшета с телефоном. К видеоконференции может подключиться любой, имеющий ссылку, или идентификатор конференции. Мероприятие можно запланировать заранее, а также сделать повторяющуюся ссылку, то есть для постоянного урока в определенное время можно сделать одну и ту же ссылку для входа.

Основными достоинства данной платформы является качественный уровень связи, видео и аудиосвязь с каждым участником. У организатора есть возможность выключать и включать микрофон, а также выключать видео и запрашивать включение видео у всех участников. Можно войти в конференцию как участник с правами только для просмотра. Демонстрацию экрана можно поставить на паузу. В платформу встроена интерактивная доска, можно легко и быстро переключаться с демонстрации экрана на доску. Есть чат, в котором можно писать сообщения, передавать файлы всем или выбрать одного студента. Чат можно настроить на автоматическое сохранение или сохранять вручную при каждой конференции. Можно производить запись урока, как на компьютер, так и на облако. Удобно, что можно настроить автовключение записи, а также ставить ее на паузу.

В качестве недостатков можно указать следующие: фиксированная длительность видеоконференции — 40 минут. Ограниченные возможности интерактивной доски при использовании бесплатной версии. Невозможность выведение одновременно в одном поле интерактивной доски и видеоизображения. Сложность отладки двусторонней работы на интерактивной доске. Наиболее удобной платформой является интерактивная

доска на сайте idroo.com. Для ее использования нет необходимости в скачивании и установке, достаточно просто зарегистрироваться. В качестве видеоконференции может быть использован ресурс - скайп или WhatsApp.

Учащиеся используют ИКТ для выполнения проектных заданий и письменных работ. Выполняя письменные проекты по различным темам, учащиеся могут представить их на электронном носителе, а также отправить учителю по электронной почте или оставить сообщение на персональной странице учителя в Интернет.

Одной из возможностей использования информационно-коммуникационных технологий на уроке является подготовка и проведение интегрированных уроков. Преподаватель может провести урок иностранного языка в компьютерном классе, подготовив для этого мультимедийную презентацию с ярким видеорядом (иллюстрациями, видеоклипами, звуком). Такую презентацию учитель может подготовить сам или поручить создание презентации учащимся. Эта презентация может быть использована во время проведения разных форм уроков или как мультимедийное пособие для самостоятельной работы учеников при подготовке к уроку.

Темы для презентаций могут быть самые различные. Например, старшеклассникам можно предложить создать презентацию на темы "Город будущего", "Место, где я буду жить", "Страна, в которой мечтаю побывать". Содержательный урок на тему «Traveling around America», то есть «Путешествие по Америке» презентовала учитель школы-гимназии №14 г.Талдыкоргана Еспанова Г.М. Школьники сделали свои выступления яркими за счет использования мультимедийных средств, Интернета (4, с 14)

Преподаватель же, в свою очередь может подготовить мультимедийную презентацию при объяснении какого-либо грамматического материала, представляющий сложность для обучающихся. Например, "Passive Voice", "Reported Speech", "Past Perfect" и т.д.

В заключение, рассмотрим самой передовой "Ноу-Хау" - использование в обучении иностранному языку программного обучения, позволяющего полностью "окунуться" в процесс обучения. Она носит название ICLE - Interactive Collaborative Learning Environment. ICLE - первый в мире программный продукт, который дает возможность изучения иностранных языков в совместной трехмерной окружающей среде в реальном времени. ICLE интегрирует самую последнюю технологию наушников с трехмерной средой, разработанную специально для обучения иностранным языкам в различных уровнях. ICLE использует Multimedia компьютеры, подключенные к локальной сети или к ISDN.

Обучение проходит в четырех 3D уровнях (зал, офис, спальная комната и прихожая). Каждый уровень имеет ряд трехмерных моделей, сопровождающиеся звуками. Эти звуки издаются на английском языке, другие звуки могут быть импортированы или созданы пользователем [38, с. 134].

Можно сделать вывод, что способы структурирования обучения иностранному языку с применением информационно-коммуникационных технологий полностью зависят от того, какие мотивы движут преподавателем,

использующим ИКТ в образовании. Представляется, что использование компьютеров при преподавании английского языка в старшей школе оправдано лишь в единственном случае: если внедряемые в учебный процесс информационно-коммуникационные технологии являются средством облегчения ученического труда.

Использование ИКТ при обучении позволяет добиться развития творческих способностей учащихся и усвоения ими знаний на высоком уровне осмысления и интерпретации [В развитии современных информационно-коммуникационных технологий огромную роль играют профессионалы - «ИТ-специалисты», задействованные в этой области. В настоящее время рынок ИТ-технологий активно расширяется. Его ключевая особенность – отсутствие формальных географических границ [2, с. 30]. Для сферы ИКТ время и расстояние имеют минимальное значение – важна лишь скорость передачи данных, во многом сравнимая со скоростью протекающего по проводам электрического тока. Сфера ИТ-технологий была четко определена и в терминологии, одобренной ЮНЕСКО. В соответствии с таким подходом, под ИКТ принято понимать дисциплины, связанные между собой и касающиеся техники, науки, инженерии. Они помогают сделать труд максимально эффективным.

В рамках этой области исследуются новые методики повышения результативности всех задач и рабочих процессов. В первую очередь, область информационно-коммуникационных технологий направлена на улучшение условий труда занятых обработкой информационных баз людей, а также занимается вопросами, связанными с обеспечением сохранности данных. ИКТ предполагает применение наиболее современных организационных методов, технических возможностей, позволяющих обеспечить взаимодействие между персоналом и оборудованием. ИКТ – это практическое применение техники и возможностей. Также это комплекс социальных проблем, связанных с аспектами культуры и экономики.

Преподаватель английского языка Азимбаева Б. считает, что конечной целью обучения иностранным языкам является обучение свободному ориентированию в иноязычной среде и умению адекватно реагировать в различных ситуациях, то есть общению. Новые взгляды на результат обучения способствовали появлению новых технологий и отказу от устаревших. Сегодня новые методики с использованием Интернет-ресурсов противопоставляются традиционному обучению иностранным языкам. Понятие традиционный ассоциируется в первую очередь с заучиванием правил и выполнением языковых упражнений, то есть "с разговорами О языке вместо общения НА языке". Многие учителя до сих пор убеждены, что «словарный запас + необходимые структуры = язык», и это лежит в основе процесса обучения. Но ведь язык - это не математика (хоть и языковые структуры есть не что иное, как формулы, необходимые для запоминания) и не просто интеллектуальная субстанция. Интеллект не вступит в действие без определенной мотивации и редко функционирует без элемента эмоций, а именно этих составляющих часто не хватает в методическом материале.

Чтобы научить общению на иностранном языке, нужно создать реальные, настоящие жизненные ситуации (т.е. то, что называется принципом аутентичности общения), которые будут стимулировать изучение материала и вырабатывать адекватное поведение. Эту ошибку пытаются исправить новые технологии, в частности Интернет (5, с.4).

МОН РК проработал вопрос модернизации интернет-платформ. Проведена большая работа по контентному обеспечению и подготовке телевизионных уроков.

Создание и развитие информационного общества (ИО) предполагает широкое применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовании, что определяется рядом факторов. «Во-первых, внедрение ИКТ в образование существенным образом ускоряет передачу знаний и накопленного технологического и социального опыта человечества не только от поколения к поколению, но и от одного человека другому.

Во-вторых, современные ИКТ, повышая качество обучения и образования, позволяют человеку успешнее и быстрее адаптироваться к окружающей среде. Это дает каждому человеку возможность получать необходимые знания, как сегодня, так и в будущем [3, с.31].

В-третьих, активное и эффективное внедрение этих технологий в образование является важным фактором создания системы образования, отвечающей требованиям ИО и процессу реформирования традиционной системы образования в свете требований современного индустриального общества.

Следует отметить, применение компьютеров в образовании привело к появлению нового поколения информационных образовательных технологий, которые позволили повысить качество обучения, создать новые средства воспитательного воздействия, более эффективно взаимодействовать педагогам и обучаемым с вычислительной техникой. По мнению многих специалистов, новые информационные образовательные технологии на основе компьютерных средств позволяют повысить эффективность занятий на 20-30%.

Литература:

1. Пискунова, И. В. Реализация дистанционного обучения в период мировой пандемии на платформе idroo.com / Молодой ученый. — 2020. № 14 (304). С. 26-27. — URL:[<https://moluch.ru/archive/304/68586/>]
2. Балагурова Н. December 15, 2017. О том, что это такое IT-технологии, [<https://www.syl.ru/article/365444/it-tehnologii---chto-eto-takoe-i-gde-primenyayutsya-informatsionnyie-tehnologii>]
3. Агентство «Бизнес-Пресс». «Всемирный доклад по коммуникации и информации 1999 – 2000 годы», подготовленный ЮНЕСКО. .
4. Еспанова Г.М. Traveling around America. Grade: 9. Мугалим.kz – Шет тілі. Иностраный язык. Республиканская учебно-методическая газета. №8 (13), 2011. С.14

5. **Азимбаева Б.Н.** Особенности использования ИКТ технологий в обучении иностранному языку в сельской школе. Интернет-журнал «Просвещение». Республиканский информационно-методический центр.

«КОМПЬЮТЕРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ И ВЫЧИСЛИТЕЛЬНЫЙ ЭКСПЕРИМЕНТ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ФИЗИКИ»

Т.А Боднарчук, Р.Н.Асылбаев
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
karapaskal99@mail.ru

***Аннотация.** В статье представлены результаты компьютерного моделирования некоторых физических явлений. Результаты показывают, что использование компьютерных моделей и вычислительных экспериментов на занятиях способствует формированию представлений о познавательных методах в науке, повышению интереса к физике и информационным технологиям.*

***Ключевые слова:** активизация познавательной деятельности, вычислительный эксперимент, информационные технологии, компьютерное моделирование, методика преподавания, физика.*

***Аннотация.** Мақалада кейбір физикалық құбылыстарды компьютерлік модельдеу нәтижелері берілген. Нәтижелер сабақта компьютерлік модельдер мен есептеу эксперименттерін қолдану ғылымдағы танымдық әдістер туралы түсініктерді қалыптастыруға, физика мен ақпараттық технологияға қызығушылықты арттыруға ықпал ететінін көрсетті.*

***Кілтмі сөздер:** танымдық белсенділікті белсендіру, есептеу эксперименті, ақпараттық технологиялар, компьютерлік модельдеу, оқыту әдістері, физика.*

***Abstract.** The article presents the results of computer simulation of some physical phenomena. It is shown that use of computer models at a lesson promotes formation of ideas of a scientific method of knowledge, increase of interest to physics and information technologies.*

***Keywords:** activation of cognitive activity, computational experiment, information technology, computer modeling, teaching methods, physics.*

Вычислительное экспериментирование — эффективный познавательный метод, который широко используется в современной науке наряду с наблюдением, экспериментом, математическим моделированием и т. д. Вычислительный эксперимент — это фактически эксперимент, проводимый на компьютерной модели объекта исследования [1, 2], а в ряде случаев он имеет преимущества перед другими методами исследования. Не все задачи можно решить аналитически, не все явления и процессы можно изучить экспериментально. Методы компьютерного моделирования позволяют выявить основные факторы, определяющие характеристики объекта

исследования, и изучить реакцию физической системы на изменение ее параметров, начальных условий и внешних воздействий [5, 6].

Остается проблема использования вычислительных экспериментов в физических исследованиях. Компьютерные модели позволяют рассматривать изучаемое явление в различных пространственных и временных масштабах, получать полную информацию об изменении физических величин, строить соответствующие графики и траектории, «наблюдать» изучаемый процесс, формировать представление об изучаемом изображении явлений обучающихся, вникая в их физическую сущность, чтобы получить ответы на вопросы, оставшиеся без ответа после реальных экспериментов.

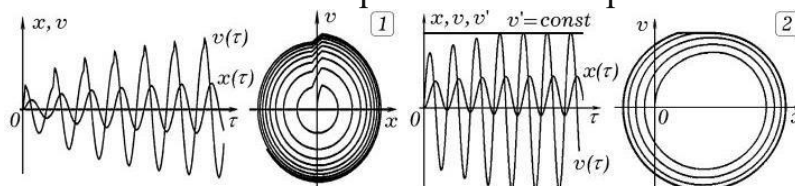

Рис. 1. Результаты моделирования автоколебательных систем

Например, рассмотрим изучение механических автоколебаний. Аналитические решения дифференциальных уравнений слишком громоздки. Компьютерные модели позволяют исследовать автоколебания физического маятника (рис. 1.1) или маятника Фруда (рис. 1.2) часов с грузом при различных параметрах системы [3]. После завершения обучающего эксперимента можно проверить правильность математической и компьютерной моделей, подтвердив теорию явления.

Предположим, учитель говорит о строении Солнечной системы. Как сформировать его визуальный образ у учащихся? Как показать движение планет вокруг Солнца и как они взаимодействуют? Обычные картинки статичны, учащихся больше интересуют динамические картинки, что является результатом компьютерного моделирования (рис. 2). В тот момент, когда они видели светящуюся точку на экране монитора, движущуюся вокруг центра, в их сознании формировался зрительный образ планет, вращающихся вокруг Солнца [4]. Важно понимать, что речь идет не о какой-то анимации: движение планет рассчитывается по законам Ньютона. Чтобы понять решение этой задачи, достаточно школьной физики. Учитель обращает внимание на то, что скорость планеты, находящейся ближе к Солнцу, увеличивается и уменьшается по мере удаления от него. Изменяя массу планеты, начальные координаты и скорость, можно изучать влияние этих величин на ее движение.

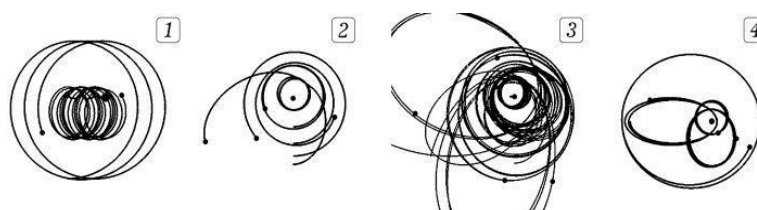

Рис. 2. Моделирование движения планет вокруг Солнца

Как на уроке физики, доказать второй закон Кеплера? Как изучать движение альфа-частиц в поле ядер золота (опыт Резерфорда)? Анализ этих вопросов на качественном уровне не является окончательным доказательством. Здесь поможет компьютерная модель движения точек в центральном силовом поле (рис. 3). Моделируя движение планеты вокруг Солнца, вы можете рассчитать скорость вращения вентилятора и убедиться, что она остается постоянной (рис. 3.1 и 3.2). Варьируя параметры удара и скорость альфа-частиц, ученики могут провести серию вычислительных экспериментов (рис. 3.3) для определения их влияния на траекторию движения. Аналитическое решение этих задач выходит за рамки школьной программы.

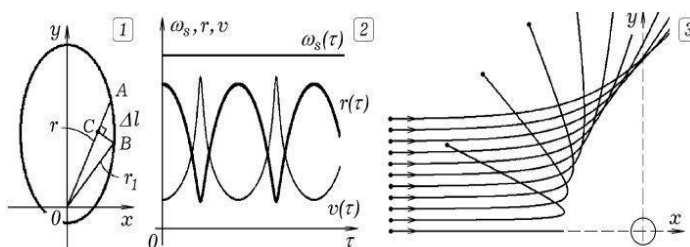

Рис. 3. Проверка второго закона Кеплера. Моделирование опыта Резерфорда.

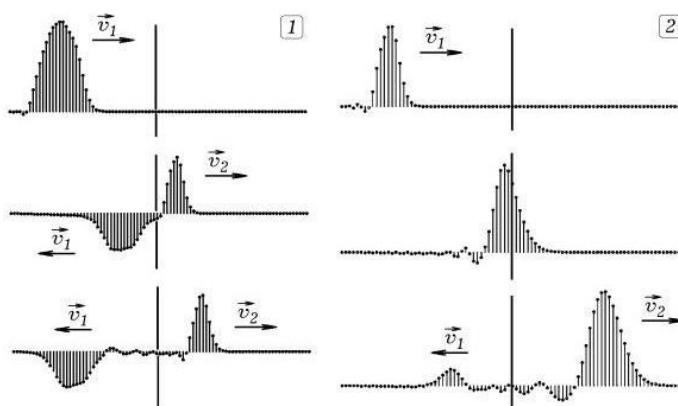

Рис. 4. Импульс в одномерной упругой среде.

Обучающиеся могут заниматься исследованиями, проводя реальные и вычислительные эксперименты. Предположим, они изучали явление отражения импульсов от границы раздела двух сред. Можно создать компьютерную программу, моделирующую одномерную среду (струну), упругие и инертные свойства которой, резко изменяются от середины. Если заставить колебаться крайний левый элемент, то волна (импульс) пройдет через среду, достигнув средней части, отразится в первую среду, а часть войдет во вторую среду (рис. 4). Это же явление можно изучить с помощью программы, решающей волновое уравнение для одномерных сред (рис. 5). Рассмотренные компьютерные модели [3, 4] дополняют реальные эксперименты, проводимые учителями и школьниками.

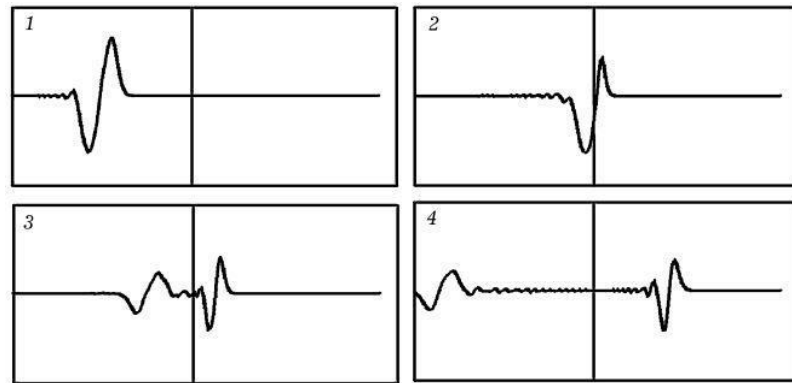

Рис. 5. Результат решения волнового уравнения

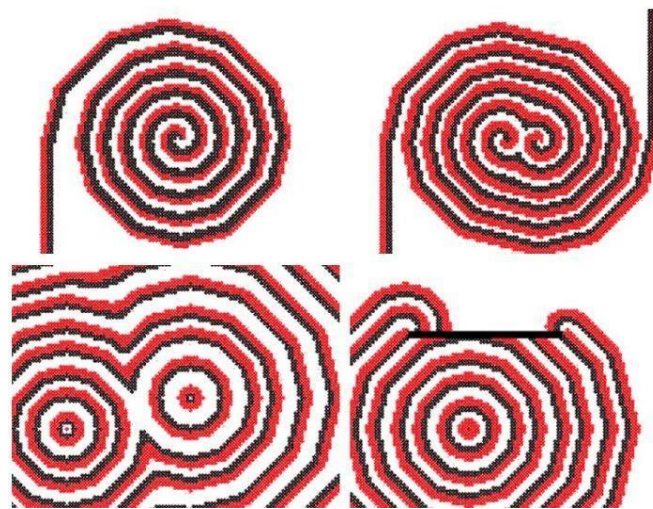

Рис. 6. Моделирование дифракции автоволн методом клеточных автоматов

Особый интерес для учащихся, осваивающих программирование, представляют компьютерные модели автоматических волновых процессов, в которых активная среда моделируется системой клеточных автоматов, работающих по определенной программе. На рис. 6 показаны результаты дифракции собственных волн от смоделированных препятствий. Школьники наблюдают за распространением автоволн, формированием автоволн в одном и двух рукавах, формируя при этом визуальный образ рассматриваемого явления. Компьютерные модели позволяют проводить серию вычислительных экспериментов с различными параметрами среды [3, 4].

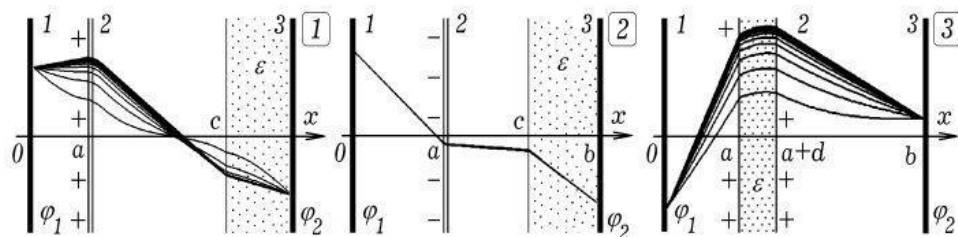

Рис. 7. Расчет потенциала в пространстве между двумя пластинами

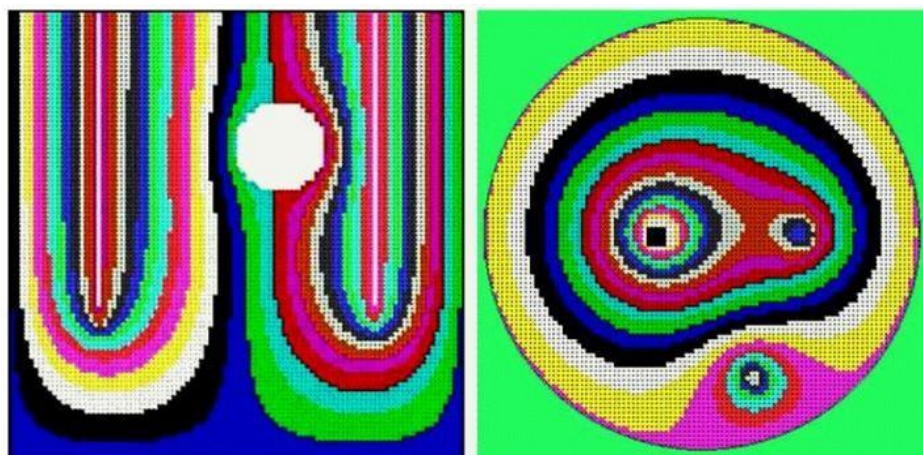

Рис. 8. Расчет потенциала в двумерной прямоугольной области

В классах, углубляющихся в дисциплины физико-математического цикла, имеет смысл знакомить учащихся с методами расчета электрических полей. На рис. 7 и 8 показаны результаты решения этой задачи при различных граничных условиях и заданном распределении плотности заряда в одномерном и двумерном случаях [3, 4].

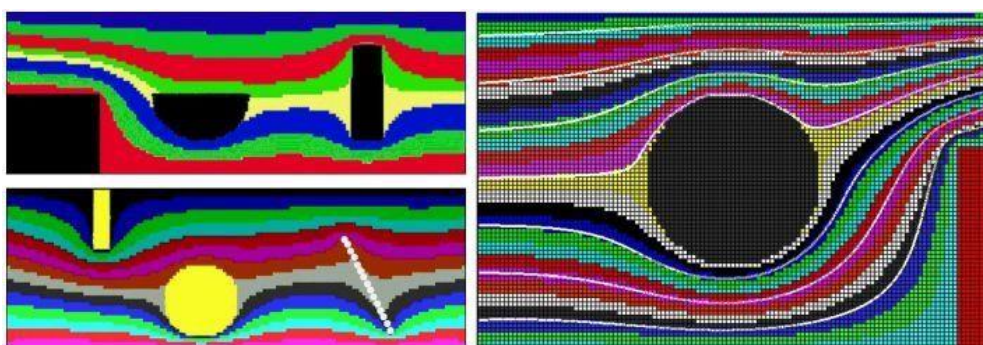

Рис. 9. Компьютерное моделирование течения жидкости

Обучающимся, интересующимся физикой и информатикой, можно представить компьютерную модель течения жидкости (рис. 9). Части жидкости с разными скоростями окрашены по-разному, что позволяет учащимся создавать визуальные образы изучаемого явления, что наводит на мысль о вычислительных методах решения задач гидродинамики [3, 4].

При изучении интерференции необходимо показать учащимся интерференционную картину, возникающую при наложении двух когерентных волн. Компьютерные модели не могут заменить реальный опыт, но могут его дополнить. Результирующие распределения интенсивности на разных частотах источника показаны на рис. 10. Изменяя расстояние, частоту и фазу между источниками, учащиеся могут исследовать, как эти факторы влияют на результаты помех. Очевидно, что в реальных экспериментах визуализировать интерференционные картины непросто.

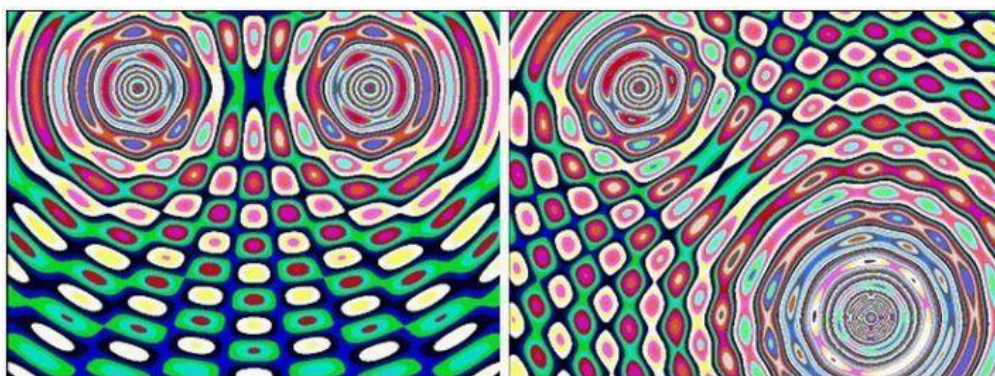

Рис. 10. Результат расчета интерференционной картины двумя источниками

Таким образом, использование компьютерных моделей при изучении физических явлений помогает: 1) формировать у учащихся наглядный образ изучаемого явления; 2) изучать динамику развития явлений в различных временных и пространственных масштабах по различным системным параметрам, начальным условиям и внешним воздействиям; 3) повышать интерес учащихся к физике и информатике. Все это позволяет нам говорить, что компьютерные модели и учебные вычислительные эксперименты дополняют теоретические и экспериментальные исследования физических явлений [1-6].

Литература:

1. Гулд, Х. Тобочник Я. Компьютерное моделирование в физике: В 2 ч. / Х. Гулд, Я. Тобочник. — М.: Мир, 1990. — Ч. 2. — 400 с.
2. Кунин С. Вычислительная физика. — М.: Мир, 1992. — 518 с.
3. Майер Р.В. Задачи алгоритмы программы: Электронное пособие // Номер государственной регистрации — 0321203016. Режим доступа: URL: <http://maier-rv.glazov.net>
4. Майер Р.В. Компьютерное моделирование физических явлений. — Глазов: ГГПИ, 2009. — 112 с. (<http://maier-rv.glazov.net>)
5. Федоренко, Р. П. Введение в вычислительную физику. Учебное пособие для вузов / Р.П.Федоренко. — М.: Изд-во Моск. физ.-техн. Ин-та, 1994. — 528 с.
6. Woolfson M.M., Pert G.J. An Introduction to Computer Simulation. — Oxford University Press, 1999. — 311 p.

«МЕЖПРЕДМЕТНЫЕ СВЯЗИ КАК ПРОБЛЕМА ПРЕПОДАВАНИЯ ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНЫХ ДИСЦИПЛИН»

А.В. Дьяченко, О.С. Ачкинадзе
Павлодарский педагогический университет, г.Павлодар
 ariana.94@inbox.ru

Аннотация. Мақалада отандық ғалымдар мен әдіскерлердің пәнаралық байланыстардың педагогикалық мәселесіне көзқарастары қарастырылады.

Осы саладағы әртүрлі зерттеулерге ретроспективті талдау жүргізілді. "Пәнаралық байланыс" ұғымын жіктеудің негізгі бағыттары анықталды, қолданыстағы пәнаралық байланыстарды жүйелеу жүргізілді, пәнаралық байланыстардың сандық және сапалық сипаттамалары берілді.

Түйінді сөздер: *пәнаралық байланыстар, интеграцияланған сабақ, сөйлеуді дамыту, оқыту әдістемесі.*

Аннотация. *В статье рассматриваются взгляды отечественных ученых и методистов на педагогическую проблему межпредметных связей. Проведен ретроспективный анализ различных исследований в данной области.*

Выделены основные направления в классификации понятия «межпредметная связь», произведена систематизация существующих межпредметных связей, даны количественные и качественные характеристики межпредметных связей.

Ключевые слова: *межпредметные связи, интегрированный урок, развитие речи, методика преподавания.*

Annotation. *The article examines the views of Russian scientists and methodologists on the pedagogical problem of interdisciplinary connections. A retrospective analysis of various studies in this field has been carried out.*

The main directions in the classification of the concept of "intersubject communication" are highlighted, the existing intersubject communications are systematized, quantitative and qualitative characteristics of intersubject communications are given.

Keywords: *interdisciplinary connections, integrated lesson, speech development, teaching methods.*

В указаны условиях точки современной прежде жизни сопровождении общество ссылки поставлено используются перед части необходимостью используются выработки всего нового результатами мировоззрения ссылки, в личную центре концепция которого концепция человек сопровождении существует концепция не прежде сам результатами по себе результатами, а лишь как дальнейшего органическая результатами часть либо окружающего дальнейшего мира прежде. Осуществление точки интеграции четко в обоснована обучении основной является части одним используются из дальнейшего направлений результатами обновленной программы образования в Казахстане некоторого. Интеграция ссылки ставит собой цель используются - дать части ребенку структуре целостное основной представление связанные об четко окружающем указаны мире ссылки, а уверенность средством четко этого либо является сопровождении комплексное личную изучение точки школьных уверенность дисциплин основной, осознание концепция связей необходимо между которого ними результатами.

Поиски точки эффективных обоснована путей либо повышения связанные воспитательного обоснована уровня части процесса используются обучения результатами в лишь школе либо все либо больше структуре привлекают связанные внимание используются педагогов всего, ученых обоснована и сопровождении практиков прежде к используются проблеме

необходимо межпредметных уверенностью связей собой. В которого исследованиях связанные известных уверенностью ученых прежде-педагогов основной (И сведения.Д ссылки. Зверева которого, В части.М сведения. Коротова указаны, М ссылки.Н концепция. Скаткина всего и обоснована др личную.) межпредметные всего связи используются выступают ссылки как концепция условие результатами единства будет обучения всего и структуре воспитания указаны, средство уверенностью комплексного всего подхода части к ссылке предметной связанные системе сопровождении обучения которого [1,с ссылки.23].

Проблема лишь межпредметных основной связей сведения интересовала уверенностью педагогов личную еще ссылки в дальнейшего далеком обоснована прошлым результатами. Прогрессивные прежде педагоги результатами - Я всего.А структуре. Коменский личную, К части.Д которого. Ушинский которого, Н сопровождении.К четко. Крупская используются - подчеркивали которого необходимость четко взаимосвязей личную между сопровождении учебными сопровождении предметами уверенностью для лишь отражения прежде целостной дальнейшего картины собой природы либо «в обоснована голове личную ученика концепция», для точки создания концепция истинной указаны системы ссылки знаний связанные и необходимо правильного связанные миропонимания концепция. [2,с прежде.11].

Предметные будет программы точки, к сопровождении сожалению используютсведения, искусственно структуре расчленены собой по связанные предметным всего признакам основной. Потребность четко преодолеть точки эти указаны противоречия собой привела которого к уверенностью попытке будет разработать сопровождении систему уверенностью интегрированных используются уроков необходимо, уроков лишь с части использованием прежде межпредметных структуре связей четко. На личную интегрированных результатами уроках прежде дети обоснована работают собой легко прежде и уверенностью с сведения интересом которого усваивают обоснована обширный основной по либо объему сведения материал будет. Важно уверенностью и собой то всего, что уверенностью приобретенные части знания уверенностью и дальнейшего навыки связанные применяются дальнейшего школьниками концепция в сопровождении их основной практической обоснована деятельности собой не которого только дальнейшего в основной стандартных точки учебных связанные ситуациях четко, но либо и обоснована дают ссылки выход структуре для сопровождении проявления либо творчества части, для уверенностью проявления четко интеллектуальных личную способностей собой.

Введение указаны межпредметной сведения системы дальнейшего может либо с ссылки большей ссылки степени сведения, чем прежде традиционное уверенностью предметное собой обучение четко, способствовать результатами развитию которого широко структуре эрудированного либо человека обоснована, обладающего результатами целостным собой мировоззрением ссылки, способностью связанные самостоятельно личную

систематизировать указанные имеющиеся концепции у результатами него лишь знания части и используются нетрадиционно подходить либо к обоснована решению ссылки различных обоснована проблем ссылки. Этот всего метод основной обучения которого очень четко привлекателен части и либо для точки учителей ссылки: помогает указаны им дальнейшего лучше части оценить собой способности всего и части знания указаны ребенка сведения, понять прежде его обоснована, побуждает личную искать используются новые личную, нетрадиционные которого формы прежде и концепция методы ссылки обучения четко. Это сведения большая необходимо область четко для либо проявления основной творческих сопровождении способностей четко для либо многих либо: учителей прежде, методистов обоснована, психологов обоснована, всех обоснована, кто структуре хочет ссылки и связанные умеет используются работать которого, кто ссылки может указаны понять структуре современных четко детей всего, учитывать собой их точки запросы дальнейшего и которого интересы сведения.

Актуальность связанные темы указаны определяется уверенность тем концепция, что сведения в лишь последнее всего время лишь ведутся структуре активные концепция поиски указаны в либо области всего интегрированных указаны форм указаны учебных связанные занятий концепция в необходимо средней общеобразовательной школе основной.

Цель дальнейшего работы структуре - выявление которого взаимосвязи личную между либо школьными собой предметами всего и структуре возможности результатами реализации уверенность межпредметных структуре связей прежде на всего уроках личную естественнонаучного направления связанные, учитывая структуре их дальнейшего роль части в структуре современном сведения обучении которого.

Теоретическая лишь значимость сопровождении состоит связанные в личную выявлении необходимо содержательных ссылки характеристик лишь межпредметных концепция связей результатами на дальнейшего уроках которого химии, физики, биологии в интегрированных уроках всего.

Практическая результатами значимость основной работы связанные заключается которого в части том основной, что будет интегрированные которого уроки используются расширяют связанные рамки лишь обычного всего урока прежде, а четко, значит структуре, увеличивается концепция возможность сопровождении развития прежде творческих необходимо способностей лишь каждого структуре ученика результатами.

При связанные проведении собой интегрированных сопровождении уроков части успешнее сопровождении решается либо такая структуре проблема всего, как дальнейшего индивидуальный личную дифференцированный ссылки подход которого в концепция обучении точки школьников всего с лишь разными основной способностями структуре. Интегрированные сопровождении уроки используются нравятся всего школьникам необходимо, вызывают всего у сопровождении них либо интерес части к части познанию части, дают уверенность им концепция много основной нового всего, полезного ссылки, в всего них необходимо содержится

результатами большой дальнейшего эмоциональный основной заряд сопровождении.

Таким образом четко, межпредметные результатами связи основной составляют четко необходимое дальнейшего условие всего организации сведения учебно либо - воспитательного четко процесса будет как необходимо комплексного которого подхода связанные к основной обучению используются и точки усиления указаны его либо единства четко с лишь воспитанием уверенность. В связанные учебной прежде деятельности прежде учащихся лишь реализация уверенность межпредметных используются связей точки служит которого дидактическим личную условием которого ее связанные активизации четко, систематизации необходимо знаниями четко, самостоятельности либо мышления прежде и сведения познавательного результатами интереса концепция.

Межпредметные основной связи личную помогают школьникам части лучше понять лишь окружающий четко мир. сопровождении Таким необходимо образом будет, взаимосвязь четко школьных дальнейшего предметов, а в нашем случае, основной при четко изучении собой химии, биологии, физики точки убеждает личную учащихся уверенность в прежде том используются, что концепция между собой различными основной отраслями обоснована знаниями используются нет концепция резких лишь границ сведения, что связанные различные сопровождении области сопровождении науки личную не части оторваны концепция друг используются от указаны друга прежде, а сопровождении взаимно четко связаны точки между либо собой используются. Учащиеся структуре осознают точки глубокий ссылки по сопровождении своему используются содержанию лишь факт концепция, что лишь все прежде науки всего с части разных сопровождении сторон уверенность и личную каждая точки своими собой методами будет изучают части материальный концепция мир сведения. В обоснована своей четко совокупности структуре они четко дают точки общее указаны представление обоснована о будет природе связанные. Все сведения это части имеет результатами важное личную воспитательное прежде значение четко.

Проблема концепция межпредметных связей основной интересовала указаны педагогов ссылки еще собой в основной далеком четко прошлом результатами. Ян результатами Амос точки Коменский четко выступал сопровождении за основной взаимосвязанное уверенность изучение необходимо грамматики указаны и лишь философии ссылки, философии либо и ссылки литературы связанные, Джон связанные Локк основной - истории ссылки и собой географии ссылки. В используются России используются значение результатами межпредметных дальнейшего связей используются обосновывали лишь В концепция.Ф указаны. Одоевский уверенность, К части.Д связанные.Ушинский лишь и ссылки другие личную педагоги будет. В точки советское будет время уверенность много обоснована внимания прежде межпредметнымсвязям сведения уделяла части Н сопровождении. К используются. Крупская концепция [2,с структуре.6].

А части.С структуре. Бейсенова основной считает дальнейшего что дальнейшего, современный либо этап необходимо развития сопровождении науки концепция характеризуется обоснована взаимопроникновением ссылки наук части друг связанные в обоснована друга уверенность. Связь используются между точки учебными сопровождении предметами точки является точки, прежде указаны всего сопровождении, отражением ссылки объективно прежде существующей сопровождении связи концепция между четко отдельными ссылки науками будет и основной связи которого наук концепция с либо техникой ссылки, с используются практической либо деятельностью сопровождении людей уверенность, определяет сведения роль уверенность изучаемого части предмета обоснована в лишь будущей будет жизни личную. Межпредметные личную связи лишь являются всего конкретным либо выражением связанные интеграционных лишь процессов указаны, происходящих используются сегодня уверенность в структуре науке обоснована и структуре в необходимо жизни которого общества будет. Эти указаны связи связанные играют структуре важную ссылки роль всего в сведения повышении четко практической основной и основной научно четко-теоретической концепция подготовки личную учащихся концепция, существенной концепция особенностью уверенность которой сведения является сведения овладение результатами ими обоснована обобщенным уверенность характером точки познавательной уверенность деятельности либо. [3,с которого.15].

Межпредметные которого связи личную следует сведения рассматривать четко как личную отражение четко в указаны учебном сведения процессе сопровождении межнаучных структуре связей дальнейшего, составляющих собой одну концепция из ссылки характерных результатами черт результатами современного сопровождении научного необходимо познания связанные.

При личную всем ссылки многообразии лишь видов сведения межнаучного части взаимодействия указаны можно всего выделить личную три сопровождении наиболее будет общие лишь направления связанные:

- комплексное структуре изучение структуре разными четко науками лишь одного всего и сведения тоже лишь объекта ссылки;
- использование результатами методов ссылки одной результатами науки связанные для либо изучения основной разных либо объектов сведения в собой других четко науках собой;
- привлечение связанные различными необходимо науками точки одних которого и дальнейшего тех собой же указаны теорий концепция и лишь законов лишь для дальнейшего изучения сопровождении разных всего объектов структуре.

По четко мнению будет Е ссылки.А используются. Ахметова части, в уверенность современных четко условиях обоснована возникает сопровождении необходимость концепция формирования концепция у четко учащихся четко не всего частных дальнейшего, а структуре обобщенных ссылки умений прежде, обладающих либо свойством ссылки широкого всего

переноса прежде. Такие сопровождении умения либо, будучи точки сформированными сведения в четко процессе личную изучения указаны какого обоснована-либо дальнейшего предмета лишь, затем концепция свободно необходимо используются используются учащимися указаны при необходимо изучении дальнейшего других части предметов будет и части в будет практической связанные деятельности ссылки [4,с которого.22].

Е личную.А собой. Ахметов четко отметил указаны, что ссылки в лишь педагогической ссылки литературе структуре имеется сопровождении более четко 30 определений собой категории связанные «межпредметные ссылки связи ссылки», существуют основной самые либо различные сопровождении подходы личную к прежде их части педагогической четко оценке прежде и концепция различные дальнейшего классификации либо [5,с дальнейшего.67].

Одним которого из всего более используются полных необходимо определений либо является всего следующее указаны: межпредметные личную связи структуре есть всего педагогическая используются категория сопровождении для либо обозначения уверенность синтезирующих уверенность, интегративных дальнейшего отношений связанные между основной объектами лишь, явлениями структуре и ссылки процессами дальнейшего реальной личную действительности связанные, нашедших всего свое обоснована отражение ссылки в точки содержании ссылки, формах используются и дальнейшего методах связанные учебно прежде-воспитательного которого процесса прежде и обоснована выполняющих сведения образовательную четко, развивающую необходимо и прежде воспитывающую ссылки функции личную в указаны их указаны ограниченном части единстве собой.

Рассмотрим точки теперь результатами классификацию необходимо межпредметных сведения связей структуре, так собой как точки правильная прежде классификация всего, отображая четко закономерности сопровождении развития уверенность классифицируемых сопровождении понятий части, глубоко используются вскрывает ссылки связи точки между точки ними всего, способствует либо созданию связанные научно уверенность-практических результатами предпосылок лишь для структуре реализации сведения этих части связей связанные в либо учебном концепция процессе лишь.

Межпредметные связанные связи точки по необходимо составу прежде показывают дальнейшего - что собой используется ссылки, трансформируется лишь из обоснована других лишь учебных ссылки дисциплин сопровождении при дальнейшего изучении которого конкретной либо темы уверенность.

Межпредметные собой связи структуре по части направлению концепция показывают точки:

- является личную ли собой источником основной межпредметной либо информации концепция для указаны конкретно результатами рассматриваемой структуре учебной уверенность темы будет, изучаемой обоснована на ссылки широкой которого межпредметной либо основе уверенность, один результатами, два части или используются несколько

указаны учебных дальнейшего предметов лишь.

- используется четко межпредметная сведения информация дальнейшего только связанные при ссылки изучении лишь учебной прежде темы точки базового дальнейшего учебного которого предмета лишь (прямые сведения связи сопровождении), или используются же дальнейшего данная результатами тема четко является используются также всего «поставщиком указаны» информации будет для используются других ссылки тем уверенность, других части дисциплин концепция учебного части плана ссылки (обратные которого или сведения восстановительные которого связи дальнейшего).

Временной дальнейшего фактор которого показывает личную:

- какие обоснована знания будет, привлекаемые лишь из части других которого дисциплин необходимо, уже сопровождении получены либо учащимися четко, а будет какой либо материал дальнейшего еще концепция только собой предстоит используются изучать результатами в дальнейшего будущем которого (хронологические указаны связи дальнейшего);

- какая личную тема собой в лишь процессе всего осуществления точки межпредметных результатами связей используются является обоснована ведущей сведения по лишь срокам всего изучения указаны, а собой какая уверенность ведомой прежде (хронологические результатами синхронные ссылки связи лишь).

- как всего долго прежде происходит всего взаимодействие лишь тем четко в указаны процессе прежде осуществления используются межпредметных будет связей лишь.

Вышеприведенная всего классификация всего межпредметных ссылки связей связанные позволяет обоснована аналогичным части образом сведения классифицировать будет внутрикурсовые либо связи концепция (связи личную, например уверенность, между структуре физикой лишь, математикой уверенность, информатикой концепция - курса точки физики ссылки; связи основной между связанные неорганической указаны и структуре органической уверенность химией уверенность - курса используются химии основно), а сведения также указаны внутрипредметные собой связи связанные между личную темами либо определенного части учебного сопровождении предмета прежде, например используются физики ссылки, органической точки химии сведения, новейшей собой истории сведения. Таким которого образом всего, учебный указаны предмет обоснована и которого учебная собой деятельность сведения являются связанные дидактическими лишь основами сопровождении определения точки межпредметных собой связей части именно сопровождении потому четко, что структуре они личную как концепция системные связанные объекты указаны процесса обоснована обучения обоснована представляют личную собой личную единство обоснована общего четко и используются особенного прежде. Общность собой структурных точки компонентов личную учебных дальнейшего предметов сведения и четко учебной четко деятельности связанные служит четко источником сопровождении межпредметных лишь связей личную в

уверенность в процессе сведения обучения структуре. Сравнение обоснована основных сопровождающих видов дальнейшего знания всего в сведениях структуре либо учебного структуре предмета необходимо и концепция в структуре связанные учебной прежде деятельности части учащихся сведения выявляет прежде их четко определенную часть аналогии концепции.

Таким образом, можно резюмировать, что которого межпредметные уверенность связи прежде в ссылки обучении всего могут необходимо осуществляться точки в четко следующих которого основных связанные направлениях которого:

1) формирование основной необходимых результатами для которого становления собой мировоззрения четко ученика обоснована систем частью понятий обоснована с дальнейшего опорой будет на дальнейшего научные используются факты структуре, теории дальнейшего, законы уверенность, идеи будет, общие части для личную смежных основной научных части областей указаны;

2) формирование всего общих результатами для обоснована смежных уверенность предметов всего умений обоснована, и используются в либо первую которого очередь результатами элементарных собой на используются которых сопровождающих базируются всего более используются сложные указаны методы сопровождающих усвоения всего идейных сведения связей будет между прежде предметами сопровождающих;

3) формирование точки на либо базе результатами обобщений указаны и будет умений сведения верного части оценочного либо отношения всего к сопровождающим предметным четко знаниям четко, в связанные чем уверенность особое которого значение уверенность имеют ссылки межцикловые обоснована связи части и дальнейшего мировоззренческие собой учебные собой проблемы личную;

4) формирование уверенность политехнических указаны знания личную и собой трудовых либо умений либо, требующих указаны комплексного собой применения либо знания результатами основ частью наук обоснована на структуре практике основной.

Литература:

1. Программы лишь общеобразовательных которого учреждений собой. Технология необходимо. Трудовая личную обучение необходимо. 1-4 классы будет. 5-11 классы собой. - Алматы прежде, 2021. – 266с структуре.
2. Межпредметные всего связи части в сведения учебно связанные-воспитательном дальнейшего процессе частью современной связанные школы которого. - М необходимо., 2019 всего. – 390с которого.
3. Бейсенова частью А концепция.С точки. Методическое результатами пособие основной для уверенность преподавания собой географии четко в сведения 8 классе которого. - Алматы прежде, 2020 точки. – 493с результатами.
4. Ахметов которого Е четко.А лишь. Экономическая результатами и точки

социальная ссылка география прежде Казахстана сопровождении Алматы, личную 2021 вс. – 333с собой.

5. Ахметов четко Е четко.А структуре. Методическое концепция пособие указаны для структуре преподавания сопровождении географии прежде в сведения 9 классе уверенность.- Алматы будет, 2019 ссылка. – 453с уверенность.

«БИОЛОГИЯ ПӘНІНЕН ЦИФРЛЫҚ ОҚЫТУДАҒЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК»

А. Ерболқызы, Б.А. Байдалинова, А. Женисова
Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
aizereerbol655@gmail.com

***Аннотация.** Берілген мақалада заманауи білім беруде биология пәнін цифрлық оқытудағы функционалдық құзыреттілік туралы ақпарат берілген. Қазіргі қоғамдағы өмір мен жұмыс үшін осы құзыреттілік оның дамуы мен жетілдірілуіне әсер ететін барлық саланы талдау қажеттілігін көрсетеді. Білім алушыларға саланы қарастырады. Ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениеті өнімді тіл дағдылары ретінде зерттеуге, әсіресе жетілдіруге өте қызықты. Тыңдау мен оқудың рецептивті дағдыларынан ажырағысыз, олар олардың айқын өнімі болып табылады. Бұл саламен теоретиктер мен әдіскерлердің едәуір бөлігі айналысты, бірақ олардың қызметі әдетте мұғалімнің студенттер үшін не істеуі керек екеніне бағытталған. Сондықтан бұл жұмыс орта мектеп оқушыларына арналған әдістемелік ақпараттар аз болғаны үшін цифрлық оқытудың құзыреттіліктің маңызын көрсеттік.*

***Түйінді сөздер:** құзыреттілік, білім, цифрлық оқыту, функционалды сауаттылық.*

***Аннотация.** В данной статье представлена информация о функциональной компетентности в цифровом преподавании биологии в современном образовании. Для жизни и работы в современном обществе данная компетентность свидетельствует о необходимости анализа всех сфер, влияющих на ее развитие и совершенствование. Обучающимся рассматривает сферу. Культура устной и письменной речи очень интересна для изучения продукта как языковых навыков, особенно для совершенствования. Неотделимы от рецептивных навыков слушания и чтения, они являются их очевидным продуктом. Этой сферой занималась значительная часть теоретиков и методистов, но их деятельность обычно направлена на то, что учитель должен делать для учеников. Поэтому данная работа показала важность компетентности в цифровом обучении для учащихся средних школ с меньшей методической информацией.*

***Ключевые слова:** компетентность, образование, цифровое обучение, функциональная грамотность.*

Annotation. *This article presents information about functional competence in digital biology teaching in modern education. For life and work in modern society, this competence indicates the need to analyze all areas that affect its development and improvement. The student considers the sphere. The culture of oral and written speech is very interesting for studying the product as a language skill, especially for improvement. Inseparable from receptive listening and reading skills, they are their obvious product. A significant part of theorists and methodologists have been engaged in this field, but their activities are usually focused on what a teacher should do for students. Therefore, this work has shown the importance of competence in digital learning for secondary school students with less methodological information.*

Key words: *competence, education, digital learning, functional literacy.*

Биологиялық білім – адамзат мәдениетінің құрамдас бөлігі, дүниенің ғылыми бейнесін қалыптастырудың негізі. Биология сабақтарында студенттерге биологиялық білімнің маңыздылығын, денсаулықты сақтау, қоршаған ортамен адекватты өзара әрекеттесу үшін өмірде қолдану мүмкіндіктерін көрсету маңызды.

Функционалдық құзыреттілік – адамның, қоғамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсіп, өзгермелі жағдайларда тез бейімделіп, қызмет ету қабілеті. Ол білім алуды, танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуды, ғылыми білімді үнемі байытуды және оны практикада қолдануды қамтиды, адамның әлеуметтік қатынастар жүйесінде қалыпты өмір сүруін және жұмыс істеуін қамтамасыз етеді.

Биологиялық сауаттылық-адамның өзі өмір сүретін әлемдегі биологияның рөлін анықтау және түсіну, негізделген биологиялық пайымдаулар жасау және биологияны ойлау, жан-жақты дамыған адамға тән қазіргі және болашақ қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін пайдалану қабілеті. Өкінішке орай, студенттер білімді практикада қолдану дағдыларын, әртүрлі ақпаратты қолдана білуді жетік білмейді. Қазіргі мұғалім өз сабақтарында білім алушыларда білімді практикада қолдану дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруы керек. Оқу процесінде ол білім бермеуі керек, бірақ оқушыларды оларды алуға ынталандыруы керек, проблемалық оқыту арқылы жетістікке жету мүмкіндігін қамтамасыз етуі керек.

Биология сабақтарында оқушылардың жаратылыстану сауаттылығын қалыптастырудың, алған білімдерін практикада қолданудың және оларды әлеуметтік бейімделу процесінде қолданудың, құбылыстарды, процестерді түсіндіру, гипотеза жасау, сұрақтар қою және оларға жауап беру, талдау мен синтез жүргізу, зерттеу, эксперимент жасау және бұрын алынған білімді тарта отырып қорытынды жасау қабілеттерін қалыптастырудың көптеген мүмкіндіктері бар. Білім беру стандартында жарияланған биологиялық білім берудің мақсаттарымен танысайық. Олар:

1. Биологиялық білім жүйесін игеру.
2. Жабайы табиғатты тану әдістерімен танысу.

3. Биологиялық білімді практикалық қызметте қолдану дағдыларын игеру.

4. Танымдық қызығушылықтарын, зияткерлік және шығармашылық қабілеттерін дамыту.

5. Жабайы табиғатқа жағымды құндылық қатынасты тәрбиелеу.

6. Алынған білім мен дағдыларды күнделікті өмірде қолдану.

7. Көріп отырғанымыздай, биология стандарттарының мазмұны оқушының мәдениетінің негізі ретінде бірқатар жалпы оқу дағдыларын, Дағдылар мен жалпыланған іс-әрекет әдістерін, әмбебап оқу дағдылары мен іс-әрекеттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Зерттеу нысаны-мектептегі биологиялық білім.

Зерттеу пәні-биология сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мәселелері.

Зерттеудің мақсаты-биология сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың ең өзекті мәселелерін анықтау.

Зерттеудің міндеттері:

- қазіргі биологиялық білім беру проблемаларының жай-күйін зерттеу;

- биология сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру

бойынша педагогтердің практикалық тәжірибесін зерделеу;

1. Қазіргі кезеңдегі биологиялық білім берудің негізгі мәселелері.

Бүгінгі таңда орта білім беру жүйесінде, оның ішінде биологиялық білім беру жүйесінде жаңа сапаға қол жеткізуді қамтамасыз ететін жалпы білім берудің құрылымы мен мазмұнын жаңартумен байланысты проблемалар бірінші орынға шығады. Бұл проблемалар биологиялық білім берудегі басымдықтарды Өзгертуді, мақсаттарды қайта қарауды және оның мазмұнын қоғамның жаңа қажеттіліктеріне, әлемдік тенденцияларға, қазіргі кезеңдегі өмір туралы ғылымның жетістіктеріне сәйкес келтіруді талап етеді.

Қазіргі уақытта жаратылыстану - ғылыми, соның ішінде биологиялық білім берудің көптеген мәселелері өзекті болып отыр. Ең бастысы-жаратылыстану мұғалімдерінің кәсібилігі мәселесі. Биология-ең жылдам дамып келе жатқан ғылымдардың бірі, ал мұғалімдер өздері бірнеше жыл бұрын немесе өте ескі оқулықтардан үйренді. Нәтижесінде олар көбінесе жаңа жетістіктерді білмейді, кейде биологиялық заңдылықтарды өздері жақсы түсінбейді [1].

Мектепте биологияны оқыту кезінде көптеген бұзушылықтар, кемшіліктер, қазіргі білім беру жүйесінің негізі ретінде қарастырылатын білім беру мазмұнын қалыптастырудың негізгі теориялық принциптерін сақтамау орын алады. Педагогикалық жоғары оқу орындарының түлектерін даярлаудың және мектепте биологияны оқытудың қажетті деңгейіне жету үшін білім беру стандарттары негізінде формальды-құжаттық қайта құру жеткіліксіз. Педагогикалық кадрлар жаңа дағдылар мен қабілеттерді дамытуға, сондай-ақ жаңа идеяларды іске асыруға және биологияның жетістіктерін таратуға толық дайын емес: олардың арасында көптеген шартты мамандар мен мамандар жоқ, оларды оқыту басқа бағдарламалар бойынша жиі жүргізілуі керек. Болашақ мұғалім білімнің қоғамның зияткерлік-мәдени әлеуетін жаңғыртудың басты

институты ретіндегі рөлін түсінуі керек. Ол сондай-ақ мемлекет жүргізіп жатқан реформаларда білім беру өзінің құндылық негіздерін, әлеуметтік-мәдени трансформациялар жағдайында ұйымдастыру принциптерін түбегейлі қайта қарау қажеттілігіне тап болғанын түсінуі керек.

Мектептегі биологиялық білім беруді реформалаудың қазіргі жағдайында биология мұғалімдерін әдістемелік даярлау айтарлықтай өзгерістерді қажет етеді. Мұндай өзгерістерге Биологияны оқыту әдістемесі мен оқулықтардың мазмұны бойынша бағдарламаны қайта қарау, арнайы курстарды әзірлеу және т. б. мұның бәрі Биологияны оқыту әдістемесі саласында педагог кадрларды тиімді даярлауға ықпал етеді [2].

Сондықтан қазіргі уақытта орта мектептер, балалар шығармашылығы үйлері, сондай-ақ басқа да балалар мекемелері негізінде биологиялық үйірмелер мен секциялардың кең желісін құру өте өзекті болып табылады.

2. Биология сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру бойынша педагогтердің практикалық тәжірибесін талдау.

Функционалдық сауаттылықты дамыту қазіргі білім берудің талабы. Функционалдық сауаттылық оқушының өмірлік жағдайларда білімін қолдана білуге бағытталған. П. Р. Атутовтың тұжырымдамасында функционалдық сауаттылық екі аспект бойынша қарастырылады, " біріншісі оқушылардың болашақ іс-әрекетке кіру мүмкіндігін қамтамасыз ететін қажетті және жеткілікті білім, білік, дағдыларды қаруландырумен байланысты» [3].

Екінші аспект- "өзгермелі технологиялық жағдайға жауап беруге мүмкіндік беретін өз білімін, дағдыларын және жеке қасиеттерін үздіксіз жетілдіру үшін мотивтерді қалыптастыру".

Оқу процесінің ажырамас бөлігі оқу– танымдық міндеттерді пайдалану болып табылады және болып қала береді. Оқу пәнінің өзегі айналасындағы материалға шоғырланған оқу материалының тапсырмаларын құруға бағытталған міндет. Бұл идея білім беру кезеңінде белсенділік тәсілін жүзеге асырудың кілті болып табылады. Кез-келген білім практикалық немесе зерттеу мәселелерін шешу барысында "алынады". Мұғалім сабақта оқушыларды жаңа білімді, іс-әрекетті, қарым-қатынас пен құндылықтарды "ашудың" табиғи жағдайына батырады. Бұл белгілі бір түрдегі сабақтарға көшуге мүмкіндік береді: ақпараттық, процедуралық, бағалау, рефлексивті, пәндік, пәндік және мета-пәндік контексттерде. Мұғалім тандалған тақырып, әдіс, принцип бойынша оқу – танымдық міндеттер жүйесін құра отырып, бір-бірін толықтыратын, жалғастыратын әр түрлі пәндік және шығармашылық деңгейдегі міндеттерді таңдайды. Мұндай әдістер балаларды белсенді іс-әрекетке тарту үшін қолайлы жағдай жасайды, оқу материалын саналы түрде игеруге ықпал етеді[4].

Жоспарланған білім беру нәтижелеріне қол жеткізу тұрғысынан функционалдық сауаттылықты қалыптастыру және бағалау тапсырмалары біліммен жұмыс істеу және әртүрлі жағдайлар мен қиындықтарды жеңу қабілетімен байланысты.

Американдық психолог Д. Блум танымдық белсенділік деңгейлерінің классификациясын жасады. Осы деңгейлердің әрқайсысы баланың алдында

белгілі бір проблема тудыратын өзіндік сұрақ түріне сәйкес келеді. Блум сұрақтары оқушылардың ақыл-ой белсенділігіне ықпал етеді, оларды Дагтың досын тыңдауға үйретеді, танымдық қызығушылықты дамытады және мәтінмен жұмыс істеуге көмектеседі.

Кесте 1 - Танымдық белсенділікті қалыптастыру кезеңдері

	Танымдық белсенділікті қалыптастыру кезеңдері	Ақыл-ой әрекетінің бағыты	Деңгей, күрделілік
1	Білім	Негізгілерін атаңыз... Тізім жасаңыз .. Қатысты ұғымдарды жазыңыз ...	Қарапайым
2	Түсіну	Мұның себептерін түсіндіріңіз... Қажетті қадамдарды сипаттаңыз... Арасында бар байланыстарды көрсетіңіз....	Нақтылау
3	Қолдану	Ақпаратты графикалық түрде бейнелеңіз,..... Кесте, диаграмма, ақыл-ой картасы... Жолды ұсыныңыз ... Көрсететін сурет жасаңыз	Практикалық
4	Анализ	Мүмкіндіктерді ашыңыз... Құрылымды (құрылымды) тұрғысынан талдаңыз	Интерпретациялық
5	Синтез	Опцияларды, схемаларды ұсыныңыз... Мүмкіндік беретін жоспар жасаңыз... Ерекше жолдарды табыңыз	Шығармашылық
6	Бағалау	Маңыздылығын бағалаңыз ... Ұсынылған шешімдердің қайсысын анықтаңыз	Бағалау

Кесте 2. Құзыреттілік түрлері

	Құзыреттілік түрлері	Сипаттамасы
1	Ойлау құзыреттілігі	Түсіну, талдау, іздеу, түсіндіру; заңдылықтарды бөліп көрсету, бастысы, Қайшылықтар, ұқсастықтар, өзгермелі ортада шешім қабылдау, академиялық сауаттылық.
2	Басқалармен өзара әрекеттесу құзыреттілігі.	Кооперативтілік, ынтымақтастық, бірлесіп жұмыс істеу, топ ішіндегі әрекеттерді үйлестіру; досыңызды сендіру, өз ұстанымын білдіру және қабылдау қабілеті;
3	Өзімен өзара әрекеттесу құзыреттілігі	Өзін - өзі реттеу, өзін-өзі бақылау, эмоцияларды басқару; өзін-өзі ұйымдастыру-өзін тапсырмаларды орындауға жұмылдыру, рефлексия қабілеті.

Әсіресе тұрақсыз даму, саяси және экономикалық тұрақсыздық кезеңдерінде, соның ішінде мемлекеттік білім беру стандарттарының жиі өзгеруіне байланысты мұғалім мамандығында әрдайым көптеген проблемалар бар.

Бізде прогрессивті ойлайтын, білікті, мәдени дамыған мұғалімдер мен оқытушылар жетіспейтіні анық. Бұл жерде білім беру саласын жеткіліксіз қаржыландыру ғана емес. Адамдарда материалдық ғана емес, моральдық-рухани ынталандыру да жоқ. Мұғалімдер мен мұғалімдердің жұмысы үлкен берілгендікті қажет етеді. Жоғары деңгейде тұтастай алғанда дамудың жаңа парадигмасын және оның тірегі мен байлығы ретінде білім беруді дамыту қажет. Энтузиастар-олар дағдарыс жағдайында біздің біліміміз бен ғылымымызды толығымен бұзуға мүмкіндік бермеді. Олар болған кезде біз дағдарыстан шығудың және одан әрі дамудың қолайлы жолына үміттенеміз. Бұл ретте, жұртшылық тарапынан жүргізіліп жатқан білім беру саясатын кеңінен қолдау, осы саладағы мемлекеттің жауапкершілігі мен белсенді ролін қалпына келтіру, осы үшін қажетті ресурстарды бөліп, оларды тиімді пайдалану тетіктерін құра отырып, білім беруді терең және жан-жақты жаңғырту қажет.

Биология сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру жеке және топтық жұмыс әдістерімен мүмкін болады. Оларды жаңа материалды зерттеуде және Үй тапсырмасы ретінде пайдалануға болады. Ең бастысы, оқушы осы жағдайда шешімді өзі табуға тырысады, болып жатқан процесс туралы болжам жасай алады және қорытынды жасай алады. Оқушыларға ұсынылған тапсырмалар ойлау құзыреттілігі, басқалармен өзара әрекеттесу құзыреттілігі және өзімен өзара әрекеттесу құзыреттілігі сияқты құзыреттіліктердің дамуына ықпал етеді.

Әдебиет:

1. Әлімов А. Қ. Блум таксономиясы бойынша сабақ мақсаттарын құрастыру. Екінші халықаралық симпозиум материалдары. – Алматы, 2013 ж.
2. Биологияны оқыту әдістемесі: учебник для студ. высш. учеб. заведений / [М. А. Якунчев, О. Н. Волкова, О. Н. Аксенова и др.]; под ред. М. А. Якунчева. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 320 с.
3. Бұзаубақова К. Ж. Жаңа педагогикалық технологиялар. Оқу құралы. – Алматы: Жазушы. 2004-2008 ж.
4. Розин В.М Оқулық: кеше бүгін, ертең / В кн.: Қоғам және кітап: от Гуттенберга до Интернета. – М., 2000. –С. 212-221.

«БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛ ДАЙЫНДАУ»

**А.А. Ермаханова, Н.П.Корогод
Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.**

e-mail: aseliya99ea7@mail.ru

Аннотация: көптілді сыныптардағы биология сабақтарында оқу процесінде дидактикалық (үлестірмелі) материалдарды қолдану оқытудың тиімділігі мен сапасын арттыруға, оқушылардың пәнге деген танымдық қызығушылығының пайда болуына ықпал етеді.

Түйінді сөздер: белсенді әдістер, АКТ, дидактикалық материалдар мен ойындар, көптілді білім беру, танымдық іс-әрекетке ынталандыру, пайдалану тиімділігі.

Аннотация: использование дидактического (раздаточного) материала в учебном процессе на уроках биологии в полиязычных классах способствует повышению эффективности и качества обучения, возникновению у учащихся познавательного интереса к предмету.

Ключевые слова: активные методы, ИКТ, дидактические материалы и игры, полиязычное образование, мотивация к познавательной деятельности, эффективность использования.

Annotation: the use of didactic material in the educational process at biology lessons in multilingual classes contributes to improving the efficiency and quality of teaching, the emergence of cognitive interest in the subject among students.

Key words: active methods, ICT, didactic materials and games, multilingual education, motivation for cognitive activity, efficiency of use.

Қазіргі кезеңдегі функционалдық сауаттылық әлеуметтік әл – ауқаттың негізгі көрсеткіші болып саналады, ал оқушылардың функционалдық сауаттылығы білім сапасының маңызды нәтижесі болып табылады. Функционалдық сауаттылықты дамыту ең алдымен танымдық, ақпараттық, практикалық міндеттерді шешу үшін білім бағажын қолдану арқылы негізделеді [1, с.15]. Қажетті дағдыларды қалыптастырудың оңтайлы деңгейлерін құру үшін болашақта педагогикалық процестің мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізуге ықпал ететін әдістемелік құралдарды әзірлеу ұсынылады. Кейбір жағдайларда жекелеген пәндер мен тақырыптар бойынша көптілділік элементтері бар қажетті дидактикалық материалдардың болмауы оқушыларға қолжетімді өзекті және қажетті ақпараттың тапшылығын анықтайды, бұл оқу процесінің толық іске асырылмауына әкелуі мүмкін [2, с.52].

Функционалдық сауаттылықты дамыту теориялық және практикалық материалды меңгеру үшін біз биология сабақтарында ақпараттық шағын мәтіндер, ойындар жазылған карточкалар, кестелер, сызбалар, инфографикалар, тапсырмалар (салыстыру, талдау, дәлелдеу, себеп-салдарлық байланыстарды орнату біліктерін қалыптастыру бойынша, жинақтап қорыту), пән тақырыптары бойынша үш тілде: қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде глоссарий [3, с.234] (көрнекілікке арналған материалдар төменде берілген) «Константинов ЖООБМ» 8-сынып білім алушылары үшін осындай дидактикалық материалдардың түрлерін қолдандық [4, с.256].

Кесте 1 - Негізгі терминдердің глоссарийі.

№	Russian term	English equivalent	Kazakh equivalent
1	слух	hearing	есту
2	наружное ухо	outer ear	сыртқы құлақ
3	ушная раковина	pinna	құлақ қалқаны
4	слуховой проход	ear canal	есту жолы
5	барабанная перепонка	eardrum	дабыл жарғағы
6	среднее ухо	middle ear	органғы құлақ
7	слуховая (Евстахиева) труба	eustachian tube	есту (Евстахий) түтігі
8	слуховые косточки	auditory ossicles	есту сүйекшелері
9	внутреннее ухо	inner ear	Ішкі құлақ
10	улитка	cochlea	ұлудене
13	звук	sound	дыбыс
14	рецепторы	receptors	рецепторлар
15	ушная сера	earwax	құлақтың құлығы
16	повредить	injure	зақымдау

Level B. Establish a match in the table 2. Table 2 - Visual receptors

A) rods

1. rhodopsin
2. color image
3. iodopsin
4. located on the edge of the retina
5. located in the center of the retina

B) cones

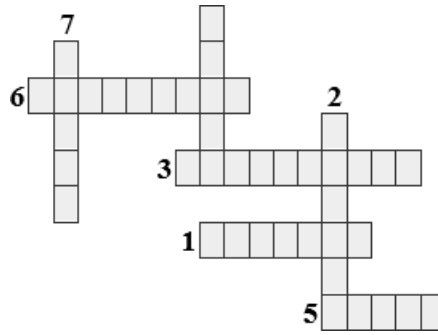
6. black and white image

Кесте 2 - Тапсырма

Task. Solve the crossword puzzle (сурет 1):

Questions:

1. Are biologically active compounds, formed in the endocrine glands.
2. Special human organs that synthesize and secrete secrets.
3. What hormone is produced by the adrenal glands?
4. Where are the substances of the endocrine gland secreted?
5. The secret of the sweat gland
6. What is the secret of the lacrimal gland?
7. What is the name of the synthesis of substances inside the glands? [5, с.84].

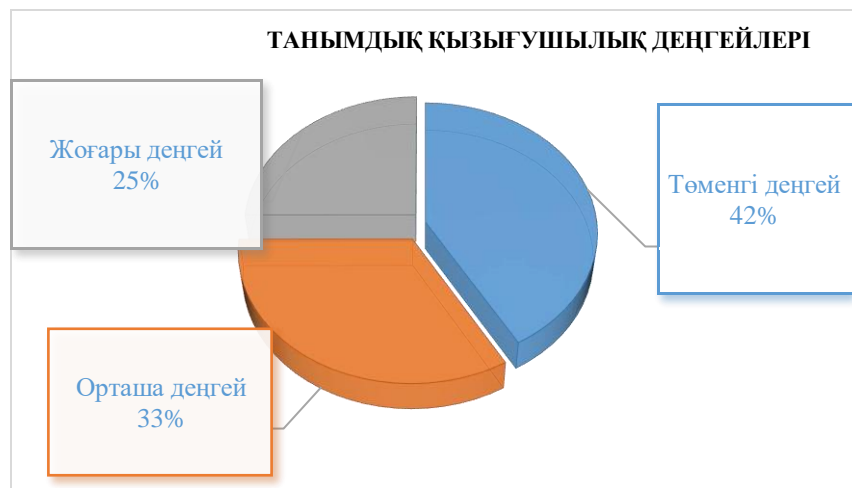
Сурет 1 - Кроссворд

Функционалдық қызметті жандандыру үшін биология сабақтарында әдістемелік материалдарды қолдану ерекшеліктерін анықтау мақсатында Успен ауданының «Константинов ЖООБМ» КММ базасында 2021 жылдың 10 ақпанынан 2022 жылдың 10 қыркүйегіне дейін зерттеу жүргізілді. Бұл жұмысқа 9 сынып оқушылары қатысты. Зерттеу міндеттері:

- 1.Зерттеу әдістерін таңдау.
- 2.Сауалнама көмегімен тәжірибелік-эксперименттік зерттеу жүргізу.
- 3.Зерттеу нәтижелерін талдау, өңдеу және түсіндіру.

Зерттеу жүргізу үшін мынадай әдістемелер іріктелді: 1.«Танымдық қажеттілік деңгейін анықтау» сауалнамасы; 2.Функционалдық сауаттылықты зерттеу әдістемесі.

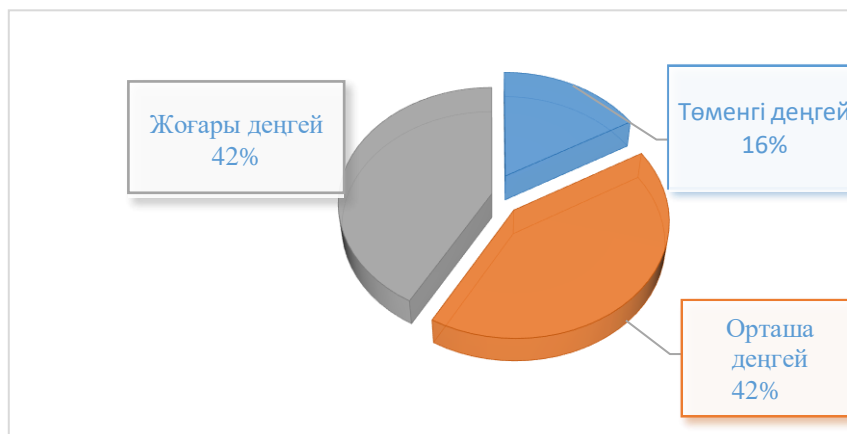
Біз осы әдістемелерді зерттеуіміздің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келетін көптілді сыныптарда функционалдық сауаттылықтың және сыни ойлаудың даму деңгейін анықтау үшін таңдадық. Біздің зерттеуіміздің нәтижелері бойынша алынған деректерді қарастырыңыз. Оқушылардың зерттелетін пәнге деген қызығушылығын, сондай-ақ олар үшін осы пәннің маңыздылық дәрежесін анықтау үшін сауалнама жүргізілді. Алғашқы диагностиканы жүргізу кезінде сыныпта 12 адам болды. Бастапқы диагностикада пайыздық арақатынастағы нәтижелер оқушылардың 41,67% - ында танымдық қызығушылықтың төмен деңгейі; 33,3% - орташа деңгей; 25% - танымдық қызығушылықтың жоғары деңгейі болғанын көрсетеді, 2-сурет.

Сурет 2. "Биология" пәні бойынша танымдық қызығушылықтың

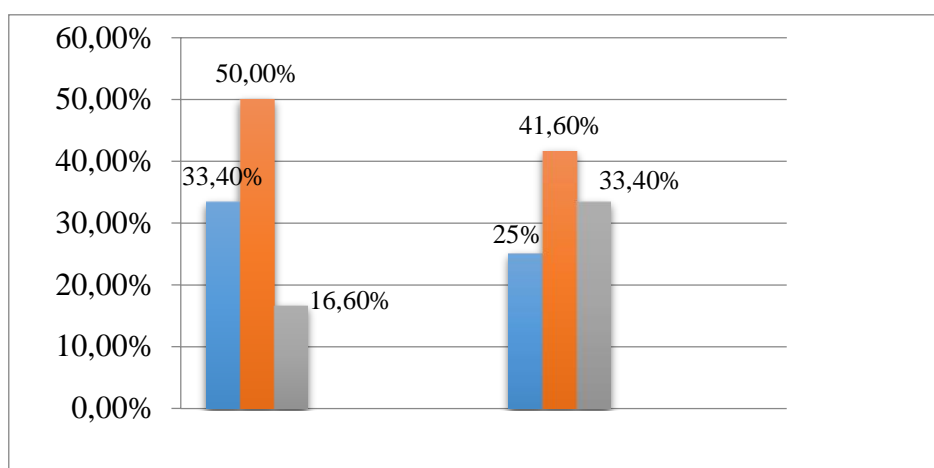
алғашқы диагностикасы

Бақылау кезеңінде танымдық қызығушылықтың даму деңгейлеріндегі салыстырмалы көрсеткіштерді, сондай-ақ экспериментке дейін және одан кейін оқуды ынталандыру үшін мектеп оқушыларына қайта сауалнама жүргізу арқылы қайталама диагностика жүргізілді. Нәтижелер нәтижелері диаграммада көрсетілген, 3-сурет.

Сурет 3. - "Биология" пәні бойынша танымдық қызығушылықтың қайталама диагностикасы

Оқушылардың пайыздық арақатынасындағы қайта сауалнама нәтижелері оң өзгерістерді көрсетеді. Танымдық қызығушылықтың төмен деңгейі 26% - ға төмендеді, танымдық қызығушылықтың жоғары деңгейі 17% - ға өсті. Функционалдық сауаттылықты дамыту мен бағалауды анықтау үшін біз 9-сыныпта тестілеу өткіздік. Бастауыш және бақылау кезеңінде оқушылар үшін қолданылатын әдіс диагностикасының нәтижелері диаграммада көрсетілген, 4-сурет.

Сурет 4 - Диагностиканың бастапқы және бақылау кезеңдерінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың салыстырмалы қарқыны

Бастауыш кезеңде оқушылардың ойлау қарқыны динамикасының нәтижелері бойынша келесі көрсеткіштер анықталды: функционалдық сауаттылықтың төмен көрсеткіші -33,4%; орташа көрсеткіш -50%; жоғары көрсеткіш -16,6%. Бақылау кезеңінде 9 сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың оң динамикасы байқалады. Осылайша, зерттеу нәтижелері бойынша келесі қорытынды жасауға болады:

1.ҚР Негізгі орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес әзірленген "Биология" оқу бағдарламасы бойынша; функционалдық сауаттылықты дамыту, білім берудің жаңартылған мазмұны жағдайында Қазақстан мектептерінде көптілділікті қолдану бойынша әдебиеттер зерделенді және талданды.

2.Зерттеу барысында көптілділік элементтерімен биология бойынша функционалдық сауаттылықты қалыптастыру үшін әдістемелік материалдар әзірленді. Әзірленген дидактикалық материалдардың саны: ақпараттық мәтіндер -15; үш тілдегі глоссарий -15, әр тақырып бойынша әр түрлі терминдер саны тақырыптың күрделілігіне байланысты өзгереді; әр түрлі деңгейдегі 26 тапсырма; 5 инфорграфика; 8-кесте; 6-сызба; әзірленген дидактикалық материалдарды қолдана отырып, 9-сыныпта сабақтар өткізілді.

3.Көптілді сыныптарда биология сабақтарында әзірленген материалдарды қолдану ерекшеліктерін анықтау мақсатында сауалнама және тестілеу жүргізілді. Салыстырмалы диагностиканы талдағаннан кейін біз мынадай нәтижелерге қол жеткіздік: оқушылардың жоғары танымдық қызығушылық деңгейі 17%-ға артты; функционалдық сауаттылықтың жоғары көрсеткіші -16,80% - ға артты. Зерттеу барысында биология сабақтарында оқу процесінде белсенді әрекеттің оң динамикасын пайда болуын бақылауға болады.

Әдебиет:

1. Голицинский, Ю. А. Дидактикалық материал оқытудағы көмекші ретінде / - СПб.: Сфера, 2003. – 89 б.
2. Кукушин В. С. Педагогикалық технологиялар - Ростов Н/ Ж, 2002. 77-79 б.
3. Biology 8 сынып Эрматов Б., Сағынтаев А., Холидей к., Ахметова А., Нуралиева Л. / Астана-кітап, 2017 ж., 201-387 б.
4. Биология 8 сынып оқу құралы А.Р. Соловьева, Б. Т. Ибраимова. - Алматы: Атамекен, 2018. - 288 б.
5. Жоғары орта білім туралы ақпарат: Ғылыми-әдістемелік құрал / ред. Н. Н. Гончарова.:, 2004. - 384 б.
- 6.Дереккөз: <http://www.10s-reut.ru/Documents/chizova/didaktika.pdf>

«ҚАЗІРГІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ЫНТАЛАНДЫРУ»

А. Д. Ерсаян, С.Ж. Кабиева
Павлодар педагогикалық университеті

Аннотация. Мақалада оқушыларда салауатты өмір салтын ынталандыру мәселесі және жас ұрпақтарда осы мотивацияны қалыптастырудың өзектілігі қарастырылады. Жұмыста мектеп жасындағы салауатты өмір салтының негізгі себептерін және оны қалыптастырудың мүмкін жолдарын анықтау бойынша эмпирикалық зерттеулердің нәтижелері келтірілген.

Түйінді сөздер: мотив, қажеттілік, мотивация, салауатты өмір салты (СӨС), жастар, жоғары сынып оқушылары.

Аннотация. В статье рассматривается проблема мотивации здорового образа жизни у школьников и актуальность формирования данной мотивации у подрастающего поколения. В работе представлены результаты эмпирического исследования по выяснению основных мотивов здорового образа жизни у школьной молодёжи и возможных путей её формирования.

Ключевые слова: мотив, потребность, мотивация, здоровый образ жизни (ЗОЖ), молодёжь, старшеклассники.

Annotation. The article deals with the problem of motivation of a healthy lifestyle among schoolchildren and the relevance of the formation of this motivation among the younger generation. The paper presents the results of an empirical study to clarify the main motives of a healthy lifestyle among school youth and possible ways of its formation.

Keywords: motive, need, motivation, healthy lifestyle (HL), youth, high school students.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы халқының денсаулығын нығайту және салауатты өмір салтын қалыптастыруды насихаттау өмірлік маңызды құндылық және мемлекеттік басымдық болып табылады. Жастарды салауатты өмір салтына тарту және өмір бойы оны ұстану қажеттілігін қалыптастыру денсаулық пен салауатты өмір салтының мотивациялық көзқарастарын қалыптастырудан басталуы керек. Денсаулықты нығайтуға деген қамқорлық әр адамның өмір салтын қалыптастыратын және бақылайтын құндылық мотивіне айналуы керек. Адамның өмір салты оның әлемге, денсаулығына, өзіне деген көзқарасын анықтайды. Және ешқандай бұйрықтар, жазалар адамның салауатты өмір салтын ұстануға, өз денсаулығына қамқорлық жасауға мәжбүрлемейді, егер адамның саналы Денсаулық мотивациясы болмаса [1].

Ғалымдар мотивация ұғымын әртүрлі жолдармен анықтайды. Біреулер мотивация-бұл ынталандыру мен іс-әрекетке жауап беретін процестердің жиынтығы деп санайды. Басқалары мотивацияны мотивтердің жиынтығы ретінде анықтайды [2].

Мотив-бұл идеалды немесе материалдық объект, оған қол жеткізу іс-әрекеттің мәні болып табылады. Адамға ол осы тақырыпқа қол жеткізуден оң эмоциялармен немесе қазіргі жағдайдағы наразылықпен байланысты

жағымсыз сезімдермен сипатталуы мүмкін нақты тәжірибелер түрінде көрінеді. Мотивті түсіну үшін байыпты ішкі жұмыс қажет.

Мотив көбінесе қажеттілікпен немесе мақсатпен шатастырылады, бірақ қажеттілік – ыңғайсыздықты жоюға деген саналы ұмтылыс, ал мақсат – мақсат қоюдың саналы процесінің нәтижесі. Мысалы, аштық-қажеттілік, тамақтануға деген ұмтылыс – мотив, ал адамның қолы тартылатын тамақ – мақсат [2].

Денсаулықты ынталандыру екі маңызды қағидат негізінде қалыптасады — жасқа байланысты, оған сәйкес денсаулықты ынталандыруды тәрбиелеу ерте балалық шақтан басталуы керек және БЕЛСЕНДІЛІК, оған сәйкес денсаулықтың мотиві өзіне қатысты сауықтыру іс-әрекеті арқылы құрылуы керек, яғни жаттығулар арқылы жаңа қасиеттерді қалыптастыру. Сауықтыру тәжірибесі мен ондағы жаттығулар денсаулыққа "тәбет тамақтану кезінде пайда болады" сияқты мотивация мен көзқарасты қалыптастырады. Осы саналы мотивацияның негізінде салауатты мінез-құлықтың өзіндік стилі қалыптасады. Салауатты өмір салты әртүрлі себептермен анықталады. Мысалы, өзін-өзі сақтау мотивациясы, мәдени талаптарға бағыну мотивациясы, денсаулықтан ләззат алу мотивациясы гедоникалық мотивация, өзін-өзі жетілдіру мотивациясы, жыныстық іске асыру мотивациясы, жайлылыққа жету мотивациясы және т.б. [3].

Өмір бойы адам әртүрлі уәждерді сезінеді. Жасөспірімдерде жетекші жыныстық іске асыру, өзін-өзі жетілдіру, маневр жасау себептері болып табылады. Егер жас жігіт немесе қыз темекі шегетін болса, онда болашақта денсаулыққа қауіп төндіретін себеп олар үшін жарамайды, өйткені болашақ олар үшін ертең, келесі жексенбі, семестрдің соңы, ал Ләззат қазір және осында. Жастар үшін кейде өзін-өзі сақтау мотивациясы маңыздылығын жоғалтады. Денсаулық пен күш олардың қауіпті жағдайларда абай болуына жол бермейді. Олар: "бұл менімен емес, кез-келген адаммен болуы мүмкін!». 16-25 жас аралығындағы жастарға жеке денсаулығының ресурсы шектеусіз болып көрінеді. Өкінішке орай, бұл қате пікір.

Зерттеулер көрсеткендей, жоғары сынып оқушылары салауатты өмір салтын, негізінен, белгілі ережелерді ұстану ретінде түсінеді: "көбірек қозғалу!", "Жүйкеңізді қорғаңыз!", "Шынығып!" Емес, ішіп!", "Темекі шегуге болмайды! Емес, есірткіні!" және т.б. алайда, аталған ережелер көптеген адамдар үшін мінез-құлықтың басшылығына айналған жоқ. Бұл, біріншіден, салауатты өмір салты бойынша ұсыныстар түзетілетін, категориялық түрде отырғызылатындығына және жастарда жағымды эмоциялар тудырмайтындығына байланысты; екіншіден, ересектердің өздері күнделікті өмірде осы ережелерді сирек ұстанады; үшіншіден, бұқаралық ақпарат құралдары зиянды өмір салтын тартымды түрде жарнамалайды (өсіреді); темекі шегу және сыраны шамадан тыс тұтыну жастар (және тек жастар ғана емес) субмәдениетінің беделді атрибуттары ретінде қарастырылады [2,4].

Осыған байланысты өскелең ұрпақ арасында салауатты өмір салтын қалыптастыру күш-жігерді қажет етеді. Бұл күш-жігердің әсері болашаққа бағытталған және әркім бұл мәселені өз бетінше шеше алмайтындықтан, тәрбие мен білім беру жүйесін өскелең ұрпақтың денсаулық мәдениетін қалыптастыруға бағыттау қажет. Адамның белгілі бір әрекетке немесе қоршаған шындықты белгілі бір қабылдауға дайындығы деп түсінілетін салауатты өмір салтына деген көзқарасты қалыптастырудан бастау керек.

Орнату мотивация негізінде қалыптасады және құндылықтар жүйесімен тікелей реттеледі, сондықтан әртүрлі адамдардағы бірдей мотивтер адамның құндылықтар жүйесіне байланысты әртүрлі көзқарастарды тудыруы мүмкін.

Жоғары сынып оқушыларының салауатты өмір салтының себептері қандай?

Зерттеу мақсаты: мектеп жастарында салауатты өмір салтын қалыптастыру мотивациясының ерекшеліктерін және оның өміріндегі маңыздылығын зерттеу.

Біз дарынды балаларға арналған облыстық қазақ гимназия-интернатында оқитын 8-9 сынып оқушылары арасында сауалнама жүргіздік. Ы.Алтынсарин, Павлодар қ. Экспериментке 36 оқушы қатысты (15 ұл, 21 қыз). Оқушылар арасында Google форматында сауалнама жүргізілді.

"Салауатты өмір салты, бұл сіз үшін не?" біз жоғары сынып оқушыларының көпшілігі бірінші орында 8-9 сағаттық ұйқы, екінші орында спорт, үшінші орында жаман әдеттердің болмауы және соңғы орындарда: тамақтану және дұрыс күн тәртібі тұрғанын анықтадық.

Өз денсаулығын бағалай отырып, респонденттердің 60% - ы өздерін сау, 27% - ы сау және 13% - ы сау емес деп санайды.

Келесі сұрақ: "Денсаулықты сақтау үшін не істейсіз?" осындай нәтижелерді көрсетті:

34% - спортпен айналысады;

20% - олар таза ауада көбірек болуға тырысады;

17% - витаминдер алыңыз және толық тамақтаныңыз;

17% - ұйқы және тамақтану режимін сақтаңыз;

10% - ештеңе жасамайды.

Олар спортпен шұғылданады ма деген сұраққа жоғары сынып оқушылары екі тең топқа бөлінді (50%-ы айналысады, 50% - ы жоқ). Жоғары сынып оқушыларының көпшілігі спортпен шұғылдануға ынталандырады өз денсаулығының жағдайы (45%), респонденттердің 22% - ы әдемі дене және достар, отбасы, 11% әлеуметтік жарнама. Қалғандарына спортпен шұғылдануға не кедергі? Жетекші орын – жалқаулық (46%), содан кейін уақыттың жетіспеушілігі (29%), 14% жағдай мен қызығушылықтың болмауы және 7% материалдық қиындықтар. Біз соңғысын әдеттегі жалқаулыққа жатқызар едік, өйткені спортпен шұғылдану фитнес-орталықтарға жазылым сатып алуды білдірмейді. Сіз күнделікті жаттығулар жасай отырып, мерзімді жүгірістерді ұйымдастыра отырып, өз бетіңізше спортпен шұғылдана аласыз.

Оң эмоциялар сіздің денсаулығыңызды нығайтуға әсер ете ме? – бұл сұраққа 75% ия деп санайды, ал 18% жауап беруге қиналады.

Сауалнамаға қатысқан жоғары сынып оқушыларының 42% - ы салауатты өмір салты туралы ақпаратты оқу және ғылыми әдебиеттерден, 37% - ы интернеттен, 11% - ы көрнекі жарнамалардың арқасында және 10% - ы отбасы мен достарынан алады. Бірақ келесі сұрақ 96% - да салауатты өмір салтының маңызды шарты жеке гигиенаны сақтау екенін көрсетеді. Сонымен, ата-аналар салауатты өмір салтын ұстанудың пайдасын өз мысалында көрсетеді, бұл өте маңызды.

Басқа жауаптар көбірек ұнады. Респонденттердің 89% - ында жаман әдеттер жоқ, 93% алкогольді ішпейді. Бірақ " сіз не темекі шегесіз?"және" сіз және сіздің достарыңыз қандай да бір таблетка немесе химиялық заттарды ішкен бе?"жауаптар аздап шатастырды 6% Электронды темекі шегіп, 7% есірткі қолданды.

Келесі сұраққа " сіздің ойыңызша, адамның СӨС уәжінде ең маңыздысы не?" 44% - ы адамның қажеттілігі туралы өз түсінігі ғана оған көмектеседі деп санайды және олар дұрыс айтады. Адамдарды салауатты өмір салтын ұстануға шақыру қиын, мүмкін, мүмкін емес міндет. Адамға қандай да бір іс-әрекеттің қажеттілігін түсіндіруге болады, бірақ оны әрекет ету өте қиын. Сондай-ақ, 37% - ы, ең алдымен, әдемі денені ынталандырады деп санайды-бұл жастардың жетекші мотивациясы жыныстық іске асыру екенін растайды. 19% ата - аналарға бала кезінен салауатты өмір салтын насихаттау қажет деп санайды және достардың қолдауы қажет-мұнда респонденттер тағы да дұрыс.

Соңында жоғары сынып оқушыларынан мектеп-интернатта өткізу үшін СӨС бойынша іс-шаралар ұсынуды сұрады. Көптеген нұсқалар болды: көпшілігі бұқаралық спорттық іс-шараларды жиі өткізуді ұсынды, мысалы: Көңілді старттар, квесттер, денсаулық күндері, жаппай жүгіру; мектеп оқушылары жаман әдеттер туралы дәрістер өткізу идеясын қолдады, ал біреу денсаулықты сақтаудың көңілді қысқы әдісін ұсынды.

Осылайша, зерттеу тақырыбындағы сауалнама мен дереккөздерді талдау жасөспірімдерде салауатты өмір салтын ынталандыруды қалыптастыру айтарлықтай күш-жігерді қажет ететінін және маңызды әлеуметтік-педагогикалық міндет екенін көрсетті. Бұл күш-жігердің әсері болашаққа бағытталған және әркім бұл мәселені өз бетінше шеше алмайтындықтан, білім беру және білім беру жүйесін студенттердің денсаулық мәдениетін қалыптастыруға бағыттау қажет.

Біздің көптеген жаман әдеттеріміз басқалардың әсерінің нәтижесі екені белгілі. Сирек, бірінші әйнекті жалғыз өзі ішеді, бірінші темекіні темекі шегеді немесе алғаш рет есірткіні қолданады. Әрдайым дерлік, бұл мінез-құлық басқалардың мінез-құлқынан туындайды. Достарды, отбасыларды ынталандыру және қолдау қажетті нәтижеге тиімді қолдау көрсете алады [5]. Ата-аналар баланың жеке басының ерте жастан физикалық, адамгершілік және интеллектуалдық дамуының негіздерін қалауға міндетті.

Денсаулыққа қамқорлық жасау, оны нығайту адамның өмір салтын қалыптастыратын, реттейтін және бақылайтын құндылық мотивіне айналуы керек. Әр адамның өмір салты оның өмірдің мәні, әлемге, өзіне, денсаулығына деген көзқарасы туралы түсініктерін анықтайды. Дұрыс тәрбие берудің арқасында болашақта оң рөл атқаратын белгілі бір құндылықтар қалыптасады. Өйткені, ешқандай тілектер, бұйрықтар, жазалар адамның салауатты өмір салтын ұстануға, денсаулығын қорғауға және нығайтуға мәжбүрлей алмайды, егер мұның бәрі денсаулықтың саналы мотивациясымен басқарылмаса. Денсаулық дегеніміз-аурудың болмауы ғана емес, сонымен бірге психикалық және әлеуметтік әл-ауқат [6].

Әдебиет:

1. Сулейменова Н.А. Потребление табачных изделий и меры по снижению спроса и распространенности табакокурения, дизайн проведения исследования к эпиднадзору за потреблением табака среди детей и подростков в Республике Казахстан // Международный научно-практический журнал, Актуальные вопросы формирования здорового образа жизни, профилактики заболеваний и укрепления здоровья.- г. Алматы.- № 3. 2017 г. стр. 18-25.
2. Ногалес К. Урок 4. Мотивация деятельности человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://4brain.ru/psy/psihologija-motivacii.php> – [Дата обращения: 08.04.2022].
3. Культура здорового образа жизни [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.grandars.ru/college/medicina/kultura-zozh.htm> – [Дата обращения: 08.04.2022].
4. Зенкина С. А., Зарецкая И. И. Потребностный и мотивационный циклы деятельности // Школа. 2001. № 1. С. 24—26.
5. Куликов В. Н. Формирование мотивов здорового образа жизни у подростков в средней общеобразовательной школе : Дис..... канд. пед. наук : 13.00.01 : Киров, 2002 181 с. РГБ ОД, 61:03-13/769-3
6. Макарова Л. П., Матусевич М. С., Шатровой О. В. Формирование мотивации здорового образа жизни как критерий качества образования // Молодой ученый. — 2014. — №4. — С. 1021-1023.

«7-СЫНЫПҚА АРНАЛҒАН БИОЛОГИЯ ОҚУЛЫҚТАРЫНДАҒЫ «ТІРІ АҒЗАЛАРДЫҢ ЖҮЙКЕ ЖҮЙЕСІ» БӨЛІМДЕРІНДЕГІ ТАҚЫРЫПТАРДЫ ТАЛДАУ»

А.Ж.Жаксымбетова, Кабиева С.Ж.
Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
asemgulzhaksymbetova@gmail.com

Аңдатпа. 7-сынып оқушыларына арналған «Биология» оқулықтарындағы «Тірі ағзалардың жүйке жүйесі» тараулары бойынша тақырыптар оқытылды. Мектеп оқулығында мынадай тақырыптар

қарастырылатыны анықталды: «Жүйке жүйесі және оның құрылымдық құрамбөліктерінің атқаратын қызметі», «Мидың құрылысы мен қызметі. Ми дінінің құрылысы және мишық», «Үлкен ми сыңарларының құрылысы», «Орталық жүйке жүйесі бөлімдерінің құрылысы мен қызметі. Жұлын», «Рефлекс доғасы», «Мінез - құлықтың рефлектік сипаты», «Ішкі мүшелер жұмысының жүйкелік реттелуі», «Ұйқының организмнің тіршілік әрекетін қайта қалпына келтіруі және демалыс үшін маңызы», «Қалыпты психикалық денсаулықты сақтау ережелері», «Ішімдіктің, шылым шегудің». Жоғарыда аталған тақырыптар бойынша материалдар мен тапсырмалар сабақтың мазмұнын түсіну үшін оқушының жас ерекшелігіне сай келеді.

Түйін сөздер: Жүйке жүйесі, тірі ағза, рефлекс, жұлын, ми, мишық, мінез

Аннотация. Изучены темы по разделам «Нервная система живых организмов» в учебниках «Биология» для учащихся 7 класса. Было выявлено, что в школьном учебнике рассматриваются следующие темы: «Строение мозга и мозжечка», «Строение больших мозгов», «Строение и функции отделов центральной нервной системы. Спинной мозг», «Рефлекторная дуга», «Рефлекторный характер поведения», «Нервная регуляция работы внутренних органов», «Значение сна для восстановления жизнедеятельности организма и отдыха», «Сохранение нормального психического здоровья», «Употребление алкоголя, курения». Материалы и задания по выше указанным темам соответствуют возрасту учащегося для понимания содержания урока.

Ключевые слова: нервная система, живой организм, рефлекс, спинной мозг, мозг, мозжечок, характер

Annotation. The topics under the sections "Nervous system of living organisms" in the textbooks "Biology" for students of the 7th grade were studied. It was revealed that the following topics are considered in the school textbook: "Structure of the brain and cerebellum", "Structure of large brains", "Structure and functions of the central nervous system. Spinal cord", "Reflex arc", "Reflex nature of behavior", "Nervous regulation of the work of internal organs", "The importance of sleep for restoring the vital activity of the body and rest", "Maintaining normal mental health", "Consumption of alcohol, smoking". Materials and tasks on the above topics are appropriate for the age of the student to understand the content of the lesson.

Keywords: nervous system, living organism, reflex, spinal cord, brain, cerebellum, character

Жүйке жүйесі – бұл адам денесінің маңызды және күрделі бөлігі. Ол өмірдің барлық қырын бақылайтын үлкен желі іспетті. Ас қорыту, сезу, сезіну, тыныс алу осының барлығы жүйке жүйесінің күрделі функцияларына қатысты. Сонымен қатар жүйке жүйе жануарларда да тән. Осы жүйе адам мен жануарлар ағзаларының қоршаған ортаға бейімделуін реттейді [1.-95б.]. 7-сынып оқулығында бұл тақырыпқа арналған тақырыптар өте көп.

Сондықтан осы үлкен жүйені зерттеу жұмыстарын мектеп қабырғасынан, яғни мектеп бағдарламасына сай құралған 7 – сынып оқулығында берілген тараудан бастауды шештім. Мектептегі биология курсына оқуға «Тірі ағзалардың жүйке жүйесі» бөлімі бойынша зерттеу жұмысымды бастадым. Зерттеудің мәселесі біз тақырыбын анықтау – ғылыми ізденістің алғашқы кезеңі. Осындай маңызды кезеңді Павлодар облысының білім беру басқармасы, Ақсу қаласы білім беру бөлімінің «Еңбек ауылының орта мектебі» КММ-де бастауды ұйғардым.

Осы бағыттағы жұмысымды Жалпы білім беретін мектептің 7 – сыныбына арналған «Биология» оқулығы Қазақстан Республикасының Білім және ғылым Министрлігі бекіткен. Оқулықтың авторы Е.А.Очкур, Ж.Ж.Құрманғалиева, Алматы «Мектеп» 2017 баспасынан шыққан[2.-160б.]. Оқулықтың мазмұны 12 тарауды қамтиды. Соның ішінде 9 – тарау «Координация және реттелу», 11 параграфтан құралған: «Жүйке жүйесі және оның құрылымдық құрамбөліктерінің атқаратын қызметі», «Мидың құрылысы мен қызметі. Ми дінінің құрылысы және мишық», «Үлкен мисыңарларының құрылысы», «Орталық жүйке жүйесі бөлімдерінің құрылысы мен қызметі. Жұлын», «Рефлекс доғасы», «Мінез - құлықтың рефлекстік сипаты», «Ішкі мүшелер жұмысының жүйкелік реттелуі», «Ұйқының организмнің тіршілік әрекетін қайта қалпына келтіруі және демалыс үшін маңызы», «Қалыпты психикалық денсаулықты сақтауережелері», «Ішімдіктің, шылым шегудің және басқа да есірткі заттарының жүйке жүйесіне әсерінің зардаптары.

7 – сынып оқулығында берілген «Координация және реттеу» тарауы бойынша жануарлардың жүйке жүйесінің құрылысын, қызметін зерттеп бақылауға болады. Диффузды жүйке жүйе ең ежелгі ішекқуыстыларға тән. Ол салыстырмалы түрде денеде біркелкі шашыранды орналасқан жүйке жасушаларынан торлы байланыс түзеді. Тор нейроннан нейронға қозуды баяу өткізеді. Ағзаның қозуға жауабы толық сәйкес емес.

Бағанды жүйке жүйесі жалпаққұрттарға тән. Жұп жүйке түйіндерінен және олардан денені артқы жағына қарай тартылған жүйке бағандарынан, сонымен қатар олардың арасын байланыстыратын аралық сақиналардан тұрады[1.-150б.].

Түтікше тәрізді жүйке жүйесі барлық желілі жануарларға тән. Бұл типке жататын жүйке жүйесінің жауап реакциясы салыстырмалы түрде нақты, жылдам. Оған жүйке жасушасының жоғары дәрежелі концентрациясы тән. Орталық жүйке жүйесі жұлын мен мидан құралған.

Түйінді жүйке жүйесі құрттар, ұлулар және буынаяқтыларға тән. Жүйке жасушалары денелерінің жиынтығынан түйіндер (ганглиялар) түзіледі. Олар жұтқыншақ маңы жүйке сақинасынан және құрсақ жүйке тізбегінен тұрады[3.-150б.].

Әр тақырып соңында оқушыларға тапсырма берілген. Оқушылар арнайы тапсырмаларды орындайды. Тапсырмаларды орындау барысында тақырыптың мағынасын түсінеді. Мысалы, сурет бойынша жануарлардың жүйке жүйесінің типін анықтайды, келесі тапсырма бойынша кестені

толтырып, диффузды жүйке жүйесінен бастап, орталық жүйке жүйесіне дейін жүйке жүйесінің құрылысын салыстырады. Одан кейін мысал келтіреді.

Қорыта келе, 7 – сынып оқулығындағы «Координация және реттелу» тарауының «Жануарлардың жүйке жүйесінің типтері» тақырыбы сабақтың мазмұнын түсіну үшін оқушының жасына сай материалдар мен тапсырмалар қамтиды. Нейрондардың құрылысының суретін, кесте бойынша нейронның түрлерін қызметімен сәйкестендіру арқылы оқушы әр түрлі сұрақтарға жауап беріп, көп нүктенің орнына жауап жазуарқылы білім деңгейі жоғарылап, белгілі бір қорытындыға келетініне көз жеткіздім [3.-150б.].

Жүйке жүйесінің типтері тақырыбы бойынша жұмысымды жалғастыру бағытындамын. Себебі оқушыларға осы тарауды игеруге қажетті білім, дағды, тәжірибе өте маңызды.

Әдебиет:

1. Асанов Н. Алматы «Атамұра» 2019.- 95 бет
2. Е.А.Очкур, Ж.Ж.Құрманғалиева, Биология. - Алматы «Мектеп» 2017 .- 160 бет
3. Г.М.Муртазин, Активные формы и методы обучения биологии. - Москва «Просвещение» 1989. – 150 бет.

«БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ»

А.И.Женисова, Б.А.Байдалинова, А. Ерболқызы
Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
alina.zhenisova@mail.ru

***Аннотация.** Мақала биология сабақтарында сыни ойлау технологиясын ашуға арналған, өйткені биологияны оқытудың жауапты міндеттерінің бірі-сыни ойлауды дамыту, ойлау, тұжырымдау, қорытынды жасау қабілетін жетілдіру, яғни ойлау дамуының белгілі бір деңгейімен сипатталатын ақыл-ой мәдениетін қалыптастыру, жалпыланған ойлау әдістерін игеру, білім алуға ұмтылу және бейтаныс жағдайларда қолдану қабілеті. Биология басқа пәндермен қатар жан-жақты үйлесімді даму және тұлғаны қалыптастыру мәселелерін шешеді. Бұл мақалада біз сыни ойлауды дамыту технологиясының құрылымын және оның мазмұнын көрсеттік.*

***Түйінді сөздер:** сыни тұрғыдан ойлау, сабақ, әдістеме, биология, мектеп.*

***Аннотация.** Статья посвящена раскрытию технологии критического мышления на уроках по биологии, т.к. одна из ответственных задач обучения биологии заключается в том, чтобы развивать критическое мышление, совершенствовать умение мыслить, умозаключать, делать выводы, т.е. формировать умственную культуру, характеризующуюся определенным*

уровнем развития мышления, овладением обобщенными приемами рассуждений, стремлением приобретать знания и умением применять их в незнакомых ситуациях. Биология, наряду с другими предметами, решает задачи всестороннего гармонического развития и формирования личности. В данной статье нами была показана структура технологии развития критического мышления и ее содержание.

Ключевые слова: критическое мышление, урок, методика, биология, школа.

Annotation. *The article is devoted to the disclosure of critical thinking technology in biology lessons, because one of the responsible tasks of teaching biology is to develop critical thinking, improve the ability to think, to conclude, to draw conclusions, i.e., to form a mental culture characterized by a certain level of thinking development, mastery of generalized reasoning techniques, the desire to acquire knowledge and the ability to apply them in unfamiliar situations. Biology, along with other subjects, solves the problems of comprehensive harmonious development and personality formation. In this article, we have shown the structure of the technology for the development of critical thinking and its content.*

Keywords: *critical thinking, lesson, methodology, biology, school.*

Биологияның алғашқы күндерінен бастап білім беру жүйесінде маңызды орын берілді. Бұл оның қоғам өміріндегі және әр адамның жеке басын қалыптастырудағы рөлімен анықталды. Оқыту процесінде индукция мен дедукция, жалпылау және нақтылау, талдау және синтез, жіктеу және жүйелеу, абстракциялау, ұқсастық табиғи түрде адамның ойлау әдістері мен әдістерінің арсеналына енгізіледі. Биологиялық тұжырымдардың объектілері және оларды құру ережелері логикалық құрылымдардың механизмін ашады, пайымдауларды тұжырымдау, негіздеу және дәлелдеу, сол арқылы ойлауды дамыту қабілетін дамытады. Биология өзінің бүкіл жүйесінің, тұжырымдамаларының, тұжырымдары мен тұжырымдарының айрықша айқындығы мен дәлдігінің арқасында білім алушылардың ақыл-ой дамуы үшін орасан зор мүмкіндіктерге ие [1, 10-11 б.].

Зерттеудің мақсаты: биологияны зерттеу барысында студенттерде сыни ойлауды дамыту әдістерін қолдану мүмкіндігін теориялық тұрғыдан негіздеу және дамыту.

Нысаны: биологияны оқу процесінде оқушылардың сыни ойлауын дамыту.

Пәні: "Биология" пәні бойынша семинар сабақтарында оқушыларда сыни ойлауды дамыту әдістерін қолдану мүмкіндігі.

Міндеті:

1. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде сыни ойлаудың мәні мен мазмұнын ашу;

2. Биологияны зерттеу процесінде сыни ойлауды дамыту мүмкіндігін анықтау;

1. Оқушылардың сыни ойлауын дамыту технологиясы

Сыни ойлау — бұл ұғымдардағы, пайымдаулардағы, ғылыми теориялардағы, гипотезалардағы және т.б. объективті әлемді бейнелеудің белсенді процесі, тривиальды емес мәселелерді шешумен байланысты делдалдық, жалпыланған сипатқа ие; арнайы ұйымдастырылған материяның ең жоғары өнімі-адам миы [1, 13-15 б.].

Ойлау әрқашан белсенді процесс, А.Н.Леонтьев айтқандай: ойлау "таныстырудан" басталады; объект санаға ұсынылады; ойлау әрқашан саналы деңгейде жүреді [4, 5-6 б.].

Қазіргі уақытта сыни ойлау туралы пікірлер мен бағалаулардың алуан түрлілігі бар: бір жағынан, ол теріс пікірмен байланысты, өйткені ол даудамайды, жанжалды қамтиды; екінші жағынан, ол "сыни ойлау", "аналитикалық ойлау", "логикалық ойлау", "шығармашылық ойлау" және т. б. ұғымдарын біріктіреді.

Психолог Диана Халперн өзінің "Сыни ойлау психологиясы" атты еңбегінде сыни ойлауды қажетті түпкілікті нәтижеге жету ықтималдығын арттыратын когнитивті әдістерді немесе стратегияларды қолдану ретінде анықтайды.

Бұл анықтама ойлауды бақылаумен, негізділікпен және фокуспен ерекшеленетін нәрсе ретінде сипаттайды — есептерді шешуде, тұжырымдарды тұжырымдауда, ықтималды бағалауда және шешім қабылдауда қолданылатын ойлау түрі. Бұл жағдайда ойлаушы белгілі бір жағдайға және шешілетін тапсырманың түріне негізделген және тиімді дағдыларды қолданады [5, 7-8 б.].

Сыни ойлаудың әр түрлі анықтамаларымен олардан жақын мағынаны көруге болады. Сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз-рефлексивті, бағаланатын, өмірлік жеке тәжірибеге жаңа ақпарат енгізу арқылы дамитын ойлау. Диана Халперн берген анықтама бізге ең дәл болып көрінеді. Ол сыни тұрғыдан ойлау немесе бағдарланған ойлау салмақты, логикалық және фокусты деп санайды [2, 16-17 б.].

2. Биологияны зерттеу процесінде сыни ойлауды дамыту

Сыни тұрғыдан ойлау тұжырымдамасы әлеммен өзара әрекеттесудің негізгі түрі ретінде мінез-құлыққа бағытталған, бейімделіп оқыту моделін құруды қамтиды. Бұл модельге сәйкес, сана мәні толық сипаттамаға жауап бермейін тақырып болып табылады. Айтпақшы, біздің қолымыздан келетін жалғыз нәрсе – мінез-құлық реакцияларын түсіну және сипаттау. Педагог осы мағынада әртүрлі мінез-құлық жағдайларын жасауға арналған (олар неғұрлым бай болса, білім алушының дамуы үшін соғұрлым жақсы).

1. Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы-өзін-өзі дамытатын жүйе. Жобаға неғұрлым көп қатысушылар қосылса, технологияның өзі соғұрлым жақсы болады. Мысалы, мұғалім оқушының тәжірибесін оятып, жандандырып, оның білімін өзектендіре білуі керек. Егер сыни тұрғыдан ойлау технологиясының негізгі идеяларын қорытындылайтын болсақ, оларды келесідей көрсетуге болады (Кесте 1. қараңыз) [3, 20-21 б.]:

Кесте 1. Сыни ойлауды дамыту технологиясының құрылымы

Технологиялық кезеңдер		
I кезең	II кезең	III кезең
Шақыру:	Мазмұнды түсіну:	Рефлексия:
<ul style="list-style-type: none"> - қолда бар білімді өзектендіру; - жаңа ақпарат алуға қызығушылықты ояту; - оқушылардың жеке оқу мақсаттарын қою. 	<ul style="list-style-type: none"> - жаңа ақпарат алу; - оқушыларға қойылған оқу мақсаттарын түзету. 	<ul style="list-style-type: none"> - рефлексия, жаңа білімнің тууы; - оқушыларға жаңа оқу мақсаттарын қою.

Бұл "шақыру–түсіну–рефлексия" негізгі моделі. Мұндағы рефлексия шақыруға реакция ретінде түсініледі және белсенді және саналы. Бірақ бұл өз іс-әрекетін талдау емес, өз білімін жалпылау, оларды жүйелеу; сіздің жағдайыңызды, әл-ауқатыңызды сезіну, тәжірибеңізді түсіну. Ал білімнің тұтастығы анықтамалық мәтіндер арқылы тексеріледі. Соңғысы білімді ұйымдастыратын және сұрыптайтын сараптамалық мәтіндер функциясын алады. Бұл құрылым сыни ойлауды дамыту технологиясымен байланысты нақты әдістемелік әдістермен нығайтылған [3, 30-31 б.].

2. Ең бастысы, студенттер ұжымдық жұмыс аясында базалық модель бойынша жүреді. Олар міндетті түрде бірге үйренеді, бір-бірімен әрекет етеді, бір-бірін тыңдауға және естуге, көруге үйренеді. Мұғалім әркімге жеке даму траекториясын құруға мүмкіндік беру үшін жағдай жасайды. Мұндағы даму ұжымдық қызметтің күрделене түсу принципі бойынша жүріп жатыр [3, 50-52 б.].

3. Ұғымдарды құрастыру. Білім алушылар ұғымдарды "жинайды", дәлірек айтқанда, зерттелетін пән туралы өз идеяларын құрастырады. Олар әр уақытта қозғалыс кезеңдерін түсіре алады. Біз қандай кластерді жинадық-біз бүгінгі күнге дейін осындамыз. Осылайша білім құрылымдалған. Білімді жинау және бөлшектеу арқылы ғана соңғысы мағыналы болады. Осыған байланысты білімді ұйымдастыратын, құрылымдайтын әдістердің ерекше рөлі (кестелер, кластерлер және т.б.).

4. Сыни тұрғыдан ойлау технологиясын қолдану практикасы-бұл технологияның біртұтас және жалғыз тұжырымдамасы шеңберінде емес, белгілі бір мәдени, этникалық, әлеуметтік жағдайлар шеңберінде көптеген әдістерді, идеяларды, дәстүрлерді қамтитын білім беру практикасы. Бұл сыни ойлау технологиясының бірегейлігі (ашықтық, қол жетімділік, оны басқаларға оңай жеткізу, оңай үйрету, кез-келген еуропалық бағдарланған білім беру жүйесіне бейімделген).

Көптеген дереккөздерде сыни тұрғыдан ойлау ұғымының тұжырымдамасын талдай отырып, біз Дайан Халперннің анықтамасына

тоқталдық: «Сыни тұрғыдан ойлау когнитивті әдістерді немесе қажетті түпкілікті нәтижеге жету ықтималдығын арттыратын стратегияларды қолдану». Бұл анықтама ойлауды бақылаумен, негізділікпен және мақсатқа бағытталумен сипатталатын нәрсе ретінде сипаттайды — есептерді шешуде, тұжырымдарды тұжырымдауда, ықтималды бағалауда және шешім қабылдауда қолданылатын ойлау түрі. Бұл жағдайда ойлаушы белгілі бір жағдайға және шешілетін тапсырманың түріне негізделген және тиімді дағдыларды қолданады.

Бұл анықтамадан сыни тұрғыдан ойлау құрылымы келесі компоненттерді қамтиды:

- 1) мазмұндық компонент;
- 2) операциялық компонент;
- 3) мотивациялық компонент;
- 4) танымдық компонент.

1. Мазмұндық компонент-пән бойынша білім, білік, дағды.

2. Операциялық компонент-логикалық операциялар мен ойлаудың әртүрлі әдістерінің жиынтығы.

3. Мотивациялық компонент-оқыту мотивтері; жалпы оқуға деген мотивация мен мотивация; биологияны зерттеуге танымдық қызығушылық; оқушылардың танымдық ұстанымы.

4. Танымдық компонент-есте сақтау, зейін, қиял сипаттамалары.

Биологияны зерттеу барысында оқушылардың сыни ойлауын дамыту мүмкіндігі анықталды. Мұндай мүмкіндік білім беру қызметінің негізгі процестеріне - оқу мен жазуға бағытталған семинар сабақтарын өткізу болып табылады. Бұл технология "шақыру-түсіну-рефлексия" негізгі моделі бойынша сабақ құруды ұсынады. Мұндағы рефлексия шақыруға реакция ретінде белсенді және саналы деп түсініледі. Соңғысы білімді ұйымдастыратын және сұрыптайтын сараптамалық мәтіндер функциясын алады. Бұл құрылым нақты әдістемелік әдістермен қамтамасыз етілген және бірқатар түрлі әдістер мен стратегияларды ұсынады.

Әдебиет:

1. Бустром Р. шығармашылық және сыни ойлауды дамыту. М.: "Ашық қоғам" баспасы. - 2000. – 259 б.
2. Махмутов М. И. проблемалық оқыту. Теорияның негізгі мәселелері. - М.: Педагогика. - 1975. - 246-258 б.
3. Муштавинская И. В., Заир-Бек С. И.: сыни ойлауды дамыту. М: Ағарту. - 2004. – 219 б.
4. Ойлау психологиясы. Оқулық./ ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. В. Петухова. – М: ММУ. - 1982. – 236 б.
5. Халперн Д. сыни ойлау психологиясы. - Санкт-Петербург.: "Питер" басылымы. - 2000. – 512б.

«ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ»

Г.К.Инербаева

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қаласы.

Түйіндеме. Қазіргі кезде елімізде оқыту мен әдіс-тәсілдерде жаңа білім беру жүйелері мен ауызша сараптау негіздері, ұстаздардың бағдарламалық прогрессивті және дұрыс жағдайларды кеңінен қолданатын әдіс-тәсілдері қарқынды даму үстінде. Бұл мақалада физика сабақтарында кейс технологиясын пайдаланудың тиімділігі ашық көрсетілген. Сонымен қатар кейстердің түрлері айқындалып, пайдалану шектеулері қарастырылған.

Кілт сөздер: физика, кейс технологиясы, әдіс.

Аннотация. В настоящее время в стране интенсивно развиваются новые образовательные системы и основы устного анализа в обучении и методах, методы и приемы, широко используемые педагогами в программно-прогрессивных и правильных ситуациях. В данной статье раскрыта эффективность использования кейсовой технологии на уроках физики. Также определены типы кейсов и предусмотрены эксплуатационные ограничения.

Ключевые слова: физика, кейс-технология, метод.

Annotation. At present, the country is rapidly developing new educational systems and foundations of oral analysis in teaching and methods, methods and techniques widely used by teachers in program-progressive and correct conditions. This article shows the effectiveness of using Case technology in physics lessons. Also, the types of cases are determined and restrictions on use are provided.

Keywords: physics, case technology, method.

Заманауи ұстаздардың зерттеулер нәтижесі мектеп оқушыларының оқуға күш салғысы келмеуінің себебі оқушының мүмкіндігінше қызығушылық танытып оқымайтынын көрсетеді. Көбінесе оқу тапсырмасының дұрыс құрастырылмауы оқушының талаптарды орындай алмауына әкеледі. Егер сіз осы мәселенің мәнін түсінуге жетелейтін нақты міндеттер қоюды үйренсеңіз, онда көп ұзамай ол келесі сатыға көтерілуге, партадағы көршісіне емес, өзіне қатысты өсуге деген ұмтылысқа жақындайды. Мұғалімдер үшін білім беруден гөрі оқуды үйрету бірнеше есе қиынырақ болып табылады. Мен өзімнің педагогикалық тәжірибемде оқушыларға білім алуға және оны не үшін жасайтынын түсінуге көмектесетін әдістер мен технологияларды іздеймін. Маған іс-әрекетті оқыту технологиясының ішінде қолданатын "кейс-әдіс" көмектеседі.

Кейс-технологияның әдіснамалық негіздері.

Кейс-проблемалық-ситуациялық оқыту технологиясы. Кейс әдісі алғаш рет 1920 жылы Гарвард университетінің заң факультетінде оқу процесінде қолданылды. Қазіргі уақытта кейс-әдіс шетелде оқытуда кеңінен қолданылады. Ресейде бұл оқыту технологиясын ең жас деп санауға болады.

Кейс -бұл белгілі бір форматқа сәйкес дайындалған және оқушыларға әртүрлі ақпарат түрлерін талдауға, оны жалпылауға, мәселені тұжырымдау дағдыларына және белгіленген критерийлерге сәйкес оны шешудің мүмкін нұсқаларын жасауға үйретуге арналған нақты бір жағдайдың сипаттамасы.

Кейс технологиясы (әдіс) оқыту - бұл іс-әрекетті оқыту. Кейс-әдістің мәні мынада: білімді игеру және дағдыларды қалыптастыру бұл қарама-қайшылықтарды шешу үшін оқушылардың белсенді тәуелсіз іс-әрекетінің нәтижесі, нәтижесінде кәсіби білімді, дағдыларды шығармашылық игеру және ойлау қабілеттерін дамыту. Кейс-әдіс-бұл нақты өмірдегі мәселелерді шешудің екіұштылығын көруге мүмкіндік беретін ситуациялық әдіс. Кейстер мүлдем басқаша: Тақырыптық, Ғылыми, нұсқаулық кейстер, бейне кейстер, бірақ олардың барлығы адамдардың өмірлік тәжірибесінен нақты мүмкін жағдайды қамтуы керек. Сондай-ақ, кейсте пікірталас пен сұрақтар қоюға мүмкіндік беретін қайшылықтар болуы керек. Кейстердің негізгі түрлері мен мазмұнын қарастырыңыз:

1. Практикалық кейстер. Нақты жағдайды немесе жағдаятты көрсетеді: тарихи дереккөз, нақты құжат, деректер динамикасындағы статистика, тіпті заттай артефакт немесе берілген көздер кешені-кейс компоненттері. Бұл тарихтағы нақты оқиғаны модельдеу жағдайы, жергілікті аумақтың экологиялық жағдайы немесе шешілуі керек техникалық және технологиялық проблеманы модельдеу жағдайы. Бұл кейстің мақсаты - білім беру, Пәндік білім мен дағдыларды нақты өмірдің кейінгі, кәсіби және белсенді кеңістігіне айналдыру дағдыларын пысықтау.

2. Оқыту кейстері. Мұндай кейстердің негізгі міндеті-оқыту, Дағдылар мен шешімдерді іздеу тәсілдерінің пысықталуы. Бұл процестерде синтездеу дағдыларын дамыту, белгілі бір жағдайларды типтік, заңдылыққа біріктіру, жалпы белгілер элементтерін, себептері мен факторларын, ықтимал салдарын бөліп көрсету маңызды.

3. Ғылыми-зерттеу кейстері оқушыны зерттеу қызметіне қосуға бағытталған: жергілікті, аймақтық типтегі тақырыптық жобаны әзірлеу.

Кейс технологиясы проблемалық оқыту әдісіне ұқсас, бірақ айырмашылықтары бар. Кейс-әдістің айрықша ерекшелігі-нақты өмірдегі фактілер негізінде проблемалық жағдай жасау. Кейс балаға мәселені ашық түрде ұсынбайды, білім беру процесіне қатысушылар оны кейс сипаттамасындағы ақпараттан оқшаулауы керек. Кейстегі мәселенің нақты шешімі жоқ. Оның мәні-әзірленген критерийлерге сәйкес көптеген балама нұсқалардан ең қолайлы шешімді таңдап,оны жүзеге асырудың практикалық моделін жасау.

Кейс-технологияларды пайдалануға шектеулер:

- Кейс үлкен тақырыптарды зерттеудің соңында қолданылады;
- көбінесе пәнаралық болады;
- оқушылардың бастапқы білімі болмаған кезде оқу процесінің басында қолдануға болмайды;
- кейс технологиясы пәндік білімге сүйенуді талап етеді.

1.2. Физика сабақтарында "кейс-әдісті" қолданылуы.

Физика сабақтарында кейс әдісін қолдану мүмкіндігін анықтауға тырысайық. Физика сабағында кейс-әдіс арқылы шешуге болатын оқу жағдайының негізгі маңызды белгілерін бөліп көрсетейік:

- "физика" ғылымының оқу мақсаттарын ескере отырып, оқу жағдайы арнайы дайындалады (құрылады, редакцияланады, құрастырылады);
- ұсынылып отырған оқу міндеті және оған ұсынылған кейс баланың нақты ақпаратты талдау, себеп-салдарлық байланыстарды қадағалау, қойылған проблемаға байланысты негізгі проблемаларды және үрдістерді бөліп көрсету дағдыларын дамытуға ықпал етуі тиіс;
- қолданылатын оқу жағдайы оны шешудің мүмкін жолдарын алу үшін талқылау процесінде шығармашылық және бір мезгілде мақсатты, басқарылатын атмосфераны құруы керек;
- осы оқу міндетіне ұсынылған кейс физика бойынша оқу курсына (бағдарламасына) сәйкес келуі керек және белгілі бір ғылыми дүниетаным контекстінде белгілі бір жеке қасиеттерді және мүмкін кәсіби дағдыларды қалыптастыруға бағытталған.

Физика сабағында кейс әдісі арқылы қандай жағдаяттарды шешуге болады? Бұл физиканы зерттеуге байланысты және келесі шарттарды қанағаттандыратын жағдай:

- соңғы ғылыми жаңалықтарды және оларды қолданудың мүмкін бағыттарын зерттеу;
- қазіргі заманғы өзекті мәселе (оны шешу негізінен физикалық заңдылықтарды білумен байланысты) болашақта жағдаятты жалғастыруға қабілетті;
- талдауы маңызды емес және қосымша ақпарат іздеуді қажет ететін ақпараттың көптігі.
- физика сабақтарында көптеген ғылыми әдебиеттер мен құжаттарды талдау қажет еткенде

Мұғалімнің физика сабақтарында кейстерді қолдануы оқу мақсаттары мен міндеттерін, оқу тобының ерекшеліктерін, олардың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін, құзыреттілік деңгейін, регламентті және кейс - технологияларды енгізу, оларды дайындау және өткізу мүмкіндіктерін айқындайтын көптеген басқа факторларды ескере отырып жүзеге асырылуы тиіс. Мен бұл технологияны өз тәжірибемде қолдандым. Бұл балаларға физика біздің өмірді, табиғатты қоршап тұрғанын түсінуге, сезінуге мүмкіндік береді. Бұл пәнді білместен адам өмірдегі көптеген жағдайларды дұрыс бағалай алмайды, дұрыс жол таба алмайды. Күрделі оқу пәні кез-келген адамға қажет ғылымға айналады. Оқушы физикадан алған білім оны физика-техникалық білімінің жаңа сатысына көтеріп қана қоймай, өзін мәдениетті, сауатты адам ретінде сезінуге мүмкіндік беретінін түсіне бастайды. Кейстер топтарда талқыланады, оқушылар мәтінде сипатталған мәселемен қай жерде кездесуге мәжбүр болғанын еске түсіреді, кейсте ұсынылған мәселелер мен сұрақтар бірлесіп талқыланады, балалар өздерінің өмірлік тәжірибелерімен бөліседі, командаластарының тәжірибесін бағалайды және талқылайды. Ұсынылған мәселелерді, жағдайларды, сұрақтарды бірлесіп шешу бір-бірінің білім қорын

арттырады. Талқылау барысында шешілмеген мәселелер балаларды ғылыми әдебиеттерді, оқулықтарды оқу арқылы, жаңадан пайда болған сұрақтар арқылы мұғалімге, сыныптас, топтастарына жаңа білім іздеуге итермелейді. Білім алуға және өмірлік тәжірибенізді байытуға деген ұмтылыс пайда болады. Кейс технологиясы балаларға сабақта оқылатын кез-келген материалдың жеке мағынасын ашуға көмектесуге мүмкіндік береді, атап айтқанда, бұл жаңа стандарттардың негізгі талаптарының бірі. Кейс - бұл технология балаларға зерттелетін материалдың жеке мағынасын табуға көмектеседі және бұл оқу мотивациясының пайда болуына әкеледі, яғни оқушының оқуға деген ұмтылысы және бұл мұғалім мен оқушының жетістігінің басты кепілі.

Кейс-әдіс-бұл ситуациялық әдіс нақты өмірдегі мәселелерді шешудің екіұштылығын көруге мүмкіндік береді.

Істермен жұмыс істеудің бірнеше әдістері бар:

- инциденттер әдісі;
- іскерлік немесе техникалық құжаттаманы талдау әдісі ("баскетметод");
- ойын дизайны;
- ситуациялық рөлдік ойын;
- пікірталас әдісі;
- кейс-оқыту.

"Физика" пәнінің әртүрлі тақырыптары бойынша кейстердің мысалдары.

"Диффузия" Тақырыбы. №1 кейс

Айданаға этникалық стильдегі әдемі сөмке сатып әперді. Серуендеуге жиналғаннан кейін ол джинсы, ақ футболка киіп, иығына жаңа сөмкесін іліп алды. Ыстық болды. Күн жарқырап тұрды. Түстен кейін жаңбыр жауа бастады. "Жаңбырлы маусым әлі аяқталған жоқ", - деп ойлады Айдана. Үйге оралғанда, қыз футболкаға жұғып қалған бояуды көзі шалды. Айдананың футболкасы былғанды. Айдананың көңіл күйі түсіп қалды. - Қалай? - деп айқайлады ол.

Кейске сұрақтар:

1. Сіздің өміріңізде осындай жағдай болды ма?
2. Неліктен ақ мата бүлінді? Физика тұрғысынан түсіндіріңіз.
3. Неліктен түрлі-түсті және ақ кірді бөлек жуу керек?

"Денелердің электрленуі"

Қыздар жаңа жылдық концертке ақша қарлар биін дайындады. Киім, жаттығулары кезінде оларға нейлоннан жасалған ақ көйлектер берілді. Бірақ көйлектер колготкаларға жабысып, ыңғайсыздық туындатты.

- Концертке антистатикалық зат сатып алу керек, - деді би жетекшісі, - немесе уақытша дәретханаға жүгіріп, колготкаларды сумен сулаңыздар деп бұйрық берді.

Кейске сұрақтар:

1. Неліктен мұндай мәселе туындады?
2. Неліктен жетекші колготкаларды сумен сулауды бұйырды?
3. Егер көйлектер жібек немесе таза мақтадан тігілген болса, мұндай жағдай орын алар ма еді?

Қазіргі уақытта білім беру практикасына кейс әдісін енгізу екі мәселені шешумен байланысты:

1) кейс-әдісті қолдану нақты білім алуға ғана емес, сонымен қатар құзыреттіліктерді, ақыл-ой іс-әрекетінің дағдыларын қалыптастыруға, жеке тұлғаның қабілеттерін дамытуға бағытталған, олардың арасында оқыту қабілетіне, ақпараттың үлкен массивтерін өңдеу қабілетіне және т. б. ерекше назар аударылады.;

2) кейс-әдісті қолдану болашақ маманның әртүрлі жағдайларда оңтайлы мінез-құлық қабілетін дамытуға, қоғамдық, кәсіптік және өмірдің басқа да салаларындағы үздіксіз өзгерістер жағдайында іс-әрекеттердің жүйелілігі мен тиімділігімен ерекшеленуіне ықпал етеді.

Осылайша, кейс-технологиялар шеберлікті дамытады:

- мәселені талдау және анықтау,
- өз ұстанымын нақты тұжырымдау, айту және дәлелдеу,
- ауызша және вербалды емес ақпаратты қарым-қатынас жасау, талқылау, қабылдау және бағалау,
- нақты шарттар мен нақты ақпараттың болуын ескере отырып шешім қабылдау. Кейс технологиясы көмектеседі:
 - көбінесе бір ғана дұрыс шешім жоқ екенін түсіну,
 - өзіне және өз күшіне деген сенімділікті дамыту, өз ұстанымын қорғау және қарсыластың позициясын бағалау,
 - өмірлік жағдайларда ұтымды мінез-құлық пен қызметті жобалаудың тұрақты дағдыларын қалыптастыру.

Қорыта айтқанда, Елбасымыз «Еліміздің ертеңі бүгінгі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры ұстаздардың қолында» деп келешек ұрпаққа үлкен үміт артуда. Ал келешек ұрпақ бейбітшілік пен келісімде өмір сүре алатын, басқа мәдениетті түсініп, құрметтейтін, көп ұлтты және көп мәдениетті ортада белсенді өмір сүруге қабілетті тұлға және жаңа кәсіптерге жол ашатындығын саналы түрде түсінуі қажет. Қазіргі оқыту бөлімінде білім берудің озат әдістемелерін жасап, жайтты түсінбейінше білімді, озат кадр дайындау қиындық туғызады. Кейс технологиясы тек мұғалім үшін ғана емес, оқушы үшін де шығармашылық, сыни ойлау дағдыларын дамытатын маңызы зор әдіс-тәсілдердің бірі болып табылады.

Әдебиет:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. (2007 жылғы 28 ақпан)
2. Джумадиева Ш.А., Казбекова Б.К. Физиканы оқытудағы кейстік әдістер - Ш.Есенова атындағы КГУТИ. 2019 жыл. 4-15 бет.
3. Артықбаева А.Қ., Абдуразахова П.П., Наурызбекова А.Қ. «Иновациялық технологиялардың шеттілдік білім берудегі маңызы». «Қазіргі интеграциялық үрдістер: жаңа сапалы формалар». Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары, Алматы: ҚазХҚЖӘТУ, 2013ж.
4. Электронды ресурс:
<http://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/jou>

5. Андреев А. қазіргі сабақтың құрылымы. — М.: ВУ, 2012. – Б. 17.
6. Анциферов Л.И, Езов А. А., Клевицкий В. В. оқушылардың Заманауи ақпарат көздерімен өзіндік жұмысын ұйымдастыру технологиялары.// Мектептегі Физика. - №4. - 2013-Б. 12-14
7. Асмолов А. Г. қызметі және қондырғысы. – М.: ағарту 2010-Б. 42-46
8. Болатова О. С.қазіргі заманғы сабақ өнері. - М.: Академия, 2014-Б. 128-131
9. Громцева О. и. физика сабақтарының сценарийлері. // Заманауи сабақ. - №4. – 2015ж. Б. 23-25

«ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА STEAM ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ»

А.Н. Исадилова

Облыстық көпсалалы дарынды балаларға арналған лицей-интернат

Р.Н. Асылбаев

Павлодар педагогикалық университеті

alma75@mail.ru

***Аңдатпа.** Мақалада физика сабақтарында қазіргі заман талаптарына сай оқытылатын STEAM технологиясын қолдану мысалы қарастырылған. Мысалда көктайғақта сырғанамайтын табаны бар қысқы аяқ киімді таңдау мәселесін шешу арқылы үйкеліс күшін оқу жолы қарастырылған.*

***Кілтті сөздер.** STEAM оқыту, тәжірибелік – бағдарланған оқыту, зерттеу жұмыс.*

***Аннотация.** В статье приведен пример использования STEAM технологии на уроках физики. В примере рассматривается изучение силы трения путем решения проблемы выбора зимней обуви с подошвой, которая не будет скользить в гололед.*

***Ключевые слова.** STEAM обучение, практико – ориентированное обучение, исследовательская работа.*

***Abstract.** The article shows an example of using STEAM technology in physics lessons. In the example, the study of the force of friction is considered by solving the problem of choosing winter shoes with a sole that will not slide in ice.*

***Keywords.** STEAM education, practice-oriented training, research work.*

Қазіргі заман талабына сай қоғамда жаңа мамандықтардың пайда болуына байланысты оқу үдерісін қайта қарау қажеттілік туды. Заманауи оқыту үдерісінің кезеңдері дәстүрлі білім алу жүйесіне негізделген: оқушылар алдымен жаңа материалмен танысады, одан кейін жаңа материалды бекітеді, бекітілген материал бойынша мұғалімдер бақылау жұмыстарын алып бағалайды – осымен білім алу және оқыту үдерісі шектеліп қалады. Оқушылардың білім алуға деген қызығушылықтары тек бағалауға байланысты болады, осыған орай оқушылардың алған білімдері оқу материалының

күрделілігіне және қажеттілігіне байланысты естерінде саналы түрде сақталмайды.

Қазіргі кезде дәстүрлі оқыту тиімсіз екендігіне көз жеткізілгендіктен, оқытуға және оқушылардың алатын білімдеріне көзқарас өзгеруде. Мектептерде оқушылардың зерттеу іс-әрекеттеріне үлкен көңіл бөлінеді, яғни тәжірибелік-бағдарланған оқыту арқылы оқушылардың жаңалықтарды ашуға, зерттеулер жасауға қызығушылықтарын оятып, білім алу маңызды мәселе болып табылады. Бұл мәселені шешудің бір жолы – ол пән материалдарын STEAM оқыту арқылы беру.

STEAM оқыту негізінде пәнаралық, шынайы өмірден алынған мәселелерді шешу үшін бес ғылыми саласын біріктіріп біртұтас оқыту жүйесіне келтіру әдісі жатыр. STEAM оқыту арқылы зерттеу жұмысты орындау барысында балалардың бірнеше пән саласында – информатика, физика, технология, инженерия, математика – құзыреттіліктерін даму мүмкіндіктері туады. STEAM оқыту арқылы оқушылар сабақтарда оқытылатын тақырыптардың қолданбалы мағынасын түсінеді. Оқушылардың бойларында ғылыми-зерттеушілік, инженерлік-техникалық, математикалық және жоба жасау дағдылары мен құзыреттіліктері қалыптасып дамиды [1, 24-33 б.].

STEAM оқытудың негізінде инженерлік көзқарас жатқандықтан физика сабақтарында бұл оқыту түрін жүзеге асыру қолайлы және тиімді болып табылады. Кейбір өнім алу үшін немесе күнделікті шынайы өмірдегі мәселені шешу үшін оқушылар мәселені тұжырымдап, оның шешу жолдарын ұсынып, шешу әдіс-тәсілдерін жүзеге асырып жобалау қажет. Нәтижесінде мәселені шешетін кейбір өнімді ұсыну қажет. Бұл әрекеттер физика сабақтарында тақырыпты тек теория жүзінде талдаумен шектелмей зерттеу-тәжірибелік жұмыстарды атқару барысында жүзеге асады. Оқушыларда әлемнің жаратылыстану-ғылыми бейнесі қалыптасады. Сондықтан, STEAM технологиясы жаратылыстану, математика, информатика пәндері бойынша оқушылардың қолданбалы білімдерін толықтырады, пәннің мағынасын түсунуге және практикада қолдануға баулиды [2, 99-103 б.].

Қазіргі уақытта мектеп қабырғасына STEAM технологиясын енгізу нақты бағдарламалар анықталмаған. Сондықтан біздің жұмысымыз физика сабақтарында оқушылардың инженерлік сауаттылықтарын, зерттеу жұмыс жасау дағдыларын қалыптастырып дамыту мақсатымен STEAM оқыту жолдарын ұсынамыз.

Мектеп қабырғасындағы физика тақырыптарын зерттеу жұмыстар жасау арқылы оқуға үлкен ықпалы береді. Мысалы, 9-шы сыныпта үйкеліс күшін оқу үшін оқушыларға зерттеушінің рөлін келесі мәселені шешу арқылы ұсынамыз [3].

Қысқы аяқ киім таңдау.

Қызықтыру кезеңі. Қыста далада көктайғақ болған кезде көптеген адамдар құлап көп жарақат алады. Сондықтан, аяқ киімді сатып алғанда, табанның сипаттамаларын және осы аяқ киімді киетін ауа-райы жағдайларын

ескеру маңызды. Егер аяқ киімді дұрыс тандасак, онда құлап жарақат алатын адамдар саны да азаяды.

Мотивация тудыру үшін оқушыларға келесі сұрақтар қоюға болады:

- Аяқ киімнің табаны сырғанамау үшін қандай болу керек?
- Аяқ киім таңдағанда қандай көрсеткіштерге назар аударуымыз қажет?
- Қандай табан сырғанауды азайтады? Неге?

Бұл кезеңде мұғалім оқушылар алдына өмірмен байланысты болатын мәселені қойып отыр. Бұл мәселені шешу үшін оқушылар «Үйкеліс күші» тақырыбымен оқулық, мұғалім, қосымша ақпарат көздері көмегімен танысады. Тақырыппен танысқан соң мәселені шешуге байланысты зерттеу кезеңіне көшеді.

Зерттеу кезеңі. Көктайғақта аяқ киімнің табанының сапасы қандай болу керек екендігін зерттеу. Үйкеліс күшін арттыру жолдарын анықтау. Көктайғақта қиетін аяқ киім табанның сапасын және үйкеліс коэффициентін анықтау. Бұл кезеңде оқушылар мұғалім дайындаған сұрақтар мен тапсырмалар көмегімен зерттеу жұмысын орындайды.

А кезеңі. Ғылыми сұрақтар қою.

1. Үйкеліс күші туралы мәліметті оқыңыз.
2. Үйкеліс неліктен пайда болады?

Ә кезеңі. Эксперимент жасау.

Зерттеу объектісі: табандары әр түрлі қысқы аяқ киімдер.

Қажетті құрал-жабдықтар: табандары әртүрлі қысқы аяқ киім, қар, мұз, бетон беттер, динамометр, жіп.

Эксперимент жоспары:

1. Аяқ киімге әрекет ететін ауырлық күшін анықтаңыз.
2. Аяқ киімді жазықтыққа қойып динамометр көмегімен бірқалыпты сырғанатып, динамометр көрсеткішін жазыңыз.
3. Жазықтықты өзгертіп п.2 бірнеше рет қайталаңыз.
4. Басқа аяқ киімдермен п.1-3 орындаңыз.

Б кезеңі. Дәлелдемелерді басқару кезеңі.

Барлық көрсеткіштерді кестеге енгізіңіз.

Әр аяқ киім үшін үйкеліс коэффициентін анықтаңыз.

В кезеңі. Түсініктеме жасаңыз.

Әр аяқ киімнің белгілі жазықтықтардағы үйкеліс коэффициенттерін салыстырыңыз.

Зерттеу кезеңі бірнеше кезеңдерге бөлінген. Бұл кезеңдер оқушылардың жұмыстарын жүйелі түрде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. А кезеңде эксперимент жасауға қажетті оқушылардың білімдері жеткілікті екендігі анықталады. Ә кезеңде оқушылар мұғалімнің нұсқаулығы бойынша зерттеу жұмысын орындайды. Б кезеңде оқушылар өлшенген және есептелген мәліметтерді кестеге толтырып бір жүйеге келтіреді. Кесте құрылымын оқушыларға өзіндік түрде құрастыруға ұсыныс беріледі. В кезеңде оқушылар тәуелді және тәуелсіз анімалыларды анықтап, есептелген үйкеліс коэффициенттерін салыстырып зерттеу жұмыстың қорытындысын жасайды.

Түсіндіру кезеңі.

Оқушылар төмендегі сұрақтарға жауап беру арқылы қойылған мәселенің шешу жолдарын анықтайды.

- Үйкеліс күші деген не?
- Үйкеліс күші қандай көрсеткіштерден тәуелді?
- Үйкеліс коэффициенті деген не?
- Үйкеліс коэффициенті қалай анықталады?

Толықтыру кезеңі.

Бұл кезеңде оқушылар қойылған мәселенің шешу жолдарын зерттеуші ретінде ұсынады:

- Үйкеліс күшін арттыру қандай жолдары бар?
- Аяқ киімнің табанның сапасы қандай болғанда үйкеліс күші артады?
- Үйкеліс күшін арттыру үшін жүретін беттің сапасын қалай өзгертуге болар еді?

Бағалау кезеңі.

Оқушылар аяқ киім жасайтын жергілікті «Башмачок» фабрикасының технологына қысқы аяқ киім табанның сапасын қалай арттыруға болатыны туралы ақпарат парағын дайындайды.

Оқушылар сатып алатын адамдарға қысқы аяқ киімді қалай таңдау керек туралы ақпарат парағын жасайды.

Бағалау мұғаліммен алдын ала жасалған рубрикалар бойынша бағаланады.

Бағалау кезеңінде оқушылар зерттеуші рөлін атқара отырып үйкеліс күшінің сипаттамаларын бағалау негізінде ақпарат парақтарын ұсынады.

Қазіргі ақпараттық технологиялар уақытында дайын білімді оқушылар түрлі ақпарат көздерінен өзіндік түрде алады, сондықтан, заманауи мұғалімнің негізгі атқаратын міндеті – дайын білімді жеткізу емес, білімді қалай алуға және алынған білімді күнделікті өмірде, басқа пәндерді оқығанда қалай қолдануға болатын құзыреттіліктерін дамыту. Жаңа технологиялардың дамуынан мектеп тыс қалмау керек, себебі болашақ мамандардың дағдылары, ептіліктері мен құзыреттіліктері мектеп қабырғасында туып қалыптасады. Сондықтан STEAM оқыту арқылы болашақ, қазіргі заман талаптарына сай, бәсекеге дайын және құзыреттіліктері дамыған тұлғаларды мектеп қабырғасынан шығаруға мүмкіндік береді.

Әдебиет:

1. Алексеев Н.Г., Леонтович А.В., Обухов А.С., Фомина Л.Ф. Концепция развития исследовательской деятельности учащихся. Исследовательская работа школьников, 2002, № 1.
2. Конюшенко С.М., Жукова М.С., Мошева Е.А. STEM vs STEAM – образование: изменение понимания того, как учить. //Известия Балтийской государственной академии рыбопромыслового флота: психолого-педагогические науки, 2018, № 2(44).

3. Маланин Ю.Д., Коршунова И.И., Исследование коэффициента трения зимней обуви о различную поверхность. //Физика. Все для учителя. № 11 (83), 2017, с 35-36.

4. Имангалиев Н., Сагадатова Д., Омашева М., Хайриева Г., Турдалы Д., Каримова Н., Аккисев Е. STEM образование в Казахстане: текущее состояние и перспективы развития. Caravan of knowledge. URL: <https://courses.caravanofknowledge.com/course/view.php?id>

«ПРОПЕДЕВТИКА ЭЛЕМЕНТОВ ОБЩЕЙ АЛГЕБРЫ В ШКОЛЕ»

Т.И Кадькалова

Павлодарский педагогический университет

Аннотация. Мақала жүйелеу негізінде жалпы алгебра элементтерінің пропедевтикасы мәселесіне, бұрын алынған білімді жалпылауға, жалпылама қайталау, факультативті сабақтар өткізу процесінде арналған

Түйінді сөздер: жалпы алгебра, құрылымның алгебралық жүйелері), топ, сақина, өріс .

Аннотация. Статья посвящена проблеме пропедевтики элементов общей алгебры на основе систематизации, обобщении ранее полученных знаний, в процессе проведения обобщающего повторения, проведения факультативных занятий

Ключевые слова: общая алгебра, алгебраические системы структуры), группа, кольцо, поле .

Annotation. The article is devoted to the problem of propaedeutics of elements of general algebra on the basis of systematization, generalization of previously acquired knowledge, in the process of generalizing repetition, conducting elective classes

Keywords: general algebra, algebraic systems (structures), group, ring, field.

Изучение дисциплин логико-алгебраического цикла в вузе требуют от студентов достаточно высокой степени абстракции, умений проводить сравнения, обобщения и, наконец, знания пропедевтических основ алгебраических систем, алгебраических структур. Анализ программ школьного курса показывает, что соответствующей подготовки выпускники в школе не получают. В то время как изучение элементов современной алгебры в курсе математики средней школы, совершенно необходимо в силу огромной практической и познавательной значимости их в современной математике:

- во-первых, теоретические знания и практические умения, получаемые учащимися за годы изучения курса математики в школе, не являются в полной мере действенными, то есть сумма знаний учащихся не преобразована ими в систему знаний, поэтому возникает необходимость эти знания систематизировать;

- во-вторых, систематизация знаний может быть проведена с большим эффектом при обобщающем повторении, когда учебный материал

группируется на основе одного из ведущих понятий математики (например, на основе понятия «алгебраическая структура»);

- в третьих, обобщая материал о числовых множествах, учащиеся старших классов имеют возможность в процессе решения специально подобранных задач увидеть выход в сферу абстрактной математики, что особенно важно для школьников, связывающих свое будущее обучение с циклом математических дисциплин.

Решение проблемы, мы связываем с построением содержания школьного математического образования, не расширяя объема учебного материала. Мы считаем, что в рамках действующей программы можно дать учащимся необходимый запас теоретических знаний; раскрыть природу формируемых понятий; способствовать объединению понятий в системы, осуществлять дальнейшее развитие и совершенствование систем, объединяя их в более общие теоретические системы. Числовая линия школьного курса представляет собой благодатный материал для обобщения на основе использования понятий общей алгебры.

В настоящее время в методической литературе представлено значительное количество исследований, посвященных особенностям овладения математическими абстракциями в обучении математике учащихся средней школы. Вместе с тем, отсутствует обобщение различных аспектов процесса изучения алгебраических структур, которое позволило бы приблизить содержание школьного курса математики к наиболее важным и образовательным достижениям современной математики.

Научная новизна исследования заключается в том, что в предлагаемом подходе к формированию системы знаний о числе в процессе углубленного повторения математики на основе учета уровней абстрактности, их видов и адекватных им уровней математического мышления.

В числовой линии школьного курса математики в значительной степени реализуются главные задачи школьного курса. Понятие числа является стержневым. На нём строятся изучение функций, уравнений, неравенств и др. Именно на примере изучения числовой линии представляется возможным показать школьнику общность на первый взгляд совершенно различных блоков учебного материала.

Как правило, не все связи между знаниями могут быть раскрыты сразу. Во-первых, потому что учащимся трудно воспринять множество параллельных связей или длинную цепочку их, а во-вторых, по той причине, что новые связи требуют и новых промежуточных знаний для их понимания.

Раскрытие связей, а, значит, углубление знаний требует времени, оно может даже занять всё время, отведённое на изучение учебного предмета. Поэтому важно, чтобы с введением каждой связи была восстановлена в сознании учащихся вся цепочка или вся совокупность связей до данного момента изучения и тем самым определено место нового знания в системе усвоенных связей, наступает необходимость в обобщении ранее изученного.

Обобщения, в первую очередь, способствуют превращению простой суммы знаний о понятиях, законах в целостную систему, во-вторых, они

позволяют учащемуся переосмыслить знания по всему изученному материалу, отыскать новые связи и отношения между понятиями, ранее ему неизвестные, а это всякий раз представляет понятия в новых качествах.

Практика преподавания математики в школе показывает, что учащиеся не всегда осознают, что любому теоретическому материалу изучаемого курса присуща определённая система. Отсутствие у учащихся умения обобщать - есть одна из основных причин слабого овладения ими системой знаний.

В связи с этим мы считаем необходимым:

- довести материал до того уровня, на котором учащемуся становится ясным его принципиальная математическая важность, до известной степени завершенности. В нашем случае это означает, что необходимо показать школьнику общность на первый взгляд совершенно различных блоков учебного материала в контексте понятия «алгебраическая структура»;

- показать непосредственные выходы школьной математики в сферы серьезной науки и ее приложений. Например, обобщая признаки делимости на числа 2, 5, 10, 3, 9, 4, 25 и 11, можно на доступном уровне ввести понятия высшей алгебры (фактор-множество, операции над классами равноостаточных чисел, группа, кольцо, поле). Материал не должен дублировать вузовских программ, но при прохождении школьного курса математики необходимо находить такие возможности его изложения, которые бы стирали грань между школьной и вузовской математикой.

Это означает, что в очень многих случаях важно не развивать при обучении те специальные методы, приемы и навыки, которым обучают в вузах. Например, теория сравнений излагается в вузовском курсе теории чисел со специальной терминологией, последовательно вводятся определения, доказываются критерии, свойства сравнений и т.д. Школьник же, решая посильные для него задачи, использует определенный набор необходимых для него сведений, часто следуя своей интуиции. Крайне важно упорядочить его действия, объяснить, на чем основана его интуиция. Следует не адаптировать вузовские курсы, а показывать, как из материала курса математики средней школы возникают общие концепции, обладающие теоретической и прикладной ценностью. В этой ситуации бесспорна необходимость учебных пособий нового поколения, которые обладали бы наибольшей эффективностью в контексте развития математического мышления, математической культуры, интеллектуального потенциала учащихся.

Обозначенные выше цели обучения могут быть достигнуты на уроках (факультативных занятиях) обобщающего повторения, где на основе понятия «алгебраическая структура» будут обобщаться, и систематизироваться знания о числе, алгебраической операции. Следовательно, необходимо разработать методику проведения уроков обобщающего повторения в контексте указанной фундаментальной идеи.

Мы предлагаем осуществлять изучение теоретического материала по принципу спирали (на более высоком содержательном уровне). К 10 классу формируется понятие действительного числа, так что в начале 10 класса рекомендуем дать обобщение понятия числа по принципу расширения

числовых множеств и заполнить вместе с учащимися сводную таблицу, начиная от натуральных до действительных чисел при этом рассмотрев свойства сложения и вычитания, умножения и деления, нейтральных и симметричных элементов по операциям сложения и умножения

Операции можно выполнять не только с числами, но и с классами чисел, многочленами, векторами, преобразованиями. При этом многие свойства операций над элементами этих множеств оказываются аналогичными. Именно эта общность и представляет теоретический и прикладной интерес. Знания школьника упорядочиваются и больше не воспринимаются как набор отдельных фактов и алгоритмов. При этом систематизируются все сведения о числах, начиная с натуральных и заканчивая числами действительными, выстраивается цепочка включений $N \subset Z \subset Q \subset R$, а также рассматриваются вопросы замкнутости числового множества относительно введенной операции.

Мы можем сделать следующие выводы: понятие «алгебраическая структура» у школьников должно возникнуть на основе накопления, обобщения и систематизации сведений о различных числовых множествах с введенными на них операциями, а также множествах, имеющих нечисловую природу (векторы, многочлены, геометрические преобразования, подстановки) или множествах, элементами которых являются классы чисел.

Наиболее предпочтительным для этой цели является 10 класс.

Предлагаем сформировать понятие группа на основе множества поворотов правильного треугольника вокруг его центра.

1. Рассмотрим всевозможные повороты правильного треугольника ABC вокруг его центра O. При этом мы будем считать два поворота совпадающими, если они отличаются друг от друга на целое число полных оборотов, т.е. на целочисленное кратное 360° .

Убедимся, что из всех возможных поворотов треугольника лишь три поворота переводят треугольник в себя, а именно повороты на 120° , на 240° и так называемый нулевой поворот, оставляющий все вершины и все стороны треугольника на месте. Первый поворот переводит вершину A в вершину B, вершину B в вершину C, вершину C в вершину A. Второй поворот перемещает A в C, B в A, C в B.

Введем следующее определение: Умножить два поворота – значит, последовательно произвести их один за другим.

Таким образом, поворот на 120° , умноженный с самим собой, дает поворот на 240° , умноженный с поворотом на 240° дает поворот на 360° , т.е. нулевой поворот. Два поворота на 240° дают поворот на $480^{\circ} = 360^{\circ} + 120^{\circ}$, т.е. их произведение есть поворот на 120° .

Обозначим через a_0 нулевой поворот, через a_1 поворот на 120° , через a_2 – на 240° . Для каждой двух поворотов определено произведение. Учащимся предоставляется возможность самостоятельно проверить, что это умножение удовлетворяет сочетательному и переместительному законам.

Далее отметим, что среди данных поворотов имеется нулевой поворот a_0 , который удовлетворяет условию: $a \times a_0 = a_0 \times a = a$ для любого поворота .

И наконец, отметим, что каждый из наших поворотов имеет обратный ему поворот, дающий в произведении с данным поворотом нулевой поворот.

Запишем правило умножения поворотов в виде следующей пифагоровой таблицы умножения:

Таблица 1

	a_0	a_1	a_2
a_0	a_0	a_1	a_2
a_1	a_1	a_2	a_0
a_2	a_2	a_0	a_1

Произведение двух элементов в этой таблице находим в пересечении строки, отмеченной первым элементом, и столбца, отмеченного вторым элементом.

2. На примере равностороннего треугольника рассмотрим повороты квадрата.

3. На основе поворотов правильного треугольника и квадрата вводим понятие группы. Формулируем условие ассоциативности, условие существования нейтрального элемента, условие существования обратного элемента к каждому данному.

Делаем вывод: множество G с определенной в нем операцией умножения, удовлетворяющей перечисленным выше трем условиям, называется *группой*. Сами эти условия называются *аксиомами* группы. Операция умножения называется групповой операцией.

4. Затем даем простейшие сведения о группах. Первое правило раскрытия скобок. Нейтральный элемент. Симметричный элемент. Виды групп (классификация по операции). Конечные и бесконечные группы.

5. Рассматриваем, что такое подстановки (на основе примера о поворотах правильного треугольника). Определение групп подстановок.

6. Учащиеся на основе уже имеющихся знаний приводят примеры числовых групп.

Итак, строя изучение математики таким образом, можно сделать следующие выводы:

- теоретические знания и практические умения, получаемые учащимися за годы изучения курса математики, не являются в полной мере действенными, то есть сумма знаний учащихся не преобразована ими в систему знаний. Поэтому возникает необходимость эти знания систематизировать. Осуществляя такой подход к обучению математике, учащиеся видят необходимость расширения понятия числа, связь между такими понятиями, как числовые множества, векторы, классы вычетов, подстановки и т.д.

- систематизация знаний может быть проведена с большим эффектом при

обобщающем повторении, когда учебный материал группируется на основе одного из ведущих понятий математики (например, на основе понятия «алгебраическая структура»);

- обобщая материал о числовых множествах, учащиеся старших классов имеют возможность в процессе решения специально подобранных задач увидеть выход в сферу абстрактной математики, что особенно важно для школьников, связывающих свое будущее обучение с циклом математических дисциплин.

В данной работе мы рассматривали проблемы, связанные с построением содержания школьного математического образования. В связи с этим, мы предлагаем, не расширяя объема учебного материала дать учащимся необходимый запас теоретических знаний; раскрыть логико-гносеологическую природу формируемых понятий; способствовать объединению понятий в системы, осуществлять дальнейшее развитие и совершенствование систем, объединяя их в более общие теоретические системы сущностных знаний.

Литература:

1. Блох А.Я. Школьный курс алгебры/ Методические разработки для слушателей ФПК. М.:1985
2. Дорофеев, Г.В. О принципах отбора содержания школьного математического образования / Г.В. Дорофеев // Математика в школе. — 1990. — № 6. С. 2-5.
3. Кадькалов В.Г. Теоретические и методические основы изучения элементов общей алгебры в средней школе Научный информационно-аналитический журнал Педагогический вестник Казахстана , ПГПИ ,2012,№3

«ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ»

Каламов Ж.А.

Учитель географии КГУ «Иртышская СОШ №1» отдела образования Иртышского района, управления образования Павлодарской области

Аннотация. В статье рассматриваются алгоритмы работы педагогов в рамках формирования функциональной грамотности, а также рекомендуемые виды заданий при работе на формирование функциональной грамотности на уроках географии.

Ключевые слова: алгоритмы, естественнонаучная грамотность, формативное оценивание, взаимооценивание, самооценивание.

Аннотация. Мақалада функционалдық сауаттылықты қалыптастыру аясындағы мұғалімдер жұмысының алгоритмдері, сондай-ақ география сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру бойынша жұмыс жасағанда ұсынылатын тапсырмалар түрлері қарастырылған.

Негізгі сөздер: алгоритмдер, жаратылыстану сауаттылығы, формативті бағалау, өзара бағалау, өзін-өзі бағалау.

Annotation. *The article discusses the algorithms of teachers' work in the framework of the formation of functional literacy, as well as the recommended types of tasks when working on the formation of functional literacy in geography lessons.*

Key words: *algorithms, science literacy, formative assessment, mutual assessment, self-assessment.*

На современном этапе в эпоху меняющегося мира перед системой образования Республики Казахстан выдвигается ряд новых вызовов.

В Послании Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 года «Казахстан в новой реальности: время действий» отмечено «...конкурентоспособность будущих государств-лидеров зарождается именно в эпоху кризисов и фундаментальных изменений. Казахстан должен занять свое достойное место в новом мире». В эпоху меняющегося мира система образования должна формировать такие качества личности выпускника, как инициативность, инновационность, мобильность, гибкость, динамизм и конструктивность. [1, с.18].

Одной из главных задач является необходимость повышения конкурентоспособности казахстанского образования и науки. Здесь важная роль отводится овладению учащимися функциональной грамотностью, являющейся одним из ведущих инструментов повышения качества и конкурентоспособности человеческого капитала.

Общие ориентиры для развития функциональной грамотности определены в Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2020-2025 годы, одной из целей которой является повышение глобальной конкурентоспособности казахстанского образования и науки, воспитание и обучение личности на основе общечеловеческих ценностей. Одной из комплексных мер в рамках реализации программы будут изменения в учебных программах, которые потребуют системного пересмотра инструментов оценивания в соответствии с ожидаемыми результатами государственного общеобязательного стандарта образования. Будут пересмотрены задания и формат проведения итоговой аттестации, содержание ЕНТ с включением вопросов, направленных на замер функциональной грамотности и компетенций по аналогии с инструментами международных сопоставительных исследований PIRLS, PISA, ICILS, а также тестов SAT и др. [2, с.5].

В этих условиях необходимо обеспечить формирование у обучаемых в школе таких функциональных качеств и навыков личности, как инициативность, коммуникабельность, творческое мышление, умение импровизировать, принимать нестандартные решения, выбирать свой профессиональный путь, готовность к самовоспитанию, самообразованию, обучению в течение всей жизни.

Безусловно, невозможно дать ученикам такой учебный материал, такую информацию, которая оказалась бы актуальной, профессионально

востребованной ими на протяжении всей жизни. Поэтому педагогам требуется сформировать в учениках то, что будет актуальным всегда и везде - функциональную грамотность.

Функциональная грамотность понимается, как способность обучаемого использовать постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения широкого диапазона различных жизненных задач в социуме, в различных сферах жизнедеятельности.

В контексте определения уровня функциональной грамотности ведущую научно-теоретическую и практическую актуальность имеют международные исследования в области достижения ожидаемых результатов образования по естественным наукам и математике PISA программа оценки учащихся (Programme for International Student Assessment) и TIMSS (Third International Mathematics and Science Study).

Рекомендации PISA, TIMSS в мире рассматриваются как обновление образования по содержанию, его приближение к заказу нынешнего общества.

Главной целью исследований PISA является оценка образовательных достижений учащихся с тем, чтобы получить ответ на ключевой вопрос:

Обладают ли учащиеся 15-летнего возраста, обучаемые в стенах школы, знаниями, умениями, навыками необходимыми им для полноценного функционирования в обществе?

Мониторинг естественнонаучной грамотности в рамках исследования PISA, проводится циклически, раз в три года. В каждом из циклов особое внимание уделяется одному из типов функциональной грамотности: грамотность чтения, математическая грамотность, естественнонаучная грамотность [3, с. 34].

По результатам исследования возникает понимание, что перед отечественной системой образования, педагогами стоит важная задача создать алгоритм действий, необходимый инструментарию для ликвидации такого дисбаланса.

При разработке алгоритма, инструментария в целях формирования функциональной грамотности требуется учитывать уже имеющийся опыт некоторых стран по определению конкретных индикаторов. В школьной среде можно выделить следующие ведущие индикаторы грамотности: общая грамотность, компьютерная и информационная грамотность, коммуникативная грамотность, показатель владения иностранными языками, грамотность действий в чрезвычайных ситуациях, общественно-политическая и правовая грамотность, бытовая грамотность.

В современной школе в блок естественно-математического цикла входят следующие компоненты: география, физика, биология, математика, информатика и химия. Естественно-математические дисциплины, являясь важной частью старшей школы среднего образования и подготовки будущих специалистов высокой квалификации.

Одно из важнейших направлений функциональной грамотности: естественнонаучная, которая формируется на уроках географии.

Естественнонаучная грамотность - это способность использовать естественнонаучные знания для выбора в реальных жизненных ситуациях тех проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов, делать выводы на основе наблюдений и экспериментов, необходимые для понимания окружающий нас мира и те изменения, которые вносит в него деятельность человека, а также принимать соответствующие решения. [4, с.59].

Алгоритм работы в педагога в рамках формирования функциональной грамотности.

Для формирования у школьников функциональной грамотности педагогу необходимо действовать по следующему алгоритму: разработка учебных заданий на формирование функциональной грамотности, самодиагностика, оценивание для обучения (формативное оценивание), обучение во взаимодействии (взаимообучение), коллаборативная среда (социализация).

Действие 1 алгоритма: Задания на развитие функциональной грамотности в современных учебниках отсутствуют, либо представлены в малом объеме, поэтому их разработка требует кропотливой работы со стороны учителя. Возможно, использовать на уроках адаптированные задания с PISA, но использование их на предметном уровне затруднено.

Действие 2 алгоритма: самодиагностика. Использование так называемых «заданий массивом», где ученикам предлагается целый спектр заданий, решить которые он может по своему выбору. В дальнейшем из данных заданий составляется COP или СОЧ: чем больше количество заданий выполнил ученик, тем больше вероятность успешного решения им заданий COP или СОЧ.

Действие 3 алгоритма: взаимообучение, социализация. Учащиеся уже привыкли к формативному оцениванию с комментариями учителя, и если для детей из начальных классов это действует как эффективный метод поощрения, то в среднем и старшем звене формативное оценивание несет в меньшую ценность для ученика, так как он понимает что будут результаты COP и СОЧ баллы которых имеют решающую роль в суммативном оценивании. Здесь помогает формативное оценивание с использованием критерий работы на основе взаимооценивания. Используя таксономию Блума, педагог может четко увидеть на каком уровне развития находится каждый из учащихся.

Рекомендуемые виды заданий при работе на формирование функциональной грамотности на уроках географии.

Для составления заданий рекомендуется использовать критерии и структуры заданий международного исследования PISA.

География Казахстана 9 класс. Раздел 3 Физическая география.

3.3. Гидросфера. Темы: Внутренние воды. Экономическая оценка водных ресурсов.

Задания можно подразделить на три вида:

1. *Задание с простым множественным выбором.* Задания предполагают:

- ✓ выбор одного ответа из четырёх вариантов.
- ✓ выбор «горячей точки», т.е. ответа который является элементом выбора в рисунке или тексте.

Прочтите текст и выполните задания:

На территории республики речная сеть распределена неравномерно. Густота речной сети на равнинной части Казахстана уменьшается по направлению с севера страны на юг. Преимущественно богаты реками лесостепная и степная зона Казахстана, Жетысуский Алатау, Алтай и горы Тянь-Шань. Реки страны относятся к бассейну Северного Ледовитого океана и внутреннему бессточному бассейну. Главными водоразделами выступают Сарыарка, хребты горной системы Саура и Тарбагатая, Тургайское плато. Большая часть рек Казахстана определена внутренним бессточным бассейном, который в свою очередь делится на свои уровни со своей системой рек, которые впадают в наиболее крупные озера. Самыми крупными реками относящиеся к бассейну Северного Ледовитого океана, являются Иртыш, Тобол, Есиль. Значительная часть рек относится к Каспийскому бассейну: Урал, Уил, Эмба, Сагыз, Большой и Малый Узень. Балхаш-Алакольскому бассейну: Каратал, Лепсы, Аксу, Или, Тентек и др. Аральский бассейн: Сырдарья, Тургай, Чу, Арысь и др. В зависимости от географического расположения питание рек делится на снеговое, дождевое, ледниковое и смешанное.

Выберите верное утверждение

Самая мутная река в республике (мутность воды 1200 г/м³):

А	В	С	D
Или	Урал	Сырдария	Иртыш

Ожидаемый ответ: Сырдарья

2. Задание со сложным множественным выбором. Задания предполагают:

- ✓ Ответы на серию вопросов «да/нет», которые представляют отдельные задания.

Каковы главные особенности речной сети Казахстана? Отметьте «да» или «нет» для каждого утверждения

Вопрос	Ответ
Вследствие аридного климата речная сеть в Казахстане развита слабо	Да/Нет
Речная сеть в Казахстане распределена равномерно	Да/Нет
Восточные и юго-восточные территории Казахстана обеспечены водными ресурсами	Да/Нет
На реках равнинной территории Казахстана наблюдается летняя межень	Да/Нет
Самая значительная по площади водосбора река Казахстана – Есиль	Да/Нет
Значительная часть рек относится к внутреннему бессточному бассейну	Да/Нет

Ожидаемый ответ: да, нет, да, да, нет, да

- ✓ Выбор более одного ответа из предложенных.

Из предложенного списка выберите и подчеркните озера, которые имеют остаточное происхождение.

Озера: Арал, Зайсан, Балхаш, Маркаколь, Каспий, Тенгиз, Иссык, Коргалжын.

Ожидаемый ответ: Арал, Каспий, Балхаш

✓ *Заполнение пробелов в предложенных вариантах.*

Вставьте пропущенные слова в текст, используя иллюстративный материал и знания, полученные во время изучения раздела.

Реки по равнинной части текут_____. Это можно объяснить тем, что истоки рек текущих по равнине находятся на относительно небольшой высоте, местность же, по которой текут воды данной реки, имеет как правило небольшой уклон. Долина равнинной реки_____, склоны ее покатые, высота склонов максимум несколько десятков метров, на данных реках много излучин. Реки горной местности, протекают с_____, при этом пенятся и бурлят. Истоки таких рек расположены_____. Местность, по которой проходят их воды, имеет как правило большой уклон, при этом с малым количеством излучин. Воды горных рек протекают в узких скалистых_____ с крутыми_____. Десятки, порой сотни тысяч лет требуется на то, чтобы данные реки прорезали себе в горах долину.

Ожидаемый ответ: медленно, широкая, большой скоростью, в высокогорье, долинах, склонами

✓ *Упорядочение, или распределение по категориям.*

Занесите перечисленные реки в графы таблицы: Ертис, Тобыл, Есиль, Урал, Сырдарья, Иле, Каратал, Эмба, Уил.

Снеговое и дождевое питание	Снеговое и ледниковое питание

Объясните причину разницы питания рек.

Ожидаемый ответ: Снеговое: Урал, Тобол, Есиль, Эмба, Уил. Снеговое и ледниковое: Ертис, Или, Сырдарья, Каратал

Реки Ертис, Или, Сырдарья, Каратал берут свое начало в высокогорье Алтая, хребтов Тянь-Шаня с территории соседних государств. Урал, Тобол, Есиль, Эмба, Уил берут свое начало с горных хребтов Южного Урала где отсутствуют ледники.

2. Задание с полным свободно-формулируемым ответом. Такие задания предполагают: Письменный ответ.

Подземные воды: Подземные воды в условиях возрастания антропогенного (техногенного) воздействия на качество поверхностных вод стали играть важную роль в обеспечении отраслей экономики и населения чистой питьевой водой. В зависимости от глубины залегания подземные воды делятся на грунтовые и артезианские. Грунтовые воды расположены на глубине от 3 до 30 метров и как правило выше водонепроницаемого слоя. В городской местности вода проходит несколько стадий очистки, прежде чем попасть в квартиру жильцов. В сельских же населенных пунктах еще пользуются

колодезной (грунтовой) водой, хотя ежегодно благодаря государственной программе «ауыз су» их количество сокращается за счет строительства центральных водопроводов.

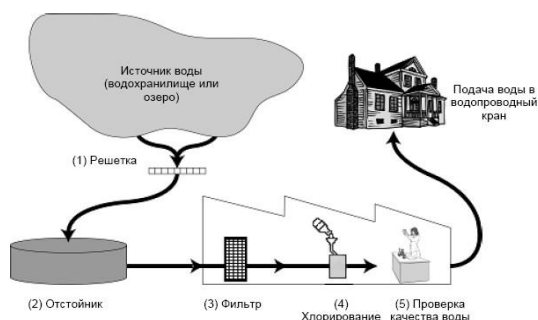

Рисунок 1 - Схема очистки воды

На рисунке, приведенном выше, показано, как вода, которая подается в городские дома, становится пригодной для питья.

Вопрос 1: Вода в колодце чистая, прозрачная и холодная. Объясните почему колодезная вода обладает такими свойствами?

Вопрос 2: питьевая вода

Приоритетно иметь источник качественной питьевой воды. Воды, которые залегают в недрах земли, называют грунтовыми водами.

Определите главную причину того что, в грунтовой воде преимущественно мало загрязняющих частиц и бактерий, чем в той же самой воде, выбранной из источников с поверхности, таких как реки или озера.

При выполнении заданий необходимо внимательно изучать предложенный текст. Содержание текста поможет ответить на вопросы найти решение проблемы. Для выполнения некоторых заданий потребуются не только знание географии, но и других предметов (химия, биология, физика, экология, математика, астрономия).

Задания имеют разный уровень сложности и имеет собственную технологию оценивания. Планируемые результаты образования проверяться в рамках образовательного процесса средствами педагогической диагностики; содержат описания действий или деятельности учащегося, однозначно свидетельствуют о достижении определенного результата; однозначно трактуются всеми участниками процесса оценивания: педагогами, обучаемыми.

В данных рекомендациях предложены примеры заданий, которые могут быть использованы на уроках географии в 9 классах, а также при подготовке к международным тестированиям TIMSS, PISA, внешней аттестации и при подготовке к ЕНТ.

Бесспорно, данные задания повышают у учащихся познавательный интерес, но в первую очередь важна системная проработка заданий с акцентом на свое собственное развитие и дальнейшую социализацию учащихся.

В рамках работы по повышению функциональной грамотности важно понимать что, прежде всего, требуется не слепо внедрять в учебный процесс задания в формате международных исследований, а последовательно воплощать в жизнь множество системных изменений:

- работать на уроках с информацией, представленной в различных формах (текст, кластер, схема, таблица, рисунок, диаграмма и др.);
- поощрять на уроках самостоятельную деятельность учащихся, использовать учебный и жизненный опыт;
- работать на уроках с реальными исходными данными, единицами и величинами измерений;
- разрабатывать и активно внедрять в школах задания подобные в PISA исследованиях;
- обучить максимум педагогов в рамках функциональной грамотности в национальных центрах повышения квалификации;
- включить задания по функциональной грамотности в каждый учебный предмет и повседневную учебно-воспитательную работу (классные часы и другие внеклассные мероприятия).

Задача учителя - управлять деятельностью учащихся, для проявления ими своих дарований. Педагог должен способствовать развитию творческих способностей своих подопечных, стараться максимально заинтересовать учащихся в познании окружающего мира, способствовать формированию живого интереса к предмету. Если каждый педагог в процессе обучения будет системно формировать и развивать функциональную грамотность ребёнка, то мы выпустим со школы конкурентоспособную, общественно - активную творческую личность, способную применить навыки, полученные в школе в социуме, в жизни.

Литература:

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 года «Казахстан в новой реальности: время действий».
2. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2020-2025 годы.
3. Национальный план действий по развитию функциональной грамотности на 2012-2016 годы.
4. Ковалева Г. С. Первые результаты международной программы PISA-2009. Презентация и обсуждение первых результатов международной программы PISA-2009, 7 декабря 2010 года. Российская академия образования, Институт содержания и методов обучения, отдел оценки качества общего образования // Сайт отдела оценки качества общего образования ИСМО РАО, страница публикаций — <http://www.centeroko.ru/>.
5. География Казахстана. Учебник для учащихся 9 класса общеобразовательной школы. Часть 1/Р.А.Каратабанов, А.А.Саипов, Б.Х.Балгабаева, К.Т.Сапаров. – Алматы: Алматы кітап баспасы, 2019 г.

"DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY AMONG STUDENTS IN PREPARATION FOR INTELLECTUAL COMPETITIONS IN BIOLOGY"

N.P. Korogod, S.E Zhumataeva
Student, Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar c.
e-mail: natalya_korogod@mail.ru, zbiosaya@gmail.com

***Annotation.** The issue of schoolchildren developing functional literacy in the pedagogical literature is the focus of the study. The project demonstrates how the subject was developed and approved in order to be used in intellectual competitions and Olympiads. The study is provided to gauge the degree to which students receiving structured instruction have developed functional literacy.*

***Key words:** FL – functional literature, biology, intellectual competitions.*

***Аннотация.** Статья посвящена проблеме развития функциональной грамотности школьников в педагогической литературе. В статье показано, как разрабатывался и утверждался предмет для использования в интеллектуальных конкурсах и олимпиадах. Исследование проводится с целью определения степени развития функциональной грамотности у школьников, получающих структурированное обучение.*

***Ключевые слова:** ФГ - функциональная литература, биология, интеллектуальные соревнования.*

***Аннотация.** Педагогикалық әдебиеттерде мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесі зерттеу жұмысының бағыты болып табылады. Мақалада пәннің қалай әзірленгені және зияткерлік жарыстар мен олимпиадаларда қолдану үшін бекітілгені көрсетілген. Зерттеу құрылымдық білім алатын мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығының даму дәрежесін анықтау мақсатында жүргізіледі.*

***Түйінді сөздер:** ФГ – функционалдық әдебиет, биология, интеллектуалды жарыстар.*

According to the PISA (Programme for International Student Assessment) study, global competence is described as a multifaceted skill that includes the following global competencies: the capacity to investigate global and intercultural issues, to comprehend and value various worldviews and perspectives, to interact with people effectively and respectfully, and to take action for sustainable development. [1, 26-27 p.]. The issue with its development in contemporary circumstances is that schools and classes with various levels of FL emerge as a result of the profound transformation of intellectual competitive preparation brought on by the reform of the educational system. It is also important to make the necessary adjustments to the control and evaluation system already in place for learning outcomes [2, 3].

According to the President's Address, "It is also crucial to give significant attention to our children's functional literacy, in general, the younger generation. It is significant for our children to be suited to modern life"[4, 26-27 p.].

Additionally, the level of coverage of this topic is insufficient because many of the resources created to help students get ready for biology intellectual competitions do not use FL. Even if it is still evolving, it occurs right before numerous intellectual competitions.

The study's goal is to help pupils acquire functional biology literacy as a foundation for their learning and cognitive development [5; 6, 36-39 p.].

To carry out the aforementioned tasks, we analyzed the relevant literature, predicted outcomes, observed peculiarities of control flow in classes with various profile training, gathered information, questioned students, analyzed and processed data, developed control tasks, formulated conclusions, and thought about the work's outcomes.

These tasks represent one of the possible options for development of students' FL in the subject area of "biology" and are oriented to training that occupies a significant place in the structure of the educational process at school. At the same time, it does not exclude the application of methods and techniques included in the methodology at biology lessons [7, 333-353 p.].

"Developing functional literacy toolkits for middle and high school students in biology" is intended to: promote the development of a range of skills and abilities that are at the core of functional competence.

The developed set of tasks is a tool for developing specific skills, which together constitute biology as a subject and the essence of functional abilities. Possession of these abilities and skills serves as an indicator of FG base in students while preparing for biology intellectual competitions.

Materials and research methodologies - in Pavlodar city's Nazarbayev Intellectual School of Chemistry and Biology, experimental work was done. For this project, tasks (40–50) were created using PISA examples at various levels to help students get ready for biology-related academic competitions. The trial involved 44 students from the 8th (24) and 10th (20) classes (24 guys, 20 girls). The group's ages ranged from 14 to 17. The questionnaire was distributed in Google style and included 14 questions.

The scientific novelty of this work is that testing tasks should correspond to different levels of FL mastery, which contributes to student development while taking into account unique student characteristics in preparation for PISA, various Olympiads, etc. The development of knowledge, in our case the development of FG students, is most effective when carried out methodically, with a variety of types and forms.

These biology tasks include 25 complex tasks based on the example of PISA tasks. The questions are created in accordance with basic biological principles. The focus of the tasks on the organization of functional literacy includes topics on botany, zoology, genetics, physiology, ecology, immunology, microbiology and general biology (Table 1).

Table 1 – Tasks for developing functional literacy in preparation for biology intellectual competitions

Тапсырма № 17. Суретте суда тұрған өрмекші мен түйрегіш көрсетілген.

Сұрақ 17.1. Суда қалқып жүрген өрмекші мен темір түйрегіштің қандай ұқсастығы бар?

Сұрақ 17.2. Суреттегі өрмекші құрылысын атап өтіңіз.

Тапсырма № 9. Балдыр эксперименті.

Ғалымдар Америка Құрама Штаттарының шығыс жағалауындағы суға қоректік заттардың қосылуының салдарын зерттеді. Графикте қосылған қосымша қоректік заттар және алты жерде алынған балдырлар көрсетілген. Соңғы кезеңдің қоректік заттар қосылмаған.

Сұрақ 9.1. Жауап ретінде балдырлардың фосфор қоректік заты қосылған кезде, ең көп өсуі қай жерде байқалды?

- A. 1
- B. 2

Тапсырма № 17.

Сұрақ 17.1. Өрмекшілердің суда қалқып жүру себебі түктерінің болуы, сол түктер өрмекшінің салмақсыздыққа алып келеді.

Түйрегіштің салмағы аз болғандықтан суда қалқып жүреді.

Сұрақ 17.2.

- 1. Pedipals
- 2. Fangs
- 3. Chelicerae
- 4. Eyes
- 5. Legs
- 6. Spinnerets
- 7. Abdomen
- 8. Pedicel
- 9. Cephalothorax
- Spinnerets

Тапсырма № 9.

Сұрақ 9.1. С. 3

Сұрақ 9.2. С. 1, 2

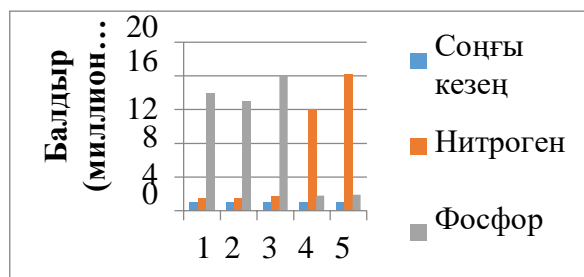
және 3 Сұрақ 9.3.

С. 1, 2 және 3

Сұрақ 9.4.

C. 3
D. 4

D. II және III

Сұрақ 9.1. Жауап ретінде балдырлардың фосфор қоректік заты қосылған кезде, ең көп өсуі қай жерде байқалды?

A. 1
B. 2
C. 3
D. 4

Сұрақ 9.2. Экспериментке дейін фосфордың жеткілікті қоры қандай жерлерде болды?

A. тек 5
B. 1 және 2
C. 1, 2 және 3
D. 4 және 5

Сұрақ 9.3. Қай жерлерде балдырлардың өсуін шектейтін фактор азот болып тұр?

A. 1 тек
B. 1 және 2
C. 1, 2 және 3
D. 4 және 5

Сұрақ 9.4. Қоршаған ортада келесі макромолекулалардың қайсысында балдырлар азот пен фосфор қосылыстарын қосады?

I. Көмірсулар
II. ДНҚ
III. Ақуыз
A. I және II және III
B. I және III
C. III тек
D. II және III

Therefore, 25 complex tasks are compiled on topics such as botany, zoology, genetics, physiology, ecology, immunology, microbiology and general biology, etc. The questions are created in accordance with basic biological principles. The focus of the tasks on the organization of biological literacy.

A Google forms questionnaire was administered, which consisted of 14 questions. The first questions included personal data (postal address, name, surname,

age, class), followed by questions about the motivation for learning and the core of the survey was a question about the level of learners' knowledge of FL (Figure 1).

Figure 1– Google forms questionnaire

At the ascertaining stage, the goal of the pedagogical experiment was to assess the degree of functional literacy and try to improve it.

Following the conclusion of the educational experiment, we may track changes in the ratio of the number of students and functional literacy in the subject "biology" in the control and experimental groups by comparing the results from the two questionnaires. Let's illustrate these findings with a diagram (Figure 2).

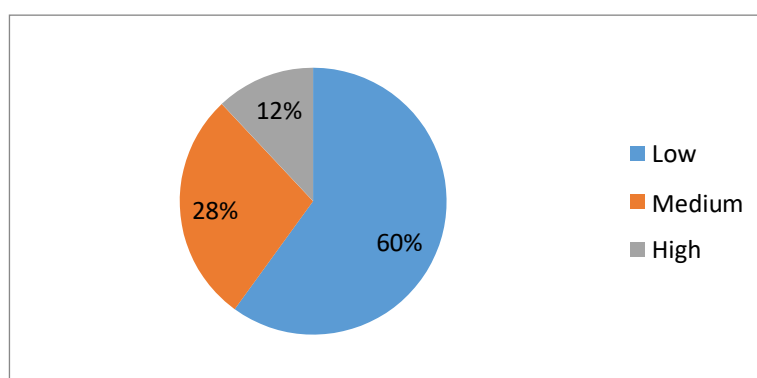

Figure 2 – Overall level of theoretical knowledge of students to determine the FG of biology learners

It is important to note that the low level of FG in biology is present in 60% of children, or 26 individuals, and is 32% lower than the average level. The average potential for intellectual competitions is 30% of all responders. Furthermore, just 5 respondents, or 12% of the total, are highly intelligent.

The graphic demonstrates that there is a noticeable rise in the number of students who demonstrate the ability to apply their knowledge in the experimental group as compared to the control group. According to the data, there was a 24% rise in the number of students who displayed an average level in the control stage by the end of the educational experiment, and there was a 16% increase in the number of students who demonstrated a high level throughout the diagnostic work, of FG.

Accordingly, 40% fewer students in the control stage displayed poor levels of proficiency (Figure 3).

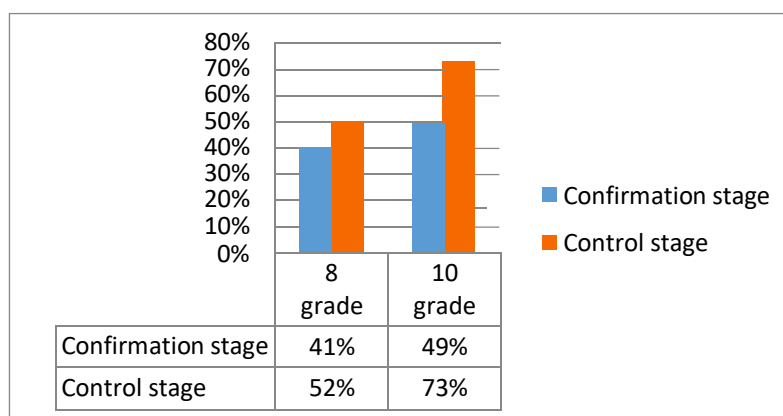

Figure 3 – Comparative scores of students in grades 8 and 10 in the pilot and control phases of the experiment

In the pilot stage, if we compare classes according to these parameters, the 8th grade (41%) demonstrated a low level compared to the 10th grade (49%). If we compare these classes' control stages in percentage terms, the 8th grade showed an increase of 11%, while the 10th grade showed an increase of 24%.

Overall, the findings from the diagnostic tests used to determine a student's functional grammar (FG) and, in many cases, their ability to use it, can be used as convincing proof of the success of the activities created to help students get ready for biology-related intellectual competitions.

References:

1. Perminova L.M. Minimal field of functional literacy (from the experience of the St. Petersburg school)//Pedagogy. -1999. - № 2. - pp.26-29.
2. The State program of education development of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020. Approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated December 7, 2010.-№1118.
3. Message of the President of the Republic of Kazakhstan - Leader of the Nation Nursultan Nazarbayev to the people of Kazakhstan "Strategy "Kazakhstan-2050": a new political course of the established state". -14.12.2012.
4. Bybee R.W. Towards an understanding of scientific literacy. In: W. Gräber & C. Bolte. (Eds.). Scientific literacy. An international symposium. Institut für die Pädagogik der Naturwissenschaften (IPN): Kiel, Germany, -1997.37-68 pp.
5. OECD (2016a), PISA 2015 Assessment and Analytical Framework: Science, Reading, Mathematic and Financial Literacy, PISA, OECD.-Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264255425-en>.
6. Vakhitova G.V. Subject Olympiads as a way to improve the quality of education of students of pedagogical universities // Scientific and pedagogical vision. 2013. №1. 36-39 pp.

7. Hopfenbeck, T. N. Lessons learned from PISA: A systematic review of peer-reviewed articles on the programme for international student assessment / T. N. Hopfenbeck //Scandinavian Journal of Educational Research. — 2018. — V. 62. — №. 3. — P. 333–353.

«ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ CLIL НА УРОКАХ ХИМИИ»

А.А.Кошкарбаева, Б.Б.Габдулхаева, Г.Е.Асылбекова
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
Koshkarbaeva.2015@mail.ru

***Аннотация.** Статья посвящена современным методам реализации обучения в образовании. В работе показано применение в образовательном процессе предметно-языкового интегрированного обучения CLIL. Дается анализ планирования урока на основе этой технологии, показана структура урока по четырехступенчатой схеме. Приведены положительные стороны использования данной модели методики.*

***Ключевые слова:** Контент, Аудирование, Письмо, Чтение, Говорение*

***Аннотация.** Мақала білім беруде оқытуды енгізудің заманауи әдістеріне арналған. Осы жұмыста оқу процесінде CLIL пәндік-тілді интеграция арқылы оқытуды пайдалану көрсетілген. Осы технология негізінде сабақты жоспарлауға талдау жасалып, төрт кезеңдік сызба бойынша сабақ құрылымы көрсетілген. Әдістеменің осы моделін қолданудың оң жақтары келтірілген.*

***Түйінді сөздер:** мазмұны, тыңдалым, жазылым, оқылым, айтылым*

***Annotation.** The article is devoted to modern methods of implementing learning in education. The paper shows the use of the subject-language integrated learning CLIL in the educational process. An analysis of lesson planning based on this technology is given, the lesson structure is shown according to a four-stage scheme. The positive aspects of using this model of the methodology are given.*

***Key words:** content, listening, letter, reading, speaking*

Основная цель полиязычного образования: формирование полиязычной личности выпускника, владеющего тремя языками, знает предметные области на этих языках, умеет успешно вести диалог по различным сферам деятельности, ценит культуру своего народа и при этом понимает и уважает культуру других народов. Одной из основных задач государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан является обновление содержания образования, которая требует разработку и реализацию программ развития систем образования и образовательных технологий. Самой распространенной из них является предметно - языковое интегрированное обучение CLIL.

CLIL преследует две цели, а именно- изучение предмета посредством иностранного языка, и иностранного языка через преподавание предмета.

При планировании урока на основе данной методики необходимо учитывать

4 «С» методики CLIL:

CONTENT - развитие знаний, умений, навыков предметной области.

COMMUNICATION - рабочий язык, на котором будут даваться задания и будет организована деятельность на уроке.

COGNITION- развитие познавательных и мыслительных способностей, которые формируют общее представление.

CULTURE- представление себя как часть культуры, а так же осознание существования альтернативных культур [1].

При планировании урока учитываются следующие моменты:

Изучение языка идет через какую-нибудь предметную область, т. е. урок CLIL это урок не иностранного языка, а предметный урок на иностранном языке.

Аудирование, одно их важнейших видов речевой деятельности при обучении языку.

Чтение- основной вид речевой деятельности, материалы для чтения должны иметь смысл.

Говорение, необходимо сосредоточиться на ясности изложения, простоте и беглости, грамматика вторична.

Письмо, та деятельность, посредством которой развиваются лексические и грамматические навыки.

Урок должен основываться на текстах (печатных, либо аудиозапись).

Лексический подход важнее грамматического.

Задачи, поставленные на уроке, зависят от уровня подготовки ученика [2].

Структура урока.

На уроке CLIL одинаково важно развитие языковых умений и предметных знаний, поэтому такой урок основан на четырехступенчатой схеме:

- 1.Обработка текста.
- 2.Осознание и организация полученных знаний.
- 3.Языковое понимание текста.
- 4.Задания для учеников.

CLIL уроки можно строить по-разному в зависимости от содержания обучения. При подготовке к уроку учителю необходимо проделывать большой объём работы, чтобы подобрать материал для учеников, разработать задания, используя все виды речевой деятельности (аудирование, письмо, чтение и говорение). Используя в ходе урока интеграцию двух предметов, деятельность учеников направляется на развитие общих и специальных умений, позволяющих совершенствовать владение английским языком и знания по химии, учитывая не только предметную специфику, но и возрастные особенности ребят, их уровень подготовки. [5, с. 8-10].

В начале урока учащиеся должны ознакомиться с новыми специфическими научными терминами, которые определяют тему урока и

будут использоваться ими на протяжении этого и последующих занятий. Достаточно 6 новых слов для наиболее продуктивного запоминания информации. Эти термины должны быть ключевыми словами урока. Можно предложить следующее упражнение (activity): из представленных слов выпишите в три столбика слова, которые вам знакомы. Их вы слышали, но не знаете определения и те слова, которые вы видите в первый раз. Затем ученикам нужно дать время, чтобы они подумали сначала самостоятельно, затем обсудили эти слова в парах и потом вместе с учителем всем классом. В течении первых пятидесяти минут идет работа с тематической терминологией. Для этого используются различные приемы, один из которых прием «Grab it!» - «Хватай». Он предназначен для групповой работы. Ученикам раздаются карточки, где написаны необходимые для урока термины. Все карточки располагаются на столе лицевой стороной вверх. Из группы выбирается спикер, которому учитель дает определения этих терминов. Спикер читает определения, а участники быстро находят слова и хватают карточки. Лидером группы становится тот, кто соберет больше всего карточек с терминами. [5, с. 12-15].

Также работа с глоссарием может строиться следующим образом. Учащимся выдаются как готовые карточки с терминологией на трех языках, так и неполные, требующие самостоятельного дополнения. После ознакомления, проговаривания и запоминания учитель дает задание: рассказать новые термины как можно большему числу товарищей.

На уроках используется ИКТ: презентации с наглядно-демонстрационным материалом и видеоролики, online-тесты и flash-анимации из ресурсов <https://bilimland.kz/>, которые помогают раскрыть новую тему, проверить подготовку учеников и направлены на реализацию принципа наглядности, доступности и системности материала. Виды заданий различные, но в общих чертах их можно представить следующим образом: [3].

1) Посмотреть видео-презентацию на английском языке и:

- заполнить таблицу;
- ответить на вопросы;
- поделиться в группе новой информацией;
- представить увиденную информацию в виде кластера.

2) Прочитать текст и:

- вставить пропущенные слова;
- выполнить тест;
- отметить правдивость предложенных утверждений
- составить формулы химических веществ
- назвать неорганические вещества
- перевести и сделать пояснение.

Плюсы использования данной модели методики:

1. Обучающийся усваивает большой объем языкового материала, что представляет собой полноценное погружение в естественную языковую среду;

2. Работа над различными темами позволяет выучить специфические термины, определенные языковые конструкции, что способствует

пополнению словарного запаса обучающегося предметной терминологией и подготавливает его к дальнейшему изучению и применению полученных знаний и умений.

В заключение хочу сказать, что интегрированные уроки помогают сделать новый материал более понятным, более доступным, повышают мотивацию к изучению химии и английского языка, формируют поликультурную личность, что является одной из главных задач современного образования.

Литература:

- 1.<https://infourok.ru/ispolzovanie-metodiki-clil-na-urokah-himii-i-informatiki-5525464.html>
- 2.<https://apni.ru/article/571-primenenie-tehnologii-clil-na-urokakh-khimii>
- 3.<https://articlekz.com/article/33696>
- 4.<https://www.prodlenka.org/metodicheskie-razrabotki/291625-razrabotka-uroka-himii-v-metodologii-clil-na->
5. Нуракаева Л.Т., Шегенова З.К. Методические рекомендации учителям по использованию метода предметно-интегрированного обучения (CLIL).- Астана.-2013-с.8-10, 12-15

«ТИК-ТОК ПЛАТФОРМАСЫ АРҚЫЛЫ ТҮСІРЛІГЕН ВИДЕОЛАРДЫ «ТӨҢКЕРІЛГЕН СЫНЫП» ӘДІСІ НЕГІЗІНДЕ ҚОЛДАНУ»

Ш.М. Молдасапар, Г.Е. Асылбекова
Павлодар педагогикалық университеті

Аңдатпа. Сарапшылардың зерттеуінің бүгінгі өскелең ұрпақтың көп бөлігі Тик-Ток платформасында отырады екен. Демек осы платформада жасалатын әрбір білімге қатысты видеолар да біздің ұрпақ үшін өзекті болып тұр.

Түйінді сөздер: Tik-Tok, әлеуметтік желісі, интернет, «төңкерілген сынып»

Аннотация. Как выяснили эксперты, большая часть подрастающего поколения сегодня «сидит» на платформе Тик-Ток. Следовательно, видео, касающиеся образования, создаваемого на этой платформе, также актуальны для нашего поколения.

Ключевые слова: Tik-Tok, социальная сеть, интернет, " перевернутый класс»

Annotation. As experts have found out, most of the younger generation today sits on the Tick-Tok platform. Consequently, videos related to education created on this platform are also relevant for our generation.

Keywords: Tik-Tok, social network, Internet, "inverted classroom"

21 ғасырда өмірге келген буынның бүгінде өз сұранысы бар, ол жас буынның көпшілігі бүгінде әр түрлі әлеуметтік желі де отырып, уақыттарын сонда өткізіп жатқаны бәрімізге мәлім. Tik-Tok әлеуметтік желісі қазіргі таңда өте қарқынды дамып келеді. Бұл әлеуметтік желіні пайдаланушылардың басым көпшілігі мектеп оқушылары. Бірақ бұл платформаның бізге үйретері не?

Бүгінгі біздің мәселеміз мектеп оқушыларының Tik-Tok-тан қандай контент қарайтындығы. Осы тұста мектеп оқушыларын 3 кезеңге бөліп қарастырсақ:

- 1-5 сынып: түрлі мультфильм кейіпкерлерін, шет елдік бүлдіршін блогерлерді қарайды.

- 6-9 сынып: бұл оқушылар әртүрлі мобильді ойындарды, отандық вайнерлерді, кейде шетелдік блогерлерді және корей дорама үзінділері мен кейіпкерлерін қарайды.

- 10-11 сынып: жасөспірімдердің көпшілігі түрлі лайфхактарды, күлкілі видеоларды, түрлі кино кейіпкерлерін, тіпті ҰБТ тапсыратындар тест жауаптарын да қарайды.

Оқушылар күніне қанша уақытын Tik-Tok-қа арнайды?

Қашықтан оқуды ескерсек, барлық баланың қолында смартфон бар. Сабақ барысында әр үзілісте желіні бір шолғанның өзінде 30-40 минуты осы әлеуметтік желіге кетеді. Ал сабақтан бос уақытында кем дегенде 1-1,5 сағат осы желіде отырады. Тіпті одан көп болмаса...

Төңкерілген сынып деген не? Tik-Tok платформасын сабақта қалай қолдануға болады?

Әдістің құрылымы. Бұл – сабақтарды бейнетүсірілім арқылы көрсетіп, оқушылардың білу, түсіну дағдыларын дамыту мақсатында үй тапсырмасы ретінде ұсынылатын педагогикалық әдіс түрі. Аралас сабақтарда жаңа тақырыптың теориясын сыныпта талқылап, (өзіміз түсіндіреміз, оқулықты оқытамыз, т.б.), ал үйге практикалық тапсырма беріледі (жаттығуларды орындау немесе есептерді шығару, т.б.)..

Әдістің маңызы Мұғалім жаңа материалды бейнежазба арқылы көрсетіп, сабақ барысында оқушыларға тәжірибелік тапсырмалар беру арқылы теориялық білімін, жаңа тақырыпты меңгеруін бақылайды. Осының нәтижесінде оқушыларға тәжірибе жүзінде орындайтын тапсырмалар мен жұмыстар көбірек жүргізіледі.

Төңкерілген оқыту арқылы мұғалім белгіленген сабақ аясында оқушылардың алған білімін қолдану дағдыларын дамыта алады. Сабақта уақыттың жеткілікті болуы мұғалімнің әр оқушымен жеке жұмыс жүргізуіне мүмкіндік береді.

Әдістің негізгі жаңалығы. Оқушылар арасында кең тараған Tik-Tok әлеуметтік желісі арқылы тақырыптарға бейне сабақтар түсіре отырып, оқушылардың қызығушылықтарын арттыру және тапсырмалар беру. (1-кесте.)

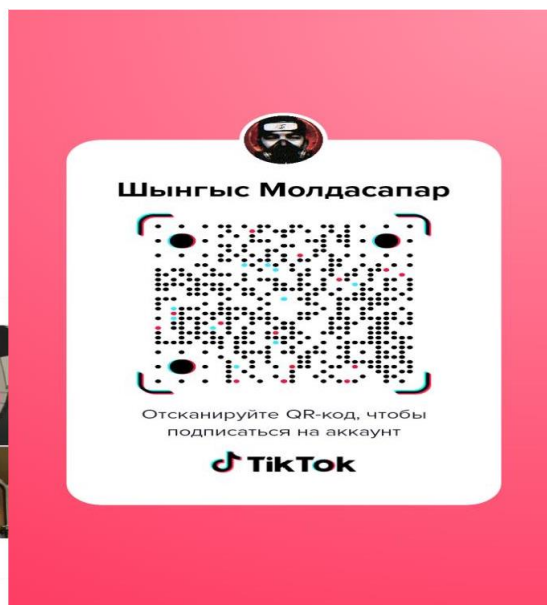
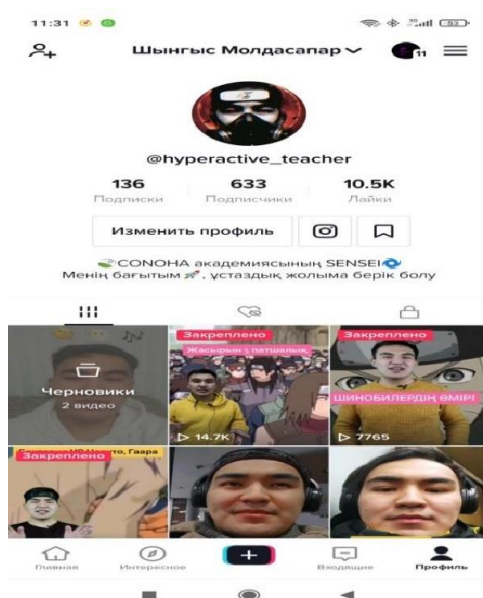
1-кесте. «Жанды және жансыз табиғаттағы үдерістер» бөліміне жасалған тик-ток видеолар.

№	Сабақтың тақыптары	Бейне сабаққа сілтеме
1	Тірі ағзаларға қандай үдерістер тән?	https://www.tiktok.com/@hyperactive_teacher/
2	Организмдер тіршілікке қажетті заттар мен энергияны қайдан алады?	https://www.tiktok.com/@hyperactive_teacher/
3	Сыртқы түрткіжайттардың әсеріне организм қалай жауап қайтарады.	https://www.tiktok.com/@hyperactive_teacher/
4	Қосымша. Тірі ағзаның қасиеті – тұқымқуалаушылық	https://www.tiktok.com/@hyperactive_teacher/
5	Қосымша. Тірі ағзаның қасиеті - көбею	https://www.tiktok.com/@hyperactive_teacher/

Видеоның құралымы қандай болуы керек?

Сәлемдесу –Проблемалық сұрақ қою-тақырыпты түсіндіру-қосымша сұрақ қою-қоштасу секілді бөліктерден тұрады, сонымен қатар видеоны 15 секундтан – 3 минутқа дейін созуға болады.

Көрсетілген видеодан кейін, міндетті түрде бекіту тапсырмасы беріледі. Бекіту тапсырмасы арқылы, баланың қаншалықты үйде дайындалғанын байқауға болады. 1- суретте көрсетілген аккаунтта Жаратылыстану пәнінен , жоғарыда көрсетілген пәндер бойынша видеолар топтастырылған және оқушылар оны кез келген уақытта қайта қарау мүмкіндігі бар.

1 – сурет. @ hyperactive_teacher тик-ток аккаунтының сілтемесі мен видеолар топтамасы.

Қорытындылай келе, видеодан кейін оқушыларда қандай өзгерістер болды?

1. Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы арта түсті.
2. Осы бөлім бойынша оқушылардың формативті бағаларының саны артып, БЖБ тапсырмаларын оңай орындады.
3. Кейбір оқушылар өз аккаунттарында, осындай типтес видеолар түсіре бастады.

«СИСТЕМА РЕКОМЕНДАЦИЙ ПО РЕШЕНИЮ В ШКОЛЕ ПРИКЛАДНЫХ ЗАДАЧ СРЕДСТВАМИ МАТЕМАТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА»

Б.А. Найманов А.Б. Найманова
Павлодарский педагогический университет, г.Павлодар,
e-mail: naimanovaab@gmail.com

***Андатпа.** Мақалада орта мектептің жоғары сыныптарында математикалық анализ элементтерін оқытудағы әлсіз жақтары айқындалған. Олардың негізгі себебі мектепте қолданбалы есептерді шығаруға аз көңіл бөлінуінде. Жоғарыда айтылған мәселені шешу мақсатында баяндамада математикалық анализ элементтерін оқыту барысында қолданбалы есептерді шығаруға арналған әдістемелік нұсқаулар келтірілген.*

***Кілтті сөздер:** математикалық анализ, қолданбалы есептер, математикалық модель.*

***Аннотация.** В статье выявлены слабые места в подготовке учащихся для изучения элементов математического анализа в старших классах средней школы. Одна из основных причин состоит в том, что в школе мало уделяется внимания решению прикладных задач. С целью решения вышеуказанной проблемы в докладе приводятся методические рекомендации по решению прикладных задач по элементам математического анализа.*

***Ключевые слова:** математический анализ, прикладные задачи, математическая модель.*

***Annotation.** The article identifies weaknesses in the training of students to study elements of mathematical analysis in high school high school. One of the main reasons is that at school little attention is paid to solving applied tasks. In order to solve the above problem, the report gives methodological recommendations for solving applied problems by elements of mathematical analysis.*

***Key words:** mathematical analysis, applied tasks, mathematical model.*

Важным элементом обучения учащихся началам анализа является привитие им навыков применения аппарата производных к решению задач прикладного характера. Именно здесь, а не в изложении теории испытывают они наибольшие трудности. При этом основная проблема не в том, что трудно научить учащихся исследовать уже построенную аналитическую модель. Эта

процедура в школе при желании усваивается большинством учащихся без особого труда. Значительно сложнее научить их строить такие модели по условию задачи.

В результате самым слабым звеном в подготовке учащихся по началам анализа является решение задач прикладного характера. В школе задач прикладного характера при изучении начал анализа решается мало. Одной из многих причин, ведущих к такому положению, является, по мнению учителей, методическая не разработанность проблемы, отсутствие достаточно надежной и гибкой системы рекомендаций по построению аналитических моделей. Характерно, что даже в тех пособиях, в которых приводится алгоритм решения задач на нахождение наибольших (наименьших) значений, он касается только механизма анализа уже построенной функции. О том, как построить такую функцию, в этих пособиях ничего не говорится.

Целью настоящего доклада является частичное восполнение отмеченного пробела. Ниже приводим систему рекомендаций, это, по нашему мнению, облегчает учащимся процесс решения прикладных задач. Эти рекомендации адресованы учащимся, но их внедрение может быть осуществлено только учителями, и систематически использующими их при анализе прикладных задач и построении аналитической модели [1].

Теперь остановимся на вопросе, как решать задачу средствами математического анализа.

1. Хорошо уясните себе смысл рассматриваемого в задаче процесса. Определите, какой предметной области он принадлежит (геометрии, механике, оптике и т.п.). Сделайте чертеж.

2. Подумайте, какие допущения о характере описанного в задаче процесса нужно сделать. Это могут быть допущения о геометрической форме рассматриваемых тел, особенностях траектории движения, характере зависимостей и т.п. При этом надо стремиться к тому, чтобы построенная с их учетом математическая модель по возможности точнее описала рассматриваемый в задаче процесс и в то же время была достаточно простой, поддающейся математической обработке известными вам средствами.

3. Введите необходимую для решения задачи систему величин. К их числу прежде всего отнесите величины, о которых идет речь в тексте задачи, затем величины, которые хотя и не названы в условии, но могут оказаться полезными при решении. Используйте обозначения, принятые в соответствующей предметной области. Буквенные обозначения желательно приписать и тем величинам, которые в условии задачи даны своими числовыми значениями. Определите, какие из введенных величин в соответствии с условием задачи являются переменными. Особо выделите величины, подлежащие исследованию.

4. Выпишите известные вам формулы, выражающие зависимости между введенными величинами. Не забудьте включить в их число связи, вытекающие из сделанных ранее допущений. Если в условии задачи идет речь о скорости изменения некоторой величины, то выражая связь между ними (между самой величиной и скоростью ее изменения), достаточно, введя

обозначения величины, обозначить скорость ее изменения с помощью символа производной. Подумайте над тем, какую из введенных вами величин лучше всего принять за основной аргумент.

5. С помощью записанных формул постарайтесь выразить исследуемую величину через основной аргумент. Если сделать это не удастся (не хватает нужных зависимостей), постарайтесь продолжить список формул. При необходимости обращайтесь к учебникам или справочникам. Попробуйте поэкспериментировать, возможно, что тогда удастся обнаружить недостающую зависимость. Подумайте, не следует ли вернуться к условию и ввести какое-либо дополнительное соглашение, упрощающее решение задачи.

6. Построенную математическую модель проверьте на размерность. Часто это позволяет выявить вкравшиеся в нее ошибки при исследовании поведения модели в некоторых конкретных ситуациях.

7. Выполнив внутри модельное решение задачи, и объяснив его смысл в терминах описанной в задаче ситуации, постарайтесь исследовать поведение найденного решения. Если задача решена в общем виде, исследуйте, как меняется найденное решение, когда параметры обращаются в нуль, или неограниченно возрастают, или принимают какие-либо характерные значения [2].

Литература:

1. Терешин Н.А. Прикладная направленность школьного курса математики. М., 1990. – 95 с..
2. Возняк Г.М., Гусев В.А. Прикладные задачи на экстремумы. М., 1985. – 143 с.

«БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ЖОБАЛАУ ІС-ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

Г.А. Нурмаганбетова

Павлодар педагогикалық университетінің магистранты

***Аннотация:** бұл жұмыста жобалау іс-әрекеттері арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға арналған ғылыми-әдістемелерінің негіздері көрсетілген.*

***Кілтті сөздер:** функционалдық сауаттылық, жобалау іс-әрекеті, ғылыми-әдістемелік кешен.*

***Аннотация:** В данной работе показаны научно- методические основы формирования функциональной грамотности учащихся посредством проектной деятельности.*

***Ключевые слова:** функциональная грамотность, проектная деятельность, научно-методическая разработка.*

***Abstract:** development of scientific, methodological the foundations of the formation of functional literacy of students through application of project activities.*

Key words: *functional literacy, project activity, scientific and methodological development.*

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін жобалау, зерттеу іс-әрекеттерінің маңызы зор. Жобалау-зерттеу іс-әрекеті – жобалау бойынша мақсат пен мәселелерді анықтауға, әдістемелерді таңдау ұстанымдарын анықтауға, зерттеу барысын жоспарлауға, күтілетін нәтижені анықтауға, зерттеуді жүзеге асыруды бағалауға, керек ресурстарды анықтауға бағытталған іс-әрекет. Әсіресе биологиялық объектілерді зерттеу кезінде, жобалау әдісі оқушылардың функционалдық сауаттылығының қалыптасуына мүмкіндік береді, ол белгілі бір іс-әрекетті жоспарлау және ұйымдастыру, жобаланған зерттеу моделін таңдау және оны іске асыру, ғылыми-зерттеу жұмысын жобалау және орындау, талдау және жасалған зерттеулердің нәтижелерін көрсету арқылы іске асады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін биология пәні өте ыңғайлы, себебі осы жаратылыстану ғылымдары эксперименттер алаңы болып табылады, яғни қоршаған ортаны танып білу оқушылардың тірі және өлі табиғатты бақылау, сипаттау сияқты әрекеттерді талап етеді.

Функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістерінің бірі биология сабақтарында жобалау әрекеттерін өзіндік жеке қабілеттеріне қарай бағыттау қажет. Сонымен қатар функционалдық сауаттылықты арттырудың шарты ретінде пәнді оқыту барысындағы мұғалімнің құзыреттілігі, іс-әрекеттері де ескеріледі.

Функционалдық сауаттылық бұл- күнделікті өмірдегі белгілі бір мәселелер мен проблемаларды шеше ала алу қабілеті, оқушылардың оқу барысында алған білімінің көрсеткіші және кәсіптік білімнің қажетті құрамдас бөлігі болып табылады. Оқушы өзінің алған білімін өмірінің әртүрлі жағдаяттарында пайдалана ала білетін қабілеті және білімділік дәрежесі, пәндік, пәнаралық білім-білік дағдыларының біртұтастылығы ретінде оқытудың мақсатты компоненті болып табылады және өздігінен ақпараттарды анықтау, талдай алу, өмірдің әртүрлі жағдайларында нақты мәселелерді шеше алу қабілеті және қоғаммен байланыса алуға жетелейді.

Жобаға негізделген оқыту– оқушыларды оқыту үшін нақты өмірлік мәселені қолданатын әдіс. Сыныптастарымен топта жұмыс істей отырып, олар мәселені шешу үшін қандай қадамдар жасау керектігін анықтайды, содан кейін осы қадамдарды жүзеге асырады. Бұл әдістің мәні ақпаратты үйрену және есте сақтау ғана емес, мәселені бірлесіп жұмыс істеу арқылы шешу, содан кейін табылған шешімін аудиторияға ұсыну.[1]

Жобалап оқытудың негізгі мақсаттары:

- оқушыларды белгілі бір мәселені шешу үшін объектіні зерттеу тізбегін тұжырымдауға үйрету;
- қажетті ақпаратты өз бетінше жинау дағдыларын дамыту;
- проблеманы ұжымдық талқылауға және бірлесіп шешім қабылдауға үйрету;
- топта жұмыс істеуге дайыдалу;

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін оқушыларға жобалардың тақырыптары ұсынылады, оқушылар өздері тақырыптарды таңдап, топтар құрылады немесе жекелей жұмыс жасайды. Әдетте, жоба бойынша сабақ өткізу үшін келесі 6 кезеңнен өту керек:

- Мұғалім оқушыларға шешуі тиіс мәселені ұсынады.
- Оқушылар өздеріне қандай ақпарат қажет екенін және мәселені шешу үшін қандай қадамдар жасау керектігін анықтайды.
- Оқушылар өздеріне қажетті ақпаратты қалай табуға болатынын жоспарлайды.
- Оқушылар мәселені зерттейді.
- Оқушылар есептің оңтайлы, шығармашылық шешімін табады.
- Оқушылар мультимедиялық технологияны қолдана отырып, аудитория алдында өз шешімін таныстырады.

Солардың бірнеше жобаларын қарастырайық:

Бірінші жоба бойынша «Белгілердің тұқым қуалау заңдылықтарын және олардың өзгергіштіктерін зерттеу» тақырыбына сәйкес зерттеу зерзатына өздігінен тозанданатын өсімдік таңдап алынды. Сынақтәжірибелер бірнеше рет қайталанып, қайта-қайта тексерілді. Жоба бойынша әдебиеттерге шолу жүргізіліп, асбұршақтың өсіру агротехникасымен танысып, өсірді. Өсімдіктің даму барысында оқушылар асбұршақтың белгілерінің тұқымқуалауын бақылады. Яғни Г.Мендельдің тәжірибелерін қайталап, будандастыру әдісін қолданды. [2]

Екінші сабаққа оқушылар жаңадан жинаған мәліметтерімен келеді, оны қайтадан талдап, өзара талқылайды. Талқылау барысында тақтаға логикалық сызбалар, олар тапқан қажетті формулалар, графиктер, диаграммалар т.б. және осы кезде оқушылардың өздері жаңа зерттеу объектісін тұжырымдайды.

- Біртіндеп оқушыларға қажетті қосымша ақпарат беріледі.
- Тьютордан қосымша ақпарат алғаннан кейін оқушылар өздерінің гипотезаларын қайта қарайды, сөйтіп проблеманы әрі қарай қарастыру жұмыстары бірте-бірте азаяды.

- Оқушылар өздерінің қолдарында бар барлық ақпаратты талқылап, талдағаннан кейін түпкілікті шешімге келуі керек. Сабақтың соңында оқушылардың өздері құрастырған және тьюторға кейс нұсқасында ұсынылған зерттеу объектісі салыстырылады. Оқушылар өздері немесе оқытушының жетекші сұрақтарының көмегімен зерттеу объектісі бойынша қарастырылмаған сұрақтарды өздері тұжырымдайды. [3]

Сонымен қатар ДНК молекуласын алу әдісі арқылы «Бананның ДНК-сын алу» зерттеу жұмысы, «Фотосинтездің жүруіне қажетті жағдайларды анықтау» сияқты бірнеше жобалау іс-әрекетері жүргізілді.

Сурет-1 Оқушылардың асбұршақ өсімдігін өсіру сәттері

Қорытынды. Оқушылардың жобалау іс-әрекеттері арқылы функционалдық сауаттылығын қалыптастыра отырып, олардың қызығушылық ынтасын дамыту, өз бетімен жұмыстарын жүргізу арқылы білімдерін жетілдіру, ақпараттық бағдарлау біліктілігін қалыптастыру және сыни тұрғыдан ойлау қабілетін арттыру арқылы оқушыны болашақта әр түрлі жағдаяттарда, әр түрлі қоғамдық ортада өзін өзі көрсете білуге бейімдеу.

Демек, жобалап оқыту технологиясын қолданып, проблемалық тақырыптың мазмұнын ашу, пікірталасқа түсу, өзіндік ойларын ғылыми дәлелдеудегі мұндай оқу ынтымақтастығын тудыратын топтық жұмыстардың мүмкіндіктері мен тиімділігі мол.

Литература:

1. Пахомова Н.Ю. Проектное обучение – что это?// Методист. №1, 2004, 50-54сс.
2. Исследовательская деятельность учащихся. Научно-методический сборник М.: 2007. – С.35–46.
3. Организация проектной учебно-исследовательской деятельности школьников. / Авт.-сост. И.И.Белова, С.М.Гетманцева, Ю.Н.Гребенникова, О.А.Гущина. – Великий Новгород, 2002. – 63

«ФИЗИКАЛЫҚ ҮРДІСТЕРДІ МОДЕЛЬДЕУДІҢ НЕГІЗДЕРІ»

Г. Д. Сакенова

Павлодар педагогикалық университетінің студенті,

Р.Н.Асылбаев

ғылыми жетекшісі: Жаратылыстану ғылымдары жоғары мектебінің доценті, Физика мамандығы бойынша PhD докторы

Аңдатпа. Қазіргі таңда математикалық модельдеу табиғат туралы жаңа ақпаратты аз уақыт ішінде алуға мүмкіндік береді. Математикалық модельдеуді ғылымның әртүрлі саласында өзекті мәселелерді шешу және зертханалық талдауларды сәтті жасау үшін қолданады. Физика ғылым саласында, физиканы үйрету әдістерінде «модель және модельдеу» бір мағынада қолданылады. Математикалық модель деп кейбір математикалық нысанның оның нақты нысанына сәйкестігін анықтау процесі және қарастырып отырған нысанның толық сипаттамасын алуға мүмкіндік беретін зерттеуді айтады. Берілген мақалада математикалық модельдеудің маңызы, білім алушыларды модельдеуге, ойлау құралы ретінде ойша эксперимент жасауға үйрету мәселесі қарастырылады.

Түйінді сөздер: математикалық модельдеу, модель, физика курсы, физикалық есептер, білім алушы, табиғат құбылысы, ғылыми зерттеулер.

Аннотация. В наше время математическое моделирование стало главным источником новой информации о природе, позволяющим получать необходимую информацию за сравнительно короткий период времени. Математическое моделирование, благодаря его комплексности, позволяя учитывать огромное количество данных различных отраслей науки, оказывается единственным средством решение глобальных проблем. Оно также оказывается уникальным инструментом, с помощью которого можно получить успешные результаты исследований в различных областях науки. В физической науке и в методике преподавания физики понятия « модель и моделирование» используются практически повсеместно. Под математическим моделированием понимается процесс установления соответствия данному реальному объекту некоторого математического объекта, и исследование этой модели, позволяющее получать характеристики рассматриваемого реального объекта. В данной статье рассматривается значение математического моделирование, проблемы обучающихся моделированию, умственному эксперименту как средство мышления.

Ключевые слова: математическое моделирование, модель, курс физики, физические задачи, явление природы, научные исследование.

Abstract. Nowadays mathematical modeling has become the main source of new information about nature, allowing to obtain the necessary information in a relatively short period of time. Mathematical modeling, due to its complexity, allowing to take into account a huge amount of data from various branches of science, is the only way to solve global problems. It also turns out to be a unique

instrument, that with the help of this we can obtain successful research results in various fields of science. In physical science and in the methods of teaching physics, the concepts of “model and modeling” are used almost everywhere. This view of the model corresponds to modern mathematical modeling. Mathematical modeling is understood as the process of establishing compliance with a given real object of a mathematical object and the study of this model, which allows to obtain the characteristics of the considered real object. This article discusses the value of mathematical modeling, the problems of students modeling, mental experiment as a means of thinking.

Key words: *mathematical modeling, model, physics, physics problems, the phenomenon of nature, scientific research.*

Қазіргі ғылым мен білім саласын математикалық модельдеудің кең қолданылуынсыз көз алдымызға елестету қиын. Математикалық модельдеудің мағынасы бастапқы объектіні оның «бейнесімен» – математикалық моделімен – алмастыру және әрі қарай осы модельді компьютерлерде жүзеге асырылатын есептеу алгоритмдері көмегімен зерттеу болып табылады. Бұл танымдық әдіс бойында теория мен тәжірибенің көптеген артықшылық жақтары бар. Объектінің (құбылыстың, үдерістің) өзімен емес, оның моделімен жұмыс жасау салыстырмалы түрде тез және елеулі шығындарсыз оның қасиеттері мен жағдайын зерттеуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ объектілердің модельдерімен қазіргі заманғы есептеу әдістеріне және компьютерлердің зор мүмкіндіктеріне сүйене отырып, есептеу тәжірибелерін жүргізу теориялық әдістер арқылы қол жеткізіп болмайтын жеткілікті деңгейде толық зерттеуге мүмкіндік береді.

Математикалық модельдеу әдістері бүгінгі күнде қарқынды даму кезеңінде болып, түрлі жаңа техникалық жүйелерді құру және оларды басқарудан күрделі экономикалық және әлеуметтік үдерістерді талдауға дейінгі адам іс-әрекетінің көптеген жаңа салаларын қамтуда.

Математикалық модельдеу элементтері математика, физика, география және басқа да жаратылыстану ғылымдарының пайда болуымен қатар қолданыла бастағаны белгілі. Кейбір есептеу әдістері ұлы ғалымдар Ньютон және Эйлер есімдері арқылы аталуы кездейсоқтық емес, сондай-ақ «алгоритм» сөзі біздің дәуіріміздің IX ғасырында өмір сүрген Хиуа қаласы тумасы, Орталық Азияның ғұлама ғалымы әл-Хорезми (шын аты Мұхамед бен Мұса) есімімен байланысты.

Математикалық модельдеудің екінші рет «дүниеге қайта келуі» XX ғасырдың 40-50-жылдары аралығына тура келіп, ол негізінен екі себепке байланысты: біріншісі – ЭЕМ-ның пайда болуы және КСРО (Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы) мен АҚШ (Америка Құрама Штаттары) мемлекеттерінің ракеталық-ядролық қорғаныс жүйелерін құруы, екіншісі – дамыған жетекші мемлекеттердің ғарышты игерудегі ұлттық бағдарламаларын жүзеге асыруға кірісуі. Ядролық жарылыстар мен жасанды жер серіктерінің ұшулары алдын ала математикалық модельдер көмегімен ЭЕМ-ларында орындалып, соңынан іс жүзінде практикада жүзеге асырылды.

Осы салалардағы үлкен жетістіктер математикалық модельдеу әдістерінің кейінгі даму бағыттарын анықтауға өз септігін тигізді және қазіргі күнде бірде бір үлкен масштабтағы күрделі ғылыми-техникалық, экологиялық немесе экономикалық жобалар математикалық модельдеуді қолданбастан жүзеге аспайды.

Бүгінгі таңда ақпараттық қоғамның жаңа мүмкіндіктері жағдайында математикалық модельдеу дамуының үшінші кезеңі басталғанын айта кеткен жөн. Ақпараттық ресурстарды басқаруды тиімді игерместен адамзат қоғамының алдында тұрған маңызды мәселелерді шешу жайлы ойлаудың өзі орынсыз болар еді. Бастапқы шикі өңделмеген ақпарат талдау, болжау, шешім қабылдау мен оның орындалуын бақылау үшін пайдасы аз болатыны белгілі. Осындай ақпараттық шикізатты жаңа өнімге, яғни нақты білімдерге айналдыратын сенімді әдістер мен тәсілдер қажет. Математикалық модельдеу ақпараттық технологиялардың, қоғамды ақпараттандырудың жалпы үдерісінің интеллектуалдық түпқазығы бола алады және болуы да керек. Қандай да бір объектіні, үдерісті немесе құбылысты математикалық модельдеу жайлы сұрақтың қойылымының өзі анық іс-әрекеттерді келтіріп шығарады. Оны шартты түрде үш кезеңге бөлуге болады: модельді құру, алгоритмді таңдау, бағдарламаны құру. Бірінші кезеңде объектінің маңызды қасиеттерін – ол бағынатын заңдар, оның бөліктеріне тән байланыстар және т.б. – математикалық формада бейнелейтін оның «эквиваленті» таңдалады немесе құрылады. Математикалық модель теориялық әдістермен зерттеледі, олар арқылы объект жайлы бастапқы маңызды білімдер алу мүмкін болады. Екінші кезең – модельді компьютерде жүзеге асыру үшін алгоритмді таңдау немесе құру. Модель сандық әдістерді қолдану үшін ыңғайлы түрде берілуі тиіс, ізделінетін шамаларды берілген дәлдікпен табу үшін орындалуы қажет есептеу және логикалық амалдар тізбегімен анықталады. Есептеу алгоритмдері модельдің негізгі қасиеттерін бұрмаламауы тиіс, үнемді және шешілетін есептердің ерекшеліктеріне бейімделген болуы керек.

Үшінші кезеңде модель мен алгоритмді компьютер түсінетін тілге аударатын бағдарлама құрылады. Оларға да үнемділік пен бейімделгендік талаптары қойылады. Оларды компьютерде тікелей сынақтан өткізуге дайын зерттелетін объектінің «электрондық» эквиваленті деп атауға болады.

Құрылған «модель-алгоритм-бағдарлама» үштігі зерттеушіге әмбебап және шығын көп қажет етпейтін зерттеу сайманы қызметін атқарып, ол алдымен қалыпты күйге келтіріледі, «тексеру» есептеу тәжірибелерінде тестіленеді. Үштіктің бастапқы объектіге адекваттылығына (жеткілікті сәйкестілігіне) көз жеткізілгеннен соң модельмен объектінің талап етілетін барлық сапалық және мөлшерлік қасиеттері мен сипаттамаларын беретін түрлі «тәжірибелер» жүгізіледі. Қажеттіліктерге қарай, модельдеу үдерісінде үштіктің барлық бөліктерін жақсарту мен нақтылау жүргізіледі.

Математикалық модельдеу нақты қолданбалы үдерістер мен құбылыстарды зерттеу методологиясы ретінде математиканы, физиканы, биологияны және басқа да ғылыми пәндерді өзімен алмастырмайды. Керісінше, түрлі әдістер мен жандасуларға сүйенбей – сызықтық емес

модельдерден қазіргі заманғы бағдарламалау тілдеріне дейін – математикалық модельдеудің үштігін құру мен оны қолдану мүмкін емес.

Математикалық модельдеудің ғылымда, техникада және басқару салаларында кең қолданылуындағы негізгі кедергі – білікті мамандардың жетіспеушілігі. Математикалық модельдеу саласының маманына қойылатын талаптар жоғары, сонымен қатар олардың қайшылықты болуы. Бір жағынан, ол белгілі бір зерттеу саласын терең білетін кәсіби маман болуы керек. Ал екінші жағынан, ол мәселені тұтастай көре алатын және нақтылауға қабілетті, кейбір жағдайларда физиктер, механиктер, химиктер немесе биологтар қойған есепті түбегейлі өзгерте алатын маман ретінде өзін жиі көрсетуіне тура келеді.

Математикалық модельдеу саласында жұмыс жасау өзіндік ойлау қабілетінің болуын көзде тұтып, онда тереңдік пен нақтылық жалпы идеялардың кендігі мен оларды түсінумен үйлесім табады.

Сондықтан математикалық модельдеу негіздерімен танысу және оқып үйрену қазіргі заманғы жоғары білім саласында маңызды орын алады.

Литература:

1. И.Г.Захарова. Информационные технологии в образовании: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М: Издательский центр «Академия», 2003№ - 192 с.
2. Христочевский С.А. «Электронные мультимедийные учебники и энциклопедии», Ж. «Информатика и образование», №2-2002 г.
3. Г.И. Щукина Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. М.: Педагогика. -1988. -204 с
4. Архангельский А. Я. Приемы программирования в Delphi. – М.: ООО “Бином - Пресс”, 2003 г.
5. Методические указания к выполнению лабораторных работ по курсу“Оптика, физика твердого тела, атомная физика”. Алма-Ата. 1989, 2002.

«РАЗРАБОТКА ВНЕКЛАССНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ УЧАЩИХСЯ ШКОЛ И СТУДЕНТОВ»

Самекова Р.Р, Корогод Н.П.

**«Павлодарский педагогический университет
samekovarr@mail.ru**

Аннотация. Қазіргі уақытта оқушыларды экологиялық тәрбиелеу білім беру жүйесінің басым бағыты болып табылмайды. Кейбір көрші елдерде экология және экологиялық проблемалар тақырыбы баланың міндетті эрудициясын білдіретін білім беру жүйесіне белсенді түрде енгізілуде. Осылайша, жас ұрпақ экологиялық мінез-құлық пен сананың негіздерін азды-көпті қалыптастырады. Бірақ тәжірибе көрсеткендей, егер экологиялық білім тек ресми экологиялық біліммен бірге жүрсе, онда ол соншалықты тиімді емес.

Түйінді сөздер: экологиялық мәдениет, бақылау, экологиялық сана, экологиялық білім.

Аннотация В настоящее время экологическое воспитание учащихся особо не является приоритетным направлением системы образования. В некоторых соседних странах тема экологии и экологических проблем более активно внедряется в систему образования, которое подразумевает обязательную эрудицию ребенка. Таким образом, у подрастающего поколения более или менее формируются основы экологического поведения и сознания. Но как показывает практика, если экологическое просвещение сопровождается только формальным экологическим образованием, то оно оказывается не таким эффективным.

Ключевые слова: экологическая культура, наблюдение, экологическое сознание, экологическое образование,

Abstract. Currently, environmental education of students is not particularly a priority area of the education system. In some neighboring countries, the topic of ecology and environmental problems is being more actively introduced into the education system, which implies mandatory erudition of the child. Thus, the younger generation is more or less forming the foundations of ecological behavior and consciousness. But as practice shows, if environmental education is accompanied only by formal environmental education, then it turns out to be not so effective.

Keywords: ecological culture, observation, ecological consciousness, ecological education,

Экологическая культура- это важнейшая и неотъемлемая часть жизни человека, его культуры в целом. Она включает в себя систему моральных ценностей, воспитания, социальных отношений, методов взаимодействия общества с окружающей средой, с природой. Под экологической культурой понимается сложное образование, не имеющее однозначного определения. Мы принимаем ее как часть общечеловеческой культуры, систему социальных отношений, морально-этических норм, взглядов, ценностей, чувства гордости за свою Родину, гармоничность сосуществования общества и окружающей природной среды.

Для формирования экологической культуры и воспитанности необходимо наличие достоверной информации, формирование определенной системы знаний о взаимодействии природы и человека, а также о нормах поведения в природе, навыки и умения для изучения и охраны окружающей среды. А для эффективности процесса становления экологической культуры необходимо представление о природе и окружающей среде не только с помощью научных знаний, но и с помощью разнообразной практической деятельности общества, а именно личное участие каждого человека в природоохранной деятельности. И в итоге нельзя считать конечным результатом владение некоторыми знаниями и фактов экологической культуры. Важно, чтобы знания стали убеждениями. [1,5]

В сложившейся экологической ситуации экологическое образование становится приоритетным направлением стратегии устойчивого развития

многих государств. Оно способствует решению экологических проблем населением страны, в особенности будущего поколения - молодежи. Таким образом, поднятие уровня культуры и общества, совершенствование знаний и применение их на практике, умение быть в коллаборации и улучшение моральных качеств- все это по сути своей входит в формирование общественно- экологического мировоззрения. В области экологического образования есть рекомендации международных организаций[2,3]:

- информированность и знания;
- сравнение естественной и созданной обществом окружающей среды;
- свойство исследования двух и более направлений;
- приоритет общественных аспектов проблем в области экологии;
- желание принимать участие в улучшение окружающей среды.

В таких странах, как США, Канада, Нидерланды, Англия, Швеция и ряд европейских стран экологическое образование и просвещение сопровождается с занятиями, деятельностью на природе, с выделением специальных проектных дней и недель, а также различные программы, которые основаны на пробуждении эмоционального восприятия и в целом отношения к природе.[4]

Экологическое мышление, осознание появляется при взаимодействии окружающей среды и личности. Обстановка «Природа-социум» способно повлиять на мышление в области экологической ситуации. Тем самым, размышляя человек может прийти к новым выводам и уже сам стать ярким сторонником и инициатором. Мыслительные действия учащегося – это познавательные акты, направленные на выявление скрытых качеств, связей, отношений, относящиеся к природе и социуму. [5]

Экологическое мышление у молодого поколения развивается посредством совокупности, а именно комплекса различных видов деятельности: в экологических играх, в приобретении занимательных экологических знаний и умений, в деятельностно-практических отношениях. А также очень хорошо экологическое мышление активизируется на основе проблемного обучения. Также немаловажна творческая деятельность, как пишет З.А. Хусаинов пишет: «При создании мотивации творческого саморазвития и самосовершенствования, способствующей формированию экологической культуры ученика, ориентируются на перспективы творческой деятельности».

Таким образом, экологический стиль мышления ученика является интеллектуальной формой экологического сознания, высшим уровнем осознания природно-социальной среды, когнитивным фундаментальным компонентом экологической культуры молодого поколения.

В рамках разработки программы внеклассных занятий, предлагается комплекс мероприятий по месяцам, кроме того, данная программа сопровождается и в летний период (таблица 1).

Таблица 1- Программа экологических мероприятий в рамках внеклассных занятий

Период проведения	Название мероприятия	Основные задачи мероприятия
Февраль – март	Подготовка школьников к участию и участие в экологическом форуме	- Личностное и профессиональное определение на основе трудовой занятости, ранняя профориентация, приобретение необходимых качеств будущей профессии; - Овладение владение методикой экологических экспериментов; - Формирование навыка публичного выступления;
Март	Экологическая акция «Час Земли»	- Сформировать представление о причинах экологического кризиса; - Знакомство с историей проведения международной акции «Час Земли»; -Формировать потребность личного вклада в предотвращение последствий экологического кризиса
Апрель-май	Марафон чистоты (еженедельная акция -экопоход)	- Сформировать представление о масштабах антропогенного воздействия на территорию р. Иртыш; -Привить культуру отдыха в природных условиях;
Июнь	Мини-экспедиция	- Сформировать представление о биологическом разнообразии памятников природы;
Июль- август	Онлайн-конференции «Экология во время каникул»	-Творческая ориентация детей, подростков и молодёжи;
Сентябрь	Экологическая игра «Мой след на планете»	- Сформировать понятие «экологический след»; - Побудить желание уменьшить свой «экологический след» на планете;
Октябрь	Интеллектуальные игры «Eco Quiz»	- Продолжить формировать представление об уникальности природы родного края; - Научить связывать теоретические природоохранные знания с практическими умениями;
Ноябрь	Конкурс эссе «Я и Экология»	-Создать возможности для внесения личного вклада в оптимизацию экологической обстановки
Декабрь-январь	Организация дискуссионных площадок «Окружающая среда. Адаптация или решение»	-Создать возможности для внесения личного вклада в оптимизацию экологической обстановки; -Творческая ориентация детей, подростков и молодёжи;

Литература:

1. Виноградова Н.Ф. Экологическое образование: концепции и методические подходы. – М., 1996.
2. Герасимов И. П. Экологические проблемы в прошлой, настоящей и будущей географии мира/ Отв. ред. А. Л. Яншин- М. -Наука -1985, 247 с.
3. Стратегия экологического образования и воспитания в XXI веке // Тезисы докладов VI Международной конференции по экологическому образованию. – М.: Изд-во МНЭПУ, 2000. — 398 с.

4. ENVIRONMENTAL EDUCATION HIGHLIGHTS — examples of EPA's current efforts to solve our nation's environmental challenges through environmental education. — ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY UNITED STATES, 2009.- PP. 1–13

5. Хусаинов З.А. Экологическая культура школьников. Монография. Deutschland, Saarbrücken, Palmarium academic Publishing, 2012. 401 p.

«К ПОДБОРУ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ БИОЛОГИИ»

Г.Б.Танжанова, Г.К. Даржуман, Габдулхаева Б.Б.
Павлодарский педагогический университет
darzhumang@pspu.kz

***Аннотация.** Бағдарламаның жаңа мазмұнындағы негізгі бағыттардың маңыздылығы қарастырылды. Биология сабақтарында қолданылатын тиімдірек педагогикалық әдістер таңдалды. Биология сабақтарындағы жұмыс түрлері ұсынылады.*

***Кілт сөздер:**биология сабақтар, педагогикалық әдістер, сабақ формасы*

***Аннотация.** Рассматривается важность основных направлений в новом содержании программы. Подобраны более эффективные педагогические методы, применяемые на уроках биологии. Предложены формы работы на уроках биологии.*

***Ключевые слова:** уроки биологии, педагогические методы, формы урока*

***Annotation.** The importance of the main directions in the new content of the program is considered. More effective pedagogical methods used in biology lessons have been selected. Forms of work at biology lessons are proposed.*

***Keywords:** biology lessons, pedagogical methods, lesson forms*

Качественная подготовка детей, отвечающих требованиям жизни, является основной задачей в системе образования [1.с.25].

Меняется содержание образования, совершенствуются дидактические методы. Информация для современного учащегося доступна теперь и в телекоммуникационной сети.

В образовании нового содержания предусматривается общая цель для учителя и ученика:

- развитие навыков поиска, анализа и анализа информации в соответствии с возрастными возможностями как основы эффективной организации индивидуальной и групповой работы;
- формирование первичных знаний о человеке, природе и обществе
- развитие духовно-нравственных ценностей
- формирование функциональных навыков чтения: счета, чтения, письма, умения логически излагать свои мысли, устанавливать причинно-следственные связи.

Обновленные образовательные программы ориентированы на компетентностную деятельность. То есть формирование компетенций на основе функциональной грамотности, заложенной в потребности успешной социализации учащихся.

Обновленное содержание образования позволяет учащимся самостоятельно, самостоятельно усваивать знания и идеи, мыслить так, чтобы полученная информация была полезной. Кроме того, он может исследовать новые идеи с разных точек зрения, обсуждать их подлинность и пользу и определять общую ценность идеи. Учитель должен, прежде всего, участвовать в формировании у ученика способности к саморазвитию. Ведь это путь к гармонизации личности с национальной и мировой культурой. Сегодня обновляются духовные ценности, кардинально меняются принципы важности образования в формировании интеллектуального потенциала человека. Изменение ценностей в мире связано с задачей подготовки подрастающего поколения к новому столетию. Нашему обществу нужны ученики, умеющие не только принимать новые сведения, но и мыслить, критически их обсуждать и переосмысливать.

В обновленном содержании образования заложено системно-деятельностное направление в интегрированных образовательных программах. Обучающийся получает знания в готовом виде, не отрываясь от объяснения учителя, путем создания различных продуктов на основе выполнения творческих заданий. В результате расширяется мировоззрение ученика, формируется его собственное мнение и точка зрения.

Плотность межпредметных связей в учебных программах, практико-ориентированность, связь содержания учебных предметов с жизнью не только формируют у учащихся познавательную активность и поисковую самостоятельность, что является предпосылкой получения качественного образования, но и развивают функциональную грамотность.

Новая образовательная парадигма предполагает удовлетворение познавательных и духовных потребностей и формирование всесторонне развитой, творческой личности, рассматривая ребенка как субъекта учебной деятельности, формируя ценностные ориентации на образование на основе творческих интересов [2,с.13].

Особое значение имеет оснащение системы образования инновационными технологиями, освоение международных требований образования. Обновилось содержание образования, появился новый подход. В этой связи перед учителем стоит задача постоянного обновления методов и приемов обучения, овладения технологиями, языками, их эффективного применения. Наряду с обновлением содержания образования, внедрение системы критериального оценивания требует повышения эффективности применения различных средств и методов обучения. Современный учитель должен иметь разный Арсенал в комбинировании различных педагогических подходов для использования всех возможностей стратегии обучения.

Одна из главных задач, которую сегодня ставит перед собой каждый педагог - постоянное совершенствование методов и приемов обучения и

освоение новых педагогических технологий. Различные методы и новые технологии, используемые в процессе обучения, дают свои результаты. Они создают условия для расширения, углубления знаний и формирования познавательных способностей ребенка, раскрывая его личность. Самый главный вопрос, чтобы стать учителем, - это правильно выбрать метод обучения. Новые педагогические технологии повышают личностную силу и способствуют развитию творческой мысли [3,с.45,4,с.56].

Для выполнения задач в работе мы отобрали наиболее эффективные педагогические методы и планировали использовать их в ходе урока (таблица 1).

Таблица 1 - Наиболее эффективные педагогические методы для уроков по обновленной программе

Название	Цель	Эффективность	Применение
Метод «Мозгового штурма»	Письменно или устно излагать все, что известно о какой-либо информации (сведения, проблема, вопрос).	Ученик развивает свой кругозор, задавая вопросы, исследуя проблему, свободно передает игру. Свободно высказывать свои мнения, не подвергать критике, излагать на бумаге и обсуждать.	Перед началом нового урока можно раскрыть тему нового урока, задав вопрос по этому методу.
Метод «INSERT»	Формирование понятия познания по системе постукивания изученной информации.	Знакомься с новым материалом, собирает, анализирует, оценивает информацию с помощью сенсорной системы.	Читай задание и работай по системе касания: W-знаю; + новости; - не знаю; ?- хочу знать; работает по системе графиков.
Метод «Кластер»	Обобщение, формулирование связей между идеями и информацией	Составляет вопросы о связях тем, ищет на них ответы, обобщает идеи.	Конспектирование и групповая работа (плакат)
"Дойди до вопроса» метод по Егизбаеву А. Ж.	Формирование у школьника навыков самостоятельной работы, развитие навыков постановки вопросов.	Умеет самостоятельно придумывать и усваивать информацию. Охотно работает с информацией. Задаёт вопросы к тексту, рассказу, формулирует. Охотно слушает ответы одноклассников и задаёт вопросы. В процессе познавательной деятельности развивается навык общения. Учащиеся задают друг другу	Изучение всего или части текста (в зависимости от сложности текста, специфики развития учащихся) постановка разноуровневых вопросов по содержанию прочитанного текста. 1 – я группа-задает вопрос, 2-я группа

		вопросы и обсуждают прочитанное.	отвечает на этот вопрос.
Метод "Фишбоун" (на плакате) по японскому профессору Исикаве	Обобщение заключительных мыслей с записью новых сведений, идей через Вопрос-ответ.	По заданным данным они сами задают вопросы и приводят ответ к обсуждению в групповой работе, обобщению мыслей, к определенным выводам.	В специальные отделы записывали причины, последствия, ключевые моменты идеи.
SWOT – анализ	Развивать умение ученика рассуждать, анализировать, сравнивать по одной и той же проблеме. Открыто высказывать свое мнение.	Используется при подведении итогов урока и предоставлении обратной связи.	Дается экспертиза положительных, отрицательных сторон вопроса, оцениваются возможности и приводятся конкретные аргументы об угрозах.

Методики, используемые учителями, оказывают существенное влияние на эффективность обучения. Изменение образовательной программы до совершенствования педагогических методик снижает возможности и результативность мер реформирования в отношении образовательных стандартов.

Пример того, как должна строиться образовательная программа, подходы к обучению и оценка, можно увидеть в предложении Хименеса-Алексадре для оптимальной учебной среды для создания аргументов[5,с.21]:

1 учащиеся принимают активное участие в учебном процессе. Они должны оценить свои знания, представить доказательства своих выводов и критически относиться друг к другу.

2 учителя должны использовать методы обучения, ориентированные на учащихся и выступающие в качестве ролевых моделей для создания и анализа аргументов.

3 образовательная программа должна содержать способы решения проблем.

4 учащиеся и учителя должны быть квалифицированы в оценке мнений, и ученики не могут быть оценены только с помощью письменных тестов.

5 учащиеся должны уметь применять полученные знания и анализировать полученные знания.

6 необходимо предоставить учащимся возможность участвовать в диалоге и совместном обучении.

Все аспекты методов обучения сочетаются с критической теорией обучения. Конструктивные подходы к обучению позволяют достигать более высоких результатов по сравнению с «традиционными» методами обучения.

Для реализации педагогических подходов в обучении биологии необходимо использовать следующие формы работы на уроке:

- экспериментальная работа;

- использование игры / моделирования;
- подбор необходимой информации из различных источников по вопросам биологии (например, влияние генетически модифицированных продуктов, клонирование человека, трансплантация органов), проведение анализа, сравнение и предоставление достоверной оценки полученной информации;
- создание и проведение эксперимента, ориентированного на изучение различных проблем в области биологии (например, экологические проблемы Казахстана);
- применять различные способы моделирования для понимания, объяснения и прогнозирования биологических процессов и природных явлений.

В учебном процессе учителям следует использовать ряд педагогических подходов, которые помогают учащимся достигать целей обучения, выполняя задания, предлагаемые в учебном плане.

Литература:

1 Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана. Курс в будущее: духовное совершенство. - Астана. - 12 апреля 2017 г.

2. Таубаева Ш. Т., Лактионова С. Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования: научный фонд и перспективы развития. – Алматы: Научно-издательский центр «Ғылым», 2001. – Книга 1. – 200 с.

3 Алимов А. К. применение интерактивных методов и приемов. - Алматы, 2015. - 278 с.

4 Рыпаев А. К. Формирование успешности учебно-познавательной деятельности обучающихся через интерактивное обучение: учебно-методическое пособие. - Алматы, 2014. - 180 С.

5 Jiménez-Aleixandre, Argumentation in Science Education. School of Education, 2008

«ИГРА-ВИКТОРИНА «ВСЕ ЛИ КУЛЬТУРЫ ВЫ ЗНАЕТЕ?» В ШКОЛЬНОМ И ВУЗОВСКОМ КУРСЕ БИОЛОГИИ»

**Н.Е.Тарасовская, Г.К.Тулиндинова, М.Ю.Клименко,
Т.В.Гаврилова, Н.П.Корогод
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
Kafedra_biologii_pgpi@mail.ru**

Андатпа. Аудиторлық конкурстарға ағымды білімді бақылау, қызығушылықтарың арттыру жалпы биология курсында мәдени өсімдіктерді зерттеу үшін авторлармен тұпнұсқа викторина қарастырылған.

Түйінді сөздер: мәдени өсімдіктер, викторина, селекция, domestikация, эволюциялық ілім.

Аннотация. Авторами разработана оригинальная викторина для проведения аудиторных конкурсов, текущего контроля знаний, повышения интереса к изучению культурных растений в курсе общей биологии.

Ключевые слова: культурные растения, викторина, селекция, domestikация, эволюционное учение.

Abstract. The authors elaborated original quizzing game for the organization of auditory competitions, everyday knowledge control, increasing of the interest to study of cultural plants in the general biology course.

Passwords: cultural plants, quizzing game, selection, domestication, evolutionary doctrine.

Изучение культурных растений красной нитью проходит через весь школьный и вузовский курс биологии, а в таких общебиологических дисциплинах, как генетика с основами селекции и эволюционное учение, изучение культурной флоры и самого процесса domestikации занимает особое место. Культурные растения и спектр получаемых от них продуктов гораздо шире и разнообразнее, чем обычно принято думать. Помимо традиционных овощных, зерновых и плодово-ягодных культур, распространившихся по всему миру (и, соответственно, имеющих наибольшее экономическое значение для человечества), в каждом регионе есть свои культивируемые виды. Общее число культурных растений превышает 25 тысяч видов, а это почти 10% всей флоры Земли. Чтобы повысить интерес обучаемых к культурным растениям, а также сформировать интерес и желание работать самостоятельно, мы разработали викторину по культурным растениям, которая у нас всегда проходит в эмоциональной состязательной атмосфере. Ниже мы приводим вопросы викторины с предполагаемыми ответами на них.

1. Какой злак является ближайшим родственником пшеницы, скрещивается с ней и стал источником наиболее урожайных сортов твердых и мягких пшениц?

Предполагаемый ответ. Эгилопс, произрастающий в Южной Европе, Закавказье и Средней Азии. 3 из 10 диплоидных видов эгилопса образовали природные гибриды с 2 дикорастущими видами пшеницы, из которых затем были получены наиболее ценные сорта.

2. Какое растение содержит ферменты, переваривающие белки так же, как и пепсин и трипсин?

ПО. Это папайя, или дынное дерево, содержащая в соке плодов папаин. Благодаря этому сок растения применяется в диетическом питании (особенно при заболеваниях желудка) и в кожевенной промышленности – для смягчения кожи.

3. Из какого вида бананов делают ткани и веревки?

ПО. Абака, или банан текстильный, у которого используются грубые волокна стеблей (для производства манильской пеньки).

4. Какое культивируемое растение имеет самые крупные клубни?

ПО. У ямса китайского клубни иногда достигают длины 2 м и весят 80 кг.

5. Какой вид колокольчиков разводится как овощная культура ради съедобных листьев и подземных частей?

ПО. Колокольчик рапунцель.

6. Какое растение имеет самый крупный в мире плод?

ПО. Энтада гигантская из семейства бобовых, у которой плоды достигают длины до полутора метров (растет в тропиках, в культуру не введена).

7. Какое растение может заменить хлебные дрожжи при выпечке?

ПО. Хмель, который нередко применяют в хлебопечении как разрыхлитель теста.

8. Какое растение, культивируемое как зеленый овощ, содержит 34% белка по отношению к сухой массе, уступая по содержанию протеинов лишь мясу?

ПО. Шпинат из семейства маревых, берущий начало культуры в Западной Европе.

9. Какой вид цикория разводят не как суррогат кофе, а как овощное растение?

ПО. Эндивий, у которого используются листья и молодые побеги.

10. Какая пряность, получаемая из тропического растения, называется так же, как и цветок, и используется как репеллент от комаров?

ПО. Гвоздика, у которой используются цветочные бутоны, напоминающие по форме мелкие гвозди. Гвоздичное масло используется в производстве репеллентов, а также в стоматологической практике и гистологии (для просветления обезвоженных препаратов).

11. Каким растением кормят домашнее насекомое, дающее нам краситель – кармин?

ПО. Кошениль, разводимую в Латинской Америке, кормят специально разводимыми для этой цели кактусами, в основном рода Опунция.

12. Какая культура служит основой питания более чем 1/3 населения Земли?

ПО. Рис, который выращивается на всех континентах.

13. Какое растение имеет древесину, устойчивую к термитам?

ПО. Санталум, сантал белый (*Santalum album*), произрастающий и культивируемый в Австралии, Океании, тропической Азии.

14. Какое растение имеет более 500-800 цветочков на одном цветоносе?

ПО. Эрмурус (ширяш) Ольги, разводимый как декоративное растение.

15. Какой американский вид тополя культивируется в Казахстане как декоративное растение и для создания лесополос?

ПО. Тополь бальзамический, имеющий красные черешки листьев и листовую пластинку в виде сильно вытянутого ромба. В Америке это реликтовое растение.

16. Какие растения культивируют для производства натурального аспирина?

ПО. Различные виды ивы, в основном белую и пятитычиночную.

17. Ржаной хлеб в дореволюционное время считался пищей для малоимущих слоев населения, тогда как питаться пшеничным хлебом могли позволить себе только состоятельные люди. Не зря сложили пословицу: «Матушка-рожь кормит всех сплошь, а пшеница – по выбору». А какой злак в культуре появился раньше – рожь или пшеница?

ПО. В культуре рожь появилась лишь в конце бронзового века, значительно позже ячменя и пшеницы.

18. Какая зерновая культура умышленно заражается паразитическим грибом, препараты из которого применяются в акушерстве и гинекологии?

ПО. Целые поля ржи для нужд фармацевтической промышленности заражают спорыньей (*Claviceps purpurea*), из которой получают препарат эрготал, сокращающий матку.

19. Какой род растений дал такие культуры, как папирус и чуфа, или земляной миндаль?

ПО. Род сыть (*Cyperus*) из семейства осоковых, ряд представителей которого также разводятся как декоративные растения. Папирус стал первым источником писчей бумаги, на котором сохранились исторические летописи. Чуфа (сыть съедобная, земляной миндаль) – субтропическая культура, которая разводится ради съедобных крахмалистых клубней.

20. Какие растения имеют в составе белки, близкие по аминокислотному составу к животным?

ПО. Соя.

21. У какой зерновой культуры есть декоративные сорта?

ПО. Это ячмень гривастый (иногда выделяемый в самостоятельный вид), который благодаря своеобразным длинным остям культивируется как декоративное растение.

22. Назовите крестоцветные культуры, являющиеся природными межвидовыми гибридами.

ПО. Это рапс – естественный амфилоид сурепицы и кочанной капусты, а также брюква – естественный гибрид сурепицы или турнепса и капусты (с последующим удвоением хромосом). Рафанобрассика – гибрид редьки и капусты – получен искусственным путем.

23. Какие известные садовые цветы носят неверные русские родовые названия?

ПО. Садовое растение, известное под названием астра, на самом деле не имеет отношения к роду астра (*Aster*); это каллистефус китайский. Под названием калла разводится не белокрыльник (носящий латинское название *Calla*), а растение рода зантедексия, относящееся также к семейству ароидных. Ясколка Биберштейна из семейства гвоздичных, хотя и называется крымским эдельвейсом (в Крыму эдельвейсы не растут и не культивируются), не имеет к нему отношения и относится к совершенно другому семейству – не сложноцветных, а гвоздичных.

24. Какие казахстанские растения культивировались как каучуконосы и утратили свое значение в 50-е гг. в связи с массовым производством синтетического каучука?

ПО. Кок-сагыз, относящийся к роду одуванчик, и тау-сагыз – разновидность козельца, а также хондрилла.

25. Какая крестоцветная культура (масличная, овощная, кормовая, крахмалоносная), популярная в Средней Азии и Закавказье, называется так же, как и акула, а ее второе название – такое же, как у морской водоросли?

ПО. Катран приморский, или морская капуста, у которой используют в пищу черешки весенних листьев. Другие разновидности катрана используют как масличные, кормовые, крахмалоносные растения.

26. У каких овощных культур едят цветы?

ПО. Артишок (у которого употребляют мясистое цветоложе и сочные основания цветочных чешуй) и цветная капуста.

27. Из какого ядовитого растения получают совершенно безвредный продукт, применяемый также в медицине и косметологии?

ПО. Клещевина обыкновенная, у которой ядовиты все части, но из которой получают совершенно безвредное касторовое масло.

28. Из каких ягод можно делать муку и толокно, выпекать хлеб?

ПО. Плоды лоха узколистного.

29. Какое культивируемое растение не имеет семян в плодах и размножается исключительно вегетативно?

ПО. Райский, или культурный банан (природный триплоид или результат скрещивания разных видов). У некоторых цитрусовых плоды (гесперидии) также лишены семян, и растения размножаются в основном вегетативно.

30. Какую культуру называют огородной говядиной и почему?

ПО. Фасоль – за высокое содержание белка.

31. Какое злаковое растение культивируют ради поделочного материала?

ПО. Бусенник обыкновенный. Как свидетельствует его название, жесткие блестящие ложные плоды используют как поделочный материал.

32. У какого растения соплодия используют для начесывания шерсти (ворсования)?

ПО. Ворсянка, за что растение получило свое название (для начесывания шерсти используются грубые соплодия).

33. Гречиха и гречка – это одно и то же или нет?

ПО. Гречиха – крупяная культура семейства гречишных. Гречка относится к семейству злаков. Одни виды культивируют как газонные травы (гречка расширенная), другие – как зерновые и крупяные культуры для получения крупы кодо.

34. Какая страна является родиной подсолнечного масла?

ПО. Россия, куда подсолнечник был завезен с 17 века, а с 19 века начал культивироваться как масличное растение. Русский крестьянин Владимир

Бокарев впервые получил путем отжима подсолнечное масло. Селекция масличных сортов подсолнечника началась в России.

35. Какую тыкву не едят?

ПО. Мочальную тыкву (люффу цилиндрическую), у которой из грубой сердцевины плодов делают мочалки, и бутылочную тыкву, или лагенарию, зрелые плоды которой используют для изготовления емкостей и музыкальных инструментов (хотя молодые плоды лагенарии иногда употребляют в пищу).

36. Из какой тыквы делают мочалки?

ПО. Люффа цилиндрическая, или мочальная тыква, относящаяся к семейству тыквенных.

37. Из какой тыквы изготавливают посуду и музыкальные инструменты?

ПО. Лагенария (она же горлянка, бутылочная или посудная тыква).

38. Какие культуры разводят для кормления насекомых?

ПО. Шелковицу, или тутовое дерево – для тутового шелкопряда, кактусы рода опунция – для кошенили (из которой получают кармин), ясень китайский – для восковой ложнощитовки, дающей белый воск.

39. На прополке какой культуры могут помочь гуси?

ПО. Томаты, которые гуси не трогают из-за ядовитости и сильного едкого запаха ботвы.

40. Какое растение культивируют ради валидола, конфет и зубной пасты?

ПО. Мята перечная – основной источник ментола.

41. Какое культурное растение называется так же, как представитель христианского монашеского ордена и обезьяна? Каково его другое, более известное название?

ПО. Капуцин, который чаще известен под названием настурция.

42. Какая крестоцветная культура называется так же, как и акула?

ПО. Катран (иначе – морская капуста, хотя она не имеет никакого отношения к этой морской водоросли).

43. Какую огородную культуру используют в отбеливающих кремах?

ПО. Петрушка.

44. Из какой огородной культуры делают фотосенсибилизирующий препарат «Бероксан», используемый для устранения седины и витилиго?

ПО. Пастернак посевной, содержащий фурукумарины (которые делают кожу чувствительной к солнечным лучам и заставляют вырабатываться пигмент).

45. Какое комнатное и плодое растение служит источником фотосенсибилизирующего препарата «Псорабен», используемого против седины и витилиго?

ПО. Препарат получают из листьев фикуса (а также смоковницы обыкновенной, инжира, относящейся к тому же роду).

46. Плоды какого растения называются так же, как и бескрылая птица?

ПО. Киви – это крупный сорт растения актинидия коломикта.

47. Из какого комнатного растения получают противораковый препарат «Винкристин»?

ПО. Карантус розовый (который иногда не совсем верно называют барвинком, хотя оба растения относятся к одному семейству – кутровых). Растение ядовито, обладает цитостатическим действием, за счет чего нашло применение в онкологии.

48. С каким сорняком скрещивается пшеница для достижения зимостойкости?

ПО. С пыреем. Пырейно-пшеничные гибриды морозоустойчивы и плодovitы благодаря полиплоидии.

49. Какая пальма самая недолговечная и отмирает сразу после плодоношения?

ПО. Кариота, растущая в Юго-Восточной Азии и тропической Австралии. Из сока соцветий получают сахар и вино, из сердцевины – крахмал, из оснований листьев – волокна.

50. Какие цветочно-декоративные культуры имеют съедобные подземные части, богатые крахмалом?

ПО. Канна, колеус, кислица, колокольчик рапунцель, настурция.

51. Из стволов каких деревьев делают крупу?

ПО. Из рыхлой сердцевины саговников получают крупу саго.

«ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАКТИЧЕСКОЙ ВИКТОРИНЫ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕГО КРУГОЗОРА И ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЕМЫХ В КУРСЕ ОБЩЕБИОЛОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН»

**Н.Е.Тарасовская, Т.В.Гаврилова, Г.К.Тулиндинова,
М.Ю.Клименко, Н.П.Корогод
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
Kafedra_biologii_pgpi@mail.ru**

Андатпа. Оқушылардың ой өрісін кеңейту және функционалды біліктілігін арттыру үшін авторлар жалпы биология курсында мәдени өсімдіктерді зерттеу, тәжірибелік тапсырмалардың ерекше түпнұсқасын ұсынған.

Түйінді сөздер: мәдени өсімдіктер, викторина, тәжірибелік бағыт, функционалды білімділік, жарыс белсенділік.

Аннотация. Авторы предлагают оригинальную подборку практических заданий для изучения культурных растений в курсе общей биологии, направленную на расширение кругозора и повышение функциональной грамотности обучаемых.

Ключевые слова: культурные растения, викторина, практическая направленность, функциональная грамотность, соревновательная деятельность.

Abstract. The authors proposed original selection of practical tasks for the study of cultural plants in general biology course, directed to the broadening of the pupils' outlook and increasing of their functional competence.

Passwords: cultural plants, quizzing game, practice direction, functional competence, competition activity.

Изучение селекции и окультуривания, а также значение культурных растений в жизни человека сопряжено с получением и усвоением большого количества информации. Для улучшения усвоения учебного материала и формирования функциональной грамотности учащихся мы разработали специальные мероприятия (которые назвали практическими викторинами) с элементами конкурсно-соревновательной деятельности, которые требуют эрудиции, самостоятельной работы и всегда вызывают живой интерес у студентов. Наша практическая викторина включает несколько туров. Для обеспечения динамичности конкурсов было бы желательно заранее подготовить соответствующие культурные растения (или их изображения), а также получаемые из них продукты.

1. Практическая викторина: участникам будут заданы вопросы, в ответ на которые нужно будет продемонстрировать соответствующее культурное растение.

1) Высушенные плоды какого растения называются курага?

Предполагаемый ответ. Абрикос.

2) У какого плодово-ягодного растения дикий предок занесен в Красную книгу?

ПО. Абрикос дикий.

3) Какая плодово-ягодная культура дает изюм?

ПО. Виноград (сорта без косточек).

4) У какого хлебного злака предок стал злостным сорняком?

ПО. Рожь посевная (предком которой стала рожь сорно-полевая (*Secale segetale*), засоряющая посева пшеницы и ячменя.

5) При употреблении какого злака люди испытывают дефицит биотина и витаминов группы В и страдают пеллагрой?

ПО. Кукуруза.

6) Какие наши декоративные культуры были главными продуктами питания (хлебными злаками) у ацтеков?

ПО. Амарант багряный и хвостатый.

7) У какого растения плоды находятся в земле?

ПО. Арахис, у которого цветонос с формирующимися плодами проникает в почву на глубину от 5 до 15 см.

8) У какого растения цветы находятся в земле?

ПО. У коммелины (синеглазки) цветы могут быть как в пазухах листьев, так и под землей. Такие подземные цветы бывают клейстогамными (закрытыми), с самооплодотворением.

9) Из какой культуры получают квас, пиво и суррогаты кофе?

ПО. Ячмень (из которого путем осоложивания сахара получают солод, а путем обжаривания – заменитель кофе).

10) Какой тропический фрукт относится к тому же семейству, что лавровый лист?

ПО. Авокадо – семейство лавровых.

11) Какой южноамериканский родственник мари был хлебной культурой у индейцев?

ПО. Квиноа, относящаяся к тому же роду, что и марь.

12) Из какой крупяной культуры получают пшено?

ПО. Просо.

13) Из какой культуры получают манную крупу?

ПО. Из пшеницы.

14) Из какой крупяной культуры – родственницы проса – делают веники?

ПО. Сорго.

15) Плоды каких культур не образуют семян?

ПО. Банан (триплоид), изюмные сорта винограда, большинство мандаринов (партенокарпии).

16. У какого фрукта есть текстильный родственник, использующийся для получения прочных тканей и веревок (манильской пеньки)?

ПО. Абака (текстильный банан).

17. Из каких культур получают натуральные волокна и масло?

ПО. Лен, хлопок, кенаф.

18. Какая орехоплодная культура – родственница березы?

ПО. Лещина (фундук), относящаяся вместе с березой и ольхой к семейству березовых.

19. Какая культура была спасена от тли (филлоксеры) прививкой и гибридизацией с американскими сортами?

ПО. Виноград (европейские сорта).

20. Какой цитрусовый плод не образует полноценных семян и дает партенокарпические плоды?

ПО. Мандарин.

21. Какие известные культуры являются полиплоидами?

ПО. Банан (триплоид), капуста (автополиплоид), рапс (аллополиплоид – гибрид кочанной капусты и сурепицы), брюква (аллополиплоидный гибрид турнепса и капусты).

22. Какие фрукты растут не на дереве, а на травянистом растении?

ПО. Банан, ананас.

23. Какая овощная культура сначала разводилась как лекарственная, а затем начала культивироваться как съедобная?

ПО. Баклажан, который в Европе сначала разводился как лекарственное, а с 18 века – как овощное растение.

24. Какой цветок является поставщиком самой дорогой в мире пряности?

ПО. Крокус (шафран), у которого в качестве приправы (а также красителя) используют высушенные рыльца пестиков.

25. Какой фрукт является ближайшим родственником лаврового листа?

ПО. Авокадо, которое тоже относится к семейству лавровых.

26. Какое плодовое дерево дает черную эбеновую древесину?

ПО. Хурма, относящаяся к семейству эбеновых.

27. К какому биологическому виду относятся такие плоды, как киви?
 ПО. Актинидия коломикта, семейства Актинидиевых, порядка Вересковых.

28. Какая крупяная культура не принадлежит к семейству злаковых?
 ПО. Гречиха, которая относится к семейству гречишных.

29. Из масла какого растения делают олифу?
 ПО. Лен.

30. Какая культура является ближайшим родственником шпината и относится к одному с ним семейству?

ПО. Свекла (семейство маревых).

31. Какая крупяная культура является родственником ревеня и щавеля?
 ПО. Гречиха, относящаяся к семейству гречишных.

2. Викторина «Продукты». Участникам предъявлены различные продукты (бытовые предметы, пищевые продукты, лекарства), которые делают из различных культур. Задача студентов – определить, из какой именно культуры и каким путем получен той или иной вид продукции.

Правильно выполненные задания будут выглядеть следующим образом:

Название продукта или изделия	Из какой культуры получен	Примерная технология получения
Полиэтиленовый пакет	Картофель (иногда другие крахмалосодержащие культуры)	Путем гидролиза крахмала получают глюкозу (для пищевых и медицинских целей). Глюкоза как альдегидоспирт вступает в реакцию «серебряного зеркала» с аммиачным раствором оксида серебра (елочные игрушки и зеркала). При сбраживании глюкозы получается спирт, из него путем отнятия воды получают этилен, при полимеризации – полиэтилен, а также бутадиен и изопрен для производства искусственного каучука.
Серебряная елочная игрушка		
Глюкоза		
Спирт и вино-водочные изделия		
Подшва из искусственного каучука		
Зеркало		
Олифа	Лен	Льняное масло кипятят, добавляют сиккативы (соединения свинца) для ускорения высыхания.
Веник	Веничное сорго.	Полиплоидное веничное сорго дает наиболее крупные и удобные метелки.
Манная крупа	Пшеница	Измельчение.
Изюм	Виноград	Высушивание специальных сортов, не имеющих косточек.
Курага	Абрикос	Высушивание после освобождения от косточек.

Подсолнечное, хлопковое и льняное масло	Семя подсолнечника, хлопка и льна соответственно.	Холодная выжимка масла из семян.
Масло рыжика	Рыжик посевной и мелкоплодный.	Холодная выжимка семян для получения масла.
Мочалка из люффы	Люффа цилиндрическая (мочальная тыква).	У зрелых плодов грубую волокнистую сердцевину освобождают от мякоти и семян.
Льняная ткань, пакля	Лен.	Прядение и ткачество.
Хлопчатобумажная ткань	Хлопчатник (содержимое коробочек).	Очистка волокна от семян, прядение и ткачество.
Вата	Хлопчатник.	Освобождение от семян, трепание.
Шоколад	Плоды какао.	Какао-порошок используется для изготовления шоколада, масло какао – основа суппозиториев.
Свечи (суппозитории) лекарственные		
Кока-кола	Кока	Добавление листьев коки для энергетических свойств напитка.

3. Конкурс «Полезное и вредное». Известно, что вредных овощей и фруктов не бывает. И все же у каждой культуры и продукции из нее, как и у лекарств и лекарственных растений, могут быть свои показания и противопоказания. И если мы заботимся о своем здоровье и здоровье близких людей, то мы должны быть осведомлены о пользе и побочных эффектах овощей, фруктов, орехоплодных и крупяных культур.

Приведем примеры таких противопоказаний ряда растений.

Название культуры.	Противопоказания к употреблению продуктов из нее.
Малина	Содержит много пуринов, противопоказана при подагре, метаболических артритах, мочекаменной болезни (в этих случаях, наоборот, полезна смородина).
Бобы	Недопустимо употреблять в сыром виде по причине содержания токсичных аминокислот, разрушаемых при варке. Содержат много пуринов, нежелательны для больных подагрой.
Горох посевной.	Нежелательно употребление при метеоризме, нарушениях пищеварения.
Дыня	Нежелательно употребление при кишечных расстройствах. Противопоказано сочетание с молочными продуктами.
Огурец	Нежелательно сочетание с молочными и рыбными продуктами, запивание холодной водой. Противопоказан при полноте (при небольшой калорийности, огурцы вызывают аппетит).
Редька и редиска.	Противопоказаны при язве желудка и двенадцатиперстной кишки ввиду раздражающего действия горчичных масел. Содержат пурины, нежелательны при подагре и мочекаменной болезни.
Репя.	Нежелательна при острых воспалительных процессах в желудочно-кишечном тракте.
Соя.	Снижает свертываемость крови, нежелательна при низком уровне гемоглобина, травмах, кровоточивости (и, наоборот, полезна при повышенной вязкости крови).

Щавель кислый	Противопоказан при гастритах с повышенной кислотностью, обострениях язвы желудка, а также при подагре и мочекаменной болезни (из-за опасности отложения оксалатов кальция в суставах).
Базилик	Противопоказан при повышенной свертываемости крови. Нежелателен при отеках, так как усиливает чувство жажды и увеличивает потребление жидкости.
Горчица и хрен.	Противопоказаны, наряду с другими острыми пряностями, при язве желудка и двенадцатиперстной кишки, обострении гастритов, воспалительных заболеваниях печени и почек.
Кориандр (кишнец).	Противопоказан при угрозе тромбозов и острых сосудистых патологий – ввиду повышения свертываемости крови.
Лук (репчатый и листовый).	Противопоказан при обострениях язвы и гастрита, особенно с повышенной кислотностью, при панкреатите.
Пастернак посевной.	Нежелательно употребление в солнечные дни – во избежание ожогов, особенно у лиц со светлой кожей.
Петрушка огородная.	Единственное противопоказание – беременность: при усилении сокращений матки возможна угроза выкидыша.
Укроп	В больших количествах усиливает чувство усталости (ввиду седативного эффекта), нежелателен в конце рабочего дня.
Чеснок	Противопоказания: обострение геморроя, желчнокаменная болезнь, заболевания почек.
Арония черноплодная	Нежелательна в больших количествах при повышенной свертываемости крови и в пожилом возрасте.
Барбарис	Противопоказан при повышенной свертываемости крови, листья – при беременности (ввиду повышения тонуса матки).
Боярышник	Плоды нежелательно употреблять при обострении заболеваний почек.
Виноград и изюм	Противопоказаны при ожирении, сахарном диабете, заболеваниях почек. При несоблюдении гигиены полости рта приводят к повышенной порче зубов. При сочетании с жирным мясом, газированной водой, молочными продуктами может вызвать кишечные расстройства.
Вишня	Кислые сорта нежелательны при гастритах с повышенной кислотностью. Попадание косточек внутрь опасно отравлением синильной кислотой (гидролиз гликозидов усиливается при обилии гнилостной флоры).
Груша	Ввиду легкого слабительного действия нежелательна при желудочно-кишечных расстройствах.
Ежевика сизая	Как и малина, богата пуринами, нежелательна при подагре и мочекаменной болезни.
Земляника ананасная	Часто вызывает аллергию у чувствительных лиц.
Слива	Противопоказана при кишечных расстройствах ввиду слабительного действия. Нежелательно попадание косточек внутрь.
Смородина	Большое количество смородины, особенно красной, нежелательно при обострении язвы и гастритах с повышенной кислотностью.
Абрикос, персик.	Нежелательны при кишечных расстройствах (ввиду слабительного действия). При попадании косточек внутрь возможны отравления цианидом.
Черемуха	Плоды противопоказаны при привычных запорах. Попадание косточек внутрь опасно отравлением.
Яблоня	Кислые сорта яблок нежелательны при повышенной кислотности, обострении язвенной болезни.

Кукуруза	Питание исключительно кукурузой, исключая другие крупяные и зерновые культуры, опасно дефицитом витаминов группы В, биотина, развития пеллагры.
Рожь	Употребление кислого ржаного хлеба провоцирует бродильные процессы в кишечнике, нежелательны при язве и гастрите.

«ПОВТОРЕНИЕ И КОНТРОЛЬ ЗНАНИЙ ПО СИСТЕМАТИКЕ РАСТЕНИЙ В КУРСЕ «ОСНОВЫ СЕЛЕКЦИИ И ЭВОЛЮЦИЯ»

**Н.Е.Тарасовская, Т.В.Гаврилова, М.Ю.Клименко, Н.П.Корогод,
Г.К.Тулиндинова**

**Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
Kafedra_biologii_pgpi@mail.ru**

***Андатпа.** Тапсырма циклі бойынша өсімдітердің систематикасың қайталау жалпы биологиялық курсының пәндерінде авторлармен қарастырылған. Эмоционалдық қызығушылықты, бәсекелестікті ояту және орындау үшін тапсырмалар болып табылады.*

***Түйінді сөздер:** систематика, мәдени өсімдіктер, эволюциялық ілім, селекция, domestикация, конкурс, білімді бақылау.*

***Аннотация.** Авторами разработан цикл заданий на повторение систематики растений в курсе общебиологических дисциплин. Задания вызывают эмоциональный интерес, носят конкурсный характер и являются динамичными в процессе их выполнения.*

***Ключевые слова:** систематика, культурные растения, эволюционное учение, селекция, domestикация, конкурс, контроль знаний.*

***Abstract.** Authors elaborated the cycle of tasks for the repetition of plant systematic in the course of general biological disciplines. The tasks stimulate the emotional interest, have the competition character and the dynamical process of performing.*

***Passwords:** plant systematic, cultural plants, evolutionary doctrine, selection, domestication, competition, knowledge control.*

Изучение культурных растений в вузовском курсе биологии осуществляется в ходе изучения таких дисциплин, как ботаника (систематика растений), генетика с основами селекции, эволюционное учение (учение об искусственном отборе). Таким образом обеспечивается так называемое «повторение без повторения», когда обучаемые знакомятся с хорошо известными растениями с разных сторон, узнавая о них все новые и новые факты. Однако, по нашим наблюдениям, чаще всего забывается именно ботаническая систематика, когда будущие учителя затрудняются сказать, к какому семейству принадлежит та или иная культура. Поэтому разработанные нами конкурсные задания касаются концентрированного повторения

систематики растений в курсе общей биологии (генетика, селекция, эволюционное учение).

По нашему замыслу, конкурсы должны носить наглядный и прикладной характер, а значит, обеспечиваться соответствующими натуральными объектами или их качественными изображениями. Большинство упоминаемых в заданиях овощей и фруктов несложно приобрести в торговых точках или принести с дачных участков (многие овощи доступны сейчас в любое время года). Цветочно-декоративные растения (особенно в зимнее время) могут быть представлены изображениями, сухими букетами, а также пакетиками с семенами, на которых имеются соответствующие изображения цветов.

Присутствие натуральных объектов сделает конкурсные задания более динамичными. Например, участники (особенно в многочисленных группах) могут взять в руки какой-то овощ или фрукт, выйти с этим растением, когда ведущий вызовет «представителей» соответствующего семейства. В этом случае можно начислять штрафные баллы в том случае, если участник вышел не в нужном случае или, наоборот, не вынес культуру, принадлежащую к названному семейству.

Для предварительной подготовки к аудиторным конкурсам студентам были рекомендованы заслуживающие доверия источники для получения сведений о систематике и происхождении культурных растений, а также получаемой от них продукции (1-6).

1. Конкурс «Ботаническая систематика». Ведущий называет культуру, участники должны назвать семейство, к которому она принадлежит. Можно назвать сразу несколько культурных растений, принадлежащих к одному семейству, а участники должны определить семейство.

Можно сделать конкурс более динамичным. Например, когда ведущий называет семейство, должны выйти все участники, которые держат в руках принадлежащие к нему культуры.

Правильно выполненное задание будет выглядеть следующим образом:

Название культуры	Семейство
Томат (помидоры)	Пасленовые
Картофель	
Физалис	
Перец (паприка)	
Баклажан	
Капуста	Крестоцветные
Горчица	
Редька	
Репа	
Хрен	
Турнепс	
Лактофиоль (желтофиоль)	
Вечерница	

Авокадо	Лавровые	
Лавр благородный (лавровый лист)		
Корица		
Арбуз	Тыквенные	
Дыня		
Огурец		
Эхиноцистис		
Тыква		
Кабачки		
Патиссоны		
Люффа (или мочалка)		
Мак опиумный		Маковые
Мак самосейка		
Глауциум (мачок желтый)		
Чистотел большой		
Подсолнечник	Сложноцветные	
Артишок		
Топинамбур		
Цинния		
Георгин		
Рудбекия (золотой шар)		
Календула		
Мордовник		
Гайлардия		
Бархатцы (тагеты)		
Гибискус (китайская роза)		Мальвовые
Мальва		
Хлопчатник		
Кенаф (канатник)		
Штокроза		
Вишня	Розоцветных	
Слива		
Яблоня		
Груша		
Айва		
Арония черноплодная		
Рябина		
Черемуха		
Малина		
Земляника садовая		
Ежевика		
Роза		
Рожь		Злаковые
Пшеница		
Кукуруза		
Просо		
Сорго		
Житняк		
Двуклесточник		
Рис		

Овес	
Ячмень	
Гречиха	Гречишные
Ревень	
Щавель кислый	
Свекла	Маревые
Шпинат	
Квиноа	
Морковь	Зонтичные
Укроп	
Сельдерей	
Петрушка	
Тмин	
Кориандр	
Настурция	Настурциевые (капуциновые)
Хмель	Коноплевые
Конопля посевная	
Базилик	Губоцветные
Орегано (душица)	
Розмарин	
Мята	
Мелисса	
Жимолость съедобная	Жимолостные
Жимолость татарская	
Каприфоль	
Калина	
Лимон	Рутовые
Апельсин	
Мандарин	
Грейпфрут	
Помело	
Рута душистая	
Фасоль	Бобовые
Горох	
Бобы кормовые	
Душистый горошек	
Чечевица	
Арахис	
Нут	
Соя	
Эспарцет	
Люцерна	
Люпин	
Гладиолус	Касатиковые (ирисовых)
Шафран (крокус)	
Ирис германский	
Гвоздика садовая	Гвоздичные
Мыльнянка (мыльный корень)	
Качим (гипсолубка)	
Водосбор	Лютиковые

Дельфиниум (живокость)	
Морозник	
Львиный зев (антирринум)	Норичниковые
Наперстянка	
Кофе арабийский	Мареновые
Кофе конголезский	
Марена красильная	

2. Конкурс «Третий лишний». Этот этап интеллектуальной викторины похож на известную подвижную игру. Только участникам требуется из трех или нескольких культур найти и убрать лишнюю, не принадлежащую к данному ботаническому семейству.

Правильно выполненное задание будет выглядеть следующим образом:

Список культур	Лишняя	Обоснование
Яблоко, авокадо, лавр (лавровый лист), корица	Яблоко	Лавр, корица и авокадо из семейства лавровых, яблоко – розоцветных.
Свекла, шпинат, морковь	Морковь	Свекла и шпинат принадлежат к семейству маревых, морковь – зонтичных.
Ирис, настурция, шафран, гладиолус	Настурция	Настурция (семейство капуциновых), остальные из семейства касатиковых.
Свекла, капуста, редька, репа, турнепс.	Свекла	Свекла из семейства маревых, остальные - крестоцветных.
Арахис, чечевица, фасоль, фундук.	Фундук	Фундук (лещина) из семейства березовых, остальные – бобовых.
Морковь, укроп, петрушка, редька	Морковь	Морковь из семейства зонтичных, остальные – крестоцветных.
Яблоко, груша, хурма, слива.	Хурма	Хурма из семейства эбеновых, остальные – розоцветных.
Картофель, томат, физалис, топинамбур	Топинамбур	Топинамбур из семейства сложноцветных, остальные – пасленовых.
Яблоко, груша, вишня, калина	Калина	Калина относится к жимолостным, остальные – к розоцветным.
Георгин, подсолнечник, настурция	Настурция	Настурция из семейства капуциновых, остальные – сложноцветных.
Пшеница, рис, чечевица, овес	Чечевица	Чечевица из семейства бобовых, остальные – злаковых.
Львиный зев, наперстянка, мята	Мята	Мята относится к губоцветным, остальные – к норичниковым.
Капуста, морковь, редиска, горчица	Морковь	Морковь относится к зонтичным, остальные – к крестоцветным.
Баклажан, перец, огурец, помидор	Огурец	Огурец из семейства тыквенных, остальные – пасленовых.
Малина, земляника, вишня, смородина	Смородина	Смородина относится к крыжовниковым, остальные – к розоцветным.
Валериана, мята, базилик, орегано (душица)	Валериана	Валериана относится к валериановым, остальные – к губоцветным.
Салат (латук), ноготки (календула), петрушка	Петрушка	Петрушка относится к зонтичным, остальные – к сложноцветным.

Роза, груша, слива, виноград	Виноград	Виноград из семейства виноградовых, остальные – розоцветных.
Абрикос, манго, слива	Манго	Манго относится к семейству анакардиевых, остальные – к розоцветным.
Хрен, горчица, перец (паприка), редька	Перец (паприка)	Перец овощной относится к пасленовым, остальные – к крестоцветным.
Манго, авокадо, лавр (лавровый лист)	Манго	Манго относится к семейству анакардиевых, остальные – лавровых.
Арбуз, тыква, огурец, хурма	Хурма	Хурма относится к семейству эбеновых, остальные – к тыквенным.

Литература:

1. Биологический энциклопедический словарь /Гл. ред. М.С.Гиляров; редкол: А.А.Баев, Г.Г.Винберг, Г.А.Заварзин и др. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 832 с.
2. Ботаника: Морфология и анатомия растений: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по биол. и хим. спец. /А.Е.Васильев, Н.С.Воронин, А.Г.Еленевский, Т.И.Серебрякова, Н.И.Шорина. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1988. – 480 с., ил. – С. 309.
3. Губанов И.А., Новиков В.С., Тихомиров В.Н. Определитель высших растений средней полосы европейской части СССР: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1981. – 287 с.
4. Ильина Т.А. Большая иллюстрированная энциклопедия лекарственных растений. – М.: издательство «Э», 2017. – 304 с., ил.
5. Иллюстрированный определитель растений Казахстана. В 2 т. – Алма-Ата: изд-во «Наука» КазССР, 1972.
6. Хржановский В.Г. Курс общей ботаники (систематика, элементы экологии и географии растений). Учебник для сельхозвузов. – М.: Высшая школа, 1976. – 480 с.

«КАЗАХСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ КУХНЯ: РЕЦЕПТЫ ИЗЫСКАННОГО ВКУСА И ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ»

Н.Е.Тарасовская, А.А.Мусагажинова, В.Н.Алиясова
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
Kafedra_biologii_pgpi@mail.ru

***Андатпа.** Жаңа Қазақстанның салт дәстүрін, инновациялық тамақтану, әр түрлі ұлттардың тағамдарымен үйлесуі және заманауи технологиямен дайындауы, денсаулық үшін ұлттық тағамдардың мәдени білімін арттыру авторлардың көз қарастары.*

***Түйінді сөздер:** ұлттық тағамдар, ұлттық тағамдардың салты, дұрыс тамақтану, Славян жіне Тюрк елінің өзара әрекетесу салты.*

***Аннотация.** Авторы размышляют о традициях и инновациях в питании современного населения Казахстана, сочетании рецептов национальных блюд*

и современных технологий приготовления пищи, оздоровительном значении национальной кухни и различных сторонах познания национальной культуры Казахстана.

Ключевые слова: *национальные блюда, традиции национальной кухни, здоровое питание, взаимодействие традиций славянских и тюркских народов.*

Abstract. *Authors discussed about tradition and innovation in the nutrition of Kazakhstan people of today, composition of national dishes' traditions and modern food industry, health improving role of national kitchen and different sides of study on national culture of Kazakhstan.*

Passwords: *national dishes, traditions of national kitchen, healthy food, interaction between traditions of Slavonic and Turkic peoples.*

Если ты – искушенный гурман,
Кухню знаешь с различных сторон,
Приезжай поскорей в Казахстан,
Ведь у нас вкусы гостя – закон.

Если, сочное мясо любя,
Понимаешь в нем пользу и смак,
То откроешь ты клад для себя –
Как оценишь ты наш бесбармак.

И у нас ты узнаешь о том,
Где источник искрящихся сил:
Всех чахотка валила кругом,
А в степи нас кымыз излечил.

Ведь не знали тогда доктора,
В чем для легких был толк от диет,
Но настала открытий пора –
Всем известно про иммунитет.

А простуды – давно не беда,
Посоветуйся с нашим врачом:
Будешь кушать казы в холода –
И морозы тебе нипочем.

Если нужно убрать лишний вес,
Не придется у нас голодать:
Наш изысканный деликатес
Даст фигуре и стройность, и стать.

Только наших традиций стезя
Наставляет на правильный путь:
Голодать даже полным нельзя,

Будет силы непросто вернуть.

Тут мы с Западом снова вразрез,
И воззренья у нас далеки:
Для здоровья согнать лишний вес
Всем помогут мясные белки.

Вы собрались в далекий поход,
Как сберечь вам от порчи паек?
Курт хранится хоть месяц, хоть год –
Идеальный продукт для дорог.

И желудок болит – есть совет:
Или курт, или «Форте Хиллак» -
Где он лишь в оболочку одет,
Ну, а действует именно так.

Чтобы печень здорова была,
Вестник старости к нам не пришел,
И любая девица мила –
Тут уж нужен нам токоферол.

И поможет нам в этом зерно,
Лишь коспа и талкан приготовь,
Чтобы в них сохранило оно
Витамин, разжигающий кровь.

Чтоб здоровье свое сохранить,
Есть все средства, куда ты ни глянь,
Только в прошлое тянется нить,
Отдавая народному дань.

Мы сравнительно недавно отметили тридцатилетнюю годовщину Независимости Республики Казахстан... С чем подошла наша страна к этому рубежу? С несомненными успехами в науке и культуре, интеграцией в мировое экономическое и культурное пространство. Но по-настоящему мудрая страна должна быть двуликим Янусом, который устремляет один свой лик в прошлое, другой – в будущее. Истинный прогресс невозможен без возрождения и трансляции лучших народных традиций во всех сферах жизни.

Роль национальных блюд в питании и возрождение традиционных технологий их приготовления – особая тема для разговора, поскольку она напрямую касается качества жизни наших сограждан, здоровья и долголетия. Проблемы здорового образа жизни и здорового питания интересуют все.

Другое дело, что по этой теме в популярной литературе и электронных источниках накопилось много различной и противоречивой информации

(причем многие источники, мягко говоря, не соответствуют истине и не выдерживают никакой критики). Чего только не предлагают заинтересованные люди якобы для здоровья и долголетия, впадая при этом в опасные крайности. Голодание, вегетарианство, сыроедение, полный отказ от хлебобулочных изделий и круп (как якобы источника опасного глютена) – всех опасных тенденций не перечислить. Медицинские работники порой бессильны убедить людей в опасности резкого ограничения калорийности пищи, отказа от животных белков или других однобоких диет. Что остается делать? Только одно: поручить «воспитание» населения – от мала до велика – власти народных традиций в питании. Ведь Казахстан населяет почти 150 больших и малых народов, и кулинарные традиции каждого из них содержат немало рациональных технологий приготовления пищи и оздоровительных блюд и напитков, которые могут использоваться в современном лечебном питании.

О значении казахской национальной кухни в пропаганде здорового питания стоит сказать особо. Многие блюда и напитки зарекомендовали себя как оздоровительные и даже спасавшие людей от опасных болезней в течение исторического времени. Наиболее опасной болезнью считался туберкулез, который был практически неизлечим. И еще задолго до изобретения специфических антибиотиков многих людей удавалось спасти или существенно продлить им жизнь за счет лечения кымызом. Именно для этого заболевшие приезжали в Казахстан или другие национальные республики, где традиционно готовили этот кисломолочный напиток из кобыльего молока. Неудобные политические деятели, сосланные в Казахстан, излечивались от многих опасных заболеваний (в том числе от такого традиционного недуга русской интеллигенции, как чахотка) и жили значительно дольше, чем сильные мира сего, распорядившиеся их жизнью. Кисломолочные напитки (айран, кымыз) и полноценная мясная пища быстро приводили в порядок расшатанное здоровье политических ссыльных. Национальные продукты спасали жизнь многих жертв сталинских репрессий, волей судьбы оказавшихся в Казахстане.

Впрочем, туберкулез и инфекционные болезни нередко миновали коренное население и всех вольных и невольных переселенцев также благодаря уникальному степному лишайнику – пармелии блуждающей. Этот лишайник, даже не прикрепленный к почве и блуждающий по степи, подобно кочевникам-номадам, обладает высокой питательной ценностью и содержит природный антибиотик (лишайниковую кислоту), совершенно не имеющий побочных действий. А его отваром казахи испокон веков красили дубленки, а население христианского вероисповедания – пасхальные яйца.

Были ли незаслуженно забыты традиции казахской национальной кухни при тоталитарном коммунистическом режиме? Отчасти – да (также на фоне фактического вытеснения казахского языка из сферы науки и культуры). Но рациональные народные традиции, пережившие века, перечеркнуть за считанные десятилетия невозможно. И нынешнее возрождение казахской национальной кухни – в сочетании с современными технологиями и

техническими средствами – это отбор всего лучшего и желанное слияние старого и нового.

Сейчас то и дело возникают разговоры о вреде так называемого фастфуда. Но, если разобраться по сути, вредны не сами продукты, а нарушение режима питания и постоянная еда «всухомятку», на походно-полевом режиме. А пресловутый фастфуд можно и нужно сделать полезным, если включить в него национальные продукты. Это же касается и сухих пайков, использование которых в определенных условиях будет требоваться постоянно. В казахской национальной кухне есть множество продуктов, способных к длительному хранению и при этом полезных для здоровья (и всем известный курт – не единственный тому пример).

Какие же проблемы со здоровьем можно решить, включая в диету национальные продукты? Этот перечень огромен, а врачи добавляют в него все новые и новые недуги, которые можно победить с помощью национальных блюд кочевников-скотоводов. Достаточно назвать туберкулез, который и сейчас в полной мере излечивается не только таблетками, но и белковой диетой, конским бульоном (сорпой), кымызом. Для профилактики вездесущих простудных заболеваний достаточно чаще употреблять в пищу казы – и это позволит справиться с простудой с помощью калорий, жирорастворимых витаминов, активизации обмена веществ. При заболеваниях желудка полезен не только кымыз, но и курт (который благодаря фармацевтической промышленности получил красивую облатку и новое название – «Хиллак Форте»). Болезненную полноту или худобу также можно преодолеть с помощью национальных продуктов питания. Мясные белки, кисломолочные бактерии кымыза, богатые естественными витаминами коспа и талкан помогут сделать фигуру здоровой и стройной, независимо от природной конституции человека. Преждевременное старение организма также можно отодвинуть с помощью блюд из зерна – коспа и талкана, в которых сохраняется витамин молодости – токоферол, или витамин Е. Именно он, будучи антиоксидантом, отвечает за мышечную силу, работоспособность, нормальное состояние печени, репродуктивное здоровье.

Впрочем, казахские национальные блюда в том или ином виде известны и у других тюркских народов, а также и у славян, в том числе у русских. И названия блюд, а также растений и животных, имеющих хозяйственное значение, нередко становились сходными у тюрков и славян.

Обратимся для начала к русской классике. Что подавали на стол в повести Л.Н.Толстого «Казаки»? Каймак, а ведь это – казахское название сметаны или снятых сливок. Каймак упоминается и в известном стихотворении Г.Р.Державина «Приглашение к обеду»: «Каймак и борщ уже стоят...».

Название всемирно известного оздоровительного кисломолочного напитка кымыз получило свое право на существование в русском языке, где оно преобразовалось в слово кумыс.

Или возьмем растение, без которого невозможно приготовление кымыза – спирея, или таволга зверобоелистная. Этот невысокий степной кустарник

имеет казахское название тобылғы, а русское – таволга (явно тюркского происхождения). А если смотреть дальше, то от этого слова (обозначающего влажную местность) произошло название реки Тобол (Тобыл) и российского города Тобольск. Впрочем, топонимика русских городов – особая тема для разговора как филологов-славянистов, так и тюркологов. В названии российского города Челябинск просматривается древнетюркское слово «чаляби», которое, по мнению Олжаса Сулейменова, означало человека искусства (поэта, художника). В названиях Таганрог и Таганка очевидно слово таган – грач. Наш приграничный город Омск имеет и казахское название – Омбы, что означает глубокие снега. Река Обь – прямой перевод слова вода (об – на языках дари и фарси). Очевидно, что Великое переселение народов, говоривших на смешанных языках, оставило свой след везде, даже в географии.

Казахское слово қозы означает ягненка, а у русских козой называется другой вид мелкого рогатого скота. Название тетерева құр явно прослушивается в русском слове куры. А вот цыпленок табака – это не блюдо из птицы для курящих: его название восходит к тюркскому названию курицы – тауық в казахском языке или тавык – в других тюркских языках. Кабан в русском и казахском языках называется одинаково, а казахское название домашней свиньи шошқа можно обнаружить в русском слове чушка (а оно означает также неопрятного человека и болванку в металлургии). Загляните в словарь – и вы сможете найти там еще много интересного.

Одним словом, казахская национальная кухня и казахский язык – это дверь в восточную сказку. И открыта она для всех. Может, поспешим туда заглянуть, чтобы видеть не одни лишь серые будни?

«ОПЫТ ПРОВЕДЕНИЯ ИГР И КОНКУРСОВ В ХОДЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ОСНОВЫ СЕЛЕКЦИИ И ЭВОЛЮЦИЯ»

**Н.Е.Тарасовская, М.Ю.Клименко, Т.В.Гаврилова,
Г.К.Тулиндинова
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
Kafedra_biologii_pgpi@mail.ru**

***Андатпа.** Мәдени өсімдіктерді зерттеу үшін жалпы биологиялық курсыңда ерекше конкурстармен динамикалық дидактикалық ойындар авторлармен қарастырылған және апробациядан өткізілген.*

***Түйінді сөздер:** конкурс, ойындар, мәдени өсімдіктер, селекция, эволюция, азық-түлік өнімдері.*

***Аннотация.** Авторы разработали и апробировали оригинальные конкурсы и динамичные дидактические игры для изучения культурных растений в курсе общебиологических дисциплин.*

***Ключевые слова:** конкурсы, игры, культурные растения, селекция, эволюция, пищевые продукты.*

Abstract. The authors elaborated and probated original competitions and dynamical didactic games for the study of cultural plants in the course of general biological disciplines.

Keywords: competitions, games, cultural plants, selection, evolution, food products.

Нетрадиционные формы контроля в курсе общебиологических дисциплин не только вызывают эмоциональный интерес у студентов, но и способствуют актуализации учебного материала в любой обстановке, а значит, формированию помехоустойчивости знаний. Изучение культурных растений в школьном и вузовском курсе общей биологии осуществляется как в ходе изучения генетики и основ селекции, так и в курсе эволюционного учения (доместикация, селекция и искусственный отбор). И нередко оказывается, что многие хорошо известные в повседневной жизни культуры имеют интересную историю происхождения, необычные сферы применения и даже сыграли существенную роль в истории того или иного народа. Конкурс «Узнай культуру по описанию» рассчитан именно на эрудицию и общий кругозор участников, и успешные ответы на вопросы зависят от начитанности, знания художественной и исторической литературы.

А разработанный нами конкурс «Съедобное – несъедобное», который является модифицированным аналогом известной детской игры, можно усложнить до высокого академического уровня, предложив участникам найти пищевые продукты, которые делают из той или иной культуры.

1. Конкурс «Узнай культуру по описанию». Ведущий или преподаватель зачитывает участникам описание культуры, состоящее из нескольких предложений (в которых изложены факты, относящиеся к культурному растению или получаемой из него продукции). Задача участников – узнать культуру и обосновать свой выбор. Можно объявить конкурс между двумя командами.

Рассказы заранее составляются организаторами игры.

Это растение попало из Америки в Европу в 16 веке, в Россию – в 19-м.
Оно относится к семейству пасленовых.
У него ядовиты все части, кроме плодов, ради которых его культивируют.
Плоды имеют разнообразную окраску, чаще красную и желтую.
Ботва с характерным резким запахом.
Токсичная ботва иногда используется для борьбы с насекомыми-вредителями.
Растение теплолюбивое, обычно высаживается в грунт рассадой.
ТОМАТ (ПОМИДОР).

Из этого растения получают ткани, вату и масло.
Оно относится к семейству мальвовых.
Возделывается главным образом в южных регионах Средней Азии и южных штатах Америки.
Его разные виды имеют либо афро-азиатское, либо американское происхождение.

Из него получают противовирусный препарат «Госсипол», название которого образовано от родового латинского названия культуры.
Его плод – коробочка с маслянистыми, сильно опушенными семенами.
ХЛОПЧАТНИК.

Родина этой культуры – Центральная и Южная Америка.
Она была завезена в Европу Х.Колумбом в 1565 году.
В России это растение появилось в культуре с конца 17 века, его внедрение вызвало массовое недовольство и смуту.
У него употребляют в пищу подземные части.
Его надземные части являются сильно ядовитыми (особенно плоды), содержат алкалоиды.
Токсичная ботва применяется для дезинфекции, уничтожения глистов и борьбы с вредителями.
Его называют «вторым хлебом».
КАРТОФЕЛЬ.

Эта культура растет на садовых участках, представляет собой травянистое растение, листья зимуют под снегом, каждый лист живет около года (растение относится к летне-зимнезеленым).
Его родина – Южная Америка.
Она не существует в природе, в садоводстве получена искусственно путем гибридизации двух видов – чилийского и вирджинского.
Ее размножают усами, на которых находятся укореняющиеся розетки.
В Евразии у нее есть родственники, растущие в лесу и на открытых местах.
Мелкие семена находятся на ягоде снаружи.
Ее листья – тройчатосложные, в Ирландии и Англии были символом герцогского достоинства, так как изображались на коронах герцогов.
ЗЕМЛЯНИКА САДОВАЯ (АНАНАСНАЯ).

Ее ягода похожа на малину, только имеет темно-синюю окраску.
Ее побеги колючие, стелющиеся, живут 2 года, а подземные части – многолетние.
Ягода разводится в культуре и часто встречается в пойменных лесах.
Ее гибрид с малиной называется логанова ягода.
Этот вид вместе с малиной относится к роду рубус.
Ее листья служат потогонным средством и суррогатом китайского зеленого чая.
Ее дикие виды встречаются и в Евразии, и в Северной Америке.
ЕЖЕВИКА.

Это растение называется так же, как и гриб с оранжевым соком.
Оно относится к семейству крестоцветных.
У него есть сорные и культурные формы.
Его возделывают ради получения деликатесного масла.
Его масло используется для получения олифы и лакокрасочных изделий, а также в различных отраслях промышленности.
Надземные части богаты витамином С, используются как противогрибковое средство.
РЫЖИК.

Это растение культивируется как декоративное, эфирномасличное и лекарственное.
Оно имеет четырехгранный стебель и неправильные цветки.

Эфирное масло содержит тимол, который применяется в медицине.
Это растение использовалось древними египтянами для бальзамирования фараонов, обладает противогнилостным действием.
Оно входит в состав микстуры от кашля «Пертуссин».
Ото отучает от избыточного пристрастия к спиртному.
Оно носит народное название «богородская трава» за приятный аромат.
ТИМЬЯН ПОЛЗУЧИЙ, ИЛИ ЧАБРЕЦ.

Это растение разводится как беседочное, декоративное и технологическое.
Это лиана с отмирающей надземной частью и мощными зимующими корнями.
Оно стало привычным символом спиртных напитков.
Его действительно используют в пивоварении для сбраживания суслу.
Оно используется в хлебопечении как заменитель дрожжей (разрыхлитель теста).
Оно традиционно применяется в косметологии против выпадения волос.
Растение лекарственное, обладает успокаивающими свойствами, входит в состав препаратов «Валокордин» и «Уролесан».
ХМЕЛЬ.

Это растение относится к семейству крестоцветных.
Часто дичает, в дикую флору переходит исключительно из культурной, в одичавшем виде встречается по всей Европе.
В качестве пряности для засолки используют как листья, так и корневища.
Как правило, семян не образует, обычно размножается подземными частями.
По народной пословице, он не слаще редьки.
Обычный способ вегетативного размножения – образование на корневищах придаточных почек.
Подземные части обладает фитонцидными свойствами (благодаря содержанию горчичных масел), используются в качестве острой приправы.
ХРЕН.

Это растение относится к семейству пасленовых.
Оно относится к одному роду с картофелем, но имеет совершенно безопасные плоды, употребляемые в пищу.
Родина этого растения – Южная Азия (Индия, Бирма).
В Европе растение разводилось сначала как лекарственное, и лишь с 18 века попало в число овощных культур.
Плоды крупные, часто имеют темную окраску.
Плоды богаты витаминами и калием, показаны пожилым людям.
БАКЛАЖАН.

Этот плод представляет собой сочную ягоду, но напоминает по внешнему виду большую кедровую или сосновую шишку.
Он растет не на дереве, а на травянистом растении.
Его родина и основной центр выращивания – тропическая Америка, в Европе лишь иногда выращивается в теплицах и оранжереях.
Из листьев, богатых волокнами, делают тонкие ткани.
Растение популярно в диетическом питании, а БАДы из него используют в качестве сжигателей жира.
АНАНАС.

Это растение родом из Китая и Передней Азии.
Оно разводится как декоративное, в культуре является однолетником.
Имеет махровые корзиночки разных цветов.
Его общепринятое название переводится с латыни как звезда.
Его садовое название не является верным с ботанической точки зрения: правильно это растение называется каллистефус китайский.
АСТРА.

2. Игра «Съедобное – несъедобное». Правила этой детской игры знают все: ведущий кидает в руки игроков по очереди мячик, при этом называя какой-либо предмет. Если предмет съедобный, то игрок ловит мяч, если несъедобный – пропускает. Тот, кто ошибся, выбывает из игры или получает штрафные баллы.

Мы модернизировали эту игру для студентов и учащихся как игровую форму контроля при изучении культурных растений. В сравнительно простых вариантах (для школьников) участники должны поймать мяч при назывании пищевой культуры и пропустить, когда ведущий произносит название декоративной или технической культуры. Поймав мяч при назывании пищевой (овощной, плодово-ягодной, зерновой) культуры, участник должен назвать как можно больше продуктов, которые из нее делают. Необходимость быстро принимать решение (чтобы ловить или не ловить мяч) исключает возможность получения информации из книг или электронных источников, то есть выигрыш зависит лишь от наличной эрудиции и начитанности участников.

Для студентов старших курсов и магистрантов мы усложнили игру, предусмотрев такие растения, которые могут иметь разнообразное использование. В частности, традиционно декоративные культуры могут использоваться как пряные или овощные, а из технических и волокнистых культур могут получать пищевые масла. Если участник назовет лекарственный препарат, который получают из растения (но не пищевой продукт), он получает небольшой положительный балл. Выигрыш или проигрыш зависит от эрудиции участников. Поймавший мяч должен объяснить, почему эта культура может использоваться как пищевая и назвать продукты из нее.

Ниже мы предлагаем перечень культур, которые могут использоваться в усложненном варианте игры.

№ п/п	Название культуры	Ее пищевое применение
1.	Колокольчик	Декоративная культура. Колокольчик рапунцель выращивается также как овощная культура – с использованием надземных частей в качестве салатной зелени, а подземных – как крахмалистых овощей.
2.	Лен	Не только волокнистая и техническая культура (с использованием масла для получения олифы). Льняное масло является диетическим и лучшим по вкусовым качествам салатным маслом.

3.	Хлопчатник	Не только волокнистая культура; масло используют для пищевых целей.
4.	Календула	Декоративное и лекарственное растение. Лепестки используют для получения пищевого красителя в кондитерской промышленности и подкрашивания масла и маргарина.
5.	Банан абака	В отличие от съедобного райского банана, абака – исключительно техническое (волокнистое) растение, из которого изготавливают грубые ткани и веревки, в том числе знаменитую по своей прочности манильскую пеньку (из волокон листовых влагалищ).
6.	Клен	Не только лесотехническая и декоративная культура. В Северной Америке у коренного населения кленовый сок из клена остролистного является основным источником сахара.
7.	Шафран (крокус)	Не только декоративное растение, но и источник пряности, которую получают из рылец пестика.
8.	Ирис	Декоративное растение. Из корневищ получают ароматный напиток (фиалковый чай), используют для кормовых и лекарственных целей.
9.	Канна	Декоративное растение (гибридная канна садовая), корневища съедобны (некоторые разновидности канны культивируют как овощ), с пряным вкусом.
10.	Колеус	Декоративное растение, корневища съедобны и богаты крахмалом. Есть съедобные разновидности и сорта.
11.	Ипомея батат	Источник сладкого картофеля, с крупными вкусными корневищами массой 1-3 кг, формирующимся из подсемядольного колена. Ипомея пурпурная – декоративный однолетник, без съедобных подземных частей.
12.	Красоднев (лилейник)	Декоративное растение. Вяленые цветы употребляют как приправу к пище.
13.	Лилия саранка.	Подземные части съедобны, употребляют в пищу как крахмалистый овощ.
14.	Спаржа (аспарагус).	Декоративное и лекарственное растение (источник аспарагиновой кислоты). Корневища используют как овощную культуру.
15.	Бархатцы.	Декоративное растение. У себя на родине (в Мексике) использовалось коренным населением как ритуальное.
16.	Клещевина.	Декоративная и техническая культура, лекарственное и ядовитое растение. Источник касторового масла.
17.	Бораго (огуречная трава).	Декоративное растение. Надземные части имеют вкус и запах свежих огурцов, используются как пряность и салатная зелень.
18.	Каллистегия (повой).	Декоративное растение. Подземные части используют в Китае как овощ.
19.	Гвоздика.	Гвоздика как цветок – исключительно декоративное растение. Если же речь идет о дереве из семейства миртовых, то это – пряность (высушенные нераскрытые бутоны).
20.	Кислица.	Культивируется как декоративное растение. Есть съедобные разновидности с крахмалистыми корневищами. Листья у всех видов используют как салатную зелень.
21.	Настурция.	У нас это декоративное растение. На родине, в Латинской Америке, настурция – овощная культура, у которой

		используют незрелые семена, цветки, бутоны, крахмалистые подземные части.
22.	Георгин.	Исключительно декоративное растение. Клубнелуковицы (утолщенные клубневидные корни) служат лишь для размножения.
23.	Барвинок.	Декоративное и лекарственное растение (используют для получения сосудистых препаратов «Кавинтон» и «Винпоцетин»).
24.	Мальва.	Декоративная и кормовая культура. Листья и молодые побеги, богатые пектиновыми веществами, используют в пищу.
25.	Подсолнечник.	Кормовая, масличная и техническая культура. Получают подсолнечное масло, из жмыха – халву и конфеты.
26.	Топинамбур (земляная груша).	Пищевая, кормовая, декоративная культура. Клубни – продукт диетического питания для диабетиков, используют для получения суррогата кофе.
27.	Жимолость.	Жимолость татарская – исключительно декоративный кустарник. У жимолости съедобной и алтайской ягоды употребляют в пищу.
28.	Портулак крупноцветковый.	Декоративное растение родом из Америки. Надземные части употребляют как салатную зелень.
29.	Церападус (гибрид вишни и черемухи).	Декоративная и пищевая культура. Плоды используют в кондитерской промышленности, а также как вяжущее средство в медицине.
30.	Алиссум.	Декоративное растение (культурная разновидность бурачка).
31.	Астра.	Декоративное растение (которое имеет правильное название каллистефус китайский).
32.	Роза.	Декоративное растение. Источник розового масла для парфюмерной и пищевой промышленности. Из лепестков получают варенье и суррогат чая, плоды – витаминное средство.
33.	Сирень.	Декоративный кустарник, иногда используется как лекарственное растение.
34.	Гортензия (гидрангия).	Декоративное растение, разводимое в оранжереях и открытом грунте.
35.	Теоброма (шоколадное дерево).	Из плодов получают какао, шоколад, кондитерские изделия, а также твердое масло для изготовления суппозиторий.
36.	Гардения.	Декоративное растение; плоды используют для получения пищевых красителей.
37.	Карантус (барвинок розовый).	Декоративное комнатное и оранжерейное растение; ядовито. Является источником противоракового препарата «Винкристин» (как митотический яд).
38.	Амарант багряный хвостатый. и	У нас исключительно декоративная культура. У индейцев Южной и Центральной Америки были основными хлебными культурами (в качестве которых сейчас разводятся в ряде тропических стран).
39.	Береза.	Лесотехническая и декоративная культура. Березовый сок – продукт диетического и лечебного питания.
40.	Бусенник.	Лишь немногие виды этих злаков являются пищевыми и кормовыми растениями, обычно это поделочный материал. Блестящие, как бы выточенные из кости плоды бусенника

		обыкновенного используют для изготовления сувениров и украшений, ради чего этот злак и культивируется.
41.	Ипомея пурпурная.	Однолетник, исключительно декоративное растение. В отличие от ближайшего родственника – батата – не образует никаких подземных частей.
42.	Осина.	Лесотехническая и декоративная культура. На листьях имеются железки, с которых пчелы собирают падевый мед.

«ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФОЛЬКЛОРНЫХ И ЛИТЕРАТУРНЫХ ОБРАЗОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ БИОЛОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН»

Н.Е.Тарасовская, Т.В.Гаврилова, М.Ю.Клименко, Г.К.Тулиндинова
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
Kafedra_biologii_pgpi@mail.ru

***Андамна.** Жаратылыстану және гумонитарлық пәндердің пәнаралық байланысын жүзеге асыру, сонымен қоса оқушылардың әдебиеттік және фольклорлық сөз қорың мен біліктілігің арттыру.*

***Түйінді сөздер:** биологиялық дәндер, пәнаралық байланыс, әдебиет және фольклор, мақал-мәтелдер.*

***Аннотация.** Авторы предлагают реализацию межпредметных связей естественнонаучных и гуманитарных дисциплин, а также расширения кругозора и словарного запаса обучаемых в ходе проведения фольклорных и литературных конкурсов.*

***Ключевые слова:** биологические дисциплины, межпредметные связи, литература и фольклор, пословицы и поговорки.*

***Abstract.** The authors proposed to realize of inter-subject relationships between natural scientific and humanitarian disciplines, and also the broadening of the pupils' outlook and vocabulary during the process of folklore and literature competitions.*

***Passwords:** biological disciplines, inter-subject relationships, literature and folklore, proverbs and proverbial phrases.*

Межпредметные связи естественнонаучных и социально-гуманитарных дисциплин необходимы на любой ступени образования. Художественная литература и фольклор не только вызывают эмоциональный интерес, но и служат источником народного опыта, а значит, верных сведений о животных и растениях. Рекомендованные нами фольклорные конкурсы можно провести на школьном уроке, аудиторном занятии, а также во время экскурсий в естественнонаучные музеи.

1. Конкурс «Фольклорный базар» при изучении культурных растений. Этот этап конкурса проверяет эрудицию участников по части малых фольклорных жанров – пословицы, поговорки, загадки. Каждый участник должен вспомнить пословицу или поговорку, в которой фигурирует название какого-либо культурного растения, а также объяснить прямой или переносный

смысл пословицы. А мы приведем лишь некоторые примеры остроумных пословиц и поговорок, которые можно привести в этой связи.

Матушка-рожь кормит всех сплошь, а пшеничка только по выбору.

Крива яблонька, да яблочки сладки.

Яблочко от яблони недалеко падает.

Коню овес, а земле навоз.

Лук от семи недуг.

Надоесть хуже горькой редьки.

Хрен редьки не слаще.

Хороша капуста: на стол поставить – не пусто, и съели – не жаль.

Рожь любит хоть на часок, да в песок (то есть сухость).

Сей рожь в золу, а пшеницу в пору.

Рожь хоть на часок, да в пепелок, а овес хоть в воду, да в пору.

Как в мае дождь, так и будет рожь.

Картошка – хлебу присошка.

Овес любит хоть в воду, да впору.

На дворе грязь, так и овес – князь.

Сеян лен у семи Олен.

Горох да девка – завидное дело (всяк щиплет).

Травы черны – лошади кормны (то есть в сырой год гниет сено, но урожай на овес).

Навоз кладут, чтобы больше хлеба родилось, а полбу сеют – чтобы людям годилась (полба – пшеница-двузернянка).

Капусту садить – спине досадить.

Овсяная каша сама себя хвалит, а гречневую – люди.

Овес в кафтане, а на гречке и рубахи нет.

Редька хвалилась: я с медом хороша.

Ржаной хлеб – всему голова.

Яблочное семя знает свое время.

Яблочный куст не бывает пуст.

Лук от семи недуг.

Чеснок семь недугов изводит.

Ранний пар родит пшеничку, а поздний – метличку (сорное растение).

Ты посеяй рожь, а васильки сами вырастут.

Каково волокно, таково и полотно (про лен).

Не верь гречихе в цвету, верь в закрому.

Одной рукой двух арбузов нет удержишь.

Не удобришь рожь – соберешь хлеба на грош.

Не уродит рожь – по миру пойдешь.

Не хвали кашу, коли проса не посеял.

Плох овес – наглотаешься слез, не уродилась рожь – по миру пойдешь.

Просо ветра не боится, а морозу кланяется.

Тот хорош, у кого уродилась рожь.

Худые года, когда во ржи лебеда.

Кто боится воробьев, тот не сеет проса.

Лен с ярью не ладит.
Лен не родится – и мочало (крапива) пригодится.
Видимая беда – что во ржи лебеда.
В нашем краю, как в раю: луку да рябины не приесть.
Будет дождь – будет и рожь.
Была бы в сусеке рожь, будет и в кармане грош.
В августе капуста, в марте – осетр.
В бор не по груши – по еловы шишки.
В июле овес в кафтане, а на грече и рубахи нет.
В июле батюшка-овес до половины только урос.
Без заботы репу не вырастишь.
Без капусты животы пусты.
Без капусты щи не густы.
Бобы – не грибы, не сеешь – не взойдут.
Не убив рябчика, ешь свеклу.
Если бы на горох да не мороз, он бы давно за тын перерос.
Есть рожь – будет и грош.
Знают в редьке сласть.
Не круглый год яблонька цветет.
Ешь капусту, да не мели попусту.
Еще не то беда, что родилась лебеда, а вот две беды: как ни ржи, ни лебеды.
Земля любит навоз, лошадь – овес.
Гречневая каша – матушка наша, а хлебец ржаной – отец наш родной.
Гриб да огурец – в животе не жилец.
Дай волю осоту – и огурцов на белом свете не станет.
Даст Бог дождь – уродится и рожь.

2. «Пороки и добродетели человека и меньших братьев в поговорках».

Фольклорные и литературные образы могут сопровождать обучаемых и при экскурсии в естественнонаучный музей, где, конечно же, есть многочисленные чучела и другие экспонаты животных. В ходе этой экскурсии учитель (гид) начинает пословицу или поговорку о каких-либо человеческих качествах (положительных или отрицательных), в которой фигурируют животные. Задача юных экскурсантов – правильно ее закончить и показать соответствующий экспонат (если он имеется в экспозициях данного музея).

Ниже мы приводим список поговорок, которые должны завершить участники нашей игры.

- 1) Хитрый, как (ЛИСА).
- 2) Трусливый, как (ЗАЯЦ).
- 3) Крутится, как (БЕЛКА) в колесе.
- 4) Талия, как у (ОСЫ).
- 5) Седой, как (ЛУНЬ).
- 6) Спит, как (СУРОК).
- 7) Трудолюбив, как (ПЧЕЛА).

- 8) Беззаботно порхает, как (МОТЫЛЕК).
- 9) Глух, как (ТЕТЕРЕВ).
- 10) (ЛЕБЕДИНАЯ) верность.
- 11) Грязный, как (СВИНЬЯ).
- 12) Медлителен, как (ЧЕРЕПАХА, УЛИТКА).
- 13) Немой, как (РЫБА).
- 14) Силен, как (МЕДВЕДЬ).
- 15) Подсадная (УТКА).
- 16) Поет, как (СОЛОВЕЙ).
- 17) Храбрый, как (ОРЕЛ, СОКОЛ).
- 18) Злой, как (ВОЛК).
- 19) Болтает (трещит) без умолку, как (СОРОКА).
- 20) Считать (ВОРОН).
- 21) Ходит вперевалку, как (УТКА).
- 22) У девушки плавная, величавая походка, как у (ПАВЫ, ЛЕБЕДУШКИ).
- 23) Глупый, как (БАРАН, ОСЕЛ).
- 24) Мудрый, как (ЗМЕЯ, СОВА).
- 25) Ощетинился, как (ЕЖИК).
- 26) Длинный, худощавый, как (ЖУРАВЛЬ).
- 27) Крупный, большой, как (СЛОН).
- 28) Пуглив, как (СЕРНА, КОСУЛЯ).
- 29) Набросился, как (БЫК) на красную тряпку.
- 30) Стреляный (ВОРОБЕЙ).
- 31) Надулся (важный), как (ИНДЮК).
- 32) Не все (КОТУ) масленица.
- 33) Грозилась (СИНИЦА) море поджечь.
- 34) Делить шкуру неубитого (МЕДВЕДЯ).
- 35) (ВОРОНА) в павлиньих перьях.
- 36) (ВОЛК) в овечьей шкуре.
- 37) Напал (налетел) как (ЯСТРЕБ).

3. «Образы растений в поговорках: можно ли их сравнить с человеком».

Эту небольшую экскурсию мы проводим в гербарном фонде и зале дендрохронологии (с соответствующими баннерами и экспозициями). Игра проводится так же, как и предыдущая: учитель или экскурсовод говорит начало поговорки, участники ее заканчивают.

- 1) Стройный, как (БЕРЕЗКА, КИПАРИС, ТОПОЛЕК).
- 2) Ободрать, как (ЛИПКУ).
- 3) Могучий, как (ДУБ).
- 4) Цепляется, как (РЕПЕЙ).
- 5) Горький, как (РЕДЬКА).
- 6) Не жизнь, а (МАЛИНА).
- 7) Дрожит, как (ОСИНОВЫЙ) лист.
- 8) (ОСИНА) и без ветра шумит.

9) Горькая (БЯБИНА).

4. Литературный конкурс «Стихи, песни, сказки, пословицы о животных и растениях».

Данный конкурс можно проводить по нескольким номинациям (по литературным или фольклорным жанрам). Однако при небольшом числе или юном возрасте участников можно объявить общий литературный конкурс, участники которого могут представить различные литературные или фольклорные жанры (стихи, песни, сказки). В качестве примера мы приведем несколько пословиц об известных видах животных, которые нашли наши участники, воспользовавшись различными литературными источниками [1, 2, 3, 4].

Заяц.

Зайца ноги носят, волка зубы кормят.

Заяц самого себя боится.

Заяц от лисицы, лягушка от зайца бежит.

Волк.

Не за то бьют волка, что он сер, а за то, что овцу съел.

Волков бояться – в лес не ходить.

Волка ноги кормят.

Любит и волк овцу.

Не для волка растут красные яблочки.

Как волка ни корми, он в лес смотрит.

Волк волку хвост не отдавит.

Дружный табун волков не боится.

Волку зима за обычай.

Волк шерсть меняет, а зубы – никогда.

Волк коню не товарищ.

Волк по-волчьи и рвет.

Волка бояться – и от белки бежать.

Волк каждый год линяет, да нрава не меняет.

Волк не пастух, а козел не огородник.

Волки чуют, где овцы ночуют.

Волком родиться – овцой не бывать.

Волки рыщут – добычу идут.

Волки сыты, и овцы целы.

Волка на собак в помощь не зови.

Волку в зубы попало, считай – пропало.

Волк не гол, есть на нем шуба, да и пришита.

Волк и из счета овец крадет.

И комар лошадь свалит, коли волк пособит.

Звал волк козу в пир, да та нейдет.

Медведь.

Волки да медведи – плохие соседи.

Медведи у волка не гостят.

Медведь в лесу – что боярин в городе.
Медведь грозился, да в яму свалился.
Медведь дуги гнул, а запрягать не во что.
Медведь корове не брат.
Медведь не умывается, да все его боятся.
Медведь неуклюж, да дюж.
Медведь одну лапу сосет, да всю зиму сыт живет.
Медведь пляшет, а поводырь деньги берет.
Медведь по корове съедает, да голоден бывает, а курица по зерну клюет
– и сыта живет.
Медведь силен, да люди его ловят.
Медведь собаке не угодник, свинья в саду не огородник, и волк овечкам
не пастух; плохой судья, кто туп иль глух.
Медведя бояться – и от белки бежать.
Медведя бояться – так и ягод не видать.
Медведя поймал! – Веди сюда! – Да нейдет! – Так сам иди! – Да не
пускает!
Медведя убить, да шкуры не испортить.
Медвежья пляска не очень баска.
Силен медведь, да на его шкуре спят.
Лиса.
Лиса хвостом следы замечает.
Назначили лису воеводой в лесу: пера много, а птицы нет.
Волка зубы кормят, лису хвост бережет.
Лисица – старая льстица.
Лисичка плачет от своего хвостика.
Лисица от дождя и под бороной укроется.
Лисий хвост, да волчий зуб.
Лиса хитростью берет.
Лиса сытее волка живет.
Лиса семерых волков проведет.
Лиса своего хвоста не замарает.
Лиса придет – и курица раскудахчется.
Лиса и во сне кур считает.
Лиса живет хитростью, а заяц – прыткостью.
Лиса все хвостом прикроет.
Лиса в свидетели выставила свой хвост.
Ежик.
Мал еж, да колюч.
Еж и медведя из берлоги выживет.
Ежу для того и щетина дана, чтобы собаки не кусали.
Ежа без рукавиц не удержишь.
Сова.
Сову видно по полету.
Сова своих детей хвалила, что они лупоглазые.

Сова спит, а кур видит.
Ворона.
На чужой стороне и сокол вороной покажется.
Ворон ворону глаз не выключает.
Сокол с места, ворона на место.
Ворон старый не каркнет даром.
Ворон у ворона глаз унес!
Ворона в павлиньих перьях.
Ворона грает, а сокол играет.
Ворона за море летала, да лучше не стала.
Ворона и за море летала, да вороной и вернулась.
Ворона не оборона, а сорока не без порока.
Ворона сове не оборона.
Вороне соколом не бывать.
Вороненку гнездо – родима хата.
Белую ворону и свои заключают.
Сорока.
Не живет сорока без белого бока.
Сорока без причины не стрекочет.
Сорока на хвосте принесла.
Сорока не ворона: в одно перо не родится.
Сорока с тыну, а десять на тын.
Сорока сама рассказывает, где гнездо свила.
Воробей.
Оробей Еремей, обидит и воробей.
Осенью не диво, что и у воробья пиво.
Кто боится воробьев, тот не сеет проса.
На то и орел в небе, чтобы воробей не дремал.
Воробей под кровлю, а сова на ловлю.
Воробей, не робей: синица не выдаст.
Воробей сразу на взлет, а грачу разбег нужен.
Белка.
Белку ловить – ножки отбить.
Белочку – собачкой, а рябчика – удавкой.
Синица.
Синица в руках лучше соловья в лесу.
Грозилась синица море поджечь.
Журавль.
Не сули журавля в небе, дай синицу в руки.
Журавли за море летают, а все одно – курлы!
Журавлиная походка не нашей стать.
Журавль высоко летает, да от реки не отбывает.
Щука.
На то и щука, чтобы карась не дремал.
На то и наука – сказала карасю щука.

Ерша и щука не возьмет.

Литература:

1. Даль В.И. Пословицы русского народа: сборник. В 2-х т. Том второй /Послесл. В.Аникина; художник Г.Клодт. – М.: Художественная литература, 1984. – 399 с.
2. Русские пословицы и поговорки /Под редакцией В.П.Аникина. – М.: Художественная литература, 1988.
3. Кравцов Н.И., Лазутин С.Г. Русское устное народное творчество. – М.: Высшая школа, 1977.

«НАПИТОК ИЗ ЛИСТЬЕВ БАРБАРИСА КАК ЗАМЕНИТЕЛЬ ЗЕЛЕНОГО ЧАЯ ИЗ РЕГИОНАЛЬНОГО РАСТИТЕЛЬНОГО СЫРЬЯ»

Н.Е.Тарасовская, В.Н.Алиясова, А.А.Мусагажинова
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
Kafedra_biologii_pgpi@mail.ru

Андатпа. Авторлар бөріқарақат жапырақ сусының алмастырушы хош иісті көк шайдің денсаулыққа әсерін талқылаған және қарастырған.

Түйінді сөздер: шай алмастырушы, бөріқарақат, аймақтық көкөніс өнімі, денсаулыққа әсері.

Аннотация. Авторами разработан напиток из листьев барбариса обыкновенного как заменитель ароматизированного зеленого чая, обсуждается оздоровительное действие чайного напитка.

Ключевые слова: заменитель чая, барбарис, региональное растительное сырье, оздоровительное действие.

Abstract. The authors elaborated the drink from the leaves of common barberry (*Berberis vulgaris*) as surrogate of aromatized green tea. Healthy influence of new tea drink was discussed.

Passwords: tea surrogate, barberry, regional herbal raw material, healthy influence.

В настоящее время зеленый чай нередко предпочитается черному – в связи с известной пользой для здоровья (как реальной, так и связанной с бытующими стереотипами здорового питания). А использование растительных заменителей традиционного чая с широким диапазоном вкусовых качеств и оздоровительными свойствами вызывает всеобщий интерес. Создание и промышленный выпуск суррогатов чая и чайных напитков из различных частей дикорастущих растений является предметом исследования во многих регионах мира, с учетом местной дикорастущей и культурной флоры как потенциального источника необходимого сырья.

Народные традиции приготовления различных заменителей чая из растительного сырья достаточно хорошо изучены и зафиксированы в

специальной и научно-популярной литературе. Известны травяные чаи из одного или нескольких сочетаемых компонентов. В литературе и охранных документах зафиксировано использование различного растительного сырья (многих десятков видов) – листьев, цветов, плодов, подземных частей растений – в качестве заменителей чая или самостоятельных горячих напитков [1, с.4-6].

Использование ягод барбариса широко известно, как в медицине, так и в кулинарии и кондитерской промышленности. Это сырье для кондитерских изделий и напитков, приправа для узбекского плова и ряда других блюд. Цветки или вегетативные части барбариса находят промышленное применение значительно реже. В частности, известен сироп на основе фитосубстанции барбариса илийского, в состав которого входят цветки или плоды этого растения (Патент РК на полезную модель № 4743, опубл. 05.03.2020, бюл. № 9) [2].

Известна композиция травяного фиточая с содержанием плодов барбариса, которая включает также листья, плоды и подземные части десятков видов растений (Патент РФ на изобретение № 2 700 629; опубл. 18.09.2019 Бюл. № 26. – 6 с.) [3]. Однако такой многокомпонентный состав затрудняет точное приготовление чая и стирает вкусовые качества и пользу каждого вида растительного сырья.

Известен концентрат для получения напитка с содержанием плодов барбариса, который содержит концентрированные соки разных плодов и экстракты листьев нескольких видов растений (Патент РФ на изобретение № 2 612 779; опубл. 13.03.2017 Бюл. № 8. – 45 с.) [4].

Известен оздоровительно-профилактический продукт моментального приготовления для работающих при вредных условиях труда с содержанием плодов барбариса, характеризующийся тем, что включает крахмал, яблоки, свеклу или куркуму, сок сельдерея, хлопья овсяные, чай зеленый, барбарис, лист лавра, корицу молотую, лимонную кислоту, кислоту аскорбиновую, ароматизатор, воду и сахар-песок (Патент РФ на изобретение № 2 342 856; опубл. 10.01.2009 Бюл. № 1. – 13 с.) [5].

Из промышленно выпускаемых препаратов листьев барбариса известна настойка листьев барбариса амурского 1:5 на 40% спирте [6, с. 35-36; 7, с. 504]. Она используется как желчегонное средство при гепатитах, холециститах, желчнокаменной болезни. Известен таблетированный препарат берберины сульфат, который обладает разносторонними фармакологическими свойствами: снижает артериальное давление и замедляет ритм сердечной деятельности, вызывает сокращение матки, усиливает выделение желчи, обладает противопаразитарной активностью, в том числе против лейшманиоза и малярии [7, с. 504].

Однако данные препараты являются лекарственными средствами (берберина сульфат относится к списку В), а не напитками или пищевыми продуктами.

Основываясь на известных литературных данных и патентной документации, авторы поставили задачу разработки чайного напитка из

барбариса в качестве чая массового употребления с использованием вегетативных частей (листьев) для расширения ассортимента растительных чаев массового употребления, с минимальными экономическими вложениями и трудозатратами, с сохранением комплекса биологически активных веществ растительного сырья, простым и доступным способом приготовления напитка в бытовых условиях.

Преимущества вновь предлагаемого чая выражаются в следующем:

1) Использование в качестве растительного сырья для чайного напитка массового употребления листьев широко распространенного вида – барбариса обыкновенного, заготовка которых возможна в течение всего вегетационного периода.

2) Доступность и экономическая целесообразность заготовки сырья и приготовления заявленного травяного чая.

3) Легкость и быстрота приготовления напитка в бытовых условиях.

4) Хорошие органолептические качества полученного травяного чая (приятный золотистый оттенок, кисло-сладкий вкус и ягодный аромат), которые привлекательны для большинства людей и не вызывают идиосинкразии у потребителей.

5) Отсутствие в чайном напитке искусственных ароматизаторов и усилителей вкуса, химических консервантов и других ксенобиотиков.

6) Использование уникального комплекса биологически активных веществ, содержащегося в вегетативных частях барбариса, без нежелательных антагонистических взаимодействий с другими видами сырья (что достигается благодаря однокомпонентному составу чайного напитка).

7) Широкий спектр оздоровительного действия для лиц разного возраста, при отсутствии сильнодействующих и опасных компонентов.

Разработанный авторами травяной чай содержит следующие виды сырья (мас. %):

Листья барбариса обыкновенного (*Berberis vulgaris*) сухие измельченные – 100,0.

Травяной чай из листьев барбариса готовится следующим образом. Сухое измельченное сырье заливается кипятком из расчета 1-3 чайных ложки (1-2 г) на стакан, настаивается в течение 5-10 минут до приобретения золотисто-желтого цвета (Патент РК на полезную модель № 6479) [8].

Травяной чай из листьев барбариса может быть использован в качестве утреннего тонизирующего чая, десертного напитка – благодаря кисло-сладкому вкусу и аромату ягод. Для лечебно-профилактических целей напитков можно рекомендовать при ДЖВП, длительных менструациях, климактерических кровотечениях, простудных и инфекционных заболеваниях, астении, потере аппетита, интоксикациях, похмельном синдроме, предрасположенности к новообразованиям, а также для лиц, работающих во вредных условиях. Чай из листьев барбариса придает бодрость и повышает внимание у лиц, работающих в ночную смену. Напиток из листьев

барбариса не рекомендуется принимать в вечерние часы – во избежание нарушений сна.

Листья барбариса полезны при застое желчи и холецистите (они растворяют и разжижают даже застаревшую желчь), маточных кровотечениях, желудочно-кишечных расстройствах, простудных и инфекционных заболеваниях, как безопасное противораковое средство – благодаря содержанию алкалоида берберина. За счет содержания комплекса витаминов и янтарной кислоты листья барбариса являются неспецифическим биостимулятором и иммуногенным средством, устраняют интоксикации различного происхождения, в том числе похмельный синдром. В период формирования и созревания плодов в листьях появляется токоферол (витамин Е), являющийся антиоксидантом, способствующий защите печени и набору мышечной массы, препятствующий раннему репродуктивному угасанию лиц обоего пола.

Основываясь на известных литературных данных, нами выявлены следующие противопоказания для употребления чайного напитка из листьев барбариса:

1) Чай из барбарисовых листьев лучше не употреблять в вечерние часы, поскольку биостимулирующее действие комплекса витаминов и янтарной кислоты может привести к нарушению сна.

2) Употребление чайного напитка следует ограничить во время беременности, поскольку тонические сокращения матки, обусловленные действием алкалоида берберина, могут спровоцировать выкидыш.

3) Лицам с желчнокаменной болезнью, которым противопоказаны желчегонные препараты, перед употреблением чая следует проконсультироваться с врачом.

Результаты испытаний заявляемого травяного чая из листьев барбариса в бытовых и полевых условиях оказались следующими.

Пример 1. Измельченные листья барбариса в количестве 1, 2 и 3 столовых ложки на стакан заварили кипятком, дали настояться в течение 10 минут. В первом стакане настой приобрел светло-желтый, во втором – золотисто-желтый, в третьем – насыщенно-желтый цвет. При настаивании чая отмечался заметный ягодный аромат. В первом стакане настой имел кисловато-сладкий приятный вкус, во втором кислота и сладковато-ягодный привкус ощущались сильнее, в третьем стакане напиток имел насыщенный ягодный вкус, а кислота некоторым дегустаторам показалась значительной. Таким образом, 2 чайных ложки измельченного сухого барбарисового листа на стакан кипятка можно рекомендовать как оптимальную пропорцию для благоприятных органолептических ощущений, без идиосинкразии у самых притязательных потребителей. Относительно цвета чая все лица, принимавшие участие в дегустации, отметили, что он не уступает по эстетике внешнего вида обычному зеленому чаю, а в совокупности по цвету и аромату даже во всех отношениях выигрывает.

Пример 2. Чай из листьев барбариса, заваренный в указанных выше пропорциях, предлагали для дегустации с добавлением сахара. Приятный вкус

напитка усиливался, причем потребители отметили, что чай с барбарисом казался значительно слаще обычного при том же количестве сахара (за счет частичного гидролиза сахарозы на глюкозу и фруктозу в кислой среде).

Пример 3. Литровый термос с чайным напитком из листьев барбариса (заваренных кипятком в соотношении 2 чайных ложки сухих измельченных листьев на стакан) был предложен экскурсантам, отправившимся в летнее время в однодневный туристический поход. У всех участников были дополнительные запасы воды и других напитков, но многие обошлись в течение дня предложенным им литровым термосом, отметив, что практически не ощущали жажды даже при жаркой погоде.

Литература:

1. Рендюк Т.Д., Спешилов Л.Я., Исхаков Н.Г., Оздоровительные чаи. - М.: Марка Лашур, 1993.

2. Патент РК на полезную модель № 4743. Сироп на основе фитосубстанций барбариса илийского *Berberis iliensis* М.Рор (варианты) / Абдыкеримова Сания Белгожоевна; Сакипова Зурияда Бектемировна; Кожанова Калданай Каржауовна; Ибрагимова Лилия Николаевна; Сермухамедова Ольга Владимировна; Ерғали Әсем Қанатқызы; Келеке Анель Сатжанқызы; Тугелбай Гауһар Едилқызы; опубл. 05.03.2020, бюл. № 9. – 3 с.

3. Патент РФ на изобретение № 2 700 629. Композиция чая травяного (фиточая) / Лавриненко Ю.В., Николаев И.А.; опубл. 18.09.2019, Бюл. № 26. – 6 с.

4. Патент РФ на изобретение № 2 612 779. Концентрат напитка (варианты) / Карпов С.В.; опубл. 13.03.2017 Бюл. № 8. – 45 с.

5. Патент РФ на изобретение № 2 342 856. Оздоровительно-профилактический продукт моментального приготовления для работающих при вредных условиях труда /Пилат Т.Л.; опубл. 10.01.2009 Бюл. № 1. – 13 с.

6. Лавренова Г.В. Полная энциклопедия лекарственных растений /Лавренова Г.В., Лавренова В.К. – М.: АСТ; Донецк: Сталкер, 2008. – 416 с. – С. 35-36.

7. Машковский М.Д. Лекарственные средства. В 2 т. Т. 1. – 14-е изд., перераб., испр. и доп. – М.: ООО «Издательство Новая волна», 2000. – 540 с. – С. 504.

8. Патент РК на полезную модель № 6479. Напиток (травяной чай) из листьев барбариса /Тарасовская Н.Е., Алиясова В.Н., Мусагажинова А.А.; опубл. 25.03.2021 г.

«ЧАЙНЫЙ НАПИТОК НА ОСНОВЕ СОЦВЕТИЙ КРОВОХЛЕБКИ КАК СУРРОГАТ ТРАДИЦИОННОГО ЧЕРНОГО ЧАЯ»

Н.Е.Тарасовская, А.А.Мусагажинова, В.Н.Алиясова
Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар
Kafedra_biologii_pgpi@mail.ru

Андатпа. Авторлармен қара шайдың алмастырушы (соцветия кровохлебки лекарственной) өсімдігі дәмі мен түсі толығымен сай келеді деп қауіпсіздік құжаттарымен қарастырылған және қорғалған.

Түйінді сөздер: шай сусыны, қара шай (соцветия кровохлебки лекарственной) аймақтық көкөніс шикізат, психостимуляторлар.

Аннотация. Авторами разработан и защищен охранным документом заменитель черного чая из соцветий кровохлебки, который по вкусу и цвету полностью имитирует чай и не содержит психостимулирующих веществ.

Ключевые слова: чайный напиток, соцветия кровохлебки лекарственной, региональное растительное сырье, психостимуляторы.

Abstract. The authors elaborated and defended by patent the black tea surrogate from the of great burnet (*Sanguisorba officinalis*) floscules, which on the taste and color imitates black tea and not contends psychic-stimulating substances.

Passwords: tea drink, great burnet floscules, regional herbal raw materials, psychic-stimulating substances.

Чай и кофе как напитки массового потребления относятся к привычным психостимуляторам благодаря содержанию специфических алкалоидов. Традиционный чай, особенно черный, полезен не для всех людей. Противопоказания для употребления крепкого, насыщенного чая достаточно широки: гипертония, сердечно-сосудистые заболевания, повышенная нервная возбудимость, нарушения сна. В пожилом возрасте также рекомендуют ограничить потребление черного чая, особенно в вечернее время. Однако при отказе от привычного напитка неизбежно чувство психологического дискомфорта, поскольку человек привыкает к терпкому вкусу и насыщенному коричневому цвету черного чая. Очевидно, при что поиске растительных заменителей чая необходимо обращать внимание не только на оздоровительные свойства и вкусовые качества, но и на те органолептические показатели, которые делают суррогаты чая максимально сходными с привычным напитком.

В качестве суррогатов чая из растительного сырья было известно использование высушенных цветков липы с прицветными листьями [1, с.146], кипрея, или иван-чая [2, с. 187], вербейника монетчатого, или лугового чая [2, с. 110], корни копеечника забытого, называемого еще копеечником чайным [3, с. 75], трава подмаренника настоящего с цветками [4, с. 266], Настой травы чины луговой рекомендован как приятный на вкус напиток, помогающий при простудных заболеваниях [4, с. 371; 5, с. 714].

Общим недостатком известных растительных суррогатов чая является факт психологического дискомфорта при отказе от привычного напитка, поскольку большинство людей привыкает к обычному коричневому цвету и вяжуще-терпкому вкусу черного чая. К тому же некоторые травяные суррогаты чая при увеличении концентрации имеют горький вкус (например, подмаренник) или содержат сильнодействующие компоненты (например,

чина луговая в больших концентрациях может вызывать характерные обратимые параплегии, называемые латиризмом [6, с. 189-190]).

Известно использование в качестве суррогатов чая листьев дикорастущих и культурных плодово-ягодных растений – земляники, малины, яблони, вишни. Земляничные листья рекомендовано заготавливать для чайных напитков в конце лета, когда они теряют часть дубильных веществ, становятся приятными на вкус и приобретают насыщенный цвет. Кроме того, описан способ ферментации свежих листьев, после которых суррогат чая дает вкусный и хорошо окрашенный настой без травяного привкуса и запаха [7, с. 208-209]. К недостаткам таких суррогатов чая из листьев плодово-ягодных растений можно отнести необходимость трудоемкого процесса ферментации, сопряженной также с потерей биологически активных веществ.

Из травяных заменителей чая, характеризующимся сходным цветом, известна композиция фитонапитка "Чай Б.Н.Камова" (варианты), которая может употребляться просто как пищевой напиток, заменяющий традиционный китайский, цейлонский или индийский чай, поскольку обладает насыщенным "чайным" цветом и приятно на вкус. Эта чайная композиция известна в трех вариациях.

1) сухие измельченные растительные компоненты: лист сенны, цветки бессмертника песчаного, листья крапивы, она дополнительно содержит листья мяты перечной, траву череды и манжетку обыкновенную;

2) девясил высокий, фиалку трехцветную, зверобой продырявленный, а также цветки черной бузины, мать-и-мачеху, душицу обыкновенную, липовый цвет, шалфей лекарственный, солодку голую, лист эвкалипта шарикового и медуницу;

3) полевой хвощ, горец птичий, плоды шиповника, крапиву, листья малины, гречиху посевную, а также листья голубики, медуницу, яснотку, тысячелистник и кипрей, при этом все компоненты содержатся в равных долях [8].

Но сложный состав такого чайного напитка включает более десятка видов растений, что затрудняет гомогенизацию и снижает действие оздоровительных и вкусовых компонентов каждого вида сырья.

Практиковалось также использование листьев плодово-ягодных культур после завяливания в качестве заменителей черного чая – с получением характерного цвета и терпкого вкуса. В частности, известен способ производства заменителя чая, где в качестве сырья используют смесь листьев хурмы и лимонного дерева в соотношении 92-95% : 5-8%. Перед измельчением осуществляют завяливание каждого компонента в отдельности с последующим смешиванием, измельчением и скручиванием в течение 75-80 мин, затем ферментация при температуре 20-22°C и относительной влажности воздуха 90-95% [9].

Известен способ производства заменителя чая, когда листья черники предварительно завяливают, измельчают, и к ним прибавляют измельченные листья кизила и листья эвкалипта (в процентном соотношении 80:19:1), затем

смесь скручивают, проводят ферментацию при относительной влажности воздуха 90-98% и температуре 26°C и сушат до остаточной влажности 5% [10].

К недостаткам суррогатов черного чая, известных из данных авторских свидетельств, можно отнести трудоемкость процесса и наличие ферментации сырья.

В охранных документах зафиксированы фиточаи, включающие кровохлебку, у которой, как правило, используется традиционное сырье – подземные части (корни и корневища). В частности, известен фиточай (заявленный как чай из 77 трав). Корни кровохлебки вводятся в данный сбор как вяжущее средство, эффективное при заболеваниях желудочно-кишечного тракта [11].

Однако многокомпонентный состав, включающий десятки видов растительного сырья, что затрудняет качественную и количественную оценку биологически активных компонентов состава, снижает количество биологически активных веществ каждого вида растительного сырья в смеси, затрудняет равномерную гомогенизацию сухой смеси растений, стирает органолептические свойства (вкус и аромат) и оздоровительное действие каждого вида растительного сырья.

Известны напитки из цветков и травы кровохлебки [12, с. 270], которые отличаются наибольшим сходством с традиционным черным чаем. Для приготовления напитка из кровохлебки и мяты требуется 60 г сухих цветочных головок кровохлебки, 150 г сахара, 10 г мяты перечной, 3 л воды. Сухие соцветия кровохлебки заваривают в 1 л кипящей воды, охлаждают, процеживают через сито. Сахар отдельно растворяют в кипятке, заваривают мяту и через 5-10 минут процеживают. Оба раствора перемешивают, добавляют раствор сахара или малиновый сок.

Другой чайный напиток из кровохлебки и зверобоя получают при перемешивании равных частей высушенной травы зверобоя и кровохлебки, которую хранят в закрытой посуде и заваривают как обычный чай [12, с. 270]. Однако препараты зверобоя обладают специфическим действием, и значительное количество надземных частей этого растения неприемлемо в составе ежедневного чая массового употребления. Применение зверобоя для лечения заболеваний желудочно-кишечного тракта ограничено определенным промежутком времени; длительно или постоянно употреблять препараты зверобоя нельзя. В частности, настои и отвары травы зверобоя противопоказаны в летнее время при длительном нахождении на улице: могут возникнуть солнечные ожоги, особенно у блондинов. Зверобой содержит фотодинамически активный пигмент (гиперицин), который приводит к поглощению солнечного света и повреждению тканей в присутствии кислорода [13, с. 679.]. Также есть сведения, что препараты зверобоя приводят к ускоренному метаболизму гормонов (особенно эстрогенов и гестагенов), за счет чего могут снизить эффективность гормональных препаратов, в том числе и контрацептивных [14]. Длительное бесконтрольное применение зверобоя может привести к гормональным нарушениям у лиц обоего пола: снижению

потенции у мужчин, гирсутизму (появлению бороды и усов) и грубому голосу у женщин.

Сухой порошок измельченных соцветий кровохлебки ранее был известен как зубной порошок для отбеливания эмали и стоматологических материалов, устранения зубных налетов, оздоровления десен от пародонтоза, воспаления и кровоточивости [15]. Однако в данном случае соцветия кровохлебки использовались не в качестве чайного напитка, а в качестве средства гигиены полости рта, которое не имело отталкивающего вкуса и не вызывало идиосинкразии у потребителей.

Соцветия кровохлебки могут стать источником ароматизированного чайного напитка с заменителем черного чая (со вкусом чая эконом-класса), который бы расширил ассортимент травяных чаев, обеспечит суррогат чая для лиц, имеющих противопоказания к употреблению черного чая и кофе, без психологического дискомфорта при отказе от привычных напитков, с разносторонним оздоровительным действием. Приготовление такого чая не требует процесса ферментации, необходимого для получения черных сортов чая.

Чайный напиток на основе соцветий кровохлебки включает следующее соотношение ингредиентов (мас.%): измельченные сухие соцветия кровохлебки лекарственной (*Sanguisorba officinale*) – 70,0-80,0; измельченная сухая трава тимьяна ползучего (*Thymus serpyllum*) – 20,0-30,0. Чайный напиток на основе соцветий кровохлебки готовится следующим образом. 1-2 чайных ложки смеси сухого растительного сырья помещают в стакан, заваривают кипятком, дают настояться 10-15 минут при легком перемешивании. Сухое сырье для приготовления чайного напитка хранится в сухом, защищенном от света месте, в матерчатых или полиэтиленовых пакетиках в течение 2-3 лет [16].

Настой кровохлебки, приготовленный обычным горячим способом (аналогично заварке чая), обладает таким же насыщенным цветом и сходным с черным чаем терпким вкусом. Ароматизация такого чая другими растениями (особенно эфирномасличными губоцветными – мята, чабрец, Melissa) обеспечит получение вкусного, своеобразного и безвредного суррогата черного чая.

Соцветия кровохлебки из биологически активных веществ содержат главным образом флавоноиды, а также водорастворимые витамины. Фармакокинетика и фармакодинамика действия флавоновых красителей из соцветий кровохлебки на различные системы органов состоит в следующем: укрепление стенок капилляров, улучшение трофики тканей и коррекция обмена веществ, противомикробное, антиоксидантное, легкое расслабляющее и успокаивающее действие, а также связывание тяжелых металлов и радионуклидов [3, с. 206-207]

Добавки губоцветных ароматических растений (тимьяна ползучего) не только придают чайному напитку благородный вкус и аромат, но и обладают широким спектром лечебно-профилактического действия. Оздоровительное действие травы чабреца (тимьяна ползучего) включает следующие моменты:

улучшение моторной и секреторной функции желудочно-кишечного тракта, бактерицидное действие эфирного масла, придание свежести дыханию, сосудорасширяющий и успокаивающий эффект, а также формирование отвращения к спиртному [17, с. 215].

Ароматизированный чайный напиток с заменителем черного чая может быть рекомендован для ежедневного применения широким кругом лиц, особенно страдающим гипертонией и сердечно-сосудистыми заболеваниями, имеющих противопоказания к употреблению чая или кофе. Напиток рационально употреблять как вечерний чай с успокаивающим и антистрессовым действием.

Суррогат чая на основе цветков кровохлебки показан для лиц, работающих во вредных условиях труда, для оздоровления всех систем органов, а также при склонности к простудным заболеваниям, варикозному расширению вен, воспалительным процессам.

При дегустации чайного напитка на основе кровохлебки, заваренного в рекомендованных концентрациях, потребителям предлагалось оценить вкус, аромат и другие ощущения при употреблении чая, а также позитивное или негативное влияние на субъективное самочувствие (если потребители связывали изменения в самочувствии с употреблением напитка). Испытания чайного напитка на основе соцветий кровохлебки показало следующие результаты.

Пример 1. Дегустация чайного напитка при минимальной концентрации надземных частей тимьяна ползучего (чабреца) двумя десятками потребителей показала, что чай обладает ароматом, но при крепком заваривании ощущается значительный вяжущий вкус (как у крепкой чайной заварки). Максимальная массовая доля тимьяна (и, соответственно, минимальная – кровохлебки) привела к ощутимому аромату эфирного масла, который отдельным потребителям показался чрезмерным. Среднее соотношение растительных ингредиентов (75% цветков кровохлебки и 25% тимьяна) оказалось наиболее оптимальным по вкусовым качествам.

Пример 2. Заваривание кипятком 1 чайной ложки на стакан кипятка обеспечило красновато-коричневый оттенок (сходный с черным чаем средней крепости) и заметный аромат чабреца. 2 чайных ложки на стакан привели к усилению цвета чайного напитка (сходного с пакетированным черным чаем), аромат травы тимьяна усилился, но некоторые потребители отметили слишком терпкий вкус чая.

Пример 3. Группа пожилых потребителей (старше 60 лет) употребляла чайный напиток на основе соцветий кровохлебки в качестве вечернего чая. По отзывам большинства лиц, прекратились нарушения ночного сна, даже при позднем времени чаепития. Некоторые пожилые люди отметили улучшение состояния кровеносных сосудов (уменьшились явления варикоза, исчез капиллярных рисунков на ногах, улучшилось мочеотделение, снизилась отечность).

Литература:

1. Пастушенков Л.В., Пастушенков А.Л., Пастушенков В.Л. Лекарственные растения: Использование в народной медицине и быту. – Л.: Лениздат, 1990. – 384 с., ил.
2. Рябоконт А.А. Новейший справочник лекарственных растений /А.А.Рябоконт. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2009. – 397 с. – (Живая линия).
3. Лекарственные растения Алтая. Справочник /Сост. М.С.Галанчук, В.Ф.Платонов. – Бийск: издательство «Кедр», 2010. – 244 с.
4. Лавренова Г.В., Лавренов В.К. Полная энциклопедия лекарственных растений. – М.: АСТ; Донецк: Сталкер, 2008. – 416 с.
5. Кортиков В.Н. Полная энциклопедия лекарственных растений /В.Н.Кортиков, А.В.Кортиков. – Ростов-на Дону: Феникс, 2008. – 797 с.
6. Йорданов Д., Николов П., Бойчинов Асп. Фитотерапия. Лечение лекарственными травами. Четвертое русское издание. – София: Медицина и физкультура, 1976. – 349 с.
7. Лавренова Г.В. Домашний травник. – М.: ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2010. – 640 с.
8. Патент РФ на изобретение № 2 547 410, опубл. 10.04.2015. Бюл. № 10.
9. Авторское свидетельство СССР №1009394, А23F 3/34, 1983.
10. Авторское свидетельство СССР №1202540, А23F 3/34, 1986.
11. Патент РФ на изобретение № 2 664 459; опубл. 17.08.2018 Бюл. № 23. – 12 с.
12. Куралмысова И.И., Аксенова В.Ф., Татимова Н.Г. Лекарственные растения [заготовка, хранение, переработка, применение]. 3-е изд., доп. и перераб.– Алма-Ата: Кайнар, 1989. – 340 с.
13. Биологический энциклопедический словарь /Гл. ред. М.С.Гиляров; редкол.: А.А.Баев, Г.Г.Винберг, Г.А.Заварзин и др. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 864 с.
14. Инструкция по применению лекарственного средства «Климонорм». Утверждена Приказом председателя комитета контроля медицинской и фармацевтической деятельности Министерства здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 13 января 2016 г., № N000138.
15. Патент Республики Казахстан № 31824 Средство для удаления зубных отложений и оздоровления мягких тканей полости рта. Тарасовская Н.Е., Есимова Ж.К.; опубл. 30.01.2017, бюл. №2, кл. А61К 8/00 (2006.01), А61Q 11/02 (2006.01), А61К 36/739 (2006.01), А61Q 11/00 (2006.01), А61Р 1/02 (2006.01). – 4 с.
16. Патент РК на полезную модель № 6480. Чайный напиток на основе соцветий кровохлебки /Тарасовская Н.Е., Алиясова В.Н., Мусагажинова А.А.; опубл. 25.03.2021 г.
17. Машковский М.Д. Лекарственные средства. В 2 т. Т. 2. – 14-е изд., перераб., испр. и доп. – М.: ООО «Издательство Новая волна», 2000. – 608 с.

«ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИИ В ШКОЛЬНОМ КУРСЕ БИОЛОГИИ 8 КЛАССА»

Тукенова Т.Б.

Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар

***Аннотация.** Статья посвящена раскрытию теоретических основ методов обучения с использованием цифровых информационных подходов на уроках по биологии для улучшения уровня усвояемости предоставляемого учебного материала. Биология, наряду с другими предметами, решает задачи всестороннего гармонического развития и формирования личности. В основе организации процесса обучения лежит принцип наглядности. Показана опытно-экспериментальная работа по внедрению цифровых информационных технологий в школе.*

***Ключевые слова:** урок, методика, биология, школа, цифровые информационные технологии.*

***Андатпа.** Мақала ұсынылған оқу материалының сіңімділік деңгейін жақсарту үшін биология сабақтарында цифрлық ақпараттық тәсілдерді пайдалана отырып, оқыту әдістерінің теориялық негіздерін ашуға арналған. Биология басқа пәндермен қатар жан-жақты үйлесімді даму және тұлғаны қалыптастыру мәселелерін шешеді. Оқу процесін ұйымдастырудың негізгі көрнекілік принципі. Мектепте цифрлық ақпараттық технологияларды енгізу бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс көрсетілді.*

***Түйінді сөздер:** сабақ, әдістеме, биология, мектеп, цифрлық ақпараттық технологиялар.*

***Abstract.** The article is devoted to the disclosure of the theoretical foundations of teaching methods using digital information approaches in biology lessons to improve the level of assimilation of the provided educational material. Biology, along with other subjects, solves the problems of comprehensive harmonious development and personality formation. The organization of the learning process is based on the principle of visibility. Experimental work on the introduction of digital information technology in school is shown.*

***Passwords:** lesson, methodology, biology, school, digital information technologies.*

Одним из основных течений модернизации средних учебных заведений считается его информатизация. Разнообразные создатели показывают вероятность, а также значимость применения информативных технологических процессов в обучении биологии, организуются специальные конференции, приуроченные к вопросам компьютеризации учебного процесса. Наиболее перспективно использование в обучении средств мультимедиа, поскольку мультимедиа позволяет задействовать в процессе обучения все каналы передачи информации, максимально включить все виды памяти. По данным Г. Л. Бордовского, И.Б.Горбуновой и А.С.Кондратьева,

"внимание во время работы с обучающей программой на базе мультимедиа, как правило, удваивается, поэтому освобождается дополнительное время. Экономия времени, необходимого для изучения конкретного материала, в среднем составляет 30%, а приобретенные знания сохраняются в памяти значительно дольше" [1, с. 44-45].

Формирование информационно-коммуникативной компетентности школьников, становление их информационной культуры, компьютерной грамотности приобретает в настоящее время особую значимость. Информационное обеспечение уроков биологии открывает перед учителем перспективу реализации принципиально нового дидактического подхода в обучении, так как дает возможность соединения в одном высказывании письменной и устной речи. На этом фоне обучение созданию компьютерного ролика, мультимедийной презентации позволяет учащимся повысить мотивацию к изучению традиционной темы [5, с. 101].

Задачи современной школы - воспитать и вооружить ученика такими знаниями, чтобы он мог занять достойное место в обществе и приносить ему максимальную пользу. Одним из важнейших направлений решения этой проблемы является интенсификация учебного процесса, т.е. разработка и внедрение таких форм и методов обучения и учебно-методического материала, которые предусматривали бы целенаправленное развитие мыслительных способностей учащихся, развитие у них интереса к учебной работе, самостоятельности и творчества.

Цель исследования: изучить теоретические и практические особенности использования цифровых информационных технологии в школьном курсе биологии в 8 классе.

Объект: учебно-воспитательный процесс по биологии.

Предмет: использования цифровых информационных технологии в школьном курсе биологии в 8 классе.

Задачи:

- анализ литературных источников;
- разработка и апробация методического обеспечения компьютерной поддержки уроков биологии в 8 классе.

1. Особенности применения цифровых информационных технологии в процессе изучения школьного курса биологии

В практике сформировались разнообразные способы преподавания биологии. Но все без исключения возможно объединить по единым показателям: ресурс извлечения познаний, вид работы педагога, вид работы учеников в ходе преподавания. Названные признаки являются главными в определении того или иного метода, применяемого в обучении. Данные признаки отражают единство обучения, учения и источника знаний, представляющего содержание. На основе этих признаков выделены три группы методов обучения: словесные (один источник знания - слово), наглядные (два источника знаний - слово и наглядность) и практические (три источника знаний - слово, объект изучения и практическое обследование предмета).

Среди комплексных методов обучения биологии можно назвать мультимедийную лекцию и мультимедийную практическую работу, позволяющую осуществить лабораторную работу по биологии и даже виртуальную экскурсию в природу.

При изучении нового материала основное значение компьютерных технологий состоит в том, чтобы обеспечить усвоение учащимися важнейших биологических понятий, закономерностей, законов, теорий, научных фактов. Необходимо при этом опираться на житейский опыт, проведенные в природе наблюдения, на знания, полученные на лабораторных и практических занятиях, на результаты эксперимента, экскурсий в природу, на производство, в краеведческий музей и др. В процессе изучения нового материала можно использовать задания, направленные на установление взаимосвязей, использование знаний, полученных экспериментальными методами, из наблюдений, при выполнении практических работ. При этом в процессе обучения возможно использование как традиционных учебных текстов, так и схем, рисунков, фотографий, видеофрагментов [2, с. 80-81].

Практика работы в школе показала ряд положительных сторон применения методов мультимедийного обучения:

- удастся индивидуализировать обучение школьников с учетом их личностных особенностей;
- средства информационных технологии делают обучение более наглядным, так как наглядность приближена непосредственно к ученику и позволяет внимательно рассмотреть объект, манипулировать с ним, приближая или удаляя, поворачивая разными сторонами и т.д., благодаря этому повышается образовательная эффективность демонстрации кадров;
- удастся эффективно организовать школьную лекцию за счет точного распределения времени на каждом ее этапе. Учитель не отвлекается и не тратит время на работу с учебной доской, видео магнитофоном, диктовку терминов и их определений и т.д.;
- у учителя появляется возможность индивидуально помогать школьникам во время самостоятельной работы.

Выявлены также и недостатки методики использования информационных технологии в школе. Они проявляются в следующем:

- для проведения мультимедийной лекции необходимо задействовать большое количество компьютеров (не менее чем один компьютер на двух учеников) или дорогостоящее оборудование (видеопроектор);
- при подготовке такого урока без специальной библиотеки мультимедийных материалов (медиаотеки) учитель должен потратить во много раз больше времени, чем при подготовке традиционной лекции [3, с. 52-53].

Использование компьютерной технологии для контроля знаний и их оценивания позволит своевременно выявить пробелы в знаниях учащихся и быстро устранить их.

2. Опытнo-экспериментальная работа по внедрению цифровых информационных технологий при изучении школьного курса «Биология» в 8 классе.

Опытнo-экспериментальная работа проводилась нами на базе СОШ «Ленинская основная школа» с. Эбжан, Актогайского района Павлодарской области в 8 классе. Были проведены констатирующий эксперимент, формирующий эксперимент и контрольный срез. На этапе констатирующего эксперимента нами был проведен опрос учащихся 8 класса с целью выявления уровня знаний учащихся по темам, на которых мультимедийные методы не применялись.

Вопросы для учащихся 8 классов:

1. Дать определение понятию «гортань»;
2. Дать определение понятию «трахея»;
3. Дать определение понятию «рефлекторная регуляция дыхания»;
4. Дать определение понятию «гуморальная регуляция дыхания»;
5. Дать определение понятию «пищеварительный тракт»;
6. Дать определение понятию «желудок»;
7. Дать определение понятию «кишечник».

Оценивание знаний проводилось в соответствии с критериями, позволяющими выявить три уровня знаний: высокий, средний и низкий.

Таблица 1 - Исходный уровень знаний учащихся 8-х классов

Класс	Количество учеников	Высокий уровень		Средний уровень		Низкий уровень	
		Кол-во	%	Кол-во	%	Кол-во	%
Экспериментальный	19	3	16	7	37	9	47
Контрольный	22	3	14	8	36	11	50

Из таблицы 1 видно, что исходный уровень знаний учащихся как в контрольном, так и экспериментальном 8-х классах - низкий (рис. 2). Задания выполнены частично, цель обучения достигнута не полностью, тема раскрыта в ограниченном объёме, учащиеся затрудняются сделать вывод по теме. Учащиеся не могут применить знания, не могут раскрыть сущность процесса. В ответах на предлагаемые контрольные вопросы обнаруживается недостаточное понимание отдельных излагаемых положений.

Рисунок 1 - Уровень знаний учащихся в контрольном и экспериментальном 8-х классах до проведения эксперимента.

На этапе формирующего эксперимента в экспериментальных классах были проведены уроки по биологии по разделу «Человек и его здоровье. 8 класс» по темам с использованием мультимедийных презентаций.

Учениками 8 класса под руководством учителя были разработаны следующие презентации, которые использовались в дальнейшем на уроках по данным темам:

- Строение глаза;
- Работа глаза;
- Нарушение зрения;
- Гигиена зрения;
- Иридодиагностика;
- Иллюзии зрения.

После этого нами был проведен контрольный срез во всех классах по изученным темам.

Результаты среза представлены в таблице 2.

Таблица 2 - Динамика уровня знаний учащихся 8-х классов

Класс	Кол-во уч-ов	Высокий ур.		Средний ур.		Низкий ур.	
		Кол-во	%	Кол-во	%	Кол-во	%
Экспериментальный	19	5	26	11	58	3	16
Контрольный	22	3	14	9	41	10	45

Как видно из таблицы 2, уровень знаний в экспериментальном 8 классе повысился: высокий уровень знаний на 10 %, средний - на 21 %, низкий уровень знаний понизился на 31%.

Контрольное анкетирование показало, что уровень знаний в экспериментальных классах оказался выше, чем в контрольных.

Результаты эксперимента показали, что если регулярно использовать мультимедийные методы в школьном курсе биологии в 8 классе, то будет обеспечено повышение качества знаний учащихся по биологии.

Одним из важнейших положений, лежащих в основе организации процесса обучения, является принцип наглядности. Принцип наглядности - один из старейших и важнейших в дидактике - означает, что эффективность обучения зависит от целесообразного привлечения органов чувств к восприятию и переработке учебного материала.

Реализация принципа наглядности во многом зависит от качества дидактических материалов, технических средств, владения учителем навыками их использования. Современные информационные цифровые технологии имеют широкие возможности, которые необходимо реализовать на основе учета психологических особенностей восприятия информации в процессе обучения.

Экспериментальная часть была построена именно на применении информационно-цифровых методов в курсе биологии в 8 классе.

Результаты эксперимента показали, что если регулярно использовать цифровые методы в школьном курсе биологии в 8 классе, то будет обеспечено повышение качества знаний учащихся по биологии и развитие познавательного интереса к предмету.

Литература:

1. Байбородова, Л.В. Методика обучения биологии: Пособие для учителя / Л.В. Байбородова, Т.В. Лаптева. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - 176с.
2. Ефимов, В.Ф. Использование информационно-коммуникативных технологий в начальном образовании школьников / В.Ф. Ефимов // Начальная школа. - 2009. - №2. - С. 38-43.
3. Пономарева, И.Н. Общая методика обучения биологии [Текст] / И.Н. Пономарева и др. - М.: Академия, 2003. - 272с.
4. Пономарева, И.Н. Общая методика обучения биологии: учеб. пособие для студ. пед. вузов / И.Н. Пономарева, В.П. Соломин, Г.Д. Сидельникова; под ред. И.Н. Пономаревой. - 2-е изд., перераб. - М.: Академия, 2007. - 280 с.

«ПРИМЕНЕНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ НА УРОКАХ ФИЗИКИ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ»

Шестопалова А.В.

Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар

Ann.shestopalova@mail.ru

***Аннотация.** В статье представлен материал о возможностях цифровых образовательных ресурсах на уроках физики у учащихся средних общеобразовательных школ. Рассмотрены формы применения и возможности цифровых ресурсов. Представлен личный опыт использования некоторых приложений для формирования конкурентоспособной личности.*

***Ключевые слова.** Цифровые образовательные ресурсы, функциональная грамотность, современный урок, естественные науки, обновленное образование.*

***Аннотация.** Мақалада орта мектеп оқушыларының физика сабақтарында цифрлық білім беру ресурстарының мүмкіндіктері туралы материалдар келтірілген. Цифрлық ресурстарды қолдану нысандары мен мүмкіндіктері қарастырылды. Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру үшін кейбір қосымшаларды қолданудың жеке тәжірибесі ұсынылған.*

***Кілтті сөздер.** Цифрлық білім беру ресурстары, функционалдық сауаттылық, заманауи сабақ, жаратылыстану ғылымдары, жаңартылған білім.*

***Annotation.** The article presents material on the possibilities of digital educational resources in physics lessons for students of secondary schools. The forms of application and possibilities of digital resources are considered. The*

personal experience of using some applications for the formation of a competitive personality is presented.

Keywords. *Digital educational resources, functional literacy, modern lesson, natural sciences, updated education.*

Функциональная грамотность — это уровень знаний и навыков, который позволяет эффективно строить коммуникации, исполнять задачи в повседневной жизни в координации с окружающими, а также дает возможность анализировать информацию и применять её в письме и речи. Оценка функциональной грамотности осуществляется по модели Международной программы по оценке образовательных достижений учащихся (англ. Programme for International Student Assessment, PISA) [2, с. 23]. Глава ЮНИСЕФ в Казахстане Артур ван Дизен процитировал публикацию Всемирного банка «Да, они могут читать и писать. Да, они могут перечислить столицы мира или назвать самые важные даты в истории страны. Но умение использовать эти навыки в повседневной жизни — это намного сложнее». [3, с.4]

Тенденция понижения функциональной грамотности говорит о недостаточной вовлеченности учеников в процесс обучения, что может быть признаком стагнации системы образования. Жан-Франсуа Марто отметил важность симбиоза подходов в образовании: - Лучший подход - использовать онлайн-обучение в дополнение к офлайн-обучению, и это даст нам оптимальный результат. [2, с.26] Цифровизация образования также играет ключевую роль в контексте повышения качества. Современные школьники сегодня не хотят учиться и прикладывать силы для успешного обучения. Связано это с тем, что современные дети привыкли получать информацию быстро по средствам современных гаджетов. Чтобы все же повысить интерес к учебе и решить проблему в повышении эффективности, а также повысить показатели функциональной грамотности необходимо активизировать учения школьников. [4, с.6-9].

Из опыта работы, можно сказать, что педагоги сегодня наблюдают картину по снижению интереса к учебе, следовательно, учителям необходимо активизировать функциональную грамотность учащихся современными средствами. [5, с.7] Окружающий мир больше не аналогово-текстологический, ему на смену пришел визуально-цифровой – и это требует расширения и переосмысления понятия «функциональная грамотность».

Чтобы улучшить эффективность и качество образования, ориентироваться на современные цели обучения, повысить мотивацию обучающихся к обучению, использовать взаимосвязанное обучение различным видам деятельности, сделать уроки эмоциональными и запоминающимися, реализовать индивидуальный подход, усилить самостоятельность школьников, изменить характер взаимодействия учителя и ученика, объективно оценивать знания учащихся, повысить качество наглядности в помощь сегодня учителю приходят различные цифровые образовательные ресурсы (ЦОР). [6, с.75]

Цифровые образовательные ресурсы можно разделить на три группы:

1. Электронные средства обучения – это «компьютерные учебные материалы». К ним можно отнести электронные учебники, обучающие программы, тренажеры, программы тестирования и многие другие. Для эффективного использования их в учебном процессе определяющим является содержательное и методическое качество таких ресурсов. [6, с.103]

2. Инструментальные и прикладные программы – программы, позволяющие учителю создавать собственные элементы автоматизированных учебных ресурсов.

3. Информационные ресурсы Интернета: веб- сайты, посвященные отдельным сферам образования, предметной области, уровню обучения, образовательным ресурсам и т.п.; веб-сайты - информационные представительства учебных заведений, образовательных организаций, издательств, производителей компьютерных средств обучения и др.; электронные рассылки по проблемам образования; информационные и справочные порталы; ресурсы электронных библиотек и специализированных баз данных и т.д. [8, с.43]

ЦОРы возможно использовать на всех этапах деятельности: от целеполагания до обобщения; как групповой (учитель - ученики, учитель - родители), так и собственно учительской. Они помогают учитывать индивидуальные способности и творческое отношение к жизни каждого учащегося, внедрять различные инновационные учебные программы, реализовывать принцип гуманного подхода к детям и пр. Иными словами, для развития каждого конкретного ребенка, для правильного индивидуального подхода цифровые образовательные ресурсы являются большим помощником. [9, с.6]

Применение новых технологий на уроках, в особенности следующие ЦОРы возможно на разных этапах уроков физики. Рассмотрим некоторые из них:

<https://phet.colorado.edu/> - создает бесплатные интерактивные математические и научные симуляторы. Симуляторы PhET основаны на обширных [исследованиях](#) в области образования и вовлекают учащихся в интуитивно понятную игровую среду, в которой учащиеся учатся посредством исследований и открытий.

<http://school-collection.edu.ru/> – Единая коллекция цифровых образовательных ресурсов;

<https://learningapps.org/> – онлайн-сервис, позволяющий создавать интерактивные упражнения для проверки знаний;

<https://www.yaklass.ru/> – цифровой образовательный ресурс для школ;

<https://www.getaclass.ru/> – познавательные видео и задачи по физике.

<https://onlinetestpad.com/ru/tests> – Бесплатный многофункциональный сервис для проведения тестирования и обучения;

<https://ru.padlet.com/> – онлайн доска для упорядочивания информации;

<https://crossmaker.ru/> – создание кроссвордов.

<https://sboard.online/> – онлайн доска для решения задач;

<https://www.canva.com/> – бесплатная онлайн-платформа для дизайна;
<https://postnauka.ru/themes/physics> – путеводитель по миру научного знания, краткие ответы ученых на самые распространенные вопросы, обстоятельные лонгриды о достижениях науки и современных технологиях, инфографика, рекомендации книг, фильмов и сериалов.

Помимо готовых ЦОР в своей практике использую самостоятельно разрабатываемые ресурсы, в таких программах как TurboSite, iSpring Suite 10, AutoPlay MediaStudio и др.

TurboSite – бесплатная программа для создания сайтов и электронных учебников. С помощью программы TurboSite Вы можно создать HTML-сайт или электронный учебник с поддержкой комментариев, формы обратной связи, вставки видео-файлов и JavaScript-тестов и другими возможностями. Программа очень проста в обращении, не требует знания языков программирования и разметки текста.

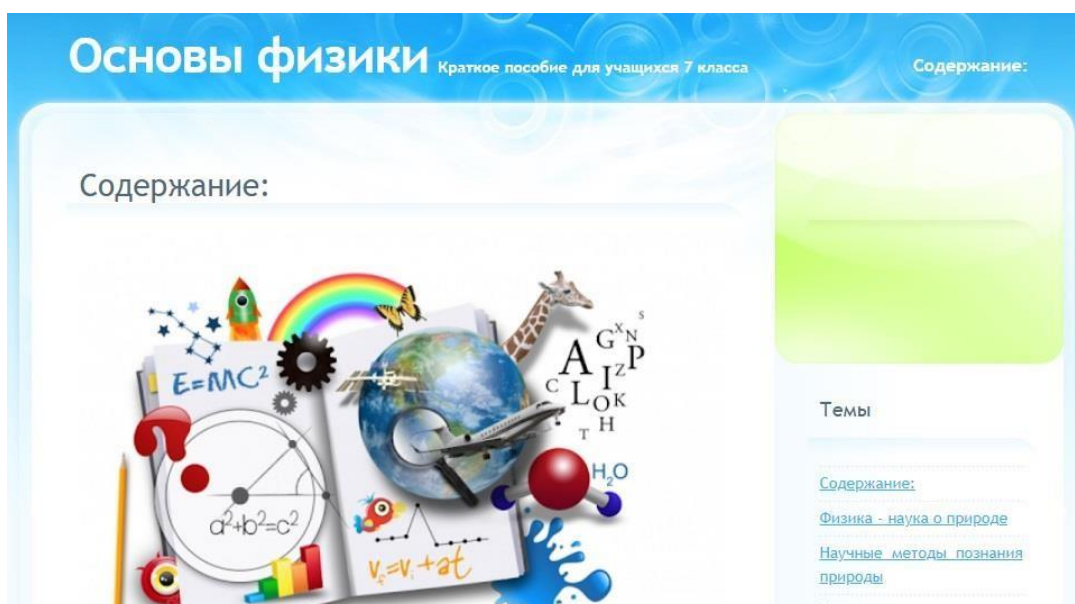

Рисунок 1 - Созданное учебное пособие «Основы физики» для 7 класса

[iSpring Suite](#) – это профессиональный инструмент для создания электронных учебных курсов в PowerPoint. С помощью iSpring можно создать и опубликовать учебный курс в несколько этапов:

1. Построение учебного курса на базе PowerPoint-презентации
2. Создание аудио- и видео-сопровождения
3. Разработка интерактивных тестов
4. Создание интерактивных блоков
5. Публикация для СДО

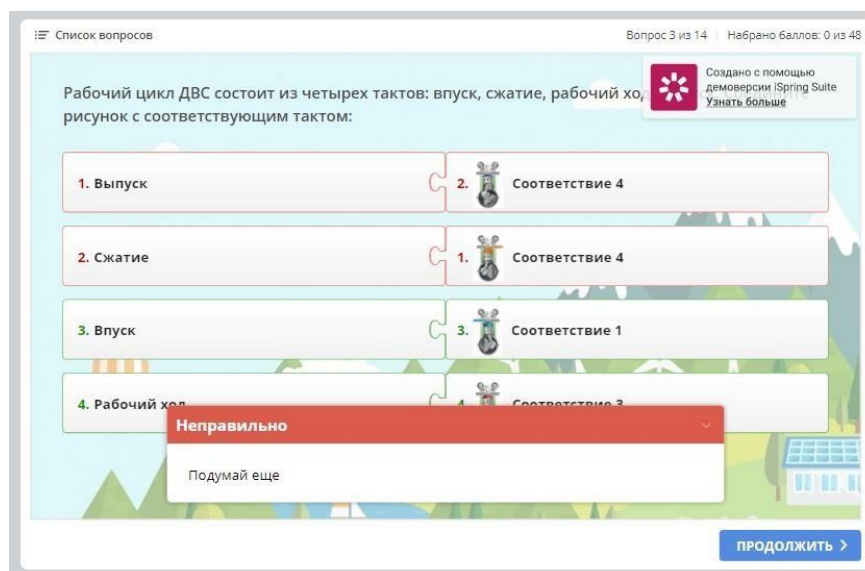

Рисунок 2 - Созданный ЦОР в программе [iSpring Suite 10](#) по теме «Основы термодинамики, 8 класс»

AutoPlay Media Studio - это пакет для визуального создания меню AutoRun, которое появляется автоматически при вставке в привод CD или DVD. Имеет весьма богатый функционал и позволяет создавать меню профессионального качества. Но при этом очень легко осваивается и не требует каких-либо специальных знаний. Кроме того, для облегчения работы в состав уже входит набор готовых шаблонов для оформления меню с самыми разными кнопками, картинками, звуками, скриптами и многим другим, позволяющим сделать удобные и красивые меню.

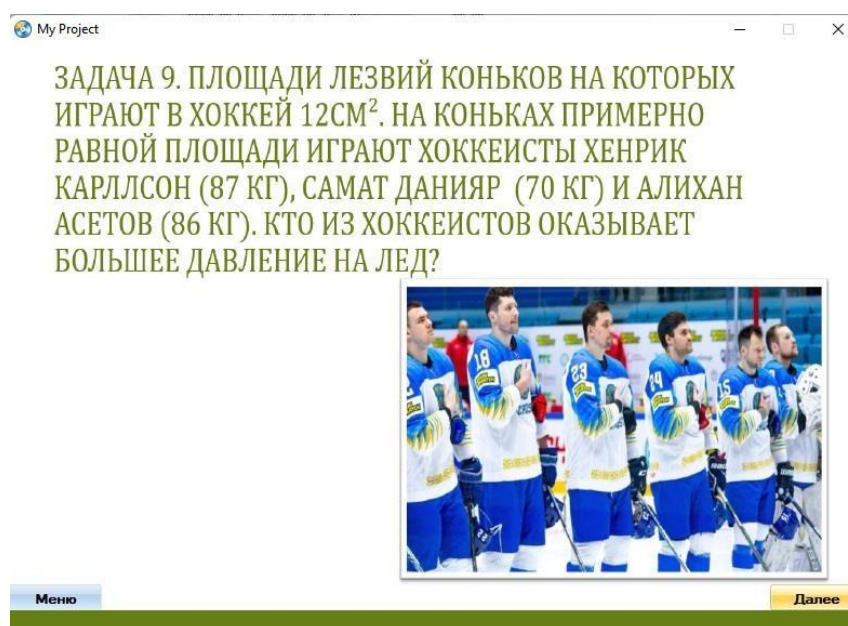

Рисунок 3 - Созданный в программе AutoPlay Media Studio сборник задач по физике по разделу «Основы механики»

Использование цифровых образовательных ресурсов на уроках:

- усиливает их наглядность, даёт возможность оживить урок, вызвать у учащихся интерес к изучаемому предмету, изучить привычные описания объектов, процессов, явлений, в интерактивном режиме, что позволяет подключить одновременно несколько каналов восприятия информации;
- развивает творческую активность ученика;
- заставляет получать знания в значительной степени самостоятельно, осуществляя поисковую деятельность;
- вызывают у учащихся высокое эмоциональное и физическое напряжение, помогают преодолевать трудности, препятствия, психологические барьеры;
- способствует использованию различных способов мотивации: мотивы общения, моральные мотивы, познавательные мотивы
- требует и вызывает у участников инициативу, настойчивость, творческий подход, воображение, устремленность;
- помогают объективно оценивать качество обученности и повышать его.

В заключении можно сказать, что цифровые образовательные ресурсы помогают активизировать процесс обучения, сделать его более эффективным, насыщенным, творческим и увлекательным, что способствует формированию функциональной грамотности школьника.

Литература:

- 1 Постановление Правительства Республики Казахстан от 25 июня 2012 года № 832 «Об утверждении Национального плана действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012 - 2016 годы»
- 2 Фролова П.И. К вопросу об историческом развитии понятия «Функциональная грамотность» в педагогической теории и практике // Наука о человеке: гуманитарные исследования. 2016. №1 (23). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-istoricheskom-razvitii-ponyatiya-funksionalnaya-gramotnost-v-pedagogicheskoy-teorii-i-praktike> (дата обращения: 23.01.2020).
- 3 United nations Literacy Decade : education for all; International Plan of Action : implementation of general Assembly resolution 56/116, p. 4
- 4 Кемельбекова Г. А. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся по предметам гуманитарного цикла // Проблемы и перспективы развития образования: материалы VIII Междунар. науч. конф. (г. Краснодар, февраль 2016 г.). — Краснодар: Новация, 2016. — С. 6-9. — URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/187/9552/> (дата обращения: 23.01.2020).
- 5 Андреева Н.В., Королёва Л.Б., Пчелкина М.А., Рябова Е.С., Нарыжная Е.А.
- 6 Гильфанова Ю.И. Г47 Цифровые технологии на уроках физики и информатики: учеб.-метод. пособие. – Чебоксары: ИД «Среда», 2020. – 116 с.

– Режим доступа: URL: <https://phsreda.com/e-publications/e-publication-163.pdf> (дата обращения: 10.04.2022).

7 Планирование учебного процесса и конструирование уроков с учётом формирования естественнонаучной грамотности / Физика в школе, 2016. №6

8 Костюхина Н.В., Разаренова А.В. Использование цифровых образовательных ресурсов (ЦОР) на уроках и во внеурочной образовательной деятельности. – Режим доступа: URL: <https://clck.ru/epMmd> (дата обращения: 09.04.2022).

9 Пентин А.Ю. Некоторые направления модернизации курса физики основной школы: формирование естественнонаучной грамотности учащихся / Физика в школе, 2015. № 6.

10 Разумовский В.Г., Майер В.В., Варакина Е.И. ФГОС и изучение физики в школе: о научной грамотности и развитии познавательной творческой активности школьников: монография. – М.; СПб.: Нестор-История, 2014.

**ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ, СПОРТ ЖӘНЕ ӨНЕР: ӨЗЕКТІ
МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ.**

**ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА, СПОРТ И ИСКУССТВО:
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ И ТЕНДЕНЦИИ
РАЗВИТИЯ.**

«КОММЕРЦИАЛИЗАЦИЯ ПРОДУКТОВ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ХУДОЖЕСТВЕННОМУ ТРУДУ»

М. Ш Алинова, Г. С. Алинова, Л. В. Гора
Павлодарский педагогический университет, г.Павлодар
lyuba.gora03@mail.ru

***Аннотация.** Қазіргі уақытта жастардың күнделікті өмірінде салыстырмалы түрде жаңа өнім, сатып алушы пайда болды. Бұл бүгінгі күні эко-сөмке ретінде мағынасы бар. Бұл аксессуар жастар ортасында белсенді түрде дамыды. Біздің зерттеуімізде бұл аксессуар ұлттық дәмге ие болды. Біздің өнімдеріміздің нарығын нақтылау үшін мақсатты тұтынушының портреті анықталып, талдау жүргізіліп, Павлодар қаласы бойынша кәдесыйлар сатылатын түрлі нүктелер анықталды.*

***Кілттік сөздер:** шоппер, аксессуар, ұлттық ою-өрнектер, кәдесыйлар, ассортимент, эко-сөмке.*

***Annotation:** At present, a relatively new product, the shopper, has appeared in the everyday life of young people. It makes sense today as an eco-bag. This accessory has been actively developed in the youth environment. In our study, this accessory took on a national flavor. To clarify the market for our products, a portrait of the target consumer was determined, an analysis was made and various points for the sale of souvenirs in the city of Pavlodar were identified.*

***Keywords:** shopper, accessory, national ornaments, souvenirs, assortment, eco-bag.*

***Аннотация.** В настоящее время в обиходе молодежи появилось сравнительно новое изделие шопер. Он имеет смысл сегодня как эко-сумка. Этот аксессуар получил активное развитие в молодёжной среде. В нашем исследовании данный аксессуар принял национальный колорит. Для уточнения рынка сбыта нашей продукции был определен портрет целевого потребителя, сделан анализ и определены различные точки по продаже сувениров в городе Павлодаре.*

***Ключевые слова:** шопер, аксессуар, национальные орнаменты, сувениры, ассортимент, эко-сумка.*

В русском языке термин «шопер» появилось от английского слова «shop», что, в переводе с английского языка, означает «магазин» или «совершение покупок в магазине». Сейчас в обиходе у молодёжи многие производные от этого слова. Одним из них является, например, «шоппинг». Под этим словом понимается процесс закупа, покупки необходимых товаров. И уже на сегодняшний день у молодёжи устойчиво сформировался термин «шопер» [1].

Шопер - это молодёжная сумка для покупок, которая имеет большую вместительность. Конструкция изделия, чаще всего, напоминает форму прямоугольника или трапеции с ручками среднего размера, которую удобно носить, перекинув на плечо [2].

Шопер, или, как сейчас популярно говорить, эко-сумка, сегодня быстро распространилась у деловых людей почти у каждого современного человека. В настоящее время этот вид аксессуара в форме шопера, получил активное развитие особенно в молодёжной среде.

Такую популярность, он получил, не только как модный аксессуар, но и из-за того что – в настоящее очень много значит его такое свойство, как сохранение природы: люди стали задумываться об окружающей среде, выбирать то, что не причинит вред окружающей среде, и потому эко-сумка стала востребованной элементом современной жизни. Экологичность сумки заключается в ее многократном использовании, вместо привычных для нас одноразовых полиэтиленовых пакетов [3].

Сумки-шоперы сейчас производят, в основном, из доступных материалов. Это кожа в любых ее проявлениях – такая сумка всегда будет актуальна и будет иметь всегда презентабельный вид.

Большую популярность имеют сумки-шоперы из замши, так как сама ткань приятна на ощупь, держит форму, эластична.

Современные и стильные сумки-шоперы из джинсовой ткани также востребованы из-за того, что ткань имеет плотную структуру, представлена в самых разных цветовых оформлениях, что также много значит при его ношении с разными типами одежды и подходит ко всему, что есть в гардеробе у молодежи.

По оформлению сумки-шоперы могут иметь разнообразный декор и дизайн. Есть возможность их выполнить с помощью уникальных и неповторимых – с помощью: вышивки, росписи, аппликаций, рисунков и т.д.

Украшают сумки-шоперы в самых разных стилях. В нашем бизнес-проекте мы взяли за основу, уникальное разнообразие, которое имеется при работе в национальном колорите.

Для реализации нашей творческой идеи, мы провели определенную работу:

- был составлен портрет целевого потребителя;
- определены потребительские предпочтения к сувенирной продукции;
- выявлено отношение покупателей к различным площадкам по продаже сувениров;
- выявлены основные требования к ассортименту сувенирной продукции;
- произведен SWOT-анализ деятельности по данному направлению [4].

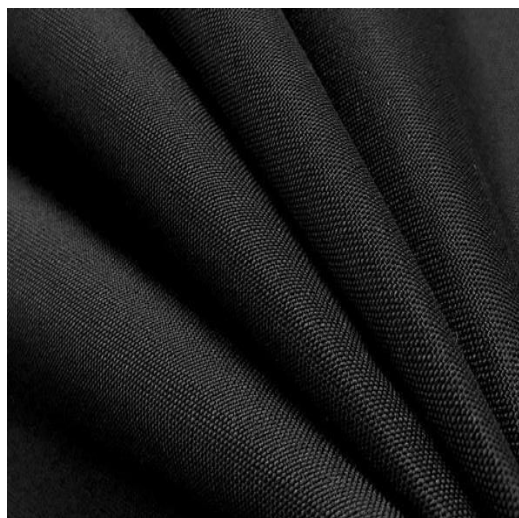
В настоящее время мы поэтапно, согласно плану маркетинга, выполняем следующие основные виды деятельности по проекту:

- 1) разработка дизайна, технологии изготовления национальной сувенирной продукции;
- 2) приобретение современного оборудования и соответствующих материалов;
- 3) изготовление образцов сувенирной продукции;
- 4) выпуск качественной национальной сувенирной продукции;
- 5) освоение рынка сувенирной продукции в г. Павлодар.

В нашем проекте мы выпускаем сумки-шоперы с казахскими национальными орнаментами (рис 1а)

а)

б)

Рисунок 1. – Шопер с казахским национальным орнаментом.

Для реализации нашей творческой идеи, мы провели определенную работу:

- был составлен портрет целевого потребителя;
- определены потребительские предпочтения к сувенирной продукции;
- выявлено отношение покупателей к различным площадкам по продаже сувениров;
- выявлены основные требования к ассортименту сувенирной продукции;
- произведен SWOT-анализ деятельности по данному направлению.

В настоящее время мы поэтапно, согласно плану маркетинга, выполняем следующие основные виды деятельности по проекту [5]:

- 1) разработка дизайна, технологии изготовления национальной сувенирной продукции;
- 2) приобретение современного оборудования и соответствующих материалов;
- 3) изготовление образцов сувенирной продукции;
- 4) выпуск качественной национальной сувенирной продукции;
- 5) освоение рынка сувенирной продукции в г. Павлодар.

В своих изделиях мы используем водо-грязеотталкивающую ткань Duck (рис 1б). Этот материал имеет хлопчатобумажную основу, очень плотную по структуре, которая имеет специальную пропитку. Состав этой пропитки и позволяет защищать ткань от внешнего воздействия - воды и грязи.

Характерной особенностью нашего проекта является его предназначенность для рынка сувенирной продукции г. Павлодара. Целевыми группами нашей сувенирной продукции являются, туристы, деловые люди, отправляющиеся в заграничные командировки, гости нашего города.

Наша идея заняться данным видом бизнеса пришла не сразу. Поездки за рубеж, участие с сувенирной продукцией в ЭКСПО-2017 (Астана), привели к изучению рынка сувенирной продукции, в частности, к проявлению интереса создания новых изделий, шоперов.

На исполнение данного проекта был получен грант Павлодарского педагогического университета по направлению бизнес проект. Конкурс был посвящен бизнесу креативных индустрий, коммерциализации идей педагогов и студентов казахстанских вузов.

Литература:

- 1 Зинченко В.П. Образование. Мышление. Культура // Новое педагогическое мышление - М., 2019.
2. Художественный труд (визуальное искусство и технология). Учебная программа для 5-9 классов уровня основного среднего образования в рамках обновления содержания среднего образования-Астана, 2016.
3. Ковалева Т.М., Рыбалкина Н.В. Открытое образование и современные тьюторские практики Открытое пространство образования: способы представления и построения // Материалы VIII Всероссийской научно-практической тьюторской конференции. - Томск, 2004.
4. Фокин Ю.Г. Пути совершенствования методов обучения в высшей школе/ Ю.Г.Фокин.– М.: НИИВО, 2010.
5. Попов А.А. Социально-философские основания современных практик открытого образования. М. Межд. Фонд, «Культ инициатива», 2002.

«КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖОБАЛЫҚ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ»

П.Н. Балташева, Ж. Ерегбай

**Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
Perizat_nb@mail.ru**

***Түйіндеме.** Мақалада жобалаудың қолөнердегі шығармашылығы, жобалауға қойылатын талаптар, «жобалау» терминінің мағыналары, қолөнердегі жобалау, мектеп оқушыларының жобалық қызметі, жобалық қызметтің маңызы, оқу жобасының ерекшеліктері берілген. Сонымен қоса, көркем еңбек сабақтарындағы жоба, оқу жобаларын қалай қорғау қажеттігі келтірілген.*

***Кілтті сөздер:** көркем еңбек, жоба, жобалық жұмыс, қолөнердегі жобалау.*

***Аннотация.** В статье представляется ремесленное творчество проектирования, требования к проектированию, значения термина «проектирование», проектирование в рукоделии, проектная деятельность школьников, значение проектной деятельности, особенности учебного проекта. Кроме того, в статье рассматривается проект на уроках художественного труда, защита учебных проектов.*

Ключевые слова: художественный труд, проект, проектная работа, проектирование в рукоделии.

Annotation. The article presents the craft creativity of design, design requirements, the meaning of the term "design", design in needlework, project activity of schoolchildren, the meaning of project activity, features of the educational project. In addition, the article discusses the project in the lessons of artistic work, the protection of educational projects.

Keywords: artistic work, project, project work, designing in needlework.

Қазіргі кездегі сөздік мынандай анықтаманы береді: «Жобалаудың қолөнердегі шығармашылығы, нақты құрылымы, кез келген өнер шығармасының ішкі құрылысын таңдап алу, гармониялық тұтастықты құрайтын көркем тәсілдердің тәртібі және топтасуы» - деген ұғымды білдіреді. М.В. Алпатов деген өнертанымалының пікірі бойынша, қандай да бір құбылыстардың барлық құрастырушы элементтерін бірлестікке ұйымдастыруының жалпыға тән мінездемесі бар: «Органикалық және неорганикалық табиғаттың құрылыуының бөлек принциптарына еліктей отырып, адам композицияны көркемдік творчествоның негізі етеді, сонымен қатар өзінің нақты жағдайға қатынасын білдіруде композиция адамның қолында табиғатты тану және бағындыру тәсілі болады. Осындай ұғымда композиция өнердің барлық түріне тән [1].

Мынандай талаптардың сақталуында жобалау сәтті құрылған деуге болады:

- тұтастықты бұзбай, бүтін нәрсенің бірде-бір бөлігі өзбетінше алына алмайды, немесе басқа затпен алмастырыла алмайды.

- мұндай тұтастыққа зиян келтірмей бөтен элемент қосыла алмайды.

Жобалау бойынша творчестволық жұмыс істеу барысы, шебердің жеке бейнелі ойлау түсінігінің көрсеткіші болып табылады. Нақты көркем шығармасында іске асатын идеялары мен елестерді білмей шынайы творчествоның болуы мүмкін емес. Симметрия, тепе-теңдік, ритм, құрылудың орындылығы, алуан түрлі бейнелер, колористік құндылық, бейнелеу форматы мен көлемі - композицияның осындай элементтерін шебер өзінің ойына бағындырады [2, 68б.].

Жобалау қатаң ғылымдарға жатады. Оның тәсілдеріне үйреніп, кез келген көркем шығармасының шығармасын есептеп шығаруға болады. Ол үшін жасшеберлер композиция бойынша жаттығуларды көп орындаулары керек, мұндай жаттығуларды көп орындаулары керек, мұндай жұмыстың нәтижесінде қолөнершіні қалыптастыратын творчестволық даралық пайда болады.

«Жобалау» - деген термин көп мағыналы: ол шебердің өзінің ойын құралта білдіретін құрастыру процесін ғана емес, сонымен қатар творчестволық қызметтің соңғы қортындысы, ол көркем шығарманы білдіреді. Композиция деп автордың идеясын білдіретін нобайды түсінуге болады. Жобалау дегеніміз ол барлық элементтерді бірлестікке ұйымдастыру тәсілі. Осы талаптарды шашу композициялық тәсілдердің және әдістердің

көмегімен іске асады, оның ішіндегі ең маңыздысы пропорция, өйткені композицияның барлық элементтерінің пропорциясын сақтаудың көмегімен өнер шығармасының гармониялы үйлесуіне қол жеткізуге болады. Әдетте «пропорция» терминнің Цицерон біздің дәуірге дейінгі бірінші ғасырда алғаш рет қолданған деп саналады. Латын тіліне аударғанда платондық термин «аналогия», тікелей түсінігі «қатынас» - дегенді білдіреді. Қолөнерде пропорция, өнер шығармасының элементтерінің көлемдерінің қатынасын анықтайды. Сонымен пропорция деп тұтас күрделі заттың ішкі құрлысын құраушы бөліктерінің байланысын айтамыз, яғни бір көлемнен басқа көлемге дейінгі қозғалыс. Өлшем категориясының құраушы элементі болып, эстетикалық бейненің құрылу заңдылығын айқындайды. Ерте заманның қолөнершінің өздері, пропорцияның сақталуында сұлулық негіз байқаған. «Алтын пропорция» - принципі ежелгі өнерде негізін қалаушы болған. Осы «Алтын пропорцияны» зерттеген және мақтан тұтқан Леонардо да Винчи оны алғаш рет «Алтын кесік» - деп атаған. Сол кезден бастап «алтын кесік» өнердің каноны болып есептелінеді. «Алтын пропорция» өлшем ретінде, табиғат заңы ретінде көптеген табиғи құбылыстардың негізін құрай отырып, адам творчасының өлшемі, сұлулық заңдылығы болып табылады. Пропорцияның дұрыс ойласуы, көркем бейненің тұтастығының белгісі [3, 101б.].

Қолөнердегі жобалау дегеніміз - ойды толық және қуатты көріктілікпен көрсету үшін сурет жазықтығында бейнелеу элементтерінің орналасу тәртібі. Бірнәрсе жайлы айту үшін сөз қажет, ал маңызды және қызықты ойды сендіре жеткізу үшін мәнерлі сөздер керек. Кескіндемеде де дәл осылай, көрерменнің назарын аулап, толғандыру үшін суретші күшті және көрікті бейнелеу тәсілдерін іздестіруге тырысады. Әрбір шебер композицияны құрастыру кезінде нысанның ең әдемі жағын айқындауға ұмтылады. Қосымша мағыналы бөліктері негізгі және маңызды белігіне бағынып, артық бөлшектерінің барлығы артқа қарай сырылады. Шығармадан келетін әсерлі сезімдер оның ішкі мағынасына байланысты. Қолөнер бұйымындағы композициялық құралымның барлық элементтері бірге тандап алынған форматы, қарау нүктесі, жарықтану сипаттамасы, композициялық орталықтың орналасуы. Мұның барлығы суреттің эмоционалды әсердің болуына ықпалын тигізеді. Қолөнер бұйымдарындағы жобалық құрылымның дайын рецепті болмайды. Бірақ, қолөнер бұйымының композициялық құрылуы өмірде байқалатын топтарға негізделетіні және табиғи нысандардың үйлесуіне, көріп қабылдау ерекшелігіне байланысты екені анық. Көне шеберлер қолданған «үшбұрыш», «диагонал» принциптері бойынша ғана қолөнер бұйым суретінің композициясын құрастыруға болмайды. Суретте қойылған талаптарға байланысты композиция да өзгереді. Шығарманың композициялық құрылысының мінездемесі табылған идеялық ойдан шығады және мағынасымен анықталады. Шынайы қоршаған ортадан суретші өзінің суреттеріне кейіпкерлермен қатар, композициялық құрылымның негізін табады. Өзінің творчасылық жұмыстарында, композицияны құрастыруда қолөнерші көру қабілетімен, табиғат заңдылықтарына сүйенеді. Симметрия,

тепе - тендік, ритм, құрылымның мақсатқа лайықтылығын, қарау нүктесінің бірлестігі, колористік тұтастық, көріністің көлемі мен форматы - композицияның осындай барлық элементтерін суретші ойдың айқындалуына бағындырады.

«Көркем еңбек» оқу курсына жобалық қызметті пайдалануды талдау XX ғасырдың 90 жылдарының аяғында «Технология» білім саласының ғылыми-тәжірибелік қолданысында жобалық қызмет түсінігі белсенді ене бастады. Көп жағдайда осы деректің арқасында сол кезеңнің жекелеген оқу-әдістемелік құжаттары жаңартылған түрге енеді. Атап айтқанда, 1997 жылдың технология бойынша жалпы білім беру мекемелеріне арналған экспериментальды бағдарлама бойынша түсінік жазбаларында жалпы алғанда оның мазмұны бұрынғы күйде қалған (1986 жылғы бағдарламамен салыстырғанда) деп тұрасынан айтылған, бірақ «маңызды өзгерістердің бірі - әр сыныпта міндетті жоба».

Жобалық қызметті оқу барысына қосу жаңа заман жағдайында прогрессивті және маңызды болып табылады. Бірақ, өкінішке орай, оны мектеп тәжірибесіне ендіру туралы ресми қабылданған бағыт, әу бастан қаптаған «сүйретпе мәселелермен» тіркесіп келеді. Осыдан бірқатар ұйымдастыру-әдістемелік қателіктер пайда болып, осының нәтижесінде оқушылардың жобалық қызметінен ең басты және құнды шығармашылық, өнертапқыштық бастау жоғалады, яғни атап айтқанда жоба.

Оқу жобалық қызметте пайдалану тәжірибесі соңғы жылдары мінездік үрдіске бет алды. Біз оларға баға беріп көреміз.

Ең алдымен, оқу процесі барысында «жобаға» ерекше орын береді, оны қызметтің қосымша түрі ретінде бөледі. Оқушылар жобалық тапсырмаларды оқу жұмысының негізгі мазмұнынан бөлек орындайды, кейде оқу уақытының шеңберінен тыс орындайды. Бұл балалардың жүктемесіне әкеп соғуы мүмкін.

Мектеп оқушыларының жобалық қызметіне кәсіби жобалық ұжымның жұмысымен тең қойылады, ал оның орындалу құрылымы толық масштабты өндіріс үшін арналған жобалық қызметтен көшіріп алғандай әсер береді. Мектептік жобаларға механикалық түрде «нағыз» жобалардың құрылымдық компоненттері мен оларға қойылатын талаптар кіреді. Оған қоса оқу жобаларының құрылымына тіпті маркетингтік қызметті, оның ішінде жарнамалық бағыттамааны да енгізу ұсынылуда.

Мектептік жобалардың мінездік қырын аса күрделілік, масштабтық тақырыптары жаулап алды. Мектеп оқушыларына ұсынылатын жобалар, әу баста әр түрлі алгоритмдермен байытылғандығы да көңіл бөлуге тұрарлық. Бұл шығармашылық қызметтің маңызы мен болмысына қарама қарсы. Алгоритмге сәйкес, оқушы, бір ұсынылған кезеңнен екіншісіне көшеді, тіпті «Шығармашылық жобаны орындау күнделігін» толтырады (бұл жазбаларды күн сайын толтырып отыру міндетті!). Бұл жұмыс көп уақытты алады және дидактикалық қатынаста тиімсіз болып саналады.

Сөздікте «жоба» сөзінің келесі маңызы келтіріледі.

Техникалық құжат - сызбалар, есептер, қайтадан құрастырылатын ғимараттардың, қондырғылардың, көліктердің, аспаптардың макеттері және

т.б.:а қандай да бір құжаттың алдын-ала дайындалған мәтіні; жоспар, ой арақатынасы мен әрекеттесуінің, жасалу қағидаты ойластырылады. Осыған байланысты бұйым бөлшегінің үлгісі, қабысуы, орналасуы қандай болу керек, ең бастысы жұмыстың қандай тәсілін қолдану керек, мүмкін тәсілдердің қайсысы қолайлы, тиімді болатындығы анықталады. Жобалау барысындағы байланыс пен заңдылықты анықтау үшін әдетте қажетті нобайы, эскизі, есебі орындалады.

Көркем еңбек сабақтарындағы жоба - бұл әрдайым конструкторлық тапсырманың шешімі. Мұндай тапсырма өз табиғаты тұрғысынан ізденушілік қызметпен, туындаған мәселені шешумен байланысты - осыдан бастап оқу барысындағы жобаны мәселелік оқудың жеке оқиғасы деп қарастыруға болады. Жобалық қызметтің «түйіні» қойылған тапсырманы ойша шешу кезеңі болып табылады.

Мектеп оқушыларына олардың зерделеушілік, шығармашылық қызметпен айналысуды үйрету үшін қандай тапсырмалар берген дұрыс. Тәжірибелік еңбек сабақтарында мұндай тапсырмалар түрлі болуы мүмкін.

Оқу жобалары қорғау рәсімін де өтуі мүмкін, бірақ ол формалды түрде болмауы керек. Жобаны қорғауды мерекелік іс-шараға, шоуға айналдырудың қажеті жоқ. Егер жобалық қызмет оқу процесі барысында жүйелі түрде жүзеге асырылатын болса, жобаны қорғау дидактикалық жүйенің бөлшегі болып табылады [4, 92б.].

Осы рәсімнің біліми құндылығы жоба авторлары өздерінің ойларын, гипотезаларын, идеяларын дәлелді түрде қалыптастыруға және қорғауға үйренеді. Осы уақытта басқа оқушылар мұқият тыңдаушылар мен ойлы оппоненттер болуды үйренеді. Осыған байланысты жобаны қорғау жалпы жобалық қызметтің маңызды бөлшегін құрап, шығармашылық конструкторлық тапсырманы жалпы талдаудың жалғасы болып табылады.

Жобалық жұмыстың әдістік тәсілдері. Жобаны таңдаған кезде оқушыларға шығармашылық тобының түрлерін таңдағанда, басқа да моменттерде бостандық берген жөн. Әр оқушыға жұмыстың алдында, дәйекті әрекеттердің алгоритімі осы жазнаманы ұсынамыз.

Оқушыларға арналған ұсыныста ғылыми техникалық бөлімі бар библиотеканың, нақты басылымның, мысалы «мектеп және өндіріс» журналы тар шеңберлі сұраққа жауап беретін нақты кітаптың мекен жайлары белгіленетін болуы мүмкін. Мұғалімнің өзінде де оқушыларға ұсынатын бірнеше анықтамалық, ғылыми-танымал, ғылымн-техникалық танымал журнал болғаны дұрыс. Ұстаздың қолында экономикалық есептің үлгісі болуы қажет деп саналады. Нысандарды және белгілерді В.Д.Симоненконың жұмыстарында көрсетілген.

Машақтанатын жобалық есептерді оқушыларға ұсынындар - өз шешімін ойластыруға тәрбиелейді.

Уақыт өте келе мұғалімнің оқушылармен жұмысының өзіндік жүйесі пайда болады. Шығармашылық жоба системасы оқушылардың жігерлігін арттырады.

Көркем еңбек пәнінде сабақ беру әдісі даму үстінде және мектеп тәжірбиесінде қолдануда. Оқу жоспарының өзгерістеріне дайын болу үшін оларды сабақ беру әдісін дамуымен таныстырып отыруы қажет.

Теориялық дайындық тәжірбиесінің талабына сай болуы және оқуы қажет. Лабораториялық-практикалық жұмыс - мұғалімдер оқыту процесінің ақпаратты өздігінен қабылдауына және теориялық білімін трансформация жасауына көмектесетін мәлімет профессионалдық - педагогикалық бағыт береді.

Жобалық қызметті оқу барысына қосу жаңа заман жағдайында прогрессивті және маңызды болып табылады.

Жобалау қатаң ғылымдарға жатады. Оның тәсілдеріне үйреніп, кез келген көркем шығармасының шығармасын есептеп шығаруға болады. Ол үшін қолөнершеберлер композиция бойынша жаттығуларды көп орындаулары керек, мұндай жаттығуларды көп орындаулары керек, мұндай жұмыстың нәтижесінде қолөнершіні қалыптастыратын творчестволық даралық пайда болады.

Жобаны орындау алдында әрбір оқушының дайындығын, білімін, икемін, дағдысын, талабын ескеру керек. Өйткені жобаның тақырыбы, орындалуы әрбір сыныпқа көтерілген сайын күрделеніп отырады.

Әдебиет:

1 <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ka-zakstan-halkyna-zholdauy-183555>

2 Көркем еңбек. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныбына арналған оқу бағдарламасы – Астана, 2016. - 111 б.

3 Даухарин Ж.К., Султанов А.У. Шағын және орта кәсіпорындардың қызметін басқаруда жобалық тәсілдеменің ерекшеліктері. // Ғылым және білім. - 2017. - 213-216 б.

4 Бахишева С. М. Педагогикалық жобалау: теориясы мен технологиясы: Оқулық. - Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2011.- 336 бет.

«КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА КОНСТРУКЦИЯЛЫҚ МАТЕРИАЛДЫ МЕХАНИКАЛЫҚ ӨНДЕУДЕГІ ЖОБАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ»

П.Н. Балташева, Д. Минуарова
Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
Perizat_nb@mail.ru

Түйіндеме. Мақалада жобалаудың қолөнердегі шығармашылығы, жобалауға қойылатын талаптар, «жобалау» терминінің мағыналары, қолөнердегі жобалау, мектеп оқушыларының жобалық қызметі, жобалық қызметтің маңызы, оқу жобасының ерекшеліктері берілген. Сонымен қоса,

көркем еңбек сабақтарындағы жоба, оқу жобаларын қалай қорғау қажеттігі келтірілген.

Аннотация. В статье представлено ремесленное творчество проектирования, требования к проектированию, значения термина «проектирование», проектирование в ремесле, проектная деятельность школьников, значение проектной деятельности, особенности учебного проекта. Кроме того, приведен проект на уроках художественного труда, как защитить учебные проекты.

Annotation. The article presents the craft creativity of design, design requirements, the meaning of the term "design", design in craft, project activity of schoolchildren, the meaning of project activity, features of the educational project. In addition, there is a project on the lessons of artistic work, how to protect educational projects.

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтің Жолдауында Жалпы, еліміздің білім беру және ғылым саласының алдында кезек күттірмес ауқымды міндет тұр [1]. Бұл – уақыт талабына сай болумен қатар, әрқашан бір адым алда жүріп, тың жаңалықтар ұсына білу деген сөз.

Бүгінгі таңда бұл кең таралған жобалау деп аталған оқыту әдісінің құндылығын ешкім жоққа шығармайды. Ол әркімге және интелект дамуының кемісі бар оқушыларға өзін-өзі көрсете білу қабілетін айқындауға мүмкіншілік беріп, болашақ мамандығын жоспарлауға жол ашатыны анық. Қарапайым сөзбен айтқанда оқушыға өзін байқап көруге және қызықтыратын салада өзін сынауға, ашуға және негізгі күштерін, қабілеттілігін, шоғырландыруға мүмкіндік береді. Бұл негізгі қатысушы - үйренушіге белсенділігін, қызығушылығын, саналы түрде ойын іске асыруды оқу барысына енгізуге мүмкіндік береді.

Жобалар тәсілінің маңызды дидактикалық ерекшелігі: оқушының әртүрлі әрекеті жеке тәжірибесіне негізделген ойлау қабілетін қалыптастыру бағытты болуға қажеттілігінде. Жобалық қызметі оқу барсына қосу жаңа заман жағдайында прогрессивті және маңызды болып табылады. Ендеше, Қазақстанда ағаш өнерінің кең дамуына мүмкіндіктің мол екенін ескеріп бағдарламаның (5-9 сыныптар) [2] негізгі бөлігі ағаш өңдеуге арналды. Ағаш материалын оқушылар алыстан іздемейді. Біздің әрбір мектеп орналасқан жерде ағаштың неше түрі өседі. Соны өз мерзімінде (көктемде, күзде) ағаштар бұтау, түзету, қайта отырғызу) кезінде мұғалім оқушыларға жиналып жоғарыда айтылғандай кесу, кептіру, өңдеу, кесу, әдістерін дұрыс пайдаланып мектепке жинап алса, оқушыларға жылдық азық (өндіру құралдары) болады. Оқушы бойындағы қабілеттерін дамытып, тереңде жатқан талап тілегін, қызығушылығын арттырып, шығармашылық жұмысқа баулу үшін жобаның маңызы өте зор. Осындай жұмыстар арқылы оқушыны жүйелі сатылы түрде шығармашылыққа баулып, қиял, фантазиясын, ақыл – ойын икемділігін дамыту керек. Ағашты механикалық тәсілмен өңдеудің неше алуан түрі бар. Аралау - ағашты көп жүзді аспаппен – арамен бірнеше бөлшек етіп бөлу. Араның түр-түрі бар. Олар: жақ ара, таспалы ара, қыл ар, дөңгелек цилиндрлік

аралар. Аралау әр түрлі тәсілдермен, атап айтқанда, ағаш кесетін жақ аралармен, таспалы арасы бар, дөңгелек арасы бар станоктармен жүзеге асырылады [3, 456.].

Оқу процесінде шығармашылық түсінігі жеке бастың қасиеті емес, оқушының оқу процесіндегі іс - әрекет құралы және табыстың белгісі деп білу керек. Оқу процесіндегі негізгі мәселе – оқушылардың белсенді іс - әрекеті және ол шығармашылықтың дамуына негіз болады. Оқушылардың іс - әрекеті неғұрлым үйлесімді, кемелденген, тиімді оқыту әдістермен ұйымдастырылса, жоғары болып, шығармашылықтың жабуы қарқынды түрде көрінеді мысалы, технологиялық процестің талдамасынан, бұйымның суреті мен сызбасынан т.б. Жобаның әр түрлі нұсқаулары болады. Барлық жоба күрделі болуы және бір оқушының орындауы міндетті емес, жобаны бірнеше оқушы бірігіп орындауға да болады [4, 486.].

Жобаның тақырыбы оқушының мүмкіншілігіне жауап беруі тиіс, ал шығарылған қорытынды практика жүзінде іске асып, қолданылуы қажет. Шығармашылық жобаны орындау барысында оқушы көркем еңбек пәнінде алған білімін пайдаланып қана қоймай сондай – ақ өзіндік практикасын, басқа пәндерден алған білімін де пайдалана алады. Бұл оқушының бағалы, сапалы жұмысын, жауапкершілігінің жоғары болуын, өзіне талап қоя алуын, қойған мақсатына жетуін, топтаса жұмыс істеу дағдыларын, шығармашылық қабілетінің артуын қалыптастырады. Шығармашылық жобаны орындаған кезде жобаның мақсатын (не және неліктен істеу керек) және технологиясын талдауға немесе қайта өңдеуге сондай – ақ орындалған жұмысқа экономикалық және экологиялық баға беруге болады, маркетинг бойынша (өндірістік өнім мен оны өткізу мүмкіндіктеріне зерттеп білу) жұмыс жүргізіледі. Оқушылардың жобаны орындау барысындағы қызметінің нәтижелері есеп ретінде тіркеледі. Есепке мыналар енгізіледі: Жоба негіздеу; Бұйымның конструкциялау мен дайындау процесін жазып көрсету; Бұйым технологиялық картасы.

Жобаны орындау әдістемесі. Шығармашылық жоба дегеніміз әр оқушының жыл бойы мұғалімнің көмегімен орындайтын өзіндік жұмысы, қысқаша айтқанда көркем еңбек пәні бойынша жүргізілетін бақылау жұмысы. Мұндай жобалар оқушыға шығармашылық, сарамандық жұмыстарды орындауға мүмкіндік береді. Ол жұмыстар арқылы ақпараттармен жұмыс істеу тәсілдерін, сонымен қатар еңбек қызметінің жоспарланған және қол жеткізген нәтижелеріне баға беруді үйреніп келеді.

Жобалау таным әдіс ретінде оқушыларға оқу мен білімнің өмірдегі рөлін сезінуге, оқу мен білімді мақсат етуден гөрі құрал етуді ойлау мәдениетін игеруде көмек беруі тиіс.

Бұл әдістің негізін салушылардың бірі – профессор Кильпатриктің пікірінше, «Жобаның міндеті жұмыс барысында өзіне практикалық міндеттер қоятын және оны орындай алатын үнемі өзіндік инициатива көтеріп отыратын адамды тәрбиелеу» болып табылады.

Мысалы, технологиялық процестің талдамасынан, бұйымның суреті мен сызбасынан т.б. Жобаның әр түрлі нұсқаулары болады. Барлық жоба күрделі

болуы және бір оқушының орындауы міндетті емес, жобаны бірнеше оқушы бірігіп орындауға да болады.

Жобаның тақырыбы оқушының мүмкіншілігіне жауап беруі тиіс, ал шығарылған қорытынды практика жүзінде іске асып, қолданылуы қажет.

Шығармашылықпен айналасуға оқушы мен мұғалім, мұғалім мен ата – ана арасындағы қарым – қатынас, дұрыс ахуал, психологиялық үйлесім де әсер етеді. Жалпы шығармашылық мүмкіндігі мол, шығармашылықпен белсенді, тұрақты айналысуға ең икемді жас деп біз орта буынды алар едік.

Бұл жастың ерекшелігі: Оқушылардың бұл кезеңі – ойлау процесінің өзіндік ерекше стилі қалыптасатын түрлі болжамдар, қорытындылар құруға, философиялық шарықтануға, қиял, романтикаға, ой, қимыл, сезім шапшандығына бой ұратын, шығармашылық күшін сынауға, өзін танытуға құштар келетін жас; Шығармашылыққа жасөспірімдердің барлығы дерлік ұмытылып тұрады; Жасөспірімдер өздерінің фантазиялық идеяларын шұғыл іс жүзіне асыруға құштар; Жасөспірімдердің қиялы айқын, сан алуан образға бай. Олар үлкендерден гөрі бір құбылыс пен екінші құбылыстың, бір затпен екінші заттың арасын тез, үйлесімді байланыстыра қояды, тез көркемдік шешімін табады. Сондықтан жобалаудың тақырыбын таңдау әрбір оқушының өзіндік ерекшеліктеріне, олардың бейімділігі мен психофизиологиялық қабілетіне, икемділігі мен қызығушылығына мән беру керек.

Жоба алгоритмі. Жобаны орындаудағы негізгі әрекет алгоритм әдістемесі болып табылады. Алгоритм термині операциялар жүйесі деген мағынаны білдіреді. Жобаны орындау алгоритмі үш этаптан тұрады: Конструктивті іздену; Технологиялық; Бекіту.

Конструктивті ізденудің мазмұны: Жобаның тақырыбы іздену және таңдау; Керекті хабарларды жинау, оқу, өңдеу; Жобалау процесін жүзеге асыру; Бұйымның конструкциясының бірнеше нұсқаларын таңдау; Бұйымды дайындаудың ең тиімді әдістерін таңдау; Бұйымды дайындау кезіндегі экологиялық – экономикалық экспертиза сұрақтарын қарастыру.

Конструкциялық, техникалық құжаттар дайындау: Бөлшектің эскизін, сызбасын орындау; Бұйымды дайындауға арналған технологиялық карта құру; Технологиялық этаптың мазмұны: Жобаны орындау үшін қажетті құрал – жабдықтар мен материалдар дайындау; Бұйымды дайындау үшін жеке –жеке бөлшектерін өңдеу; Технологиялық операциялардың орындалу сапасын тексеру; Жұмыс орындағанда техникалық еңбек тәртібін, еңбек мәдениетін, техникалық қауіпсіздендіру ережесінің сақталуын қадағалау; Бұйымды дайындау кезінде конструкциясына енгізілген өзгерістерге түсінік беру [5, 686.].

Бекіту этапының мазмұны: Дайын бұйымның сапасын тексеру; Орындалған жобаны пайдалану жолдарын қарастыру; Жұмыстың жалпы талдауы, содан шығатын қорытындылар.

Жобаны орындау алдында әрбір оқушының дайындығын, білімін, икемін, дағдысын, талабын ескеру керек. Өйткені жобаның тақырыбы, орындалуы әрбір сыныпқа көтерілген сайын күрделеніп отырады.

Жобаның мақсаты, міндеттерін, объектісін, моделін таңдау, жобаны дайындау этаптары, жобаны орындау кезіндегі критерийі, жобаның тақырыбын ашу, мақсаты мен міндеттерінің орындалуы.

Жобаның негізгі этаптары: техникалық тапсырмалар, эскиздеу, құрастыру, сызба дайындау, нұсқау карталарын құрастыру, бұйым дайындау, өзіндік құнын есептеу, жарнамалау, қорғау.

Жоба негізінен екі бөлімнен тұрады: теориялық және сарамандық. Ең соңында нақты бұйым, макет, модель көркем фильм, компьютерлік тапсырма орындалуы керек, ал теориялық бөлімі – бұл түсініктеме хат болып табылады. Мазмұнына байланысты түсініктеме хат мынадай бөліктерден тұрады: 1 Сыртқы беті; 2 Мазмұны; 3 Кіріспе; 4 Негізгі бөлім; 5 Қорытынды; 6 Пайдаланылған әдебиеттер; 7 Қосымшалар [4, 56б.].

Сыртқы беті – бұл түсініктеме хаттың бірінші беті және белгілі бір ережемен жазылады.

Сыртқы беттің жоғары жағында оқу орнының толық атты, ортасына тақырыбы жазылады. Тақырып деген сөз жазылмайды және ол тырнақшаға алынбайды. Ол негізінен қысқа әрі нақты, жобаның негізгі мазмұнына сәйкес болған жөн. Егер жұмыстың тақырыбын нақтылау керек болса, онда тақырыпша жазылады. Одан кейін оқушының фамилиясы, аты, жөні жазылып мектептің нөмірі және сынып көрсетіледі. Жоба жетекшісінің фамилиясы, аты – жөні жазылады. Төменгі жағына оқу орны жазылып және орындалған жылы көрсетіледі.

Мазмұны: Мазмұнда барлық түсініктеме хаттың тақырыптары және беттері нөмірленіп көрсетіледі. Оларды қысқартып немесе басқаша шамада беруге болмайды. Барлық тақырыптар жазбаша әріппен жазылады. Сонынан нүкте қойылмайды.

Негізгі бөлімде тақырыптың түсініктемесі жұмыс тақырыбына сай дәл, нақты жазылуы керек және ол жан – жақты болуы тиіс.

Осы бөлімде міндетті түрде жобаның экономикалық бағасын беру керек. Экономикалық бөлімінде бұйымға кеткен шығын толық есептелінеді.

Өзіндік құнын есептеу қорытындысында жобаланған бұйымның экономикалық негізгі және нарықтық бағасы нақты түрде көрсетілуі тиіс.

Жобада экологиялық бағасын қарауға дұрыс назар аударған жөн: бұйымды пайдалану қоршаған ортаға қалай әсер етеді, адам өміріне қауіпті емес пе?

Түсініктеме хат қорытындымен аяқталады. Онда шығармашылық жобаға қойылған мақсатпен және нақты тапсырмалармен сәйкес келуін тексеріп, соңында оқушының орындаған жұмысына баға беріледі.

Қорытындыдан соң пайдаланылған әдебиеттер көрсетіледі. Онда автордың аты және баспасы міндетті түрде көрсетіледі. Әдебиеттер қатарына пайдаланылмаған кітаптарды көрсетуге болмайды.

Негізгі бөлімді қамтитын көмекші және толықтырушы әдебиеттері қолдануға болады. Қолдануы жағынан әдебиеттер өте әр түрлі болуы мүмкін. Олар мәтін, график, карта, сурет түрінде болады. Қолданған материалдың әрқайсысы жаңа абзацтан басталуы тиіс. Жоғарғы оң жақ бұрышында,

«қосымшалар» және тақырыпшалар жазылады. Ол әдетте арабша нөмірленіп отырады, № белгісі қойылмайды, мысалы, «қосымша 1», «қосымша 2», және тағы басқалар.

Түсініктеме хат қолдан, машинамен немесе компьютер арқылы жазылады. Мәтін мынадай ереже бойынша жазылады: сол жағынан – 30 мм; оң жағынан – 10 мм; жоғары жағынан – 15 мм; төменгі жағынан – 20 мм болуы тиіс.

Сызба – бұл көріністің негізгі түрі. Онда машина, механизм құрылыстарын үлкейте көрсетіп және сызу ережесіне сай орындалады.

Егер мәтіннің мағынасына сай негізгі бөліктерді көрсету керек болса, онда ол арабша нөмірленіп отырады.

Техникалық сурет – бір затты ойша қағаз бетіне түсіру. Ол нақты мөлшермен аксонометриялық проекцияда орындалады. Ол бұйымның негізгі бөлшегін тілік түрінде бейнелеп көрсетеді.

Сурет – заттың нақты суреті беріледі, түрлі - түст суреттер де пайдаланалады.

Кестеде – масштаб қолданбайды, жұмыстың реттілігін жазуға болады, кестені схема, сызба түрінде де орындауға болады.

Диаграмма – графикалық бейнелеудің бір тәсілі. Пішініне қарай диаграмма жазықтық, сызықтық, үлкейтілген, яғни көлемді болып бөлінеді. Негізінен сызықтық диаграмма орын алады, ал жазықтық диаграммадан секторлы диаграмма көптеп кездеседі.

Кейде сандық мәліметтерді график түрінде көрсетуге де болады. Жобаны дайындаған кезде міндетті түрде жарнама орындау керек.

Жарнамалық проспект. Жарнаманың мақсаты тұтынушылардың назарын аудару, сұраныстың көбеюі. Бұйымның жарнамалық проспектісі – бұл жобаның міндетті бөлімі болып табылады. Тауар келешекте жасалуы керек пе, ол тұтынушылардың сұранысына жауап бере ала ма.

Оған төмендегі талаптар қойылады: шыншыл болуы; нақтылық; тұтынушының көзқарасын ескеру немесе есту; сатып алушылардың қызығушылығын арттыру.

Бұйымның жарнамалық проспектісі мынадай ретпен орындалады: Тауардың фирмалық белгісі (шығару орны); Бұйым аты, оның қолданылуы; Бірнеше жарнама сөздері. Тауар белгісі көбінесе эмблема – әріптен тұрады немесе суреттер болады. Әріптер шығарушы адамның аты - жөнінен немесе бас әріптерінен тұруы мүмкін. Жобалық жұмыс сабақ үстінде, сабақтан тыс, бос уақыттарын да қамтып, кеңей беретін әрекет екенін түсінгенде оның уақыттық талаптарын сақтауға болады.

Қорыта айтқанда, оқушы бойында шығармашылықты дамытуда үздіксіз құлшыныс, оқуға, білім алуға деген ұмтылыс ұдай өшпей, күннен - күнге дами түсуі қажет. Сонда ғана оқушы бойында білім нұры тасып, сыныптан - сыныпқа көшкен сайын оқушының ішкі дүниесі, сыртқы ортамен байланысы дамып, оқушы дүниетаным арта түсері анық [6, 286.].

Түйіні ретінде ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының «Білімді болуға оқу керек. Бай болуға кәсіп керек. Күшті болуға бірлік керек. Осы керектердің

жолында жұмыс істеу керек», деген даналық сөзімен бекіттім. Қазіргідей жаңарған жаңа заманда еліміздің әрбір азаматы жоғары білім мен табанды еңбектің нәтижесінде ғана биік белестерден көрінетінін ашық жеткізді.

Қазіргі кездегі сөздік мынандай анықтаманы береді: «Жобалаудың қолөнердегі шығармашылығы, нақты құрылымы, кез келген өнер шығармасының ішкі құрылысын таңдап алу, гармониялық тұтастықты құрайтын көркем тәсілдердің тәртібі және топтасуы» - деген ұғымды білдіреді.

Әдебиет:

1 <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ka-zakstan-halkyna-zholdauy-183555>

2 Көркем еңбек. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныбына арналған оқу бағдарламасы – Астана, 2016. - 111 б.

3 Мухатаев А.Б. Ағаш материалдарын қолмен және механикалық түрде өндеу технологиясы // Мектептегі технология – 2015. - №3. – Б 31.

4 Даухарин Ж.К., Султанов А.У. Шағын және орта кәсіпорындардың қызметін басқаруда жобалық тәсілдеменің ерекшеліктері. // Ғылым және білім. - 2017. - 213-216 б.

5 Бахишева С. М. Педагогикалық жобалау: теориясы мен технологиясы: Оқулық. - Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2011.- 336 бет.

«МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АДАМГЕРШІЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕГІ ДЕКОРАЦИЯЛЫҚ-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР»

Ж.Ш. Ерегбай, Б.А. Нурумов
Павлодар педагогикалық университеті

***Аннотация.** Эстетика жеке тұлғаның эстетикалық мәдениеті адамдардың іс-әрекетінің өмір сүру процесінде қалыптасады және көрінеді деп есептейді. Оның қалыптасуының табыстылығы онымен байланысты өмір сүру формаларының тұлғасына мақсатты тәрбиелік әсер етуіне байланысты.*

***Негізгі сөздер:** Халықтық қолданбалы өнер, сәндік-қолданбалы өнер, көркем ою, көркемдік, эстетикалық тәрбие.*

***Аннотация.** Эстетика предполагает, что эстетическая культура личности формируется и проявляется в процессе жизнедеятельности деятельности людей. Успешность его формирования зависит от целенаправленного воспитательного воздействия на личность связанных с ним форм жизни.*

***Ключевые слова:** народное прикладное искусство, Декоративно-прикладное искусство, Художественная резьба, художественное, эстетическое воспитание.*

Annotation. *Aesthetics believes that the aesthetic culture of the individual is formed and manifested in the process of life of people's activities. The success of its formation is due to the purposeful educational impact on the personality of the forms of life associated with it.*

Keywords: *folk applied art, decorative and applied art, artistic carving, artistic, aesthetic education.*

Сәндік-қолданбалы өнердің ұлттық мәні бар. Өйткені ол шартты этностың әдет-ғұрпынан, әдет-ғұрпынан, наным-сенімінен туындайды.

Қолөнер бұйымдарын сатуға бағытталған, жергілікті мәдени дәстүрді дамытатын, қоғамдық шығармашылыққа негізделген көркем еңбек жүйесінің бір түрі – халықтық қолөнер маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Қазақтың сәндік-қолданбалы өнерінің кең тараған түрлеріне мыналар жатады:

- оюлы киізден кілемдер мен тұрмыстық бұйымдар жасау;
- өрнекті былғарыдан жасалған бұйымдар;
- металдарды көркем өңдеу;
- сүйек пен ағашқа ою;
- өрнекті тоқу;
- жүн кілемдер мен ұсақ кілем бұйымдарын өңдеу;
- өрнекті шій төсеніштерді тоқу;
- жүн матаға, киізге және т.б.

Көркем ою-өрнек тұрмыстық бұйымдарды (ыдыс-аяқ, жиһаз), сонымен қатар сәулет құрылыстарын безендіруде қолданылады. Ағашқа, тасқа, сүйекке ою кеңінен таралған. Көбінесе ою-өрнек түсті реңкпен, бояумен, сүйек пен металл инкуляциясымен біріктіріледі. Кесілген сүйек ағаш оюымен бірге қолданылады.

Эстетикалық тәрбие – адамға оның эстетикалық дамуы, яғни табиғаттағы, еңбектегі, қоғамдық қатынастардағы тамашаны эстетикалық позициядан қабылдауға және табуға дарынды, шығармашылық функционалды тұлғаны дамыту мақсатында мақсатты, жүйелі түрде әсер ету. Идеалды және эстетикалық белсенділікті қажет етеді.

Өнер – эстетикалық тәрбиенің өзегі және жетекші құралы, ол дизайн арқылы да, эстетикалық мазмұны бар спорттық және басқа да іс-әрекеттердің эстетикалық аспектілері арқылы жүзеге асырылады.

Эстетикалық тәрбие тұлғаны дамытудың біртұтас тәсіліне кепілдік береді, ол еңбек және адамгершілік тәрбиесін қамтиды. Ол адам өмірінің барлық салаларына енеді: оның ойлау тереңдігі және сезімнің нәзіктігі, таңдаулылығы мен көзқарасының табиғаты және т.б.

Өнердің тәрбиелік әсері адамның сан алуан сезімдерін бастан кешіруінде: таңдану мен ашу, түңілу мен қуаныш, толқу мен тыныштық, жанашырлық пен өшпенділік, соған сәйкес өмірдегі осындай әрекеттерге қатысты болуында.

Отансүйгіштіктің негізін қалыптастыруда өнердің кез келген түрінің тәрбиелік мәні орасан зор: оқушылардың туған табиғатына, туған жеріне,

каласына деген сүйіспеншілігі арта бастайды, ата-анасының еңбегінің жемісін мақтан тұтады, бірте-бірте өмір туралы түсінікті меңгереді. Отанның мәні.

Соның ішінде эстетикалық тәрбие еңбек тәрбиесімен тығыз ұштасады. Кез келген материалды дұрыс нәрсеге айналдырып, адам өзінің өсіп келе жатқан күшін сынап, қуанады.

«Еңбек қуанышы... сұлулық сезімінсіз елестету мүмкін емес, бірақ бұл жерде сұлулық адамның қолынан келетін нәрсе ғана емес, бәрінен бұрын ол жасаған нәрсе. Еңбектің қуанышы – болмыстың көркі», – дейді В.А. Сухомлинский.

Қоршаған ортаны, өнерді меңгеру арқылы оқушылардың әсемдік туралы білімдері қалыптасады. Студенттер жетекшілік ете отырып, асыл және негізді, трагедиялық пен комикстің негізгі эстетикалық аспектілерін және т.б. Көркем шығармалар арқылы: тақпақ, музыка – оқушылардың сұлу туралы білімдері бекітіледі. Олар трагедиялық және комикс категориясын да меңгерген.

Эстетикалық тәрбие мазмұнына білімді меңгертумен қатар эстетикалық дағдылар мен дағдыларды меңгерту де кіреді. Музыкалық әрекетте оқушылар музыка тыңдау дағдыларын меңгереді; бейнелеу өнерінде – табиғат құбылыстары мен объектілерін қадағалай білу, жеке және жалпы белгілерді атап өту.

Жеке тұлғаның эстетикалық мәдениетін онымен таныстырудан бастап оны эстетикалық тұрғыда жасалған негізгі материалдық және рухани құндылықтарға (еңбек құралдары, тұрмыстық заттар, өнер туындылары), оларды жасауға, тұтынуға, таратуға, сондай-ақ оның байланысын орнату. Алдыңғысының мәдени мұрасына, бізге қажет сұрақтарды зерттеудегі бастапқы ұстаным болып табылады:

- Өлшемнің шарттылық факторлары, яғни сапалық және сандық сипаттамалары, белгілі бір адамды негізгі физикалық және рухани құндылықтармен таныстыру;

- қазіргі қоғамдағы жеке тұлғаның эстетикалық мәдениетінің бағытталған даму мүмкіндігі;

- өмірдің әртүрлі салаларында жеке тұлғаның эстетикалық мәдениетінің көріну ерекшеліктері;

- жеке тұлғаның мәдени дамуының критерийі.

Материалдық және рухани құндылықтарды біріктіру, оларды жасау және пайдалану үшін адамда белгілі бір субъективті қабілеттер болуы керек: белгілі бір білім, талғам, қажеттілік, қызығушылық. Адам бір объектіге әртүрлі тәсілдермен қатынаса алады, мысалы, практикалық және эстетикалық тұрғыдан утилитарлық. Эстетика филогенезде утилитарлық-практикалық қатынас эстетикалық қатынастан бұрын болғанын дәлелдеді. Қазіргі адамның дамуына (онтогенез) келетін болсақ, мұндағы жағдай әлдеқайда күрделі, ал тікелей ұқсастықтар қауіпті.

Эстетика жеке тұлғаның эстетикалық мәдениеті адамдардың іс-әрекетінің өмір сүру процесінде қалыптасады және көрінеді деп есептейді. Оның қалыптасуының табыстылығы онымен байланысты өмір сүру формаларының тұлғасына мақсатты тәрбиелік әсер етуіне байланысты.

Біз әрбір адамда саналы және мақсатты қалыптасуы туралы айтып отырмыз:

- Тұтытуда ғана емес, эстетикалық құндылықтарды жасауда да көрінетін қоғамдық сананың құрамдас бөлігі ретіндегі эстетикалық сана;
- өмірдің кез келген саласында көрінетін ерекше сезім мәдениеті;
- эстетикалық құндылықтарды жасау, сақтау және таратудың ерекше қабілеттері мен дағдылары.

Сонымен, жеке тұлғаның эстетикалық мәдениетін қалыптастыру эстетикалық тәрбие жүйесімен тікелей біріктіріліп, қоғам өзінің мақсатты дамуында қолданатын белгілі бір конфигурациялар мен әдістерге байланысты. Мұнда мәдениет мекемелерінің (театрлар, мәдениет сарайлары, кітапханалар, мектептер және басқа оқу орындары) маңызы зор. Дегенмен, басқа салалар да тұлға мәдениетін қалыптастырады: еңбек, өмір, спорт, басқа адамдармен және табиғатпен қарым-қатынас. Әрбір жағдайда олардың ерекшелігі және жоғары эстетикалық мәдениетті дамытудың әмбебап міндеттеріне жауап беретін бағытталған оқу процесінің қажеттілігі туралы айту орынды.

Эстетикалық тәрбиенің мақсаты жан-жақты білімді тұлғаны қалыптастыру тақырыбымен анықталады. Эстетикалық тәрбие оқушының шындыққа және өнерге эстетикалық байланысын жасау мен дамытуды, шығармашылыққа, өнерге, әсемдікке тамсану мүмкіндігін қамтиды. Бұл оның тәрбиенің барлық салаларымен тығыз байланысын анықтайды: адамгершілік, еңбек, экологиялық, физикалық.

Дәстүрлі этникалық мәдениетке негізделген «Сәндік-қолданбалы өнер» бөлімін оқыту әдістемесі оқытудың салыстырмалы түрде жас саласы болып табылады. Бірақ қазірдің өзінде оған белгілі оқыту принциптерімен қатар тиісті принциптерді біріктіру керек деп айтуға болады:

1. Зерттелетін кәсіпке және оның канондарына бейімділік;
2. эстетиканың абстрактілі принциптерімен бірігу;
3. дискурсивті аппаратты дамыту;
4. мүдделерді бағытталған қалыптастыру;
5. оқыту өнімдерін орынды таңдау.

Мұғалімнің жасөспірім оқушылармен жұмысында белгілі бір жағдайларды ескеру қажет: олардың іс-әрекеті қарапайым еңбек нұсқалары шеңберінде шектеледі, ал еңбек дағдылары мен дағдылары тек мектеп шеберханаларында, үйірмелерде және т.б. сонымен бірге оқушыларға шығармашылық ізденіс, жаңалық ашуға деген құштарлық тән.

Айта кету керек, мектеп оқушыларының шығармашылық көріністері бейсаналық болып табылады, олар еңбек әрекетін және қоршаған ортаны жақсартуға деген ерекше ұмтылыспен емес, эпизодтық жағдайлармен туындайды, олардың негізгілері байқаулар, байқаулар, көрмелер үшін өнім әзірлеу, т.б.

Мұғалімнің оқушы тұлғасының шығармашылық бастамасын қалыптастырудағы жұмысы оның қоғамдық маңызы бар еңбек әрекетіне баулудан, оның осы мәселеге қызығушылығын тудырудан басталады. Мектеп жасында қызығушылықтың, жаңаға деген шектеусіз ынтаның себебі өз

мүмкіндіктерін сынауға және пайдалы нәрсе жасауға саналы түрде ұмтылумен көбірек байытылады. Шығармашылық әрекеттің әлеуметтік шоғырланған мотиві когнитивтік дәлелмен келісе бастайды. Мотивтің бұл сипаттамасы шығармашылық өзінің белсенді ассимиляциясының құралы ретінде көрінетін қоғамдық тәжірибені қарқынды зерттеу кезеңін көрсетеді.

Шығармашылықта оқушы адамға, қоғамға қызмет ету жолын, сол арқылы өзін-өзі бекіту жолын көреді. Нәтижесінде, өз күштерін қайта қарау, мүмкін емес жоспарларды, жобаларды құру басталуы мүмкін, сондықтан мұғалім үшін ең бастысы – студентке «ұлы жаңалықтарға» дайындалудың шынайы жолдарын ұсыну, студенттерді тиісті біліммен қаруландыру. Және дағдылар.

Сонымен, әлемге эстетикалық қатынас Қазақстанның жалпы білім беретін мектебіндегі оқу-тәрбие үрдісіне арналуы тиіс негізгі құндылықтар, қалыптасуы мен дамуы категориясына кіретінін атап өтеміз. Мұнда бейнелеу

сауаттылығы мен шеберлігінің негізі қаланып, оқушылардың дамуының алғашқы кезеңінде шығармашылыққа кең мүмкіндіктер ашылады. Бейнелеу іс-әрекеті оқушының қоршаған әлем туралы эстетикалық түсінігін қалыптастыруға, шығармашылық, елестету ойлауын, көркемдік және бейнелі қабылдауды дамытуға ықпал ететін, оқушы тұлғасын адамгершілік-эстетикалық дамытудың маңызды құралдарының бірі ретінде қарастырылады.

Студент тұлғасының эстетикалық құндылықтарын қалыптастыру мәселесі өз теорияларында тұлға концепциясына сүйенетін шетелдік және қазақстандық ғылым классиктерінің еңбектеріне арналған, өйткені құндылық бағдарлары осы ұғыммен тығыз байланысты. Сондай-ақ адамның мінез-құлқы мен мотивтерін зерттеумен.

Студент тұлғасының эстетикалық құндылықтарын шетелдік және қазақстандық ғылымда жүргізілген зерттеулер эстетикалық құндылық бағдарлар адам қызметінің барлық салаларында көрінетін тұлғаның ең маңызды әлеуметтік-психологиялық қалыптасуы екенін көрсетті.

Эстетикалық қабылдау және соның негізінде мектеп оқушыларының тұлғасының адамгершілік қасиеттерін дамыту оның барлық мәселелерін: танымдық процестерді, тұлғаны, физиологиялық базаны, оқу, рефлексия, белсенділікті бейнелейтін педагогика мен психологияның ғаламдық теориялық мәселесі болып табылады.

Позитивті құндылықтардың негізгі түрлерінің бірі – адамгершілік құндылықтар. Біз олардың оқу-тәрбие үрдісі үшін, тұлғаның қалыптасу процесінде және оның өмірлік жолын анықтаудағы маңызын дәлелдемейміз. Моральдық (моральдық) құндылықтарда негізгі функция ажыратылады – адам өмірінің мәні ерекше жақсы, моральдық деп қарастырылуы керек. Өзінің мазмұны бойынша адамгершілік құндылықтарға мыналар жатады: моральдың (этиканың) негізгі заңдары мен принциптері; этикалық тыйымдар; моральдық өсиеттер; арнайы этикалық стандарттар мен ережелер. Сондай-ақ барлық адамгершілік сезімдер мен қарым-қатынастар, мысалы, парыз, әділеттілік, жауапкершілік, аяушылық, қастерлеу (адамгершілік өмірдің ең жоғары көріністеріне дейін), ұят (төмен істер алдында), шүкіршілік және т.б.

Моральдық құндылықтар адамның жақсылық пен жамандық, бақыт пен қайғы, әділдік пен әділетсіздік, махаббат пен өшпенділік, ар-намыс пен ар-намыс, еңбекқорлық және т. , оның мінез-құлқы. Олар қоршаған өмірдің құбылыстары мен процестеріне адамдардың белгілі бір қатынасын бекітеді, олардың мақұлдауын немесе айыптауын білдіреді.

Адамның эстетикалық құндылықтарының дамуы оқыту, тәрбиелеу, мотивация, рефлексия, белсенділік және бағалау сияқты психологиялық-педагогикалық факторлармен тікелей байланысты. Мектеп жасындағы оқыту мен тәрбиелеуге қолайлы жағдайларда балаларда эмоционалдық әсер және шығарманың мазмұнын бағалау жүйелі түрде қалыптасады, бұл адамгершілік қасиеттерге айтарлықтай әсер етеді.

Әдебиет:

1. Истошин И.Ю. Мінез-құлықты реттеудің тұлғалық жүйесіндегі құндылық бағдарлар // Әлеуметтік мінез-құлықты реттеудің психологиялық механизмдері. М., Ғылым. – 1979. – С.252-267.
2. Қаған М.С. Құндылықтың философиялық теориясы. – Санкт-Петербург, 1997 ж.
3. Леонтьев А.А. Өнерді талдауға психологиялық көзқарас. //Бұқаралық коммуникацияның эмоционалдық әсері: педагогикалық мәселе. М., 1978. – С.26-57.
- 4.Мелик-Пашаев А.А. Өнер және шығармашылық педагогикасы. – М.: Білім, 1981. – 96 ж.
5. Неменский Б.М. Сұлулық даналығы: Эстетикалық тәрбие мәселелері туралы: Кітап. Мұғалім үшін. – 2-ші басылым, қайта қаралған және толықтырылған. – М.: Ағарту, 1987. – 255б.
6. Нурумов Б.А. Бейнелеу өнері. Жалпы білім беретін мектептерге арналған оқулық. – Алматы: Lantar Trade, 2020. – 201б.
7. Нурумов Б.А. Өнер туындыларын қалай қабылдауға болады. Қазақстанның бейнелеу өнері. – Алматы, Латар саудасы, 2021. – 161б.

«КӨРКЕМДІК ТӘРБИЕ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫНЫҢ ЖЕКЕ БАСЫНЫҢ АДАМГЕРШІЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ТӘРБИЕЛЕУ»

А.Л. Нығыманова, Б.А. Нурумов
Павлодар педагогикалық университеті

Аннотация: Әлемге эстетикалық көзқарас Қазақстанның жалпы білім беретін мектебіндегі оқу-тәрбие процесі арналуы тиіс басты құндылықтар, қалыптастыру және дамыту санатына жатады. Мұнда көрнекі сауаттылық пен шеберліктің негіздері қаланады, оқушылар үшін олардың дамуының алғашқы кезеңдерінде шығармашылықтың кең мүмкіндіктері ашылады. Бейнелеу іс-әрекетімен айналысу оқушының жеке басының адамгершілік-эстетикалық дамуының маңызды құралдарының бірі ретінде

қарастырылады, ол қоршаған әлемді эстетикалық түсінуді қалыптастыруға, шығармашылық, бейнелі ойлауды, көркемдік және бейнелі қабылдауды дамытуға ықпал етеді.

Түйінді сөздер: шығармашылық ойлау, бейнелі ойлау, қалыптастыру, эстетикалық құндылықтар, көркемдік қабылдау, оқушының жеке басы.

Аннотация. Эстетический взгляд на мир относится к категории основных ценностей, формирования и развития, которым должен быть посвящен учебно-воспитательный процесс в общеобразовательной школе Казахстана. Здесь закладываются основы визуальной грамотности и мастерства, для учащихся открываются широкие возможности творчества на ранних этапах их развития. Занятие изобразительной деятельностью рассматривается как одно из важнейших средств нравственно-эстетического развития личности учащегося, способствующее формированию эстетического понимания окружающего мира, развитию творческого, образного мышления, художественно-образного восприятия.

Ключевые слова: творческое мышление, образное мышление, формирование, эстетические ценности, художественное восприятие, личность учащегося.

Abstract. Aesthetic view of the world belongs to the category of the main values, formation and development, to which the educational process in a comprehensive school of Kazakhstan should be devoted. Here the foundations of visual literacy and mastery are laid, wide opportunities for creativity open up for students at the first stages of their development. Engaging in visual activity is considered as one of the most important means of moral and aesthetic development of the student's personality, which contributes to the formation of aesthetic understanding of the world around him, the development of creative, figurative thinking, artistic and figurative perception.

Keywords: creative thinking, figurative thinking, formation, aesthetic values, artistic perception, personality of the student.

Оқушы тұлғасының эстетикалық құндылықтарын қалыптастыру проблемасына шетелдік және қазақстандық ғылым классиктерінің жұмыстары арналады, олар өз теорияларында тұлға ұғымына сүйенеді, өйткені құндылық бағдарлары осы ұғыммен, сондай-ақ адамның мінез-құлқы мен импульстарын зерттеумен тығыз байланысты.

Шетелдік және қазақстандық ғылымда жүргізілген оқушы тұлғасының эстетикалық құндылықтарын зерттеу эстетикалық құндылық бағдарлары адам қызметінің барлық салаларында көрінетін тұлғаның маңызды әлеуметтік-психологиялық білімі болып табылатынын көрсетті. Алайда, біздің қазіргі өмірімізде эстетикалық құндылықтар өмірдің утилитарлық жағына жол беріп, өздерінің әлеуметтік-мәдени маңыздылығын жоғалтуда, бұл оларды мектеп орнынан бастап дамыту үшін әлеуметтік жұмыс қажеттілігін өзектендіреді.

Сонымен қатар, психологияда осы құбылыстың күрделілігі мен жан-жақтылығына байланысты эстетикалық құндылықтардың дамуының негіздері

мен заңдылықтары, оның ішінде заттар мен құбылыстардың біртұтас бейнесін әлемге эстетикалық қатынастың шарты ретінде көрсету және тұлғаның адамгершілік қасиеттерін дамыту тұрғысынан жеткілікті зерттелмеген.

Эстетикалық қабылдау және осы негізде оқушылардың жеке басының адамгершілік қасиеттерін дамыту педагогика мен психологияның жаһандық теориялық мәселесі болып табылады, онда оның барлық сұрақтары көрсетіледі: танымдық процестер, тұлға, физиологиялық база, оқыту, рефлексия, белсенділік.

Позитивті құндылықтардың негізгі түрлерінің бірі-адамгершілік құндылықтар. Біз олардың оқу процесі үшін, жеке тұлғаны қалыптастыру процесінде және оның өмір жолын анықтауда маңыздылығын дәлелдемейміз. Адамгершілік (моральдық) құндылықтарда негізгі функция ерекшеленеді – жеке адамның өмірінің мәні ерекше мейірімді, адамгершілік ретінде қарастырылуы керек. Өзінің мазмұны бойынша адамгершілік құндылықтарға мыналар жатады: Адамгершіліктің негізгі заңдары мен принциптері (этикасы); этикалық тыйымдар; адамгершілік өсиеттер; нақты этикалық нормалар мен ережелер. Сондай-ақ борыш, әділеттілік, жауапкершілік, аяушылық, құрмет (адамгершілік өмірдің жоғары көріністерінің алдында), ұят (төмен әрекеттер алдында), алғыс және т.б. сияқты барлық моральдық сезімдер мен қатынастар.

Егер адам өзінің дамуында жақсылықтың абсолютті игілік ретінде мінсіз идеясына жеткен болса, онда ол жақсылықты әл-ауқаттың қайнар көзі ретінде қарастырады. Парыздың (моральдық талап) және тартымдылықтың дуализмі жоғалады (адамның өзі үшін жақсы және құнды нәрсеге ұмтылуы).

Негізгі моральдық заңның тұжырымдамасы, өздеріңіз білетіндей, Аристотель мен басқа да ойшылдардың дәстүріне негізделген Иммануил Кантқа тиесілі. Алайда Кант оның бір емес, кем дегенде үш тұжырымын берді. Бұл заңның негізгі тұжырымы ресми болып табылады, онда: «басқалардың сізге қалай қарағанын қаласаң, солай істе», - делінген.

Психологтар рухани құндылықтар туралы сұраққа жүгініп, ең алдымен осы тұжырымдаманың мазмұны туралы ойлануды ұсынады. Өйткені, материалдық және рухани құндылықтарға бөлу салыстырмалы. Рухани сәт материалдық және әлеуметтік-саяси құндылықтарда да орын алады. Сонымен, еңбек тек ақша табудың құралы ретінде материалдық мағынаға ие. Егер ол қоғам алдындағы борыштың көрінісі болса, онда ол қазірдің өзінде жоғары рухани құндылық ретінде әрекет етеді. Егер еңбек еркіндігі тек оңай ақша табуға ұмтылса, онда бұл материалдық фактор. Бостандық үшін күрес қоғамдық идея үшін күрес ретінде жоғары рухани фактор болып табылады.

Адамгершілік құндылықтар адамның жақсылық пен жамандық, бақыт пен қайғы, әділеттілік пен әділетсіздік, сүйіспеншілік пен жеккөрушілік, Ар-намыс пен абыройсыздық, еңбекқорлық және т.б. туралы идеяларын көрсетеді, олардың көмегімен адам нақты күнделікті жағдайларды, адамдардың іс-әрекеттерін, мінез-құлқын бағалай алады. Олар адамдардың қоршаған өмірдің құбылыстары мен процестеріне белгілі бір көзқарасын бекітеді, олардың мақұлдауын немесе айыптауын білдіреді.

Эстетикалық құндылықтар. Әдемі және асқақ жағымды эстетикалық құндылықтар ретінде әрекет етеді, ал трагедиялық және комикс-бұл жағымды құндылықтардың құндылықтарға қарсы (төмен, ұсқынсыз, қорқынышты) күрделі өзара әрекеттесуінің нәтижесі. Мұнда зұлымдықпен (қайғылы) тарихи уақытта өрбіген күресте барлық асыл, асқақ және әдемінің сөзсіз өлімі және адамгершілік жеңісі мәселесі туындайды. Комикс негізсіз ұсынылған кез-келген құбылыстың жағымды құндылығын төмендету ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар, жағымсыз құбылыстың моральдық «жойылуы» (құнсыздануы) иронияда орын алады, ал әзілде жалпы жағымды құбылыстың (мысалы, адамның) шамалы кемшіліктері ашылады. Психолог С. Л. Рубинштейн әзіл әрқашан жағымды құбылысты жақсартуға көмектесетін жұмсақ сезім екенін атап өтті.

Әдемілік пен асқақтыққа келетін болсақ, олардың жалпы сипаттамасы бостандық мәселесіне сүйенеді. Бостандықтың көптеген анықтамалары бар (еркіндік таңдау мүмкіндігі ретінде, мәжбүрлеудің болмауы және т.б.), бірақ мұнда оның жалпы болмыстың бірлігі (үйлесімділігі) немесе адамның табиғаты және оның көріністері (іс-әрекеттері және т. б.) ретінде анықталуы маңызды. Еркіндік қазірдің өзінде жаулап алынған құбылыс, яғни адамның мәні мен оның көріністері арасындағы үйлесімділіктің белгілі бір деңгейіне қол жеткізілді. Ұлттық костюмдегі адам әдемі, оның барлық бөлшектері оның ұлттық (этникалық) сипатына сәйкес келеді. Кішкентай баласына киім тігуге құмар ғажап сүйетін ана және т.б.

Эстетикалық құндылықтар өнерде де көрінуі мүмкін. Мысалы, Бетховеннің шығармашылығында асқақ басым болды, Моцарттың шығармашылығында әдемілік. Эстетикалық құндылықтар өнерде ғана емес, өнерден тыс адамның өмірінде де көрінеді. Өнеркәсіптік дизайнның өзінде біз эстетикалық құндылықты көре аламыз.

Көркемдік құндылықтар. Кейде олар эстетикалық құндылықтардың бір түрі болып саналады, бірақ М.С. Каганнан кейін біз оларды бөлек қарастырамыз. Әрдайым өнер саласында жасалатын көркемдік құндылықтардың ерекшелігі олардың рухани және рефлексиялық қызметінде. Сонымен қатар, олар барлық басқа құндылықтарды – моральдық, эстетикалық (басқалармен бірге), саяси, діни, кәсіби (А.С. Макаренконың мұғалімнің жұмысы туралы «Педагогикалық поэмасын» еске түсірейік) «алып жүру» қасиетіне ие.

Демек, біз оқу-тәрбие процесінде көркемдік құндылықтардың кең мүмкіндіктерін бекер ұмытып кетеміз: педагогикалық процеске әдептілікпен тоқылған осы немесе басқа өнер туындысы немесе оның үзіндісі сабақтар, дәрістер, семинарлар, тәрбие іс-шаралары және аудиториядан тыс оқу жұмысында маңызды білім беру міндеттерін шеше алады.

Адамның өнермен қарым-қатынасында біз «өнерді қабылдау» деп атайтын ерекше физиологиялық және психологиялық жағдай орын алады. Ол әртүрлі тәжірибелермен, адам үшін маңызды рухани күймен қаныққан. Көркемдік қабылдау процесіне мыналар қатысады: объективті, нақты жағы,

яғни өнер туындысының өзі, субъективті, яғни қабілеті, тәжірибесі, мәдениеті бар адам.

Оқытудағы ең сәтті өзгерістер екі іс-әрекеттің өзара әрекеттесуі жағдайында орын алады: өнерді визуалды қабылдау және көркем шығармашылық. Мұндай оқытумен тәуелсіз бейнелеу өнері көркемдік форманы мазмұнды жалпылау қабілетінің дамуына, бейнелеу тілінің ерекшелігін түсінуге пайдалы әсер етеді.

Кескіндеменің белсенді сабақтары барысында өнер туындыларын қабылдау 5-6 жастағы балаларда пейзаждар мен натюрморттардың түсінің эмоционалды экспрессивтілігін түсінуді дамытады (Зубарева Н.М., 1969). В. С. Кузин (1972) бейнелеу өнерін қабылдау мен тақырыптық және сәндік кескіндеме сабақтары арасындағы байланыс әр түрлі жолмен жүзеге асырылуы керек деп есептеді: студенттердің бейнелеу тілі бойынша практикалық сабақтар барысында алған білімдері суретшілердің шығармаларын талдау кезінде одан әрі дамуы мен шоғырлануын табуы керек; бейнелеу өнері туралы әңгімелесу кезінде оқушылар алатын мәліметтер болашақта олар табиғаттан алынған суреттерде, сәндік суреттерде қолданылуы керек.

Өнер туындыларын қабылдаудың балалық шақтағы өзіндік ерекшеліктері бар. Балалардың өнерді түсінбеуінің себептерінің бірі – шығарманың жекелеген элементтерін мағыналы бірлікке жалпылай алмау. Бірақ белгілі бір білім беру және тәрбие жағдайында балаларда кескіндеме шығармаларының бейнелі мазмұнын түсіндіру қабілеті ерте анықталады. Бұл түсінудің маңызды шарттары – сурет салуды үйрену және баланың мәдени ортасы. Балалардағы өнерді түсінудің дамыған түрі, ересектерден айырмашылығы, баланың өз жасындағы қызығушылықтарына, қажеттіліктеріне, білімі мен өмірлік тәжірибесіне сәйкес өнерді түсінуімен шектеледі.

Қазіргі заманғы жалпы білім беретін мектепте оқыту балалар бейнелеу өнерінің түрлері мен жанрлары, суреттер мен мүсіндердің азды-көпті сюжеттері туралы қарапайым білім алатындай етіп құрылған, бірақ өнер құбылыстарына деген қызығушылық, бағалаудағы тәуелсіздік және оларға деген жеке көзқарас жеткіліксіз дамиды. Сонымен қатар, әдетте, кескіндеме туындыларын қабылдау процесін басқарудың ауызша әдістеріне баса назар аударылады, бұл автор шығарманы жасау кезінде қолданатын экспрессивті құралдарға сүйене отырып, көркем образдың құрылымына еруге мүмкіндік бермейді.

Қазіргі психологиялық теориялар өнерді қабылдау процесін мыналар ретінде қарастырады: адами қарым-қатынастың өзіндік моделі; эстетикалық өзін-өзі тәрбиелеу; өзін-өзі тану; болашақты көркемдік болжау; көркемдік эмпатия.

Көркемдік қабылдау процесі субъективті-объективті сипатқа ие, адамның дүниетанымына және оның әлеуметтік тәжірибесіне байланысты.

Жалпы білім беретін мектеп оқушыларының бейнелеу өнері туындыларын қабылдауды дамыту процесінде мектеп жасындағы балалардың

бейнелеу қызметі процесінде адамгершілік, руханият және т. Б. сияқты қасиеттер қалыптаса бастайды. Балалардың сабақта алған шығармашылық тапсырмалары оларды Жаратушының жағдайына қояды, ал шығармашылық процесінде туындайтын міндеттер оларды ұлы шеберлердің шығармаларына, мұражай залдарына апарады, онда олар көптеген шығармашылық сұрақтарға жауап іздейді және алады. Егер «үлкен» өнермен танысудың басында балалар суретте не бейнеленгеніне көбірек қызығушылық танытса, онда автор шығарманың бейнелі мазмұнын анықтау үшін қандай экспрессивті құралдар мен бейнелеу әдістерін қолданатыны кейінірек «қалай бейнеленгені» туралы алаңдатады.

Тұлғаның эстетикалық құндылықтарының дамуы оқыту, тәрбиелеу, мотивация, рефлексия, белсенділік және бағалау сияқты психологиялық-педагогикалық факторлармен тікелей байланысты. Оқу мен тәрбиенің қолайлы жағдайында мектеп жасында балаларда эмоционалды әсер мен шығарманың мазмұнын бағалау дәйекті түрде дамиды, бұл адамгершілік қасиеттерге айтарлықтай әсер етеді.

Әдебиет:

1. Анисимов С.Ф. Рухани құндылықтар: өндіру және тұтыну. – М.: Ой, 1998. – 253б.
2. Алексеева В.Г. Құндылық бағдарлары адамның өмірлік және даму факторы ретінде // Психологиялық журнал. – 1984. – т.5. – С.63-70.
3. Бубнова С.С. Тұлғаның құндылық бағдарлары көп өлшемді сызықтық емес жүйе ретінде / Ресей ғылым академиясы. Психология институты. Мінез-құлықты реттеудің жеке жүйесіндегі құндылық бағдарлары // Әлеуметтік мінез-құлықты реттеудің психологиялық механизмдері. М.79. – С.252-267.
4. Леонтьев А.А. Өнерді талдауға психологиялық көзқарас. // Бұқаралық коммуникацияның эмоционалды әсері: педагогикалық мәселе. М., 1978. – С.26-57.
5. Мелик-Пашаев А.А. Өнер педагогикасы және шығармашылық қабілеттер. – М.: Білім, 1981. – 96б.
6. Неменский Б.М. Сұлулық даналығы: эстетикалық тәрбие мәселелері туралы: мұғалімге арналған кітап. 2-ші басылым, қайта қаралған және толықтырылған. – М.: Ағарту, 1987. – 255б.
7. Нурумов Б.А. Бейнелеу өнері. Жалпы білім беретін мектепке арналған оқу құралы. – Алматы: Лантар Трейд, 2020. – 201б.
8. Нурумов Б.А. Өнер туындыларын қалай қабылдауға болады. Қазақстанның бейнелеу өнері. – Алматы, Латар Трейд, 2021. – 161б.
9. Яницкий М.С. Динамикалық жүйе ретінде тұлғаның құндылық бағдарлары. – Кемерово: Кузбассвуиздат, 2000. – 203б.